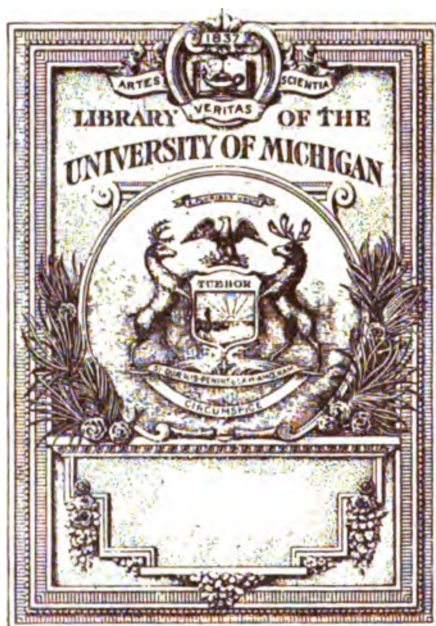

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

六一

1654-1717.

HISTORIE OFTE BESCHRYVING VAN 'T UTRECHTSCHE BISDOM,

BEHELZENDE

De Oudheden, Kerkelijke en Geestelijke Gebouwen, Kapellen, Kommandeurschappen, Abdyen, Kloosters, Oversten en geleerde Mannen, van 't zelve Bisdom,

Getrokken uit de oude Handschriften der Kerken en Abdyen, enz.

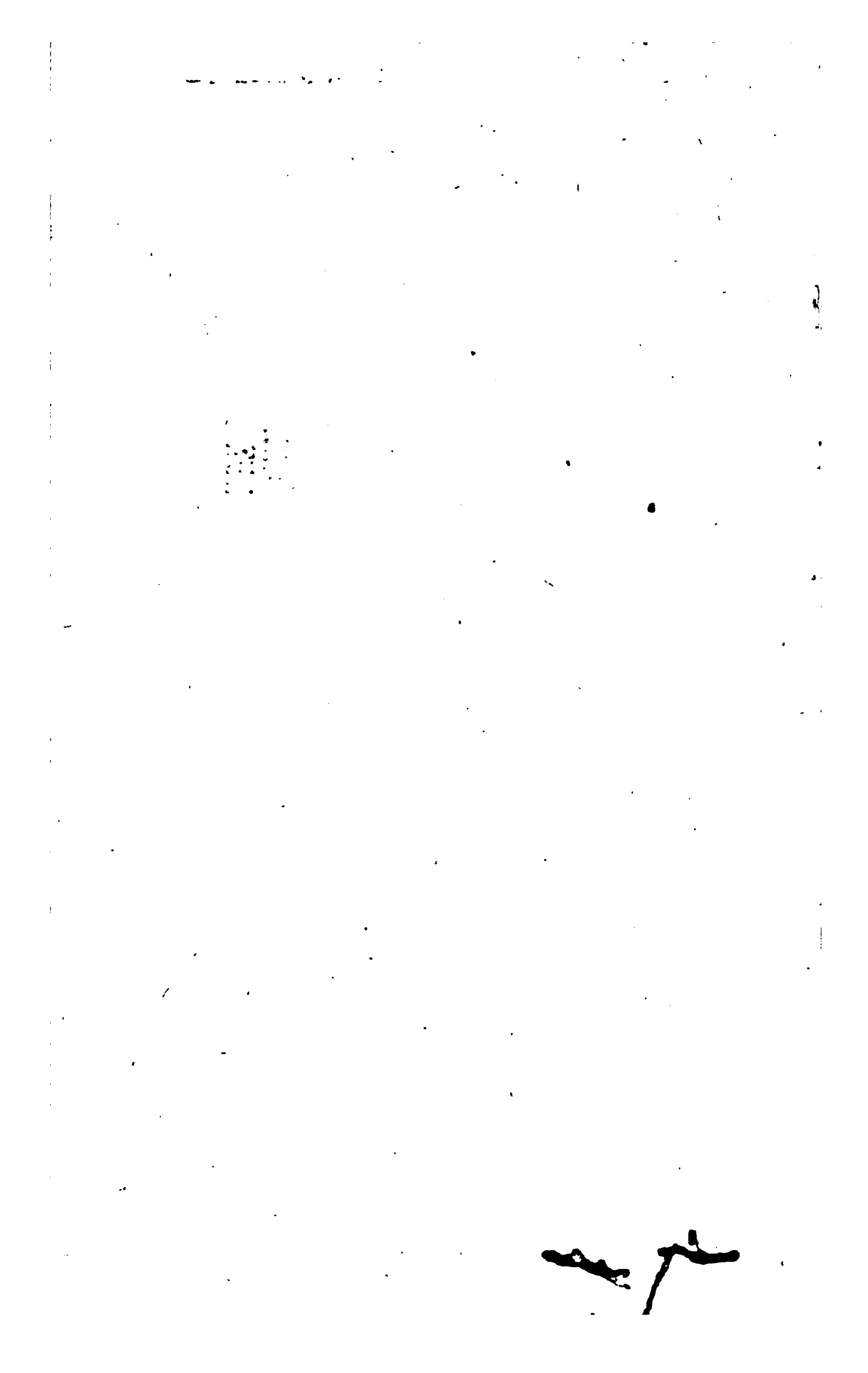
II. *DEEL*,

Van de Oudheden en Gestichten van *Amersfoort*, *Vianen*, *Montfoort*, *Oudewater*, *Woerden*, *het Gooiland*, *Kuilenburg*, *Gorkum*, *Heusden*, *Tiel*, *Bommel*, *Asperen*, *Leerdam*, *Heukelom*, en van de onderhoorige Dorpen en Vlekken.

Uyt het Latijn vertaald,
En met AANTEKENINGEN opgehelderd,
Door H. V. R.

TE LEIDEN,
By CHRISTIAAN VERMEY, 1719.

HISTORIE OFTE BESCHRYVING VAN 'T UTRECHTSCHE BISDOM.

II. DEEL.

AMERSFOORT.

Naast Utrecht is Amersfoort de eerste stad van 't Utrechtsche Stift. De oorsprong van den naam word door verscheidene Schrijvers verscheidentlijk uytgeleit. Zekerlijk heeft de rivier de Heem of Eem, op wiens oever Amersfoort gebouwt is, den naam aan de stad gegeven: zoo dat Amersfoort zoo veel te zeggen is als het fort van de Eem. Menso [a] Alting wil fort lieber afhaalen van Forde; 't welke een wade of ondiepte betekent; als zijnde de gemelde rivier aldaar volgens hem waadbaar geweest.

Oorsprong van den naam Amersfoort.

[a] Notit. Germ. part. 2. pag. 9.

Adrianus Junius meent dat furt of fort alhier een overtagt beteekent; even eens gelijk in de naamen van Frankfort/ Sweinfort/ Erfurt/ Steinfort; en in diergelijke naamen van andere steden: wat hier van zy/ dit is zeker dat de naam van deze stad in de oude Kronijken/ van het jaar CIƆ. CƆ. of daar omtrent/ geschreven word Amsvorde, Hemesfurt, en Heemsfurt. (1)

Ook blijkt het uyt oude Schrijvers dat Amersfoort omtrent het gemelde jaar noch geen stad/ en niet meer als een dorp/ is geweest. Van ouds had het zijne eygen Heeren; dewelke daarom den toenaam van Amersfoort tot hun geslagt-naam behouden hebben. Doch in 't jaar CIƆ. CC. LVIII. heeft Henricus van Vyanden (of liever van Vianen) de XXXVIII. Bisschop van Utrecht/ aan de ingezetenen verscheide rechten en vrydommen/ als onder andere de Burgerrechten of Handvesten/ en het Zegelrecht gegeven.

Twee Parochi-kerken. De eerste van S. *Georgius.*

De [b] stad heeft twee kerken: de eerste/ dewelke voltrokken is op den 25. September 1248, wierd door Otto Bisschop van Utrecht toegewijdt aan den H. Georgius.

Deze kerk was in 't eerste/ wanneer Amersfoort noch geen stads rechten had/ niet meer als een kapelle ten dienste der gebuurte: doch is mettertijd grooter gemaakt. In een oud handschrift staat te leezen dat het groot altaar van *S. Georgius* kerk den 25. September 1148. ingewijdt is door *Otto* III. Bisschop van Utr[echt]. Maar dewijl het uyt de Kronijken bl[ijkt] dat Otto III. gestorven is den 11. April

b Theod. Verhoeven Rer. Amersford. descript.

1249; moet de Schrijver zich vergreepen hebben; en de wijding zal geschiedt zijn in 't jaar 1248; een half jaar voor Ottoos dood.

Volgens den naamloozen Schrijver van de Amersfoortsche kronijk heeft *Guido* Bisschop van Utrecht, met de toestemminge der Utrechtsche Kerken, aan Meester *Niklaas van Zirinzee* Pastoor van Amersfoort gegeven een pleyn, met zijne grachten en gangen, gelegen binnen de stad Amersfoort neffens het kerkhof. Dit pleyn was eerst geschikt tot het bouwen van een kasteel: maar hy had nu het slot te Stoutenborgh in de plaatze gebouwt.

In 't jaar 1331, daags na Palmen zondag, heeft gemelde *Guido*, Bisschop van Utrecht, aan de Amersfoorders, behalven de marktdagen die zy van de voorgaande Bisschoppen verkregen hadden, het houden van noch twee andere marktdagen vergunt: waar toe de Heer *Arnoud van Ysselstein* zijne toestemming ook heeft gegeven.

Deze kerk is zeer prachtig geweest / en daar by zeer rijk van kerkcieraaden: ja daar hebben vijftig altaaren in gestaan. Het eerste was S. Georgius, het tweede S. Niklaas altaar: enz.

Doch in 't jaar 1340. als 'er een groote brand in de stad ontstaan was / is de kerk ook door de vlammen vernielt. Toen is 'er / volgens den Schrijver van de gemelde kronijk / een groot mirakel gebeurt; 't welke ook gelegendheit heeft gegeven tot een jaarlijksche processie. Het H. Sakrament des Altaars, zegt hy, had van Witten-donderdag af in de kelk ten toon gelegen. Een godvruchtig man, zijnde een leek, quam in de kerk, die in vollen brand stond, geloopen; en vond den knoop van de kelk, daar

de kelk al begon te smelten, ongesmolten en ongeschonden; zoo heeft hy dezelve dan met alle eerbiedigheit daar uyt gedragen, zijnde zelfs zijne beenen gebrandt. Van dien tijd af, tot op den dag van huiden toe, is daar over alle jaaren op 't oktaaf van Paaschen een processie gehouden.

Naderhand is de kerk by heerlijk vertimmert: en in 't jaar 1614. is ze met veele en zeer schoone glaze vensters verciert. Hier was ook en Kapittel van 12. Kanonnikken; het welke volgens den Schrijver van Fasciculis Temporum omtrent het jaar 1337. gesticht is door Johannes van Diest; dewelke de 45. Bisschop van Utrecht is geweest. Hier van word ook gewag gemaakt by Johan Beka, met deze woorden: Hy heeft weinige zaaken, die verhaalens waardig zijn, uytgevoert; behalven dat hy de prebenden der Kanonnikken te Amersfoort heeft ingestelt, enz.

De stichting der gemelde Kanonnikshuyen.

IN den naame des Heere, Amen. Het moet kundig zijn alle Christene geloovigen, zoo die 'er nu zijn, als die 'er na dezen zullen koomen, dat wy *Johannes*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, aandagtiglijk overwogen hebbende hoe dat het Katolijk geloof verzekert dat de Godtheit verzoent word door het toedoen van de kerkelijke Bedienaaren; en dat ze ons des te lichter het geen ons nut en zalig is verleent, hoe dat het getal der voorbidderen grooter is; en daar by overdenkende dat de Parochikerk van Amersfoord, staande in ons Bisdom, en zoo in het geestelijke als in het tijdelijke beneffens de stad en de ingezetenen der stad onder onze bestieringe behoorende, door de gunst der goddelijke goedertierendheit, dewelke haare kerk altijd door het voortbrengen van nieuwe kinderen doet aangroejen, zodanig in kerkelijke renten, vruchten, en inkomsten, mitsgaders in een godvruchtige

tige menigte van geloovigen toegenomen is; dat wy, zeg ik, de omstandigheden dezer zake rijpelijk overwogen hebbende, voorgenomen hebben ter eere van Godt, van zijne Moeder de H. Maagd *Maria*, van den Martelaar *Georgius*, van den Belijder *Nicolaus*, en van alle Heyligen; mitsgaders tot vermeerdering van den goddelijken dienst, en voor de zaligheit van de zielen der gemelde Parochiaanen, de voornoemde Parochikerk tot eene Kollegiale kerk op te rechten op de ondergeschreve wijze. Na dat wy dan over deze zaake beraadslaagt hadden met den eerw. Man en Heer, den Aartsdiaken *Henricus*, binnen wiens Aartsdiakenschap de gemelde kerk gelegen is, en met het Kapittel van onze kerk van Utrecht; en na dat de Heer *Johannes*, bygenaamd *de Roor* en Regent derzelve kerke, mitsgaders *Philippus*, *Henricus* en *Iohannes van Hame*, voor hun leven Kapellaanen in dezelve kerke, hunne toestemming daar toe gegeven hadden; hebben wy den vrywilligen afstand van gemelde kerke en bedieningen, denwelken zy in onze handen deeden, ontvangen; en wy hebben hen van de gemelde kerke, en van de bedieningen en banden door dewelke zy aan dezelve verknocht (2) waren, ontslagen. Ook hebben de Regenten en de Oversten van de gansche Burgerye der gemelde stad, dewelke het recht gehad hebben van de gemelde kapellanyen te vergeeven, of 'er Kapellanen toe te benoemen, het recht van zodanige vergevinge ofte benoeminge insgelijks aan ons, op hoope dat wy een Kapittel in de voornoemde kerke zouden oprechten, vrywillig overgegeven; hetwelke wy in de plaatze en uyt den naam van dezelfde kerke ook aangenomen hebben. Daar op hebben wy de gemelde kapellanyen vernietigt; en hebben de renten, inkomsten, gerechtigheden, en eygendommen derzelven in de voornoemde kerk ingelijft, en met dezelve vereenigt: en na dat de Heer *Hubertus van Budel*, Regent van de Buurkerke te Utrecht, mitsgaders de voornoemde Priester *Iohannes van Hame*, en *Theodoricus*, bygenaamd *Kozijn van IJsselsteyn*, Leek van ons Bisdom voornoemd, en sommige anderen, eenige landgoederen en vruchten door eene vrywillige vereering aan de gemelde kerke geschonken; en wy dezelve (landgoederen en inkomsten) uyt naame der zelve kerke als boven aangeno-

men hadden; zoo hebben wy, na het aanroepen van den goddelijken naam, de gemelde kerk van Amersfoort tot een Kollegiale kerk, die een (5) Kapittel van wereldlijke Kanonnikken zouden hebben, opgerecht: en wy hebben in dezelve kerke tien Kanonniksdyen, met een Dekenſchap, Schatmeeſterſchap, en Zangmeeſtersſchap ingeſtelt: en wy hebben aan de dus opgerechte Kollegiale kerk, en aan het Kapittel voornoemd, mitsgaders aan de gemelde Kanonniksdyen, Dekenſchap, Schatmeeſterſchap, Zangmeeſterſchap; of aan de Kapittelheeren, den Deken, den Schatmeeſter, den Zanger, de Kanonnikken aldaar, het recht gegeven om een gemeen genootſchap, een gemeen zegel, en een gemeene kiſt te hebben; en hun alle vordere voorrechten, privilegien, vrydommen en vergunningen toegeſtaan, dewelke de Kollegiale kerken, en de Kapittelen derzelven, mitsgaders de Kanonnikken, en andere perſoonen die eenige waardigheden, bedieningen, en ampten bezitten, in 't Bisdom van Utrecht, van rechtswege of uyt krachte der gewoonte, tot noch toe genoten hebben: en voor al dat de Kanonnikken der gemelde kerke, ter gelegendheit van kontrakten of van misdaaden, in burgerlijke zaken eerſt voor den Deken aldaar, en niet elders, te recht zullen ſtaan. En ingevalle de gemelde Deken in het beſtraffen, of in het recht te pleegen, merkelijk ſloffig ofte ſlap mogte wezen; dan zal zoo eene beſtraffing ofte rechtspleeging, in zodanig een geval, op ons en onzen Aartsdiaken voornoemt vervallen; zodaniger wijze, als de beſtraffing en de rechtspleeging omtrent de perſoonen der voornoemde kerke ons tot nu toe toegekomen hebben. En in deze oprechtinge en aanſtellinge verleenen en vergunnen wy, en wy ordonneeren, ſchikken en beveelen uyt krachte van den tegenwoordigen brief, dat wy en onze nazaaten, die op zoo eenen tijd Biſſchoppen van Utrecht zullen zijn, de voornoemde Kanonniksdyen en Prebenden, mitsgaders het Dekenſchap, het Schatmeeſterſchap en het Zangerſchap, zoo dikwils als dezelve zullen openvallen, alleenlijk zullen vergeeven aan bequaame perſoonen, die reeds Prieſter zijn; of die jaaren hebben, dat ze binnen het naaſte jaar tot het Prieſterſchap gevordert konnen worden; zonder dat we de gemelde amp-

ampten aan andere persoonen zullen mogen vergeeven: en vorders dat wy het Dekenschap, het Schatmeesterschap, en het Zangerschap voornoemd aan niemand zullen begeeven, als aan een Kanonnik die een prebende heeft in de gemelde kerke; en dat wy een van dezelve Kanonnikken, die daar eene prebende hebben, aan den Aartsdiaken van Utrecht, die het dan zijn zal, zullen voorstellen om het Pastoors ampt aldaar te bekleeden: dewelke ook by ons, en by onze maaten de Bisschoppen van Utrecht, en daarenboven by den gemelden Aartsdiaken, zal instaan voor de rechten van den Bisschop, van den Aartsdiaken, en van de voornoemde Parochianen; gelijk de Aartsdiaken zelf volgens het gebruyk gewoon is te doen. Doch de onkosten en de uytgiften, die de Pastoor daar voor zal moeten doen, zal het Kapittel opbrengen; en zal dezelve goed doen uyt de gemeene goederen der voornoemde kerke: zodanig dat gemelde Deken en Kapittel tot de volkome betaling en opbrenging van de gezeide rechten door ons en door onzen Aartsdiaken voornoemd, en ook door ieder van ons, naar dat dezelve rechten iemand van ons in dien tijd zullen raaken, gepraamt en gedwongen zullen konnen worden door kerkelijke strafvonnissen. Vorders dat, ingevalle de gene, dewelke noch geen Priester zijnde door ons tot eene Kanonniksdy aldaar gevordert is, zich binnen het jaar na dat hem die Kanonniksdy gegeven is geen Priester laat wijden, aanstonds, zonder dat 'er eenige verschooning zal gelden, en zonder een verklaarende uytspraake ofte vermaninge, versteken zal zijn van de Kanonniksdye en prebende die hem gegeven waren: en by aldien wy dezelve Kanonniksdy en prebende, aldus openstaande, binnen een maand niet zullen vergeven hebben aan een bequaam persoon; dat dan het recht van vergeevinge, voor die reize, aanstonds vervallen zal zijn op den Deken die 'er op dien tijd wezen zal. Wyders dat alle de Kanonnikken der gemelde kerke gehouden zullen zijn hun verblijf by dezelve kerke gedurig te houden; en dat 'er geen verlof, om eenigen tijd afwezig te zijn, zal mogen gegeven worden als door den Bisschop, den Aartsdiaken van Utrecht, en het gemelde Kapittel gezamentlijk; en dan noch niet anders als om eene wettige reden. Daarenbo-

ven, dat ieder nieuw Kanonnik binnen het eerste jaar aan de gemelde kerke zal geeven tien zwarte Tourſche ponden; dewelke door den Schatmeeſter der zelve kerke beſteedt zullen worden tot het koopen van kerkcieraaden. Vorders dat de Kanonnikken der gemelde kerke, die daar een prebende hebben, de renten en inkomſten van de landeryen en andere goederen der gemelde kerke, dewelke door de wandeling zekere inkomſten genoemt worden, en dewelke van een Kameraar door het Kapittel aanteſtellen ingegadert zullen worden, zullen verdeelen in gelijke deelen; om dezelven dan gelijkelijk uyt te deelen aan de Kanonnikken die hun verblijf in de Parochie houden: zonder eenige deelen te maaken voor de afwezigen, of voor de genen die hun verblijf ter gemelde plaatze niet en houden; en zonder dat ze in de gemelde uytdeelingen eenig deel zullen hebben. En wat de offerpenningen, de vervallen, en andere inkomſten en vruchten belangt, dewelke doorgaans onzekere inkomſten genoemt worden; die zullen voor dagelijkſche uytdeelingen verdeelt worden onder de gemelde Kanonnikken, die hun verblijf by de kerk houden en de goddelijke dienſten bywoonen: en zullen door den Kameraar voornoemd ingezamelt en uytgedeelt worden naar gerade van den tijd, en volgens de ordonancie des Kapittels; zodanig dat 'er een dubbeld gedeelte van deze uytdeelingen gegeven zal worden aan den Deken, aan den Schatmeeſter, en aan den Zanger; te weeten aan ieder van heir in 't byzonder; en als hy de kerkelijke dienſten bywoont: en andrs niet. Maar de offer, en de offerpenningen, dewelke gegeven worden ter gelegendheit van het bezoeken der zieken, en van het zegenen des huwelijks; of door de genen die ter pellegrimmaadje uytgaan, of uyt een pellegrimmaadje t'huys koomen; en dewelke onder de (gewoonlijke) offerpenningen niet gerekent worden, zullen den Paſtoor toekoomen; dewelke ook zijn deel zal hebben in de gemelde dagelijkſche uytdeelingen; zelfs al verſchijnt hy niet in de kerkelijke dienſten: mits dat hy echter bezig zy omtrent zijne harderlijke bediening. Maar de legaten, 't zy datze den Paſtoor of iemand van het Kapittel gemaakt, of by gelegendheit van het ſterven gegeven zijn; die zullen

het

het Kapittel in 't gemeen toebehooren. Daar en boven zal het Kapittel bezorgen dat 'er onder de Hoogmisse, tot vergoeding van de Kapellanyen dewelke wy aldus vernietigt hebben, behoorlijke gedagtenis gehouden worde van de genen die de Kapellanyen gesticht hadden. Vorders dat een Kanonnik der gemelde kerke, dewelke zijn verblijf in dezelve volgens zijnen pligt zal willen houden, gehouden zal zijn zich zelven op S. *Bartholomaeus* avond aantegeeven als zullende zijn verblijf daar houden. Anders zal hy, in het oprekenen van de inkomsten zijner prebende, het gansche volgende jaar gerekent worden voor afwezig: behoudens dat het een nieuwen Kanonnik, ten tijde als hy in 't lichamelijk bezit van zijne Kanonniksdy en prebende gestelt word, vry zal staan zich zelven zodanig aantegeeven; en dat hy daar op zijne inkomsten, zoo verre als zijn aandeel strekt, zal konnen genieten. Wijders dat de gemelde Kanonnikken, in hunne kledinge, ommegang, gedrag, omtrent de kerkelijke tucht, in de goddelijke diensten, omtrent de manier, den tijd, en de beurten van het koor te dienen, in de zedigheit van 't koor, in de verdeelinge van de genen die de kerkdiensten moeten verrichten, in het straffen der genen die hun verblijf onder de kerk niet en houden, en in alle zaken die uyt het gezeide zullen ontstaan, en vorders omtrent alle de gerechtigheden en gewoonten der Kanonnikken, zich zullen voegen naar het Kapittel en de Kanonnikken van onze kerk van Utrecht voornoemd: en wel byzonderlijk hier in, dat de Deken, die het dan zijn zal, alleen en zonder 't verlof en de tegenwoordigheit des Kapittels, de Kanonnikken die in de goddelijke diensten onachtzaam zijn of op een andere wijze omtrent de kerkelijke tucht en in hun gedrag misdoen, zal mogen en moeten straffen; zelfs met hen in hunne bedieningen op te schorssen. Vorders noch, als 'er een Kanonnik van gemelde kerke afstand zal doen van zijne Kanonniksdy, of zal koomen te sterven, of verplaatst zal worden, of op wat wijze dat het zy van bedieninge zal veranderen: dat dan de inkomsten van de prebende des gemelden Kanonniks het naastvolgende jaar zullen zijn voor het Kapittel derzelve kerke; om door den bovengemelden Kameraar, met kennisse van

het Kapittel, tot kerkeieraaden en andere nootwendigheden van de kerke besteedt te worden. Daarenboven dat het gemelde Kapittel buyten kennisse en zonder overleg des Bisschops van Utrecht, die 'er dan wezen zal, en van den Aartsdiaken, geen nieuwe ordonancien maaken, en geen oude zal mogen veranderen. Noch al vorder dat de gansche Burgery der stad Amersfoort, door haare daar toe aangestelde gemagtigden, voor het getimmer en de kaarsen volgens de altijd onderhoude gewoonte zal moeten zorgen; ten waar dat het Kapittel en de Burgery eendragtiglijk een ander besluyt daar omtrent mogten neemen. Echter zal de Burgery toestaan dat het Kapittel de cymbalen en gewaaden der zelve kerke zal mogen gebruyken, zoo als het hun te passe zal koomen: en dat de Klokluyder en de Koster met de zelven het Kapittel in de kerkelijke diensten zullen mogen dienen. Behoudens dat wy ten gevalle van deze nieuwe plantaadje des gemelden Kapittels met de genen, aan dewelken wy de voornoemde Kanonniksdyen en Prebenden, mitsgaders het Dekenschap, het Schatmeesterschap, en het Zangerschap de eerste reize zullen vergeven, omtrent al het voorgaande zoo als ons goed zal dunken zullen mogen dispenseeren. Daarenboven dat ieder nieuw Kanonnik, zoo ras hy aldaar in 't bezit zal gestelt zijn van eene Kanonniksdye, op Gods heilige Evangelien zal zweeren dat hy deze ordonancien getrouwelijk zal onderhouden: en dan zal hy noch een anderen eed doen; denwelken de Kanonnikken van Utrecht in hunne intrede tot noch toe gedaan hebben. Behoudens ook dat wy deze ordonancien zullen mogen verklaaren en uytleggen; indien zich eenige twijfelachtigheit omtrent dezelven opdeed; en het Kapittel onze verklaring daar over verzocht. Tot oirkonde en ter eeuwige gedagtenisse van dit alles hebben wy ons zegel aan dezen brief doen hangen. En wy *Henricus*, door Gods genade Proost en Aartsdiaken; mitsgaders het Kapittel der Utrechtsche kerke, en de Burgery der stad Amersfoort onder het Bisdom van Utrecht, bemerkende dat al het voornoemde, en ieder van 't zelve in 't byzonder, ter vermeerderinge van den goddelijken dienst en ter zaligheit der zielen is strekkende; hebben aan 't zelve, zoo verre het ieder van ons aangaat,

gaat, onze toestemming gegeven; en hebben goedgevonden onze zegels aan den gemelden brief te hechten. Gegeven en gedaan den 21. Augusti, in 't jaar des Heere duyzend, driehondert, seven-en-dertig.

Het bovenstaande is door den Bisschop gedaan op't verzoek van de Magistraat; dewelke daar op de gemelde kerk/ met de persoonen en goederen der kerke/ onder hunne bescherming genomen/ en den volgenden brief daar over uitgegeven hebben:

IN den naame des Heere, Amen. Het zy kundig aan alle Christene geloovigen, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen komen zullen, dat, alzoo de Eerw. Vader in *Christus*, onze Heer *Johan van Diest*, de Parochi-kerk der stad Amersfoort in zijn Bisdom leggende, ter eere van den goddelijken naam en tot vermeerdering van den goddelijken dienst, en op ons verzoek, heeft opgerecht tot een Kollegiale Kerk van Kanonnikken; Wy Burgemeesters en Regenten der gemelde stad Amersfoort, willende zoo een godvruchtige en loffelijke zaak door een gunstige toestemming helpen bevorderen, en zoo veel als in ons is bekrachtigen; het gemelde genootschap der Kanonnikken, de kerkelijke persoonen, koorgezellen, hunne dienstboden en huysgenooten, mitsgaders hunne landgoederen, renten, vruchten, inkomsten, vervallen, en alle andere zaaken tot het gemelde Kapittel behoorende, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen zullen koomen, onder onze en onzer stads bescherminge, verdediginge, en vrydom genomen hebben: en wy vergunnen hun dat ze alle dezelfde vrydommen, voorrechten, en privilegien in onze voornoemde stad zullen hebben, gebruyken en genieten, die wy daar genieten: en dat op dezelfde manier en wijze, als wy en onze stedelingen dezelve tot noch toe genoten hebben; tegenwoordig noch genieten; en in 't toekomende genieten zullen. En daarenboven belooven wy ter goeder trouwe aan 't gemelde Kapittel, voor ons en voor onze nazaaten, dat wy in gemelde onze stad geene wetten, ordonantien, plakkaaten of edikten zullen uytgeeven, of zoo veel

Toestemming der Majestraat van Amersfoort.

veel het aan ons ſtaat zullen laaten uytgeeven, tegen het gemelde Kapittel, of deszelfs gerechtigheden of eygendommen; en dewelke regelrecht of zijdelings zouden konnen ſtrekken tot ſchade, bezwaarniſſe, ofte nadeel van de kerkelijke vryheit, of van het Kapittel zelf, of van iemand uyt het Kapittel: en waar door het zelve Kapittel, en de perſoonen die het Kapittel uytmaaken, hunne gerechtigheden en eygendommen, zoo als die hun van rechswege of door de gewoonte zullen toekoomen, niet vreedzamig en geruſtig zouden konnen bezitten. Behoudens nochtans, ten aanzien van ons, dat de perſoonen van het gemelde genootſchap, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen zullen koomen, mitsgaders de kerkelijke perſoonen, de koorgezellen, en de huysgenooten der voornoemde Kapittelheeren, niet zullen vermogen onze burgerrechten te quetzen; maar zich omtrent ons zullen gedraagen, gelijk de andere Kapittels zich in al wat geoorloft en eerlijk is gedragen. Tot oirkonde van dit alles is het zegel van onze ſtad voornoemd aan den tegenwoordigen brief gehangen.

Wy hebben onder ons een handſchrift / zeer netjes op parkement geſchreben; boor het welke deze tytel ſtaat:

Liber ſtatutorum Capituli Eccleſiæ Georgii Amersfordienſis.

Dat is:

Boek behelzende de ordonantzien van het Kapittel van S. *Joris* kerke te Amersfoort.

In 't zelbe ſtaat boor eerſt bebat

De eed van Mijnheer den Deken, zijnde van den volgende inhoud:

Eed van den Deken. Ik N. Deken van S. *Joris* kerke te Amersfoort, in het Bisdom van Utrecht, zweere by Godt die my door

zijn

zijn Bloed vrygekocht heeft; en deze (4) Godts heylige Evangelien die ik met mijne handen aanrake, dat ik mijne kerke voornoemd en het Kapittel derzelve kerke getrouw zal zijn; dat ik zorg voor haar zal dragen; dat ik de goederen, de eygendommen, de gerechtigheden van de gemelde kerke en van haar Kapittel zal beschermen; dat ik de bediening, die my opgeleit is, zal waarneemen en bevlijtigen; dat ik dezelve goederen, eygendommen, en gerechtigheden niet zal vervreemden; en de gene, die vervreemdt ofte weggeraakt zijn, naar mijne beste kennis en vermogen zal trachten wederom te krijgen; dat ik mijn verblijf gedurig in de voornoemde kerke zal houden, en de kerkelijke diensten by dag en by nacht naar mijn vermogen zal bywoonen; dat ik de loffelijke ordonantzien, gebruyken en gewoonten dezer kerke ongeschonden zal bewaaren; dat ik geene krakeelen in het Kapittel zal verwekken of laaten verwekken; en geene twist tegens mijn Kapittel, of tegen eenig Kanonnik mijner kerke op eene hardnekkige en stijfkoppige wijze zal opvatten; dat ik geene pleitzaak, dewelke het klooster raakt, van de vierschaar mijns Kapittels zal aftrekken als door een wettig beroep, en als my tenemaal recht geweigert word; dat ik voor het Dekenschap niets gegeven heb, en niets geeven zal; en dat niemand zulks by mijn weeten en met mijne toestemminge voor my gedaan heeft ofte zal doen; en indien iemand iets belooft of gegeven heeft, dat ik het noit betaalen zal. Zoo helpe my Godt en zijne Heyligen.

Eed der Kanonnikken.

Ik N. zweere by Godt die my geschapen heeft, den Vader, den Zoon, en den H. Geest, en op deze Godts heylige Evangelien die ik hier met mijne rechter hand aanrake, dat ik van dezer uure af voortaan getrouw en gehoorzaam zal zijn aan den Eerw. Vader in *Christus*, Mijnheer den Bisschop van Utrecht, en deszelfs naazen die op een rechtmatige wijze het bewind over de kerk van Utrecht zullen krijgen; mitsgaders aan den Deken en het Kapittel der Amersfoortsche kerke; en dat ik hun in alles wat eerlijk en geoorloft is met alle

alle mijne krachten, en naar mijne beste kennis en vermogen, met raad en daad zal bystaan. Indien ik iets koome te weeten of te verneemen, 't gene ik oordeele dat Mijnheer den Bisschop van Utrecht of het Kapittel der Amersfoortsche kerke hinderlijk en schadelijk zou konnen zijn; dat zal ik zoo ras als ik kan, en by de eerste gelegendheit die my voorkoomt, aan hun openbaren. De ordonantzien, voorrechten en loffelijke gewoonten dezer kerke van Amersfoort zal ik onderhouden, zoo lang als ik in haaren schoot zal willen blijven. De goederen dezer kerke van Amersfoort zal ik, zoo ik best kan, bewaaren: ik zal dezelve in genen deele vervreemden; en die vervreemdt zijn zal ik naar mijn vermogen zien wederom te krijgen. Ik zal geen kloosterlijk geding, 't welke tusschen den Deken en 't Kapittel, of iemand van 't Kapittel, aan de eene kant, en my van de andere kant, zou konnen ontstaan, van de vierschaar des Dekens of des Kapittels aftrekken; ten waar dat ze my alvorens recht geweigert hadden: Ik zal voor my zelven met geweld of afpersinge geen inkomste van een andere prebende vragen; maar te vreden zijn met de gene, die my door den Deken en het Kapittel is toegewezen. De geheimen des Kapittels zal ik noyt, onder wat voorwendzal dat het zy, openbaren. En indien ik, 't gene Godt verhoede, door een menschelijke broosheit my omtrent het bovenstaande ergens in vergrijpe, of iets van 't zelve overtreede; zoo onderwerp ik my aan de bestraffinge van den Deken en 't Kapittel; 't zy van allebeiden gezamentlijk; 't zy van ieder in 't byzonder, zoo als dit alles bevat is in onze voorrechten; en in de kerke van Utrecht onderhouden word. Dit allegader, zoo als het boven geschreven staat, zal ik onverbrekelijk onderhouden; alle bedrog en list buyten gesloten. Zoo helpe my Godt en deze heylige Evangelien.

Eed

Eed der Vikarissen.

Ik N. zweere op deze Gods heylige Evangelien dat ik voortaan en van dezen dag af, zoo lang als ik het benefici N. zal behouden, gehoorzaam zal zijn aan den Deken en het Kapittel van S. *Joris* kerke te Amersfoort; en dat ik den Deken en de Kanonnikken aldaar eerbiedigheit zal bewijzen; dat ik de gemelde kerke getrouw zal zijn; dat ik mijn ampt, zoo in 't geestelijke als in het tijdelijke, getrouwelijk zal waarneemen; dat ik de ordonantzien in de stichtinge van mijn benefici N. voorgeschreven, en de voorrechten van de zelve benefici, getrouwelijk zal in acht neemen en onderhouden; dat ik het goed of de landeryen deszelfs niet zal vervreemden, en aan niemand zal verpachten als met de toestemminge van mijnen Deken en van 't Kapittel; dat ik het gene reeds vervreemdt is zal trachten wederom te krijgen, en het zelve getrouwelijk zal bewaaren en voorstaan: dat ik mijne bediening N. zoo lang als ik die behouden zal, zal waarnemen, zoo als de last derzelve bedieninge vereyscht; dat ik naar mijn vermogen de tucht, de goede zeden, de gewoonten, en zoo wel de toekomende als de tegenwoordige ordonantzien der voornoemde kerke, zal onderhouden; dat ik geen kloosterlijk geding van den Deken of het Kapittel mijner kerke voornoemd zal aftrekken als door hooger beroep, en als het recht verzuymt of of my geweigert word: dat ik geen geding of krakeel tegens de gemelde kerk, of tegens eenig persoon tot die kerk behoorende, op my zal neemen; om 't zelve op een anders naam in rechte te vervolgen; en den genen, die het in rechte vervolgt, met raad of daad niet zal helpen; dat ik voor mijn ampt niets gegeven heb, en niets geeven zal; en dat ook niemand anders, mijns weetens en willens, zulks voor my gedaan heeft; en indien iemand iets voor my belooft of gegeven mogt hebben, dat ik het noyt betalen zal. Zoo helpe my God, en deze Gods heylige Evangelien. Eed der Vikarissen.

Dan

Dan volgt'er deze

VERKLAARING

Van Mijnheer Johan van Arkel, Bisschop van Utrecht.

Verklaring van *Johan van Arkel* Bisschop van Utrecht.

J*Ohannes*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht aan de eerwaardige Mannen, den Deken en 't Kapittel der Amersfoortsche kerke, de eeuwige zaligheit in den Heere. Het verzoek, 't welke gyl. ons voorgedragen hebt, bestond hier in, dat wy eenige nutte ordonantzien van uwe kerke, dewelke dienden tot verbetering van de tucht en door ons onlangs uytgegeven waren, zouden willen vernieuwen, en door ons ordinaris gezag bevestigen. Zoo is het dan dat wy, uwe rechtmatige gebeden goedkeurende, goedgevonden hebben de voornoemde ordonantzien, welker inhoud beneden uytgedrukt zal worden, goed te keuren, te vernieuwen, voor te schrijven, en ook te verbeteren; en met een te beveelen dat dezelven, zoo als ze hier volgen, ten allen tijde in uwe kerk onderhouden zullen worden op de onderschreve straffen.

Ten eerste dat ieder Kanonnik van de dagelijksche uytdeelingen, dewelke volgens een oude gewoonte van uwe kerk van Amersfoort onder de Hoogmisse uytgereikt worden, zal missen een derde deel; indien hy de Metten en de Primen van dien dag niet bygewoont heeft: en dat de gene, die de Zielgetijden, de Vesperen, en de Kompleeten, de eene zoo wel als de andere, niet bygewoont heeft, ook niet zal trekken van de uytdeelingen, dewelke in een van de gemelde getijden uytgereikt worden. Daarenboven dat niemand der Kanonnikken de dagelijksche uytdeelingen of de bezoldingen dewelke naar gewoonte aan de Kanonnikken gegeven worden, wat naam dat ze ook hebben en onder wat voorwendzel dat het zy, zal mogen genieten; ten zy dat hy alvorens voldaan heeft voor de tien ponden, die hy voor zijne blijde inkomste moet betaalen; en dewelke volgens de ordonant-

zien,

tien, die in de ſtichtinge der voornoemde kerke uytgedrukt ſtaan, voor de kerkcieraaden en boeken, en voor de verbeteringe en bewaringe derzelven, getrouwelijk beſteedt zullen worden.

Vorder dat ieder zieke, na dat de Deken of twee Kanonnikken wettig blijk zullen hebben dat zijne kranheit zoo zwaar en merkelijk is dat hy zonder lijfsgevaar niet ter kerke kan gaan ofte de kerkelijke getijden bywoonen; aanſtonds de inkomſten zijner prebende zal trekken, zelfs als 'er dagelijkſche uytdeelingen gegeven worden: even eens als of hy gezond zijnde in de goddelijke dienſten verſcheen.

Noch beveelen wy dat ieder Kanonnik na zijne dood zal hebben een vol genade jaar, tot betalinge van zijne ſchulden, tot verrichting van zijne uytvaart, en tot uytvoering van zijn uyterſten wille: behoudens dat zijn nazaat, indien hy hem onmiddelijk, zoo in de laſten als in 't profyt der prebende, wil opvolgen; zijne prebende achtervolgens den Dekreetbrief *ſuſcepti regiminis*, dewelke uytgegeven is door *Iohannes* XXII, op deze wijze zal mogen bedienen; dat hy geduurende den tijd van twee jaaren de helft zoo van de zekere als de onzekere inkomſten, dewelke de Kanonnikken der gemelde kerke gewoon zijn te trekken, zal genieten: op dat aldus de overledene zijn genade-jaar na het verloop van twee jaaren vol mag hebben; en dat den dorſchenden os, te weeten deszelfs nazaat die zijne prebende bedienen wil, de mond niet tenemaal toegeſloten worde.

Wijders dat het ieder Kanonnik vry zal ſtaan, met verlof nochtans van den Deken, alle jaaren een maand lang, 't zy achter malkander 't zy by poozen, uyt de kerke te blijven; zonder iets van de inkomſte zijner prebende, behalven de dagelijkſche uytdeelinge, te miſſen.

Al vorder dat al het overgeſchoten geld, 't welk in de eerſte ſtichtinge der prebenden niet beſteedt is tot het koopen van renten om de Kanonnikken, dewelke Gods aldaar onophoudelijk dienen, te onderhouden, tuſſchen dit en 't naaſtkomende winterfeeſt van S. *Marten* hun ten volle betaalt zal worden; of dat hun zekere renten, ter waardy van 't gemelde geld, zul-

len toegeleit worden; invoege dat de Deken en 't Kapittel met deze vergoedinge te vrede zijn.

Noch al vorder dat alle de renten, goederen of inkomsten van 't Kapittel, op wat plaatze dat'ze gelegen zijn, volgens de instellingen van de stichtinge der gemelde kerke door den Kameraar, dewelke t'zijner tijde door het Kapittel verkoren zal worden, gelijkelijk verdeelt zullen worden tot een dubbelde uytdeeling; behoudens nochtans het recht van den Deken. En niemand der Kanonnikken vermeete zich onder den kerkelijken dienst op het kerkhof of binnen de kerkdeuren te koomen, zonder zijn religieus kleed, 't welke hy in 't openbaar draagt, aan te hebben. En in het koor zal hy niets uytvoeren, 't zy met te leezen 't zy met tegen zijne makkers te praaten, waar door de goddelijke diensten zouden konnen verhindert worden: want volgens de vermaning van den Apostel moeten wy niet alleen het quaad, maar ook den schijn van 't quaad mijden.

Daarenboven, gemerkt dat de last der zielen aan 't gemelde Kapittel gehecht is, en aan een der Kanonnikken te bedienen gegeven word; zoo moet het aldus om den toeloop van het volk beschikt worden, dat 'er behalven de Hoogmis, dewelke zy in geene gelegendheit moeten verzuymen te zingen, dagelijks ten minste noch twee laage Missen gelezen worden. Zoo is het dan dat wy ul. altemaal, en ieder van ul. in 't byzonder, op de deugd der heylige gehoorzaamheit en op de straffe van den ban scherpelijk beveelen en gebieden dat gyl. de bovenstaande ordonantzien onverbrekelijk zult doen onderhouden: en dat wy tegen de tegenstreevers en wederspannigen, ten zy dat'ze op de vermaning van den Deken, wien de last uwer zielen opgeleit is, een behoorlijke boete die door den Deken zelf opgeleit zal worden voor hunne wederspannigheit of onachtzaamheit gedaan hebben, het banvonnis door dit geschrift uytspreeken: en wy hebben door dezen brief geordineert dat de dusdanigen, als wederspannigen en ongehoorzaamen, op heeter daad in hun ampt en proeve zullen opgeschorst worden. En wy begeeren dat tot bekrachtiging en verzekering van al het bovenstaande het zegel van uw Kapittel ook

ook gehangen zal worden aan dezen brief; dewelke reeds bekrachtigt is door het aanhangen van ons zegel. Gegeven te Utrecht in 't jaar des Heere CIƆ. CCC. XLIV. 's donderdaags na S. *Laurens* dag.

Hier na volgt de bevestiging van Rudolphus Bisschop van Utrecht.

RUdolphus, door Gods genade Bisschop van Utrecht, ter eeuwige gedagtenisse der zake: wenscht aan allen, en ieder in 't byzonder, dewelke den tegenwoordigen brief zullen zien de eeuwige zaligheit in den Heere. De zorg van 't Harders-ampt weet het recht onderscheid te maaken, als de gelegendheit van 't gemeene beste zich aldus opdoet, wanneer de kerkelijke ampten en kerkelijke persoonen tot volstandigheit van den goddelijken dienst door Gods hulpe best vermenigvuldigt worden: en weet ook wel hoe dat de kerkampten en de andere goederen der kerke, volgens de meening der kerkelijke regelen, somwijlen gevoeglijk vereenigt, en somwijlen oo gescheiden konnen worden. Nadien dan de Deken en het Kapittel van S *Joris* kerke onzer stede van Amersfoort, binnen de paleu van ons Bisdom, begeerende te zorgen voor 't profijt en de zaligheit der Parochianen, en op dat 'er uyt het afwezen of de achteloosheit van den Pastoor geen gevaar voor de ingezetenen en voor hunne zielen zoude volgen, ons ootmoediglijk gebeden hebben dat de zorg der zielen, dewelke aan gemelde S. *Joris* kerke gehecht is, en aldaar een benefici op zich zelven zijnde tot noch toe aan iemand der Kanonnikken volgens de wijze en het voorschrift van de ordonantzien der gemelde kerke begeven en toevertrouwt is geweest, aan de voornoemde S. *Ioris* kerke en in 't gemelde Kapittel ingelijft mogt worden: en dat dezelve harderzorg aldus bedient en waargenomen mogt worden door een bequaam Priester, den welken zy zelf zouden verkiezen: zoo is het dat wy, na dat wy al het voorgemelde met oplettendheit en genoegzaam aangemerkt hebben, en na dat de vrywillige afstand van gemelde harderzorge door den eerzamen man en Heer *Iohannes van der Moyer*, Pastoor en bezitter van gemelde Har-

Bevestiging door den Bisschop *Rudolphus.*

derzorge, alvorens vrywillig en op een wettige wijze in onze handen gedaan en door ons aangenomen was; na datwe ook den gemelden Heer *Iohannes* van de voornoemde harderzorge, mitsgaders van den eed, beloften, en verbinteniſſen, aan dewelken hy uyt hoofde van dezelve zorge gebonden was, ontſlagen hadden; zoo is het, zeggen wy, dat wy hunne voorgemelde begeerten en gebeden goedkeurende, de gemelde Parochi-kerk, of de voornoemde Paſtory, gelijk gemeldt is, openſtaande, met haare gerechtigheden en al haar toebehooren, op den zelfden voet en met dezelfde vryheit als ze gehad heeft ten tijde als gemelde Kapittel en genootſchap eerſt opgerecht, geſticht en beveſtigt is, met het gemelde Kapittel, om van 't zelve voortaan geregeert en beſtiert te worden, in Gods name voor altijd vereenigen en in 't zelve inlijven: behoudens dat wy den gemelden Heer *Iohannes* voor zijne gerechtigheden een jaargeld toegeleit hebben; zoo als in een anderen brief, die daar over gemaakt is, breeder ſtaat uytgedrukt: en dit alles, niet tegenſtaande de ordonantzien en inzettingen van het Kapittel en van de kerke voornoemd, die door ons of door onze voorzaten, op wat wijze en met wat bewoordinge dat het zy, verleent en gegeven mogen zijn, en tegens het bovenſtaande zouden konnen ſtrijden; dewelke wy altemaal, en ieder derzelven in 't byzonder, zoo verre als ze het bovenſtaande raaken, door den tegenwoordigen brief intrekken, vernietigen en krachteloos maaken. Weshalve wy ul. altemaal, en ieder van ul. in 't byzonder, op de deugd der heylige gehoorzaamheit en op den ban ſtrengelijk gebieden en beveelen dat gyl. de voornoemde inlijving, en al het bovenſtaande, onverbreekelijk maakt te onderhouden. En tegen de tegenſtreevers en wederſpannigen enz. *even eens gelijk de voorgaande brief eyndigt.*

Gegeven in 't jaar des Heere duyzend, vierhondert, vijf-en-vijftig, den negentienden dag van de maand Maart.

Na de bebeſtiging van Rudolphus volgt de Verklaring van Filips van Borgonje, insgelijks Biſſchop van Utrecht.

Filips van Borgonje, door de genade van Godt en van den Apostolisschen Stoel Bisschop van Utrecht, wenscht aan de eerwaardige en in *Christus* beminde Heeren, het Kapittel en ieder Kanonnik van S. *Joris* kerke te Amersfoort, onder ons Bisdom, de eeuwige zaligheit in den Heere. Het verzoek, 't welk gy ons voorgedragen hebt', behelsde dat het ons mogt believen eenige dienstige en nutte ordonantzien van uwe kerke, strekkende tot verbetering der kerkelijke tucht, die door ul. opgestelt en uytgegeven waren, te vernieuwen, en door ons ordinaris gezag te bevestigen. Hierom is het dat wy, uwe rechtmatige gebeden inwilligende, goedgevonden hebben de gemelde ordonancien, welker inhoud hier onder uytgedrukt staat, goed te keuren, te vernieuwen, te verklaren, voor te schrijven, of ook te verbeteren: ordoneerende dat dezelve in uwe kerke ten eeuwigen dage op de volgende straffen onderhouden zullen worden. Verklaring van Filips van Borgonje.

Voor eerst dat de Deken, of in 't afwezen van den Deken de oudste Kanonnik die in de kerkdiensten tegenwoordig is, moet toezien dat'er in 't koor, of op andere plaatzen daar de kerkdiensten verricht worden, gene misslagen begaan werden omtrent den kerkelijken dienst: dat dezelve de genen, dewelke achteloos zijn omtrent de kerkelijke diensten, of op wat wijze dat het zy tegen de kerkelijke tucht en de goede zeden misdoen, mag en moet bestraffen. En ingevalle iemand zich door zodanige bestraffing bezwaard mogt achten; dat zoo een bezwaarde zich onmiddelijk op zijn Kapittel mag en kan beroepen. Doch dat in andere feyten, misdaaden, baldadigheden, en vergrijpingen, het Kapittel, kapittelsgewijs vergadert zijnde, kennis van zaken mag neemen, den schuldigen mag bestraffen en opschorssen; en zich moet voegen naar het Kapittel der Utrechtsché kerke. En ingevalle de Deken of iemand der Kanonnikken ('t welk Godt verhoede) door menschelijke krankheit koomt te vallen en te zondigen, of eenige van de ordonancien uwer kerke koomt te overtreeden, of onder wat voormendzel en bedrieggelijke uytvlugt dat het zy zijnen eed koomt te verbreeken, of indien iemand iet anders tegen denzelven eed gedaan of onder-

dernomen heeft; die zal te recht staan voor zijn Kapittel, en van 't zelve bestraft worden.

Vorders dat nochte de Deken, nochte iemand der Kanonnikken, zich zonder het verzoek en de toestemminge des Kapittels zullen hebben te bemoeien met iets, 't welke de harderlijke zorg van uwe kerk en van uw kapittel betreft

Daarenboven dat het Kapittel der Amersfoortsche kerke alles zal mogen en konnen beschikken en bestellen omtrent de (5) montade, even eens gelijk dat beschikt en bestelt word omtrent de vrijdoms huyzen van onze Utrechtsche kerke: mits dat zodanige beschikking en bestelling gemeen zy aan de tegenwoordige en de volgende Kanonnikken. En indien 'er eenige brieven over de montade of vrydoms-huyzen van uwe kerke uytgekomen zijn, dewelke niet gericht en geschikt zijn naar de form, de wijze, de ordonantzie ofte beschikking van de montade of vrydoms huyzen der Utrechtsche kerke; die worden van ons door den tegenwoordigen brief ingetrokken en vernietigt.

Al vorder, dat ieder Kanonnik alle jaaren een maand, achter malkander of by poozen, zich van het koor en van zijn verblijfplaats afwezig mag houden; zelfs op zijn eygen gezag: mits dat hy de bediening, die hy te verrichten heeft, door iemand anders laat waarneemen en verrichten: en zulks zonder dat hy iets van de besoldinge zijner prebende, en niet anders als de dagelijksche uytdeelingen, zal moeten missen. En indien hy zich de laatste maand, buyten de toestemming van zijn Kapittel, afwezig houdt, zal hy alle de inkomsten zijner prebende van dat jaar moeten missen.

Wyders, gemerkt dat de last der zielen aan uw Kapittel gehecht is, en gyl gehouden zijt voor de zaligheit der zielen te zorgen; zoo begeeren wy dat gy alle weken, dat is alle maandagen, na dat de Hoogmis gedaan is, ofte anders na het verrichten van de Nonen, kapittelgewijs by een koomt; om aldaar over zaaken, die de harderlijke zorg van uwe kerk of van uw kapittel raaken, te handelen; en om recht te pleegen; gelijk, en op die wijze, als het Kapittel van onze

onze kerke gewoon is over deszelfs onderdaanen recht te pleegen. En of het geviel dat de Heer Deken, of iemand der Kanonnikken, in dit kapittel niet en verscheen; zoo moet evenwel het grootste gedeelte des kapittels, op dat de gerechtigheit niet verlaten en de waarheit niet verduystert zoude worden, aldaar voorzitten en recht wijzen. Weshalve wy ul. altemaal, en ieder van ul. in 't byzonder, enz. *even eens als in den brief van Iohannes van Arken.*

Gegeven in ons kasteel Duurstede, in 't jaar des Heere 1523, den vierden dag van de maand November: behoudens dat ons recht, gelijk onze voorzaten de Bisschoppen van Utrecht altijd tot nu toe gehad hebben, in alles en altijd ongekrenkt zal blijven.

Dan staat 'er noch een Verklaring van Heer Arnoldus, en een andere van Heer Fredericus, beide Bisschoppen van Utrecht/ zijnde beidegaar van omtrent den zelfden inhoud. Dan volgt 'er allerlest

De toestemming van den Aartsdiaken over de inlijvinge van gemelde Harderzorg.

GYsbertus van Bredenrode, door Gods genade Proost en Aartsdiaken van Utrecht enz. Wy maaken bekent aan allen, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen zullen koomen, en die onzen tegenwoordigen brief zullen leezen, zien, en hooren; dat wy in acht genomen hebben het loffelijk en goed werk; waar door de Eerw. Vader in *Christus*, de Heer *Rudolphus* Bisschop van Utrecht, de pastory der Parochiale en Kollegiale kerke van Amersfoort, in het Bisdom van Utrecht, wiens instelling bekend is ons toetekoomen en van rechtswege tot ons rechtsgebied te behooren, en dewelke toen op een zekere wijze openstond, voor de zaligheit van de zielen der gemelde Parochie en om vredens wille, mitsgaders uyt meer andere rechtmatige inzigten zijn gemoed daar toe bewegende, ter bede en op het verzoek van den Deken en het Kapittel van Amersfoort, met alle de gerechtigheden en ey-

Toestemming van den Aartsdiaken over de inlijving van de Hardelijkezorg.

eygendommen derzelve Pastorye, met zekere formen en rechtsgebruyken, zoo als dit alles breeder en omstandig uytgedrukt staat in den brief van den voornoemden Bisschop van Utrecht *Rudolphus*, door zijn ordinaris gezag voor altijd heeft ingelijft in het voornoemde Kapittel. En dat wy daarom willende insgelijks zorgen voor de zaligheit van de zielen der gemelde Parochie, en voor de rust en vrede derzelve, de voornoemde inlijving van de gemelde pastory in de kerke van Amersfoort, met den brief die daar over door den bovengemelden Heer *Rudolphus* ontworpen en opgestelt is, volgens deszelfs betekening, form, en inhoud, met alles wat 'er in staat, volkomentlijk en in alles door ons gezag bevestigen, aanneemen en goedkeuren; en al het zelve in Gods name, zoo voor ons als voor onze nazaaten, ter eeuwige gedagtenisse der zake en voor altijd, door den inhoud en de getuigenisse van dezen brief bekrachtigen. Gegeven in 't jaar des Heere duyzend, vierhonderd, festig, den sevenden van November.

Johan van Diest, Bisschop van Utrecht, heeft ook de inkomsten van den Pastoor vermeerdert; en twee wijnlanden gekocht. In 't zelfde jaar heeft hy ook de Stadsrechten bevestigt.

Deken. In 't jaar 1506. is Deken van 't Kapittel geweest de Heer Henricus Henrici, of Hendrik Hendrikse, van wien wy beneden te spreeken zullen hebben.

Behalven de Vikaryen, dewelke in de oprechtinge van deze kollegiale kerk met het Kapittel vereenigt en aldus vernietigt zijn, heeft dezelve kerk noch de volgende Vikaryen gehad;

Vikaryen en aldaar. Eene Vikary aan S. Niklaas outaar.

Eene Vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria.

Eene

Eene Vikary van S. Andries, en van de H. Maagd Agnes.

De bezitters van gemelde Vikaryen zyn in 't afgaan van de sestiende eeuwe geweest.

Albertus Lappius, kerkelyk persoon van 't Utrechtsche Bisdom; dewelke in 't jaar 1573. in 't bezit is gestelt van de Vikarye aan S. Niklaas altaar / openstaande door het trouwen van Meester Thomas Uytenbroek. Vikarissen.

De Heer Antonius de Palude (van den Broek) heeft de Vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria, dewelke openstond door de dood van Meester Theodorus Judoci van Loenen, by recht van vervalliging bekomen in 't jaar 15 4.

Oliverius Hacfoert, kerkelyk persoon onder 't Bisdom van Utrecht / is in 't jaar 1575. afgekundigt tot de Vikary van den H. Apostel Andreas en de H. Maagd Agnes, opengevallen door het sterven van den Heer Goswinus van Amerongen.

Dezelve Vikary / openstaande als boven / is in 't jaar 1576. begeven aan den Heer Henricus Pick; na voorgaanden afstand van Oliverius Hacfoert en Judocus Antonisse, die 'er alle beiden naar gestaan hadden.

Tot de harderlyke zorg wierd iemand uyt de Kanonnikken benoemt / en aan den Aartsdiaken van Utrecht voorgedragen / door den Bisschop van Utrecht; gelyk wy leeren uyt den bovenstaanden brief van Johannes van Diest. Maar de Schryver van de Amersfoortsche kronyk heeft hier omtrent het volgende aangetekent op het jaar 149 . Den 9. Maart 1491. heeft *Frederik van Baden*, Bisschop van Utrecht, uytspraak gedaan dat het Kapittel den Pastoor

 moest

moest voorstellen aan de Stad, om op haar goeddunken aangenomen te worden.

De oude Pastoors of Regenten der kerken.

Johannes de Rora (van Roor,) was Pastoor van Amersfoort in 't jaar 1337.

* De Heer Wilhelmus Henrici (Willem Hendrikse) te Amersfoort geboren was Leeraar in de Godtheit en geestelijke Rechten; en is daar by Overste van 't Kollegie / eerste Regent der Broederen van den goeden wille / dat is / van de H. Jeronymus broeders te Amersfoort geweest. Naderhand / te weeten in 't jaar 1380. wierd hy Generaal der Franciscanen van den derden Regel. Deze Wilhelmus is ook Pastoor van Amersfoort geweest: en heeft zekeren Priester Petrus tot Vikaris gehad.

† De Heer Everhard van Leyener, Pastoor van Amersfoord / heeft van den Keyzer in 't jaar 1528. verscheide gunsten ontvangen.

Dus verre van de groote kerk.

De kleyne kerk.

De kleine kerk / die den naam draagt van de H. Maagd en Moeder Gods Maria, heeft een fraaien en bezienswaardigen toren. Deze kerk was ten tijde van onze voorvaarderen zeer vermaard in de nabuurige landen / en wierd dikwils bezocht van een ontelbare menigte van vreemdelingen; en zulks uyt hoofde van de mirakelen / dewelke / gelijk doorgaans gelooft wierd / gedaan wierden aan zeker standbeeld van de H. Maagd Maria: welk standbeeld in 't jaar 1344. gebonden wierd in een zeker water. Dit alles is aldus beschreven door een ze-

* Chronicon Amersfort incerti Auctoris.
† L. Hortens. Rerum Ultraject. lib. 7. n. 163.

keren

heeren Johannes Gallus, van Montmedy; dewelke als getuige van het bovenstaande bygebragt word door Michaël van Isselt in de beknopte beschryvinge van Amersfoort/ die hy in de voorgaande eeuwe / benessens een afbeeldzel van de Stad / in 't licht heeft gegeven. In 't koor van deze kerk word tegenwoordig door de stads Overheit / niet zonder groote onkosten / onderhouden een openbare Boekery; bestaande uyt allerhande deftige boeken. De gemelde toren heeft veel aanstoots geleden van den blixem en de stormwinden; en is door dezelven zeer dikwils en al merkelyk beschadigt geweest. In 't jaar 1547. daags voor S. Vitalis is de blixem in de spits geslagen / zodanig dat de spits gansch afbrande / en door de winden verstrooit wierd. In 't jaar 1558 / ja zelfs kort voor onze tyden / als in 't jaar 1623. enz. heeft dit gebouw al dikwils diergelyke rampen uytgestaan. Op den 7. February van 't jaar 1651. sloeg 'er de blixem wederom in: en 't was een deerlyke en schrikbarende vertooning voor de stad / dat dezelve spits ter lengte van 40. voeten nederplotste. Doch deze schade wierd eerlang vergoedt door de zorg van de Majestraat / en van den Heer Wernerus Bronchorst, Rechtsgeleerde / Schepen der stad / en Kerkmeester van S. Mariaas kerke: en wel zodanig dat de toren niet alleen zeer cierlyk herbouwt; maar ook hooger / als hy te voren geweest was / opgehaalt wierd. Alles stond voltrokken den 8. van September 1655. Boekery.

HET

HET KLOOSTER DER MINNE-BROEDEREN.

Het klooster der Minnebroederen; weleer de woonplaats van David van Borgonje; thans een Schutters hof.

Ook heeft 'er een schoone kerk van S. Franciscus gestaan; dewelke door de Minnebroeders gebouwt is in 't jaar 1494. Daar by stond een zeer groot klooster. Doch beide deze gebouwen zijn in de Nederlandsche beroerten door een groot gedeelte vernielt. Ter zelve plaatze staat t'hans een zeer plaizierige Schuttershof, door de wandeling de Doelen genoemd; dewelke zoude mogen vergeleken worden by de hoven van Alcinous. Althans luyden aldus de volgende veersjes, die op de gevel van een wandelplaats, dewelke doorgaans het Jofferen pad genoemt word, te leezen staan:

Hortos Alcinoi stupet vetustas,
Hos & posteritas lubens tuetur.

De naamlooze Kronijk van Amersfoort spreekt aldus van de aankomste der Minnebroederen: In 't jaar 1472, in de maand Mey, zijn de Minnebroeders, van den Regel der *Observanten*, voor de eerste reize koomen woonen te Amersfoort; en hebben huysvesting gekregen by *Anna Hanneken Valken*, eene godtvruchtige weduwe. Naderband heeft de Prior van S. *Agatha* hen ingenomen en bezorgt. Van daar zijn ze verhuyst in een huysje achter het gasthuys; 't welk de Broeders voor hunne woonplaats genomen hebben. Eenigen tijd daar na hebben zy een kleyn kloostertje gebouwt ter plaatze daar ze noch woonen: maar 't zelve is tien jaaren daar na afgebrandt. Zoo hebben zy dan in

't jaar

't jaar 1494. een nieuwe kerk en een ander klooster, dewelke veel prachtiger en beter waren, getimmert. (6) Menard.

Dit klooster is voor dezen ook de woonplaats geweest van David van Borgonje, 55. Bisschop van Utrecht; wanneer hy, buyten Utrecht gesloten zijnde, zijn verblijf te Amersfoort ging houden. En hier van daan koomt het, dat de naaste huyzingen en plaatzen als noch den naam draagen van Davids-hof.

KAPEL VAN S. JAN DEN DOOPER EN S. JAN EVANGELIST.

De kapel en het Broederschap van S. Jan den Dooper en van S. Jan Evangelist is in 't jaar 1388. getimmert door Floris Radewijn, een vermaard Priester van Deventer; van wien wy elders te spreeken hebben; en die de meester is geweest van Thomas van Kempen. Daar is een konvent van Jeronymus-Broederen geplaatst in 't jaar 1444. daags voor S. Maartens feest. Dezelven waren, volgens de naamloze Kronijk van Amersfoort, door het Kapittel al toegelaten in 't jaar 1442. Thans is deze kapel aan vreemdelingen, zoo Franssen als Engelschen, gegeven; om 'er in te preeken. De vordere gedeelten van het konvent zijn verandert in zeer schoone burgers-huyzen. S. Jans kapel.

* In 't jaar 1529. den 11. Mey, heeft Dermont Overste te Utrecht de Broeders van goeden wille uyt het konvent van S. Jan verjaagt, om dat ze verdagt waren van ketterye; en hy

* Chron. Amersfurt. p. 179.

heeft

heeft eenige Regulieren van Predendael in hunne plaats doen koomen.

MARIEN-HOF.

Marienhof, een klooster van Reguliere Kanonnikken.

Marienhof/ zoo wel als het S. Jans konvent/ was een Priory van Reguliere Kanonnikken/ staande onder het Kapittel van Windeshem: Het was/ gelijk meer andere dergelijke kloosters in ons Nederland/ opgerecht door Gerardus de Groot.

Het onderhield tien Priesters; twee Leeken; en twee Kostgangers/ die 'er de kost gekocht hadden.

Cornelius van Amersfoort, Regulier Kanonnik volgens den Regel van S. Augustinus, heeft geleeft in 't jaar 1540.

Groote inkomsten van dit konvent.

Dit konvent had groote inkomsten: dewelke in de volgende Nederduytsche lijst staan uytgedrukt.

De stad Amersfoort geeft jaerlyks,	5 -	0
1. Stuk lands gelegen in Amersfoorder Enghe,	2 -	0
1. Erf gelegen in de Geregte van Amersfort geheten Hilhorst, ...	61 -	19
4. Morgen lands ibid. dit gebruykt het Convent selfs.		
1. Morgen lands gelegen aen de oude gragt buyten Amersfoort, gebruyken het self.		
Aen los renten, ...	18 -	15
Des Convents principale goederen en erven gelegen in Bercht, . .	200 -	0
En 30. Mudden Rogge, Weyt, Haver, 2. vat Boter en 12 Hamelen.		
Nog een erf in de Bercht, . .	100 -	0
1. Mudde Weyt, 1. vat Boter, 3. Hamelen en 1. Lam.		
1. Erf aldaer gelegen, ...	50 -	0
1. Erf aldaer, . . .	60 -	0

Item

Item 2. Hamelen.

Het derde deel van een erf aldaer, .	9 -	10
Een meulen huysken en eenige perceelen lands aldaer, . . .	60 -	0
Een Campje lands aldaer, . .	10 -	0
Een stuk lands aldaer genaemt Pyelsland,	14 -	0
Een stuk boulands aldaer, . .	15 -	0
Een ackermans Hofstede gelegen in 't Veen tot Hees, . . .	31 -	0
Een erf genaemt Ronselaer gelegen in Woudenburgh, . . .	106 -	0
Aldaer een erf genaemt Vlas-tuyn,	150 -	0
Item 4. mudden Roggen en 4. mudden Weyt,		
Ibidem een erf genaemt Lauwerrice,	112 -	0
4. Mudden Rog, 4. mud Weyt, 16. m. Haver.		
Ibid. een erf genaemt Dashorst, .	64 -	0
Een erf gelegen onder Scherpenseel, .	140 -	0
2. Mudden Rog, 2. mudden Weyt, 2. Hamelen.		
Een erf gelegen onder Lembrug genaemt bloemenbergh, groot 32. Dammaet,	100 -	0
Aldaer 33. dammaet lands, . . .	181 -	10
Ibid. ook 4. smaelland, . .	59 -	10
6. en drie vierde in de Haer, .	36	
4. Dammaet in de Burgemaet, .	24 -	0
8. Dammaten in Eemland: die gebruykt het Convent selfs.		
5. Dammaten in de Slaegh, ...	50 -	0
9. Dammaten in Seldert, ...	40 -	0
8. Dammaten ibid.	58 -	16
	1758 -	19

Nu is het een overgroot Weeshuys.

S. AGNES KLOOSTER.

Hoe dat de S. Agnes-zusters hier opgekomen zyn vindt men beschreven by den gemelden Kronykschryver. In 't jaar 1380, zegt hy / hebben eeni- S. Agnes klooster wanneer gebouwt?

eenige weduwen en maagden in alle armoede by malkander beginnen te woonen aan de stads vesten; op een plaats die de Visschery of Glashorst word genoemt. Zy gingen aan de deuren bedelen; en hadden tot Biechtvaders Mijnheer *Willem Hendrikse*, en deszelfs Vikaris Mijnheer *Petrus*. Zy gingen ter Kommunie in S *Joris* kerke Vijf van de eerste zusters zijn in dezelve S *Joris* kerke begraven. Naderhand hebben zy een kerk beginnen te bouwen ter eere van de H. Drievuldigheit, van de Heyligste Maagd, van den Apostel en Evangelist *Matthæus*, en van de heilige Maagd en Martelaresse *Agnes*. Waar in zy geholpen zijn door Heer *Gerrit Broekborst*, Kanonnik van Oudmunster te Utrecht; door de erfgenaamen van *Hermannus Snijder*; en voornamentlijk door *Bertram*; en door de weduwe van *Godefridus Regius*.

Dezelfde Schrijver getuygt dat S. Agnes kapelle ingewijdt is in 't jaar 1397.

In 't jaar 1399, het zijn noch al de woorden van gemelden Kronijkschrijver / zijn de *Agnes*-zusters geworden boetdoende zusters onder den derden Regel van S. *Franciscus*. In 't zelfde jaar hebben zy *Frederik van Blankenheim*, Bisschop van Utrecht gebeden dat hy haar zoude opsluyten; dewelke haar ook opgesloten heeft.

In 't jaar 1415. den 7. February is het konvent van *S. Agatha*, en dat van *S. Agnes*, door het Kapittel toegelaten: en beide deze konventen hadden toen den derden Regel of den Regel der boetplegingen van *S. Franciscus* aangenomen.

Volgens Verhoeven zouden de gemelde zusters het klooster van S. Agnes niet hebben beginnen te timmeren voor het jaar 1487. Misschien is 'er een drukfout in het jaar / of misschien

schien zal hy een nieuw klooster, of het vertimmeren van het oude, gemeent hebben.

In 't jaar 1397. is de Heer Johannes de Lomego aangestelt tot Pater ofte Regent van de S. Agnes-zusters; zijnde ook de Overste geweest van de Agathaas-zusters. Hy heeft geleeft als een Engel: en is in 't jaar 1421. begraben in S. Joris kerk, voor S. Niklaas outaar, waar van hy de vikary had bekleedt. De Regenten van de Agnes-zusters.

De derde Pater van de Agnes-zusters is geweest

Gerrit Scherprink, een Monnik uyt Pre-dendale; en was de eerste die by haar gewoont heeft. In 't jaar 1439. is hy te Utrecht aan de pest gestorven: en zyn lichaam, naar Amersfoort gevoert zijnde, is by de Agnes-zusters recht voor het groote outaar begraven.

De vierde Pater was

Johannes Augustinus, een Mechelaar, en een Regulier-kanonnik.

In 't jaar 1582. was Pater van de Agnes-zusters Meester Paulus Buys.

Haare eerste Moeder is geweest Windelmondis, dewelke geleeft heeft in 't jaar 1400.

Wy voegen hier een lijst by van de goederen, dewelke S. Agnes konvent te Amersfoort heeft gehad. Goederen van S. Agnes konvent.

Een erve in de Leusder-broek, .	140 -	0
Een erf genaemt Dashorst, . .	103 -	0
Een halve hoeve lands, . .	18 -	0
Een vierde deel van een erf, . .	15 -	10
Een stuk lands, ...	12 -	0
6 Dammaet lands,		
Nog seven vierendeel dammaet, .	15 -	15
4. Dammaet lands, ...	18 -	0
9. Dammaet lands, . . .	14 -	0

Een viertel lands, ...	74 - 0
Item een viertel lands, . .	52 - 0
Item een viertel lands, . . .	50 - 0
Nog een maet lands, ...	16 - 0
Nog twee stukken lands, . .	9 - 0
1. Mergen lands, . . .	4 - 3
Nog aen diverse renten, ...	70 - 0
	611 - 8

In 't jaar 1622 / op S. Matthæus avond / hebben de Meesters en Scholieren van de laage schole de kerk van dit klooster in bezit genomen.

KLOOSTER VAN S. AGATHA.

Eerste opkomste van *S. Agathaas* klooster. De naamlooze Schryver stelt het begin van de Agathaas-zusters op het jaar 1399. In 't jaar 1399, zegt hy / op Kersavond, hebben *Rutgerus van den Doem* en zijne huysvrouw *Belia* hun huys, en noch veele renten daar by, overgegeven ten dienste van de *S. Agathaas*-zusters.

Deszelfs voorrechten. In 't zelfde jaar zijn aan het gemelde konvent verscheide voorrechten toegestaan door de Majestraat van Amersfoort; als namentlijk dat het vry zoude zijn van het nachtwaaken, van het graven, en van de cijnzen en onkosten die tot last van de Stad staan.

In 't jaar 1400, omtrent het feest van *S. Jacobus*, hebben ses fatzoenlijke vrouwspersoonen zich begeven in het klooster van *S. Agatha*, om Godt aldaar te dienen, en het kloosterlijk leven te behartigen; namentlijk, *Hildegardis Matthysse*, *Pieternelle Andriesse*, *Agnes Pietersse Hoffelaars*, *Bertradis Gerritse Knops*, en *Deliana Goossen*: Daar op zijn uyt *S. Agnes* konvent by haar geko-

gekomen *Windelmodis de Sambrine*, en *Clemens*; om haar in de kloosterlijke tucht, en in allerhande oeffeningen van godvruchtigheit, te onderwijzen. Dezelve *Windelmodis* wierd aangestelt tot haare eerste Moeder; en *Johannes van Lemego*, van wien wy boven gesproken hebben, tot haaren geestelijken Vader.

In 't jaar 1404. is het konvent van de Agathas-zusteren in de order van de boetvaardigen, of in den derden Regel van S. Franciscus, aangenomen. In deze order zijn zy gebleven vijftig jaaren lang. De Agathaas zusters neemen den derden Regel van S. *Franciscus* aan.

Doch zedert het jaar 1455. hebben zy den Regel van S. Augustinus, aangenomen; om dat de Regel van S. Augustinus, gelijk dezelve Schrijver spreekt, scheen voor beter gehouden te worden.

In 't jaar 1405. is *Sophia Aalbrechtse* uyt het konvent van *S. Agatha* gegaan; en heeft zich begeven in *S. Pieters* gasthuys, om de zieken aldaar te dienen.

In 't jaar 1415. is het konvent van S. Agatha door het Kapittel aangenomen.

De kapel van 't zelve konvent is gebouwt in 't jaar 1408. Kapelle, deszelfs ondergang.

Het klooster van S. Agatha heeft hetzelve lot ondergaan met het overgeschoten gedeelte van S. Agnes konvent; en is ook in burgershuyzen verandert: of tot andere gebruyken geschikt. Het is noch blijven staan tot het jaar 1640. Maar dewijl het vervallen was, en het verbeteren der timmeraadje hoog gelopen zoude hebben; heeft de Majestraat de hand daar afgetrokken: ja heeft alles, de kerk alleen uytgezondert, verkocht: zoo dat het teenemaal te niet is gegaan.

Wy laaten hier eenige Moeders van 't klooster met eenige Zusteren volgen: dewelke wy uyt een een Nederduytsch doodboek getrokken hebben.

Eenige Moeders en Zusters van dit klooster.

xv. Januar. Maria van Wede, onse Moeder 14. jaer / Ann. 1601.

xxiv. Januar. Bartholomeus van Wede, onser Susteren Vader / Ann. 1584.

vi. Febr. Gysbertgen van Wede, Ann. 1567.

xix. Mart. Wendelmoet van Wede, onser Susteren Moeder / Ann. 1534.

xi. Juny / Henrick van Wede, twee ons Susteren Vader / Ann. 1541.

xxi. Jul. Mr. Jan van Wede, Canonick ten Dom / 2. ons Susteren Broeder / Ann. 1585.

viii. Novemb. Gouda van Wede, twee ons Susteren Moeder / Ann. 1566.

Duve van Wede, onse Suster / Ann. 1542.

In 't jaar 1586. waren 'er 38. Zusters in 't klooster.

Hier nevens gaat een lijst van de goederen en inkomsten / dewelke het klooster van S. Agatha te Amersfoort heeft gehad in 't jaar 1586. volgens een optelling van gemelde goederen / dewelke in dat jaar is gedaan.

Heeft jaerlyks van huyshuren, . .	106	10
Nog aen inkomsten van renten, .	29	5
Nu nog aen landen,		
3. Mergen buyten de Utrechtse poort, .	9	0
2. Mergen, ...	2	0
2. Perceelen lands, ...	8	0
2. Viertels lands, . . .	43	0

Een

Een erf genaemt Hilhorst, . .	62 -	0
1. Viertel lands, ...	32 -	0
1. erf op Stoutenburgh, . .	38 -	0
1. Tient, ...	10 -	0
Nog een erf, ...	91 -	0
Nog een erf, ...	81 -	0
Nog een erf in Stoutenburg, . .	32 -	0
Nog een erf op 't Hoogland, . .	75 -	0
Nog een erf, . . .	15 -	17
Nog een sesde deel van een erf, . .	6 -	0
4. Campen lands, ...	50 -	0
Een erf onder Soesdyk, . .	40 -	0
Een maet lands, ...	18 -	0
Een dammaet lands, ...	4 -	0
Van een erf, ...	6 -	0
8. Dammaet lands, . .	75 -	0
Nog XI. dammaet lands die het Convent selfs gebruykt.		
Een erf gelegen in Sevenhuysen, . .	118 -	15
15. Dammaet lands, ...	53 -	0
13. Dammaet lands, . .	42 -	0
8. Dammaet lands, . . .	44 -	0
6. Dammaet lands, ...	28 -	0
10. Dammaet lands, ...	50 -	0
Treckt nog van 9. dammaet, . .	10 -	0
2 Dammaet lands, ...	11 -	0
Van een stuk lands dat dit Convent gemeen heeft met de *Brigitten* te Soest,	32 -	0
7. Dammaet lands, ...	25 -	0
Een halve hoeve, . . .	18 -	0
7. Mergen lands, ...	34 -	0
4 Mergen lands, ...	11 -	0
4. Mergen lands, ...	25 -	0
25. Mergen lands, ...	160 -	0
Uyt de Domeynen van Utrecht, .	18 -	0
Nog had dit Convent verscheyden landen die het selfs liet gebruyken.		
	1513 -	7

KLOOSTER VAN S. BARBARA.

Klooster van S. *Barbara*, deszelfs opkomste, En voortgang.

Verhoeven, gelijk hy zelfs getuygt/ heeft niet geweeten tot wat order dit klooster behoorde. Het blijkt echter uyt de meergemelde kronijk van Amersfoort dat de zusters den derden Regel van S. Franciscus aangenomen hadden. De gemelde zusters zijn van Bunschoten/ daar zy onder de regeeringe van den Pastoor geleeft hadden/ te Amersfoort koomen woonen in 't jaar 1422. Daar aangekomen zijnde hebben zy Gerrit Scherprink, den Pater van de Agnes-zusters/ gebeden dat zy hem tot Biechtvader zouden mogen gebruyken. Omtrent dezen tijd, zegt de gemelde Schrijver/ hebben zy den Regel van *S. Franciscus* aangenomen. Windelmodis Santbrink, een godvruchtige en voorzigtige maagd/ is tot haar gezonden uyt het konvent der Agnes zusteren; en is haare eerste Moeder geworden. Zy beginnen kleyne huysjes te koopen en zy leven in eene uyterste armoede. Zy gaan (somwijlen) tot het klooster der *Agnes*-zusteren; om daar de onderrechtingen van den Heer *Gerrit Scherprink* en de heylige Mis te hooren; en om 'er de Kommunie te ontvangen. Zy leeven byna vijftig jaaren lang naar den Regel van *S. Franciscus*. Zy timmeren een kapelle, dewelke ingewijdt wierd ter eere van *S. Barbara*; welke heilige Maagd den naam ook heeft gegeven aan het konvent.

Johan van Rotterdam, een Regulier Kanonnik/ is de vierde Pater van deze Barbaraas-zusters geweest.

Vier

Hier volgt een lijst van haare goederen en inkomsten die zy in 't jaar 1586. te Amersfoort bezaten.

Aen lyf- en los-renten:

De stad van Amersfoort jaerlyks,	22 -	0
Een los-rente,	8 -	0
Convent van St Jan,	5 -	0
Convent van Marienhove,	3 -	0
Dit Convent heeft nog van een huys,	2 -	10
Een erf rente van,	3 -	5
Nog een rent,	2 -	8

Inkomen van landen:

2. en een half Mergen lands, gelegen aen den Wittenberg,	25 -	0
1. en een half Mergen aen de oude gragt,	13 -	0
6. Mergen aen den W. bergh,	10 -	0
2. Mergen in 't West-eygen,	10 -	10
2. Mergen in de Vlas-acker,	2 -	0
Een erf gelegen onder Leusden, genaemt die Coop,	157 -	0
Een erf gelegen op 't hoogeland in Leusden,	40 -	0
En 2. mudde rogge.		
Een erf gelegen in Woudenburgh, genaemt de Vosknyle,	100 -	0
9. Dammaet lands gelegen onder Eembrugge,	75 -	7
9 Dammaten gelegen in Hildert,	48 -	0
2. en een vierde-deel Dammaet gelegen in Haer,	8 -	0
10. Dammaten gelegen in Duyst,	25 -	0
8. Dammaten lands gelegen ter Hem,	50 -	0
	610 -	0

Dit Convent most jaerlyks zoo aen erf-renten en los-renten, reparatien &c. uytkeeren,	275 -	0

HET HUYS DER BROEDEREN.

Het huys der Broederen, dewelke eerst naar den derden Regel van *S. Franciscus* geleeft hebbende, naderhand Reguliere Kanonnikken zijn geworden.

Buyten de Kamper-poort by de Stads-vesten op S. Andries kamp / daar nu een Lazarus huys staat / is in 't jaar 1394. gesticht het klooster der Broederen: ten welken eynde van Deventer derwaart gezonden wierd Willem Hendrikze, een Discipel van Floris Radewijn. Deze Broeders hebben eerst den Regel der boetvaardigheit / dat is den derden Regel van S. Franciscus, aangenomen.

In 't jaar 1405. zijn deze Penitenci-broeders van *S. Andries* kamp door *Frederik*, Bisschop van Utrecht, bevestigt, en door het Kapittel van Utrecht aangenomen. Naderhand / te weeten in 't jaar 1417/ zijn ze op het verzoek van den voornoemden Willem Hendrikse Reguliere Kanonnikken geworden / en hebben zich begeven onder het Kapittel van Windeshem. In 't jaar 1419. zijn ze verhuyst naar Birkt omtrent Zoest: alwaar wy wederom van hen te spreeken zullen hebben.

Hier nevens gaat een uyttrekzel uyt de jaarboeken des gemelden kloosters / waar uyt wy het rechte bescheid van deszelfs eerste opkomste verstaan.

ANdreas van Altendoorn, Johan de Lemego, en Niklaas van Erpen zijn de naamen der drie Broederen, dewelke in 't jaar 1395. door Heer *Floris van Deventer* gezonden wierden, om een nieuwe huyzing voor eenige geestelijke persoonen achter het nieuw Gasthuys te Amersfoort te stichten en opterechten. 't Welke geschiedt is ten verzoeke van eenige godtvruchtige mannen, dewelke van goeden wille waren, en eerbaarlijk in een Christelijk huwelijk leefden; namentlijk *Rutgerus van Doem*, *Johan van Hagen*, *Gerrit Wilde*,

de, *Steven Lowwe*, en van eenige anderen: dewelke den geest der vreze Gods en der vierigheit uyt de predikaatzien van Meester *Gerrit de Groot*, Heer *Henrik van Gouda*, en Heer *Johan de Gronde*, opgevat hebbende, begeerig waren om een vergadering van godtvruchtige Priesters en Klerken, zoo als 'er een te Deventer was, op te rechten. Naderhand zijn ze overgegaan tot den derden Regel van S. *Franciscus*. Daar zijn verscheidene Broeders aangenomen, en in 't gemelde klooster van S. *Andries* kamp gegaan, met den Heer *Willem Hendrikse*, den eersten Priester die hen als Overste heeft bedient. Deze Heer *Willem* was opgequeekt in de onderrechtingen van Heer *Floris*; en was benevens Heer *Henrik van Gouda* de Biechtvader der Zusteren geweest. Dezelve Heer *Willem* is door den gemelden Heer *Floris*, ter gelegendheit dat de Heer *Warbout* een ander ampt gekregen had, tot Overste aangestelt van het Nieuwe-Huys te Amersfoort: als zijnde te Amersfoort uyt fatzoenlijke ouders geboren; daar hy ook Rekter der Scholen was geweest. Hy was een man van een groote geleerdheit; en dáar by ervaren in de Rechten, en Vikaris van de Amersfoortsche kerk. Des niet tegenstaande was hy zeer nedrig in zijnen ommegang. De gemelde Heer *Willem Hendrikse* godtvruchtiger gedagtenisse, een eerwaardig en godsdienstig Pater, en de Overste van 't gansche Algemeene Kapittel der derde Order, heeft vijftien jaaren lang loffelijk en heylzamelijk geregeert. Als Godt hem eyndelijk riep, is hy ziek geworden; en heeft den weg van alle vleesch betreeden den 2. Mey, dat is daags na S. S. *Philippus en Iacobus*, in 't jaar 1414. Op zijne uytvaart is een groote menigte van volk, zoo mans als vrouws-persoonen, van Amersfoort verschenen; dewelke altemaal ten offer zijn toegelaaten. Want hy wierd van ieder een in 't algemeen in hoogachtinge gehouden en bemint; als zijnde een man van een groote geleerdheit, van een rijp oordeel, en van een diepe wijsheit. De Broeders droegen hem ook een vaderlijke genegendheit toe: want schoon dat hy statig en ernsthaftig van gedrag was; zoo was hy nochtans natuurlijk goed, meedogend, en zeer miltdadig.

Als de Heer *ofuinus Zanten* in 't tweede jaar van zijn Prelaatschap was, hebben de Burgemeesters en de Burgers der stad Amersfoort by de Broeders aangehouden dat ze naar een andere plaats zouden vertrekken: en dat uyt vreze voor de vyanden; duchtende dat ze in 't klooster lagen mogten leggen. In deze geschapendheit van zaken is het gebeurt dat Meester *Hendrik Kamerman*, te Deventer woonende, ben volgens gewoonte quam bezoeken; als gewoon zijnde de stad Amersfoort, waar uyt hy afkomstig was, 's jaarlijks te koomen bezigtigen. Als deze man onze genegentheit van te verhuyzen verstaan had; heeft hy ons aangeboden zijn erfgoed in Birkel; zijnde een plaats ofte landgoed, op hetwelke 't klooster van Marien-hof begonnen is te timmeren in 't jaar 1419 Zoo is dan het outaar van S. *Andries*, het eenigste gewijde outaar dat de Broeders in S. *Andries* kamp gehad hadden, door een gaauwen werkbaas van de eerste plaats op een wagen overgevoert naar Birkel; en is daar gaaf en ongeschonden aangekomen. Zedert hebben de gemelde Monniken aldaar geleeft volgens den Regel van den heyligen Vader *Augustinus*.

HEYLIGEBERG.

Heylige-berg.

Buyten Amersfoort heeft gestaan een oud Benediktijner-klooster/ 't welke door Ansridus ter eere van Jesus Christus, van de H. Maagd Maria, van de H. H. Petrus en Paulus, en van S. Martinus, gesticht is op een plaats dewelke eerst Hohorst, en naderhand Heilige-berg wierd genoemt. De oude stichting-brief is eerst door Buchelius, en naderhand door Vader Mabillon, door de Bollandisten, en door Ant Matthhus in 't licht gegeven. Bernulphus, gelijk wy in zijn leven verhaalt hebben/ heeft dit klooster onder den naam van S. Paulus Abdy naar Utrecht overgebragt.

Deze

Deze zoo genaamde Heilige-berg, zijnen ouden naam behoudende/ is tegenwoordig in een wereldlijken berg veranderd: want/ behalven dat 'er verscheide fraaje huyzen staan/ dewelke tot vercicring van de plaats dienen; zoo is 'er een hof/ die beplant is met verscheide dreeven van boomen; en dewelke Apollo en de Musen voor een zeer vermakelijke lustplaats zouw verstrekken. Tegenwoordig een vermakelijke lusthof.

Noch staat 'er midden in de stad/ dicht by de vischmarkt/ eene zeer oude kapel; dewelke de H. Geests-kapel word genoemt; en van dewelke gezegt word dat ze daar al gestaan zouwde hebben voor het bouwen van de stad. Kapel van den H. Geest.

In 't jaar 1542. is de kapel van S. Anna om eenige mirakelen door het Kapittel aangenomen. Van S. Anna.

'T HUYS DER CELLEZUSTEREN.

De a Celle-zusters/ anders Alexianen genoemd/ hebben van ouds ook een wooning gehad by de stads vesten/ op een plaats dewelke/ als met veele hagen bezet zijnde/ de Hage wierd genoemt. Zy zijn van Amsterdam te Amersfoort aangekomen/ en hebben daar een woonplaats gekocht/ in 't jaar 1479. In 't jaar 1482. wierden zy door het Kapittel aangenomen; en hebben een kapelle gebouwt in 't jaar 1492. 't Huys van de Cellezusters. Kapel.

Daar is een Outaar gesticht ter eere van de H. H. Patriarchen en Profeeten/ van S. Jan den Dooper, van S. Anna, en van alle Heyligen. Als dezelve openstond door de afzijdig-

a Chronicon. Amersfort.

heit

heit van Heer Kornelis Walmer, is ze in 't jaar 1578. vergeven aan Jan Janse Tol, kerkelijk persoon van het Stift. In 't jaar 1547. hebben de [b] Alexius-zuliers haar klooster ingeruymt aan de Nonnen van Birkt / en zijn gaan woonen in de Pot. Het huys en de kapel zijn voor onze tijden afgebroken.

OUDEMANSHUYZEN, GASTHUYZEN, WEESHUYZEN, enz.

Twee Oude-manshuyzen.

De stad heeft ook twee Oude-mans-huyzen. In het eene / 't welke naar S. Pieter genoemt is / worden meer als 70. oude luyden / zoo mans- als vrouws-persoonen / zeer fatzoenlijk onderhouden. De opbouwing van dit huys is begonnen in 't jaar 1531. den tweeden Maandag na Paasschen: en twee jaaren daar na was het gansch voltrokken. Het tweede / 't welke het Sakraments-huys genoemt word / is in 't jaar 1570. gesticht door de hoog-edele echtgenooten Wouter van Bilkland en Johanna Piek. Deze Johanna was de meuy van Theodora Pick, dewelke by den Heer Theodorus Vijgh, Heer van Zoelen en Landoverste van de Neder-betuwe / gewonnen heeft den edelen en welgeboren Heer Justus Vijgh, Heer van Yzendoorn / Voorzitter in 't opperste Hof van Gelderland enz.

Ziekhuyzen.

Daar zijn drie ziekhuyzen. Het eerste is voor de genen die de pest hebben: het tweede voor zieke-soldaaten: het derde / 't welke S. Elizabets gasthuys genoemt word / voor allerhande zieken; dewelke de middelen niet en hebben om in hunne ziekte te bestaan.

[b] Ibid.

Noch

Noch is 'er een deftig Weeshuys gesticht in 't jaar 155.. tot welke stichting Catharina van Zomeren, een ongetrouwde vrouw/ veel gelds heeft opgeschoten. Voor etlijke jaren is het verplaatst / en gebragt in 't klooster Maryenhof: alwaar tegenwoordig meer als sestig ouderlooze en geldelooze Weezen / zoo jongens als meysjens / onderhouden worden. Weeshuys.

Buyten de Kamperpoort stond noch een klooster: 't welke voor de Melaatschen geschikt wierd: van 't welke wy boven / daar we van de kloosteren handelden / gesproken hebben. Klooster.

Op de vischmarkt staat noch een gasthuys / daar de reyzigers / vreemde armen / zieke en gebrekkelijke menschen / en die de kost niet konnen winnen als ze op reys zijn / huysvesting komen vinden / en van 't nodige bezorgt worden. Gasthuys, en andere godvruchtige plaatzen.

In 't jaar 1447. heeft men beginnen inte stellen eene uytreyking van aalmissen aan de huysarmen: welke aalmissen zodaniger wijze vermeerdert waren in 't jaar 1567. en 1571. dat ze nu dienen om een groot getal van zodanige huysarmen te onderhouden.

In het bovengemelde S. Agathaas klooster legt begraven

Martinus Duncanus, geboren in de Kempen / en Deken in 's Gravenhage; dewelke op verscheide plaatzen / en eyndelijk ook te Amersfoort / Pastoor geweest zijnde / en 85. jaaren oud geworden / in de laatstgenoemde plaats is overleden in 't jaar 1593. Maar in ons Batavia Sacra, in de beschrijvinge van Delft / daar

(Te weeten in Latijnsche Batavia Sacra.

hy

hy ook lange jaaren Pastoor is geweest / hebben wy breeder van hem gehandelt.

Men vindt een Kronijkje van 't gemelde Agathaas-klooster; 't welke de Nonnen van dat klooster zelf geschreven hebben. Dit Kronijkje / of ten minste verscheide stukken daar uyt / heeft Antonius Matthæus laaten drukken achter de Kronijk van Amersfoort.

Daar in leestmen dat in 't jaar 1572. Pastoor voor S. Joris kerke is geweest Meester Willem Antonisse.

Behalven de Moeders van 't gemelde konvent / staan 'er de volgende Paters of Regenten opgeteld.

Regenten van S. Agathaas klooster.

Jacobus Hees was Pater van 't konvent in 't jaar 1593. In 't zelfde jaar heeft hy aan de Nonnen aldaar verkundigt eenige Aflaten; dewelke haar door Clemens VIII verleent waren ter eere van S. Agatha: 't welke aldus bezorgt was door Nicolaus Zoesius, een gebooren Amersfoorder / en Bisschop van 's Hartogenbosch. Waar omtrent ook te letten staat dat gemelde Nonnen een stuk van S. Agathaas hoofdpanne bezaten. Na dat Jacobus van Hees tien jaaren in dit klooster gewoont / en veele nutte Sermoenen voor de Nonnen gedaan had; is hy / ten deele van al het werken ten deele van ouderdom / lam geworden. En dewijl zijne geheugenis hem ook begaf; is hy gebragt in het huys van zijnen broeder Clemens van Hees, die ook te Amersfoort woonde; en is aldaar in 't jaar 1597 / op S. Gregorius avond / uyt de wereld gescheiden.

Daar na is hier Pater geworden Pieter Simons zoon van Wyert, dewelke in 't jaar 1601. het

het jubeljaar / of het vijftigste jaar van zijn Priesterschap / met groote staatzie heeft gevierd. Na dat hy het konvent den tijd van 44. jaaren met groote ootmoedigheit en met veel stichtinge bestiert had ; is hy uyt de wereld verhuyst den eersten Augusti 1703.

Daar op is den 18. Augusti in zijne plaats gekomen

Johannes Goud, een Reguliere Kanonnik uyt het klooster Maryen-hof / 't welke te Amersfoort stond en boven reeds beschreven is. Hy was een godtvruchtig en ootmoedig Priester: Maar na dat hy het Paters-ampt niet langer bekleedt had als derd'half jaar / is hy aldaar overleden den 6. January 1606.

Na deszelfs dood hebben de Zusters tot Overste aangenomen den Heer

Johan van Langevelt, dewelke het bestier over de Nonnen by de 20. jaaren bevlijtigt hebbende / door ouderdom / en om het bezwijken van zijne krachten / genootzaakt wierd zijn ampt af te leggen.

Daar op / te weeten in 't jaar 1621 / wierd Willem Bloem Pastoor van Amersfoort gebeden de gemelde Nonnen in 't geestelijke op te passen. Ook heeft hy dien last / op het verzoek van zijnen Prior / van den Kommissaris / en van de Nonnen zelf / op zich genomen.

In het verhaal van Jakob de la Torre Bisschop van Efesen / daar hy van Amersfoort handelt / staat te leezen dat de gemelde Johan Langevelt, Licentiaat in de Godtheit / in 't jaar 1631, en na de afzijdigheit van Meester Willem van Martinus Duncanus, door den Pausselijken Vikaris Sasbout is aangestelt tot Pastoor van Amersfoort. En vorders dat hem / als

als hy afgemat en zijne krachten uytgeput waren/ in 't jaar 1616. door Philippus Rovenius, Sasbouts nazaat/ tot opvolger is gegeven Willem Bloem, insgelijks Licentiaat in de Godtheit.

Pastoors en Bedienaars der laatere tijden.

Willem Bloem, te Amersfoort geboren/ Licentiaat in de Godtheit/ een zeer godvreezend man/ Pastoor te Amersfoort en Overste van de Agathaas-zusters/ was de eerste die in S. Joris kerke/ als Amersfoort bemagtigt was/ de Offerande der Misse opdroeg. Daarom heeft hy als de stad weder Staatsch geworden was/ ten deele om de woede (van de Andersgezinden) te ontgaan/ ten deele om zich voor de peste te wachten/ zich verscholen in 't klooster van S. Agatha. Daar na wierd hy/ op een valsche beschuldiging van verradery/ in hechtenisse genomen: en heeft langen tijd/ en onder een naauwe bewaringe/ gevangen gezeten. Eyndelijk wierd hy/ terwijle dat het volk nu en dan voor hem by de Overheit liep/ uyt het land gebannen. Na dat hy zich eenigen tijd te Hussen opgehouden had/ is hem de vryheit van wederom te keeren gegeven; en de hand des Fiskaals van zijne goederen gelicht. Zoo is hy dan wederom te Amersfoort gekomen/ en met groote vreugde door het volk ingehaalt.

d By zijnen tijd is 'er ook een groote opschudding te Amersfoort onder de Rooms-katolijken geweest by gelegendheit/ dat 'er een Priester uyt de Maatschappye van Jesus, tegens den inhoud der Verdrag-punten/ was ingevoert.

d De Verdrag-punten, waar van deze Kronijk gewag maakt, waren ingegaan tusschen de Geestelijkheit van Holland en de Vaders Jesuyten: dezelve zijn naderhand ook aangenomen door de andere Religieuzen.

Wan-

Wanneer hy ziek geworden was / en daar op uyt het leven scheide / was de gansche stad vol rouw; om dat alle de ingezetenen / zelfs de Andersgezinden / hem voor een degelijk en goedaardig man hielden. Hy is te Amersfoort gestorven in 't jaar 1637 / ontrent het feest van Paasschen.

In Van Bloemens plaats is als voornaamste Pastoor gevolgt Meester Willem Vlugge, een Utrechtenaar.

Ontrent den zelfden tijd wierd het tweede Pastoorschap bekleedt door Bernardus van Vaneveit, een Amersfoorder van geboorte / en Licentiaat in de Godtgeleertheit.

Servasius van Aldenborgh, Heer Vluggens kapellaan / is aan 't boet-euvel te Amersfoort gestorven den 6. van December 1643.

De Heer Vlugghe heeft de Pastory van Amersfoort 32. jaaren lang bedient; en is aldaar uyt het leven en uyt zijnen arbeid gescheiden den 21. September 1669.

Matthæus van der Maat, een Amersfoorder / na dat hy een wijle tijds de kapellaan van Heer Vlugge geweest was / heeft met de toestemminge der Kerk-oversten de zielbestiering over het harderlooze volk aangenomen / in 't jaar 1670. Maar vermits hy de Sakramenten berecht had aan een katolijk persoon / die een onkatolijke vrouw had; en in het verrichten van zijn ampt betrapt was van een andersgezinden Predikant; heeft de Majestraat / door den gemelden Predikant opgemaakt / hem geboden de stad te ruymen. Terwijle dat hy in ballingschap leefde / is ondertussen in zijne plaats gezonden

... Utrechtenaar: maar
... ten nadeel van de
... hem de stad ingge-
... en gaan de burgers
... straat aanspreeken
... : dewelke ook/ op
... nige van gemelde Ma-
... tad is gekomen.

Pastoors Bedienaars der laatste tijden.

... ook een Pater Kapucijn/
... lang/ de burgery van A-
... lijke bedient. De tegen-
... van Amersfoort verzekeren
... Johan Langevelt, de neef of
... van den voorgemelden Langevelt,
... noemt word de oude. Doch in 't
... Jakob de la Torre word hy genoemt
... Gabriel van Amersfoort; misschien
... dat Gabriel de naam was/ dewelke
... 't klooster was gegeven.

... deze Broeder, zegt de voornoemde
... bisschop, heeft nochte naar Pausselijken
... aris, nochte naar zijne eyge order, noch-
... naar den Pausselijken Stoel ofte de H. Verga-
... eringe, dewelke hem altemaal te rug riepen,
willen luysteren; en dus is hy in zijne ongehoor-
zaamheit gestorven in 't jaar 1660.

Een jaar voor Pater Gabriels dood had de Roomsche Vergadering in deszelfs plaats gezonden Godefridus Luffius, een Priester uyt de Geestelijkheit/ en Leeraar in de Godtkunde/ dewelke te Romen gestudeert had in 't kollegie van Urbanus VIII. Maar dewijl de genen/ dewelke tot de vergadering van den Kapucijn behoorden/ zijnen dienst een- en andermaal afsloegen; is hy/ als geen onderhoud hebbende/ wederom vertrokken.

In

In de plaats van Pater Langevelt wierd door de Kapucijnen gezonden

Pater Hippolytus, ook een Kapucijn en een welsprekend Predikant. Doch kort daar na kreeg hy bevel van zijne Oversten, om weder naar zijn klooster te keeren.

e Maar aanstonds is ter sluyp na dezelfde plaats gekomen; ja heeft 'er zich tegen alle recht en regel ingedrongen, Broeder Benedictus Brixius, door de wandeling genoemd Pater Plenk. Hy was een Minnebroeder uyt Vlaanderen, en een buyle onderkruyper en bedrieger. Want den Pastoor van Abkoude had hy zijne plaats onderkropen. Jakob Verhaar Pastoor van Kuylenburg, die hem de bevelen van Jacobus Aartsbisschop van Efesen quam vertoonen, wist hy in de gevangenisse te doen zetten. Eyndelijk had hy aan de onkatolijke Overheit de woonplaats aangedient van den eersten Pastoor van Utrecht, die t'zamen ook Ondervikaris was.

Antonius Guisius een Amersfoorder, dewelke wel eer te Emmerik Kruysbroeder was geweest zonder echter zijne geloften gedaan te hebben, was ondertusschen te Amersfoort aangekomen, om de kerk der Kapucijnen te helpen. f Eerst heeft hy alleenlijk Stoutenburg, Leusden, en Hoevelakken, drie dorpen by Amersfoort leggende, bedient. Naderhand heeft hy de Priesters bedieningen ook beginnen te verrichten binnen de stad: en is eyndelijk, met de toestemminge van de Kerk-oversten, Pastoor van de stad geworden. g Oud geworden zijnde

e Het verhaal van Jakob de la Torre, enz.
f Het zelfde verhaal.
g Doodboek der Holl. kerke.

Ernestus Schadé, een Utrechtenaar: maar vermits hy onvoorzigtiglyk tot nadeel van de Overheit gesproken had; is hem de stad insgelyks ontzeit. Ondertusschen gaan de burgers van tyd tot tyd de Majestraat aanspreeken voor den gebannen Vermaat: dewelke ook/ op de goedertierne toestemminge van gemelde Majestraat/ weder in de stad is gekomen.

Onderwylen heeft ook een Pater Kapucyn/ omtrent 20. jaaren lang/ de burgery van Amersfoort in 't geestelyke bedient. De tegenwoordige Pastoors van Amersfoort verzekeren dat het geweest is Johan Langevelt, de neef of broederszoon van den voorgemelden Langevelt, dewelke bygenaamt word de oude. Doch in 't verhaal van Jakob de la Torre word hy genoemt Broeder Gabriel van Amersfoort; misschien hier om/ dat Gabriel de naam was/ dewelke hem in 't klooster was gegeven.

Doch deze Broeder, zegt de voornoemde Aartsbisschop, heeft nochte naar Pausselijken Vikaris, nochte naar zijne eyge order, nochte naar den Pausselijken Stoel ofte de H. Vergaderinge, dewelke hem altemaal te rug riepen, willen luysteren; en dus is hy in zijne ongehoorzaamheit gestorven in 't jaar 1660.

Een jaar voor Pater Gabriels dood had de Roomsche Vergadering in deszelfs plaats gezonden Godefridus Luffius, een Priester uyt de Geestelykheit/ en Leeraar in de Godtkunde/ dewelke te Romen gestudeert had in 't kollegie van Urbanus VIII. Maar dewyl de genen/ dewelke tot de vergadering van den Kapucyn behoorden/ zynen dienst een- en andermaal afsloegen; is hy/ als geen onderhoud hebbende/ wederom vertrokken.

In

In de plaats van Pater Langevelt wierd door de Kapucijnen gezonden

Pater Hippolytus, ook een Kapucijn en een welspreekend Predikant. Doch kort daar na kreeg hy bevel van zijne Oversten, om weder naar zijn klooster te keeren.

e Maar aanstonds is ter sluyp na dezelfde plaats gekomen; ja heeft 'er zich tegen alle recht en regel ingedrongen / Broeder Benedictus Brixius, door de wandeling genoemd Pater Plank. Hy was een Minnebroeder uyt Vlaanderen / en een vuyle onderkruyper en bedrieger. Want den Pastoor van Abkoude had hy zijne plaats onderkropen. Jakob Verhaar Pastoor van Kuylenburg / die hem de bevelen van Jacobus Aartsbisschop van Efesen quam vertoonen / wist hy in de gevangenisse te doen zetten. Eyndelijk had hy aan de onkatolijke Overheit de woonplaats aangedient van den eersten Pastoor van Utrecht / die t'zamen ook Ondervikaris was.

Antonius Guisius een Amersfoorder / dewelke wel eer te Emmerik Kruysbroeder was geweest zonder echter zijne geloften gedaan te hebben / was ondertusschen te Amersfoort aangekomen / om de kerk der Kapucijnen te helpen. f Eerst heeft hy alleenlijk Stoutenburg / Leusden / en Hoevelakken / drie dorpen by Amersfoort leggende / bedient. Naderhand heeft hy de Priesters bedieningen ook beginnen te verrichten binnen de stad: en is eyndelijk / met de toestemminge van de Kerk-oversten / Pastoor van de stad geworden. g Oud geworden zijnde

e Het verhaal van Jakob de la Torre. enz.
f Het zelfde verhaal.
g Doodboek der Holl. kerke.

is hy te Amersfoort overleden den 24. February 1696.

Matthæus Vermaat, dewelke niet lang geleden gestorven is, had wegens ouderdom en bezwijkinge van krachten zijne bediening toen al neergeleit. Zoo heeft dan de Bisschop van Sebaste dien last in 't jaar 1693. geleit op de schouderen van Philippus Emmanuel le Fevre, een gebooren Amsterdammer, maar afkomstig uyt Walsch-Vlaanderen, en een Lovensch Godsgeleerde. Aanstonds heeft de nieuwe Pastoor, ten deele op eygen kosten, ten deele door de hulp van zijnen ouden en godvruchtigen Vader dewelke daar omtrent woonde, een fraay en net kerkje doen timmeren.

De Pastory van Guisius wierd door den Bisschop van Sebaste opgedragen aan Kornelis Steenhove, een Amsterdammer: dewelke te Loven op de Filosofy en Godtgeleerdheit gestudeert hebbende, naderhand ook op de Godkunde gestudeert heeft te Romen in 't kollegie van Urbanus VIII alwaar hy ook Leeraar in de Godtheit, en naderhand in Holland Bysitter van 't Utrechtsche Vikariaat, is geworden: van hem word wijdloopiger gesproken in Batavia Sacra. h

Ondertusschen was Broeder Everardus van Bokkel, een verzachte Karmelijt, te Amersfoort koomen aanloopen tot hulpe van Brixius, dewelke met kerkelijke strafvonnissen bezwaart was. Daar op wierd hy zelf in zijne bedieningen opgeschort: doch in 't jaar 1672. wierd hy van zijn strafvonnis ontslagen; en door den Bisschop van Kastorien voor zijn leven gemagtigt om de kerkelijke diensten te verrichten.

h Te weeten in 't Latijnsche werk. part. 2. pag. 138.

Als

Als Everardus den 17. van October 1699. te Amersfoort gestorven was; heeft een andere verzachte Karmelijt, tegen alle akkoorden en verdragpunten aan, zich in deszelfs pastory ingedrongen: [i] zonder eenig recht daar toe te hebben; en tot groot nadeel van de staatzien, dewelke daar ter plaatze en daar omtrent opgerecht waren. enz.

In dezelve stad had zich al over eenige jaren ingedrongen Willem Schevikave, te Emmerik geboren, die ook kerkelijke strafvonnissen op zijnen hals gehaalt had. Hy was wel eer Pastoor geweest van Hilversum, een groot dorp in 't Gooy: maar om dat hy uytermate boersch en stijfkoppig was, hadden de boeren hem weggejaagt. Daar op is hy, in weerwil van de Kerk-oversten, de kerkelijke bedieningen gaan verrichten te Amersfoort: en heeft daar zijn leven ge-eyndigt in 't jaar 1697.

Petrus Scheen, een Amsterdammer, Regulier Kanonnik in 't klooster Frenswegen op de grenzen van Twent, wierd door den Bisschop van Kastorie tot het verrichten van de kerkelijke bedieningen aangenomen ten tijde als de Franssen, in 't jaar 1672, in 't land gevallen waren. Eerst wierd hy voor noodhulp gezonden by Antonius Guisius: doch als de Franssen het land geruymt hadden; wierd hy geschikt om Hamersveld en Voskuyl, twee dorpen omtrent een vierendeel uurs van Amersfoort gelegen, te bedienen. Maar alzoo Guisius, by wien de gemelde boeren te kerke plagten te gaan, zich daar tegen kante; heeft hy dezelven, achtervolgens den raad der Oversten,

[i] Uyt het verhaal door den Bisschop van Sebaste te Rome ingegeven in 't jaar 1700.

naderhand bedient uyt den naam van den voornoemden Vermaar. Hy had al eenigen tijd te voren binnen de stad Amersfoort gewoont, en hy liet zich noemen Pastoor van Woudenberg. Eyndelijk stierf hy in de maand January/ in 't jaar 1716.

GELEERDE EN VERMAARDE MANNEN DIE AMERSFOORT TOT HUNNE GEBOORTE-PLAATS GEHAD HEBBEN.

Geleerde en vermaarde Amersfoorders.

Guilelmus Henrici (Willem Hendrikse) Leeraar in de Godtheit en geestelijke Rechten/ Overste van 't Kollegie N. naderhand eerste Regent der Broederen van den goeden wille/ of van de Hieronymianen te Amersfoort: eyndelijk Generaal der gansche order van S. Franciscus, van den derden Regel.

Elias, Leeraar en Professor der H. Godtgeleerdheit in de hooge Schole van Bazel; van wien noch eenige boeken overig zijn. Ook is hy Kantzelier der gemelde hooge Schole geweest.

Jacobus Thymæus, door de wandeling genoemd Jacobus van Amersfoort, Meester in de vrye kunsten/ heeft aanzienlijke ampten bekleedt in de hooge Schole van Keulen: want hy is daar President geweest van S. Laurens Kollegie/ Hoogleeraar der Godkunde/ en Pastoor van S. Jans kerke. Zijne [k] Verklaringen over de boeken van Aristoteles wegens de Teelinge en Bedervinge; en zijne andere [l] Verklaringen over deszelfs Verhevelingen zijn noch tegenwoordig

[k] Commentaria in libros Arist. de generatione & corruptione.
[l] Comment. in libros de Meteoris.

in

in wezen. Rudolphus Langius, een Monstersch Edelman en Kanonnik / heeft een grafdicht t' zijner eere gemaakt; waar in onder andere deze veersjes te leezen staan:

Hunc terris Amsforda dedit, virtutis alumnum,
Doctrinæ columen, nunc tenet astra pius.

Welke wy op een vrye trant aldus vertaalen.

De stad die van den Eems haar naam wel wil ontleenen,
Heeft onzen Jakob in zijn wieg eerst hooren weenen:
Een Meester hoog-geleerd: een minnaar van de deugd,
Daar voor geniet hy nu een eyndelooze vreugd.

Marcellus Lent, Prior van 't Kapittel te Windeshem: naderhand Generaal der Regulie-re Kanonikken door gansch Duytsland.

Henricus Ruysch, een Edelman / Ridder der order van Jerusalem / Kommandeur te Ingen/ en een zeer groot weldoender der geleerde Mannen. Hy heeft aan S. Joris kerke gegeven een groot glazen venster / met zijn afbeeldzel daar op. Op het zelve staan deze Latijnsche woorden te leezen: dewelke de maaker waarschijnlijk noch door een zegvoetig veers zal gevent hebben:

Donum Henrici Ruysch, Commendatoris in Ilgen.

Theodorus van Embden, Overste der S. Agnes-zusteren te Gorkum / is in 't jaar 1572. met

meer andere geestelijke persoonen in den Briel zeer wredelijk opgehangen door den Graaf van Lumey.

Nicolaus Zoesius, Leeraar in de geestelijke Rechten is om zijne uytstekende vroomigheit en geleerdheit Raadsheer geworden in den hoogen Raad te Mechelen. Eerst was hy Officiaal geweest van Johan Vendeville, Bisschop van Doornik, dewelke uyt het leven scheide in 't jaar 1592. en wiens leven door Zoesius beschreven en te Douay gedrukt is by P. Bogard. Daar na, te weeten in 't jaar 1614, is hy de vijfde Bisschop van 's Hartogenbosch geworden. Als hy noch maar Kanonnik en Officiaal in 't Bisdom van Doornik was; heeft hy te Loven een deftig huys gekocht, om 'er het kollegie van de Valk te plaatzen; 't welke noch tegenwoordig de plaats is van 't gemelde kollegie. Bisschop geworden heeft hy in dezelfde hooge Schole gesticht het kollegie van S. Willebrordus: en heeft, op zijn sterfbedde leggende, alle zijne goederen aan 't zelve kollegie tot onderhoud der Studenten nagelaten. Die 'er een beurs zoeken te hebben, moeten alvoren gepromoveert zijn in de Filosofy: en zijn gehouden op de Godkunde te studeeren; en Baceliers in de Godkunde te worden: en dan moeten zy zich vorder bereiden en bequaam maaken tot de bestiering der zielen. Doch die te Amersfoort geboren zijnde aldaar een beurs hebben, mogen 'er op de talen en de Filosofy studeeren. Hy is te Loven, in 't jaar 1625. den 22. Augusti, gestorven van de koorts, die hem maar weinige dagen te bed had gehouden. Zijn lichaam wierd naar 's Hertogenbosch gevoert: en is aldaar in de hoofdkerke

van

van S. Jan begraven onder het volgende opschrift:

D. O. M. S.
DE HEER NIKLAAS ZOES BISSCHOP VAN
'S HERTOGENBOSCH
MEESTER DER VERZOEKSCHRIFTEN
EN RAADSHEER IN DEN HOOGEN RAAD
HEEFT DEZE PLAATS BY ZYN LEVEN
TOT ZYN GRAFSTEDE VERKOZEN:
EN VERZOEKT DE GEESTELYKHEIT, HET
VOLK, EN HET GODTVRUCHTIG GESLAGT DER VROUWLUYDEN
DIKWILS VOOR HEM TE BIDDEN.
HY HEEFT GELEEFT LXI. JAAREN,
XVII. DAGEN.
DE KERK VAN 'S HERTOGENBOSCH HEEFT
HY GEREGEERT X. JAAREN, III. MAANDEN, XII. DAGEN,
HY IS OVERLEDEN IN 'T JAAR MDCXXV
DEN XXII. AUGUSTI.

(7)

Michaël van Isselt, een deftig Godtgeleerde en Histori-schryver/ heeft niet alleen door de kennisse van verscheide talen/ maar ook door zijne predikaatzien en geschriften/ een grooten naam onder de geleerden verkregen. In 't jaar 1590. was hy Pastoor te Nimwegen: maar als die stad bemagtigt was door den Prins van Oranje/ is hy na Keulen geweken: alwaar hy eenigen tyd gewoont en schriften uytgegeven heeft. Naderhand is hy te Hamburg Pastoor van de Katolijke gemeente geweest. In de Historie/

storie/ die hy van de zaken in zijnen tijd voorgevallen geschreven heeft/ *m* spreekt hy van Isselt/ een dorp buyten Amersfoort/ als van een heerlijkheit zijner Voorvaderen. Schrijvende over het jaar 1579. zegt hy dat hy in dat zelve jaar in ballingschap is gegaan. En over het 1580/ daar hy verhaalt hoe dat Hattem aan den Spanjaart overgegeven is / getuygt hy dat op het kasteel van Hattem voor dezen gewoont heeft Michaël van Pomeren, zijn oom van moeders wege/ en de Opper-veldoverste van dien dapperen Karel, Hartog van Gelderland. In 't jaar 1584. heeft hy de Historie van den Keulschen oorlog/ in 4. boeken beschreven zijnde/ in 't licht gegeven. Voor dezelve Historie staan de loffelijke getuigenissen/ dewelke aan dit werk door verscheide geleerde Mannen zijn gegeven. Onder anderen staat 'er een van Judocus de Weert, een Antwerpenaar; dewelken aan onzen Michiel den tytel geeft van allervermaardsten Man; en hem/ zoo wegens zijne hooge geboorte als wegens zijne geleerdheit / ten hoogste verheft. In een ander gedicht/ 't welke gemaakt is door Cornelius Neoclesianus, (van Nieuwerkerke) Meester in de Konsten en in de Filosofy/ staan onder andere deeze veerzen tot zijnen lof te leezen:

Omnia composito tradit sermone Michael,
Cui par ingenio est nobilitate genus.

In 't gedicht van Johan Benning, een Amersfoorder/ zoo wel als in dat van Judocus de Weert, en van Jordanus Loef, word zijne

m Over het jaar 1580.

ge-

geleerdheit geroemt. Hy heeft zijne dagen geëyndigt in 't jaar 1597. op den 17. van October/ en is in 't Oude-klooster buyten Hamburg onder grafsteen begraven. Hy heeft in 't licht gegeven eene Historie van den Keulschen oorlog, in vier boeken bevat: en noch

Eene Historie van zijnen tijd, beginnende met het jaar 1566/ en eyndigende in het jaar 1597. dewelke te Keulen is gedrukt in achten. Daarenboven heeft hy verscheide geschriften uyt het Spaansch en Italiaansch vertaalt; zoo als by Franciscus Sweertius, in zijne Athenæ Belgicæ, en by Valerius Andreas, in zijne Nederlandsche Boekery, gezien kan worden: by welken Valerius de levenshandel van onzen van Isselt, hoewel wat anders als hier/ ook beschreven staat.

Christianus van Beusecom is Leeraar in de Godtgeleerdheit/ Professor in de onderrechtinge des Catechismus/ en President van 's Konings kollegie te Loven geweest.

Everardus van Hees, Licentiaat in de Godgeleerdheit / en President van S. Willebrordus kollegie te Loven.

Kornelis van Amersfoort, Regulier Kanonnik in het konvent van die order te Amersfoort/ heeft een fraaje oraatzie gedaan in het algemeen Kapittel van zijne order; dewelke noch gelezen kan worden by de Reguliere Kanonnikken te Tongeren. Deze Kornelis leefde noch in 't jaar 1540.

Everardus van Amersfoort, Licentiaat in de Godtheit en Regent van S. Laurens kollegie te Keulen/ heeft uytgegeeven

Verklaringen over Aristoteles boeken van den Hemel en van de Wereld : dewelke zeer wijdloopig zijn ; en door hem voltrokken zijn tot

het

het eynde van 't eerste boek toe. De verkla-ringen over de andere boeken zijn vervolgt en ten eynde gebragt door Johan van Nurtingen insgelijks Licentiaat in de Godtheit. Alles is t' zamen in blads grootte te Keulen gedrukt in 't jaar 1497.

By Ant. * Matthæus, en in de Nederlandsche Boekzaal van Valerius Andreas, staan noch an-dere Amersfoorders opgetelt/ dewelke in an-dere wetenschappen uytgemunt hebben. Be-halven dezelven word 'er in zeker handschrift van Gysbertus Lappius noch gesproken van

Levinus Botter, dewelke onderscheiden is van Henricus Botter. Hy word daar geprezen als een goed en zeer deugdzaam Man, en als ten hoogste geleerd in de Rechten. Hy was Sekre-taris van zijne geboorte stad geweest: en is on-getrouwd en katolijk, gelijk hy altijd geleeft had, gestorven in het 56. jaar zijns ouderdoms. Zijne dood is voorgevallen op den vijfden Maart 1612. en hy wierd in S. Joris kerke met een grafschrift begraven. Van dezen Botter heb ik etlijke brieven/ die hy met zijne eygen hand ge-schreven heeft aan Adrianus vander Burgh, Griffier van den Hove van Utrecht. (8)

* De rebus Amersfurt.

AANTEKENINGEN.

1. De Heer Auteur heeft zich vergenoegt met de waarschijnlijkste gevoelens omtrent de afkomste van den naam Amersfoort aantehaalen. Ook zijn de an-dere niet waardig vermeldt te worden, als alleenlijk om te toonen hoe los dat sommige te werk gaan in het

te naſpeuren van de afkomſte der naamen; en zich ſtreelen kittelen met belagchelijke ſpitsvinnigheden. Amersfoort *a* zoude volgens hen gebouwt zijn door de Romeinen; en zoude door dezelven genoemt zijn *Amorfortia*, van *amor* en *fortis*: om te betekenen dat het de ſtad wel zoude gaan, zoo lang als de gemoederen der ſtedelingen vereenigt zouden blijven door eene ſterke liefde. Anderen, geen kans ziende om deze ſtad zoo oud te maaken, verzieren dat de Franſen Amersfoort geſticht, en met het zelfde inzigt *amour forte* genoemt zouden hebben. Een derde gevoelen ofte giſſing zoude miſſchien zoo belagchelijk niet zijn; maar is daarom niet te waarſchijnlijker: De uytvinders van dit gevoelen zeggen dat ter plaatze, daar Amersfoort naderhand geſticht is, eerſt twee herbergen geſtaan zouden hebben, die een hamer voor een uythangbort hadden. Van deze *hamers*, en van *voort*, of *overtocht*, zoude de naam van Amersfoort zijn afgedaalt. Men mag somwijlen wel iets giſſen, of al giſſende voorſtellen, als 'er geen zeker of vaſt beſcheid van eenige zaak gevonden word. Maar dewijl wy hier vaſter blijken hebben; dewijl Amersfoort op den Eem gebouwt is; dewijl men hondert en hondert voorbeelden heeft, daar de rivieren den naam aan ſteden en dorpen gegeven hebben; dewijl men van ouds *Amisfurtum* en *Emisfurtum* geſchreven heeft; en 'er zeer ligtelijk, en meeſt altijd, eenige verandering in de letteren geſchiedt, is het maar de verduldigheit van den Leezer getergt, liever eenige loſſe en ongegronde giſſingen, ik weet niet waar al, op te zoeken; als zich met de waarſchijnlijkſte naamredenen, die zich van zelfs en zonder moeite als koomen aangeeven, te vergenoegen.

Maar eer dat we tot de kerken en kloosters van Amersfoort koomen, zal het niet ondienſtig zijn de tijdelijke voorrechten en voortreffelijkheden van die plaats met korte woorden te vermelden. Dit bekennen wy, om met geen anders vederen te pronken, voor het grootſte gedeelte getrokken te hebben uyt de Voorreden en Aantekeningen, die *Ant. Matthæus* op de Kronijk van Amersfoort heeft gemaakt. Voor eerſt is Amersfoort van ouds een keyzerlijke ſtad geweeſt:

a Apud Chronicon. incerti Auctoris &c.

Dit

Dit zijn vrye, keyzerlijke en provinciale steden, zegt *Goldastus* b ergens, *dewelke behoudens haare andere rechten den Keyzer onmiddelijk erkenden, en ten deele noch erkennen; zoo als ik die uyt de keyzerlijke naamrollen en akten uytgeschreven heb.... Agilsfeld, Altenburg in Misnie, Alen, Amsterdam enz.* Daarenboven was Amersfoort, na Utrecht, de aanzienlijkste stad van 't gansche Stift: en had op de land-dagen, in de zittingen, in de ondertekeningen van openbaare akten enz. den voorrang voor Deventer, Kampen, Zwol, Groningen. Hier over kan een brief van den Utrechtschen Bisschop *Fredericus*, staande by *Antonius c Matthæus*, nagezien worden. Ja zy had, op zeer weinig na dezelfde voorrechten met de stad Utrecht. Althans zijn haar diergelijke rechten in 't jaar 1259. toegestaan door d *Henricus* I. Bisschop van Utrecht. „Wy *Henricus*, Bisschop van Utrecht, maaken mits dezen bekent en „verklaaren aan alle de genen, dewelke den tegenwoordigen brief zullen leezen, dat wy, overweegende en „voor oogen hebbende de trouwe diensten dewelke onze lieve getrouwen, de Schepenen, de Burgemeesters, „en de gansche Burgery onzer stede van Amersfoort „aan ons en aan onze kerke van Utrecht tot noch toe „met alle mogelijke naarstigheit en genegendheit bewezen hebben, en noch tegenwoordig bewijzen; aan „gemelde Schepenen, Burgemeesteren en Burgerye, „met den raad van onze Getrouwen, zodanig een „recht en goede kostuymen gelijk zy tot noch gehad „hebben; en daarenboven zoo een vrydom en stadrecht, gelijk bekent is dat onze stad van Utrecht geniet, door de getuigenisse van dezen brief schenken „en verleenen enz.

Ik zegge, *op zeer weinig na*; want in 't vervolg van den zelfden brief word 'er een voorrecht uytbedongen door de volgende woorden, "dit e alleen uytgenomen, dat gemelde Schepenen, Burgemeesters en „Burgery van Amersfoort onze krijgstochten, dewelke *Herevaerten* genoemt worden, zullen helpen uyt-

b Tom. 2. Constit. Imper. 1. p. 31.
c Præfat. ad Chronic. Amersfurt.
d Ibid.
e Apud Matth. de Nobil. p. 317.

voeren

„ voeren en volgen, gelijk zy te voren gedaan hebben. De Burgery van Utrecht was hier toe zoo niet verbonden, waar van wy boven al gesproken hebben.

Maar of Amersfoort ook een stem gehad heeft op de Landdagen; dan of de stad Utrecht alleen den derden Staat uytmaakte; daar aan zou wat meer te onderzoeken vallen; en daar is ook al wat over te doen geweest. Doch het zoude ons niet passen ons zelven in zoo een geschil te steeken. Wy zullen dan maar zeggen dat *Ant.* f *Matthaeus* in 't eerste al vry ernstig gesproken heeft voor Utrecht; beweerende dat de derde Staat alleenlijk bestond uyt de Burgerye van Utrecht: en hy brengt ook verscheidene Brieven en Akten by, daar de stad Utrecht alleen uytgedrukt staat voor den gemelden derden Staat. Doch in zijne Voorreden op de meergemelde kronijk van Amersfoort is hy even krachtig voor Amersfoort; en hy brengt ook brieven voor den dag; daar Amersfoort, zoo wel als Utrecht, voor een gedeelte van den derden staat gerekent word. Daarenboven, na dat 'er in de festiende eeuwe, niet lang na het afzweeren van den Spaanschen Koning, al vry wat gekrakeelt was over het vernietigen van den eersten of geestelijken Staat; en als 't hier op uytgekomen was, dat 'er ses of acht zouden verkoren worden, die den eersten Staat zouden verbeelden; is de verkiezing aan de Ridderschap en aan de Steden in 't gemeen gelaten; en Amersfoort had 'er zoo wel in te zeggen als Utrecht. Meer andere bewijzen staan by *Ant. Matthaeus* ter gemelde plaatze te leezen. Maar wat dan geantwoordt op de akten en brieven, dewelke gansch anders schijnen te luiden? Hier op geeft hy dit antwoord, dat van een zaak die noch uytgewezen moet worden, en haare voor- en tegenspreekers heeft, dikwils op een tegenstrijdige wijze gesproken word. De stad Utrecht kan het voor dezen zoo bevat hebben, zegt hy: anderen konnen haar gevoelen gevolgt hebben: dat doet tegen de waarheit niet. En schoon genomen, zegt hy al vorder, Utrecht was op zekeren tijd alleen de derde Staat geweest: dat kan geschiedt zijn op een zekeren tijd: op een anderen tijd, gelijk de zaken dezer wereld veranderlijk zijn, kan 't we-

f De Nobil. lib. 3. c. 1.

der

der anders zijn geschikt. Is het noch niet uytgewezen, zoo koomt het ons zekerlijk niet toe, daar eenig vonnis in te vellen.

Vorders had Amersfoort ook het recht, dat 'er geen Bisschop voor Heer en tijdelijken Vorst aangenomen en gehuldigt wierd, eer dat hy de vrydommen en rechten der Amersfoortsche Burgerye bevestigt, bezegelt en bezworen had. Zoo staat 'er in de Akten der gemelde stad: *Item zoo hebben wy gelooft ende gewillecoirt dat wy geenen Bisschop ontfangen ofte hulden en sullen, hy en hebbe eerst onse stadt hair recht ende vryheit besegelt ende confirmiert, also als syn voorvaders Bisschoppen t'Utrecht gedaen hebben.* En dat de Bisschoppen hier niet tegen gehad hebben, blijkt hier uyt dat het gemelde bevestigen, gelijk de voornoemde akten getuygen, door de Bisschoppen van Utrecht altijd is gedaan. Zoo leezen wy ook by *Lambertus* g *Hortensius*, dat *Henricus van Beyeren* de gezeide vrydommen en rechten der stad Amersfoort bevestigde, zelfs met eede van dezelven te zullen onderhouden, eer dat hy daar gehuldigt wierd. En om van dit oud gebruyk en van 't inhaalen en huldigen der Bisschoppen, zoo als het te Amersfoort gedaan wierd en gebruykelijk was, een netter kennis aan den Leezer te geeven; heb ik goed gevonden alhier een ouden brief te laaten volgen, dewelke is getrokken uyt een oud boek, behelzende de rechten en privilegien van de Eemlanders.

„In den zelve jare (1496) doe hy die confirmaci verworven hadt daer na Dynsdach na Alreheyligen is hy t'Utrecht innegecomen, en heeft dair huldinge ende eedt gedaen na older manier ende gewoonten der stadt van Utrecht zonder eenige ballinge, of uytgeweekene, mitter lynde intebrengen, in manieren als hy deede.

„Item hy wert t'Utrecht ende t'Amersfoort gehult ende die confirmatie en was hem noch niet offgecommen, maer sy was verworven, dair seeker tydinge ende schriften of hadt, mer als men hem te Rhenen hulden zolde, ende hy dair ingecommen was, so quam hem dair die confirmatie van Romen.

g Rerum Ultraject. lib. 1.

Item

„Item daer na op den Manendach na S. Martyns-
„dach in den wynter in den selven jare voornoemt soe
„is hy van Utrecht gereden om t'Amersfoert inne te
„comen, so is dan die Rayt out ende nye ende ge-
„meente sonder harnasch of geweer mit cruyceen ende
„vanen mit die *Observanten* ende gemeen gilden oock
„sonder harnasch ofte geweer hem tegen gegaen pro-
„cessys gewyse. Die gilden syn bliven staen aen die
„roeden toorne binnen de poort mit hare wimpelen,
„ende elck op syn ordonancie, ende die van den Rayt
„voornoemd syn voert gegaen tot aen de Utrecht-
„sche poorte, blyvende oock binnen staen, Ende soe
„syn die *Observanten*, die Canonicken, ende Priesters,
„ende Schoolkinderen in hair Choirclederen mit pro-
„cessie, mit cruycen ende vanen, gegaen buyten der
„der stadt aen die naeste molen, hem dair verwach-
„tende, Ende als syne Genade dair quame, soe syn die
„voorryders voorgereden, ende als syn persoon quam,
„soe syn die *Observanten* mit cruycen ende vanen mit
„die gemeen processie voor syns persoon gegaen sin-
„gende dat liet *Martinus Abrahæ* heel uyt, mit die pro-
„sa *Euphonias videns* enz. en daer na den Antiphen
„van onsen Patroon *currentes nos in stadio* tot aen die
„kerck toe, ende doe men in die kerck gingh, doe
„song men dat Antiffen *de sancto Martino* mit den ver-
„sikel ende *collecta* van S. *Martyn*, Ende als onse Ge-
„nadige Heer in der kercken was, soe was dair een
„tafel bereyt ende toegedekt omtrent der bouluyden
„altair, mit altair laecken ende dwayl mit twee was
„keerssen al bernende, ende dair was opgeset ons Heo-
„ren tack, ende dat stuk van den heyligen Cruyce,
„ende ander Reliquien, voor welk hy knielende op een
„eerlycke banck ende ende voetscamel, die cierlyck
„ende eerlyck mit deeckenen, cussenen, ende siden
„laecken bereyt was, opt eerlyckste men cost, syn ge-
„bedt dede soe lange dat *Antiffen* duyrde, ende doe dat
„*Antiffen* mit dat versikel ende collecte uyt was, is hy
„opgestaen, ende heeft syn offerhande gedaen voor ons
„Heeren tack op eene taefel die oick mit outair laec-
„ken ende dwail bereyt was, ende die Deecken nam
„ons Heeren tack, ende bestreek hem dair mede, en-
„de doe dat gedaan was, doe ginck hy mit die pro-
„cessie opt Choir in die stoel staende ende knielende

„ tegen den Deecken over, ende doe songmen ende
„ speeldemen op de orgelen *Te Deum laudamus* heel
„ uyt, ende doe *Te Deum* heel uyt was, doe songmen
„ *Da pacem Domine in diebus nostris*, mit dat versikel,
„ *Fiat pax in virtute tua*, ende mit dat collect dat den
„ Deecken sanck, *Deus a quo sancta desideria & recta*
„ *consilia* &c. als hy oock dede die voorste collect van
„ *sint Martyn*, Ende als die collect uyt was, soe syn
„ die twee Borgemeesters gecommen van den *b* huyse
„ in 't choir mit vier van de outste van den Raydt, be-
„ geerende dat hy op den huyse wolde comen, ende al-
„ daer doen, als hy schuldich waer te doen, ende syn
„ voervaders gedaen hadden, Zoe is hy mit hen op den
„ huyse gegaen, daer den Nyen Rayt, en den Ouden
„ Rayt hem verwachtende sat.

„ Item als hy inquam, en heeft hy hem niet onder-
„ wonden eenige ballingen, uytgeweeckene, of die
„ der stadt verboden, oft van keuren oft van breucken
„ uyt der stadt waren, mitter lynden intebrengen oft
„ ingebrocht, oft hem onderwonden mitter lynden y-
„ mant intebrengen, oft voor ymant gebeden, of-
„ te lynden gehadt, ende als hy in was mit syn
„ Heeren ende gestoet, soe is die Rayt hem vol-
„ gende van den poirt processys gewyse mit ten Ou-
„ den Rayt ende die gilden mit hoir winpelen hem
„ achter aen die peerden na gevolght tot in der kerc-
„ ke toe, ende als hy in die kercke ginck, soe is
„ die Rayt mitten Ouden Rayt terstont op den huyse
„ gegaen, ende daer verwachtende, ende die gilden
„ syn blyven staen mit hoer winpelen opten Hoff, soe
„ langh hy op den huys was, ende weder in syn her-
„ berge gereden was, Ende als hy op den huys sat op der
„ overste stede, soe heeft hem de Borgemeester geseyt
„ dat hy schuldich was der stadt privilegien ende vryhe-
„ den te besegelen ende te confirmeeren na uytwysen
„ des briefs van syn voorvaderen daer tegenwoordich
„ getoont, als van Bisschop *David*, die men daer doe
„ las ende collationeerde tegens synen brieff, dat hy doe
„ geerne dede, ende den brieff besegelt self overleverde
„ in der Burgemeesters handen, ende luyt als hier na
„ beschreven.

b 't Huys is hier te zeggen het Stadhuys.

Wy

„ Wy *Frederick* van Goits genaden eleƈt ende con-
„ firmeert t'Utrecht geboren Marckgrave van Ba-
„ den &c. doen condt allen luyden dat wy onſe ſtadt
„ van Amersfoort ende den burgeren ende inwoonde-
„ ren der ſelver onſer ſtadt belieft ende geconfirmeert
„ hebben, believen ende confirmeeren mit deſen onſen
„ brieven, alle alſulcke handveſten, privilegien, rech-
„ ten, vryheden ende ſtatuten, als onſe voorvaderen
„ Biſſchoppen t'Utrecht ſaliger gedachten, der voor-
„ noemden onſer ſtadt burgeren ende inwoonderen van
„ Amersfoort gegeven, verleent, ende geconfirmeert
„ hebben, ende geloven hen die te houden, ſtyven, en-
„ de ſterken, als een goet Heer ſchuldich is te doen
„ ſonder verbreecken in eeniger wys, des tot oirkonde
„ hebben wy deſen brieff doen beſegelen mit onſen ſe-
„ gel, gegeven op onſen ſlote tot *Duyrſtede* in 't jaar
„ M. CCCC. XC. VI. op ten vierden dach in Novembri.

„ Ende als die Burgemeeſter den brieff voornoemt
„ ontfangen hadt ende geleſen was, ſoe heeft hem die
„ Burgemeeſter geſeyt ende begeerde, ſoe hy 't ſchul-
„ dich was te doen na ouder gewoenten, dien brieff die
„ hy nu overgelevert ende beſegelt had te beſweeren,
„ gelijk ſyn voorvaderen gedaen hadden, daer hy
„ goetwillig toe was. Soe heeft hem die Secretaris den
„ eedt voorgeleſen, als hier na volght.

Dat ſweeren wy, dat wy onſe ſtadt van Amersfoort ende onſen burgeren ende onderſaten der ſelve ſtadt all alſulcke handveſten, privilegien, rechten, vryheyden, ende ſtatuten, als onſe voorvaderen Biſſchoppen t'Utrecht zaliger gedachten den voornoemden onſer ſtadt burgeren ende inwoonderen van Amersfoort gegeven, gegunt, verleent ende geconfirmeert hebben, ende gelycke wy hem ouck die nu geconfirmeert, belieft, bebrieft, ende geloofſt hebben, vaſt ende ſtede houden ſullen, ſonder eenige wederwoirden ofte wercken, mit goeden trouwen, dat ons Godt ſo helpe ende ſyne Heyligen.

„ Ende als dit aldus geleſen was, ſoe heeft die Bur-
„ gemeeſter den brieff genomen, die hy beſegeldt hadt,
„ hem die gepreſentiert, ſoe heeft onſe genadige Heer
„ ſyn vingeren op ten brieff geleyt, die den Burgemee-
„ ſter in ſyn hand had, ende lovede dat by ſynen eede

„ alſo nategaen, te houden, ende te voltrecken, als
„ een goet Heer ſchuldich is te doen. Ende doe ſeyde
„ die Burgemeeſter dat ſy hem weder goede onderſaten
„ weſen ſolden, ende doe is myn genadige Heer in ſyn
„ herberge gereden, ende den Rayt mit die gilden elck
„ van daer ende t'huys gegaen, ende den Rayt of die
„ burgeren en hebben hem geen eedt gedaen, dan ſey-
„ den ende loofden ſonder eede alleen die Rayt van
„ der ſtadt wegen hem goede trouwe onderſaten te
„ weſen.

„ Item als onſe genadige Heer te Wijck gecomen
„ was, ende dat ſlot te Duerſtede in had, ſoe heeft die
„ ſtadt van Amersfoort hem dair geſchikt ende ge-
„ ſchenckt by haeren gedepûteerden Rayts vrunden,
„ die men daerom ſeynden aldaer, ſes vette oſſen, en-
„ de ſtonden ingecocht dat paar XXIII. gouden Rycks
„ gulden, ende geſchieden drie oft vier dagen nae S.
„ *Dionyſius* merkt.

Eer we van dezen brief ſcheiden, moeten wy een plaats of twee, die den Lezer miſſchien zouden belemmeren, zóo wy best konnen ter loops ophelderen: Voor eerſt zouden die woorden, *zonder eenige ballinge*, *of uytgeweekene*, *mitter lynde intebrengen*, eenige duyſterheit ſchijnen te hebben. Dat de Biſſchoppen en Vorſten, al van ouds, op den dag van hunne blyde inkomſte, gewoon waren eenige uytgebannene, uytgewekene, of gekerkerde Borgers in hun gezelſchap mede te neemen, en wederom in 't bezit van hun Vaderland, vryheit, en burgerſchap te ſtellen, zal miſſchien zoo vreemd niet voorkomen. Zoo ſchrijft de beruchte *a* *Ivo* in een van zijne brieven: *Wat den Klerk belangt, dewwelken gy op den dag van uwe intrede, volgens het gebruyk van uwe ſtadt en op onze aanradinge, uyt den kerker verloſt hebt enz.* Zoo vindt men ook by *b* *Chapeaville* dat als *Erardus*, Biſſchop van Luyk, zijne intreede deed, een groot getal van ballingen en misdadigers met een erbarmelijk gekerm om barmhertigheit en genade riepen: dat hy hun allen ook vergiffenis heeft gegeven, en hen als triomfgewijs in de ſtad deed trekken. Onder anderen is deze gewoonte, ra-

a Ivo Carn. ep. 53.
b De geſtis Pontif. Leod. lib. 3. in Erardo a Marca.

kende

kende het verlossen der gevangenen, noch gebruykelijk te Orleans; ja zelfs in 't jaar 1522. bevestigt door een plakkaat van Bordeaux. Maar wat zullen dan die woorden, *mitter lynde*, willen zeggen? zoo moet dan vorder geweten worden dat het aan alle uytgewekene en uytgebannene Borgers niet geoorloft was met den nieuwen Vorst in de stad te koomen. Zy wierden op de voorspraak van deze en gene vrienden naar dat ze het minder verbeurt hadden, en somwylen naar dat de Stad het goedkeurde, door den Vorst benoemt: dan wierd 'er als een kring gemaakt van een gespannen touw; en daar wierden de ballingen, aan dewelken het gemelde recht gegunt was, in gesloten. Zoo leest men by W. c *Heda* dat 'er te Utrecht, in de blijde inkomste van *Zuederus*, als de ballingen naar gewoonte in een touw besloten den nieuwen Bisschop volgden, een groot oproer is gerezen; dat het touw gebroken en eenige ballingen gedoodt wierden. enz. Dit touw, in 't Latijn *funiculus*, zal hier in 't Duytsch uytgedrukt staan door het woord *lynden*. Van dit inbrengen der ballingen, en van hun opsluyten in een touw of ten minste in een zeker afscheydzel, kan naarder bescheid gevonden worden by *Johannes* d *Nider*, daar hy de verkiezing van *Rudolphus* tot Roomsch Keyzer te passe brengt.

Dan staat 'er nooh in de gemelde Akten dat de stad Amersfoort aan den gemelden Bisschop geschonken heeft 6. vette ossen. Dit is ook een oud gebruyk geweest. Als *Lodewijk van Bourbon*, Bisschop van Luyk, zijne intrede gedaan had, wierd hy met e een tonne wijn en een vetten os beschonken. Die van Tongeren vereerden hem twee tonnen wijn, en eenen vetten os. En dit vereeren van vette ossen, of van koeyen, schijnt een overblijfzel te zijn van 't oude gebruyk, 't welke zelfs onder de Christenen op verscheide plaatzen stand heeft gehouden: hier in bestaande dat koeyen en ossen, waar in de rijdommen en bezittingen der menschen voor 't grootste gedeelte bestonden, in plaats van geld

c *Heda* in vita Swederi & Rudolphi.
d *Formicarii* lib. 4.
e *Suffridus* Petri apud Chapeaville de gest. Pontif. Leod. c. 31.

gegeven wierden. Dat de boeten, door het Gerecht opgelegt, in koeyen betaalt wierden blijkt uyt verscheide *f* wetten. Ook wierden de gekochte landeryen ten deelen in geld, ten deelen in koeyen en in andere dingen *g* betaalt. Zoo schrijft *h Jacobus Waraeus* dat een zeer treffelijk paard onder *Ricardus* II. verkocht wierd voor 400. koeyen. Hier over zal de Leezer breeder bescheid konnen vinden by den Abt *i Rhegino*; in het *Monasticum k Anglicanum*; by *Petrus l a Marca*; enz. En om dat het hier eenigzins te passe koomt; zal ik 'er dit noch byvoegen dat 'er ook paarden, muylezels enz. in de plaats van geld gegeven wierden. Zoo heeft *Frotardus* het Bisdom van Albi van *Froterius* Bisschop van Nemours, door een vuyle simony, gekocht voor 15. schoone en kostelijke paarden. In de Miscellanea van *m Baluzius*, daar het lestgemelde exempel te leezen staat, zal men verscheide gevallen vinden, daar muyl-ezels tot een vereering gegeven wierden in de plaatze van geld. Ik spreek hier maar van de middelste eeuwen: anders zouden de heidensche Historyschrijvers *n* ons noch overvloediger blijken van dat gebruyk konnen opleveren.

Maar om weder naar Amersfoort te keeren, mag hier wel gemeldt worden dat die stad van ouds groote neering heeft gehad van haare smakelijke bieren. Amersfoorsch bier was alle mans gading: en dit was de voornaamste koophandel van die plaats: zy gaven 't ook goed koop; te weeten de ton voor 13. of 14. stuyvers: en sleeten het voornamentlijk te Amsterdam, Naarden, Hoorn, Enkhuyzen, Edam, Monnikkendam, Medenblik, en voorts in alle de dorpen van Am-

f Ex Lege Malcolm. II. Regis Scot. c. 8. Stat. Wilhelmi Regis Scot. c. 5. 6. Leges Forestar. Scot. c. 8. apud du Cange v. Vaccæ.

g Tabulæ Fundation. Monasterii S. Severini in Vascon. ibid.

h In Antiquitat. Hibern. c. 12.

i Rhegino ad ann. 874.

k Monast. Anglic. tom. 3. p. 205.

l Marca in Hist. Benearn. l. 1. c. 12. lib. 3. c. 8. cap. 11. n. 1. in probat.

m Baluz. Miscell. lib. VI. pag. 432. 433. 434. enz.

n Zie Plinius lib. 18. c. 3. Tacitus de Morib. German. Columella in Præfat. libri 6. Agellius lib. 11. c. 1. lib. 35. c. 1.

sticht, Veland en van 't Gooy. Geen wonder dan dat 'er te Amersfoort wel drie hondert brouweryen getelt wierden. Maar of het juyst zoo vast gaat, 't gene *Ant. Matthæus* ter gemelde plaatze getuygt, dat gene andere bieren tegen het Amersfoorder op mogten; ja dat de Hollanders zoo verlekkert waren op het beste bier dat hun eygen bier hun niet en smaakte; dat zoude, indien het de moeite waard was en hier beter te passe quam, te onderzoeken staan. Dat de Delfsche bieren, om nu van geen andere te spreeken, ook groote aftrek gehad hebben, en om haare smakelijkheit misschien al vorder verzonden wierden als de Amersfoortsche, zoude zonder veel opzoekens bewezen konnen worden.

Maar een groot voorrecht was het voor de Amersfoorders, dat zy, indien we op het zeggen van gemelden *Matthæus* konnen aangaan, oorlog konden voeren en vrede mogten maaken zonder den Bisschop en de stad Utrecht eens te kennen: dat zy in wereldlijke zaaken, 't zy dat het burgerlijke of strafschuldige zaken waren, alleen de rechters van hunne ingezetenen waren: dat geen Burger van Amersfoort in de voornoemde zaken, de zwaare misdaaden als die van gequetste oppermagt alleen uytgezondert, voor de vierschaar des Bisschops gedagvaart mogt worden: dat het niemand, in wat geval dat het was, vry stond zich van hunne vonnissen voor hooger rechtbank te beroepen; dat de Bisschop niet bevoegt en was om de stad Amersfoort, zonder kennisse en toestemminge der Majestraat, met krijgsvolk te bezetten. Wy willen 't hier nu by laaten: het zal in 't gevolg misschien noch wel te passe koomen iets van de voorrechten der gemelde stad te vermelden.

2 De Pastoors en andere Kerkharders mogten van ouds hunne kerken zoo niet verlaaten, en konden van dezelve zoo ligt niet ontslagen worden, gelijk wy tegenwoordig zien geschieden. Voor dezen moesten zy, als ze Priesters gewijdt en tot Harders aangestelt wierden, belooven dat ze *op de post, die hun aan-

a Lib. 5. Capitular. c. 108. Ut Presbyteri, qui in titulis consecrantur, secundum canones, antequam ordinentur, promissionem stabilitatis loci illius faciant.

gewezen was, bestendig zouden blijven. En uyt *Hincmarus* Bisschop van *p* Rheims blijkt het onwedersprekelijk dat de Priesters, omtrent het midden der negende eeuwe, gewoon waren tot hunne dood toe by hunne kerken te blijven. Als deze gewoonte mettertijd zeer verzwakt was, heeft *q* *Urbanus* II, in de Synode van Nemours, wederom een wet gemaakt dat de Priesters, als ze tot het regeeren van de kerken aangestelt worden, de zorg der zielen uyt de handen des Bisschops moeten ontvangen; en Gode aldaar gansch hun leven dienen. De Bisschoppen zelfs achten zich niet gerechtigt om zulke Priesters op hun verzoek, zonder een groote reden, te ontslaan. Twee Priesters van Sens hadden in de zin hunne Pastoryen daar te laaten, om Godt in een klooster te gaan dienen. Zy gingen dan by *Wenilo*, Bisschop van Sens, en verzochten van hunnen dienst ontslagen te worden. *Wenilo* had niets tegen hunnen yver: maar hy wist niet of zoo een voornemen redens genoeg was om hen te ontslaan. Hy schreef 'er ook over aan *Lupus* *r* Abt van *Ferrieres*. *Urbanus* II, dewelke de gemelde wet vernieuwt heeft, is nochtans volgens *Stephanus* *s* *Tornacensis* de eerste geweest, dewelke de kloosters voor de Parochi Priesters heeft ontsloten. *De Parochi-Priesters*, zegt hy, *zijn gehoorzaamheit schuldig aan hunne Bisschoppen, gelijk zy belooft hebben: en zy zijn Sakramentsgewijs verbonden aan de kerken die zy te bestieren hebben, als of het hunne vrouwen waren. Volgens de gemeene wet der kerkregelen mogen zy zonder verlof van hunne Bisschoppen, denwelken zy gehoorzaamen moeten, niet van hunne kerken vertrekken, nochte van andere kerken aangenomen worden. Doch door de byzondere wet, dewelke door de ingevinge des H. Geests in het herte geschreven word, indien zy zich in een klooster, of tot het leven der Regulière Kanonnikken, willen begeeven: dan moogen zy aangenomen worden, zelfs in weerwil van hunne Bisschoppen:* en daar op brengt hy de woorden van *Urbanus* by.

p Vide Capitular. Hincmari Rhem. Ann. 852. cap. 17.
q In Synodo Nemaus. can. 11.
r Vide Lupi Ferrar. epistolam 29.
s Stephan. Fornacens. ep. 1.

3. In het tegenwoordige werk is al dikwils van het Domkapittel, en van de Kapittelen der kollegiale kerken gesproken. Wy willen hier maar met een woord aantekenen dat sommigen, die wat nauwkeuriger en bestipter hebben willen spreeken, gelijk *s Guilelmus Lindwodus* dewelke over de kostuymen van Kantelberg geschreven heeft, en gestorven is in 't jaar 1423, den naam van Kapittel, om eigentlijk te spreeken, alleenlijk heeft willen gegeven hebben aan de Domheeren of het Domkapittel. *Een Kapittel*, zegt hy, *om eigentlijk te spreeken, word maar gezeit van de Katedraale Kerke: gelijk konvent gezeit word van een mindere Kerke, daar verscheide persoonen in 't gemeen by malkander leeven.* Maar, eigentlijk of oneigentlijk gesproken, het gebruyk heeft de benaaming van Kapittel zoo wel toegepast aan de vergaderinge van kollegiaale als van katedraale Kanonnikken. En, om dit ook in 't voorby gaan te vermelden, het naamwoord *Capitulum* is ook wel gebruykt om het Stadthuys te betekenen. Zoo schrijft *Johannes u Hocsemius* in 't leven van *Henricus van Gelderen*, Bisschop van Luyk; *Cumque cives pro assisa vini congregati fuissent in Capitulo:* En in 't leven van *Adolphus a Marca x: Partem terræ militum ... cum Rectoribus civitatis ad Capitulum congregavit.* Op welke plaatzen *Capitulum* niet anders zeggen is als het Stadhuys. En om alle twijfeling dienaangaande weg te neemen; zoo heeft *y Catellus*, in de Historie van Tolouze, aangemerkt dat het Stadhuys der gemelde stad in de oude brieven doorgaans genoemt word *Capitulum*. Die de voorzitter op het Raadhuys was, wierd genoemt *z Vicarius*: en zijne Byzitters *Capitulares* en *Capitularii*: hoewel dat de naam van *Capitularii*, of ten minste van *a Capitalarii*, ook aan de dienstboden, dienaaren, knechten, gegeven is geweest. Waar omtrent noch aantemerken staat dat de Schrijvers der middelste eeuwen, zoo wel om een Stadthuys als om een Kapittel der Kanonnikken, ja zelfs der Monnikken, te

s Apud Du Cange glossar. mediæ Latin. v. Capitulum.
u Capite 5.
x Cap. 5.
y Lib. 1. hist. Tolos. c. 1.
z Vide du Cange glossar. latinit. v. capitulum.
a Vide ibid.

betekenen, het woord *Capitolium* wel gebruykt hebben in de plaatze voor het woord *Capitulum*. Voor het Stadthuys word het gebruykt by *b* J. *Beka*: en in het Saxisch Woordenboek van *c* *Alfridus* staat duydelijk aangemerkt dat *Capitolium* te zeggen is het Rechthuys. Maar om het Kapittel te betekenen, is het zeer dikwils gebruykt, gelijk *du Cange* uyt verscheide plaatzen van allerhande Schrijvers bewijst. Vorders dat het woord *Capitolium* ook gebruykt is geweest om een kasteel te betekenen, is al aangemerkt door *d* *Casaubonus*, in zijne Aantekeningen over *Suetonius*.

4. *Ik zweere by Godt, en op deze heylige Evangelien, die ik met mijne handen aanraake: enz.* Echter is het aan de Geestelijken, zoo wel Priesters als Bisschoppen, wel verboden geweest met de hand op de heylige Evangelien te *e* zweeren. Wy hebben *f* elders getoont dat het zweeren der Bisschoppen en andere Geestelijken, behalven in sommige hoogdringende gevallen, wel verboden is geweest: doch als zy al zweeren mogten, of het ook moesten doen, is 't hun somwylen verboden den eed te doen op de heylige Evangelien; dat is met de handen op het Boek der Evangelien te leggen. Maar dan sloegen zy de oogen op de Evangelien, gelijk in de gemelde Synode gezien kan worden. Zy zwoeren voor de H. Evangelien, slaende de oogen op het Evangelium: *inspectis sacrosanctis Evangeliis*, of, *inspectis sacrosanctis* alleen. *Quatuor Viri Deum timentis*, zoo spreeken de ordinantzien van *g* *Sempingham*, *& ordinem zelantes, jurabunt inspectis sacrosanctis. Vier godtvreezende mannen, en voor hunnen geestelijken staat yverende, zullen zweeren in 't gezicht der heylige* Evangelien. Een zeker Kapellaan, met naame *Galterus*, gaf de volgende getuigenisse *h*, *Ego* Galterus, *capellanus prænominatæ domus inspecto sacro-*

b In 't leven van Henricus XXXVIII. Bisschop van Utrecht.
c In glossario Saxonico.
d In Sueton. in Caligula.
e Zie de Synode van Meaux van het jaar 845, aan 't 48. Hoofdstuk.
f In Arnoldus van Hoorn, Batav. Sacra in 8. tweede deel.
g Statut. ordinis de Sempingham c. 3.
h In Tabulario S. Nicasii Mellento anni 1211. ap. du Cange v. juram.

san-

sancto Evangelio juravi. *Ik* Galterus, *kapellaan van 't voornoemde huys, heb gezworen, met mijne oogen op het H. Evangelie geslagen.* Van zodanig zweeren vindtmen ook gewag by *i Gregorius den Grooten*, by *k Gratianus*, in de Synode van *l* Kalchedon, enz. Evenwel is hier altijd geen acht op gegeven: en men zal al eenige voorvallen in de Historien ontmoeten, daar de Bisschoppen en andere Priesters hunne handen, onder het zweeren, op de Evangelien geleit hebben. Om de voorbeelden, dewelke in *Batavia Sacra* en in het tegenwoordige werk voorkoomen, daar te laaten, vindt men eenen brief van Keyzer *Frederik* II. daar het volgende gelezen word: *m Den zelven eed hebben de Aartsbisschoppen, en alle de Bisschoppen, en die tot het Bisdom verkozen waren; op Gods heylige Evangelien, ieder met zijne eyge hand onder den stool, gezworen.* Zoo leest men ook in de akten van *a Alexander* III. *Daar op hebben de twaalf Rijksvorsten, de geestelijke zoo wel als de wereldlijke, onder het aanraaken der heylige Evangelien gezworen. Toen is* Romualdus, *Aartsbisschop van Salerno, opgerezen, en heeft door dezelve Evangelien gezworen.* De eerste manier nochtans, te weeten van te zweeren in 't gezigt der heylige Evangelien, moet hier en daar noch al stand gegreepen hebben. Behalven de reeds aangehaalde bewijzen, leestmen in de Goude *b* Bulle van *Karel* IV. *Na de Mis zullen alle die Keurvorsten, of hunne Afgezanten, voor 't altaar koomen, aan 't welke de gemelde Mis gedaan is; daar zullen de geestelijke Keurvorsten voor S. Jans Evangelie*, In den beginne was het Woord, *het welke voor hen gestelt moet worden, hunne handen met eerbiedigheit op hunne borst leggen. Doch de wereldlijke Keurvorsten zullen het gemelde Evangelie met hunne handen aanraaken.* Zoo leest men ook by *c Matthæus Paris* dat *Henrik* III, Koning van Engeland, op zijn Priesters gezworen heeft dat

i Lib. 7. ind. 1. ep. 18. ind. 2. ep. 46. lib. 8. ep. 46. lib. 11. ep. 53.
k Gratian. cap. 13. caus. 2. q. 5.
l Act. 1.
m Apud Baron. ad ann. 1166.
a Idem ad ann. 1177.
b Bulla aurea Carolin. cap. 2.
c Ad annum 1252.

by

hy ter pellegrimaadje zoude gaan naar Jerusalem: *Dit zweerende heeft hy zijne rechterhand, naar de wijze der Priesteren, op zijne borst geleit; en daar na heeft hy, naar de wijze der Leeken, zijne hand op de Evangelien geleit, en dezelve gekust.*

Om dat den Bisschoppen en andere Geestelijken dikwils verboden is eenigen eed te zweeren; hebben zy hunne beloften dikwils door eenige krachtige uytdrukkingen bevestigt. Behalven dat ze zich somwijlen van deze uytdrukkingen bedienden, *Godt weet het*; *ik zeg het voor Godt*, enz. welke uytdrukkingen, gelijk wy elders gezeit hebben, voor geenen eed aangezien wierden: zoo gebruykten zy noch de volgende spreekwijzen. d *Ik zeg het, of ik beloof het, op de waarheit van eenen Bisschop. Ik zeg* e *het in der waarheit.* f *Ik zweere getrouwigheit op mijn Priesters woord, en op het woord der waarheit.*

Men zal daarenboven verscheide exempelen vinden van eeden, dewelke voor of aan het outaar zijn gedaan: en dit gebruyk is ook zeer gemeen geweest: Maar misschien is het zoo bekend niet dat men dikwils dezelfde zaak, tot meerder zekerheit, voor verscheide outaaren moest bezweeren. Dit heeft *Gregorius* g Bisschop van Tours zelf moeten doen; en heeft zich voor drie altaaren door eede moeten zuyveren van een opgetichte misdaad. Zoo staet 'er onder anderen in de wetten van *Hoël* h *den Goeden*, Koning van Wallis; *Een Borg die zijne borgtocht ontkent . . . , of zal zelf zweeren op seven gewijde outaaren.* In eene verklaringe i over de wetten van Engeland, geschreven in 't jaar 1340, en te Londen gedrukt in 't jaar 1647, staat aangetekent *dat iemand, wiens impostén ontkent of tegengesproken wierden, om zijn recht te bewijzen in negen kerken moest gaan, en op negen altaaren zweeren.* Hier op ziet ook het gene *Radulfus de Diceto* verhaalt op het

d Vide S. Anselm. Cantuar. lib. 3. ep. 83.
e Stephan. Tornaſ. ep. 162.
f Vide Legem Alemann. tit. 7. §. 3. item Legem Bajovar. tit. 1. c. 3. item Capitular. Aquisgran. anni 787 c. 62. item Capitulare 1. Caroli M. incerti anni c. 39. item epistolam 107. inter epistolas S. Bonifacii: Gregor. Turon. lib. 3. hist. c. 14. & l. 5. c. 3.
g Lib. 5. c: 49. h Apud du Cange gloss. latin. v. Juram.
i Fleta lib. 2. c. 63. §. 12. ibid.

jaar

jaar 1040. Theobaldus (Graaf van *Blois*) *heeft met eygen hande vijftien eeden gezworen aan den Burgemeester* Gaufridus: *'t welk 20. Baanderheeren en 40. Onderleenmannen met de eygen[illegible] woorden gezworen hebben.* Dit zweeren voor zoo veele outaaren geschiede om de gewigtigheit der zaake; om beter staat op iemands eed te konnen maaken; om te zien of hy onder alle die eeden niet zoude bezwijken, enz. Maar onder anderen wierd dit somwijlen ook vereyscht, als iemant gene getuigen konde krijgen, die met hem zwoeren; dat is, die zijn zeggen ook door hunne eeden bevestigden. Zoo staat 'er in de kostuymen van k Arco, in 't Register van S. *Bertinus*: *Indien iemand beschuldigt word over dieverye, die zal zich voor de eerste reyze konnen zuyveren door zijnen eygen eed, en door de eeden van vier anderen wettige persoonen; en dus zal hy vry zijn van de Dieverye die hem opgeticht was. Maar by aldien hy geen hulp kan krygen om te zweeren; dan zal hy voor eerst zweeren gelijk gezegt is: en daar op zal hy noch vijf maalen zweeren met eygen hande. Indien hy voor de tweede maal beschuldigt word; zal hy zich zuyveren door negen eeden, dewelke hy zal doen op de gezeide wijze.* Zulke getuygen, die voor den beschuldigden zwoeren, en daarom *sacramentales*, *sacramentarii*, en *conjuratores* genoemt wierden, wierden door den Rechter onderzocht of'er niet op hun leven te zeggen viel; en vervolgens of ze voor geloofwaardige persoonen konden aangenomen worden. Dat was noch niet genoeg: zy l moesten van den zelfden staat zijn met den beschuldigden. Was de beschuldigde een Priester, dan moest hy met een zeker getal Priesteren verschijnen, die hem met eede vry en onschuldig verklaarden. Die alleen zwoer, wierd gezeit m *sua manu jurare*, met eigen hande zweeren: die meer getuygen had, dewelke voor hem zwoeren, wierd gezeit n *secunda manu*, *tertia manu*, *sexta manu*, *duodecima manu &c. jurare*. Want na

k Ibid.

l Vide Henric. IV. de conventione pacis publicæ apud Goldast. item Leges Henrici Regis Angliæ c. 61. Capitularia Caroli M. lib. 5. c. 34. Theganum de gestis. Ludowici Pii. c. 30. Anselmum Cantuar. lib. 3. ep. 45. &c.

m Zie Acta Alexandri III. ap. Baron. ed. ann. 1177.

n Zie Legem Aleman. Saxon. &c.

dat

dat de beschuldiging zwaarder was, wierden 'er meer medezweerders vereyscht: zoo dat 'er waren die zich *trigesima*, *quadragesima*, *octogesima*, *centesima*, ja *trecentesima manu*, moesten zuyveren: dat is dertig, vijftig, 80, 100, ja 300 persoonen moesten hebben, die met eede verklaarden dat ze zijnen eed voor goed en welgedaan hielden.

Wy hebben gezeit dat het de manier was voor het altaar, of op de heylige Evangelien te zweeren: maar dat was geen vaste wet. Men zwoer ook voor 't H. Kruys. Dus getuygt een oud p Schrijver dat de Grieksche Keyzer *Alexius*, *met de twaalf aanzienlijkste Persoonen van zijne stad*, *gezworen heeft op het kruys des Heere*. Het zelve word door q *Domniso*, in het leven van *Machtildis*, van een boer verhaalt: en men zouw'er verscheide voorbeelden van konnen opleveren. Niet min gebruykelijk was het den eed te doen voor de Reliquien der Heyligen of op hunne Grafsteden. Wy hebben boven verhaalt dat de eed dikwils vernieuwt moest worden voor verscheide altaaren: zoo was het ook gelegen met den eed die voor Reliquien geschiede. *Tassilo*, gelijk r *Eginhardus* schrijft, had eerst trouw gezwooren aan den Koning *Pippijn*, en aan deszelfs twee zoonen, *Karolus* en *Karolomannus* voor de Reliquien van S. *Dionysius*. s Maar tot meerder verzekering moest hy den zelven eed noch eens vernieuwen op het lichaam van S. *Martinus*, en noch eens op dat van S. *Germanus*: Dit zweeren geschiede met de handen op de Reliquien te leggen, en deze woorden uyt te spreken t: *Ik zweer by deze heylige plaats*, *en by de eer die ik Gode schuldig ben*: of *Ik zweere by de eer die ik dezen Heylig en den allerhoogsten Godt schuldig ben*.

Ontrent het Kruys en de Evangelien wierd ook wel een andere plegtigheit gebruykt. Als de Priesters, Diakenen, Monnikken zich van een zwaare misdaad met eede wilden zuyveren; moesten zy het kruys boven

p Tomo IV hist Fran.
q Domniso in vita Machtildis lib. 1. c. 2.
r Ad annum 757.
s Annales Bertin. an. 757. Sacramenta juravit multa & innumerabilia, Reliquiis sanctorum Martyrum manus imponens. vide leg. Aleman. tit. 6. §. 7.
t Vide du Cange ut supra.

op

op hun hoofd leggen. *Dierhalve beveelen wy*, zegt *Egbertus* u Aartsbisschop van Jork, spreekende van de kerkelijke persoonen, *dat de gene die van een misdaad beschuldigt word, het kruys des Heere op zijn hoofd legge; en door dien genen die in alle eeuwigheden leeft verklaare dat hy niet pligtig is aan zoodanig een misdaad: en daar mede moet alles aan Gods oordeel gelaaten worden.* Als Paus *Pelagius* van zeker misdaad beschuldigt wierd, heeft hy zich, volgens het verhaal van w *Marcellinus Comes* en van x *Anastasius Bibliotecarius* voor al het volk gezuyvert met het Evangelieboek op zijn hoofd te leggen, en aldus te zweeren dat hy onschuldig was.

Hoewel dat deze Aantekening al vry wijdlopig is, moet ik hier evenwel uyt den beruchten *du Cange* eenige formulieren van eeden bybrengen, dewelke hier en daar gebruykelijk zijn geweest. Sommige zwoeren *by de ziel huns Vaders*, gelijk *Hugo* y *de Groote*, Keyzer *Otto* z, *Constantia* a de huysvrouw van Koning *Robertus* gedaan hebben. *Amalricus* b, Graaf van Montfoort, zwoer *by alle Volkeren*. *Iohannes* c, Koning van Engeland, *by Gods tanden*. *Philips* I, d Koning van Vrankrijk, *by de lans van S. Iakob*. *Amalricus* e, Koning van Jerusalem, *by Christus graf*. Daar waren 'er die by hunne kroon zwoeren; als *Fredericus* II f: en wederom anderen, die zulks deeden g *by hunnen naam*. *Nicephorus* h *Phocas*, die naderhand Keizer wierd, zwoer *by het hoofd des Keyzers*. Ook wierd' er wel gezworen i, *by het welvaaren der Vorsten*; *by* k *Gods trouwe*; *by* l *Gods*

u De Instit. Eccles. pag. 94.
w Marcellin. Comes in Chronico. x In Pelagio.
y Apud Widikind. l. 3.
z Apud Albertum Stadens. an. 944.
a Apud Helgal. Floriac. p. 66.
b Apud Odoric. Vital. l. 12.
c In Chron. Flandr. c. 7. d Ibid. cap. 8. 16.
e Apud Nicetam in Manuele lib. 5.
f Apud Sanutum l. 3. part. 11. c. 11.
g Ut Cosmas Patriarcha apud Annam lib. 9. Alexiad.
h In vita S. Nili junioris.
i Vide gesta Reg. Francor. cap. 13. Vitam S. Wilfridi cap. 41. Wilhelmi Neubrig. cap. 41. 59. &c.
k Vide Helgald. pag. 64. 65. 66.
l Ut Henricus III. Rex Angliæ ap Matth. Paris. an. 1245.

hoofd;

hoofd; *by* [m] *Gods keel*; *by* [n] *Gods hair*; *by* [o] *Gods liefde*; *by Gods* [p] *glans*; [*] *by Gods tanden*; *by* [q] *den Koning der Hemelen*. *Hildephonsus*, [r] Koning van Arragonie, zwoer *by zyn eygen hoofd*. Anderen [s] zwoeren *by hunne baard*; anderen *by* [t] *den berg Sion en Sinai*. *Adalbero* [u], Aartsbisschop van Trier, heeft *by zijne kroon*; *Lodewijk* VII. [w] *by den Heylig van Betlehem*; *Willem de* [x] *Rosse*, Koning van Engeland, *by dit en by dat*, gezworen. Ook is het wel gebruykelijk geweest [y] *by de Schepzelen*, by [z] S. *Steven*, by den [a] *Koning en deszelfs Kinderen*, te zweeren. Doch beide deze eeden zijn onder *Karel den Grooten* verboden geweest.

5. *Omtrent de Montade*: In 't Latijn *domus immunitatis*: Ik heb hier het zelve woord willen behouden; 't welke te Utrecht voor dezen altijd gebruykelijk was. Deze *Montade* was een vrye plaats, dertig schreeden in 't rond; dewelke met de huyzen die 'er op stonden, en alles wat 'er was, ieder Kapittel toebehoorde. [b] Behalven dat de Schout niemand in de kerken, kloosteren, enz. mogt gevangen neemen; zoo had hy de magt ook niet om iemand te vervolgen, te grijpen, gevangen te neemen binnen de gemelde Montade. Dit had niet alleen plaats te Utrecht, maar doorgaans in alle Kerken of Kapittelen. „Indien iemand, zegt ze-„kere ordonantzie van [c] *Lodewijk den Stamelaer*, in de „kerk, of in de dertig kerkelijke schreeden dewelke „rondom de kerk zijn, of in de huyzen aldaar staan-„de, gebroken is en daar iets gerooft of genomen heeft,

m Idem Henricus ibid. n Vide Justin. Nov. 72.
o Visiones Flotildæ pag. 625.
p Ut Wilhelmus Nothus ap. Odoric. Vitalen. pag. 893.
q Ut Carolus M. apud Monach. Sangall. lib. 1. cap. 3.
* Vide Monast. Anglic. tom. 3. pag. 221.
r Apud Odoric. Vital. p. 893.
s Ut Otto I. in Chron. Magdeburg.
t In Formula 14. ex Baluzianis.
u Apud Baldricum in ejus gestis.
w In vita S. Wilhelmi Abbatis Roschild.
x Vide Eadmerum lib. 2. hist. novor. pag. tit. 51. primæ edit.
y In Pænitent. Egberti c. 12.
z In Capitulari 3. anni 789. a Ibid.
b Ant. Matth. de fatis Ecclef. p 73.
c Apud Goldast. tom. 1. Constit. imp. p. 207.

die

„die heeft een heyligschendery begaan. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze vryheden zich somwylen wat vorder, ja tot een mijl of duyzend passen toe, uytgestrekt hebben: want het schijnt dat *banleuca*, *bannilenga*, *lengagen*, 't welke doorgaans genomen word voor den rechtsban, en aldus genoemt is om dat de ban of 't rechts gebied zich een mijle ver in 't ronde uytstrekte, ook wel genomen is voor de voornoemde vrye plaatze of Montade. Zoo staat 'er in een brief van *d* *William* I. Koning van Engeland: " Ik wil en ik beveele als „een vaste wet dat de gemelde kerk, met een mijl rond-„om, vry zal zijn van alle Bisschoppelijke beheerschin-„ge en onderdrukkinge. En in het *Monasticon* *e* *Anglicanum* leest men " dat N. zijne kerk, met den vryenban, „(*cum lenga sua*) en met alle de hoeven en landgoe-„ren daar aan behoorende, vry heeft gemaakt van „alle gewoonten der aardsche dienstbaarheit. Zoo vindt men ook by *f* *Chapeauville*, in zijne Aantekeningen op *Ægidius van Orval*, *ad hoc accedit quod omnia privilegia*, *tam bannilengæ quam electionis Abbatum &c.* „Hier by koomt dit noch, dat alle de voorrechten, „zoo wegens den vryenban, als wegens de verkiezin-„ge der Abten enz. In dezen zin schijnt *bannilocus* ook genomen te worden by *Miræus* *h* enz. Maar wat hier van zy, het is zeker genoeg dat alle vrye plaatzen, dat is Kerken, Kloosters, enz. niet meer als 80 schreeden in 't rond hadden, die dezelve vryheit genooten, en daar niemand in vervolgt, of uytgehaalt mogt worden. In een Synode *i* van Coya, van 't jaar 1050, staat het volgende: *Præcipimus ut si quilibet homo prp quacumque culpa ad Ecclesiam confugerit, non sit ausus aliquis eum inde violenter abstrahere, nec persequi intra dextros Ecclesiæ, qui sunt 30 passus.* En in een Synode van S. *Ægidius* *k* van 't jaar 1056. *ut nemo intra terminum 30. dextrorum circa Ecclesias positum quicquam capere præsumat.* Waar omtrent maar te letten staat dat *dextri* by de Schryvers der middelste

d Apud Seldenum ad Eadmerum. *e* t. 1. p. 316.
f Chapeaville in notis ad Ægid. cap. 2.
h In Donat. Belgis lib. 2. c. 60. & 78.
i Concil. Coyacense anni 1050. c. 12.
k Concil. Sanctægidianum anni 1056. c. 2.

eeuwen genomen word voor *passus* of ſchreeden: en ſomwijlen ook voor de ganſche Montade. Deze 30 ſchreeden worden voor de kerkelijke vrijdommen ook bepaalt in verſcheyde andere Synoden. Doch in een Dekreet van *Nicolaus* II, van 't jaar 1059, word de vryheit der Katedrale Kerken uytgeſtrekt tot 60 ſchreeden: maar die van de andere Kerke word tot 30 ſchreeden bepaalt.

By deze gelegendheit zal ik hier noch aantekenen dat 'er in Engeland, behalven de Kerken en Kloosters, noch een ander ſoort van vryplaatzen was. Deze wierden *Friſthol* of Freed-ſtoel genoemt; dat zoo veel te zeggen is als een Vrede-ſtoel. Want het waren zekere ſtoelen van ſteen, die te Jork, te Hagolſtad, te Beverlak en op meer andere plaatzen, opgegerecht waren. In de laatſte plaats ſtond 'er een met een Latijnſch opſchrift; 't welke aldus vertaalt kan worden. „Deze ſteene ſtoel word Freeds-ſtoel, dat „is ſtoel van vrede genoemt. Alle miſdaadigen, de- „welke al vluchtende tot dezen ſtoel gekomen zyn, „zullen hier een volkome vryheit genieten. *l*

Maar om dat we hier van de kerkelijke vrydommen handelen, en ons in Engeland bevinden; zal 't niet ondienſtig zyn een zeker gebruyk omtrent dezelve vryheden, 't welke wel meeſt in Engeland hoewel ook dikwils in Normandye, plaats heeft gehad, met korte woorden te vermelden. Wanneer iemand, om het begaan van een zwaar miſdaad, in gevaar was van zijnen hals te verliezen; zag hy ergens binnen een Kerk te koomen: en hy wierd daar eenige dagen ongemoeid gelaaten. Dan quam de Rechter van de Kroon by hem; en vroeg hem of hy zich voor het gerecht wilde verantwoorden; dan of hy zich ſchuldig bekende. Als hy geen kans en zag om zich vry te pleyten; bekende hy ſchuld. Maar daar op moeſt hy dan zweeren dat hy het rijk binnen de 40 dagen zoude verlaaten; 't welke genoemt wierd *Patriam abiurare*. Hy beloofde dan met geſtaafden eede dat hy uyt Engeland zoude trekken, den korſten weg zoude neemen naar de have die hem aangewezen wierd: dat hy, in de gemelde zeehaven aangekomen, ten eerſten zoude zien

l Zie du Cange Gloſſar. med. & inf. latinit. verbo Fritsſtoll.

t' ſcheep

t'scheep te gaan: dat hy nergens naar zoude wachten, als naar de ebbe en den vloed: dat hy, indien hy niet weg konde koomen, dagelijks tot de knien toe in de zee zoude gaan, om te toonen dat het hem ernst was te vertrekken; dat hy, indien hy binnen de 40 eerste dagen niet weg konde geraaken, zich weder in een Kerk zoude begeeven, als een Struykroover, en als een meyneedige tegen zijnen Heer en Koning. Dit belooft en gezworen hebbende ging hy op reys, met een houten kruys in zijne hand; tot een teken dat hy zyn leven schuldig was aan de Kerke; en anders niet aanhebbende, als een hembd en een enkeld rokje. m

Doch op deze Kerkelijke vryheit wierd dikwils weinig gepast. Het is waar dat de gemelde plegtigheden, om de Kerkelijk vryheden quansuys niet te verbreeken, doorgaans onderhouden wierden. Maar als de misdaadige op reys gegaan was, wierd hy doorgaans gevat of gedoodt. „Wanneer iemand, zeggen de „Bezwaarnissen der Engelsche n Kerke, binnen de vry„plaats der Kerke gevlugt is ... word hy somtijds „met geweld daar uytgehaalt: somtijds word hy, na „dat hy volgens 's Lands gewoonte gezworen heeft „zyn Vaderland te zullen verlaaten, van 's Heeren „straaten door het leggen van laagen, afgerukt, op„gehangen, en aan den halze gestraft.

Doch dit afzweeren van het Vaderland, om aldus te spreeken, raakte de Kerkelijke persoonen niet. „Een Kerkelijk persoon, zeggen de o Kerkelijke wet„ten van Kantelberg, deweike om ontrouw, tegen „den Koning gepleegd, in een Kerk vlugte, en de „Kerkelijke vryheit aldaar zocht, als hy verklaarde dat „hy een Kerkelijk persoon was, wierd niet genootzaakt „te zweeren dat hy het Rijk zoude verlaaten. Maar hy „gaf zich over aan de wetten des Koninkrijks; en „genoot de Kerkelijke vryheit volgens 's Lands ge„woonte.

Ik heb 'er niet tegen, dat de rechten der Geestelijk-

m Vide Wilhelm. Stamford. in placitis Coronæ lib. 2. c. 46. vide Fletam l. 1. c. 29.
n Gravamina Eccles. Anglic. artic. c. 22.
o Provinciale Eccles. Cantuar. lib. 3. tit. 29.

heit gehandhaaft worden; en dat men de behoorlijke eerbiedigheit aan den Kerkelijken ſtaat bewijſt. Maar 't is meer als eens, en meer als hondertmaal gebeurt, en 't zou noch meer gebeuren, indien de Vorſten hen in alle hunne eyſſchen opvolgden, dat ſommige deze gunſt maar gebruykten om de quaaddoenders ongeſtraft te laaten; ja ook de Vorſten zelf, die zoo veel ontzag voor hen hadden, te trotzeeren, en hun ſomwijlen den voet te lichten. Men weet hoe dat het gegaan is onder de Duytſche Keyzeren: Doch wy willen dat vuyl hier niet opwroeten. Ik moet hier maar een plaats of twee uyt goede Katolijke Schrijvers bybrengen, om myn zeggen te bevestigen. *Guilelmus Neubrigenſis*, die in de dertiende eeuwe geleeft heeft, en zelf een Reguliere Kanonnik is geweeſt, heeft zich aldus over de kerkelijke vrydommen geuyt: *p* "Terwijle dat de Biſſchoppen hun werk meer maaken van "de vrydommen en waardigheden der Kerkelijke per"ſoonen voor te ſtaan, als van hunne fouten te ver"beteren en te beſnoeyen; zoo meenen zy een goe"den dienſt te doen aan Godt en aan de Kerke, als zy "ondeugende geeſtelijke perſoonen, dewelke zy zelf "volgens hun ampt en naar de ſtrengheit der kerke"lijke tucht niet begeeren te ſtraffen, tegen de open"baare kaſtijding beſchermen. Keyzer *q* *Theodoſius* had een wet uytgegeven dat de Biſſchoppen als Rechters moeſten zitten over zaaken van Religie. Doch onder dit woord van Religie, zegt *r* *du Cange*, hebben de Biſſchoppen hun rechtsgebied zoo verre uytgebreydt, dat ze aan de ordinariſſe Rechters byna niet met alle te vonniſſen gelaaten hebben. En hier uyt zyn alle die klagten tegens de kerkelijke Rechters gerezen, dewelke zich het rechtsgebied der ordinariſſe Rechteren tegen alle recht en reden aanmatigden. Hier over kan breeder bericht gevonden worden in een geſchrift van 't jaar 1204. *De interceptionibus Clericorum adverſus domini Regis juriſdictionem*: van *de onderneemingen der kerkelijke perſoonen tegens het rechtsgebied van Mynheer den Koning*. En 't is bekent uyt de Franſche Hiſtorien

p Guilelm. Neubrig. lib. 2, cap. 16.
q Lex 1. Cod. Theod. de Relig.
r v. Curia Chriſtianitatis.

hoe

hoe dat de Adel van Vrankrijk deze zaak op haare kracht genomen heeft tegen de Geestelijkheit, en beweezen heeft dat 'er byna niet meer te doen was voor de Koninklijke Rechters; en dat schier alles, al had het noch zoo weinig betrek op de Religie, voor de geestelijke vierschaar getrokken wierd. Om 'er een voorbeeld van te geeven; zy zeiden dat de eedverbreeking en de overtreeding van zyn gegeven woord, als zaaken die het gewisse raakten, tot hunne rechtbank behoorden. Daarom maakten zy zich ook meesters van de leenen: want als 'er het minste teken was dat de leenman den eed die hy zijnen leenheer gedaan, en de getrouwigheit die hy hem belooft had in alles niet bestiptelijk had onderhouden, dan spraken zy vonnis of zoo een leenman van zyn leenverstoken was of niet. En dus maakten zy zich alleen, en met uytsluyting van alle wereldsche vierschaaren, Rechters over zaaken van woekerijen, van overspelen, van allerhande testamenten, van onwettige geboorte, van huwelijken, en huwelijksgiften, van het opbreeken der Kerken en Kerkhoven, van de Kruysvaarders; eindelijk van alle zaaken waar in een eed, of een belofte van getrouwigheit, te pas gekomen was.

Deze groote magt der Geestelijken, en hunne onttrekking aan de wereldlijke magt, zyn in 't eerste met een goed inzigt door de Vorsten ingesteld en bevestigt. En 't is bekent genoeg hoe dat de wereldsche Vorsten, ja menschen van geringe magt, dikwils op de geestelijke persoonen, die hun in 't licht liepen, of hun de waarheit wel eens durfden zeggen, of door hunne vrydommen in 't oog liepen, gepikt, hen met de uyterste woede vervolgt, en op eenige opgeraapte beschuldigingen van goed, eer, en leven berooft hebben. Het heeft zijne redenen dan dat de handen aan de wereldsche persoonen zoo wat gebonden worden, en hunne magt, van de Kerkelijke persoonen te quellen te neemen, zoo als het gevoeggelijkst geschieden kan, eenigzins beteugelt word. Maar 't gene gedaan was om de Geestelijkheit tegen de ongerechtige quelling der wereldlijke Vorsten en Rechteren te bevryden; dat heeft dezelve Geestelijkheit somwijlen gebruykt om Vorsten en Rechters zelf te quellen en te braveeren; en om allerhande ondeugendheden strafeloos te be-

drijven. „Zoo hebben de Rechters, gelijk *Guilelmus* „*Neubrigensis* ter zelve plaatze verhaalt, den Koning „aangedient dat 'er dikwils verscheide dingen tegen „de openbaare tucht, te weeten dieveryen, rooveryen, „moorden, door de kerkelijke persoonen bedreven „wierden, om dat de strengheit van 't wereldlijke „rechtsgebied geen vat op hen konde hebben. Ja men „zegt dat 'er in 's Konings byweezen verklaart is dat „'er in Engeland, onder zijne regeeringe, meer als hon„dertmoorden bedreven waren door kerkelijke persoo„nen . . . Hier door geschiedt het dat de Geestelijke „persoonen nochte voor Godt, wiens oordeel noch „niet schijnt te naaken, nochte voor de menschen die „in magt gestelt zyn, eenige vrees hebben. Want de „Bisschoppelijke zorg omtrent hen is zeer slap: en „door het voorrecht van hunne Order zyn zy bevrydt „van het wereldsch rechtsgebied.

6. Ik wil niet zeggen dat deze Kerk en het Klooster der Minnebroederen te prachtig is geweest: en ik bekenne dat ik deze Aantekening wel op fraayer en kostelijker Kerken en Kloosters had konnen te pas brengen. Maar alles valt juyst niet in op den bequaamsten tijd: en ik wil deze Aantekening maar op de kostelijke Kerken in 't algemeen geduyt hebben; zonder dezelve eenige Kerke of eenig Klooster in 't byzonder toe te passen. En zekerlijk slaat ze beter op de woonplaatzen en Kerken der Monnikken, als op die van de Bisschoppen en Pastooren. De H. a *Benedictus* begeert in zijnen Regel *dat een Monnik altijd te vrede zy met het slechste en het uyterste*. Het is hier de rechte plaats niet, om die woorden uyt te leggen. Maar onder het slechste (*omni vilitate*) word doorgaans door de Uytleggers van gemelden Regel begreepen de slechte woonplaats. Doch het zal best en minder hatelijk zyn, de woorden zelf van een Monnik uyt te schryven. Ik meen van den geleerden *Edmundus* b *Martene*, dewelke aldus weeklaagt over de prachtige gebouwen en woonplaatzen der Monnikken.

" Ik word alhier genootzaakt, niet zonder een groot "hertzeer, iets te zeggen van de slechtheit der

a In 6. humilitatis gradu.
b Comment. in Reg. S. Bened. pag. 223.

"woo-

„wooninge; aanmerkende hoe verre dat we afgewee-
„ken zyn van die tijden, wanneer de Monnikken
„geen andere huyzen bewoonden, als die zy met ey-
„gen handen, en dat dikwils in eenen dag, opgemaakt
„hadden: en als ik de oogen slae op het voorbeeld van
„dien Grooten Vader van zoo veele Monnikken, te
„weeten den Heyligen *Martinus*; dewelke, naar het
„verhaal van *Severus* c *Sulpitius*, een celletje had 't
„welke van hout was opgemaakt, Veele der Broe-
„deren woonden even eens (in zoo een celletje) maar
„het meeste gedeelte had de rots van een overhan-
„genden berg uytgeholt; en dezelve tot vertrek-
„ken gemaakt. Als ik denk op die gelukkige dagen, in
„dewelke S. *Ebrulfus* Abt van Utica en zijne gezel-
„len, naar het getal der persoonen, een hutje gemaakt
„hebben van rijzen en takken; en 't zelve met een
„heyning van dezelfde timmerstoffe omringt hebbende,
„aldaar gewoont hebben: in dewelke de Heylige Abt
„*Sigiranus* een kleyn woonplaatsje gemaakt heeft van
„hout: indewelke onze Monnikken van Floriak de
„daken des Kloosters met stroo bedekten? Maar, o tij-
„den, o zeden! Wie kan tegenwoordig zyn oogen
„slaan op sommige gebouwen van eenige Kloosters,
„en dezelven voor woonplaatzen van Monnikken,
„dat is van armen die 's werelds ydelheden verzaaken,
„en niet voor Vorstelijke paleyzen aanzien? „ Doch
't is van heden of gisteren niet dat deze lust tot het
bouwen van prachtige woonplaatzen de herten der
Monnikken heeft bekropen: want onder de oorzaken,
die de Kloosters al overlang bedorven en de klooster-
lijke tucht verdelgt hebben, word de onmatige pracht
in het bouwen voor een van de voornaamste d gere-
kent. Dit was de reden dat de Abt *Benedictus Ana-
nienfis*, gelijk by e *Mabillon* gelezen word, al had hy
een groot getal van Broederen, echter geen zin had
in mooje en vercierde muuren; in roode tegelen,
nochte in geschilderde gewelven; maar dat hy zijne
woonplaatzen van slechte bouwstoffen wilde maaken,
en niet anders als met stroo bedekken. Het zelve heeft

c In vita S. Martin. lib. 1.
d Vide Mabillon præfat. ad secul. 4.
e Seculo 4. Benedictin. part. 1.

eveneens begreepen de Godvruchtige *Wilhelmus*, Abt van S. *Theodoricus*; dewelke zijne Kloosterbroeders, om hun die bouwlust tegen te maaken, met deeze woorden onderging: *f* "Gelooft my broeders, en Godt "geeve dat gyl. het nooit door de ondervindinge gewaar "wordt, die mooje gebouwen, en die uyterlijke op-"pronkingen, verzwakken wel haast een mannelijk "opzet, en verwijven een manhaftig gemoed. Want "al geschiedt het dikwils dat het vermaak, daar uyt "spruytende, door het gebruyk zelf verdooft werd; en "al zijn 'er sommigen, dewelke zulke dingen gebruy-"ken als of zy die niet en gebruykten.... ' Evenwel is het waar, en de gemelde *Edmundus Martene* bekent het ook dat sommige zeer heylige mannen prachtige Kloosters gebouwt hebben. Maar, zegt hy, dat is doorgaans geschiedt op de kosten van groote Heeren en Vorsten. En de gemelde Abt van S. *g* *Theodoricus*, hier van spreekende, zegt dat dit een gevoegzaamheit en een meedoogende inschikking is geweest ten gevalle van lichaamelijke menschen. Alles moet evenwel met bescheidendheit opgenomen worden. Als 'er zulke gebouwen staan, zegt de meergemelde *Martene*, behoeft men die niet om verre te smijten; men mag 'er de hand wel aan houden; men hoeft ze niet te laaten vervallen enz.

En om ook een woord van de Kerken te zeggen, te meer dewijl we in *Batavia Sacra* al meer als eens gezien hebben dat de oude Kerken om verre gesmeeten wierden om kostelijker en prachtiger kerken in de plaatze van de oude te bouwen; moet ik hier noch iets van by brengen uyt het leven van S. *h* *Wlstanus*. De H. *Oswaldus*, Abt van Worcester, had daar een Kerk doen bouwen. De Monnikken, wilden metter tijd een beter hebben: De oude wierd afgesmeeten: ieder had het even drok met het afbreeken en wegdraagen. Maar S. *Wlstanus* zich wat bedenkende, en dien yver tot een prachtiger Kerk in de Monnikken beschouwenke, konde zijne traanen niet houden; en hy barste in deze jammerklagten uyt. " Wy ellendigen, als we zijn,

f Ad Fratres de Gent. Dei de vita solitar. cap. 12.
g De vita solit. c. 12.
h Apud Boll. 19. Febr.

"ver-

" vernielen de werken van heylige Mannen om een
" grooten naam te verkrijgen. In de dagen van die
" gelukkige mannen wist men niet van prachtige ker-
" ken te bouwen : men beoogde toen niet anders als
" zich zelven, onder wat voor dak dat het ook waar,
" tot eene offerande aan Godt optedraagen ; en andere
" ter navolginge aan te lokken. Doch wy, die ons
" aan de zorg der zielen niet en kreunen, zyn maar be-
" kommert om steenen op te hoopen.

Doch, gelijk als we reeds aangemerkt hebben, dit ziet meest op de Kerken der Monnikken : en heeft ook plaats omtrent het oppronken der Kerken. De H. *Bernardus*, die zelf een Monnik was, had het ook alleenlijk gemunt op de Kerken der Monnikken; als hy de pracht, de kostelijkheit, en het optooyen der Kerken niet konde verdraagen. *i* " Anders is het met de Bis-
" schoppen gelegen, *zegt hy*, anders met de Monnik-
" ken. Wy weeten dat zy schuldig zyn aan wij-
" zen en onwijzen ; en dat ze daarom de godtvruch-
" tigheit van 't vleesschelijke volk, om dat ze het door
" geestelijke zaaken niet konnen doen, door lichaa-
" melijke pronck-cieraaden trachten optewekken.
„ Maar wy ... die quansuys geestelijker zijn, wat
„ vrucht zoeken wy daar uyt te trekken, de verwon-
„ dering van zotte of het vermaak van eenvoudige per-
„ soonen? Is het de gierigheit niet, die dit alles uyt-
„ vindt? Dit is niet anders, als wat geld gezaaid, om
„ het naderhand des te overvloediger in te zamelen.
„ Want door het beschouwen van die kostelijke ydel-
„ heden worden de menschen meer opgewekt om te
„ offeren als om te bidden. Men stelt een mooye af-
„ beeldzel van een heylig mans-of vrouws-persoon ten
„ toon: en hoe het fraaier geschildert is, des word
„ het voor heyliger gehouden. Daar op vaart hy even dapper uyt tegen al dat vergulden van beelden en kerkgewaaden, tegen de kostelijke en prachtige Kerken; tegen die kroonen met peerlen, tegen duyzend andere uytvindingen; met dewelke de Monnikken van zijnen tijd gelijk zy nu noch doen, hunne Kerken opschikten. Alle deze dingen, zoo als hy zich verklaart, dienden maar om de aandagtigheit te verstooren; den yver in het bidden te verkoelen; den geest te verdeelen ; en de Joodsheit weder in te voeren. Doch dit alles zy maar

 histo-

historischer wijze verhaalt. Alle pracht en opschikking der Kerken, zelfs by de Monnikken, moet aanstonds niet uytgekreten worden als of Kerk en Godsdienst daar door vernietigt wierden. Alles heeft zijne maat, het opschikken der Kerken ook. Doch dit zal hoop ik, naderhand wel weder tepasse koomen.

S. *Franciscus*, *a* de Aartsvader der Minnebroederen, heeft dezelve bevatting van dat kostelijk timmeren gehad. Wanneer de Broeders eens in de plaats van een klein onnozel hutje, 't welke zy te voren hadden, met alle haast een groot steenen huys opgebouwt hadden; klom hy, zoo ras hy daar gekomen was boven op het dak; met een gebod aan alle de Broeders van hem te volgen. En hy zouw het zoo vliegens afgebrooken hebben, waar hy niet belet geweest door de Burgery. Maar het ging met de Minnebroeders, gelijk het doorgaans na de eerste vierigheit gaat. Als broeder *b Ægidius*, even na de dood van S. *Franciscus*, te Assise was gekomen, om het lichaam van *Franciscus* te bezoeken; hebben de Broeders, als of zy 'er noch moedig op waren, hem de prachtige en kostelijke gebouwen getoont, die zy getimmert hadden. Br. *Ægidius*, die zyn Meesters lesse wat beter had onthouden, gaf hun tot antwoord. „Ik „zeg ul. inder waarheit; Eene zaak alleen ontbreekt „u maar te weeten Vrouwen te neemen. *Als zy hier „over gebelgt waren; zeide hy wederom:* Gyl. weet, „Broeders, dat het alzoo ongeoorloft is verlof te krij„gen om het gebod van de armoede te overtreeden, „als dat van de kuysheit. Gelijk Gyl. dan nu afstapt „van de armoede; zult gy ook de schup konnen gee„ven aan de kuysheit.

7. Behalven dezen *Nicolaus Zoezius*, heeft Amersfoort noch voortgebragt *Henricus Zoezius*, dewelke Professor der Grieksche taale en der Rechten te Loven is geweest. Hy staat met grooten lof vermeldt by *Valerius Andreas*, en heeft ook eenige Schriften nagelaaten.

8. My dunkt dat onder de vermaarde mannen, dit

z S. Bernard. in Apolog.
a Spoelberge vita S. Francisci. *b* Ibid.

Amers-

Amersfoort voor hunne geboorte plaats erkennen, ook wel gerekent mag worden, a *Johannes Vonk*, of gelijk hy van b *Bor* genoemt word, *Fonk*; dewelke eerst Prooft is geweest van S. *Mariaas* Kerke te Utrecht; en naderhand ook te Keulen Prooft is geworden. Niet lang daar na is hy tot Kantzellier in de Order van 't Gulde Vlies aangestelt, en heeft ook als een voornaam lit in den Raad der Staaten gezeten. Hy heeft verscheide gezantschappen met grooten lof bekleedt onder *Karel* V. en *Filips* II. en is eyndelijk door den Koning naar Spanje ontboden; alwaar hy tot President over de Nederlandsche zaaken wierd aangestelt. Na dat hy de Vredehandeling van Keulen in 't jaar 1579, en den Rijksdag van Augsburg in 't jaar 1583, bygewoont had; is hy eyndelijk te Monzon in Arragonie gestorven in 't jaar 1585.

a Chronic. Amersford. pag. 50.
b Bor over 't jaar 1585.

ZEYST.

Utrecht, gelijk wy boven noch al gezeit hebben, word (in 't Latyn) ook genoemt Trajectum Inferius, tot onderscheid van Trajectum Superius, dat is, Maastricht. Het gebied van Utrecht is verdeelt in vier quartieren of Landvoogdyen: te weeten in 't Oversticht; het Nedersticht, Emeland, en 't Land van Montfoort. Het Stift in 't Boven-en Onder-stift verdeeld.

Onder 't Oversticht of 't Bovensticht behooren de Bilt, Zeyst, Dechten, Bunnik, Kochen, het eene en 't andere Langebroek, Doorn, Wertthuzen, Driebergen, Leerschem, Amerongen; en noch eenige andere Dorpen, de-

dewelke onder dit Aartsdiakenschap niet gerekent worden.

De Bilt. Van de Bilt/ alwaar tegenwoordig ter slinkerzijde van het dorp een Kerkje staat/ word mets dat de kerkelijke zaaken raakt gebonden: als dat aldaar int jaar 1457. een ste n.n kruys opgercht wierd; om dat *Nicolaus Iperus*, Burgemeester, en *Gerardus Noltwius* Schepen, dewelke door die van Amersfoort naar *David van Bourgonje* afgezonden waren, om de magt van eenige schattingen op de geestelijkheit te heffen van hem te verzoeken, aldaar gedoodt wierden door *Walraven* bastaard van *Brederoden*; zijnde *Walraven* tot dien moord aangezet door eenige scheldwoorden, die de Schout had uytgel..pt.

Te Zeyst is de eerste Parochie van 't Boven-sticht. Zeyst/ van ouds Sethna genoemd/ is het oudste dorp van 't Bovenstift/ zijnde niet meer als een myl van Utrecht gelegen. Hier was de voornaamste Parochie van het Bovensticht: alwaar volgens een oude gewoonte de Bisschoppen van Utrecht/ naar dat ze alvorens te Utrecht en te Amersfoort gehuldigt waren/ onder het luyden der klokken plagten gehuldt te worden. Dezelve Bisschoppen waren de Opperkosters van de Kerke te Zeyst: welke bediening/ zoo als verhaalt word/ wel dertig duysent gulden waardig is geweest. Na het afschaffen der Bisschoppen is die bediening aan de Princen van Oranje/ en by gevolg ook aan Willem III. Koning van Britanje/ opgedragen. Tegenwoordig is ze geeigent door de Staaten van Utrecht.

Jaarmarkt van Zeyst. De jaarmarkt van Zeyst valt op den 6 July/ zijnde den dag van S. Robertus: en hier uyt word gegist dat de Kerk 't zijner gedagtenisse is ingewijdt.

De

De instelling in de Pastory wierd gedaan door den Aartsdiaken der Utrechtsche Domkerke.

Als dezelve openstond door de dood van Mynheer Johan de Wit, is ze in 't jaar 1574. na voorgaande afkundiging begeven aan Mynheer Johan de Kruyf. Als dezelve overleden was in 't jaar 1573 / is hy opgevolgt door den Heer en Meester Kornelis Arendze van Holland, Priester. Pastoors van Zeyst.

In 't jaar 1586. wierden de inkomsten en goederen der Pastorye / volgens de lyst van Floris van Wede, bezeten door Kornelis Antonisse. Vikary.

In dezelve Kerke was een Outaar van S. Petronilla: en aan dit Outaar was een Vikary van S. Petronilla gesticht; dewelke in 't jaar 1586. bekleedt wierd door Gaspar van Teylingen. Dezelve is in 't jaar 1588. in de vasten overleden. De gemelde Vikary stond op dien tijd ter vergevinge van den Hoogedelen Heer Maximiliaan van Baexen, Maarschalk van Eemland.

Van de goederen en inkomsten / tot de Pastory van Zeyst behoorende / word de volgende lijst gevonden.

21. Mergen lands gelegen in Zeyst,	70	0
Renten van de Kerk te Bunnik,	1	0
	71	0

B U N N I K.

Een Dorp van 't Bovenstift / behoorende onder het Aartsdiakenschap van Utrecht / had ook een Parochikerk met een Koster. Van de inkomsten / die de Pastoor en de Koster gehad hebben / heeft Floris van Wede, als hy in 't Parochikerk van Bunnik.

jaar

jaar 1580 / een lyſt daar van maakte byna geen beſcheid geweeten. En toen wierd 'er van de Paſtoors goederen niet meer als 15. gulden en vyf ſtuyvers / en van 's Koſters inkomſten niet meer als vier gulden getrokken.

Goederen en inkomſten der zelve.

Naderhand is men te weeten gekomen dat de volgende goederen en inkomſten de Kerke van Bunnik toebehoorden.

2. Mergen lands gelegen in Odyck,	7 -	0
14. Hond lands.	9 -	0
14. Hond lands,		
Een Hofſtede aen de kerk gelegen,	10 -	0
Een Hofſtede aen het Wedt gelegen,	8 -	0
Een Hofſtede aan het Wedt,	2 -	13
Een Hofſtede op den Agter-brinck,	6 -	0
Komt van een ſtuk land buyten Swol,	3 -	3
Nog een Hofſtede aen de Brinck,	2 -	0
Nog een Hofſtede,		
Jaerlyks van de Regulieren t' Utrecht,	1 -	0
Van een erf,	0 -	4
2. Hond lands,	1 -	15
	50 -	15

Inkomſten en Goederen behorende aen de Paſtorye:

8, Mergen gelegen in Bunnick,	22 -	0
2. Mergen ibid.	9 -	0
1. Mergen ibid.	4 -	0
Van de Smits Hofſtede aldaer,	4 -	0
Van de Regulièren te Utrecht,	2 -	0
	41 -	0

Inkomen van de Koſterye:

Van een Hofſtede aldaer,	7 -	0
1. Mergen land ibid.	7 -	0
Een half mergen lands,	2 -	0
Uyt twee Hofſteden,	1 -	0
	17 -	0

KO-

KOTHEN

Kothen.

Is een Dorp niet verre van Duurstede in het Bovenstift / leggende by 't scheyden van den Rhyn; en behoorende onder het Aartsdiakenschap van Utrecht. Men vindt het vermeldt in een brief van Adelboldus, 29. Bisschop van Utrecht.

Dit Dorp had al van ouds een groote en bezienswaardige Kerk; dewelke / behalven dat de toren vry jonger was / oudheits halve misschien voor het Dorp niet behoefde te wyken: dewijl 'er geen geheuggenis is van haare eerste opbouwinge. De toren is vry laater gebouwt; en is niet voltrokken voor het jaar 1445. Volgens een geschrift van den Wel-edelen Heer van Nieu-wael, 't welke gemaakt is onder David van Borgonje is de toren eerst met leyen gedekt en voltrokken in jaar 1465, daags na S. *Remigius* dag: zijnde eenen woensdag in de week voor de kermisse van Kothen. 's Anderendaags is 'er het kruys met den weerhaan opgezet. De (1) kleinste klok, *Maria* genaamd, en door *Thomas Klaasse* (2) gedoopt en (3) gewijdt, is in den toren gehangen op S. *Margaretaas* dag in 't jaar 1460. De tafel, op 't groote outaar leggende, is van Montfoort naar Kothen gebragt in 't jaar 1448. De vergulde Kelk, met de Pateen die te Utrecht gemaakt was, en dertig Rhijnsche goudguldens gekost heeft, is eerst in de Kerk gebragt in 't jaar 1459; wanneer de gemelde *Thomas Klaasse* de eerste Mis aldaar heeft gedaan op Kersdag.

Parochiekerke

In 't jaar 1450. was de Heer Gysbertus van Driebergen Pastoor van Koten; en volgens de ge-

Pastoors; Koten,

gewoonte van dien tijd / bekleede hy ook het Kosters-ampt.

Als deze Pastory open was gevallen door de dood van Mynheer Hermannus van Amerongen; is ze in 't jaar 1517. begeven aan den Heer Wilhelmus Uyteneng, Priester onder 't Bisdom van Utrecht. En na dat de Heer Uyteneng afstand van de Pastory gedaan had; is in zijne plaats gekomen de Heer Johan Gerritse van Hoogblokland, Priester onder het Stift van Utrecht.

Sloten. De Kerk is door de oorlogsvlammen zoodaanig vernielt; dat het Koor nauwlijks in stand is gebleven.

Onder Kothen heeft gestaan het Slot Reynesteyn; het welke in 't jaar 1326. verdelgt wierd door Frederik van Blankenheim Bisschop van Utrecht. Naderhand is het weder opgebouwt / niet verre van Wyk te Duurstede; en heeft in 't jaar 1465. den gemelden Heer Daniel van Nieuwaal toegekomen.

Ook stond aldaar het Kasteel Hardenbrouk.

De Pastory van Kothen bezat de volgende goederen.

3 en een half mergen lands,		
2 en een half mergen lands,		
3 en een half mergen lands,		
Een Thient uyt 7 mergen,		
Een rente van,	3	0
Een bogaert,	7	0
Een stuk lands,	2	2
	12	2

De

De Koster had de volgende inkomsten.

1. Mergen lands,	
1 en een half Hond lands, gelegen op de Hoef,	
1 en een half Hond lands, aen de steeg van een uytgang van een Hofstede, . . .	1 - 16
Noch een uytgang, . . .	1 - 5
Noch een uytgang, . .	1 - 1
	4 - 2

AANTEKENINGEN.

1. In den oorspronkelijken brief staet: *Ende Heer Thomas Claessen (vander Predicker-order t' Utrecht) Kerstende se ende wydese.* Ook staat 'er dat deze kleine klok elf hondert ponden woeg; en dat ieder hondert pond elf Rynsche guldens koste.

2. Van het doopen der klokken hebben wy al iets gezeit in onze Aantekeningen op *Frederik van Baden*. Wy hebben 'er dit noch by te voegen, hoewel dat ervarene luiden het van zelfs wel zullen begrypen, dat door dit doopen geen rechte doop word verstaan: maar het word aldus genoemt; om dat de voornaamste plegtigheden, dewelke in het doopen der kinderen gebruykelijk zyn, in het zegenen der klokken verricht worden; zoo dat dit zegenen, eygentlijk gesproken, niet anders is als een verbeelding van den doop. En om die reden word het wyden der kerken ook doopen genoemt by *Ivo* a Bisschop van Chartres. Of dit doopen der klokken in 't eerste wel zonder tegenspraak geschiedt is, daar zoude ik al wat aan twyfelen. Althans schynt het verboden te zyn door eene Ordonancie van *Karel den Grooten*. b *Ut clocæ non*

a Yvo Carnot. de Sacram dedicat.
b Capitular. Caroli M. anni 787. cap. 17.
c Vide Alkuin. poem. 203. Vitam S. Anscharii c. 45. Vitam S. Remberti num. 8. Antiquit. Fuldens. lib. 1. Tradit. 46. & lib. 2. trad 39 &c.

baptizentur: dat de klokken niet gedoopt en werden: want dat c *clocca*, *cloca*, *clogga*, *glocca*, *klocbum*, in die tijden een klok betekende, is buiten geschil. Sommigen meenen dat het misbruyk van dat doopen, maar niet het doopen zelf, door de gemelde Ordonantzie verboden wierd. Maar zou men dan zoo onbepaalt, en zonder eenige uytzondering te maaken, het doopen der klokken verbieden? Staat het niet naarder te denken dat dit doopen eerst wat vreemd is voorgekomen; en dat het voor een ongerymde zaak aangezien wierd, alle die plegtigheden, dewelke in den H. doop verricht worden, voor een klok te werk te stellen? Of kan men niet gevreest hebben dat dit doopen van klokken tot een kleynachtinge van den doop zoude verstrekken by het onervaren volk? De naamen, die aan de klokken gegeven worden, dienen volgens den Kardinaal d *Bona* om de klokken van malkander te onderscheiden. Misschien, zegt hy, heeft men 'er dit inzigt ook in gehad, dat het godtvruchtiger scheen te staan, door de stemme van een Heylig ter kerke genodigt te worden. Het eerste kan voor zeker aangenomen worden: op het laatste moet niet altijd gedagt zyn geweest: want men vindt verscheide gevallen, daar slegts de naamen van deze en gene noch levende persoonen, zelfs van Vrouwluyden, aan de klokken zyn gegeven. Dit zal men meer als eens vinden in 't leven van e *Robertus* Koning van Vrankrijk, beschreven door *Helgaldus*. Het zelve vindt men ook by f *Ingulfus*. „*Hy heeft twee* groote klokken doen „maaken; aan dewelken hy de naamen van *Bartho-* „*lomæus* en van *Bettelinus* heeft gegeven. Ook heeft „hy twee kleinder klokken doen maaken; dewelke hy „*Pega* en *Bega* heeft genoemt.“ Het schynt dat de Hoogduytschers, als ze noch Heydensch waren, de klokken in de kerken der Christenen niet konden verdraagen. Want in 't leven van S. g *Anscharius*, Aartsbisschop van Bremen, staat te leezen dat *hy zyne toestemming aan de N. heeft gegeven om een klok in kerk te hebben; 't welke te voren van de Heidenen aangezien wierd als een gruweldaad.*

d De Rebus Liturg. l. 1. c. 22.
e Apud du Chesne tom. 3. Hist. Franc.
f in Hist. Monast. Croyland.
g num. 54.

3. Hier

3. Hier staat niet by dat de Predikheer *Thomas Klaasse*, die de kleine klok gedoopt of *gekerstent* had, een Wybisschop is geweest. Echter vindt men ergens dat de Wybisschoppen het doopen der klokken door geene gemeene Priesters wilden verricht hebben. „Noch hebben de Wybisschoppen verzonnen, *dus* „*spreeken de Duytsche Vorsten tot den Keyzer* Maxi„miliaan, dat zy alleen, en geene andere Priesters, „de klokken mogen doopen. Daar op gelooven de „eenvoudigen, op het zeggen van die Wybisschoppen, „dat zulke gedoopte klokken de duyvelen en tempee„sten verdrijven. Daarom worden 'er doorgaans on„telbaare gevaders toe genomen; doch voornament„lijk laaten welgestelde luyden zich daar toe gebruy„ken; dewelke dan, ten tijde van dit doopen, het „touw, daar de klok aan gebonden is, aanraaken; en „terwijle de Wybisschop voorzingt, gelijk het in het „doopen van kleyne kinderen gebruykelijk is, alte„maal antwoorden; en den naam van de klok som„wijlen opzeggen. En dan word de klok, gelijk men „de nieuwgedoopte Christenen doet, met een nieuw „kleed gekleedt. Daar op gaat men dan kostelijke „maaltijden houden, enz. Dit zy maar gezeit om de plegtigheden, in zulke gelegendheden gebruykelijk, te vertoonen.

LANGEBROEK.

DAar is een Opper-en een Neder-Langebroek; welke twee dorpen gelegen zyn beneden Wyk te Duurstede / aan de rechter zyde van den Rhijn. Overlangbroek.

De Parochi-kerk van Overlangbroek / dewelke ingewijdt was ter gedagtenisse van S. Hyacinthus, stond onder 't opzicht van den Utrechtschen Proost. Parochikerk aldaar.

In 't jaar 1514 was alhier Pastoor Kornelis Harmens zoon de Wys. Na Kornelis is in 't jaar 1575 gevolgt Steven Gysbrecthse van Wyck, Pastoors.

Priester van het Stift: dewelke noch leefde in 't jaar 1586.

In de gemelde Kerke van Overlangenbroek was eene Vikary gesticht ter eere van S. Thomas Apostel/ en van S. Laurentius Martelaar. En als dezelve openstond door het overlijden van den Heer Kornelis Uyteneng; is ze in 't jaar 1579. na voorgaande afkundiging vergeven aan Antonius van Lennep, kerkelijk persoon te Utrecht.

Hier nevens de lijst der goederen van de Pastorye van Overlangenbroek: zoo als die in 't Nederduytsch gevonden word.

17. Mergen lands aldaar gelegen,	48 -	0
6. Mergen, ibid.	24 -	0
	72 -	0

Inkomsten van den Koster.

Een halve Hofstede,	6 -	0
Van de 4. ommegangen,	6 —	0
	12 -	0

Neerlangbroek. De Kerk van Neerlangebroek stond insgelijks onder den gemelden Domproost.

De Kerk. Volgens de lijst van Floris van Wede was in deze Kerke ook een Vikary; dewelke in 't jaar 1586. bekleedt wierd door Lev. van Gilkens.

Wy laaten hier ook volgen een Nederduytsche lijst van de goederen der Pastorye van Nederlangebroek.

6. Mergen te Goywaert,	31 -	0
4. Mergen te Rijnweert,	24 -	0
3. Hofsteetjens,	9 -	10
Een Acker,	3 -	0

Een

Een dito,	2	0
Een Tiende,	1	5
	70	15

Inkomsten van den Vikaris.

8. Mergen aldaer,	24	0
7. Mergen lands te Cothen,	37	0
	61	0

Inkomsten van den Koster.

Van een Hofstede,	2	0
Noch van een,	1	0
Noch van een,	1	0
Van een Acker,	1	10
Noch van diverse zaken,	15	0
	20	10

Van ouds was 'er een Kapel op Sterkenburg; dewelke bedient wierd door een Kapellaan. Kapel en Vikary op Sterkenburg.

In deze Kapelle was ook een Vikary.

DOORN,

In de oude brieven genoemd

THOERNE,

Is een aanzienlijk dorp / leggende aan 's Heeren weg half wegen Utrecht en Rhenen; wiens vruchtgebruyk door den Bisschop Alfricus in 't jaar 838, verleent is aan den Grave Rotgarius; tot vergelding van de weldaaden die hy de Kerke had bewezen. Volgens de lyst van de goederen des Utrechtsche Bisdoms / door Schriverius uytgegeven / zoude dit dorp zynen naam ontleent hebben van den toren. Doorn is een oude naam.

Doch in een handschrift van Heda staat de naam aldus gespelt; Villa Thorhem etc. Het dorp Thorhem; het welke benessens de Kerk aan S. Maarten is gegeven door Harbarclus.

Men begon het al met een D te schryven / en Doorne te spellen / ten tijde van Beka: en dit is tot nu toe in 't gebruyk gebleven.

De inhulding in de Parochikerke heeft den Proost of Aartsdiaken van den Dom toegekomen.

Parochi-kerk.

In 't jaar 1517. was Pastoor van dezelve Kerke de Heer Jakob Janse: en na deszelfs dood / te weeten in 't jaar 1521 / is ze met volkomen Pastoors recht bestiert door Anselmus Danielse, Priester onder het Stift van Utrecht.

Vikary.

In dezelve Kerke aan 't Outaar van de H. Maagd Maria was een Vikary gesticht ter eere van de H. Catharina; welke Vikary in 't jaar 1588. ter vergeevinge stond van den Edelen Heer Bartholomæus de Wael, Heer van het nabuurige Slot Moersbergen. Als deze Vikary opengevallen was door het trouwen van Willem Jillisse; is ze / na voorgaande afkundiging / in 't jaar 1514. gegeven aan Dideryk Bartholomæusse.

Het Slot te Doorn.

Het Slot van Doorn stond dicht aan de Amersfoorsche bergen. Kornelis van Mierop had aldaar / uyt hoofde van zijne Proostdy / een tweede woonhuys; het welke / zoo als geloost word / door den Domproost Zuederus Uterlo daar is getimmert.

De

De lijst van de goederen der Pastorye te Doorn. — Lyst van de goederen der Pastorye

Een Tientje van eenige landen,
8. Mergen lands, ...
1. Mergen lands, ...
De inkomsten der Pastorye is s' jaerlijks omtrent,
. . . . . 125 - 0

Inkomsten der Vikarye. — en de Vikarye.

De helft van twee hoeven lands gelegen tot Leersum, . . .	29 - 0
3. Mergen lands in Nederlangenbroek.	18 - 0
Een jaerlijks inkomen van , . .	4 - 0
Uyt een Hofstede in Langenbroek, .	3 - 8
	54 - 8

DARTHUSEN.

In een handschrift der Utrechtsche Kerke Derthese genoemd, is volgens het zelve handschrift voor dezen een Kapel geweest, staande onder de Kerke van Doorn. — Darthuzen.

In deze Kapelle was eene Kapellany, of altijd duurende Vikary; dewelke, opengevallen door de dood van Bernardus van Bouchorst, in 't jaar 1578. begeven is aan Antonis Antonisse van Lennep. Doch als Antonius afstand van zijne Pastory had gedaan, is in 't jaar 1579. in deszelfs plaats tot Vikaris aangestelt Steven Gysbrechtse de Kruyf, Priester van het Stift. — Kapelle, Vikary.

De vergeving van dezelve Vikary stond in 't jaar 1585. aan den Hoog-edelen Heer Judocus van Amstel van Mynden.

In 't zelve jaar 1586. wierd de gemelde Vi-

was bekleedt door Steven Gysbrechtse van Wyk, Pastoor van Overlangenbroek.

DRIEBERGEN.

Driebergen, Kapelle aldaar.

Volgens een handschrift van 't Utrechtsche Aartsdiakenschap is te Driebergen geen Parochikerk / maar alleenlijk een Kapel geweest; dewelke / zoo wel als die van Carthuzen / onder de Parochikerk van Doorn behoorde.

In dezelfde Kapelle was een Vikary; dewelke in 't jaar 1586. bekleedt wierd door Leon. van Ock van Heurt.

Volgt de lijst van de goederen der Vikarye te Driebergen.

1. Mergen lands,			
1. en een half Mergen lands,			
1. en een half Mergen lands,			
1. Mergen lands: deze doen te samen,	24	-	0
En een mudde Boekweyt,			
Een Camp genaemt Papeçamp,			
Noch 1. en een half Mergen,	6	-	0
1. Mergen lands na Doorn gelegen,			
1. Mergen lands ibidem,			
Noch 3. ackeren ibidem,			
Noch 4. ackeren ibidem,			
Noch 2. ackeren ibidem,			
Noch 2. hond lands: deze percelen doen,	12	-	0
Noch 3. deelen van 12. mergen, gelegen op luytervelt,	36	-	0
En 18. Capoenen.			
	78	-	0

LEERSCHEM,

Parochikerk te Leerschem.

Thans Leersum genaamd / is een dorp van 't Bovenstift / leggende beneden Amersfoort; en had een Kerk / die den Aartsengel Michaël

haël toegewijdt was. De inhulding in deze Pastory wierd gedaan door den Aartsdiaken van Utrecht.

Als dezelve openstond door de dood van Heer Golwinus van Amerongen, is ze in 't jaar 1574. vergeven aan Heer Gerrit Willem van Kesteren.

Hier nevens de lijst van de goederen dezer Pastorye.

6. Mergen lands, ...	20	0
1. Hofstede, . . .	10	0
1. en een half Mergen lands, . . .	7	0
1. Hofstede en een Mergen lands,	5	0
1. Streep lands, ...	3	0
Van Willem Cruyt,.	2	10
De Kerk van Doorn, . .	1	11
Pieter Amerongen, . . .	1	0
Van de gemeene Buren jaarlijks 5. Amersfoortse mudden rogge, .		
Noch 1. mudde boekweyt, ...		
Noch een mudde rogge.		
	50	1

AMERONGEN.

Dit aanzienlijk dorp / met een deftig Kasteel / is gelegen in 't zelfde quartier van het Stift tusschen Wijk te Duurstede en Rhenen / aan de rechter zijde van den Rhijnstroom. Het behoudt tegenwoordig noch den naam van Amerongen / dien het van ouds heeft gehad. Godebaldus Bisschop van Utrecht heeft op 't bevel van Keyzer Lotharius den eygendom der moerassen en (1) bergen / tusschen Amersfoort en Zeyst gelegen / in 't jaar 1126. wederom gegeven aan de Domkerke van S. Maarten. Daar

Amerongen.

De bergen en moerassen van Amerongen geven aan de Utrechtsche kerk.

hy heeft hy haar / op 't zelfde bevel / ook gegeven het zoo genoemde Synodale Recht: de tiende nochtans / die de Kerke van Amerongen toequam / uytgezondert / en aan de Kerke van Amerongen gelaaten. Noch heeft de Proost der gemelde Domkerke in 't jaar 1289. het burgerlijke rechtsgebied aldaar / met drie vierde deelen van de inkomsten / bekomen; na dat hy den eed / die hem door Giselbertus van Abkoude voorgedragen wierd / had gedaan. (2)

De Parochikerk van Amerongen in 't Kapittel van S. Pieter ingelijft.

De Parochikerk / die een hoogen en spitzen toorn had / is in 't Kapittel van S. Pieters Kerke te Utrecht ingelijft geweest. In dezelve Kerke was van ouds een Vikary aan 't Outaar van S. Justus. De goederen / zoo wel van de Vikarye als van de Kerk / zijn door 't gemelde Kapittel ge-eygent; en zijn aldus onbekend gebleven. (3)

Theodorus de Rhede van Amerongen heeft in 't begin van de opkomende Geloofsberoerten het geestelijk bestier gehad over de stad Wijk / en over de dorpen en wijken / dewelke wijd en zijd om de gemelde stad verspreydt leggen. Hy was uyt een adelijke Utrechtsche stamme gebooren; en had wel eer de nieuwe gezindheit gevolgt. Doch naderhand is hy / door Gods barmhertigheit / weder tot den ouden Katolijken Godsdienst bekeert; ja is zelf in de Maatschappy van Jesus getreeden. De gemelde stad Wijk / met de omleggende dorpen / zijn naderhand ook door Jesuyten bedient geweest.

Doch vermits sommigen van hen / by verloop van tijden / het waarneemen van hunne bedieningen niet al te zeer bevlijtigden / doordien dat de dorpen van de stad Wijk / daar zy hun verblijf hielden / wat verre af gelegen waren; zoo heeft

de

de Kerkvoogd / die toen aan het roer van onze Kerke zat, daar tegen voorzien door het zenden van een Wereldsch Priester / dewelke zijne woonplaats heeft genomen dicht by het dorp Werkhoven. Tot deze post is allereerst benoemt geweest Andreas Jansens, een Geldersman; dewelke de katolijken in 't land van Tergoes wel eer had helpen bedienen.

En als dezelve tot de Pastory van Arlanderveen in de Veenen beroepen was; is hem tot opvolger gegeven Johan Carpe, te Emmerik geboren; dewelke ook te Emmerik op de Godtgeleerdheit had gestudeert.

AANTEKENINGEN.

1. Wegens het wedergeeven van deze moerassen, en daar by van eenige Tienden, enz. kan *Heda* in het leven van *Godebaldus* nagezien worden. Maar ik kan nochte in *Hedaas* verhaal, nochte in *Godebaldus* brief, vinden dat 'er eenige bergen aan den gemelden Proost gegeven of wedergegeven zijn geweest. Maar van eenige tienden op de gemelde bergen en moerassen word eenig gewag by *Heda* gevonden: en noch geeven de woorden van *Heda* niet duidelijk te kennen dat zelfs de tienden der bergen aan den Domproost gegeven zijn. De reden waarom de Bisschop het moeras moest wedergeeven, was deze; dat hy, in verlegendheit zijnde, het gemelde moeras aan eenige vreemde persoonen had verkocht.

2. Over het Rechtsgebied van Amerongen, en over verscheide eygendommen op de menschen, huyzen, wegen enz. aldaar, was al lang, en tot pleytens toe, gewist tusschen a *Giselbertus* en deszelfs Vader van de eene, en den Domproost van de andere kant. Om een eynde van den twist en de onmin te maaken, heeft *Giselbertus* verklaart dat hy zich aan den eed van den

a Zie W. Heda hist. Ultraject. p. 225.

Dom-

Domprooſt zoude gedragen. De eed wierd gedaan; het krakeel is beſliſt. In den eed waren al merkelijke zaken bevat; dewelke den Prooſt groote voordeelen toegebragt hebben. Hy zwoer dat niet alleen het wereldſch Rechtsgebied van Amerongen de Prooſtdye van Utrecht toebehoorde: maar ook dat den gemelden Prooſt drie vierde deelen toequamen van alle de dienſtmannen, hoeven, huyzen, gebouwen, wegen, ongangbaare plaatzen, bebouwde en onbebouwde landerijen, veenen, waaterloopen; kortom van alles dat tot het gemelde Rechtsgebied, van rechtswegen of uyt krachte van eene goede gewoonte, behoorde; met alle de renten, inkomſten, en vervallen, die daar aan gehecht waren. En, om verſcheide andere dingen over te ſlaan; heeft hy noch gezworen dat het wereldś Rechtsgebied over Opperlangebroek, van *Veren*, *Aden*, *Weteringen* af tot Berwoudsgrave toe, en van een plaatze Tienhoven genoemd, tot *Wateringe* toe, en over meer andere plaatzen, dezelve Prooſtdye in volle recht toebehoorden. Wat nu dit zweeren aangaat; de tijden zijn 'er geweeſt dat het zweeren den Prieſteren ongeoorloft was; waar van wy boven al geſproken hebben. Men oordeelde toen, een Prieſter behoorde zoo vroom te zyn, en men behoorde zodanige een achting voor zyne vroomigheit te hebben, dat zyn enkeld ja en neen genoegzaame verzekering konde geeven. De tijden zijn 'er ook geweeſt, als de Prieſters nu zweeren mogten, dat 'er groote ſtaat op een Prieſters eed wierd gemaakt; en dat de eed van eenen Prieſter zoo hoog gerekent wierd als verſcheiden eeden van wereldſche perſoonen. By *Egbertus*, *b* Aartsbiſſchop van Jork, ſtaat het volgende te leezen: *Vrage! Indien de nood zulks vereyſcht; hoe veel zoude de eed van eenen Biſſchop, van eenen Prieſter, van eenen Diaken, van eenen Monnik gelden? Antwoord: De gemelde Orders hebben des te grooter magt om iets te bezweeren, naar dat ze hooger zyn Een Prieſters eed geldt zoo veel als de eed van* 120. * *Schattingboeren: de eed*

b DE eccleſiaſt. inſtit. pag. 62.

* In 't Latijn ſtaat *ſecundum numerum* 120. *tributariorum*: hier weet ik anders niet van te maaken als Schattingboeren. *Tributales* of *Tributarii* zijn eygentlijk vrije bouwluyden; doch zoo-

eed van eenen Diaken zoo veel als die van 60. † *huysluyden: de eed van eenen Monnik zoo veel als die van* 30. *Schattingboeren; doch dit geldt maar in halszaaken. Maar indien 'er getwist word over de paalen en scheidingen der landerijen; zal een Priester de magt hebben om het landgoed van eenen Schattingboer, onder de betuyginge van zijnen eed, onder den eygendom der Kerke te brengen.* Ja, als 'er tusschen Bisschoppen en wereldlijke luyden krakeel voorviel over den eygendom van eenige landen, en de bewijsstukken niet klaar genoeg en waren, had de Bisschop maar met 7. Kanonnikken op eede te verklaaren, dat de gemelde landen de Kerke toebehoorden: dat gedaan hebbende, waren de landerijen zijn: en niemand had het hart, om hem in zijne bezittinge te stooren. Dit recht is ten gevalle van de Utrechtsche Bisschoppen vernieuwt en bevestigt door c *Karel* IV. En in den brief, die daar over gemaakt is, staat uytdrukkelijk dat de Bisschoppen van Utrecht die gewoonte al van ouds ingevoert hadden: en dat het in de voorgaande tijden ook altijd onderhouden was geweest. Op deze d manier is *Arnoldus van Hoorn*, 49 Bisschop van Utrecht, in 't vrije bezit gestelt van het kasteel Vreeswijk. Op dezelfde wijze is het stedeken Hagesteyn overgegeven aan e *Frederik van Blankenheim*.

3. Van deze vereenigingen hebben wy al iets gezeit in onze Aantekeningen op *Georgius van Egmond*. Wy hebben 'er dit noch by te voegen, dat dezelve vereenigingen by de Meesters der geestelijke Rechten aangezien worden als een hatelijke zaak. Ten deele om dat a het getal der kerkelijke dienaaren daar door vermindert wordt; ten deele om dat alle ampten met dat inzigt

zoodanig vry, dat ze evenwel zeekere schattingen moesten opbrengen, en tot zekere diensten en knechts-werken gehouden waren. Zie *du Cange Glossar. med. & inf. Latin.*

† Huysluiden; in 't Latijn staat *juxta numerum 60. manentium.* Deze manentes, verschilden weinig van de *Tributariis*: zy mogten de landhoeven hunner Heeren niet verlaaten; waren tot eenige diensten gehouden, enz. *du Cange ibid.*

c Vide Hedam in Joanne Arkelio.

d Vide Hedam in Arnoldo II.

e Vide Hedam in Frederico a Blankenheim.

a Zie van Espen, jus can. part. 2. tit. 29. cap. 3.

inge-

ingestelt zijn, dat ieder door een byzonderen bedienaar zoude waargenomen worden. Ja geleerde mannen, schoon dat het hun genoegzaam bekent was hoe gemeen dat deze vereenigingen zijn, en hoe weinig zwaarigheits dat 'er in gemaakt word, hebben al dat vereenigen niet konnen goedkeuren. Sommige Prelaaten *b* hadden het kunsje van twee kerkelijke ampten te vereenigen; om ontslagen te zijn van het jaargeld, of van het onderhoud, 't welke zy aan den bedienaar van 't eene gewoon waren te geven. Andere *c* Bisschoppen vereenigden een zeker kerkelijk ampt met hunne tafel; dat is, zy trokken alle de inkomsten van dat ampt, om 'er te heerlijker en te Bisschoppelijker op te teeren. De geestelijke pligten van dat ampt wierden dan waargenomen, zoo als het hun te passe quam, en best geviel. Andere *d* Bisschoppen plagten die ampten aan hun Kapittel te hechten, daar zy dan ook niet qualijk van voeren. Maar deftige mannen, als *e* *Ant. Faber*, *f* *Rebuffus* enz. erkennen maar twee goede redenen, dewelke het vereenigen der kerkelijke ampten konnen goedmaaken; te weeten een welbekende noodzakelijkheit, of een openbaare nuttigheit. Zelfs Paus *g* *Honorius* III, als zeker Bisschop by hem te raade quam of hy eenige Kapellen met de prebende van zijne Katedrale Kerk mogt vereenigen, kon het niet goedkeuren, ten ware dat een openbaare noodzakelijkheit of nuttigheit het vereyschte.

b Vide Rebuff. consf. 193.
c Vide Clementinam. 2. de Reb. Ecclesiæ.
d Ibid. *e* Anton. Faber in Codice lib. 1. tit. 2. def. 148.
f Rebuff. in praxi part. 1. tit. de unionib. num. 38.
g In ca. 33. de præbendis.

WOUDENBERGH.

Woudenburg. Het Kasteel

EEn dorp van 't Eemeland, hebbende tot Patronesse gehad S. Catharina, had van ouds een Kasteel van den zelfden naam; 't welke in 't jaar 1313. gebouwt is door Johan

van II, Grave van Kuylenburg; en in 't jaar 1353. bemagtigt en afgebroken is door Johan van Arkel, Bisschop van Utrecht. De overblijfzelen van dit Kasteel zijn tegenwoordig noch te zien dicht by de Kerk. Van het zelve staat het volgende aangetekend in de ongedrukte Byvoegzels op de Kronijk van Beka: „In het zelf-
„de jaar (CIϽ. CCC. LIII.) heeft de Heer *Gis-*
„*bertus van Abkoude* het Kasteel van Wouden-
„berg gekocht van Heer *Johan van Wouden-*
„*bergh.*" (1)

In de Kerke van Woudenberg was een Vikary. Deze Vikary heeft Jurianus van Holland in 't jaar 1586. bezeten voor het gebruik van zijnen zoon. Behalven deze Vikary was daar ook een Broederschap. en Parochikerk. Vikary.

Dit is de lijst van de goederen en inkomsten, die de Kerk van Woudenberg bezeten heeft.

7. Mergen lands, genoemt den Doornhegge,	24 -	0
Het derde deel van een halve hoef, leggende in de Wetering, ...	12 -	0
Een *Hofstede* gelegen naest den Pastoor,	9 -	0
Een *Hofstede* gelegen in de Middelstraet,	9 -	0
Erfpacht van twee Hofsteden, . . .	0 -	15
Een halve Hofstede gelegen aen de Voorstraet,	4 -	0
Een Hofstede, ...	3 -	0
Uyt een Hofstede in de Achterstraet, trekt,	0 -	12
Uyt een Hofstede in de Voorstraet,	0 -	9
Uyt een Hofstede, ibid. . . .	0 -	4
Uyt een erf, ...	0 -	6
	63 -	6

AAN-

AANTEKENING.

1. Dezelfde *a* Byvoegzels op *Beka* vermelden ook de reden, waarom dat het Slot te Woudenberg door den Bisschop belegert en afgebroken wierd. Wy achten het niet ondienstig het verhaal, gansch uyt het Latijn vertaald, alhier in te voegen. " *In 't zelve jaar* (1352.)
" *heeft de Heer Gysbertus van Abkoude* het Slot van
" Woudenbergh gekocht van Heer *Johan van Woudenberg*, den broeder van den Heer *Hubertus Schenk*
" *van Kuylenburg*, dewelke in den slag van Hasselt door
" de Luykenaaren verslagen wierd. Doch de zoon, van
" Heer *Johan van Woudenburg*, daar toe opgestookt en
" geholpen door Heer *Johan van Kuylenburg*, heeft op
" zekeren nacht, als hy zich by de Voorstad verbor-
" gen had, de brugge met zyn volk bemagtigt, en is
" aanstonds door de vordere poort getrokken; heeft
" het Kasteel ingenomen; de bezettelingen verjaagt;
" en heeft daar op met zijne aanhangers het zelve Ka-
" steel met zeer vaste werken versterkt. *Gysbertus van*
" *Abkoude*, over het verlies van zyn Kasteel ontsteld,
" en over deze geweldenary gebelgd, heeft daar over
" by den Bisschop geklaagt; en hem gebeden dit on-
" gelijk te willen wreeken. Daar op heeft de Bisschop,
" met veel krijgsvolk, het voornoemde Kasteel bele-
" gert; en heeft de torens en de vesten met verscheide
" stormtuygen beschoten: tot dat de ingezetenen, door
" gebrek van levensmiddelen gedrongen, zich na 17.
" weeken aan den Bisschop overgegeven en de bezet-
" ting zelf in zijne handen gelevert hebben. Doch de
" Bisschop heeft het Kasteel ten gronde toe verdelgt."
Maar wat voordeel heeft de Heer *van Abkoude* uyt het veroveren van 't Kasteel genoten? Of hy moest zijne kooppenningen uyt het losgeld van de gevangenen wederom gekreegen hebben.

SCHER-

SCHERPEZEEL.

Een groot dorp in de Veluwe / en onder Gelderland behoorende / heeft een aanzienlijke kerk; en heeft wel eer de Scherpezeelen toebehoort. Door 't trouwen is het naderhand aan de Westerholten gekomen. Scherpezeel Parochikerk aldaar.

In 't jaar 1571. is Pastoor van deze kerke geweest de Heer Henricus Numius.

LEUSDEN.

Of / gelijk de ouden schreeven / Loysden, word in een ouden brief van Karel den Grooten *Lisduna genoemt; en is een deftig dorp aan de slinker zijde van de Eems; in 't land Flehite. Tegenwoordig word het Leusden genoemt / en is gelegen buiten het gebied van Amersfoort. De Parochikerk dezer plaatze is zeer oud / en S. Antonius toegewijdt; daar de omleggende buuren / ja de Amersfoorders zelf / die voor het midden der dertiende eeuwe nog geen kerk om er gedoopt of begraaven te worden gehad hebben / naar toe moesten gaan om Leusden dezelfs verscheide naamen. Dezelfs oude Parochikerk.

* *Christophorus* (1) *Butkens*, een Antwerpsche Monnik van de Cistercie-order, heeft in de geslagtrekeninge der Heeren *van Linden*, in 't eerste boek van zijne Fransche jaarboeken, om de gemelde Heeren te flatteeren in de plaatze van *Lisiduna* gestelt *Landinium*; 't welke een plaats is in de Betuwe. Hier over hebben *Arn. Buchelius* in zijne Aantekeningen op *Heda* (pag. 42.) en *Ant. Matthæus* in zijne Aantekeningen op de Kronijk van Amersfoort (pag. 5.) hem hevig gehekelt.

'er de Sakramenten te ontfangen. Dat de lijken / en de kinderen die den doop zouden ontfangen / naar Leusden gebragt moesten worden / blijkt uyt den volgende brief:

WY *Johannes*, tot Bisschop van Utrecht gekozen, maaken bekend en verklaaren aan alle de genen, die dit geschrift zullen zien, dat wy gezien en gelezen hebben eenen brief van Mijnheer den Bisschop *Andreas*, onzen voorzaat gelukkiger gedagtenisse, dewelke niet doorgeschrapt, niet vergaan, en in geenen deele geschonden was; hoe wel dat 'er misschien van ouderdom iet was afgesleten; luydende als volgt: In den naame der Heylige en onverdeelde Drievuldigheit. De Geloovigen, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen zullen koomen, moeten weeten dat ik *Andreas*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, zeker land, Hovelaken genoemd en naast Grawenvene gelegen, 't welk tot onzen tijd toe onbebouwt heeft gelegen en tenemaal onnut is geweest, met de toestemming en op het verzoek van *Hendrik*, *Emons* zoon, tot wiens vrugtgebruyk het voornoemde land, met deszelfs cyns, gerechtigheit, en tiende, behoort heeft, aan *Remward*, *Otwert*, *Hemelrijk*, en *Herbert*, tot een erfelijk goed in eygendom heb opgedragen; zodanig dat zy, hunne zoonen, en alle hunne nazaaten, ja alle de genen die het gemelde land van hun gekocht zullen hebben, het zelve zullen hebben en bezitten als een erfgoed. De scheidpaalen van dit land zijn tusschen Grawenvene, en het riviertie 't welke naast het gemelde land hene loopt: en in de lengte strekt het zich uyt tot het midden van het Veen. Vorders ordoneeren wy dat de genen,

die

die het zelve land hebben en bezitten, ieder jaar van iedere hoeve aan den voornoemden *Hendrik*, en na zijne dood aan deszelfs erfgenaam, die zijn vruchtgebruyk zal hebben, vier cynspenningen zullen betaalen op *S. Maartens* dag: en dat zy onder denzelven *Hendrik*, en na hem onder deszelfs nazaat, eens in 't jaar in 't voornoemde land eenen (2) regtdag moeten waarneemen; en de volkomene tienden, zoo wel de groote als de kleyne, van 't gemelde land aan den gemelden *Hendrik* en deszelfs erfgenaem moeten opbrengen. Doch wy ordonceren dat ze voor de kleyne tiende twee penningen, voor een veulen en een kalf eenen penning zullen betaalen. Daar by ordoneeren wy voor de menschen, die het gezeide land zullen bewoonen, dat ze voor een tijd hunnen Doop, hunne Synode, en hunne begraaffenis, zullen hebben te Loesden; ter tijd toe dat ze zelf eene kerk zullen konnen hebben. Doch in 't byzonder, en tot een hulpmiddel voor onze ziele; ordoneeren wy dat ze vry zullen blijven van den dienst der (3) optochten, en van alle schattinge. En op dat zy dit alles bestendig en onverbreekelijk zouden bezitten; heb ik hun dezen brief, met ons zegel bezegeld, overgelevert in 't jaar des Heere een duyzend, een honderd, twee-en-dertig, in de tiende Indiktie, in de tegenwoordigheit der onderschrevene getuygen. By deze onze overlevering zijn tegenwoordig geweest *Lubbertus* Proost der Domkerke, *Luzo* Proost van *S. Pieters* kerke, *Hugo* Proost van *S. Mariaas* kerke, en veele andere Prelaten en Kanonnikken.

Zoo is het dan dat wy al het gene door onzen gemelden voorzaat omtrent het bovenstaande gedaan is goedkeuren en voor welgedaan hou-

den; en dat wy de voorschreve vergunning, dewelke dezelve onze voorzaat aan den gemelden *Hendrik* Schout van Amersfoort gedaan heeft, ten gevalle van *Wouter van Stoutenburg*, Ridder, die nu *Hendriks* erfgenaam is, en van alle deszelfs nazaaten, door den tegenwoordigen brief vernieuwen, en hun al het bovenstaande vergunnen, met alle de rechten en bedingen, dewelke in den gemelden brief van onzen voorzaat boven uytgedrukt staan. Tot oirkonde van 't zelve hebben wy aan den voornoemdem Ridder *Wouter* den tegenwoordigen brief, met ons zegel bekrachtigd, ter hande gestelt. Gegeven in 't jaar des Heere 1286. op Paaschavond.

Vikary. In de Parochi-kerk van Leusden was eertijds eene Vikary van de H. Maagd Maria. Als dezelve in 't jaar 1571. openstond door het overlijden van Heer Jakob Vereen; is ze wederom begeeven aan Lamphridus Willemse.

De ingezetenen van Leusden, dewelke meest altemaal Katolijk zijn / gaan tegenwoordig te Amersfoort te kerke.

Inkomsten der Pastorye. Dit zijn de goederen en inkomsten van de Pastory te Leusden geweest; zoo als ze in een Perduytsche lijst aangetekend staan:

Het derde deel der tienden tot Zeyst:

Deze tient is verdeelt in 5. blocken, .	400 -	0
2. Mergen gelegen in Hamersfelt, . .	9 -	0
1. en een half Mergen ibid. . . .	6 -	0
5. Mergen in Leusderbroek, . .	10 -	0
1. Acker lands in de Zuyderbroek. .	2 -	0
1. Camp lands in de Smal-ackeren aldaar,	9 -	0
1. Huys en Hofstede te Leusden.		
	436 -	0

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Deze *Butkens*, dewelke ook Prior in zijne order geworden is, is in de oudheden, en voornamentlijk in de geslagtrekeninge der Nederlandsche huyzen, al vry ervaren geweest. Maar by onze inlandsche Schrijvers heeft hy niet al te wel te boek gestaan: en zy schijnen ook al wat gelijk te hebben. Want men kan niet anders oordeelen, als dat hy de woorden van *Karel den Grooten* al weetens en willens heeft willen verdraayen en veranderen, om het geslagt der Heeren *van Lynden* in den gemelden brief te vinden. *a* Voor *Lisdunae* zet hy *Lindinia*; en hy voegt 'er nog by, als of het de eygen woorden van den brief waren, *intelligitur Linden*: hier word Linden verstaan. Voor *subtus Dorestado* zet hy *subter Dorestadium*; waarschijnlijk om zijn *Lindinia* niet al te dicht by Duurstede te plaatzen: 't welke zijne uytlegging zoude wederlegt hebben. By de woorden, al wat Graaf *Wiggers* daar bezeten heeft, voegt hy de volgende woorden, als of ze tot de text behoorden; *scilicet in Lynden*: te weeten *in Lynden*. By de woorden, *aan beide de zijden van de Eem* voegt hy: te weeten *in Heymenberg* enz. Indien 'er die bywoegzels by geteekent stonden als een uytlegging van den Schrijver, dan zoud 'er zoo veel niet tegen te zeggen vallen: het staat een ieder vry zijne gissingen voor te stelle. Zodanige menschen, zegt *Buchelius b*, zijn de pesten der oude historien, en moesten van alle beminnaaren der oude waarheit gehaat worden. De woorden van *Ant. Matthaeus* gaan op geen zachter toon. *Schriverius c*, dien ik wel onder de geleerdsten van onze Schrijvers durf rekenen, handelt hem niet genadiger, en noemt hem een stouten botterik en een onvergelijken vleyer. Doch een voorzigtig Leezer, die zulke smaadwoorden zonder onderzoek niet aan wil neemen, zal dit alles niet juyst naar den letter opvatten. *Schriverius* geeft niet veel

a Zie Ant. Matth. in Chron: Amersf. p. 5.
b In Hedam pag. 42.
c Ep. 8. ad Pontan. post primum tomum Analect. Matthaei.

loffelijker getuygenisse aan *d Erycius Puteanus*; en noemt hem eenen gek; de schandvlek van de vergaderinge der Geleerden; de boersheit en onwetendheit zelf, enz. Ik meen nochtans dat hy niet veele blijken van *Puteanus* onwetendheit zoude gegeven hebben. Had hy juyst de geleerdheit van *Lipsius* niet, hy had geleerdheits genoeg om met eere op het toneel der geleerden te verschijnen. Dit zy evenwel niet gezeit om *Butkens* te verschoonen: ik wenschte maar datmen niet al te bits en te vinnig waar in het veroordeelen en hekelen van vroome en bekende Schrijvers.

2. *Eenen Rechtdag waarneemen*: In 't Latijnsche werk staat, *unum placitum observare*. Dat *placitum* voor een rechtdag genomen word is bekend: en dat de Leenmannen gehouden waren op de rechtdagen der Leenheeren te verschijnen, is ook van anderen bewezen. Ik zal hier maar aanmerken dat dit verschijnen op de rechtdagen den Leenmannen al vry zwaar is gevallen. De Bedienaars van sommige Graven vielen de onderdaanen zoo lastig met het houden van geduurige rechtdagen, en met de onderdaanen tot den rechtdag te ontbieden, dat daar over zwaare klagten zijn ingelevert by *e Karel den Grooten*. En daarom zijn 'er dikwils ordonantzien uytgegeven dat de Leenmannen, en in 't gemeen alle onderdaanen, niet meer als driemaal in 't jaar gedaagt mogten worden om den rechtdag by te woonen. Maar hoe onverdraaggelijk dat de menschen dikwils met alle die rechtdagen geplaagt wierden, en nauwlijks tijd hadden om hunne eyge zaaken eens te verrichten, zal men best begrijpen uyt deze zeer oude Fransche veerzen, dewelke wy uyt den beruchten *f du Cange* getrokken hebben.

Toute jour sont tes bestes prises,
Pour ayes & pour services;
Tant y a plaintes & querelles,
Et coustumes viez & nouvelles,
Ne peuvent une hore avoir pez,
Toute jour sont, dient, as plez:

d Ibid. epist. 9.
e Concil. Ticin. anni 851. cap. 14.
f Glossar. med. & inf. Latin. v. placitum.

Plais

Plait de forest, plait de monoies
Plait de porprise, plait de voyes:
Plait de gaajuz, plait de gravarles,
Plait de mellées, plait d'Ayes,
Plait de bleds, plait de montes,
Plait de defuntes, plait de toutes,
Tant y a Prevos & Bedieaux,
Ne paons avoir paix une hore. &c.

Ik wil my vergenoegen met deze ouwerwetsche voerzen in ondicht, zoo ik best kan, te vertaalen.

Alle dagen worden uwe beesten genomen,
Voor schattingen en tot verscheide diensten:
Daar zijn zoo veele rechtzaaken en krakeelen,
Zoo veele oude en nieuwe kostuymen,
Dat we geen eene uur konnen rusten:
Alle dagen zijn naar hun zeggen pleytdagen:
Pleytdagen over foreesten, pleytdagen over geldzaaken:
Pleytdagen over a over roveryen, pleytdagen over de wegen,
Pleytdagen over b bosschen, pleytdagen over c schattingen,
Pleydagen over de gerechten, pleydagen over onderstand-gelden,
Pleytdagen over koren, pleytdagen over 't maalen,
Pleytdagen over de overledenen, pleytdagen over alle dingen.
Daar zijn zoo veele Proosten en Bedellen,
Zoo veele oude en nieuwe Baljuwen,
Dat we geen eene uur rust konnen hebben.

a *Pourprendre*, op zijn oud Fransch, is eygentlijk iets wegneemen of weghaalen, zonder daar recht toe te hebben. Zie Du Cange v. *porprendere*.

b *Gaajus*, of *Gajus* vertaal ik bosschen; want *gajum*, of *gajo*, of *gagia* wierd in de middelste eeuwen by de Latinisten voor een groot bosch genomen. Zie *Excerpta Pithaeana*: Zie Du Cange enz.

c Schattingen: in 't Fransch *gravarles*: dat *gravaria* by de zelfde Latinisten voor een soort van schattingen, of ten minste afperssingen, genomen is geweest, schijnt uyt eenige oude brieven te blijken; dewelke by denzelven Du Cange nagezien konnen werden.

De Bedellen, daar hy van spreekt, waren een soort van Deurwaarders, of misschien van Stadsdienaars, dewelke het landvolk altijd zeer lastig zijn gevallen: *De quaade Officieren*, zegt *Odoricus d Vitalis*, *zijn erger als roovers: want de dorpluyden konnen zich voor de roovers wachten met te vluchten, of met een omweg te neemen; maar de snoode Bedellen konnen zy geenzins mijden zonder schade te lijden.*

3. Wy hebben hier voor al getoont hoe dat de Vasallen en onderdaanen gehouden waren het leger van hunne Heeren te volgen. Wy voegen 'er hier by dat alle onderdaanen daar toe niet gehouden waren: maar die alleenlijk, dewelke uyt eenigen hoofde daar toe verbonden waren: als by voorbeeld die paarden hielden of paarden konden *a* houden. Doch voornamentlijk waren de genen daar toe verpligt, die eenige *b* landgoederen bezaten. Ja 't was niet geoorloft zijne landgoederen, om van den optogt bevrijdt te zijn, te verkoopen. De vrye luyden zelfs, als ze maar mondig waren, wierden daar van niet verschoont; zelfs dan niet, als de Vader des huysgezins te velde trok. Maar *c* als 'er meer vrye persoonen in een huys waren, wierd 'er altijd een t' huys gelaaten, om op het huys en het landwerk te passen. En die al om eenige redenen niet konden optrekken; moesten dan andere diensten doen; *d aan de bruggens arbeiden; de moerassen bequaam maaken om 'er over te trekken; in de steden of op de grenzen wacht houden: zoo datze altemaal, zonder eenige verschoninge, gehouden waren het Vaderland te helpen.* Ook was de tijd ofte ouderdom bepaalt, wanneer dat iemand te velde moest gaan. By de Schotten en Engelschen moesten *e* alle manluyden, tusschen

d Lib 12. pag. 876.

a Ut qui caballos habebunt vel habere poterunt, &c. Capit. Caroli C. tit. 31. c. 26.

b Et liberi homines secundum qualitatem proprietatis exercitare debeant. Capit. Caroli Calvi ap. Martan. ann. 849. vide Capit. Caroli M. l. 3. c. 69.

c Vide Legem Longob. lib. 3. tit. 9. §. 8. & Constit. Ludovici II. Imp. anni 867.

d Vide Eginh. ep. 22.

e Vide Statuta Wilhelmi Regis Scot. c. 23. §. 1. & Mandatum Henrici III. Regis Angl. in addit. ad Matth. Paris.

de 16. en festig jaaren oud, het leger volgen. *By de Saffen*, zegt *Luitprandus f*, *was deze loffelijke en navolgenswaardige gewoonte ingevoert, dat niemand na zijn dertiende jaar uyt den krijg mogt blijven.* By de Longebarden moeft een karel in zijn negentiende jaar g getreeden zijn, eer dat hy tot den oorlog bequaam wierd gerekent.

Doorgaans was 'er by de Duytfchers geen onderfcheid tuffchen vrye of onvrye perfoonen: ieder moeft, des noodig zijnde, zich by het heyr voegen. Wanneer de Hunnen in Duytfland gevallen waren, heeft *Henricus* I. *h* op halsftraffe geboden dat ieder een, die de wapenen maar konde draagen, wel gewapend ten velde zoude verfchijnen. En als de Saffen door *Henrik* IV. beoorlogt wierden; *i* hebben zy den krijgs-eed van al het volk afgenomen. Dat dezelve gewoonte by de Longobarden plaats heeft gehad blijkt uyt deze woorden van *k Ligurinus*, daar hy van de Longobarden handelt:

Utque fuis omnem depellere finibus hoftem
Poffit, & armorum patriam virtute tueri;
Quoflibet ex humili vulgo, quod Gallia fœdum
Judicat, accingi gladio concedit equeftri.

En *Paulus Diaconus* getuygt het ook dat 'er by hen, als het de verdediging des vaderlands gelde, geen onderfcheid en was tuffchen vrye en dienftbaare perfoonen. Maar de gemelde Poëet voegt 'er by dat dit by de Franffen voor een fchande wierd gerekent: en fommige *l* meenen ook dat de flaaven by de Franffen noit tot den krijg toegelaaten wierden.

f Luitprand. Hift. lib. 2. c. 8.
g Leg. Longob. tit. 15. §. 1. & §. 3.
h Vide Luitp. ibid.
i Vide *Poetam coevum cunctus ut ad bellum populus properaret agendum*, &c.
k Hift. de Bello Saxon. l. 2.
l Hachenberg Germania media, pag. 105.

HOGELAND

Kapel te Hoogland.

EEn naam en heerlijkheit / aldus genaamd om dat het land aldaar vry hoogachtig is.

Te Koelhorst / 't welke onder Hoogland gelegen is / heeft eertijds een kapel gestaan. Henricus, Deken van S. Joris kerke te Amersfoort / is wel-eer de vergeever / of ten minste de bezitter / van deze kapelle geweest ; zoo als de volgende brief / die noch niet gedrukt is geweest / te kennen geeft:

De Bedienaars der gemelde kapelle.

Wy *Hendrik Hendrikse*, Deken van *S. Joris* kerke te Amersfoort, verklaaren dat wy de aanstelling van zekere onwederroepbaare gemagtigden, deweike de Heer *Johannes Gouter*, toen Klerk onder het Bisdom van Luyk, voor eenige jaaren gedaan heeft om van zijne kapelle in Koelhorst, ons ten gevalle, aftestaan, door den tegenwoordigen brief, zuyverlijk en enkelijk om Godt, intrekken en vernietigen, en dezelve aan gemelden Heer *Johannes* quijtgescholden hebben, en quijtschelden : zodaanig dat hy de gemelde kapelle zal konnen bezitten, of 'er van schikken, zoo als hy goed zal vinden. Tot oirkonde hier van hebben wy onze eyge hand hier onder getekent. Gegeven in 't jaar 1506, den 13. van September.

Onder stond,

't welke ik

HENRICUS

verklaare door het ondertekenen van mijne eige hand.

In

In deze landstreek, tot de Zuiderzee toe, hebben de volgende Priesters en Pastoors uyt de Geestelykheit de zorg der zielen waargenomen:

Henrik Piek, een Kuylenburger, Pastoor van Hoogland, gestorven den 19. Aug. 1657. Pastoors.

Richardus van Velsen, een Amersfoorder; hy was eerst een Prokureur of Pleitbezorger: maar begaf zich naderhand in de vergadering der Oratoren in Braband: alwaar hy ook Priester, en Overste van de vergaderings der Oratoren te Loven, is geworden. De Bisschop van Kastorien, die goede kennis en vriendschap met hem hield, heeft hem in Holland ontboden, en hem eerst te Hogeland geplaatst. Doch naderhand heeft hy hem de Pastory van Vianen opgedragen.

Gysbertus Pelt, ook een Amersfoorder, en een Benediktyner-monnik van het klooster te Paderborn, heeft de Hooglanders 37. jaaren lang bedient; en is aldaar overleden in 't jaar 1692.

Matthias Oosterling, een Edammer, en een Lovensch Godsgeleerde: is naderhand te Delft beroepen.

Adrianus Mannaert, een Brabander, en een Norbertyner-kanonnik uyt de Abdye van Hildesheim buyten de poorten van Tienen.

Ambrosius Augustinus Scheunink, een Amersfoorder, en een Lovensch Godsgeleerde. Van Hoogland wierd hy voor noodhulp gezonden naar Leeuwaarden. Naderhand heeft hy de Tesselaars eenige jaaren opgepast: en is eyndelyk tot de Pastory van S. Jakobs kerke te Utrecht beroepen; en aldaar overleden in 't jaar 1715, omtrent het eynde van December.

In

In zijne plaats is naar Hoogland door den Nuncius gezonden
Johannis a Kempis, te Zanten gebooren.

YSSELT, ISSELT.

Isselt. Een heerlijkheit met een kasteel in Eemland; uyt welke plaatze afkomstig is de deftige Godtgeleerde en Historischryver Michiel van Isselt, dewelke in zijne historien / op het jaar 1580 / getuygt dat Isselt de heerlijkheit van zijne voorouders is geweest.

Kapel en Vikary. Voor dezen stond daar een kapel / in dewelke eene Vikary was / staande ter vergeevinge van den Heer van Isselt. Als dezelve open was gevallen door het overlijden van Bernardus van Koesvelt, is ze in 't jaar 1572. vergeven aan Nicolaus Rycoldi.

Inkomsten. Hier nevens de lijst van de goederen en inkomsten der gemelde kapelle.

De Papencamp,	42	0
Twee Geertgens lands,	11	0
Een Acker lands,	3	0
	56	0

HOEVELAKEN,

Hoevlaken. By verkorting Hoflak, is een heerlijkheit in de Veluwe / en een leen van Gelderland.

Kasteel aldaar. Het had ook een kasteel / 't welke in 't jaar 1410. door den Hartog Reynold is versterkt. Volgens den voorgemelden brief van Andreas, Bisschop van Utrecht / moesten de jonge kinderen

een paar Lengden gebragt worden om 'er den Doop te ontfangen: en de bejaarde lieden moesten 'er de andere Sakramenten ook gaan ontfangen.

De kapel aldaar staande is mettertijd tot een Parochi-kerk opgerecht / en stond onder den Aartsdiaken van Utrecht. In 't jaar 1571. was Regent van deze kerke de Heer Hellichius van Helsik. In 't jaar 1581. is in zyne plaatze gekomen Everardus Swaer.

Daar was ook een Vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria; dewelke opengevallen zynde door de dood van de Heer Simon, in 't jaar [illegible] vergeven wierd aan Heer Pieter Jansse Ossenweyer, Priester.

BUNSCHOTEN,

By de ouden Hengenschote genoemd / is van ouds een (1) stedeke geweest / 't welke door Floris van Wevelinchove 51. Bisschop van Utrecht / om de trouwe diensten die de Bunschooters hem gedaan hadden / met eenige burger-rechten wierd beloont. Deze rechten staan opgetelt in een Duytschen brief / dewelke by Buchelius, over Heda schryvende gevonden word. Na veele wisselvalligheden is Bunschoten eyndelijk in 't jaar 1426. door de Utrechtenaars / die den Bisschop Johan van Arkel aan hun hoofd hadden / verwoest en ontmantelt; om datze de Utrechtsche bezetting verdreven / en het met de vyanden / dat is de Hollanders / gehouden hadden. Bunschoten van ouds een stedeke.

Thans is het een zeedorp / onder Eemlandt en spant de kroon / zoo wegens de fraaiheit der huy-

huyzen, als den eygendom der ingezetenen, in den alle de dorpen van 't Emeland.

Deszelfs Parochi-kerk is ingewydt ter eere van S. Catharina; alwaar de Pastoor in 't haar gestelt moest worden door den Proost der Utrechtsche Domkerke.

Vikaryen. In dezelfde kerke waren verscheide Vikaryen, namentlijk

Eene Vikary aan 't outaar van 't H. Sakrament.

Eene andere aan 't outaar van de H. Maagd Maria.

Eene derde aan 't outaar van den H. Aarts-Engel Michaël.

Wederom een andere aan 't outaar van de H. H. Nicolaus en Margareta.

De eerste Vikary wierd in 't jaar 1586. bekleedt door Richardus van Bylen.

De Vikary van de H. Maagd Maria, openstaande door de dood van Heer Lambert Willemse, is in 't jaar 1573. begeven aan Heer Jakob Moy van Hilversom.

In 't jaar 1586. is dezelve bekleedt geweest door Volkerus Meynderts en Stephanus van Zijl, woonende te Amersfoort.

De vergeeving van de Vikarye aan S. Michiels outaar heeft in 't jaar 1586. toebehoort aan den Wel-edelen Heer

Van Weede, Domheer te Utrecht.

Als dezelve openstond door de dood van den Heer

Zanderus van Zyl, is ze in 't jaar 1574. begeven aan

Lambert Hendrikse. In 't jaar 1586. wierd dezelve, volgens de lijst van Floris van Weede, bekleedt door

Lam-

e. Lambertus van Zyl.

In 't jaar 1529. is Nicasius Mensonis (Mensoos zoon) de nazaat van Heer Willem Brouwer, in 't bezit gestelt van de Vikary aan 't outaar van de H. H. Nicolaus en Margareta.

In 't jaar 1421. is te Bunschoten, gelijk wy reeds gezien hebben, een vergadering van geestelijke Maagden geweest; staande onder de bestieringe van den Pastoor der plaatze. Dezelve Maagden zijn in 't jaar 1542. naar Amersfoort verhuyst: alwaar zy in 't begin onder den Regel van S. Franciscus geleeft, en een bidplaats onder den naam van S. Barbaraas kapelle met een huys getimmert hebben. Vergadering van geestelijke Maagden.

Hier nevens de Nederduytsche lijst van de goederen en inkomsten, die de Pastory van Bunschoten heeft bezeten: Inkomsten der Parochi-kerk.

10. Dammaeten lands,	80 -	0
Van de stads Grasten,	85 -	0
1. Dammaet gelegen in de groote maet,	11 -	0
3. Dammaeten,	12 -	0
	188 -	0

Lijst van de goederen en inkomsten, behoorende tot de Vikary van 't H. Sakrament.

11. Dammaeten lands,	50 -	0
6. Dammaeten lands,	16 -	10
2. Dammaeten,	8 -	5
2. en een half Dammaet,	6 -	15
	81 -	10

Lijst van de goederen en inkomsten behoorende tot de Vikary aan S. *Marians* outaar.

2. en een half Dammaet,	13 -	0
4. Dammaet,	16 -	0

2. Dam-

2. Dammaet, ...	10 - 0
5. Kennip-hoven, ...	3 - 18
	42 - 18

AANTEKENING.

1. Ik heb *oppidum* door *stedeke* vertaalt. Het is evenwel waar dat de Bisschop in zijnen openbrief, daar de Heer Auteur gewag van maakt, Bunschoten tot tweemaalen toe met den naam van een *stad* vereert Zoo word het ook genoemt in een anderen brief van den zelven Bisschop, staande by *Ant. Matthaus*. Ja Bunschoten heeft eenige stads rechten gehad, die de Utrechtenaars niet en hadden. En daarom verklaart de Bisschop, in den laatsten brief, dat Utrecht voortaan dezelfde voorrechten zal hebben die hy aan Bunschoten had gegeven.

ZOEST, SOUS, ZOYSE,

in 't Latijn ZUZATUM.

Zoest. ZOest/ een groot en deftig dorp in Eemland/ heeft de woede van den oorlog niet weinig beproeft/ zijnde in 't jaar 1356/ den 14. der maand Maart / gánsch afgebrandt door den Ridder Gysbertus Nyenrode; en noch eens in 't jaar 1543. door Maarten van Rossem: wanneer dezelve zijn leger voor Amersfoort geslagen hebbende/ de omleggende landen en dorpen/ en voor al Zoest / liet uytplunderen. In de Parochi-kerke/ dewelke den naam van de H. H.

Parochi-kerk.

H. H. Petrus en Paulus draagt / zijn eenige geringe Broederſchappen.

Behalven het oude kaſteel Hamelenberg / Kasteel.
't welke al gebouwt is in 't jaar 1370 / heeft 'er in het dorp en de Parochie van Zoeſt geſtaan een klooſter van Brigittijnen / naar S. Maria genaamd. Dit klooſter ſtaat niet alleen vermeldt in het a verhaal van Jacobus de la Torre, maar ook in de Nederduytſche Jaarboeken van Henrica van Erp, Abdiſſe van het Vrouwenklooſter buyten Utrecht: welke Henrica ſchryvende over het jaar 1543 / en verhaalt hebbende hoe ſchendig dat Maarten van Roſſem in het Stigt liet plunderen en rooven / dat verhaal uit deze woorden beſluyt. Item dat klooſter te Zoeſt, die Brigitten, ſpolieerden die knechten ook, ende daar waren noch twee of drie Jofferen in 't Convent gebleven, daar ginghen die knechten qualijk mede om. Volgens Theodorus Verhoeven is het geſticht geweeſt door den Heer Jacobus van Gaesbeek.

Volgens een ouden brief was Ida Goyers de Eenige
Abdis, en Broeder Gerardus Muys de algemee- Abdissen.
ne *Biechtvader*, van het klooſter Marienburg, van S. Salvators order, door de wandeling de Brigitten genaamd, en gelegen onder de Parochie van Zoeſt by Amersfoort. Volgens een anderen brief is aldaar ook Abdis geweeſt de zuſter van eenen Harmen Pots.

Niet verre van daar heeft ook geſtaan het Het kloo-
Hoſpe van Birk: welke Abdy door Theodo- ſter van
rus Verhoeven, in zijne beſchryving van A- Birkel.
mersfoort / voor 't zelfde klooſter word gehouden

a 't Welke te Romen aan de Kardinaalen door hem vertoont is in 't jaar 1658.

den met Mariënburg / of het klooster der Brigittijnen.

Toch die geleerde man heeft zich op dit stuk vergist: want niet alleen is het gewis dat Birk een mans- en Mariënburg een maagden-klooster is geweest; maar 't is ook zeker dat het klooster van Birk / verre van den Brigittijnen tot een konvent gestrekt te hebben / een konvent is geweest van Reguliere Kanonnikken. Ant. Matthæus maakt 'er duydelijk twee kloosters van in zijn boek van de stichtingen en wisselvalligheden der kerken: want van 't eerste maakt hy gewag op het 314. zijdje van zijn eerste boek; en het tweede beschrijft hy in zijn tweede boek / op het 517. en de volgende zijdjes. Henrica van Erp, over het bovengemelde jaar schrijvende / spreekt 'er ook van als van twee onderscheide kloosters: en eer dat ze het plunderen van 't Brigitten-klooster beschrijft; verhaalt ze hoe dat de krijgsknechten van Maarten van Rossem het konvent te Birk uytgeplundert / alle de Kanonnikken verdreeven / en alles wat 'er te vinden was mee gesleept hebben.

Het eerste is te Amersfoort by de Stads vesten op S. Andries kamp / daar nu het Lazarus huys staat / getimmert geweest in 't jaar 1394: ten welken eynde derwaart van Deventer gezonden was geweest Willem Hendrikse, de Discipel van Floris Radewyn.

Toch vermits gevreest wierd dat de vyanden hier t' avond of morgen mogten nestelen; en de stad belaagen; is het te Zoest verplaatst in 't jaar 1419; alwaar een byzonder persoon een zekere plaats / tot het bouwen van een nieuwe woonplaats / had aangeboden.

Want

Want dus staat 'er in den brief / dewelke reeds onder Amersfoort vermeldt is:

Als de Heer *Goswynus van Zanten* in het tweede jaar van zijn Prelaatschap was; hebben de Burgemeesters en de Burgers der stad Amersfoort by de Broeders aangehouden dat ze naar een andere plaats zouden vertrekken: 't welke zy verzochten uyt vreze voor de vyanden; zorgende dat de zelven in 't klooster laagen zouden leggen. In deze gesteltenisse van zaaken is het gebeurt dat Meester *Hendrik Kamerman*, te Deventer woonende, hen volgens gewoonte quam bezoeken; als gewoon zijnde de stad Amersfoort, daar hy geboren was, 's jaarlijks te komen bezigtigen. Als deze man onze genegendheit van te verhuyzen verstaan had; heeft hy ons zijn erfgoed in Birkel aangeboden; zijnde een plaats ofte landgoed, op hetwelke het klooster van Mariënhof begonnen is in 't jaar 1419. Zoo is dan het outaar van *S. Andries*, het eenigste gewijde outaar dat de Broeders in *S. Andries kamp* gehad hadden, door een gauwen werkbaas van de eerste plaats op een wagen overgevoert naar Birkel; en is daar gaaf en ongeschonden aangekomen. Zedert hebben de gemelde Monnikken aldaar geleeft volgens den Regel van den heyligen Vader *Augustinus*.

Hier in hebben zy gevolgt het voorbeeld van de Reguliere Kanonnikken te Windeshem; als staande ook onder dat Kapittel: want in de lijst van de kloosters tot het Kapittel van Windeshem behoorende / dewelke opgestelt is in 't jaar 1430 / staat het ook opgetelt onder de kloosters der Kanonnikken. Het

klooster van *S. Maria* te Birkel by Amersfoort.

De eerste Prior van Birkel is geweest Pater Gosuinus. Naderhand is hy de Regent of Overste geworden van de Zusteren of Nonnen te Jerusalem/ dewelke omtrent elf jaaren te voren uyt de hoofstad van Utrecht in de stad overgebragt waren: Hy is aldaar ook overleden en begraaben in 't jaar 1433.

De sesde Prior van Birkel is geweest

Jakob Simonse, dewelke daar toe in 't jaar 1441. ontboden was uyt het Huys van S. Jan Evangelist by Amsterdam; zijnde te voren Vikaris geweest van S. Mariaas kerke te Utrecht.

Rudolphus Gerritse van Wesop, is langen tijd Onderprior en huysbezorger geweest van Birkel. Daar na is hy Prior geweest van S. Hieronymus-huys by Leiden: alwaar hy ook gestorven en hoogstatelijk in 't koor is begraben.

Jacobus Spenge, afkomstig van Utrecht; zijnde huysbezorger van S. Agnes-huys buyten Zwol/ is alhier tot Prior gekozen. Doch een jaar daar na heeft hy afstand van zijn ampt gedaan. Daar na is tot Prior verkoren

Wilhelmus Trinde, zijnde op dat pas huysbezorger van Vredendale.

Matthias Weert, Onder-prior/ is van 't pleuris gestorven in 't jaar 1503.

Vorders kan over dit klooster Ant. Matthæus, in het tweede boek van de Wisselvalligheden der kerke op het 519. en 525. zijdje/ nagezien worden.

In onze tijden heeft Johannes Hage, dewelke te voren Pastoor van Deventer was geweest/

weest / het dorp Zoest als eygen en inwoonende Pastoor bedient. In zyne plaats is gekomen

Justus van Beest, een Utrechtenaar / en een Roomsch Godtgeleerde.

Te Zoest in de Papegaay / is van overlang een Schutters-gilde : waar over een plakkaat uytgegeven is / 't welke by * Ant. Matthæus gelezen kan worden.

BAERNE

Was voor dezen een stedeke tusschen Zoest en Emmenesse; 't welke in 't jaar 1426. door den Bisschop Zuederus van Kuylenburg met treffelyke burger-rechten is begiftigt. De openbrief / waar door de gemelde rechten vergunt wierden / staat te leezen by (1) Ant. † Matthæus. Het heeft ook veele rampen en oorlogs gevallen uytgestaan; en is tegenwoordig een dorp. Deszelfs Parochi-kerk is ingewydt ter eere van S. Paulus. In deze kerk was een Vikary en een Broederschap aan 't autaar van de H. Maagd Maria; de Vikary plagt door den Paus en den Abt van S. Paulus te Utrecht vergeeben te worden. De in 't bezit stelling wierd gedaan door den Domproost van Utrecht. (Baerne voor dezen een stad; nu een dorp. Derzelfs Parochi-kerk. Vikary.)

Als de kerk van Baerne open was gevallen door de dood van den Heer Guilelmus Lamphridius: is ze in 't jaar 1577. begeeben aan den Heer Everlacus Hendrikse. (Pastoors.)

* De Jure gladii c. 19.

† Lib. 3. de Nobil. p. 821.

Na het veranderen van de Regeeringe hebben de volgende Heeren het Pastoors ampt aldaar bekleedt.

Laurentius Kamp, Bacelier in de Godtgeleerdheit: dewelke ook / na het verbannen van den Katolijken Godtsdienst / de eerste Pastoor in den Briel is geweest. Hy is te Amersfoort gestorven den 11, van November 1677.

Antonius Guisius; van wien wy al gesproken hebben onder Amersfoort: en dewelke te Amersfoort woonende / de dorpen Leusden / Zoest / en Baern in 't geestelijke ging helpen.

Cornelius Breugel, een Amsterdammer / en een Roomsch Godtgeleerde; dewelke tegenwoordig het Pastoors ampt bekleedt te Rijp en op 't Graft / twee dorpen van Noordholland.

De Pastory / en de Vikary of 't Broederschap van Baern / hebben de volgende goederen bezeten.

Kerkelijke inkomsten.

Van Hoog-Bouland, . . .	9 -	0
4. Campen lands, gelegen achter de groote Deken, ...	24 -	0
1. Rent van	1 -	8
Noch 2. hoog schepel Bouland, .	2	0
Een Rente-brief, . . .	4 -	0
Noch van diverse parceeltjes, . . .	36 -	0
	76 -	8

A 4. N-

AANTEKENINGEN.

1. Ik meene en vertrouwè dat het den Leezer niet onaangenaam zal zijn, dat ik dezen brief, dewelke al eenige aanmerkelijke byzonderheden raakende de oude manieren en gewoonten dezer landen behelst, allhier uyt *Ant. Matth.* te neder stelle.

SUeder van Culenborch bi der genaden Goits Bisscop to Utrecht, Tot eenre ewiger memorien maken kond allen luden, dat Wi om orbair onser Kercken ons Gestichts van Utrecht, ende om menigen trouwen dienst, die onse goede luden onser *Stat van Baerne* onsen Gestichte gedaen hebben, ende noch geerne doen sullen, Ende want syt ons ter waerheyt aengebrocht hebben, dat sy *Statrecht* ende vryheyt te hebben plagen, daer sy goede brieve af hadden van onsen voorvaderen Bisscoppen to Utrecht, die sy mit ongevalle van brande in verleden tyden in onss Stadts oirloge verloren hebben hem weder gegeven ende geconfirmeert hebben, voir ons ende voir onsen Nacomelingen Bisscoppen to Utrecht, eene ewich Statrecht, *ende vryheyt* gaende ende duerende alsso wyt als dat gerecht van *Baerne* nu gelegen is in allen manieren als hier bescreven staet. Inden eersten dat altoes binnen onser *Stat van Baerne* seven Scepenen wesen sullen, ende die salmen vernyen alle Jair, des eens Jairs die vier, ende des anderen Jairs die drie, so dat dair geen man langer dan twee Jair na den anderen Scepen wesen en sal, Ende dese versettinge van desen Scepenen sal wesen alle Jair des sonnendages na sant Victors dach, ende so sullen die seven oude Scepenen vier nye Scepenen kiesen, of drie nye Scepenen kiesen, nadien dan die geboert, is uyt den *Borgeren van Baerne*, ende drie seelen die oude Scepenen eden tot onser behoeff en tot onser *Stat behoeff van Baerne*, Ende als sy die nye Seepenen gheedet hebben, so seelen die oude Scepenen affgaen, die twe Jair Scepenen geweset hebben. Voirt so solen die seeven Scepenen

op alle Meydage kiesen twe manne uyt den *Borgeren van Baerne*, ende die ghemeyne Borgers sullen kiesen twe manne uyt den Scepenen, ende die salmen eden, ende die vier manne sullen dan opstaen, end op ten selven dach bi horen ede kiesen enen Borgemeyster, twe Raetslude, ende enen Kerckmeyster, ende dien Borgemeyster sullen die Scepenen eden tot onser ende der *Stat behoeff van Baerne*, ende die sullen dan Borgemeystere, ende Raetslude wesen een Jaer, ende niet langer, na den anderen, ende die Kerckmeyster salt twe Jaer blyven na den anderen, Voert wanneer onse Raet onser *Stat van Baerne* of onse ghemeyne Borgers voersz. in desen kiesen, of in anders enigen saken onder hem selven te doen hebben; off twyende worden, wat dan die meeste hoep overdraecht dat sal dan die meeste hoep volgen. Voirt enich man die binnen onser Stat vryheyt van Baerne enen (1) doitslach dede, die verboerde enen koer van vyff ponden. Voert enich man, die na den anderen slake of sloege van butenhuys inwaert; die verboerde enen koer van vyff ponden. Voert enich man, die den andere een leemte dede, die verboerde enen koer van vyftich scillingen. Behoudeliken ons anders alle ons rechts van den doetslage, van huysstotinge, of van leemten. Voert enich man, die den anderen een keur wonde dede, die verboerde enen koer van viertich scillingen. Voert enich man, die den anderen een bloetwonde dede, die verboerde enen koer van dertich scillingen. Ende voirt enich man, die den anderen enen slach gave, of die den anderen loghende, of die opten anderen knyft, sweert, of messe treckte, of die den anderen een wycht of daget uyt den huys of van den kerckhove te gaen, off die den anderen dieff, hoeren soen, menedich off moirdenaer, off ander onredelike woirde gevet, die enich van desen punten aendragen den anderen doet, die verboert enen koer van enen ponde: Voert enich man die enen boge spannet, daer kyff wart, die verboert enen koer van enen ponde. Voirt so moegen onse Borgemeyster mit den Rade, ende mit den Scepenen van *Baerne* binnen hoerre vryheyt enen wilkoer leggen ende gebieden te houden tot vyff ponden toe, so dicke als enich man dien verbraecke, dien mogen sy dien wilkoer affpanden, so als

die

die geboden is, tot vyff ponden toe. Voirt wanneer binnen der *Stat-vryheit van Baerne* vechtelic gevallet, off openbaer twist, so moegen twe manne Borgermeysters, Scepenen, off Raetslude enen (3) vrede gebieden beyde parthyen, Ende wie den vrede niet en gave, alsmen dien eyschet, die verboert, eenwerff vyff pont, anderwerve vyff pont, ende derdwerff vyff pont. Daer en tenden sellen dien onser *Stat Rade van Baerne* aentasten, ende leggen dien in hoer Slot tot dier tyt toe, dat hi die koeren betaelt, ende dien vrede gegeven heeft, Ende die vreden sullen dueren ende gestede bliven tot sant Stevens dage toe off tot sant Jans dage toe te midsomer, welken termyn dat dan naast toecomende is, alsmen dien vrede gebiedt off neemt, Ende desen vrede mogen die Borgermeyster mit den Rade inder Kercken vernyen, ende verlengen van den enen termyn totten anderen so lange them die vrede gesoent is. Ende dese vrede sal dueren ende gestade bliven tusschen hoeren Borgeren oec waer sy quamen buten hoere vryheit off binnen. Oick moegen sy enen vrede gebieden tusschen hoeren borgeren die waer sy quamen, daer sys te doen hadden. Mer van hoeren gasten duert die vrede binnen hoere vryheit, ende niet vorder. Ende wat kynder onmundich warden, die sel vermumberen, diese op den minsten kost vermumberen wil, des hy after suster kynt maech is, of naerre, ende die mumberen sellen dier kynder goet te voeren eerst besetten, eer syt aentasten mit leggende erve, off mit erff-borgen dat goet niet te ergheren off te vermynren, ende alle Jaer den Raet dair goede rekeninge aff te doene. Wie des niet en dede, die verboert enen koer van vyff ponden, also dick als hy die guede aentastede, Ende nochtans bi den Rade dien kynderen dat hoer te bewisen. Ende watmen van den onmundigen kynderen voir den Raet befet, daer en mach niemant onschout van doen. *Voert so en* sal dair nyemant hy sy weduer of wedue *die hylicken*, ende onmundige kynder hebben, man *off wyff* in der onmundigen kynder goet brengen, sy *en syn yerst bi* den Rade van hoerer kyndere gescheiden, ende wie des niet en dede, die verboerde enen koer van vyff ponden, also dick als hy in den goede trade, ten waer bi oirloff des Borghermeysters ende

des Raets. Voert wie uytgehiliket werden, die hier namaels van doiden hoirs vaders off hoerre moeder erve opbueren woude, die sullen te voeren weder ter deyling brengen inder weer alsulc goet, als daer sy mede uytgehyliket syn, ende wie des niet en doet binnen Jaers, die en sal geen erfnisse bueren. Voert vuysten slach, bloetreyse, ende alle twist, die daer beneden is, die tusschen den *Burgeren van Baerne* geschiede, dat mach die Borgermeyster mit den Rade zoenen ende wech leggen. Ende wie des an hem niet bliven en wil, die verbeurt eenwerff vyff pont, anderwerve vyff pont, ende derdewerff vyff pont, ende daer en teyndens sellen die Burgermeysters mitten *Raede van Baerne* dien aentasten ende leggen in hoer Slot tot dier tyt toe, dat hi die koeren betaelt hevet, die zoen houwe, ende die beteringe voldoet, die hem die Raet over geseyt heeft. Ende wie dat die Borgermeyster koeren aenryt, die sal syn onscout doen mit twee sine naesten bueren, die syn openbaere viande niet en syn, is hi borger in *der Stat van Baerne*. Mer is hy gast, so mach hy twe ander goede manne nemen, dair hyse hebben mach. Mer willen hem twe manne van den Rade bedragen Burgermeyster, Scepenen, of Raetsluden, so en machmen dair geen onscout voer doen. Ende alle dese koeren sal onse Borgemeyster van *der Stat van Baerne* opboeren mitten Rade tot onser ende *der Stat behoeff van Baerne*, Ende alle Jair goede rekeninge daer aff te doen, ende geven ons dat derdendeel, ende dier *Stat van Baerne* die twedeel. Mer hadden sy tot enigertyt hulpe behoeff desen koeren off ander wilcoeren, die sy geboden hadden in te winnen, daer in sal hem onse *Maerschalck van Emelant* te hulpe komen, ende in stercken, dat de koeren ende wilcoeren ingewonnen werden in alle manieren als sy verschenen syn. Voert wat gemeyn scattinge onse *Stat van Baerne* onder hem selven te doen hebben, dair mogen die Borgermeysters, mitten Rade ende Borgeren, Setters toe kiesen, ende eden die bi hoeren ede dat gelt wt te setten op haer alre goet gelike, ende als dat gelt wtgeset is, so mach die Borgermeyster mitten Rade ende Scepenen, die dan in der tyt syn dat gelt off pande daer voer nemen van een yegelic, alsoo als de Setters op elck mans goet geset heb-

hebben sonder enich wederseggen off pandweringe daer aff te doen. Voert so en sellen die *Burgers van Baerne* (4) geen keurmede geven als sy sterven, noch men salse nergent gebieden te mennen mit wagen, noch te graven buten onss Stichts palen, mer sy sellen ons dienen ende heervaert varen, als ander goede Stichtslude schuldich syn te doen. Voert so sal alle goet, dat binnen *onser Stat vryheyt van Baerne* gelegen is mit hem gelden tot alre gemeenre scattingen, die si te doen hebben pont ponds gelyc, also als die Setters bi hoeren ede, uytgenomen onse tafelguede, ende onse ecclesien guede van Utrecht, ende onsen borger goede onser Stat van Amersfoert. Ende so wie binnen *onser Stat vryheit van Bairne* erve ofte erfreynten copet, die sal verwilcoeren mit hem te gelden pont ponts gelyc van dien goede dat hy ontfaen sal tot allen gemeynen settelgelde, dat hem vallet, uytgenomen als voirs. is, of dat gerecht en sal over dien eygendom niet staen. Voirt sullen die Scepenen schouwen van onser wegen die dyck, ende die dyckwege, ende slote, *Zoesdyck*, ende den nyen wech, als die Scout daer op vermaent, Ende die schouwe sal leggen alle Jair op ten Meye dach, ende op sant Johans dach te midsomer, ende op sant Victors dach, Ende die zyl salmen leden op sant Geertruden dach, ende dit sel die Scout gebieden op elken voirsz dach, dat een yegelick sinen dijck, ende wege, slote, ende zyl lede, Ende die schouwe die die Scepenen schouwen, die is een werff, ander werff, ende dorde werff, op enen legen ban, ende die lege ban is elc twe Vleemsche placken, ende vierde werff op enen hogen ban, dat is een ouden schilt, sonder die lege ban op den nyen wech is een Dortsche placke totten hogen ban toe. Voert sullen die Scepenen schouwen die mate sloten, ende die hoyewegh, die Oeltwege, ende middelgrepe, ende die waterslote, so als die van outs gelegen sijn, ende die watersloet salmen schouwen tot sant Geertruden dach, ende tot sant Johans misse, ende die middelgreep salmen schouwen op sant Victors dach, ende op sant Geertruden dach, ende die maetslote, ende die hoyeweghe, ende die Oeltwege zalmen schouwen to Paesschen ende tot sant Jans misse. Ende daer salse die Borgermeyster toe gebieden ende vermanen

nen van weghen der *Stat van Baerne*, Ende die seelen die Scepenen schouwen driewerff elke reyse op enen legen ban, ende die lege ban is elck een halve Dortsche placke, dair sy die Borgermeester gebiedt, ende vierdewerff schouwet men ons toe op enen hogen ban van enen ouwen schilt. Ende die Borgermeyster mitten Rade ende Scepenen moegen alle Jair kiesen enen schriver, enen bode, ende twe schutter, die hoer schriver, bode ende schutter wesen sullen. Ende die schriver, ende bode soelen die vercken schouwen, ende daer salmense toe eden/ der Stat te dienen, ende hoeren nut ende boitscap te helen, ende die vercken te schouwen. Ende die schouwer, ende bode voersz. en soelen genen klockenslach off heervaert volgen. Voert enich man die hem des weren woude, als hi gecoren ware Borgermeyster, Scepene, of Rait, Kerckmeyster, Schriver, off bode, die verbuerde syn Borgerscap, ende geen borger weder te worden. Voirt sullen die Borgermeyster, Scepenen, ende Raet, die in elker tyt syn, uytrechten ende inwinnen alle settelgelt, ende alle koeren, ende wilkeuren, die in hoeren Jair verschenen syn, als sy Borgermeyster, Scepenen, ende Rait syn, ende deden sy des niet, so mogen die nye Borgermeysters, Scepene, ende Rait, uyt des ouden Burgermeysters ende Raits gueden panden dat affterstellige gelt off sy willen om des wil, dat sy binnen hoire tyt niet uytgerecht en hebben. Ende des tot enen oirkonde so hebben wy onse segel tot eenre ewiger memorien aen desen brief doen hangen. Gegeven tot Amersfoerde int Jair ons Heren Dusent vier hondert sees ende twentich des seff ende twentichsten dages in Augusto.

a In den gemelden brief staat dat *een man die binnen onser stadt vryheit van Baerne enen doodslach dede, enen koer* (dat is boete) *van vyf ponden verboerde*: Want 't is bekend dat een manslag en een moord van ouds onder de Duytschers met de dood niet gestraft wierden. Dit blijkt uyt verscheide *a* Wetten die over het doodslaan en het vermoorden zijn gemaakt. Die by de zoo genoemde *Ripuarii b* iemand vermoord, en

a Zie Matthæus in Jus Canon. lib. 3. tit. 14.
b Lex Ripuar. tit. 15.

des

deszelfs Lijk ergens in een put of heimelijke plaats verborgen had, wierd in de boete van 600. Schellingen geslagen. Zoo vind c men ook een ordonantzie van de stad Utrecht, dewelke gemaakt is in 't jaar 1373, en hier wel mag uytgeschreven worden: "In "jaer ons Heeren 1373, des maendachs op Palm"dach, overdroech die Raet, out ende nieuwe, waer "ymant van onsen Borgheren, die enen man doot"sloege die gene Borger en waar, die sel leggen in den "toern ses weken langh, ende daer entends niet uten "toern komen, hy en hebbe eerst den Raet van der "stadt sekerhede gedaen na der stadt rechte, den do"den te soene by den Rade van der stadt, ende dan "van den toern komen in hembde ende broeke voer "der stadt klocken, ende den Rade vergiffenisse bid"den, ende der stadt beteringhe doen van finen broec"ken, daer die minste broecke af wesen sal 25000. "steens, &c." En, 't gene vreemd schijnt voor te koomen, zelfs wierd een Vadermoort over al niet aan den halze gestraft. *Indien iemand zijnen Vader gedoodt heeft*, zeggen de Vriesche d Wetten, *dat hem zijne erfenisse ontnomen worde*. Hier over kan de ordonantzie van *Henrik* II, over den Vadermoord, nagezien worden.

3. Noch staat 'er dat de Burgemeesters, Schepenen of Raadsluiden van Baarne *eenen vrede mogen gebieden aan beide de partyen* enz. Dit is ook gemeen geweest. Wat partyschappen en vyandschappen dat 'er van ouds geweest zijn tusschen huysgezinnen en huysgezinnen, borgers en borgers, enz. is meer als genoeg bekend: en de Utrechtsche Historie alleen heeft 'er ons verscheide voorbeelden van opgelevert. Om alle de gevechten en moorden, die hier uyt ontstonden zoo veel als doenlijk was te voorkoomen, was de hooge Overheit op zommige plaatzen gewoon een zeker bestand op eene zwaare boete aan beide de partyen voor te schrijven; en dit wierd dan genoemt *Trengas dare*: zoo leestmen ook by *C.* e *Lindanus*, in zijne beschrijvinge van Dendermonde: "Indien de Schepenen de "vrede of het bestand (*trengas*) van iemand eysschen,

c Zie Matthæus ibid.
d Lex Frison. tit. 19.
e Art. 15.

"over

„over wat voor tweedragt dat het zy; en hy tot ant-
„woord geeft dat hy een naarder bloedverwant heeft;
„zoo moet hy de Schepenen by dien naarder bloedver-
„want brengen; en de Schepenen moeten van hem
„de vrede eysschen. Indien dezelve zulks afslaat, en
„de vrede niet wil geeven; zal hy 20. ponden betaa-
„len. En indien zy de vrede wederom van hem eys-
„schen; en hy geen vrede wil geeven; zal hy zoo
„dikwils als het gebeurt, 20. ponden schuldig zijn.
„Maar indien 'er geen naarder bloedverwant gevon-
„den word; zal de gene, denwelke de Schepenen de
„eerste reize aangehouden hebben, de vrede moeten
„geeven, tot dat hy den naarder bloedverwant aan de
„Schepenen getoont zal hebben; en als hy denzelven
„getoont heeft, moet hy vry blijven. enz. Zoo een; die over de vrede aangesproken wierd, moest de Schepenen by den naasten bloedverwant brengen: dat is, die by voorbeeld den gedooden, den verminkten, enz. als de vyandschap over een moord, over een verminking, ontstaan was, in den naasten graad bestond. Die naaste, *f* of ten minste die tot Kapitein van de bloedvrienden gekozen wierd, moest voor het houden van de vrede instaan. En daarom staat 'er by *Lindanus*, dat hy, die den naasten bloedverwant aangewezen heeft, vry moet blijven. Hier ontrent dient ook aangemerkt dat alle de bloedverwanten, althans in Vrankrijk en de naast gelege landen, gehouden waren deel te neemen in zulke oorlogen van Familien. En om dat het dikwils gebeurde dat 'er zoo een oorlog opgekomen was, zonder dat'er alle de bloedverwanten kennis van hadden, wierden veele menschen schielijk, en zonder van eenig quaad te weeten, overvallen en gedoodt. Om dit te verhoeden, is het op verscheide plaatzen op den hals verboden, iemand binnen de veertig eerste dagen, na het ingaan van zoo een oorlog, te moeyen ofte aan te tasten. Maar hoe dan, als iemand geen lust tot het oorlogen had; als 'er geen oorlogs hart in en zat; als hy te teer van gemoed was om het bloed van menschen, die dikwils onnozel waren, zoo goeds moeds te vergieten? Dat hielp'er niet tegen op sommige plaatzen; behalven dat het

f Zie Du Cange. v. Quarentena.

anders

anders gelegen was met Monnikken en kerkelijke Persoonen. Buyten dat was 'er anders niet te doen als te helpen oorlogen en te vechten; ten waar dat het iemand luste zijn bloedverwantschap op eene plegtige wijze te verzaaken, en zich uyt de lijst van zijne maagen te laaten schrappen. Hier van is zelfs by de Franssen of Francken een wet gemaakt. g *Zoo een karel onttrok zich zelven aan den eed, aan de erfenisse, en aan alle de belangen van zijne bloedverwanten en vrienden. Quam 'er dan iemand van zijne bloedverwanten te sterven; of wierd hy gedoodt; hy had geen deel in de erfsenisse, of aan het zoengeld. Quam hy zelf te sterven, of wierd hy zoo gedoodt, dat raakte zijne bloedverwanten niet; en die trokken ook niet van zijne erfenisse.* Dit afzweeren, h of verzaaken van zijn geslagt, ging zoo gemakkelijk niet toe. Het moest geschieden in een volle landvergaderinge; voor eenen Rechter, en twaalf eedgetuygen. Deze getuygen moesten verklaaren dat hy 'er goede redenen toe had. enz. Een diergelijke wet is 'er in Engeland gemaakt onder Hendrik I. *Indien iemand om een vete*, aldus wierd zoo een oorlog genoemt, *of om een andere oorzaak, zich van zijn bloedverwandschap wil afsnijden; en 't zelve afgezworen heeft; en zich zelven van de gemeenschap, de erfenisse, en alle de belangen* (zijner bloedverwanten) *afzondert; indien 'er naderhand iemand van zijne bloedverwanten, die hy dus afgezworen heeft, koomt te sterven, of doodgeslagen word; zal hem niets van de erfenisse of van het zoengeld toekoomen. Maar sterft hy zelfs, of word hy doodgeslagen; zal zijne erfenis, of het zoengeld, aan zijne kinderen of Heeren vervallen.* Dit wierd op zijn Fransch i genoemt *renoier son linage*. Om deze familie of huysoorlogen, om aldus te spreeken, wierden van ouds niet ofte weynig geacht, die geene of weynige bloedverwanten hadden.

g Lex Salica tit. 63. Ziet ook Wendelin. in Gloss. v. alsinos fustes.

h Leges Henr. I. c. 88.

i Zie Petrus Hemicurti de Bellis Leodiens. cap. 35. & 60. Item Du Cange dissert. 29. ad Joinvilland.

4. Zoo

4 *Zoo sellen die borghers van Baerne geen keurmede ge-ven.* Een keurmede, in 't Latijn van die tijden *curme-tum*, *jus mortuæ manus*, *melius catallum*, enz. was een recht, *hier in bestaande*, om de woorden van de groote k Kronijk van Nederland te gebruyken, *dat als een Vader des huysgezins, die tot zoo eene dienstbaarheit verpligt was, quam te sterven; deszelfs Heer, tot een teken van de voorgaande dienstbaarheit, het beste pand of juweel, dat in zijn huys gevonden wierd, quam eysschen. Indien 'er niets te vinden was, wierd de rechterhand van den overledenen afgesneden en den Heere aangeboden.* De Bisschoppen en Abten hebben dikwils zodanige knechten, of slaven gehad. *Wy zien het tegenwoordig noch*, zegt *Beatus* l *Rhenanus*, *dat onze duytsche Abten zodanige dienstknechten bezitten, dewelke hun gegeven zijn door de mildadigheit der Franssche Vorsten. Hier koomt dat opbrengen van daan; daar veele persoonen toe verpligt zijn: hier in bestaande, dat als de Vader des huysgezins overleden is, de huysbezorger van den Abt het beste beest uyt de stal weg haalt; of met het kostelijkste kleed doorgaat.* Op sommige m plaatzen, als een borger die te paard diende quam te sterven, was zijn paard en wapenen voor den Koning. Had zoo een burger geen paard, dan trok de Koning 10 Schellingen, of hy eygende het land en het huys van den overleden burger. En hier van daan zal die gewoonte gekoomen zijn, dat sommige Ridders en Edelluiden in hun testament bedongen, dat op hunne begraaffenisse hun handpaard voor het lijk zoude gaan: en aan de kerk, by wijze van hun beste pand of beest, moest vereert worden: waar van verscheide voorbeelden te vinden zijn by *Will.* n *Dugdalis* in zijne Warwijksche Oudheden. Behalven het handpaard ('t welke volgens het Latijn van die tijden *dextrarius* wierd genoemt) bedongen zy somwylen ook dat hunne wapenen met het lijk ter kerke moesten gedragen werden: maar in de plaatze van dezelve wapenen aan de kerk te laaten,

k Ad Ann. 1123.
l Beatus Rhenanus rerum German. lib. 2.
m Zie Additament. ad Matth. Paris. Item Du Cange v. Hereotum.
n By Du Cange, ibid.

wierd

wierd 'er somwylen een somme gelds aan de kerke gemaakt tot afkooping van gemelde wapenen; en op dat de zoon zelf zijn Vaders wapenen zoude konnen dragen. Aldus besprak de Ridder *Walterus Cokesey*, in het 24. jaar van *Eduwaert* I. *dat zijn lichaam begraven zoude worden by de Minnebroeders; dat zy tien mark zilvers zouden hebben voor alle de wapenen die met zijn lijk gedragen zouden worden: dat die wapenen altemaal zouden gelaaten worden aan zijnen zoon* Walterus: *maar dat het paard, 't welke by het lijk zoude gaan, by de Minnebroeders zoude blijven.* Hier uyt konnen wy dan leeren • waarom dat in de begraaffenis en lijkdiensten van groote Heeren hunne wapenen en paarden aan de kerk opgedragen worden.

Waren 't geen luiden die paarden te offeren hadden; dan moest het beste pand, dat is het beste stuk goeds, voor het lijk gedragen en aan de kerk of klooster vereert worden. Men vindt 'er die hunne beste koe voor het lijk wilden gedreven, en aan de kerk opgedragen hebben *Item lego ad fugandum ante corpus die sepulturæ meæ unum bovem meliorem.* En elders; *lego meum melius animal, coram corpore meo, ut mos exigit, die sepulturæ meæ, nomine principalis.*

• Apud Will. Dugdalum ibid.

EEMBRUGGE.

Dit dorp staat op een vermakelijke en wel gelege plaats, aan den oever van de rivier de Eem: en om dat alhier een brugge over dezelve rivier geslagen is, heeft het den naam van Eembrugge, in Latijn Emi-pons, behouden. In vorige tijden was het ook een stedeke of een vryheit; hebbende in 't jaar 1346. burgerrechten verkregen van den Utrechtschen Bisschop Johan van (1) Arkel. De open brief, raakende deeze burgerrechten, berust onder

Eembrugge voor dezen eene stad.

nig; en staat ook te leezen by Ant. Matthæus, in zyn werk van de Stichtingen der Kerken op het 528, en 533. zyde. (2) Het heeft veel geleden in den binnelandschen oorlog van 't jaar 1527. tusschen de stad Utrecht / en den Bisschop Henricus van Beyeren. Onder de regeeringe van Karel V. is het weder eenigzins opgeholpen: doch dewyl het zich in den Spaanschen oorlog / die daar op volgde / niet konde verweeren; zyn alle de blyken van deszelfs stadsrechten te niet gegaan.

Parochi-kerk, vernielt en weder opgebouwt.

Daar staat een Parochikerk; doch wanneer dezelve gesticht zy / kan met geene zekerheit gezegt worden. In 't jaar 1527. wierd ze volgens Hortensius door de Gelderschen / die toen de bondverwanten der Utrechtenaaren waren / ten gronde toe vernielt. Doch in 't jaar 1530 / na dat de Keyzerlyke Stadhouder Antonius Lalaing, uyt 's Keyzers naam den grond tot het bouwen van een nieuwe kerk aangewezen en eenig geld daar toe opgeschoten had / is men weer aan het timmeren van een nieuwe kerk gegaan. Dit blykt uyt den volgenden brief:

ANthonis van Lalaingh, Grave van Hoochstraten, Heere van Montigny, van Culenborch, van Borselen, &c. Ridder van der oirden van den gulden vliese, Raedt ende Camerling, Hooft van de Domeynen ende Finantien der Keyserl. Maj. Stadthouder Generael van Hollant, Zeelant, Vrieslant, der Stadt, Steden, ende Landen van Utrecht. Alsoo wy int seker bericht syn, dat de gemeen bueren van der *Eem* in voorleden oorloge seer deerlycken beschadicht syn geweest, by den volcke van wapenen van

d'een

d'een ende d'ander parthye, die de stercke, ende 't huys ter *Eem* vercrachticht hebben, ende om daer toe te comen die kerk ende kerckhof afgebroken ende afgegraven hebben, ende die selve materialen van deselve kercke in de stercke des Slots geoirbaert. Ende so die schamele bueren geen macht en hebben een nieuwe kercke te maken, overmits haer merckelycke notoire armoede, ende al mochten sy die doen maken, geen plaetse daer toe en wisten, hebben wy Gode ter eeren d'selve van ene plaetse doen versien van wegen die Keyserl. Maj. ende d'selve sekeren penningh gegheven om de kercke met hulpe van goede luden voort te bringhen, welverstaende dat sy deselve niet dicker en sullen maken, dan tot onser ordonnantie, ende hebben van wegen als boven die schamele bueren gegunt een bede aen allen Steden ende Vleeken van onsen Gouvernemente. Waeromme wy versoeckende syn aen alle geestelycke Collegien, Cloosteren, Godshuysen, ende Regeerders, oock aen alle Officieren, Borgemeesters, gerochten, int generael ende particulier, ende voort alle ondersaten der Keyserl. Maj. binnen de limiten van onsen Gouvernement woonende, dat sy om Goods wil door haer caritaten te bate comen die schamele bueren van der *Eem*, omme eene kercke binnen den Dorpe ter *Eem* gemaeckt te worden &c. Gedaen t'Utrecht onder onse hantscrift, den 16. Meert 1530.

A. DE LALAINGH.

Begeevers van de Pastory. De Pastoor der kerke wierd volgens een oud recht benoemt door den Abt van S. Paulus te Utrecht; en in 't bezit gestelt door den Aartsdiaken der Utrechtsche Domkerke.

Volgens het meergemelde geschrift der Utrechtsche kerke is daar in 't jaar 1571. Pastoor geweest de Heer Petrus Paulusse: Na deszelfs dood is Pastoor geworden

Elbert, Rikaarts zoon, Proef; die dat ampt bekleedt heeft tot het jaar 1586. toe.

In het dorp staat een (3) slot; 't welke voor dezen/ naar de gebouwen van die tyden gesproken/ sterk is geweest.

Sloten. Het is zeker dat de van Winsems, de Rhijnevelden, en meer andere burgers van Utrecht/ dit kasteel onder den naam van (4) Kastelepnen in bewaringe gehad hebben. Ik heb oude schriften/ uyt dewelke blijkt dat Gysbrecht van Nyenrode in 't jaar 1532/ en Johan van Wulve in 't jaar 1545/ als Kastelepnen of Slotvoogden op dit kasteel gewoont hebben. Maar nadien het verscheide rampen uytgestaan had; zijn deszelfs vesten in 't jaar 1552. geslecht: om de onkosten/ dewelke de Keyzer tot het onderhouden van de bezettinge te draagen had/ te bespaaren. Dit hebben wy uyt de Gedenkschriften van Andreas Waelkens, Vikaris der Utrechtsche Domkerke.

Het kasteel Stoutenborgh/ of gelijk in eenige oude handschriften gelezen word Stuthenborgh/ stond noch in zijne volle vestingen in 't jaar 1464. zijnde in 't jaar 1259. gebouwt door Heer Walterus van Amersfoort; en naderhand door Heer Everardus van Stoutenburg verkocht aan Guido van Henegouwen, den 42. Bisschop van Utrecht.

In

In 't jaar 1383. is Willem Groenewoude, en in 't jaar 1447. Jakob Zulen van Nyevelt, Kastelein van Stoutenbergh geweest.

Dicht by Eembrugge/ en onder het gebied van Hogeland en Leusden / staan noch meer andere sloten : als Hogerhorst / Opebaarshorst / (5) Marsbergen / Lokhorst / Hoekhorst / (6) Horst / Isselt ; daar van ouds / gelijk reeds gezegt is / een kapel heeft gestaan; Wede / Heze / Kumelaer / Drosselaer / Achtebeld / Bouwingen / en andere oude en zeer moope hoffsteden van Adelijke en rijke Famieilien : maar onder nochtans de Heylige-berg / om de lustigheit en vermakelijkheit der landsdouwe / de kroon schijnt te spannen.

Hier volgt wederom de lijst / die in 't Nederduytsch opgestelt was / van de goederen en inkomsten der Pastorye van Eembrugge. Inkomsten der Pastorye.

Een Camp lands de Papecamp, groot 4. dammaet,	57 -	0
Twee Campen lands, groot 8. dammaet,	54 -	0
Twee Campen ook groot 8. dammaet,	46 -	0
Een Camp groot 3. dammaet,	12 -	0
Van een erfpacht,	8 -	0
Noch een party weyland en bouwland,	116 -	0
Noch wegens 5. loot zilvers.		
Noch eenige kleynigheden.		
	293 -	0

AANTEKENINGEN.

1. *Johan van Arkel* is de eerste niet geweest, dewelke aan Eembrugge Burgerrechten heeft verleent. Het had al Stadsrechten ontvangen van deszelfs voorzaaten, en had zich ook als een stad gedragen. Dat het

al Stadsrechten gehad heeft voor de regeeringe van *Johan van Arkel*, getuygt de Bisschop zelf in den brief, door denwelken hy dezelve rechten bevestigt. *Wy* Johan van Arkel, *bi der genaden Godts Bisschop t' Utrecht, doen te weten allen luyden die desen brieff sullen sien ofte horen lesen, dat wi om oerbaer onser kerken, onsen gemeenen gestichts van Utrecht, ende om menigen trouwen dienst, die onse luyden van der stadt van Eembrugge ons ende onsen gestichte gedaen hebben, ende noch doen sullen, ende want sy ons ter waerheyt aangebrocht hebben dat sy een stadsrechte te hebben plaghen, daer sy brieven of hadden van onsen voorvaderen, ende want wy hem in dese stadsrecht gevonden hebben, so hebben wy hem dit stadtrecht geconfirmeert ende gegeven*, enz. a

Het zelve moet aldus ook verstaan worden, van Baerne, Bunschoten, enz. gelijk den Lezer uyt de brieven van den zelven Bisschop zal blijken.

Dat Eembrugge zich ook lang te voren als een stad heeft gedragen, en als zodaanig een verbond heeft gesloten met de stad Amersfoort, leeren wy uyt den volgenden brief, dewelke ook gevonden word by *Ant. Matthæus.* b

„Wy Schepenen, Burgemeesteren, ende het gemene karspel van Eembrugge, doen te verstaen ende te weten allen den genen die desen brief zullen sien ofte hooren lesen, dat wy geloofd hebben der meenre stad van Amersfoort mit onsen vryen wille ende sonder alrehande archeyt, te helpen mit onsen lyve ende mit onsen goede tegens alle de gene die leven, sonder alleene tegens onsen rechten Heer den Bisschop van Utrecht, dat wy deen van Amersfoort te hulpe sullen comen, wanneer sy ons eenen waerachtigen bode seynden, ist nacht ist dach, sonder archeyt. Voort waert saecke, dat eenich huys stonde tusschen der zee ende Amersfoort, ofte dat men noch timmeren mochte, soe loeven wy hem den van Amersfoort, dat wy hem die huyse sullen helpen te

a Zie Ant. Matthæus de Nobil. pag. 838.
b Ibid. pag. 843.

verne-

„verneederen mit onsen lyve, ende mit onsen goede, „mit onse macht, waer sy hem ofte ons hinderlyck „waere. Boven all dese dinck so loven wy die van „Amersfoort, waer dat saecke dat eenige luyden quamen binnen onsen karspel, die vyant waren der „meenre stadt van Amersfoort, dit luyden niet voor „te staen, maer die van Amersfoort te helpen. Ende op dat dese stucken vast bliven ende onverbroocken, soo hebben wy desen brief besegelt mit onser „stadt segel van Eembrugge. Desen brieff is gegeven „in 't jaer ons Heeren 1200. in sinte Cecilien avont."

2. Deze Stadsrechten zijn in 't jaar 1576. op nieuw bevestigt door *Filips* II: wiens brief ook te leezen staat by den meergemelden *c Ant. Mattheus.*

3. Aan dit slot hebben de Utrechtenaars zich altijd veel gelegen laaten leggen: en zy hebben altijd zorg gedraagen dat het door de Bisschoppen niet verpandt, of aan uytlanders of verdagte persoonen in bewaaringe gegeven mogt worden. By *d Ant. Mattheus* staan noch twee brieven, elk van een byzonderen Bisschop, waar in de gemelde Bisschoppen belooven en zweeren dat zy het niet verpanden, verlyen, of eenigzins aan het Stift ontvreemden zullen. Ja de Bisschop *e*, die het recht had van 'er een Kasteleyn op te zetten, moest der burgerye belooven dat hy 'er niemand tot Slotvoogd aanstellen zoude als een burger van Utrecht, die jaar en dag burger te Utrecht was geweest, en in dezelfde stad, of ten minste in het Stift, welgegoed was. En zoo een Slotvoogd was gehouden zijn verblijf gedurig op het slot te houden.

4. Wy hebben hier voor al iets van de Kasteleynen gesproken: *Claudius Fauchet f* is van gevoelen dat de Kasteleynen eertijds de naasten aan de Baanderheeren waren: en dat zy recht hadden om het opzigt over een kasteel te hebben. En *Floris vander Haar g* houdt het daar ook voor dat ze niet onderscheiden waren van de Burggraven en Ondergraven (*Vicecomites*) de-

c p. 137. - 138.
d De Fatis Eccles. pag. 527. & de Nobil. pag. 354.
e De Nob. p. 354.
f L. 8. c. 6.
g In zijne Fransche beschrijvinge der Kastelleny van Rijssel.

welke voor de Stadhouders der Graven gehouden wierden. Dit schijnt zeker genoeg te zijn dat deze Kasteleynen, in tijde van oorlog, gehouden waren de stedelingen, indien zy Kasteleynen van stedekens waren, of de ingezetenen der kasteelen ten oorlog aan te voeren. Het schijnt althans te blijken uyt den eed, dewelke door de nieuwe Kasteleynen gedaan wierd; en beschreven staat by *h Buzelinus* en by *i Floris van der Haer*. Ook schijnen zy recht gepleegt te hebben: want, ten eerste, indien ze de Vikarissen der Graven waren, en de Graven gelijk elders gezegt is, recht gepleegt hebben; zoo kan men dit recht den Kasteleynen ook niet betwisten. Ten tweede, zijn de Burggraven, ten minste die het voor hun leven waren, in Hoog-Duytsland Rechters geweest; en hebben over rechtzaaken gezeten, zoo als by *k Goldastus* gezien kan worden. *Burggravius*, zegt het *Speculum l Saxonicum*, *id est perpetuus Castellanus*, *judex est Marchionis*. Nu is het zeker dat Utrecht, als eenigzins tot het Keyzerrijk behoorende, in veele dingen de Duytsche wetten en kostuymen heeft gevolgt.

9. *Hoogerborst*, *Oyevaersborst*, *Lokhorst*, *Hoekhorst*, *Horst*, enz. Iemand zoude konnen denken waar alle die Horsten van daan mogen koomen; ik wil zeggen, wat Horst eigentlijk te zeggen is, en waarom dat die naam aan zoo veele plaatzen is gegeven. De Heer *Menso Alting m* getuygt dat *Horst*, gelijk ook *Haar* en *Harde*, en *Lee* en *Lo*, een dorachtig en verheven stuk lands betekent: hoewel hy elders zegt dat *n Haar* of *Harde* voor een harde en drooge, en *o Loo* of *Lee* voor een hoogachtige plaats genomen wierd. Anderen zeggen *p* nochtans dat *hursta*, op zijn oud Saxisch *hurste*, een bosch, en een bosachtige plaats, betekent: en dat daarom het kasteel, 't welke gebouwt wierd om de stad . . . . . . te dekken, als op een bosachtige plaats

h Buzelinus lib. 3. Hist. Gallo-Flandr. c. 10.
i Vander Haar ut supra.
k Goldastus l. 1. Constit. Imper. p. 27. Præfat. & in Recessus Imperii.
l Lib. 3. art. 52. §. 5.
m Notit. Germ. in S. part. 2. in Hohorst.
n Ibid. in Haerlem. *o* Ibid. in Anlo.
p Zie du Cange, v. Husta. *p* Ibid.

gele-

gelegen zijnde, *hurst* of *hursta* is genoemt. En hierom, zegt q *Lelandus*, is *Hursleye* ook genomen voor een bosachtige plaats. En dit *leye*, zegt hy vorder, 't welk een plaats betekent, hebben de nieuwe Schrijvers vertaalt door *Le* ofte *Ley*. Hier uyt zoude dan ook schijnen te volgen dat *Le* dezelfde betekening niet gehad heeft met *Lo*: indien *Lo*, gelijk de Heer *Alting* meent, en gelijk ook bewezen zoude konnen worden, een hooge plaats heeft betekent.

6. Dit Horst is in 't jaar 1257 door den Bisschop *Godefridus* gesticht tegen de Geldersehen. Het was zeer sterk: en de gemelde Heer *Alting* heeft in een oud Parkement der Utrechtsche kerke gevonden, dat de Bisschoppen hunne Schatten aldaar plagten te bewaaren.

q In Horst.

EMMENESSE.

Een dorp van Eemland, is al van ouds zeer groot geweest. Ja Barlandus heeft in eenige Nederduytsche gedenkschriften, raakende de Hollandsche geschiedenissen, gelezen dat het een mijl in zijne lengte heeft gehad. Emmenes.

In 't jaar 1348. is 'er tusschen Johan van Arkel Bisschop van Utrecht, en de Hollanders, een zwaare twist ontstaan over het gebied van dit dorp; dewelke ook tot een oorlog is uytgeborsten.

In dit dorp is gebooren de Heer Willem van Raderland, een deftig Rechtsgeleerde, en President in den Hove van Utrecht; wiens Rechtkundige uytspraaken na deszelfs dood in 't licht zijn gegeven.

Daar is een tweederhande Emmenes: 't eene buytens- en 't andere binnensdijks. Volgens het Rekenboek der Utrechtsche kerke Emmenes buytensdijks, en

 wierd

Emmenes binnens-dijks. wierd het eene de oude kerk te Emmenes/ het andere de nieuwe kerk te Emmenes genoemt. Beide deze kerken wierden vergeeven door den Abt van S. Paulus te Utrecht. Het in 't bezit stellen quam den Aartsdiaken toe.

Parochi-kerken, enz. De kerk binnens-dijks had tot Patroon den Heyligen Petrus. In dezelfde was ook eene Vikary.

De Patroon van de buytens-dijksche kerk was de H. Nicolaus. In dezelfde was eene Vikary, gesticht ter eere van den Almagtigen Godt/ van de H. Maagd Maria, en van den H. Martelaar Vincentius. Als deze Vikary openstond door de dood van den Heer Job Diderykse, is ze in 't jaar 1574. vergeven aan Michiel van Isselt, kerkelijk persoon in het Stift van Utrecht.

Noch was daar een andere Vikary gesticht ter eere van Godt/ van de H. Maagd/ en van S. Niklaas, zoo als blijkt uyt den volgenden brief; in den welken ook gewag word gemaakt van een outaar des H. Kruys/ enz.

I*N den name des Heylygen Drievoudicheit des Vaders, des Soens, ende des Heiligen Geests, Amen.* Soe hebben wy Volcken Jacob Zwarten zoen, Alyt Jan Spyken dochter, Ruloeff Barchmaker Claesz wyff is, Willam Ghysbertsz, Meynse Willam Ghysbertsz, Jan Willam Ghysbertsz, ende Foyce syn wyff was, Dirck Jacobsz die Jonge ende Bye syn wyff mit haer kynderen, Hille Henrick Berensz dochter, Jan Jacob Nagelsz ende Weyndelmoet syn wyff, Meyns Ghysbert Jansz, Styne Evert Hamersveltsz dochter, Rutger Jan Zwartensz, Byatris Pouwels Jan Zwarten wyff was, Henrick Lambertsz, Alyt Mells Dr., Gerbert Volckensz, Gerrytgen Gerrit Aeltsz Dr., Voert Lambert van Crachwycksz. Jacob Jacob Willamsz, ende Evert Willam Willamsz, die sommyge die noch leven-

vendich syn, ende die ander haer erfgenamen van deze voorsz persoenen; Doen kondt allen luyden: Dat wy ten love ende ter eeren Gods, synre liever gebenedyder moeder Marien, sinte Niclaes ende allen Gods Heylygen, van onsen goeden die ons Godt verleent heeft, gesticht ende geprovent hebben op een niewe Ordinantie ende fundatie als hier nae beschreven staet, by consent ende wille ons Cureyt in sinte Nyclaes kerck van Emenesse, ende by goetduncken den Burgemeester, Schepenen ende Raedt van Emenes voorsz, ende by consent ende wille den Vicarius nu ter tyt, Burchert Volcken Aeltsz, Clerck des Gestichts van Utrecht, van des heyligen Cruys outaer, dat daer gewyt staet ende is in der eeren des heyligen Cruys, sinte Catryn ende sinte Barbare in sinte Nyclaes kerck voorsz. van Emenes des Gestichts van Utrecht; Daer wy voorgenoemde persoenen toe gegeven hebben ende gheven meer renten ende goeden dan hier voormaels toe gegeven is, op alsulcke conditie, voorwaren, vermeerynge des diensts Godts totten altaer voorsz, als dese fundatie inhoudende is, tot behoef, nootdruft ende gebruyckynge eens Priesters die dit altaer voorsz, als hier nae bescreven staet, bedienen zal ewelyce ende erflycke eens jaers op te bueren ende te ontfangen; In den eersten soe heeft Volcken Jacob Zwartensz gecoft tot behoef den Priester die dit altaer voorsz bedient, nae inhouden syns briefs die daer twe syn alleens inhoudende van woorden tot woorden, *vier gouden Arnoldus Aernemse Gelresse gulden* 's jaers erfpachts, een oort min van dese voorsz gulden, van Willam Meyns Willamsz saliger gedachten, gaende uyt twaelf voeten lants min een vierendeel van een voet, opgaende van die Eem an Goylant toe, ende syn gelegen inden gerechte van Emenesse in den lande op die zuyder zyde, onderdeyls, daer Goude Evert Lambertsz wyf, saliger gedachte, op plach te woenen, daer naest gelant is op die zuyder zyde van den helen lande Jan Willam Jansz. en op die noorder zyde naest gelant is binnen sloots Zwarten zoenen mit haer lantgenoten. *Item* Alyt Jan Spyken doehter, Ruloef Barchmaker Claesz wyf is, heeft gecoft tot behoef den Priester die dit altaer voorsz bedient, *vyf en een half dachmaet lants* van Rycout Goessen Burchertsz, gelegen in den gerechte

rechte van Bunſcoten te veen vander grafte, die te vene wert after die hove plach te gaen voort ooſtwerts onderdeyls, in Rycout voorſz ſyn eygendom, ſtreckende aen den nieuwen wech, daer naeſt gelant is op die zuyder zyde, dat lant dat Peter Brugmans plach te weſen, ende op te noorder zyde is naeſt gelant Aernt Meynſz, ende hier is een eygendoms brief of, welcke brief verhalynge inhout; ende wederom ſoe heeft Rycout Goeſſen Burchertſz voorſz, deſe eygendom voorſz gehuyrt tot enen ewygen erfpacht, nae inhout der huyrbrieven diemen daer noch of maken zal. *Item* Willam Ghysbertſz ſaliger gedachten heeft gegeven *een dachmaet lants*. Meyns Willam Ghysbertſz. zaliger gedachten, heeft gegeven *een half dachmaet lants*. Jan Willam Ghysbertſz en Foyce ſyn wyf zaliger gedachten hebben gegeven *een dachmaet lants*, ende ſyn te zamen gelegen in den gerechte van Bunſcoten, in dat erve daer Bartout Claes Peterſz op te zuyder naeſt gelant is, ende op te noort zyde Willem Jacob Meynſz. *Item* Dirck Jacobſz die Jonge zaliger gedachten, Bye ſyn wyf mit haer kynderen, hebben gegeven *een dachmaets lants*, gelegen in den gerechte van Bunſcoten, daer naeſt gelant is op te zuyt zyde Roetert Daemſz, ende op te noort zyde dat erve dat Bartelmeeus Rode Janſz lant van outs geheten is, daer is een brief of op wat conditien dattet gegeven is. *Item* Hille Henrick Berenſz dochter zaliger gedachten, heeft gegeven *een dachmaet lants*, gelegen in den gerechte van Emeneſſe in die maet daer Willam Ebbenſz nu ter tyt op dat erve woent, daer naeſt gelant is op te zuyt zyde Ghysbert Meynſz, ende op die noort zyde Evert Ebbenſz mit ſyn lantgenoten; ende hier ſyn eygendoms brieven of. *Item* Jan Jacob Nagelſz, ende Weyndelmoet ſyn wyf zaliger gedachten, hebben gegeven *vyf vierendeel dachmaet lants*, gelegen in den gerechte van Emeneſſe in Ebbe Bortoutſz lant geheten is, daer naeſt gelant is op te zuyder zyde Pouwels Bartelmeeuſz naecoemers mit haer lantgenoten, ende op ter noorder zyde Wychart Gerbertſz mit ſyn lantgenoten. *Item* Meyns Ghysbert Janſz heeft gegeven *een half dachmaet lants* onderdeyls, gelegen in den gerechte van Emeneſſe, daer nu ter tyt Gerryt Aelt Gerritſz in den zelve lande op woent, daer naeſt ge-

gelant is op te zuyder zyde Rycout Evertsz mit syn lantgenoten, ende op te noorder zyde Volcken Jacob Zwartensz mit syn lantgenoten. *Item* Styne Evert Hamersferts dochter zaliger gedachten, heeft gegeven *een huys*, ende staet op te Zydtweynde genoemt is, in den gerechte van Emenesse; ende die Priester die dit altaer voorsz bedient, die zal dit huys voorsz wandtdicht ende dackdicht houden: *Item* Rutger Jan Zwartensz zaliger gedachten, heeft gegeven *een lichte gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht gaende uyten lande daer hy op plach te woenen, gelegen in den gerechte van Emenesse, daer naest by gelant is in den selven lande Volcken Jacob Zwartensz mit syn lantgenoten, ende op die noorder zyde naest gelant is van den helen lande Claes Claes Ghysbertsz mit syn lantgenoten. *Item* Byatris Pouwels Jan Zwartensz wyf was zalyger gedachten, heeft gegeven *een lichte gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht, gaende wten lande daer Pouwels voorsz op plach te woenen, gelegen in den gerichte Emenesse, daer naest gelant is up die zuder zyde Willam Jonge Meynsz, ende op die noorder zyde Hasicken acker van outs geheten is. *Item* Henrick Lambertsz zalyger gedachten, heeft gegeven *een gouden Arnoldus Gelresce Aernemsche gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht, gaende uyt enen halven acker lants, gelegen in den gerichte van Emenesse, op die zuder zyde van den lande, daer Jacob Evertsz nu ter tyt op woent, daer naest gelant is op die zuder zyde Rycout Evertsz, ende op die noorder zyde naest gelant is in den selven lande Jacob Evertsz; ende dese renten mach men versetten beleggen in een ander erve dat zoe goet is, by goetduncken der Kerckmeesters van Emenesse voorsz in der tyt. *Item* Alyt Melis dochter zalyger gedachten, heeft gegeven *enen halven Rynsce gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht, gaende wten erve dat Gerryt Woutersz erve geheten is, daer nu ter tyt Jacob Jacob Nagelsz op woent, gelegen in den gerichte van Emenesse, daer naest gelant is op die zuder zyde Goessen Jan Jacobsz, ende op die noorder zyde Thonis Evert Hamervelts erfgenamen; dese renten mach men oversetten in andere lande gelyck voorsz is van Henrick Lambertsz voorsz. *Item* Gerbert Volckensz salyger gedachten, heeft

heeft gegeven *een Rynsce gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht, gaende wt syn acker gelegen in den gerichte van Emenesse, daer naest gelant is op die zuyder zyde Bartout Claes Petersz mit syn lantgenoten, ende op die noorder zyde Heyme Blancken lant van outs geheten is; ende dese renten mach wtcopen mit twintich Rynsce gulden. *Item* Gerytge Geryt Aeltsz dochter zaliger gedachten, heeft gegeven *een Rynsce gulden 's jaers*, tot enen ewigen erfpacht, gaende wten lande daer nu ter tyt Geryt Aelt Gerytsz op woent, gelegen in den gerichte van Emenesse, daer naest gelant is op die zuder zyde Rycout Evertsz mit syn lantgenoten, ende op die noorder zyde Meyns Ghysbert Jansz met syn lantgenoten; ende dese renten mach men wtcopen mit twintich Rynsce gulden. *Item* Goert Lambert van Crachwycksz zalyger gedachten, heeft gegeven een *gouden Arnoldus Gelresche Aernemsce gulden 's jaers*, tot enen ewigen erfpacht gaende wt dat erve daer Meyns Ghysbert Willamsz nu in der tyt opwoent, gelegen in den gerichte van Emenesse, daer naest gelant is op die zuder zyde Jacob Hugen mit syn lantgenoten, ende op die noorder zyde Bartout Claes Petersz mit syn lantgenoten, mit zulcken voorwaerde dat men dese renten wtcopen mach mit twaelf gouden gulden voorsz. *Item* Jacob Jacob Willamsz zaliger gedachten, heeft gegeven *een lichte gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht, ende syn erfgenamen hebbent geset in die twe noorder ackeren gelegen in Jan Goesensz lant van outs geheten is, gelegen in den gerichte van Emenesse, daer naest gelant is op die zuder zyde, in den selven lande, Lambert Jan Thymansz mit syn lantgenoten, ende op die noorder zyde die zydweynde geheten is, mit alsulcken voorwaerde dat men dese renten wtcopen mach mit achtien lichte gulden. *Item* Evert Willam Willamsz ende Niese syn wyf was, zaliger gedachten, hebben gegeven een *halve lichte gulden 's jaers*, tot enen ewygen erfpacht, gaende wt enen halven acker lants gelegen an die steghe int erve daer Jan Willem Ghysbertsz nu ter tyt opwoent, gelegen in den gerichte van Emenesse, daer naest gelant is op die zuder zyde in den zelven lande Jan Willam Ghysbertsz, ende op die noorder syde Goesen Voochs naecoemers, ende desen halven lich-

te gulden mach men wtcopen mit tien lichte gulden, mit consent der Kerckmeesters voorsz in der tyt. *Item* dese erfrenten die hier voorsz staen die men wtcopen mach, ende in anderen landen te zetten binnen den gerichte van Emenesse of te lossenen mit gelden als voorsz is, en sel nyment doen mogen, hy en heeft eerst op geleyt ende betaelt alle afterstallyge pachten ende renten die dan in der tyt verschenen zellen wesen. *Item* soe wie syn renten lossen wil mit gelde als voorsz staet, die selt die Kerkmeesters voorsz in der tyt een viesendeel jaers te voeren opseggen voor sinte Peters dach *ad Cathedram*, op dat sy te tyde die ghelden weder beleggen moegen tot behoef den Priester die dit altaer voorsz bedient. *Item* alle dese erfpachten voorsz sel men betalen alle jaer commer vry te leveren op sinte Petens dach *ad Cathedram*, of binnen vbetien dagen daer nae onbegrepen, den Priester die dat jaer lange verleden den dienst gedaen heeft op dit altaer voorsz, nae inhout deser fundatie; ende waert zake dat den dienst van dat jaer verleden, alsoe nyt gedaen en waer op dit altaer voorsz, soe zellen die Kerckmeesters voorsz in der tyt dese erfpachten ontfangen, ende daer Missen mede laten doen op dit altaer voorsz nae inhout deser fundatie van enen Priester diehem believen zal onbecroent van den Vicarius te wesen, die nu in der tyt is, of syn naecoemers; ende die kermisse van desen altaer is op sinte Remigius ende Bavonis dach. Dese weerde perssoenen voorsz, ende die erfgenamen van den doden perssoenen voorsz, is hoor wille, ende ordineren dat die Priester of die Vicarius des altaers voorsz, dat wy gesticht hebben, voor dese voorsz goeden ende renten weder doen zal selver vier Missen in elcke weke op dit altaer voorsz celebreren; ende alsoe veel meer Missen te doen op dit altaer voorsz als hy meer devotien heeft, ende dese voorsz Missen zel hy doen des Sonnendages, des Manendages, des Vrydages, ende die vierde Misse sal hy doen in elcke weke als die Priester des altaers voorsz meeste devotie heeft, ende alle Manendage zal hy doen een syngende Sielmisse voor alle gelovigen sielen, ende bysonderlinge voor alle die ghene die dese Vicarie voorsz gefundeert, geprovent, ende hoer goet daer toe gegeven hebben, ende voor alle zielen dies van
sech-

rechtloen eygen, ende hy zal daer laten lesen voor een *Pater noster* ende een *Ave Maria* als hy dat water nemen. Ende als die Misse wt is, zoe sel hyse begaen voor dit altaer voorsz mit tween Psalmen te lesen, als *Miserere* ende *de Profundis*, mitter Collecten *de Profundis*, als manierlick is, mer syngt men boven op dat hoge altaer, of en heeft hy geen Clerycken die hem helpen syngen, zoe sal hy lesen die Misse, ende alle Vrydage een syngende Misse van den heyligen Cruys, ende bidden ende lesen als voorsz staet van des Manendages Misse; ende waert zaecke dat die Vicarius des altaers voorsz niet van stade en waer op dese dagen voorsz Misse te doen, zoe mochte hyt verhalen op ten anderen dach naest daer nae. Ende voort en zel dese Vicarius voorsz gheen anderen dienste bedienen, dan op dit zelve altaer voorsz, mer waert zaecke dat by oorlogen, onruste van den lande, ende diergelycke zaken, die goeden voorsz den Vicario onbruyck gemaekt waren, soe mach die voorsz Vicarius enen anderen dienst bedienen daer hy den cost van crygen mach; ende waert zake dat by banne, ofte andere diergelycke zaken, daer die Priesters mede behyndert werden, dat sy mit goeder conscientien geen Misse doen en mochten, soe mochte dese voorsz Vicarius trecken daer hy Misse doen mocht ende verdienen dese goede ende renten voorsz, ende doen dien zelven dienst voorsz op een ander stede nae syn vermoegen, ter tyt toe dat hy weder mochte coemen dienen op die zelve Vicarie voorsz, mer hy en sel onder den dienst deser Vicarien voorsz, geen ander renten buten verdienen dewyl dat hy wt is, alsoe verre als hem die renten van deser Vicarien volcoemelycken volgen moegen; ende waert zake dat die Vicarius des altaers voorsz tot eniger tyt, enige Misse ongedaen liet, zoe verbuerde hy van elcker Misse die hy niet en dede als voorsz is, anderhalve Johannss Burgoenscen braspenninck, ten waer zake dat hy merckelick ende kennelick alsoe cranck waer dat hy gheen Misse doen en mochte, want dan soe en verbuerde hy niet, ende daer sel hy by synre conscientien toe verbonden wesen, dat hy die pene van den anderhalven Johannes braspenninck voorsz binnen viertien dagen na den versumen op te leggen ende te be-

betalen die Kerckmeesters van sinte Nyclaes kercke van Emenesse in elcker tyt, tot behoef een ander Priester die hen believen sel, daer Missen mede laten te doen op ten altaer voorsz; ende waert zake dat dese Vicarius voorsz, dese voorsz pene binnen viertien dagen niet en betaelde, zoe moegen die Kerckmeesters voorsz inder tyt dese pene voorsz verhalen aen den reetsten renten der Vicarien voorsz op ten derden penninck meer. Voirt zoe zel die Vicarius des altaers voorsz stadelycken binnen den Kerspel van Emenesse wesen ende woenachtich syn, voort zoe zel dese voorsz Vicarius synen Pastoer gehoersamich wesen in allen redelycken ende eerlycken zaken, die *Metten* ende *Vesper* eerlycken helpen syngen in syn Religy, ende des heyligen dages in der kercken voorsz onder die Misse niet te wesen sonder syn Religy aen te hebben. Voort zoe zel dese Vicarius voorsz mede gaen mit zyn Religy in allen Procescien groot ende cleyn die daer gescien zellen alle jaer in dat hele jaer. Voort zoe zullen alle die goeden ende renten, die dese Vicarien voorsz hier namaels bezedt of gegeven zellen werden, zellen gaen ende wezen in verbeteringe der Vicarien voorschreven. Voort zoe en zel deze Vicarius deze Vicarien voorsz nyt permutiren zonder consent ende wil der Collatoers der Vicarien voorsz. Ende alzoe lange als Burchaert Volckensz voorsz, Vicarius nu in der tyt van dezer Vicarien voorsz, ofte enige anderen Cleryck die hier namaels deze Vicarie voorsz, gegeven zel werden, geen Priesters en zyn, ende den dienst zelver nyt doen en moegen nae inhout dezer fundacy, zoe en zellen zy dezer Vicarien voorsz renten ende goeden niet op bueren ofte onfangen ter tyt toe dat zy den dienst zelver bewaren nae inhout dezer fundacy, ende personaliter residiren, want deze Vicarie voorsz en zel gheen absenti geven, mer die Kerckmeesters voorsz elck in zynder tyt, zellen alle die goeden ende renten van dezer Vicarien voorsz ontfangen ende op bueren, ende mit die renten een Priester winnen die hem believen zal, die den dienst doen zel nae inhout dezer fundacy, ter tyt toe dat die Vicarius zelver den dienst doet als voorsz is. Voort deze levende perzoenen voorsz, ende die erfgenamen van den perzoenen voorsz, die deze Vicarie

voorsz gesticht ende geprovent hebben, is hoer wille ende ordinairen ende bidden nae deze tyt, deze ghifte ende Collatie van dezen altaer voorsz tot ewygen... altoes wederomme aen den Burgemeester mitten twe Kerckmeysters van Emenesse voorsz in der tyt coemen zel ende mach; ende tot wat tyden dat deze Vicarie voorsz besterst by den Vicarium in der tyt, of enyge andere puncten voorsz ledich worde nae inhout dezer fundacy, zoe zellen die Collatoers voorsz by der meeste stemmen deze Vicarie voorsz geven binnen vier maent daer nae dat zy bestorven of ledich gheworden is, ghelyck als deze fundati is, geven enen eerbaren geleerden waerlycken ende reckelycken man, die zyn *Cantum* redelycken can, die Priester is, of binnen jaers Priester worden mach nae die tyt dat hem die Vicarie gegeven is. Voert zoe begheren wy een Ghilde ende een Broederschap op ten altaer voorsz te maken van den heyligen Cruys geordineert te wezen nae die Broederschap hoers zelfs goetdunckken om den dienst Gods te eerlycker ende te godlycker te doen, ende om die Vicarie meer te vercieren mit cleynodien, ende waert zaeck dat die Vicarius voorsz van dezer Vicarien voorsz, die nu is, of hier namaels wezen zal, tot enyger tyt dispensatie haelen van onzen heyligen aertschen Vader den Paus van Roemen, ofte van zynre gemachticht Legaet, ofte van onzen eerweerdigen Heer ende Vader in Gode den Bisscop van Utrecht, die nu is of hier naemaels wezen zal, van dezen dienst voorsz verlicht te wezen, ofte van enige van dezen voorsz puncten verminret te wezen, alwaert dat zulcke vermeten dispensatie wt eygen wil of beweghynge of oock zeeckere vermeten wetenscap onzes heyliges aertsce Vaders, ofte zyns gemachtich Legaet, ofte oeck van den Bisscop van Utrecht gegost ende gegeven waer, zoe zal die zelve Vicarius volcoemelycken vervallen wezen van dezer Vicarien voorsz, ende die Collatores zullen dan die zelve Vicarie voorsz een ander Priester ofte Clerick confereren moegen die hem believen zal. Ende als deze Vicarie voorsz, die hier namaels eerst ingeleyt zullen werden, zoe zal dan die Vicarius in der tyt, die dan wezen zal, een eedt doen dat hy dienen ende bewaren zal deze Vicarie voorsz nae in-

hout

hout dezer fundati. Voort zoe en zal men deze Vicarie voorsz, of den altaer voorsz, nymant geven, hy en zal eerst goede erf-burgen zetten, die gelant ende gegoet zyn in den gerechte van Emenesse, dat hy houden ende voldoen zal dat zelve dat deze fundatie begrepen heeft, ende daer zal hy die Kerckmeesters voorsz enen goeden Schepen-brief of gheven ende laten maken buten die Collatoers cost. Ende deze fundati zal liggen in der stadt kist van Emenesse voorsz, mit alle die brieven die tot den altaer voorsz behoren in een cleyn cofferken besloten mit drien sloten, daer die Collatoers die sleutelen of bewaren zullen elcx in haer tyt. Ende wy bidden oetmoedelick onzen genadigen Heer ende eerweerdigen Vader in Christo, Heeren *David van Burgongien* Bisscop van Utrecht, deze fundatie ende die puncten voorsz van dezer fundatien te believen ende approberen. ende deze goeden ende renten voorsz daer toe gegeven ende hier naemaels oft Godt wil gegeven zullen werden, mortificeren ende gheestelick maken, ende in den naem Gods by zynre authoriteyten te confirmeren ende die oude fundatie te nyt te maken, die hier voormaels van deze zelve levende persoenen voorsz ende erfgenamen van den persoenen voorsz gemaeckt is. Hier hebben by, aen ende over geweest daer deze Ghift voorsz gheschiet is van deze voorgenoemde levende persoenen, ende die erfgenamen van den doden persoenen voorsz, dien Godt genedich zy, op alzulcke vorweren ende conditien als voorsz is, ende daer alle deze voorsz puncten ende vorweren belieft ende overgegheven zyn als voorsz staet, Goessen Willam Jacobsz Schout, Dirck Willam Claesz, Gerryt Thonis Jacobsz, Henrick Elbertsz, Rycout Evertsz, Aelbert Rycoutsz, ende Thonis Jacobsz Schepenen in den gerichte van Emenesse voorsz. In oorconde ende tuych der waerheyt zoe hebben wy Schout ende Schepenen voorgenoemt dezen brief bezegelt elcx mit onzen zegelen aen dezen brief gehangen. Gegheven int jaer ons Heren duyzent vier hondert ende tachtich op sinte Victoors avont. Ende duer deze brief was een brief duer getransfixeert bezegelt mit een groot zegel van roden wassce, luydende van woorde tot woorde als hier nae volcht;

 David

* David van Borgonje, door de genade van Godt en van den Apostolisschen Stoel Bisschop van Utrecht, wenscht aan alle en iedere geloovigen van dit Bisdom, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen koomen zullen, de zaligheit in den genen die de zaligheit van allen is. Dewijl wy altijd genegen zijn om den Goddelijken dienst te vermeerderen; zoo is het dat wy, op het ootmoedig verzoek van onze in *Christus* beminde *Volkert Jakobs Zwartens*, en de andere persoonen dewelke in 't begin van dezen brief, die door onzen tegenwoordigen brief gestoken zijn, met naame vermeldt staan, en dewelke de stichters zijn van de altijd duurende Kapellany ofte Vikary, in den zelven brief uytgedrukt; dat wy, zegge ik, de stichting en begiftiging van dezelve Vikary of Kapellany, zoo als ze in den gemelden brief beschreven staan, door den inhoud dezes bekrachtigen, goedkeuren, en in Gods naame bevestigen; behoudens nochtans het recht der Moederkerke, en de rechten van ieder in 't byzonder, wie dat het zy; dewelke wy geenzins van meeninge zijn door den tegenwoordigen brief te verkorten: en daarenboven rechten wy dezelve Vikary of altijd duurende Kapellany tot een tytel op van een altijd duurend kerkelijk benefici. En wy ordonneeren dat alle de goederen, dewelke in den gemelden brief aan dezelve Vikarye vereert zijn, en na dezen noch vereert zullen worden; en ieder der zelve goederen in 't byzonder, kerkelijke goederen zullen zijn, en reeds zodanige zijn: en in de kerkelijke vrydommen gehandhaaft zullen worden. Vorders hebben wy voor de eerste reize in deze Vikarye ge-

* Deze brief was in 't Latijn geschreven.

stelt

ftelt den in *Christus* beminden Heer *Burchert*, *Volkert Altets* zoon, die ons tot dezelve Vikarye is voorgedragen: en wy hebben dezelve, met alle haare gerechtigheden en al haar toebehooren, aan hem vergeeven; en vergeevenze noch door den tegenwoordigen brief aan den voornoemden *Burchert*, om 'er in 't bezit gefteld te worden. Weshalve wy aan alle en iedere Priefters, Kapellaanen, Klerken, en openbaare Notariffen, onder ons gebied behoorende, op de deugd der H. gehoorzaamheit gebieden dat zy den gemelden Heer *Burchert*, of in zijne plaats en op zijnen naam deszelfs wettigen gemagtigde, in het lichaamelijk, zakelijk, en dadelijk bezit der gemelde Vikarye of altijd duurende Kapellanye en van alle de rechten en al het toebehooren der zelve, met de behoorlijke en gewoonlijke plegtigheden, zullen hebben te ftellen, aanteneemen, toetelaaten, en in te haalen; of dat iemand van hun hem aldus in 't bezit zal hebben te ftellen, aanteneemen, toetelaaten, en in te haalen. Gegeven onder ons zegel van Biffcoppelijke zaaken, 't welk wy aan den tegenwoordigen brief hebben doen hangen. In 't jaar onzes Heere een duyzend, vier hondert, tachtig, den 6. der maand November.

W. BUSER, *Notaris*.

Floris van Vianen en Timotheus Spoors hebben voor dezen Emmeneß en het nabuurige Hilversom gaan bedienen. Pastoors van Emmeneffe.

Naderhand hebben de volgende Pastoors het beftier over de Katolijken van 't zelve dorp gehad;

Fulgentius Leutelaar, een Regulier Kanonnik naar den Regel van den H. Augustinus.

Gerardus Scheerder, een Klevenaar; dewelke Pastoor te Maasland zijnde/ van daar naar Emmenes wierd beroepen; en aldaar is overleden den 12. van November/ in 't jaar 1681.

Gerardus Scheunink, een Amersfoorder; dewelke naderhand beroepen wierd tot de Pastory van Kampen/ en aldaar is gestorven.

Cornelius Dierhout, een Utrechtsch Edelman/ en een Lovensch Godtgeleerde. Naderhand wierd hy Pastoor van Naarden: en tegenwoordig bedient hy de Pastory van Tek-op/ enz.

Gerardus Top, een Geldersman.

Inkomsten der Pastorye. De Pastory van Emmenes binnens-dijks/ volgens de meergemelde Nederduytsche Lijst/ had de volgende goederen en inkomsten:

Jaarlijcks 40. loot silvers.	
1. halve acker lands in Emmenesse,	18 - 0
1. vierde deel van een acker,	9 - 0
1. vierendeel van een acker,	6 - 0
3. Dammaet lands gelegen in Bunschoten,	9 - 0
	42 - 0

der Vikarye van 't H. Kruys. De Vikary van 't H. Kruys had aan inkomsten 2. Filips guldens.

van den Koster. De Koster had een jaarlijksche rente van 8 - 0

van de kerke buytens-dyks. De Kerk van Emmenesse buytens-dijks had de volgende goederen en inkomsten.

Een stuk lands in Emmenesse,	24 - 0
Zijn noch twee Vikaryen; maer de goederen zijn onbekent.	
1. Vikarye met de fundatie.	
	24 - 0

Hier

Hier nevens ook de lijst van de goederen/ die het Broederschap van S. Anna heeft gehad;

1. Dammaet lands,	5 -	5
1. half Dammaet gelegen in 't Moelen land,	2 -	0
1. Rente-brief,	6 -	0
1. dito,	2 -	0
1. dito,	6 -	6
1. dito,	3 -	0
1. dito,	2 -	4
1. dito,	2 -	0
1. dito,	7 -	0
1. kleyn hofje,	0 -	12
	36 -	8

Het Broederschap van 't Sakrament had ook eenige goederen; als:

5. Schaer weyen, elk omtrent 1. Dammaet,	17 -	0
1. Dammaet in de Meynsse mast,	9 -	0
1. Dammaet,	5 -	0
1. halven acker,	11 -	0
1. stukje lands,	0 -	12
	42 -	12

WESTBROEK.

Gelijk Oostbroek / een oude Abdy van S. Benedictus Order / aldus genoemt is om dat het ten Oosten der stad Utrecht gelegen was; zoo is Westbroek aldus genoemt om dat het gelegen was aan de Westzijde der zelve stad. Hier stond een Parochi-kerk / dewelke van ouds onder het Aartsdiakenschap van de Domkerke behoorde. *De Parochi-kerk van Westbroek.*

In deze Kerke was een Vikary aan 't groote outaar. *Vikaryen.*

Ook was 'er een Vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria.

Volgens het Rekenboek van Floris van Wede heeft het vergeeven van de Pastory en van de Pastoors inkomsten gestaan aan de Heeren van Zuilen; die ook de Heeren van Westbroek waren.

Pastoors: Als deze Pastory open was gevallen door de dood, of door den afstand, van Heer Otto van Ek; is tot dezelve, in 't jaar 1573, benoemt en afgekundigt de Heer Hendrik Hendrikse van Haastrecht.

Vikarissen. Tot de Vikary van 't groote outaar, openstaande door den vrijwilligen afstand van den Heer Boudewyn Janse, is in 't jaar 1529. benoemt en afgekundigt de Heer Job Gerritse.

* En tot de Vikary van de H. Maagd Maria, openstaande door de dood van Heer Aalbrecht, is in 't jaar 1573. afgekundigt de Heer Aarnout van Kuyk. In 't jaar 1587. is in van Kuyks plaatze aangestelt de Heer Petrus Vereem; zijnde daar toe voorgestelt door de Patronesse, Juffrouw Everarda van Holt.

Hier dient aangemerkt dat deze Petrus tot de gemelde Vikary is toegelaaten door de Gemagtigden der Staaten van Utrecht.

De Blauw-kapel. Noch staat hier een Kapel van O. L. Vrouw; dewelke naar de blauwe leyen, of naar de blauwe deuren, de Blauw-kapelle word genoemt. In deze Kapelle was ook een Vikary; waar van in 't jaar 1586. de vergeever was mijn Heer van Gent.

* Uyt het Rekenboek van Floris van Wede.

Z U Y L E N

Word in de Brieven der Kerkgiften (1) Thule genoemt; en is een heerlijkheit / met een Kasteel: hebbende / ten minste voor een gedeelte / den Abt van Oostbroek toegekomen. Zuylen.

Daar stond een Kapel / met eene Vikarye / waar van de vergeeving in 't jaar 1586. gestaan heeft aan de Gravinne van Egmont. In 't zelve jaar wierd deze Vikary bekleedt door den zoon van Geurt, dewelke woonachtig was in den Hage. Vikary.

Na dat de Abdy van Oostbroek vernielt was; hebben de boeren van Zulen het lichaam van Willem, Graaf van Rennenbergh / dewelke den 8. July 1546. op zijn kasteel van Zulen overleden was / van Oostbroek gehaalt / in een loode kist gesloten / en in de Kapel van Zulen / daar zijn hert begraven was / ter aarde bestelt. De Heren van Zulen.

Uyt het zelve geslagt was Hermannus, Graaf van Rennenburg / Heer van Aldenhorn / van Westbroek / en van Zulen / enz. dewelke Proost van S. Lambrechts Kerke te Luyk / en van Oudmunster te Utrecht is geweest. Hy stierf den 28. January 1585. en is te Luyk in S. Lambrechts Kerke begraaven. Willem Graaf van Rennenberg.

Wy hebben elders al gezeit dat hy / na de dood van Frederik Schenk, tot het Bisschopdom van Utrecht was benoemt. Doch de plaats en de tijd van zijne dood waren ons noch niet bekent; dewelke wy zedert gevonden hebben in de kladschriften van Gysbertus Lappius. Harmen Graaf van Rennenberg.

Wy hebben onder ons eenen brief / gedagtekent den 12. Maart 1561 / en met eygen han-

de van hem geschreven aan Heer Thomas Persels, Vikaris van den Dom te Utrecht. Noch hebben wy de akten van 't bezoek, 't welke hy in 't jaar 1572. als Deken van Gouda, gedaan heeft in zijn Dekenschap tusschen den Yssel en de Lek; van welke akten wy beneden noch te spreeken zullen hebben.

Dit is de lijst van de goederen der Kapellanye te Zulen:

Ses mergen land tot Maarselen,	22 - 0
Noch 2. mergen lands,	
Noch 4. mergen lands,	
Een huys staende op het voorsz. land.	

AANTEKENINGEN.

1. *Heda* [a] geeft den naam van *Thule* aan de stad *Tiel*. Doch de Heer *Menso Alting* verstaat de giftbrieven ook van Zulen; dewijl dezelve genoeg te kennen geeven dat de landeryen, dewelke in de gemelde brieven vermeldt staan en weggegeven worden, zich niet vorder gestrekt hebben als het gebied van Utrecht.

2. Echter schrijft de voornoemde *Menso Alting* dat dit Zulen, in 't jaar 1338. door den Graaf *Rotgarius* gegeven is aan de kerk van Utrecht.

[a] In S. Willibr.

MAARSEN

Maarsen een oude naam.

Word in de lijst van de goederen der Utrechtsche Kerke ook Marsna, en somwijlen Marsua genoemt. Van ouds heeft 'er, recht over de Kerk, het kasteel Maarsen gestaan: 't welke in 't jaar 1086. gebouwt zijnde, in 't jaar 1529. we-

wederom van nieuws is opgehaalt en vertimmert door Steven Nyeveld. Maar tegenwoordig is het te niet gegaan / en verandert in de Hofstede ter Meer; dewelke den Heer van Nierop toebehoort.

De Kermis word'er gehouden Zondags binnen het Oktaaf van de Geboorte der Allerheyligste Maagd.

De Parochi-kerk / dewelke S. Pancratius tot Patroon had / stond onder den Aartsdiaken van Utrecht. Patroon van de Parochi kerk.

In dezelve was een outaar en eene Vikary van S. Michiel. Noch was 'er een Vikary, met den last van een weekelijksche Misse / aan 't outaar van de H. Moeder Godts / en van den H. Niklaas.

Dezelve wierd in 't jaar 1547. bekleedt door Heer Hermannus, Frederiks zoon. En in 't jaar 1574. door Lambert Willemse, Kerkelijk persoon onder het Stift van Utrecht; dewelke tot voorzaat heeft gehad Frans Pieterse.

Hier by gaat de oude lijst van de goederen / die de Pastory van Maarsen heeft gehad: Inkomsten der Pastorye.

Jaarlijks inkomen,	24	-	0
5. Mergen lands,	24	-	0
1. Huys met een schoonen Bogaart,			
Noch eenige landen.			

S. Michiels outaar had de volgende goederen:

3. Mergen gelegen in maeten,			
De Smit aldaar jaerlyks,	3	-	0
Willem Gerrits,	5	-	0

De Vikary en 't Broederschap van S. Marie bezat

4. Mer-

4. Mergen lands,
1. Hofstedeke van een bond,
Uyt een hofstedeke, ... 2 - 0

De Kostery had 4. Mergen lands.

Pastoors van Maarsen.

In 't jaar 1575. was Pastoor van Maarsen Volquinus Willemse Glasius.

In de laatste eeuwe is Maarsen met de naast-gelegene dorpen bedient geweest door Laurentius Heimenberg, een Utrechtenaar: dewelke naderhand Pastoor is geworden van Pomade en Woubrugge; alwaar hy den 28. Maart 1677, diep in den avond, in een sloot gevallen en verdronken is.

Na Heimenbergs vertrek is de Pastory van Maarsen en van de omleggende dorpen bekleed geweest door

Willem Schevikavius, een Enmerikker. Doch de Bisschop van Kastorien heeft hem, om zyn misselyk gedrag, in zyne bedieningen opgeschort in het jaar 1672. En naderhand, als de Fransen meester van Utrecht geworden waren, heeft hy hem ook uyt de Pastory gejaagt door den Heer Ruysch, Officiaal van Utrecht. Hem is gevolgt

Jakob Byleveld, een Utrechtenaar, Priester uyt de Vergaderinge der Oratooren.

OOSTVEEN,

Een dorp van het Nederstift, heeft ook onder het Aarts-Diakenschap van Utrecht gestaan. Daar stond eene Kapel, dewelke in 't jaar 1574. bedient wierd door Jakob Jansse van Selm.

Van

Van Amsterdam / Amsterveen / Waberveen en van meer andere plaatzen en dorpen / dewelke eertijds onder het Aartsdiakenschap van den Utrechtschen Dom behoort hebben / zullen wy in de beschrijvinge van Amsteland / daar het de rechte plaats is / beter konnen spreeken.

Onder het Aartsdiakenschap van S. Salvators Kerke, of Oudmunster, hebben de volgende plaatzen gestaan.

Wyk te Duurstede,
Ryswyk,
Werkonden,
Odyk,
Gooy,
Houten,
Tul, *'t Wael*,
Vreeswyk,
Everdingen,
Gasparden, anders
Hagestein,
Vianen,
Lexmont,
Jaarsveld,
Ysselsteyn,
Monfoort,
Heykop,
Haastrecht,
Oudewater,
Linschoten,
Vleuten,
Woerden,
Bodegrave,
Zegveld,
Zwammerdam.

DUUR-

DUURSTEDE.

Afkomste van den naam Duurstede.

Keyzer Otto de Groote heeft Dorestade in eenen brief van 't jaar 959. Villa, dat toen een stad betekende / genoemt. Ook heeft hy aan dezelfde plaats / als aan de voornaamste koopstad van 't gansche land / den ouden Vrieschen naam van* Wick of Wijk toegepast. Want Wijck had by de ouden dezelfde betekening / dewelke nu gegeven word aan het naamwoord stad. En 't gene by ons een stadboek word genoemt / en het rechtboek van onze stad betekent / wierd by hen genoemt Wich-billet; Welke naamen by die van Maagdenburg noch over is gebleven in het bekende Weichbilt. En 't gene noch beter ter zaake dient; daar zijn ontelbaare steden / voornamentlijk in Engeland / die de benaaming van Wijk behouden hebben.

Karel de Groote, eer dat hy het keizerdom over het Westen aangenomen had / heeft door de gelegendheit van de stad Duurstede / als vermaard zijnde door de zege die zijn oud grootvader Pippijn aldaar tegen Radbodus bevochten had / wel willen aanwijzen de gelegendheit van Utrecht: Utrecht, zegt hy / beneden Duurstede gelegen. En in denzelfden brief stelt hy Duurstede gelijk met het Paleys van Nimwegen / en met de vermaardste steden van Vrankrijk.

* Alting. German. inf. part. 1. pag. 44. &c.

Ten tijde van de schrikkelijke stroopingen der Noordsche volkeren wierd het onder de grootste koopsteden gerekent; doch is verschei- de maalen verwoest. De eerste verwoesting van Duurstede is volgens de Fuldissche jaar- boeken voorgevallen in 't jaar 835. en 836. De tweede in 't jaar 847. de derde in 't jaar 864. Onder deze verwoestingen is de gemelde stad berovert en afgebrandt door de Opperzee- roovers Ruricus en Hariardus. De Kanonnik van Nuyts / dewelke de groote Kronijk van Nederland uyt de gedenkschriften van zijne eeuwe tot zijnen tijd toe / dat is tot het jaar 1484 / beschreven heeft; voegt 'er noch by dat in de gemelde stad / ter tijde der eerste verwoe- stinge / wel 55. Parochi-kerken gestaan hebben. Doch in 't eerste * en tweede deel van ons Batavia Sacra hebben wy met Buchelius en met de Bollandisten bewezen dat dit van de stad en het stadsgebied verstaan moet worden. Wisselvalligheden der zelve stad.

Naderhand hebben de Bisschoppen van Utrecht aldaar een nieuw kasteel / onder den ouden naam van Duurstede / opgebouwt; waar in David van Borgonien en Filips van Borgonje, beide Bisschoppen van Utrecht / tot hunne dood toe gewoont hebben; zijnde ook in de Parochi- kerk aldaar begraven. Daar zijn noch eenige overblijfzelen [a] van dit kasteel in wezen. Ook is 'er een stedeke bygebouwt / 't welk den ouden naam van 't Wijk behoudt. Maar dit is vry sober; hoewel dat het onder de kleine ste- Het kasteel.

* In 't I. deel van het Latijnsche *Batavia Sacra* pag. 114. en in 't tweede deel pag. 138.

a Uyt eenen brief van den Notaris des Kapittels aan *Fred. Schenk*: uyt het *Cathedraticum* der Utrechtsche Kerke: uyt het Rekenboek van *Floris van Wede*, enz.

den

den van 't Utrechtsche stift gerekent word. In de bulle, wegens de grensscheidingen van 't Utrechtsche Bisdom, gelijk wy elders al aangetekent hebben, is het niet eens vermeldt.

By Duurstede is een Dam voor den Rhijn geschoten: zijnde het begin van den Neder-Rhijn.

De Parochikerk.

De Parochi-kerk, dewelke S. Jan den Dooper tot patroon heeft, is redelijk groot. In 't jaar 1366. heeft Gisbertus, Heer van Duurstede en Abkoude, in dezelve een Kapittel opgerecht van 12. Kanonnikken.

In de kerk stonden verscheidene outaaren; aan dewelke ook Vikaryen gesticht waren.

Vikaryen.

In het koor stond een outaar van 't H. Kruys; aan 't welke de Heeren van Duurstede en Gaasbeek eene Vikary gesticht hebben ter eere van de H. H. (1) Christophorus en Martinus, met de verbintenisse van 'er alle weeken eene Mis te leezen. Deze Vikary, dewelke door de gemelde Heeren zelf vergeeven wierd, is weleer bekleedt geweest door den Raadsheer en Meester Jakob van Broekhoven. Onder Frederik Schenk is ze bekleedt door Meester Johan van Wee. En volgens het Rekenboek van Floris van Weede wierd ze in 't jaar 1586. bekleedt door Henricus van Hekeren.

Aan 't outaar van S. Jan den Dooper was een Vikary; dewelke gesticht was door Egidius de Bruyn, en ook vergeeven moest worden door de gemelde Heeren van Duurstede. Daar was een verbintenis by van 3. weekelijksche Missen; en van op de plaats der Vikarye te woonen.

Onder Frederik Schenk is deze Vikary bekleedt geweest door Bernardus Uteneng; en in

't jaar

't jaar 1586. door Elg. Theodorus van Zuylen van Natewisch.

Noch was 'er een Vikary aan 't altaar van S. Magdalena.

Eene Vikary van Vorselaer; dewelke in 't jaar 1586. bekleedt wierd door Heer Taats van Amerongen.

Eene Vikary aan S. Elizabets outaar; wierd in 't jaar 1586. bekleedt door Henricus Pickius.

Eene Vikary aan S. Thomas outaar/wierd in 't jaar 1586. bekleedt door Lodewyk van Oort.

Eene Vikary aan S. Agataas outaar; wierd in 't zelve jaar bekleedt door Mr. Lambrecht van der Burch, Deken van S. Mariaas Kerke te Utrecht.

Eene Vikary aan S. Josefs outaar.

Noch heeft 'er een kapel van 't oude kerkhof gestaan buyten de stads vesten: dewelke voor 't jaar 1586. is afgebrandt. In deze kapelle hadden de Heeren van Gaasbeek eene Vikary gesticht ter eere van 't H. Kruys/ en van de H. Maagd Brigida; met de verbintenisse van zoo veele Missen/ als 'er door een bequaam Priester gelezen konden worden. Deze Vikary is voor Schenks tyden bekleedt geweest door den Heer Jakob van Broekhoven: en in 't jaar 1586. * door Heer Ratteler, Deken te Wyk.

Binnen de stad stond ook een Gasthuys; in 't welke eertyds een Vikary was opgerecht ter eere van de HH. Ewaldus en Elizabet: met den last van op de plaatze te woonen / en 's weekelijks eene Mis te leezen. Gemelde Vikary is door de tyden van Fred. Schenk bedient geweest door den Heer Antonius Valjant, Deken van Breda. Ten tyde van Fred. Schenk is ze

* Uyt het Rekenboek van Floris van Wede.

bekleedt door Heer Willem N. die de Steefvader van den Heer Bossu, den Stadhouder dezer landen, is geweest. In 't jaar 1618. heeft de zoon van Adriaan van Vianen dezelve Vikary bezeten.

Doch in 't jaar 1661. is ze, achtervolgens den afstand van Gerardus Recht, begeven aan Frederik Isendoorn, Johans zoon: gelijk blijkt uyt dit verzoek-schrift, 't welke in 't zelve jaar by de Staaten van Utrecht, als het opzigt over dezelve Vikary hebbende, is ingelevert:

Geeft reverentelyk te kennen *Johan van Issendoorn*, Schout der stadt Wyck, als Vader en Voocht van *Frederick van Issendoorn*, sijns suppliants soon, dat Mr. *Gerard Recht* ten behouve van zyn suppliants soon, geresigneert heeft seeckere sijne *Vicarye* gefundeert int H. Cruys ende het Gasthuys tot Wyck; en alsoo den suppliants soon omme inde possessie van de voorsz. *Vicarye* te werden geadmitteert, en dat selve niet validelyk can geschieden sonder U Ed. Mog. aggreatie: Soo keert den suppliant sich tot U. Ed. Mog. versoeckende seer reverentelyk appoinctement van aggreatie op sijn suppliants voorn. soon.

Dit doende, &c.

Behalven dit alles is 'er te Wijk, volgens het Roomsche Verhaal van Jakob de La Torre, een vermaard klooster geweest van Reguliere Nonnen. Noch was 'er een klooster van Adelijke Juffrouwen.

Ook plagten de Boogschutters hunne vertooning ofte oeffening daar 's jaarlijks te doen: op welke vertooning, op dat ze des te heerlijker zoude zijn, de Wijkenaars in 't jaar 1527.

den

den Bisschop Henricus en den Graaf Floris uyt-genoodigt hebben. *

Volgt de lijst van de goederen en inkomsten, die S. Jans kerke te Wijk toebehoort hebben.

44 Mergen lands gelegen in Wyck, genaemt Rey-na,	225	-	9
15. en een half Mergen gelegen aen Lekkendyk in Wyck,	70	-	9
8. Mergen gelegen in Ameroingen,	25	-	0
2. Mergen gelegen in Middelbroek,	20	-	9
3. Mergen gelegen aldaer,	30	-	0
7. Hond lands gelegen in Wyck,	7	-	9
15. en een half Mergen gelegen aen de Neerdyk in Wyck,	100	-	9
5. en een half Mergen gelegen in 't Broek te Wyck,	21	-	9
5. Mergen gelegen op het Noort te Wyck,	13	-	9
9. Mergen land ibid.			
4. en een half Mergen en een hond gelegen aen de Neerdyk,	25	-	9
7. Mergen geheten den Haag, gelegen op den Noord in Wyck,	30	-	9
5. Mergen ibid.			
12. Mergen gelegen in Wyk,	50	-	0
10. Mergen ibid.	73	-	0
4. Mergen op ten Noord,	20	-	0
10. Mergen gelegen in Wijk,	55	-	9
6. Mergen en 1. hond geheeten Lamberts camp in Wyk,	14	-	0
2. Hond lands geheeten den Meulen-acker,	6	-	9
8. Mergen in Wyk,	45	-	0
2 Mergen ibid.	10	-	9
7. Mergen gelegen in de Neerleek maat,	39	-	9
1. en een half Mergen op ten Noort,	7	-	9
12. Mergen tendelen gelegen op de oude weteringe, lang slagh, in 't cort land, &c.	84	-	0
9. Mergen geheeten de Gheercamp gelegen in 't Broek,	85	-	9

* L. Hortens. Rer. Ultraject. lib. 4.

8. Mergen gelegen in Doorn,	13 -	0
9. Mergen gelegen in Crepoel in Wyk,	72 -	0
2. Mergen in 't Broek,	17 -	0
1. Mergen in Neerleek maet,	8 -	0
2. Mergen geheeten Strotencamp,	16 -	0
7. Mergen ten deelen in 't Cortland,	42 -	0
9. Mergen land in Wyk,	50 -	0
9. Mergen gelegen voor in 't Broek, in Wyckerweert,	50 -	0
Het derde deel van een ſtuk goeds, genaemt Bruynen Hoofd,	14 -	0
Een Bouwinge gelegen in Hermelen groot 28. mergen, maer is ſeer ſlegt en bedorven,	56 -	0
Een Bouwinge van 24. mergen lands, ibid.	47 -	0
Een Bouwinge groot 24. mergen, ibid.	48 -	0
Een Bouwinge groot 12. mergen, ook in Hermelen,	24 -	0
12. Mergen gelegen tot Bambrug,	70 -	0
10. Mergen gelegen te Abcoude,	30 -	0
Nog aen erfpachten, erfrenten en memorie renten, waer van alle de goederen wel ſtaen uytgedruckt, maer te lang om te herhaelen, t' ſamen,	104 -	1
Huysrenten,	145 -	1
	1870 -	8

Lyſt van de goederen en inkomſten die de Vikary aan S. Magdalenaas outaar heeft gehad:

4. Mergen lands op de oude Wetering,
3. en een halve Mergen op het langſteeg,
Nog een acker aldaer,
1. en een derde van een ſtuk lands,
Een rente van, ... 2 - 2
Deſe landen brachten jaerlyks op 65. Keyſers guld.

Lyſt van de goederen en inkomſten / de Vikarye van Vorſſelaar toebehoort hebbende:

10. Mergen lands gelegen tot Cothen, 33 - 0

Lyſt

Lijst van de goederen en inkomsten / die de Vikarye van 't H. Kruys toegekomen hebben:

24. Mergen lands gelegen by Wyk,	110 -	0

Lijst van de goederen en inkomsten van S. Elizabets Vikary.

12. Mergen lands,		
Een huys staande by de markt,	42 -	0

Lijst van de goederen en inkomsten van S. Thomas Vikary:

Het sesde deel van het Veer,	61 -	0
3. Mergen lands gelegen op de Horn,	44 -	0
Nog uyt een Bogaert,	2 -	2
Uyt een Acker,	2 -	2
Nog uyt een Bogaert,	5 -	0
	114 -	4

Lijst van de goederen en inkomsten van S. Agathaas autaar.

Een huys,	4 -	10
4. en een half Mergen land aan Wykersloot,	84 -	0
2. en een half Mergen ibid.	40 -	0
2. en een vierdedeel Mergen op den Horn,	40 -	0
4. en een half Mergen aen de Wykersloot,	84 -	0
	252 - 1	0

Lijst van de goederen en inkomsten die de Vikary van S. Jans kerke heeft gehad.

Aen huyshueren, erfpachten, &c.	40 -	0

Lijst van de goederen en inkomsten die de Vikary in de afgebzande kapelle heeft bezeten:

4. Mergen lands in de Wyk,	28 -	0

(2)

AANTEKENINGEN.

1. Ieder een weet wat al werks dat'er in de Katolijke landen van S. *Christoffel* word gemaakt; tot zoo verre, dat zijn afbeeldzel, verbeeldende een grooten Reus, in veele ommegangen word omgedragen. Ieder een weet ook wat de Legenden van zijn leven, van zijne reusachtige gestalte, van het draagen van het kindeke *Jesus*, enz. weeten te vertellen. Maar ider een zal misschien niet weeten dat de gemeene beschrijving van zijn leven niet by alle Katolijke Schrijvers, zelfs niet by den Jesuyt *a Papenbrochius*, by den Kardinaal *b Baronius*, by den vermaarden *c Molanus*, en by meer andere, voor een Evangelie word gehouden. *De schildery*, zegt *Molanus*, *dewelke hem aldus verbeeldt*, te weeten als een Reus, met Christus op zijne schouderen, en door een diepe rivier waadende, enz. *al mag ze gerekent worden onder de genen dewelke als waarschijnlijk voorkoomen aan 't eenvoudige volk; zoo zal ze echter by de geleerden geene of zeer kleine geloofwaardigheit vinden.* Ja zijn gansche leven schijnt zoo fabel-achtig te luyden, dat niet alleen de *d* Onkatolijsken, maar zelfs eenige *e* Katolijken, het voor een godtvruchtige parabel gehouden hebben; dewelke met een goed inzigt gemaakt zoude zijn om te leeren dat een preeker van 't goddelijke woord, zal hy zich in zijn ampt behoorlijk quyten, en goede vruchten doen, een wonderlijke kloekmoedigheit dient te hebben, en tegen allerhande gevaaren moet gewapent zijn. Dit

a Papenbroch. Maij t. 1. p. 26.
b Not. in Martyr.
c De Imagin. lib. 3. c. 27. & lib. 2. c. 35.
d Melanchton in Apol. Confess. August. & Centuriatores Magdeb. centur. 4. c. 12.
e Laurent. Xoresm. de ratione studii Theol. Item Joannes Hunæus cujus apud Molanum hi extant versiculi.

Hæc sub Christophori monstravit imagine, quisquis
Figmenti extiterit primus mortalibus auctor.
Cumque nihil fidei contra pia fabula dicat;
Sub quovis sanè tolerare judice quibit.

kan

kan *Molanus* echter niet laaten doorschieten; en hy zou wel zeggen dat *Johannes Hunæus* op dit stuk zich van zijne onkatolijke landsluyden wat geuzery had laaten aanwryven. Ik wil het juyst voor *Hunæus* niet opnemen: en des te minder, om dat zelf de geleerde en oordeelkundige *Baillet* geen reden genoeg vindt om een verdichten Heilig van *Christophorus* te maaken. Krielt zijne levensbeschrijving van fabelen, zegt hy, dat is de beurt ook geweest van veele der allervermaardste martelaaren, dewelke nochtans voor waare Heyligen gehouden worden, en waarlijk voor het geloove geleden hebben. Dat hy zoo plegtiglijk op alle de plaatzen van het Christendom geviert is geweest; is volgens hem een teken, dat 'er in de kerke eene algemeene overeenstemming over zijn martelie was; en dat het vervolgens niet te gelooven staat dat ze zich zoo algemeenlijk heeft laaten misleiden, en zich een fabel voor een waarachtig leven in de hand heeft laaten steeken; ja kerken en altaaren t'zijner eere heeft opgerecht; zonder dat 'er iemand wijs genoeg was om het bedrog gewaar te worden. En inderdaad, Vrankrijk heeft al kerken ter eere van S. *Christophorus* gesticht ten tijde van S. *Remigius*, Buyten Ravenne in Italie stond al een kerk van S. *Christophorus*.* in 't jaar 743. En al voor het jaar 743, was 'er in Sicilie een klooster van ƒS. *Christophorus*; waar van S. *Gregorius de Groote* gewag heeft gemaakt. En uyt het leven van *Theodorus Siciota*, door *Georgius* beschreeven, leeren wy dat Griekenland ook al een klooster en een kerk van S. *Christoffel* heeft gehad in de sesde eeuwe. Ik zegge het dan noch eens dat ik het voor *Johannes Hunæus* niet opneemen wil; en ik mag het wel lijden dat 'er een heylige *Christoffel* in den hemel zit. En daar kan zoo wel een heylige *Christoffel* in de oude tijden geleeft hebben, als een heylige *Adriaan* enz. Ik houd' ook niet van eene neuswijze ziftkunde; ik wil zeggen van die menschen, dewelke om wat nieuws te zeggen, om een schielijker opgang in de Republijk der geleerden te maaken, en ik weet niet waarom al meer, bekende waarheden in

* Vide Sigonium lib. 3. de Regno Ital.
ƒ Gregor. lib. 8. ep. 33.

twijfel trekken en tegenspreeken, en de beste Schrijvers, min nochte meer als of het een deel onbedreve jongens waren, uytjouwen. Ik kan hier evenwel niet zien dat het gevoelen van *Huneus* zoo hard een strafvonnis van *Molanus* zou verdienen. Indien het gevoelen van verscheidene g Geleerden niet qualijk genomen werd, dewelke het leven van S. *Alexius* voor een verdichtzel houden; en zeggen dat men uyt S. *Johannes Calybita* noch een nieuwen Heylig, met naame *Alexius*, heeft gesmeedt; indien het wederom h sommige Geleerden, zonder opspraak te lijden, geoorloft is geweest te zeggen dat 'er nooyt zoo een Heylige *Margareta* op de wereld is geweest, als ons in de Legenden opgegeven word; maar dat men onder dien naam, die een parel betekent, de parel, dat is de alleruytmuntendste, der Heilige Maagden en Martelaressen heeft willen eeren: Indien het geen kettery is de elf duyzend Maagden tot het getal van tien of elf, of ten hoogste twintig of dertig, te verminderen; en vervolgens over de 10. duyzend Martelaressen teffens uyt de Legende te schrappen; daar het nochtans bekent is dat 'er zoo veele kerken en kapellen ter eere van die elf duyzend Maagden zijn gebouwt; Waarom zouw het zoo een onvergeeffelijke misdaad zijn, als 'er even krachtige redenen zijn, dezelfde vryheit ontrent S. *Christoffel* te gebruyken? Ik zegge, als 'er even krachtige redenen zijn. Zijn leven word voor een opgetooyde fabel gehouden. Van zoo een deftigen Martelaar, die in 't midden der derde eeuwe geleeft zoude hebben, word het minste bescheid by de oude Schrijvers niet gevonden: de kerken van de sevende en achtste eeuwen koomen wat laat by. Het klooster, daar S. *Gregorius* van spreekt, bewijst maar dat 'er ergens een heylige *Christoffel* is geweest: maar is die H. Man daarom een Geloofspreeker, een Martelaar, een enz. geweest? Indien men dat niet en weet, gelijk men het niet weeten en kan, zoo weet men niets van onzen H. *Christoffel*. Dit zy maar in 't voorby gaan gezeit, om die al te harde hekeling van *Huneus* wat te verzachten.

g Zie Papenb. Ephemer. Gr. p. 18.
h Zie Baillet in het leven van S. Margareta.

Vor-

Vorders plagt S. *Christoffel* doorgaans in de saletten, en voorhuyzen, ja in de kerken zelf, geschildert te worden, op dat ieder een hem gemakkelijk zoude konnen zien. Ja in Duytsland plagt hy buyten de kerk, op de kerkdeuren of op de muuren der kerke, afgebeeldt te worden: want het eenvoudige en ligtgeloovige volkje had malkander diets gemaakt, of liever had het zich van onwetende Priesters laaten diets maaken, dat iemant die S. *Christoffel*, dat is zijne Schildery, gezien had; dien dag geen quaade dood zoude sterven. Daarom stonden 'er de volgende veerzen doorgaans ondergeschreven:

Christophore sanctè, virtutes sunt tibi tantæ,
Qui te mane vident, nocturno tempore rident.

Of,

Christophori sancti speciem quicumque tuetur,
Istâ nempe die non morte mala morietur.

Of het volgende,

Christophorum videas, postea tutus eas.

Maar hier op spreekt *Molanus* aldus: gelijk de Synode van Kamerijk, onder den Bisschop *Maximinianus* I, de zoodanigen over een verfoeyelijke laatdunkendheit en bygeloovigheit bestraft, dewelke zich inbeelden dat ze dezen of genen Heilig ge-eert hebbende, zonder de Biecht en heylige Sakramenten uyt het leven niet zullen scheyden; zoo moet het ook als eene alderydelste ofte laatdunkendste bygeloovigheit verfoeyt worden, indien men iet diergelijks onder de heylige beelden geschreven vind. Weg dan, zegt hy, met die veerzen (hier boven uytgedrukt) dewelcke op den H. *Christophorus* zijn gemaakt.

Dit mogt hier wel eens te pas gebragt worden; want 't is maar al te bekend hoe dat diergelijke bygelovigheden, voornamentlijk in sommige katolijke landen, noch al in zwang gaan by het ongeoeffende volkje. Ja hoe dat sommigen, die wat meer meenen te weeten als de gemeene man, diergelijke waangevoelens dikwils allerdiepst ingezogen hebben. Mogt men dan noch zeggen, dat de Priesters over al beter onderrecht zijn; en hun beste doen om den menschen beter en wijzer gevoelens in te scherpen!

12. Wy hebben een ongedrukten brief in onze bewaaringe; gedagtekent den 19 November 1567; waar in den Kerkmeesteren van Wyk te laste word gelegt datze in langen tijd geene rekening hadden gedaan; en hun van 's Konings wege bevolen word een nette rekening van alles optegeeven. Hy is niet te lang om hier een plaats te hebben.

Beroerende die Kerckmeesters tot Wyck.

„Eersaeme, discreete, alsoo onlangs tot onser kennisse gekomen is dat in langen tijdt de Kerckmeesters tot Wijk geen reeckeninge gedaen en hebben van haerl. administratie, hetwelcke te vervreemden is, als wesende tegen 't gebruyck van goede policien, en allen kercken getrouwen diensten die men heml. van Goodts wegen schuldich is: soo ist dat wy ul. requireeren, en van 's Coninckx wegen ordonneren, te committeren twee uyt uwe Collegie, die het informeren sullen op de goede landen, renten en inkomen, die de voorschreve kercke sedert veertich jaren herwaerts, gehadt, genoten ofte ontfangen heeft, daer van te maecken goede inventaris. Ende indien daer van eenige partyen veralieneert, verduystert, ofte vermist syn, die selve met justitie te doen wederkrygen, indien de saecke daer toe bevonden wort gedisponeert. Ende des niet te min den inventaris ofte copie van dien te leveren in handen van Kerckmeesters jegenwoordich; daer wy ook toe genomineert hebben *Ghysbert van der Cleef*, ordonnerende deselve Kerckmeesters, ende den genen die na desen gecommitteert sullen worden, volgens den voorschreven inventaris jaerlijcks in uwen handen te doen reeckening van haer ontfanck ende uytgeef, mitsgaders reliqua in handen van die gene die 't behooren sal. Gode bevolen, geschreven t' Utrecht den 19. September 1567. En was ondertekent *D. de Gonda*. 't Opschrift was dese, Eersaeme discreete Burgemeesteren, Scheepen en Raeden der stadt van Wyck.

RYS-

RYSWYK.

In de lijst van de goederen der Utrechtsche kerke word Ryswich een Villa, dat is een (1) stad of stedeke/ genoemt. Tusschen dit Ryswijk en Rosenchem heeft eertijds een eylandje in de Lek gelegen. Zoo is het van een ander Ryswijk/ als Ryswijk by 's Gravenhage.

Het behoudt zijnen naam noch recht over Duurstede; aan de andere zijde van de rivier.

AANTEKENING.

1. Dewijl nergens gelezen word dat dit Ryswyk een stad is geweest of stadsrechten heeft gehad: en het ook by *Ant. a Matthæus* onder de Utrechtsche dorpen, dewelke voor dezen stads rechten gehad hebben en voor stedekens gerekent wierden, niet opgetelt en word: dewijl daarenboven het naamwoord *Villa*, hoewel dat het in de middelste eeuwen al verscheide maalen voor een stad genomen word, wel zoo dikwils genomen word voor een dorp; zoo kan ik hier het gevoelen van den Heer Auteur niet toevallen. My dunkt dat 'er eenig blijk van zoude gevonden worden, indien dit Ryswyk onder de stedekens gerekent was geweest. Indien men van alle de plaatzen, dewelke in de middelste eeuwen *Villæ* genoemt zijn geweest, steden zoude maaken; zouden byna ontelbaare dorpen, ja vlekken, gehuchten, en byzondere hofsteden, zich op de lijst der steden mogen zetten. Maar dat *Villa* dikwils, en al zeer dikwils, voor een dorp, ja voor een mindere plaats als een dorp, genomen is geweest, is ligt te bewijzen. Zoo word Elst, op zijn Latijnsch *Elista b*, een *Villa* genoemt in een brief van *Karel Mar-*

a De Nobil. lib. 3. c. 1.
b Apud Hedam in Willebrordo.

zel. Baffelt of Baflo, van ouds Beftlo, ftaat ook voor een *Villa* te boek by den Kronijk Schrijver *c Emo*. Bergen, *d* buiten Rotterdam, word *Villa* genoemt in een brief van Graaf *Dideryk* V. gelijk ook Groeffen, in 't Latijn *Gruosna*, in een brief van Biffchop *Alfricus*. *Sibrandus van Mariengaarde*, in 't leven van den Abt *Fredericus*, geeft den zelven naam aan *Hallum* een dorp by Mariengaarde. Chaam buyten *Breda*, van ouds bekend onder den naam van Ham, zouw dan ook naar den eertytel van ftad konnen ftaan; dewijl het meer als eens *Villa* word genoemt van *Theodoricus* Abt van S. Truyen. Hees, 't welke omtrent Zeyft en Leusden geftaan moet hebben, en 't welke by de Schrijvers nauwelijks bekent is voor een dorp, draagt ook den naam van *Villa* in een brief van 't jaar 828.*e*

Thuina, dewelke van geen eenen Schrijver onder de fteden gerekent word, en waarfchijnlijk niet anders is als het tegenwoordige Duiven, word in den brief van *Alfricus* ook voor een *Villa* opgegeven. Den zelven naam heeft Way, of de Wade, de Wede, op zijn Latijnfch Wadake, in de gifte van den Ridder *Baldricus f*. Wy zouden 100. diergelijke voorbeelden konnen bybrengen. *g Joannes de Janua* fchrijft in zijn Woordenboek dat *Villa* aldus genoemt zoude zijn naar *valla*, dat is wallen; om dat de *villæ* alleenlijk met wallen, en niet met muuren, plagten omcingelt te worden. *Villa* wierd genomen voor een algemeenen naam, dewelke zoo wel een ftad als een dorp of een vlek, en zoo wel een dorp of een vlek als een ftad betekende. Daarom worden de *villæ* in het oude boek *h Cartaria*, 't welke befchreven is onder *Richard* II. Koning van Engeland, verdeelt in *villæ murales & rurales*: bemuurde *villæ*, en *villæ* van 't platte land. Het zelve getuygt met uytdrukkelijke woorden *Joannes i Fortefcutus*: De *Hundreda*, zegt hy, worden gedeelt in *villæ*, onder welke benaaminge dorpen en fteden begreepen worden. By de oude Hiftorifchrijvers

c Apud Menf. Alting in Beftlo.
d Ibid.
e Apud Hedam.
f Apud Hedam in Ludgero.
g Ap. du Cange in Gloff. Latin. v. Villa.
h Apud du Cange ibid. *i* Ibid.

van

van Vrankrijk is het zeer gemeen, dat de naam *Villa* gegeven word aan Paleizen en Hoven, die den Koning in eygendom toebehoorden: *Villæ k Regiæ atque proprietates. Villas l Regias, quæ erant sua, & avi, & tritavi, fidelibus suis tradidit in possessiones sempiternas.* En elders, *m cum omnibus fiscis & Villis regiis.* En niet alleen was dit gebruykelijk in Vrankrijk: in een ouden brief van Keyzer *n Henricus II. Actum in Triburia, villa Regia, Palatio publico.* Dus waren 'er *villæ Indominicatæ o*, die den Koning, en *villæ Vasallorum*, die den Vasallen eygen waren. De *p villæ Fiscales* en *Publicæ* waren hoven, dorpen, wijken, enz. die 's Konings Schatkamer toequamen.

Wy hebben 't niet ondienstig geacht deze Aantekening op *Villa* te maaken; op dat de Leezer, die zich in de Historien der middelste eeuwen zou willen oeffenen, en somwijlen gelezen mogt hebben dat *Villa* wel eer voor eene stad genomen wierd, zich niet zoude vergrijpen; en alle de *Villæ* niet zoude aanneemen voor steden.

Om dezelfde reden, en om dat het hier niet te onpas schijnt te koomen ter gelegendheit van alle die *Villæ*, moet ik hier een diergelijke opmerking maaken op het woord *Castrum*. Wy hebben hier boven door verscheide plaatzen en getuigenissen bewezen dat *Castrum* in de middelste eeuwen zeer dikwils, ja volgens *Mabillon* doorgaans en schier altijd, genomen wierd voor een sterke of sterk-gemaakte stad. Iemand die aan 't leezen van die Histori-Schrijvers mogt vallen, zoude somwijlen ook verlegen staan; en zou misschien alle de plaatsjes, die met den naam van *Castrum* ge-eert worden, voor steden aanneemen, Wy

k Annal. Bertin. ad Ann. 858.

l Theganus de Ludovico Pio cap. 18.

m Annal. Bertin. ad Ann. 867.

n Apud Nicol. Zyllesium.

o Vide Ann. Bertin. ad Ann. 870. Edictum Pistense c. 5. 8. Chartas Divisiones Imperii Ludovici Pii editas a Baluzio c. 2. Poetam Saxonicum in Carolo M. ad Ann. 785. *Ad villam propriam quæ dicitur Astiniacus.* Alwaar *propria* niet anders is als *indominicata*.

p De Villis Fiscalibus vide Gregor. Turon. lib. 6. c. 32. Flodoard. lib. 1. Hist. Rhem. c. 20.

zul-

zullen hier dan eenige plaatzen ophaalen, dewelke *Castrum* genoemt zijn geweest; en nochtans noit na de waardigheit eener stad gestaan, of zich zelve de stads-rechten aangematigt hebben. Voor eerst zegt * *Isidorus*, *Castra sunt ubi milites steterunt. Castra* zijn, daar de soldaaten in bezettinge gelegen hebben; dat past zoo wel op gemeene kasteelen als op steden. By *Hugo* q *Flaviniacensis* staat te leezen: *Actum Flaviniaco castro publico.* Nochtans was *Flaviniacum* in *Hugoos* tijden geene stad. In 't leven van S. *Launomarus*, en in het Dekreet van Keyzer *Rudolphus* by *Goldastus* r, worden de *castrenses* en *cives* onderscheiden; door dien de *cives* in de steden, de *castrenses* op de kasteelen woonen. Zoo moeten de kasteelen dan aangezien zijn geweest als onderscheiden van de steden. Het zelve onderscheid zal de Leezer by *Odericus* s *Vitalis* en by *Michael* t *Scotus*, meer als eens, ontmoeten. Evenwel is het waar dat *castrum*, in het enkeld getal uytgedrukt, doorgaans genomen wierd voor een kasteel: want na de bovengemelde woorden van *Isidorus*, *castra zijn, daar soldaaten gelegen hebben*; laat *Papias*, een Schrijver van de elfde eeuwe, de volgende woorden in zijn Woorden-boek volgen: *Castrum vero singulariter oppidum. Castrum, in 't enkeld getal, is een stad te zeggen.*

* Originum lib. 9. cap. 3.
q In Chron. Verd.
r Apud Goldast. t. 1. Constit. Imperial p. 314.
s Odoricus Vital. pag. 544. 546.
t Lib. 4. Mensæ Philos. cap. 14.
u Ap. Du Cange, &c.

G O Y,

De kapel te Goy tot een kerk gemaakt.

Een dorp van 't Opper-Stift heeft eertijds eene kapel gehad; dewelke naderhand verandert is in een Parochi-kerk: in dewelke de Pastoor plagt ingehuldigt te worden door den Proost van S. Salvators kerke.

In

In deze Parochi-kerke was een Broederschap van S. Anna.

De zelfde kerk had de volgende inkomsten: Inkomsten van de Parochi-kerk te Goy.

1. Mergen lands,	5 -	3
1. Eerfpacht,	1 -	13
1. dito,	1 -	7
1. dito,	0 -	13
	8 -	16

Dit is de lijst van de inkomsten der Pastorije:

Zijn te samen omtrent 22. Mergen lands, en geeven,	57 -	6
De Kostery heeft een huys, 't welk verkocht is voor 225. gulden. En dan noch jaerlijks van S. Annaus Broederschap	1 -	15

De goederen van S. Annaas Broederschap.

1. Acker lands van 8. hond,	6 -	0

WERKONDE,

In eenen brief van Godebaldus, Bisschop van Utrecht/uytgegeven in 't jaar CIↃ. CXVIII, word gewag gemaakt van Werkonde/ als leggende tusschen Amersfoort en Leyst. Zoo dat het buyten allen twijffel het zelfde dorp zal zijn met

WERKHOVEN:

Hetwelke een dorp is van het Opperstift/ aan de linker zijde van den ouden Rhijn/ half wege Duurstede en Utrecht. Het is door de- Werkhoven waar gelegen.

zen

zen eene Heerlijkheit van de Heeren van Werkhoven geweest.

Parochi-kerk: Kapel. Behalven de Parochi-kerk heeft hier / volgens het Rekenboek van Floris van Wede, ook een kapel gestaan.

Van de goederen der Pastorye heeft de Pastoor in 't jaar 1586. niet meer getrokken als 21. gulden : wanneer de goederen der kapelle ook niet meer opgebragt hebben als drie gulden en tien stuyvers.

Volgens een andere ongedrukte lijst heeft de Pastory van Werkhoven de volgende goederen en inkomsten gehad:

Inkomsten der zelven.

Van een tient jaarlijks,	33 - 0
Twee Mergen land,	5 - 0
Noch 5. Hond lands, en een Hofstede daar de Pastoor op woont.	
Noch 1. Hofstede,	3 - 0
Noch 1. Hofsteedje,	1 - 10
Treckt jaarlijks van de kerk,	14 - 0
	56 - 10

De Kapellany bragt 's jaarlijks op een somme van . . . 12 - 11

De Koster had sobere inkomsten : en men weet niet dat hy meer getrokken heeft als 5 - 0

O D Y K,

By verkortinge /

O Y K,

Odyk, eene Heerlijkheit. Een dorp van 't Bovenstift heeft de Heeren van 't nabuurige slot Beverwaard in oude tijden toegekomen. Volgens een ongedrukt geschrift van Georgius van Egmond, 'twelke onder

der nu bekent / stond 'er een Parochy-kerk / met verscheidene outaaren. In dit geschrift stond onder anderen een brief van den 15. Mey 1547. waar in de gemelde Bisschop aan de Pastooren en Kerkmeesteren der Parochikerke te Odyk verlof geeft, om de voornoemde kerk voor een gedeelte aftebreeken en weder op te bouwen; en om dezelve, zoo verre als het noodig was, uyt te zetten en te vergrooten . . . . mitsgaders om de altaaren derzelve kerke, zonder verbreekinge van de tafelen en zegelen derzelve altaaren, van de eene plaats op de andere over te brengen . . . . als ook om de goederen der kerke met zekere jaarlijksche lijfrenten ter somme van 300. Karolus gulden te bezwaaren, enz.

Het vergeeven der Parochikerke stond aan de Abdisse van S. Servaas. In 't jaar 1586. zijn uyt de inkomsten der zelve / volgens het gemelde Rekenboek van Floris Wede, niet meer getrokken als 41. gulden.

De Koster wierd aangestelt door den Heer van het slot Beverwaart. De inkomsten der kosterye hebben in 't gemelde jaar niet meer opgebragt als twee gulden.

Dit Beverwaart / zijnde een kasteel boven Odijk tusschen Rhijnauwen en Schonauwen / en met een dikken toren voorzien / wierd volgens de jaarboeken van Anna van Erp in 't jaar 1527. door 's Bisschops volk ingenomen. Het slot Beverwaart.

In 't zelve was eene Vikary; dewelke in 't jaar 1586. bekleedt wierd door Henricus Rensing, Organist te Luyk.

De kerk van Odijk / zoo als in de meergemelde lijst aangetekent staat / bezat de volgende goederen: Inkomsten der kerke.

Eenige perceelen lands te samen omtrent elf Mergen,	31 -	5
Noch eenige landen aan Hofsteden behoorende, te zamen geevende,	18 -	5
	49 -	10

Lijst van de goederen der Pastorye te Odijk.

6. Mergen lands,	26 -	0
2. Mergen lands,	11 -	0
2. Mergen,	11 -	0
8. Hond lands,	4 -	0
8. Honds lands aan twee parceelen,	5 -	0
1. Hofsteedje en Bogaart van ruym twee Hond,	6 -	0
Noch 2. Akkers bouwlant.		
	63 -	0

De inkomsten des kosters bedroegen 's jaarlijks omtrent de sestig gulden.

HOUTEN.

Houten van ouds Halten genoemd.

Op zijn bastert latijnsch Haltna, staat in een zeer oude a lijst van de goederen der Utrechtsche kerke, en in den brief van den Utrechtschen Bisschop Otto van 't jaar 1228, of liever 1226, vermeld onder den naam van Halten. Het is een dorp met een Parochi-kerk, leggende tusschen de Lek en den Rhijn. De Pastoor der Parochi-kerke wierd in 't bezit gestelt door den Proost van Oudmunster.

Lijst van de goederen en inkomsten der kerke te Houten.

3. Mergen lands,	9 -	0
3. Mergen lands,	12 -	0
2. Mergen lands,	13 -	0
	34 -	0

a Menso Alting part. 2. p. 79.

Lijst

Lijst van de goederen der Pastorye.

5. en een half Mergen lands,	13 - 0
2. Mergen,	7 - 0
1. Acker lands,	2 - 0
1. Mergen lands,	8 - 0
Noch eenige Ackers,	9 - 18
	39 - 18
	79 - 16

De Koster had de inkomsten van ontrent 5. Mergen; bedraagende 's jaarlijks 18 - 0

Het kasteel te Wulven /* aldus naar de wolven of liever naar de golven (1) genoemd / is gelegen tusschen Houten en het slot Heemstee. De geloovigen plagten daar, in groote menigte naar toe te loopen / om 'er de H. Maagd te vieren: wiens afbeeldzel noch tegenwoordig te Utrecht word bewaart. Dit kasteel is al eenige reizen verdelgt / en voornamentlijk door den Utrechtschen Bisschop Johan van Arkel: doch is telkens weder opgebouwt. Eyndelijk is het aan de Heeren van Renesse gekomen: en van hen / by verkoopinge / overgegaan op den Heer Wouter van Kraajesteyn, die daar een nieuwe woonplaats heeft getimmert.

Het kasteel te Wulven.

De H. Maagd aldaar van ouds gevierd.

* *Wulven* voor *gulven* of *golven*: want de geslagtwapenen der Heeren van Wulven vertoonen doorgaans *golven*.

AANTEKENING.

Heda a noemt het *castrum Luporum*: maar hier over word hy al vry scherpjes gehekelt door *Arnoldus Buchelius*. Dat *Heda* somwylen misselijke en ongerijm-

a In Joanne IV.

de redenen van eygene naamen opgeeft, wil ik wel bekennen. Maar men zouw zeggen dat Wulven beter naar wolven als golven gelijkt. Doch hier tegen brengt *Buchelius* in, en dit schijnt hem ook in 't gelijk te stellen, dat de geslagtwapenen van deze familie, en van alle de takken die uyt deze stamme der *van Wulvens* gesproten zijn, golven of baaren verbeelden. De zijde-takken of geslagten, uyt de van Wulvens voortgekomen, zijn de *vander Horsten*, de *Sterkenburgen*, de *Hardenbroeken*, de *Hindersteinen*, de *Oudegeinen*, de *Heemsteeden* enz. Alle deze familien voerden golven op hunne wapenen; welke golven nergens in verscheelden als in de kleur. De Heer *Wouter Kraeyesteyn*, van wien de Heer Anteur gewaagt, moet dit kasteel gekocht hebben omtrent het jaar 1600: want *Arn. Buchelius* getuygt dat het omtrent 40. jaaren, voor dat hy zijne Aantekeningen op *Heda* maakte, door den gemelden Heer is gekocht. Het kasteel was een Hollandsch leen, gelijk hy in zijne gemelde Aantekeningen op *W. Heda* getuygt.

SCHALKWYK

Schalk-wyk. Is ook een dorp van 't Opperstift, hebbende een kasteel van denzelfden naam; 't welke niet verre buyten het dorp en van de Lek, naar de kant van Kuylenburg toe, is gelegen.

Parochi-kerk. De Parochi-kerk, door zoo veel men daar van weet, heeft S. Michiel van ouds tot Patroon gehad.

Vikaryen. In deze kerke waren vier Vikaryen:

De eene wierd in het jaar 1586. bekleedt door Cornelius Bartholomæus.

De andere, staande ter vergeevinge van den Wel-edelen Heer Taets van Amerongen, wierd in het zelve jaar bekleedt door Cornelius van Eck.

Noch was 'er een Vikary aan S. Niklaas outaar / dewelke in den zelven tijd vergeven moest worden door de Vrouw van Schonauwen: en bezeten wierd door Heer Wynandus Lumous. In dezelfde kerk was een Broederschap van S. Anna. Broederschap van S. Anna.

In 't midden tusschen de twee gemelde dorpen staat het kasteel Schonauwen: 't welke door Johan II. Heer van Kuylenburg is gebouwt; en ook een leen is van Kuylenburg. Schonauwe.

Deze plaatzen zijn in de voorgaande en in deze eeuwe bedient door de volgende Pastoors.

b De Heer Johannes Arnoldus van Schayk, Vikaris van S. Mariaas kerke en Pastoor van Houten / dewelke te Utrecht is overleden den 31. January 1609; en in de Buurkerke aldaar is begraven. Pastoors.

c Tilmannus van Gestel, een Utrechtenaar en volkomen Bacelier in de Godtheit. Deze Heer heeft de dorpen die naar de kant van Wijk-te-Duurstede en van Kuylenburg leggen / als Houten / 't Goy / Kothen / Werkhoven / 't Hul / 't Waal / Schalkwijk / tot het jaar 1656. toe gaan bedienen.

Simon Zwanink, een Utrechtenaar en een Lovensch Godtgeleerde; is te Schalkwijk gestorven in de maand Maart 1690.

Tegenwoordig houdt zich te Schalkwijk op Franciscus Ploeg, een Emmeriker / en een Rooms̄ch Godtgeleerde.

De kerk van Schalkwijk bezat van ouds de volgende goederen:

b Uyt het Doodboek der Holl. kerke.

c Uyt het Roomsche verhaal van Jakob de la Torre.

13. Mergen lands,	60 - 18
Erfpacht van 8. Mergen lands,	12 - 5
1. Hofstedeke,	2 - 10
1. Dito,	2 - 2
	77 - 15

Lijst van de goederen der Pastorye.

11. Mergen lands,	43 - 0
1. kleyn Tientje,	5 - 0
Noch een Huys.	
	48 - 0

Lijst van de goederen der Vikarye N.

1. halve Houve lands,	28 - 0
4. Mergen lands,	18 - 0
	46 - 0

Lijst van de goederen der Vikarye N.

12. Mergen lands,	48 - 0

DWARSDYK.

Kapel te Dwarsdijk.

Een plaatsje by Schalkwyk / daar eene kapel heeft gestaan: dewelke van ouds vergeeven wierd door de Abdisse van S. Servaas. Deze kapel wierd in 't jaar 1586. bedient door Meester Everhardus van Koddenoort. De inkomsten der zelve kapelle hebben in 't zelve jaar / volgens het meergemelde boekje van Floris van Wede, bedraagen 53. guldens 10. stuivers.

Volgens een ander handschrift plagt de Vikaris / of de bedienaar dezer kapelle / uyt de lammeren en andere beesten jaarlijks te trekken 115 - 15.

TUL.

TUL, 't WAAL.

Een dorp van 't Bovenstift, en een Hollandsch leen: waar van Antonia Schade de vrouw is geweest. Tul en 't Waal.

De Parochi-kerk, daar een kleyne toren op staat, heeft den heyligen Aarts-Engel Michiel, zoo als gemeent word, tot Patroon gehad. De inkomsten der kerke hebben in 't jaar 1586. niet meer bedragen als 17. gulden, 14. stuyvers. Parochi-kerk.

Daar was in deze kerke eene Vikary, de welke by beurte vergeeven wierd door den Graaf van Kuylenburg en den Heer van Vianen. In 't jaar 1635. is ze beneffens de Vikary van Hondswijk door den Grave van Kuylenburg vergeven aan Simon van Bloemendaal.

Volgens een zark, leggende in de kerk van Everdinge, is Cornelius Alfridi van Eversdingen Pastoor van 't Wael geweest, en is overleden den 6. van Maart 1597.

Hier nevens de lijst, in 't Nederduytsch beschreven, van de goederen en inkomsten die de kerk van Tul, Tuyl, of 't Waal, heeft bezeten:

Van verscheyde parceelen lands,	34 - 5

Lijst van de goederen der Pastorye.

Van verscheyde parceelen lands,	35 - 0
De Kostery had jaerlijks van twee mergen lands,	10 - 0

HONDSWYK.

Honswyk.

Een dorp niet verre van Schalkwyk / en naar Kuylenburg toe gelegen / plagt de Heeren van Kuylenburg toe te koomen: maar is thans de heerlykheit van Balthazar van Wevelinkhoven.

Parochi-kerk.

De Parochi-kerk die 'er voor dezen stond / en een kleynachtigen toren plagt te hebben / is met toren met al vervallen. De Pastoor dezer kerke wierd in 't bezit gestelt door den Proost van Oudmunster.

Vikary.

In deze kerk was ook eene Vikary. En dit is 't alles dat wy van de Vikarye / van de Parochi-kerke / en wat vorders de geestelyke zaaken dezer plaatze betreft / konnen ontdekken.

EVERDINGEN.

Everdingen.

Voerende den zelfden naam met Everdingen in Zuythollant / is een dorp onder het gerecht van Kuylenburg; en is gelegen aan de andere kant van de Lek / beneden Golberdingen: welk Golberdingen vermeldt staat in een brief des Heere van Rosinghem van 't jaar 1269.

Kerk.

Daar plagt van ouds een kerk te staan / zoo als blykt uyt den brief der stichtinge / dewelke uytgegeven wierd in 't jaar 1294; en vermeldt staat by Antonius * Matthæus. Uyt den zelven leeren wy dat deze kerk / in 't gemelde jaar / vereenigt is met de kerke van Gasparden: het

* De Fundat. & Fatis Eccles. lib. 1. p. 310.

welke

welke echter / zoo als wy het begrypen / te verstaan is van de oude en over lang vervalle kerk. De kerk / die 'er tegenwoordig staat / is al vry groot / met een koor daar aan ; en heeft de H. Maagd Maria , zoo als gelooft word / tot Patronesse gehad.

De Pastoor werd ook in 't bezit gestelt door den Proost van Oudmunster.

Volgens het testament van Aleydis van Everdingen is aldaar in 't jaar 1612. Pastoor geweest Hendrik Gerritse : (Henricus Gerardi.) *Pastoors.*

In 't jaar 1574. is Pastoor van Everdingen geweest Cornelius Havenius, te Hoorn geboren, van wien wy zoo aanstonds eenen brief zullen opgeeven onder Hagesteyn. Het is een leen der Graaven van Kuylenburg ; en legt maar eene myl van de stad Kuylenburg.

Omtrent Everdingen heeft gestaan het zeer sterke slot Eversteyn ; 't welke ten gronde toe geslecht is in 't jaar 1405. Dicht by de Puinhoopen van dit kasteel heeft de Heer Advokaat Henricus de Weert , tegenwoordig een hofstede staan. *Kasteel.*

Wy voegen hier by de stichting van de kerke te Everdingen / dewelke wy uyt een oud handschrift van S. Salvators kerke getrokken hebben.

Stichting van de kerke te Everdingen.

De Officiaal en de Rechter van het Gerechtshof te Utrecht.

De eerwaardige Vader in *Christus*, Mijnheer de Bisschop van Utrecht, heeft ons gemagtigt om de zaak van de Dekens en de Kapittels van de Domkerke en *S. Salvators* kerke te Utrecht tegen den Heer en Ridder, *Hubrecht van Everdingen,*

dingen, en de genen die daar belang meenen in te hebben, met de toestemminge der partyen, na een ligt onderzoek der verschillige punten af te doen. De inhoud der punten was zodanig; Heer Officiaal, de Proosten, Dekens, en 't Kapittel voornoemd draagen u voor, en vertoonen u tegen den Ridder *H. van Everdingen*, dat de voornoemde Vader, de Bisschop van Utrecht, de zaak tusschen beide de partyen aan u opgedragen hebbende, ... Zoo stellen zy dan de punten op de volgende wijze voor: dat voorheen op hunnen grond, onder hun rechtsgebied, tienden, en erfgoed, gestaan heeft eene kerk, met naame *Ottena*: welke kerk door den inbreuk der wateren vernielt zijnde, hebben de Parochiaanen der zelve kerke aan den Bisschop, de Proosten, de Dekens, en de Kapittelen, die er toen waren, laaten weeten dat de menschen, in het dorp Parys woonende moeten behooren onder de Parochie van Lantsmeer: maar dat alle de anderen, de welke onder de Parochie van *Oottena* behoorden, vereenigt waren met de kerke van Gasparden; 't welke van dien tijd af tot nu toe stand heeft gehouden. Maar de menschen en goederen by verloop der tijden vermenigvuldigt zijnde, heeft het alzo lastig geschenen dat die menschen altemaal in eene kerke moesten vergaderen. Zoo is het dan met verlof des Bisschops, en met de toestemminge der Proosten, Dekenen, en Kapittelen voornoemd, op het verzoek der Parochiaanen geschiedt dat de muuren, het houtwerk, de deuren, de boeken, de beelden, en de Reliquien der vernielde kerke van *Oottena* van daar geroert zijn; en dat van dezelven een kapel is gemaakt by Everdingen, welke kapel daar op begiftigt is met

de-

de goederen dewelke de kerke *Outtens* voordezen toebehoort hadden. In deze kapelle hebben de Priesters van Gasparde twee of driemaal door de week Mis laaten leezen. Naderhand heeft de Bisschop die 'er toen was, met de toestemminge der gemelde Heeren Proosten, Dekenen, en Kapittelen, de gemelde kapel van Everdingen verandert in een Parochikerk; en aan dezelve het recht van te doopen en te begraaven vergunt. Vorders heeft hy deze Parochikerk in de kerke van Gasparde, dewelke gewoon is door twee Priesters bestiert te worden, ingelijft: zoodanig dat de eene de kerkdiensten te Everdingen verrichte; en de andere zijn verblijf hield te Gasperde; en datze van de gemeene goederen een Kapellaan te Gasperden aangestelt hebben, om daar beneffens den Priester de Kerkdiensten te verrichten. Ook is het door 't gezag van den Bisschop, van de Proosten, enz. en met de toestemminge der Priesteren en Parochiaanen voornoemd, vastgestelt dat de goederen, offerpenningen enz. onder de gemelde Priesters gelijkelijk gedeelt zouden worden. Noch is door 't zelve gezag vastgestelt dat de helft van de landhoeve genaamd *Kerkhove*, dewelke de kerke van Outtens toebehoort heeft, en twee morgen in *Bolre* gelegen, en 't stuk lands 't welke gebruykt word by *Andries Gladius*, en 't stuk lands dat by *Hubrechts* huys gelegen is, tusschen de gemelde Priesters gedeelt zouden worden om 'er hun onderhond ten allen tijden uyt te vinden: welke voornoemde goederen ook de Heer *Hubrecht*, en de Parochiaanen zelf, zoo veel als in hun was, tot eene Priesterlijke prouwe geschonken hebben. Ook heeft de Heer *Hubrecht*, op dat de eene van de voornoemde Priesters zijn

ver-

verblijf te Everdingen zoude houden, aan de kerke van Everdingen, ten behoeve der gemelde Priesteren, geschonken vier stukken lands, gelegen zijnde dicht by dezelve kerk van Everdingen: dewelke zy zedert dien tijd gerustiglijk bezeten hebben. Noch zeggen de Heeren Proosten, Dekens, en Kapittelen voornoemd, dat *Dideryk* en een andere *Dideryk*, bygenoemd *Halfpape*, voor dezen Priesters in de gemelde kerken, in de kerke van Everdingen opgerecht hebben een outaar, 't welke ook onder zekere bewoordingen, dewelke daar uytgedrukt staan, begiftigt is door Heer *Hubrecht*. Noch laat de voornoemde Heer *Hubrecht*, tot nadeel der gemelde Priesteren, en tegen hunne rechten, aan zijn huys door eenige Priesters de Goddelijke diensten verrichten, de kerkelijke Sakramenten aan de Parochiaanen der eygene Priesteren uytdeelen, en hunne Biecht door die vreemde Priesters hooren, enz. Noch zeggen zy dat de gemelde Heer *Hubrecht* in de Parochie der gemelde kerken van Gasparde en Everdingen, tot nadeel van de Moeder-kerke, een kapel heeft gebouwt: dat hy daar, op eygen gezag, de Goddelijke diensten laat verrichten: en dat de voornoemde Priesters aldus van hunne offergiften versteken worden. Dierhalve verzoeken de twee gemelde Kapittelen dat de waarheit van dit alles naarstiglijk onderzocht werde; en dat, wanneer hun recht en het recht der voornoemde Priesteren omtrent het bovenstaande duidelijk zal blijken, zy in de bezittinge van het gemelde gehandhaaft, en de goederen zelf beschermt mogen worden.

Van

Van een outaar, 't welke te Everdingen is gesticht.

Het zy kundig aan een ieder enz. dat wy, *Dideryk* voor dezen Rektor der Utrechtsche Scholen, en *Dideryk* bygenaamd *Halfpape*, Priesters, en Regenten der kerken van Gasparde en Everdingen; en *Hubrecht van Everdingen*, Ridder, uyt inzigt der goddelijke vergeldingen, voor de zaligheit van onze zielen, tot vermeerderinge van den goddelijken dienst, en ter eere van den Almogenden Godt en van de H. Maagd *Maria*, een outaar in de kerke van Everdingen opgerecht, en uyt de goederen die Godt ons gegeven heeft begiftigt hebben, om daar dagelijks Missen te doen leezen, enz.

Hier toe heb ik *Dideryk*, Rektor der Utrechtsche Scholen, om 'er mijne gedagtenis en de gedagtenis van mijnen vader *Johan*, en van mijne moeder *Walburg* te houden, gegeven de inkomsten van een pond: en ik *Dideryk*, bygenaamd *Halfpape*, heb daar toe, om dat 'er mijne gedagtenis, en de gedagtenis van mijnen vader *Dideryk*, van mijne moeder *Elizabet*, en van mijnen oom *Johan*, gehouden worde, gegeven mijne halve landhoeve in Rytwenderveld: en ik, *Hubrecht van Everdingen*, Ridder, op dat 'er mijne gedagtenis, en de gedagtenis van mijnen vader *Engelbrecht*, van mijne moeder *Mabilia*, van mijne oomen *Ernst* en *Lubbert*, van mijne huysvrouw *Otbildis*, van mijn vrouws vader *Wessel*, van mijne vrouws moeder *Rixa*, mitsgaders de gedagtenis van alle mijne magen en weldoenders, en van alle overledene geloovigen, gehou-

houden worde, hebbe daar toe zuyverlijk en enkelijk om Gods wille gegeven de inkomsten van vijf ponden, Utrechtsch en gangbaar geld. En op dat dit alles altijd stand houde, hebben wy den tegenwoordigen brief met de zegelen van de Domkerke, van Oudmunster, en van den Heer en Ridder *Hubrecht van Everdingen* doen bezegelen.

HAGESTEYN,

ANDERS

GASPARDE,

Gasparden anders Hagesteyn.

Sommige Schrijvers willen een onderscheid tusschen deze twee plaatzen gemaakt hebben: anders, en daar onder Slichtenhorst *, neemen die voor eene en het zelfde dorp. Dus staan ze voor het zelfde dorp aangeteekend in de Uytlegginge der duystere plaatzen, staande voor den laatsten druk van Beka en Heda. Want daar wordt gezegt dat door Gasperde verstaan moet worden Hagesteyn. In een handschrift der Utrechtsche kerke, van 't welke wy ons in dit werk bedienen, staan ze insgelijks aangetekent voor dezelfde plaatze: want na dat 'er van Hagesteyn gesproken was, wordt 'er aanstonds bygevoegt, anders Gasparden.

Het is ook wel Gasparein genoemt: en by Slichtenhorst vindt men het Gasbaer gespelt.

Het was wel eer een gedeelte van Teisterbant; en heeft in 't eerste de Heeren van Goye

* Slichtenhorst Beschr. der Heerlijkh. van Arkel, p. 194.

toebehoort. Vaderschap is het aan de Heeren van Vianen en aan die van Arkel gekomen. Otto XVI, Heer van Arkel / heeft het in 't jaar 1360 met wallen en grachten omringt. Op den zelfden tijd heeft hy by het zelve stedeke een zeer sterk kasteel / met naam Hagestein / gebouwt: welke naam Hagestein metter tijd ook aan 't stedeke is gegeven; en den ouden naam Gasperde heeft vernietigt.

Dit stedeke had eertijds eene groote kerk; met dewelke de kerk van Everdingen / gelijk wy uyt den brief van de stichtinge der gemelde kerke reeds bewezen hebben / vereenigt is geweest. En daarom had de kerk van Gasperden twee Priesters. En hy heeft dezelve vereenigt met de kerke van Gasparde, dewelke door twee Priesters plagt bedient te worden. En wat lager noch eens: En dat de Priesters uyt de gemeene goederen eenen Kapellaan zouden aanstellen te Gasparde; dewelke de Mis zoude doen met den Priester van Gasparde; of de kerkdiensten aldaar zoude waarneemen.

De kerk / uytgezonderd het koor / legt tegenwoordig vervallen. Het recht van de Pastory te vergeeven koomt den Heer der plaatze toe: en de Proost van S. Salvators kerke te Utrecht had het recht van den Pastoor in 't bezit te stellen. De kerk legt vervallen.

In een ouden ongedrukten brief staan de volgende Pastoors en Onderpastoors van Gasperde uytgedrukt.

De Heer Simon, bygenaamd Zeebaars, Pastoor in 't jaar 1315.

De Heer Jacobi, Onderpastoor in 't jaar 1554.

Michiel Berghman, Pastoor in 't jaar 1562.

De

De Heer Johan van Nistelroy, Onderpastoor in 't jaar 1562.

De Heer Henricus, Priester 1562.

De Heer Arnoldus Beesschen van Erp, Onderpastoor in 't jaar 1572.

In 't jaar 1574 heeft Kornelis * Havenius, te Hoorn geboren en Pastoor van Everdingen, de Pastory van Gasparde aanvaardt.

Om in het geruftig bezit van deze Pastory te geraaken, heeft hy de hulp verzogt van Mr. Johan van Axel, Domheer te Utrecht: en heeft hem ten dien eynde in dit zelve jaar den volgenden brief, waar van wy het origineel bekomen hebben, uyt Kuylenburg geschreven:

Wanneer ik uwe wederkomste uyt Brabant verstaan had, Meester *Johannes*, ben ik daar over zeer verheugt geweest: eens deels op hoope van u, na een zoo langduurig wegblijven, wederom in 't Vaderland gezond en wel te pas te zien; ten anderen, om u veel geluks te wenschen dat uwe zaaken, in weerwil van de vuyle lastertongen, wel uytgevallen zijn. Maar ik wierd genootzaakt 's anderendaags naar Kuylenburg te reyzen; dewijl ik de Pastory van Everdingen voor een tijd heb aangenomen. Zoo ben ik dan, zoo ras als de Synodaale oraatzie gedaan was, naar uw huys gegaan; en heb daar op de deur geklopt. Dewijl 'er niemand te voorschijn quam, 't welke ongetwijfelt geschiedt is om dat gy andere bezigheden had, nam ik een voorneemen van u mijne begeerte op een anderen tijd door eenen brief voortedraagen. Maar mogt ik eerst eens weeten hoe dat het met uwe zaaken gelegen is; hoewel ik niet twijfel of alles staat naar wensch! Mijn groote Godt; hoe zouw

* Waarschijnlijk op zijn Hollandsch *Havens*, of, *van der Haven*.

ik

ik u voor die oprechte genegentheit, die gy my toedraagt, bedanken! Hoe zoude ik my verblijden over uw welvaren! Ik heb somwylen met groote vierigheit gewenscht dat uwe zaaken voorspoediger mogten staan als wy ons zelven inbeelden: want ik wist wel hoe vinnig dat de beeten der lasteraaren zijn; dewelke, als ze ongelijk krygen en een quaade zaak hebben, al hun betrouwen stellen op de vinnigheit en het vergift hunner tongen. Maar schoon dat ik 'er wat beducht voor ben, zoo heb ik evenwel noch al een redelijk betrouwen dat deze gansche zaak beter tot uw genoegen zal uytgevallen zijn, als ik my laat voorstaan. Vorders wensch ik ook zeer ernstelijk dat gy my, in mijne aktie op de Pastory van Hagestein, een vlytige gedienstigheit wilt bewijzen: ik zegge eene vlytige: want aan eene getrouwe gedienstigheit wil ik niet twyffelen. En ik verzoek dat gy Meester *Gysbrecht van Baren* en *Bemond* al dikwils vermaant; op dat het aan hunne naarstigheit niet en schorte. Wat my aangaat, ik heb niets onbezocht gelaaten om den verdedigbrief uyt de papierkassen der Domkerke te lichten; 't welke ik voornamentlijk gedaan heb op het aanraaden en door de hulp van den eerzaamen Heer en Meester *Johan* * *Montanus* Ik twyfel niet of deze brief zal tot onze verdediginge dienstig zijn; indien het licht der waarheit, dewelke spyt het tegenwroeten der vyanden dagelijks meer en meer opheldert, noch het ten toon zal moeten gestelt worden. Ik heb te Kuylenburg al over lang gesproken met den Schout van Hagestein; zijnde een degelijk man, en die grondige kennis heeft van de gansche zaake. Wy

* Van den Berg.

zijn in het spreeken op de Pastory gevallen; en hebben eenige redenen over en weer gewisselt, dewelke my niet te onpas zullen koomen: maar mondeling zullen wy daar breeder van spreeken. Dit zy genoeg voor deze reize. Ik verzoek dat gy mijne latijnsche Puntdichten met den brenger dezes eens overzendt: wy meenen dezelve eens over te zien, en hier en daar wat te vermeerderen. Want waar dat we ons ook bevinden, wy laaten noit na de groene waranden der Zang-goddinnen, indien ze echter te deeg en in allen deelen groen zijn, te begroeten en 'er wat in te werken. Vaar wel; en houd veel van ons: waar in gy niet anders zult doen als de eene genegendheit met de andere betaalen. Groet uwe en mijne vrienden. Gegeven te Kuylenburg, den 12. van October 1574.

Uw zeer genegen vriend,

CORNELIUS HAVENUS, van Hoorn.

In 't jaar 1579. was aldaar Pastoor Gerardus Arnoldi (Gerrit Arentse) een Goutenaar. Stichting.

Daar was eene Mis gesticht, dewelke 's maandags en 's vrydags gelezen moest worden; en den Pastoor twintig gulden opbragt.

Sommigen houden S. Suidbertus, andere S. Martinus, voor den Patroon der kerke. de Patroon. Dit is althans gewis dat S. Maarten, zijnen mantel als midden doorhouwende, noch verbeeld staat op het spits van den toren. Dan zijn 'er noch, dewelke dryven dat de kerk ingewijdt is ter gedagtenisse van 't H. Kruys. En 't is waar dat 'er van ouds op den derden

Mey-

Kruys-dag / dat is op den dag van Kruysvin- dinge / een plegtige ommegang gehouden wierd: en dat 'er de katolijke ingezetenen / op den zelfsten dag / noch een soort van een processie houden.

Behalven het hoofd-altaar / hebben 'er noch 3. outaaren / daar men bescheid van weet / in de kerke gestaan. Volgens den brief / denwelken wy in de beschryvinge van S. Niklaas kerke opgegeven hebben / was in de kerke te Gasparde een outaar gesticht ter eere van de H. *Maria*. Ook was 'er een Broederschap (1) of te Gilde van S. Antonius. De gedagtenis der kerkwijdinge plagt 'er van ouds gehouden te worden op het feest van 't H. Sakrament, maar is naderhand door Georgius van Egmond overgebragt op den zondag / komende binnen het oktaaf van 't gemelde feest. Hier nevens gaat de brief van den voornoemden Kerkvoogd:

Georgius enz. wenscht aan de godvruchtige en in *Christus* beminde, den Pastoor en de Kerkmeesteren der Parochi-kerke te Hagestein, onder ons Bisdom, en vorders aan de gemeente der zelve Parochi-kerke, de eeuwige zaligheit in den Heere. Door den inhoud dezes vergunnen wy ul. volgens ons ordinaris gezag, en geeven ul. verlof, om den dag van den ommegang, dewelke door de gemelde kerk jaarlijks, op het feest van 't Hoogwaardig Sakrament, ter eere van den Patroon derzelve kerke en met het omdraagen van 't zelve Sakrament (2) gehouden wierd, welke dag aldaar genoemt word de eerste kerkwijding, voortaan ten eeuwigen tijden plegtelijk te mogen vieren op den eersten zondag na den gemelden feestdag van 't H. Sakra-

ment. En wy hebben goedgevonden den gemelden ommegang, en het feest der eerste kerkwijdinge, met alle deszelfs aflaaten en voorrechten, op den voornoemden dag over te brengen; gelijk wy hem mits dezen op dien dag over brengen, en begeeren dat hy dan ten eeuwigen dage gehouden zal worden, enz. In 't jaar 1547. den lesten Mey.

Het beeld van O. L. Vrouw en andere kerkcieraden.

* Het beeld van O. L. Vrouw stond ten toon in 't midden der kerke, en had gekost 37. gulden. In 't jaar 1619. den 28. Juny, is al 't zilverwerk der kerke verkocht voor 81. gulden 18. stuyvers. Daar by wierden de cieraaden, met het andere kerkgereedschap van geringe prijs, verkocht voor 30. gulden.

Vorders heeft Willem van Beyeren Graaf van Holland, Aalbrechts zoon, met de hulp van Frederik van Blankenheim Bisschop van Utrecht, het kasteel Hagesteyn, met Gasparde, en met het nabuurige kasteel Eversteyn, in 't jaar 1405. ingenomen en ten gronde toe verdelgt. Naderhand hebben de Kanonnikken van S. Maartens kerke en van Oudmunster de heerlijkheit van deze plaatzen bekomen.

Want volgens de vermeerderde Kronijk van Beka †, heeft de Bisschop *Frederik* met zijne Prelaaten en Kanonnikken, met zeven stolen, onder eede verklaart dat de gemelde Heerlijkheden hem en zijne kerken in vollen eygendom toebehoorden, en van ouds toebehoort hadden.

Eyndelijk zijn ze by verkooping gekomen aan den hoog-geebooren Heer, den Graaf van Waldek en Kuylenburg.

* Uyt de oude papieren van de kerk te Hagesteiu.
† Tomo v. Analect. Matthæi.

Heer

Heer Frederik Heermans / wiens erfgenaam is de Heer van Zuydwijk / Oudeghеyn / enz.

Het is een vrye heerlijkheit van 't Utrechtsche Stift; hebbende een hoog / middelbaar / en laag rechts-gebied. Men ziet noch eenige overblijfzelen van de graft / dewelke om Hagesteyn heeft geloopen; welke graft noch niet gedempt was in de sestiende eeuwe. Dit blijkt uyt een Nederduytsche akte van 't jaar 1552. aldus luydende: Op den dag van huyden den 9. February 1552, heeft Dirk Corneliſſen Furker gekoft van Gysbrecht Rutgerſen alzulken zeker huys, als Gysbrecht heeft ſtaande binnen de ſtads graft van Hageſteyn, daar Gybert Rutgerſen nu ter tijd in woont, enz. (3) Oude overblijfzelen van de ſtad.

AANTEKENINGEN.

1. Wy hebben elders al iets van deze Broederſchappen gezeit. Het is ook bekend dat de inſtelling van de Broederſchappen met een goed inzigt is geſchiedt. Dat de burgers en ambachtsluiden in zekere gilden verdeelt worden, is ook een oud gebruyk; en kan ook zijne nuttigheit hebben. Wy willen hier maar toonen hoe dat deze broederſchappen en gilden dikwils met het beſte inzigt niet aangegaan wierden; en veele onheilen, oproerigheden, gevechten en doodſlagen veroorzaakt hebben. *Om dat 'er door de t'zamenzweeringen en vloekverwantſchappen*, dus ſpreekt eene Kerkvergadering van [a] Arles, *dewelcke broederſchappen genoemt worden* (quæ confratriæ vocantur) *in de ſteden, dorpen en kaſteelen groote aanleidingen tot tweedragt en oneenigheit gegeven worden*, *enz.* Op dezelfde wijze ſpreekt een Synode van [b] Rouanen: *Daar*

a Synod. Arelat. anni 1234. c. 9.
b In ult. edit. Concil. Rhot.

zijn eenige zoo geestelijke als wereldlijke persoonen, dewelke zodaanige eene maatschappy aangaan, dat ze malkanderen in allerhande zaaken en voorvallen te hulp zullen staan; en een zekere straffe ordonneeren tegen de genen dewelke zoo een kontrakt niet en houden. Maar enz. Zulke vereenigingen of zoo genoemde broederschappen, dewelke ook wel gilden genoemt wierden, moeten al zeer gemeen zijn geweest. *De Priesters en de dienaars der Graven*, dus luydt eene ordonantzie van *Karlomannus* [c], *zullen aan de Dorpelingen verbieden, dat ze tegen de genen die iets gemaakt hebben geene t' zamenrotting, die zy gilde noemen, zullen hebben te maaken.* Van diergelijke t'zamenspanningen of broederschappen vindt men gewag in verscheide [d] Kerkvergaderingen. De Edel-luyden, gelijk een Synode van [e] Avinion getuygt, waren wel de voorbarigste in het oprechten van diergelijke broederschappen; hoe wel dat 'er de gemeene man ook jeukerig naar was, en dikwils zulke bondverwantschappen aanging. [f] Die zoo genoemde broeders quamen eens in 't jaar by malkander, om eene vergadering te houden, en te beraadslagen wat 'er in zulke en zulke voorvallen gedaan diende. Men beloofde malkanderen tegen ieder een, hunne Heeren alleenlijk uytgezonderd, te zullen helpen. Had de een een geschil, een vyand, een doodelijk krakeel; alle de anderen hadden het zelfde krakeel en den zelfden vyand. Alles wierd met eede gestaaft: en die zich ergens niet kloek of hartig genoeg toonde; of uyt een overschot van eene burgerlijke gulhartigheit zijnen vyand, als 't hem schoon stond, niet lustig en havende; die wierd voor een eerloozen guyt, voor eenen eedbreeker, voor eenen schelm uyt het rot gejaagt. Somwylen, gelijk wy boven gezien hebben, konde hy 'er noch afkoomen, met eenige straffen te onderstaan. Dat meer is, zy koozen iemand tot hun hoofd ofte kapitein: en deeden een eed dat ze hem in alles, niets uytgezondert, zouden gehoorzaamen.

[c] Capit. Caroli M. tit. 2. c. 14.

[d] Vide Concil. Montispel. ann. 1214 c. 38. Campinacens. ann. 1238. c. 31. Valentinum anni 1248. c. 20. Avinionens. anni 1281. c. 8.

[e] Concil. Avinion. anni 1326. can. 27.

[f] Ibid.

En

En om noch meer vereenigt te zijn, en misschien om malkander beter te kennen, droegen zy dikwils eenerhande kleedinge; daar dan noch eenige tekenen of kenletteren aan genaait, of aan gehecht waren. Men kan wel denken wat ongemakken dat daar uyt gevolgt zijn; en al had de gemelde g Kerkvergadering van Avinjon het ons niet gezeit, wy zouden 't evenwel wel vatten dat alle die broederschappen maar dienden om de gerechtigheit te stremmen; om van 't gansche land een moortkuyl en een roofnest te maaken; om de vrede, de gerustigheit, de veyligheit, ten landen uyt te drijven; om de onnozelen en de zwaksten te verdelgen enz. Dit zal misschien de reden zijn geweest, dat die van Mechelen voor dezen geen broederschap of gilde in hunne Stad gedoogt hebben. *h Binnen Mechelen zal geen broederschap, geen gilde, en geen byzonder teken van dezelve; mogen of kunnen zijn, behalven alleen het broederschap der gemeente.*

2. Het is niet te deeg bekent, ja gansch onzeker, wanneer dat de manier opgekomen is van het Hoogwaardigste Sakrament, met eene openbare en plegtige staatie, in de Ommegangen ofte Processien langs de straaten om te draagen. Maar dit is zeker *i*, dat men van zodanig omdraagen niet geweeten heeft in de tien eerste eeuwen der kerke: en dat dit omdraagen niet t' zamen konde staan met de aloude tucht der Christenen; dewelke dit geheim niet alleenlijk voor de Jooden en Heidenen, maar ook voor de Geloofs-onderwijzelingen, op het nauwkeurigste verbergden. Ook is het zeker dat deze openbaare ommegangen, daar het H. Sakrament omgedragen word, tenemaal onbekent zijn geweest en noch tegenwoordig onbekent zijn aan de Grieken. Veele zijn van gevoelen dat zodanige ommegangen, met het H. Sakrament, in de Latijnsche Kerk haar begin genomen hebben onder Urbanus IV, dewelke in het begin der dertiende

g Ibid.

h Nulla Confraternitas, neque gulda, neque aliquod singulare signum de ipsis, nisi sola Communitatis Confraternitas in Machlinia esse poterit vel debebit. *Communia Mechl.* MSS. apud *Du Cange* v. gulda.

i Van Espen in Jus Can. part. 2. tit. 4. c. 5.

eeuwe het plegtige feest van 't H. Sakrament heeft ingestelt. Doch de Heer *van Espen* bewijst met krachtige redenen dat dit zeggen geenzins staande gehouden kan worden: en dat zodanige ommegangen, ik zegge wederom met het omdraagen van 't H Sakrament, allengskens opgekomen en in zwang geraakt zijn in de 14. eeuwe. Maar dan is het noch onzeker of het H. Sakrament in 't eerste op dezelfde wijze, gelijk nu de manier is, omgedragen wierd; dan of het, gelijk in de Processie van den goeden Vrydag geschiedt, met een doek bedekt is geweest. Dit leste houdt de bekende *Thiers* [k] voor het waarschijnlijkste. Ja hy getuygt dat het noch geen 120. jaaren geleden was, als hy zijn werkje schreef, dat het H. Sakrament in de kerken van Vrankrijk, zelfs op het Hoogtijd van 't Lichaam des Heere, allereerst bloot en ongedekt is omgedragen.

3. Het is waar dat Hagesteyn van ouds den Bisschop toebehoorde, doch de Bisschoppen zijn 'er altijd geen meester van geweest. De Heeren, die het te leen hadden, en altijd niet magtig genoeg waren om het te verdedigen, hebben hunnen toevlugt dikwils genomen tot magtiger Heeren en Vorsten, als tot de *van Arkels*, *enz.* Ja somwylen hebben zy den Hollander ook hun recht op Hagesteyn overgegeven; en het zelve van den Grave wederom te leen ontvangen. De brieven, die daar over gemaakt zijn konnen nagezien worden by [l] *Ant. Matthæus.*

k Thiers Exposit. du S. Sacrament. livr. 2. chap. 1. &c.

l De Fatis Eccles. lib. 2. fund. 20.

VIANE,

VIANE.

VIane, leggende aan de slinker zijde van de Lek, is eertijds een dorp geweest, met naame Heesloot: Naderhand was het een kasteel der Heeren van Beusinghem; dewelke daarom, in eenen brief van 't jaar 1269. genoemt worden Heere van Heeslooт. In 't jaar 1282. heeft Zuederus van Beusinghem van Johannes Bisschop van Utrecht verkreegen dat 'er omtrent Viane jaarlijks twee vrye markten, ieder acht dagen lang, gehouden mogten worden. Hier nevens de brief van den zelven Bisschop. Viane.

Johannes, by Gods genade verkoren Bisschop van Utrecht, wenscht een ieder zaligheit in den Heere. Het zy aan allen bekent dat wy, overwogen en aangemerkt hebbende de veelvuldige moeiten, lasten, en onkosten, die de beminde Heer *Zuederus van Bosinghem*, Ridder, met eene geduurige zorgvuldigheit en bekommernisse, ten tijde van onzen voorzaat *Henricus*, en ook by onze tijden, voor de kerke van Utrecht heeft onderstaan; met den raad en de toestemminge van onze Prelaaten en Dienstmannen, die ook de Prelaaten en Dienstmannen zijn der Utrechtsche kerke, aan den gemelden *Zuederus* en zijne wettige erfgenaamen (die hem ten eeuwigen dage in de plaatze en met het recht van Dienstmannen (1) in zijn leen zullen opvolgen) vergunt hebben dat zy binnen zijn rechtsgebied, aan die

 zijde

zijde van de Lek daar zijn kasteel Vianen staat, ter plaatze daar 't hem zal believen en daar hy het dienstigst zal oordeelen, ieder jaar, van nu af te rekenen, zal mogen houden twee markten, ieder van acht dagen: En deze markten zal hy houden op de ondergeschrevene tijden. De eerste zal beginnen binnen het oktaaf van O. L. Hemelvaart; de andere acht dagen voor Allerheyligen avond. En wy verklaaren voor alle de wereld door den tegenwoordigen brief dat wy alle de genen die op de gemelde markten, van wat plaatze dat het zy, zullen koomen, zoo in hunne persoonen als in alle hunne waaren en goederen, 't zy als ze daar te land of te water naar toe reyzen, 't zy als zy 'er zijn, of weder te rugge keeren, drie dagen eer het kruys opgerecht word, en drie dagen na dat afgenomen is, onder onze bescherminge en vrygeleide, en onder de bescherminge en vrygeleide der Utrechtsche Kerke neemen. Daarenboven verleenen wy aan den zelven *Zwederus*, en aan deszelfs nakomelingen ten eeuwigen dage, het rechtsgebied over alle de misdaaden, dewelke geduurende die marktdagen, op wat wyze dat het zy, zullen voorvallen; en wy vergunnen hem, als onzen Leenman, daar over te vonnissen. Gedaan ten overstaan van Heer *Stephanus* Deken van *S. Pieters* kerke, Heer *Jacob* Deken van *S. Jans* kerke, *Hermannus vander Voerst*, *Giselbertus de Ruele*, *Gerardus de Rhene* (*van Rhijn*), en *Gerardus van Voorne*, Ridderen; mitsgaders van zeer veele andere onze én onzer kerke Dienstmannen, Ridderen, en Knechten. Tot oorkonde van dit alles hebben wy dit tegenwoordig geschrift, op dat het altijd bestendig zoude blijven, met ons zegel bezegelt. Gegeven in 't jaar 1272.

1272. dingsdags na het feest van den H. Apostel *Andreas*.

Thans is het een tamelijke stad / en is al over lang aan de Brederodens / door het trouwen met de dochter der Heere van Viane / gekomen. (2) Is van een kasteel een stad geworden.

Viane heeft eerst een kapelle gekreegen in 't jaar 1327. zonder noch een Doopkerk of het recht der begraaffenisse te hebben. De Lyken moesten gebragt worden naar de kerk van Hagestein: en daar moesten de Sakramenten ook gehaalt worden. De gemelde kapel is door Zwederus van Viane, Huybrechts zoon, gesticht en begiftigt in 't jaar 1327.

De zelve kapel is tot eene Parochi-kerk opgerecht in 't jaar 1345. onder deze voorwaarde / dat ze de kerke van Hagestein / als haare moederkerke / onderworpen zoude blijven; en haar / of de kerke van Utrecht / jaarlijks zoude opbrengen een goude schild; en dat de benoeming aan de Heeren van Vianen / doch de instelling het Kapittel van S. Salvators kerke te Utrecht zoude toekoomen. Dit alles blijkt upt den volgenden stichting-brief:

Wy *Reynout* Heer van Brederoden, van Gennip, van Viane, van Ameyde, en Baanderheer; en *Johan* van Vianen, Ridder, en Heer van Nyekoop, erkennen opentlijk door den tegenwoordigen brief dat de eerwaardige Mannen en Heeren, het Kapittel der Utrechtsche kerke, op ons verzoek en aanhouden, en op dat de goddelijke dienst vermeerdert en in de Parochikerke onzer stede Viane voortaan plegtiger gedaan zoude worden, haare toestemming gegeven

ven hebben dat de gemelde Parochi-kerk van Viane voortaan afgescheiden en afgezondert zal zijn van de Moederkerke te Hagesteyn; en hebben die, zoo veel als zy 'er in te zeggen hadden, van gemelde Moederkerke ook afgezondert; ook hebben zy bezorgt dat ze aldus afgescheiden is door den Ordinaris der plaatze: alles met zekere voorwaarden en uytdrukkingen, dewelke begreepen zijn in den open-brief der gemelde Heeren: welke brief, met het zegel der voornoemde Utrechtsche kerke bezegelt, ons overgelevert is, zijnde van den volgenden inhoud:

Wy Kapittel der Utrechtsche kerke maaken aan allen bekend hoe dat voordezen, ten tijde van den edelen Heer *Zwederus*, Heer van Vianen, in 't jaar des Heere M. CCC. XXVII. in des zelfs stad Viane, zekere bidplaats ofte vrye kapel opgerecht, gesticht, en van deszelfs inkomsten is begiftigt: en hoe dat de zelve kapel naderhand, te weeten in 't jaar vyf-en-veertig, op het verzoek van den edelen Heer *Wilhelmus*, Heer van Vianen en van Oosterhout, en van des zelfs wettige genoot, de edele Vrouwe *Heylwigis*, Vrouwe van Viane, en met de toestemminge van de Heeren onzes Kapittels voornoemd, opgerecht of ingewijdt is tot eene Parochikerk, met een Doop-vont, Kerk-hof, recht van begraaffenisse, en met de vordere tekenen van eene Parochikerke: zonder nochtans afgescheiden te zijn van de Moederkerke; zoo als in den brief, die daar over gemaakt is, uytgedrukt staat: en dat eyndelijk verzocht is dat de gemelde Parochikerk, leggende in de twee Heerlijkheden van Hagestein en van Viane, in twee Parochien gedeelt, en de eene van de andere afgezondert

en

en afgescheiden mogt worden: om dat by deze gelegendheit, en om meer andere oorzaaken, de eene der voornoemde Heeren, op het leven van den anderen uyt zijnde, den zelven lagen had geleyt; en hem, zoo door zich zelven als door zijne onderdaanen, vrienden, en vermogende persoonen, verscheide quellingen en groote schaden en rampen had aangedaan: waar uyt dan menigmaal en zeer dikwils dodelijke vyandschappen, gevechten, binnelandsche oorlogen, doodslagen, brandstichtingen, strooperyen, en bloedvergietingen zijn gevolgt. Zoo is het dan dat wy op het verzoek van de hoog geboorene en edele Heeren, Mynheer *Reynout*, Heer van Brederoden, van Gennip, van Vianen, en van Ameyde, en Baanderheer; den Heer *Johan* van Viane, Ridder, en deszelfs oom, den Heer van Nyenkoop; en overweegende dat diergelijke onheylen en prijkelen tusschen de Heeren aldaar waarschijnlijk noch meer konnen voorvallen; en daar by overleggende de verwoesting en de ellenden der voornoemde Moederkerke, en willende het zelve, zoo verre het ons mogelijk is, verhoeden en weg neemen, en op dat het zoude strekken tot vermeerdering van den Goddelijken dienst; en dat dezelve voortaan op eene plegtiger wijze verricht zoude worden in de Parochikerke der gemelde stad Vianen; zoo is het, zeg ik, dat wy onze toestemming verleent hebben, en door den inhoud van dezen brief verleenen, dat de gemelde Parochikerk van Vianen voortaan afgezondert en afgescheiden zy (van de Moederkerke) en, zoo verre het aan ons staat, scheiden wy dezelve van de Moederkerke. Ook zal 'er bezorgt worden dat ze van de Moederkerke van Hagesteyn afgescheiden worde door

den

den Ordinaris der plaatze; met dit beding, dat de tienden, vruchten, en inkomsten der gemelde kerke van Hagesteyn, dewelke dezelve tot nu toe toebehoort hebben, by de gemelde Moederkerke en by den Pastoor der zelve zullen blijven. En de Parochikerk van Viane zal voor haare begiftinge bezitten de goederen, die de edele Heer, *Zwederus* van Vianen voornoemd, aan de gemelde bidplaatze of vrye kapelle eertijds heeft gegeven, met de andere goederen, die aan dezelve gegeven zijn, of vereert zullen worden. Ook hebben dezelve edele Heeren, die nu in 't leven zijn, begeert dat de gemelde vrye kapel in een goeden stand zoude blijven; en hebben aan dezelve Parochikerke van een andere kant, en door nieuwe stichtingen, een genoegzaam onderhoud willen bezorgen: op dat de Pastoor of Regent derzelve kerke, die het dan zijn zal, geene gelegendheit of reden mag hebben om uyt hoofde van gebrek, van armoede of van eenig ongeval, van de tienden onzer kerke die daar gelegen zijn, of van de vruchten derzelve, iets tot zijn onderhoud in eenigerhande maniere te eysschen of te verzoeken. Waar by wy dit noch te voegen hebben, dat, zoo dikwils als 'er een Pastoor ofte Regent over de Parochikerk van Viane zal moeten aangestelt worden, het recht van benoeminge ofte voorstellinge de Heeren van Viane, die het dan zijn zullen, zal toekomen; maar dat de instelling zal staan aan ons en aan ons Kapittel voornoemd. Ook zal de Regent of de Pastoor der kerke te Viane, zoo dikwils als de gemelde kerk van *S. Maria* te Viane zal openvallen, voor zijne instellinge in dezelve kerke aan ons betaalen twee mark zilvers; na alvorens eenen plegtigen eed gedaan te heb-

hebben, dat hy om geene van de bovengemelde redenen, of wat andere reden dat het zy, van de tienden onzer kerke van Utrecht, die aldaar gelegen zijn, of van de vruchten derzelven, iets zal eyffchen of verzoeken. Daarenboven zal hy gehouden zijn alle jaaren, op den zondag na Paasschen als 'er *Cantate* gezongen word, uyt hoofde van onze gemelde kerke te Hagesteyn, voor de Offergiften der Moederkerke, aan ons of onzen Penningmeester met een kinderlijke gehoorzaamheit te betalen eene oude Fransche schild; 't welke van nu af ten eeuwigen dage zal duuren. Tot oirkonde van hetwelke wy den tegenwoordigen brief, ten gevalle van de gemelde Heeren, hebben doen bezegelen met het zegel van ons Kapittel. Gegeven in 't jaar 1413. den 19. Juny.

Dezen brief, met alle en iedere voorwaarden daar in begrepen, belooven wy te zullen onderhouden: en door den genen die over de gemelde kerk, wanneer dat het zy, als Regent aangestelt en in 't bezit gestelt zal worden, mitsgaders door onze onderdaanen, onverbreekelijk, te zullen doen onderhouden; alle list en bedriegerye aan een kant gestelt. Tot oirkonde van het welke, wy den tegenwoordigen brief door het aanhangen van onze zegls, met onze zekere wetenschap, hebben doen bekrachtigen. Gegeven in 't jaar des Heere 1413. den 23. Juny.

De gemelde kerk was Gode toegewijdt ter gedagtenisse van de Hemelvaart der H. Maagd. En hierom was het dat de eerste kerkwijding, gelijk wy al gezien hebben, geviert wierd in het oktaaf van de gemelde Hemelvaart.

De

De harderlijke zorg over de Katolijken van Vianen / die byna het getal van duyzent uytmaaken / mitsgaders over Ameyde en de omleggende dorpen / heeft voor eenige jaar waargenomen (2) Willebrordus van Viane, te Viane gebooren / en uyt de order der Kapucijnen; dewelke een tegenzin van de zielbestieringe gekreegen hebbende / van zelfs weder naar zijn klooster is gekeert. Hy had tot noodhulp gekreegen zijnen lands-man / Vader Vander Pijl, uyt de Maatschappye van Jesus. Maar dewijl de Vaders Kapucijnen al over eenigen tijd de Hollandsche zending verlaaten hadden / en Vander Pijl uyt het leven gescheiden was; is hun / uyt dezelfde Maatschappye / tot nazaat gezonden Vader Adrianus Bouvé: dewelke na zijne dood door andere Jesuyten is opgevolgt.

Pastoors van Viane.

Maar a boven de gemelde Priesters / en vroeger als zy altemaal / heeft in de gemeente van Vianen gearbeidt Vader Wieringen, ook een Jesuyt. Met Vader Wieringen heeft in dezelve gemeente als Pastoor gearbeidt

b Henricus Steenius (vander Steen) een Utrechtenaar / en Licentiaat in beide de Rechten; dewelke de gemelde gemeente uyt Utrecht quam bedienen. Deze Heer c van der Steen is te Utrecht gestorven den 30. Augusti / in 't jaar 1637

Naderhand zijn 'er de volgende Pastoors geweest / dewelke hun verblijf binnen de stad gehouden hebben /

a Jakob de la Torre in zijn Roomsch verhaal aan 't 114 zijdje.

b Elders word hy Johannes genoemt.

c Doodboek der Holl. kerke.

Richar-

Richardus van Velsen, een Amersfoorder/ dewelke eerst een Pleitbezorger (ofte Prokureur) geweest zijnde; naderhand Priester in de vergaderinge der Oratoren/ en eyndelijk Overste van de Oratooren/ te Loven was geworden. Na dat deze Richardus het gebied van Hoogland en de omleggende dorpen eenigen tijd bedient had/ wierd hy door den Bisschop van Kastorie beroepen tot de Pastory van Viane: alwaar hy/ na eenen arbeid van verscheidene jaaren/ godvruchtiglijk is overleden den 22. van September 1692.

Hem wierd tot nazaat gegeven

Andreas vander Schuur, een Gorkommer/ Licentiaat in de Godtheit: zijnde wel-eer Sekretaris des Bisschops van Kastorie/ en naderhand Onderpastoor te Rotterdam geweest: een geleerd en doorgestudeerd man/ die verscheide schriften in dicht en ondicht heeft uytgegeven. Maar vermits hy/ wegens de zwakheit zijns lichaams/ niet bequaam en was om veel op het platte land te loopen/ en 'er de menschen te bedienen/ is hy vrywillig van zijne Pastorye afgestaan. Zoo is dan dezelve Pastory door den Bisschop van Sebaste opgedragen aan

Everardus van Dall, een Tilburger/ en een Godtgeleerde van Douay: dewelke na een langdurig quijnen Pastoor van Viane is gestorven den 3. van December 1712. In deszelfs plaatze is door de Geestelijkheit aangestelt

Timotheus Hettema, van Bolsweert in Vriesland/ een Lovensch Godtgeleerde.

Vianen is voor dezen verheerlijkt door de geboorte van

Wilhelmus, Janszoon, van Vianen; dewelke de Filosofy in het Kollegie van het Castrum te Loven geleeraart hebbende/ naderhand Plebaan van S. Pieters kerke/ en eindelijk den 6. van Oktober 1506. Leeraar in de Godtkunde is geworden. Eindelijk is hy/ na dat hy eene Beurs in 't gemelde Kollegie van 't Castrum, eene in 't Kollegie van Standonk/ en twee in het groot Kollegie gesticht had/ en terwijle hy het ampt van Hoog-leeraar der Godtgeleerdheit en dat van Onderkantzelier der Akademie bekleede/ gestorven op den 20. van November 1529. Hy wierd begraaben in S. Pieters kerke / voor het outaar van 't H. Kruys: daar noch een bordetie aan een pylaar hangt met deze Latijnsche veerzen:

Urbe Vianâ ortus Guilelmus *nomine, magnâ*
Castrensem rexi sedulitate scholam
Hinc doctor Legis divinæ, pabula Pastor
Præbueram, Pavi qui sacra templa Petri:
Pauperibus moriens, studiisque alimenta reliqui
Plurima, apud superos hinc mihi parta quies.

AANTEKENINGEN.

1. *Dienstmannen*: In 't Latijn *Ministeriales*. Dit is niet te zeggen dat *Zwederus van Rozinghem* aangezien moet worden als een knecht van den Bisschop, in dien zin gelijk men het woord knecht tegenwoordig verstaat. Ja zelfs zou uyt die benaaminge van *Ministerialis* niet duydelijk en onwederspreekelijk volgen dat hy een Leenman des Bisschops is geweest. Ik wil niet lochenen dat hy het geweest zy; ik zegge maar dat het uyt de gemelde benaaminge niet duydelijk zoude volgen. Wy zullen voor af het eerste bewijzen;

ten

ten welken eynde aangemerkt moet worden dat het woord *Ministeriales* verscheide betekeningen heeft gehad. [a] Somwylen wierden de *Ministeriales* gelijk gestelt met de slaven, of ten minste met de minste dienstknechten, zoo dat ze de vrijheit van hunne Heeren moesten verkrijgen, om onder de vrye luyden gerekent te worden: zy wierden verkocht, verwisselt, by testament nagelaaten enz. Maar in laater tijden is die naam aan Edelluiden, die noch geen Ridders waren, gegeven. Dus worden in een zekeren brief onder de *Ministeriales* getelt, en van de Edelluiden onderscheiden [b], *Giselbertus van Amstelle*, *Ægidius van Amstelle*, *Albertus van Wulven*, *Herman van Woerden*, *Everhardus Burchgraaf van Montfoort* enz. dewelke zekerlijk van onzen grootsten Adel zijn geweest. Ik zegge, *van de Edelluiden onderscheiden*; want dan wierd door een Edelman, gelijk [c] *Ant. Matthæus* al aangemerkt heeft, geen gemeen Edelman, maar een Edelman die reeds Ridder geslagen was, verstaan. Ja onder de Dienstluiden, in 't Latijn *Ministeriales*, is somwylen niet alleen de gemeene Adel, maar ook de Ridderschap dewelke hooger was als de gemeene Adel, begreepen geweest. Zoo zegt, *Johan van Verneburg*, Bisschop van Utrecht, in zekere Ordonantzie; *Alle Dienstluyden onses stichtes van Utrecht, die sint nicht schuldig tho rechte tho staen vor daghelikse gerichte, daer geen blykende schyn en is, mer die sel men vor ons verklagen, und vervolghen alst recht is*: waar over [d] *Winhof* deze aanmerking in 't Nederduytsch heeft gemaakt; *Nu volgen etlicke privilegien und fryheyden der Ridderschap ofte Adels, wante under den namen der Dienstluyden werden in dessen valle begrepen den gantzen Adel und Ridderschap*. Het is waar dat *Crantzius* daar wat tegen had dat de Dienstluyden, die van te voren voor onedele persoonen gerekent wierden, zich naderhand onder den Adel begonnen te mengen.

a Specul. Saxon. lib. 1. art. 16. §. 2. &c. apud Du Cange v. *Ministeriales*.

b Apud Hedam p. 204.

c De Nobilit. lib. 4. c. 21.

d Winhof ad vetus Jus Transil. 1. Boek 11. Artykel, apud Ant. Matth. ibid.

De e Dienstluyden, zegt hy, *staan thans naar een hooger naam, en willen onder de Edelen genoemt worden; daar de laagste trap des Edeldoms in de Baronnen blijft staan.* Elders zegt hy f: *Het gene noch hovaardiger is, die te voren Dienstluyden* (Ministeriales) of *Leenmannen genoemt wierden; zouden nu gaarne Edelen genoemt worden. Maar zy worden wederlegt door het gebruyk der voornaamste Schrijveren, en van alle de genen die de trappen des Adels wel onderscheiden. Want onder de Edelluiden* (van onder opwaart te klimmen) *worden de Baronnen de eerste gerekent: dan volgen de vrye Heeren: daar na de Graven: en dan vorder de Hartogen, dewelke van den Paus genoemt worden Edele mannen. Wat koomt den Dienstman over, dat hy, omtrent de benaaminge van Edel, gelijk wil gestelt worden met eenen Hartog?* Maar hy mogt daar over klaagen of niet, het gebruyk is voor de Dienstmannen geweest. Niet dat de Dienstluyden van gemeene en onedele persoonen tot den Adel zijn opgeklommen; maar dat de benaaming van Dienstman, *Ministerialis*, eerst aan gemeene, daar na aan Adelijke persoonen, is gegeven. Ja niet alleen is die naam gegeven aan Ridders, gelijk wy boven al gezien hebben, en gelijk uyt meer andere g plaatzen bewezen kan worden; maar de grootste Heeren en Amptenaaren van 's Konings Hof zijn aldus wel genoemt in Vrankrijk. Zoo staat 'er in een Arrest van 't jaar 1224. h *Cancellarius, Buticularius, Camerarius, & Constabularius Franciæ; Ministeriales Hospitii Domini Regis. De Kantzelier, de Schafmeester, de Kamerling en de Veldmaarschalk van 't Fransche Rijk, de Dienstmannen van 's Konings Hof.*

Echter wierd *Ministerialis*, in de gemeenste beteekeninge, genomen voor een Edelman die noch geen Ridder en was. Het woord *famulus* wierd omtrent in den zelven zin genomen; en wierd ook aan alle Edelluiden, die noch geen Ridders waren, toegepast. *In dezen tijd*, zegt Fabricius (*in Chronico Misnensi*) *hadden de Edelluiden geen hooger tytel, als dat ze dappere Dienstmannen* (*strenui famuli*) *genoemt wierden.*

e Metropol. lib. 1. cap. 2.
f In Metropoli lib. 2. c. 11.
g Cæsar. lib. 2. cap. 12. Idem l. 4. c. 77.
h Arrestum anni 1224. apud Belleforest.

Maar

Maar nu ftaat ons te onderzoeken of de Heer van Bozinghem, om dat hy 's Biſſchops Dienſtman of *Miniſterialis* genoemt word, nootzakelijk een Leenman van den Biſſchop is geweeſt. Dat *Miniſterialis* dikwils een Leenman betekende ſchijnt vaſt te ſtaan. Zoo ziet men by *Beka*, in het leven van Biſſchop *Godefridus*, dat dezelven, die eerſt Vaſallen genoemt waren, wat laager vermeldt worden onder den naam van *Miniſteriales* En *Heda* ſchrijft in het leven van *Adelboldus* dat hy een lijſt heeft gemaakt van alle de Edelluiden, dewelke uyt hoofde van eenige leenen verbonden waaren aan de kerke van Utrecht; *quos Miniſteriales ſive Vaſſos appellant*; en dewelke Dienſtmannen of Vaſallen genoemt worden. En wy hebben *Crantzius* hier boven ook hooren getuygen dat de *Miniſteriales* voor dezelfde genomen wierden met de Leenmannen. Diergelijke plaatzen meer zouden 'er ligtelijk aangehaalt konnen worden: en dat gaat tot noch toe wel voor den Biſſchop. Maar dit alles ſchijnt te vervallen door zeker verſchil 't welke *i* *Johannes* I. Biſſchop van Utrecht gehad heeft met eenen *Henricus de Rovere*, Dienſtman der Utrechtſche kerke. Deze *Henricus* bezat eenige goederen, als inkomſten, tienden, enz. te Heeswijk, te Wilhelmeskoop, te Achthoven, enz. En hier over was geen verſchil; 't welke alleenlijk hier op draaide of het *bona homagia* dan of het *bona miniſterialia*, dat is, leengoederen of dienſtmans goederen waren. Het eerſte hield de Biſſchop ſtaande, het tweede wierd beweert door den voornoemden *Henricus*. Eyndelijk zijn ze over-een gekoomen dat gemelde goederen zouden gehouden worden voor Dienſtmans goederen; en dat *Henricus de Rovere* dezelve van den Biſſchop zoude ontvangen in de hoedaanigheit van Dienſtman (*loco ſive jure miniſteriali*): waar op *Henricus* den Biſſchop de trouw van eenen Dienſtman heeft gezworen. Hier word dan onderſcheid gemaakt tuſſchen Leenmannen en Dienſtmannen, tuſſchen leenen en dienſten. En 't wierd als een groote zaak aangezien, dat *Hendrik de Rovere* zijne goederen niet als een Leenman maar als een Dienſtman zoude bezit-

i Apud Ant. Matth. de Nobil. l. 4. c. 22.

 ten.

ten. *Deze dienst*, zegt *Ant. Matthæus*, *was als een leen. Het was geen rechte leen*, *maar geleek naar een leen*, *en was een soort van een leen.* Doch indien het een soort van een leen was, zou het een leen zijn geweest. Maar dit word duydelijk in den brief ontkent; En *Ant. Matthæus* zegt zelf *de fatis Eccl. pag.* 602. dat 'er groot onderscheid was tusschen Dienstmannen en Leenmannen. En de Heeren van Viane, gelijk dezelve Schrijver getuygt, ontkennen het vlak uyt dat zy, uyt hoofde van 't Vianerland, Vassallen des Bisschops zouden zijn. Doch dit geschil wil ik den Advokaaten liever overgeeven. Ondertusschen k zijn 'er in Gelderland noch diergelijke dienstbaare goederen, *Wiltvorster goederen* genoemt. Uyt hoofde van deze goederen waren de inwooners gehouden den Hartog, als hy uyt jagen ging, huysvesting te geeven; met wagens en leeftocht t'zijnen dienste gereed te staan, enz.

Evenwel zeg ik niet dat de stad Viane onder het Stift niet heeft behoort. De Bisschop, gelijk wy gezien hebben, heeft van ouds de vrye jaarmarkten vergunt. De Heeren van Vianen, zegt *Ant.* l *Matthæus*, hebben meer als eens belooft dat ze goede Stichtsmannen zoude blijven: zy hebben boete betaalt om dat ze het heyr des Bisschops tegen den vyand niet gevolgt en waren, enz. Dit alles staat ter gemelde plaatze by *Matthæus* bewezen. By verloop van tijden, als de Bisscoppen op hunne zaaken niet genoeg en pasten, en de handen elders vol genoeg hadden, hebben de Heeren van Vianen de poort en 't kasteel van de Hollandsche Graven, ten minsten eenige reizen, te leen ontfangen. Maar dit zouw alleenlijk de poort en het kasteel geraakt hebben. De Heerlijkheit van Viane wierd, ten minste in de laatere tijden, als eene vrye Heerlijkheit aangezien. En als *Henricus* Bisschop van Utrecht den Heer van Vianen, *Walraven van Brederoden*, als zijnen Leenman vermaant had dat hy den Bevelhebberen van eenige struykroovers, die groote moetwilligheden in het Stift gepleegt hadden, hunne geleide zoude opzeggen; zoo heeft de Heer van Vianen geantwoordt dat hy zich voor 's Bisschops Leen-

k A. Matth de Nobil. ib.

l Ant. Matth. de fatis Eccl. lib. 2. c. ult.

man

maan erkende uyt hoofde van het huys en de poort; en van de lande van Ameyden: Maar wat de Heerlijkheit van Vianen aanging, die hield hy van Godt alleen. Dat meer is, de Heeren van Vianen hebben omtrent over anderhalf hondert jaaren, als deze landen noch Spaansch waren, in goude en zilvere munt geslagen; zonder dat zy daar in door iemand verhindert wierden.

Vorder staat omtrent het kasteel van Vianen aante-merken dat het op nieuw opgetimmert is door *Gysbrecht van Goye*, *Hendriks* zoon. Hy heeft het naar zijne vrouw, te weeten *Beatrix van Egmond*, *Batestein*, als of men *Beatrixstein* zeide, laaten noemen. Ook heeft hy 'er een toren aan gebouwt, en *Simpol* of *Sint Paul* genoemt; om dat dezelve opgebouwt was van het geld, 't welke de jonge Graaf van *S. Paul*, die zijn krijgs gevangen geweest was, voor zijne verlossinge had moeten opbrengen.

2. Hier nevens een brief, tot noch toe zoo ik meene ongedrukt, wegens zekere Misse, die te Viane gesticht was door den Heer van Viane, enz.

C O P I E.

„Wy Jan de Vries ende Evert Mereelys soen Kerck-„meisteren der Parochiekerken bynnen Vyanen, doen te „weten enen yegelyken diet behoirt mits desen teghen-„woirdighen brief, dat wy als Kerckmeisteren voorf. by „consent ende believen des Eedelen ende waelgeboren „vermogenden Heren Walraven Heere tot Brederode, „tot Vyanen, Burchgrave t'Utrecht ende Heere ter „Ameide, enz. onsen lieven geboirtigen Heere, aen-„genomen hebben ende beloeft, aennemen ende be-„loeven voir ons ende allen onsen nacomelingen „Kerckmeisteren tot Vyanen, te doen singhen in onser „voorf. kereken ewelyck, erffelyck, ende onverstersse-„lyck een Misse met loeve alle donredaeges des jairs, „van den Eerwairdighen Sacramenten mit behoirlyc-„ker, cerymonien, Diaken, Subdiaecken, luyen, beye-„ren, lichten, organen, ende andere gewoonlycker „solemniteyten, zoemen die selve een deell jaren „voirleden in de selve kercke gesonghen heeft, Ende

„ zoe ons dan ter cause der lasten ende diensten voors.
„ besproken ende in Testament gelegeert syn zekere
„ somme van penningen, by de Edele ende waelge-
„ boeren Vrouwe, Vrouwe Margareta van Borssele,
„ wylen eer Vrouwe tot Brederode, tot Vyanen enz.
„ zeliger gedachten nu overleden, te weten eens acht
„ hondert gulden current Bourgoens payemente, zoe
„ beloeven wy, ende bedancken ons van des, der
„ duechdelycker betalingen, ende scelden hier voirts van
„ quyte, allen den achtergelaten erven der voirs. Ede-
„ le Vrouwen, zoe ons dit testamente geassigneert is
„ aan losrenten op zekeren Thiende ter Ameyde toe-
„ behorende den Heere van Montfoirt by consent ons
„ lieffs. Heeren van Bredenrode, enz. als Leenheer der
„ Thienden voors. Ende voorts breder hebben wy
„ Kerckmeisteren ons oevergegeven ende verbonden
„ dat indien wy ofte onse nacomelinghen Kerckmei-
„ steren in der tyt gebrekelycken bevonden werden in
„ der diensten en lasten voors., dwelck immers God
„ verhueden wille, ende des geadverteert synde ons
„ dair inne merckelycke nyet en verhaelden, zoe be-
„ lyden wy voir ons ende voir onse nacomelingen
„ voors. vervallen te syn des testamenten voors. en sel-
„ len dan die voirscreven Thienden wederomme co-
„ men vry franck loss ende onbecommert an den
„ huyse van Montfoerdt, En die gene die in dit voors.
„ testamente gehouden syn sullen sulcken pennyngen
„ moegen converteeren ende keeren totter armen men-
„ schen aelmissen ofte anderen geestelycken zaecken,
„ zoe wair inne ende in wat plaetsen hem des sall be-
„ lieven, sonder wy onss des te beclagen ofte mit recht-
„ the verweren, sonder argelist, Ende want wy Wal-
„ raven Heer tot Brederode, tot Viane enz. voirscre-
„ ven als Oeverkerkmr., hier inne geconsenteert ende
„ belieft hebben, consenteren ende believen, so heb-
„ ben wy des tot oirconde onsen zegell voir aen desen
„ brieff gehangen, Ende wy Jan die Vries ende Evert
„ Mercelisse Kerkmeisters voors. overmits gebrek on-
„ ses selfs zegell op dese tyt hebben gebeden Frederick
„ van Meerlo ende Dirck van Mathenaer desen brieff
„ oever ons te willen bezegelen, twelk wy Frederick
„ ende Dirck voirscreven ter begeerten van den Kerck-

meesters

„ meesters voorſ. gheerne gedaen hebben, ende elcx
„ onſen zegell hier an gehangen int jair ons Heeren
„ duyſent, vyfhondert, drie-en-twyntich, op ten 25.
„ dach van Aprill. Ende was bezegelt mit een root
„ ende twee groenen wthangenden zeghellen.

LEKSMUNDE

Word in de oude brieven Larmunde genoemt. Het ſtaat te denken dat de mond van een riviertje, 't welke zijne wateren alhier in de Lek ſtorte, den naam aan deze plaatze heeft gegeven: want de mond van de Lek is veel laager. Lexmonde, hoe van ouds genoemd.

Tegenwoordig is het een treffelijk dorp met een kaſteel, behoorende onder het gerecht van Viane; en leggende aan de ſlinker zijde van de Lek, omtrent even verre van Vianen en van Nieupoort. Om het verwoeſten van Lexmonde hebben de gebroeders van Kuyk in 't jaar 1132. Floris den Zwarten, den vollen broeder van den Hollandſchen Graaf Dideryk, in een hinderlage verlokt en doodgeſlagen; gelijk Melis Stoke in zijne Rijm-kronijk verhaalt. Doch Reynout, Graaf van Gelderland, heeft deze plaats tot een pand gegeven aan Hubertus van Bozinghem, van wien hy het kaſteel Kuylenburg had gekocht: maar van de brief, dewelke gemaakt is in 't jaar 1281, noch overig is gebleven. Thans is Adolphus, Graaf van der Lip enz. de Heer van Lexmonde.

De kerk, met het koor daar aan, is vry groot; de toren is ſpitzig, en van eene redelijke lengte. Wat de kerk en het kerkelijke aangaat, daar van is niets tot onze kenniſſe gekomen,

 als

als dat de Proost van Oudmunster te Utrecht het recht had van den Pastoor in te stellen.

JAARSVELD.

Jaarsveld waar gelegen, deszelfs kerk, enz.

Is een dorp aan de Lek recht over Ameide/ en behoorende onder het Sticht van Utrecht. Het heeft een slot/ met dikke muuren voorzien/ en ook Jaarsveld genoemd; 't welke genoegzaam vervallen is. De kerk/ hebbende een koor/ is al vry groot; en heeft een dikken toren die in een spits eyndigt. De Pastoor dezer kerke plagt ook ingestelt te worden door den Proost van Oudmunster.

YSSELSTEYN.

Ysselstein.

De Heeren van Ysselsteyn, kasteel, kerk, enz.

*By eenige Schryvers op zyn Latynsch Iselstadium genoemd/ is eene Heerlykheit/ met een slot van denzelven naam/ dewelke al bekent is zedert het jaar 1270/ leggende tusschen de Lek en den Yssel/ op den Hollandschen (1) bodem. Deze Heerlykheit/ dewelke eerst door de Heeren van Ysselstein en door die van (2) Amstel bezeten is geweest/ is van dezelven overgegaan op de Heeren van Egmond. Van de laatsten is ze gekomen op de Princen van Oranje-Nassouw; daar de Graaf van Egmond/ die ook Prins van Gaveren was/ zich te vergeefs tegen kante.

De Parochi-kerk/ dewelke eerst in het dorp Eyteren/ een quartier uurs van Ysselstein/ heeft gestaan/ was Gode toegewydt ter eere

* Measo Alting. part. 2.

van

van O. L. Vrouws Hemelvaart. In dezelve kerk aan 't outaar van de H. Maagd heeft Agnes, de weduwe van den Ridder Werenboldus de Vlaaming, eene Vikary gesticht in 't jaar 1293. Den brief der stichtinge hebben wy hier boven al opgegeven.

De Patroon / 't welke hier te zeggen is de Begever van deze Vikary / is in 't jaar 1544. Keizer Karel, of van 's Keizers wege Maximiliaan van Egmond geweest; In 't gemelde jaar 1544. was alhier Vikaris De Begever der kerke.

Meester Lambertus ten Duynen, Licentiaat in beide de Rechten / en Domheer van Utrecht. Als hy in 't zelve jaar afstand van de Vikarye had gedaan; is in zijne plaatze aangestelt

Antoni Willemse Lobe, van Oostende; 't welke wy uyt den volgenden brief getrokken hebben;

In 't jaar duyzend vijf-hondert, vier-en-veertig, den lesten January, op eenen Donderdag, heeft de eerwaardige en voortreffelijke Heer *Lambertus van Duynen*, Licentiaat in beide de Rechten, Kanonnik der aanzienlijke Domkerke te Utrecht, en bezitter van de Vikary aan O. L. Vrouws altaar in de kapelle van Eyteren, dicht by de stad Ysselstein, achtervolgens de toestemminge van den Doorluchtigen en hooggebooren Heer *Maximiliaan van Egmont*, Graaf van Buren en Leerdam, en 's Keizers Stadhouder in de quartieren van Vriesland en Overyssel, in handen van den zelven Heer *Maximiliaan*, den waarachtigen Patroon, gelijk men spreekt der gemelde Vikarye, zuyverlijk en eenvoudelijk afstand van dezelve Vikarye gedaan: en heeft daar by eenen eed gedaan dat in deze overgeevinge,

vinge, afstappinge en afstand, geen list of bedrog gebruykt is geweest of gebruykt zal worden. Daar op verzocht hy dat deze afstand aangenomen mogt worden, en bad den gemelden Patroon de zelve Pastory te begeeven aan eenen *Antoni*, *Willems zoon*, *Lobe*, van Oostende, en hem den brief van voorstellinge, behoorlijker wijze opgestelt, ter hand te stellen, enz. Gedaan te Utrecht ten huyze van *Lambrecht ten Duynen* voornoemd, te acht uuren, of daar omtrent, voor den middag, op het bovengeschreven jaar en dag, in de tegenwoordigheit van de eerzaame en bescheidene mannen en getuygen Heer *Kornelis Laer*, Vikaris der gemelde kerke van Utrecht, en *Adriaan Diderykse*, een goeden vriend van den gemelden Meester *Lambrecht ten Duynen*.

BOMEL, *Notaris daar toe verzocht*, *in 't jaar* * 1579.

Wanneer deze Vikary in 't jaar 1579. open was gevallen door de dood van Johannes, den basterd zoon van Heer Jacobus van Amstel van Mynden / heeft de Deken met het Kapittel van S. Mariaas kerke te Utrecht dezelve begeven aan Gerardus Verheul, geestelijk persoon onder het Stift van Utrecht: waar op de Proost van Oudmunster hem door zijnen Officiaal in het bezit heeft laaten stellen.

Van de afkundiging / misschien om dat de kapel te Eytheren gesloten of de outaaren afgebroken

* Zoo staat 'er in 't Latijn. Ik vrees dat het een drukfout zal zijn, en yder zal de reden van mijn vermoeden ten eerste wel begrijpen.

broken waren / is geschiedt in de nabuurige Parochi-kerk van Vreeswijk / of op de Vaart. Dit alles staat in een ongedrukten brief van S. Salvators kerke op francijn geschreven ; dewelke ik in handen heb gekreegen.

De gemelde Parochi-kerk / na dat ze eenigen tijd te Eyteren had gestaan / is naderhand verplaatst / en binnen de stads muuren gebragt. Zy was in 't jaar 1309. door Johannes Bisschop van S. . . . . den Wybisschop van den Utrechtsche Bisschop Guido, ingewijdt ter gedagtenisse van den H. Bisschop en Belijder Nicolaus. In 't jaar 1355. gaf de Roomsche Paus Innocentius VI. groote Aflaaten aan deze kerk. En in 't jaar 1398. heeft 'er Arnoldus, Heer van Egmont en van Ysselstein / een Kapittel van acht Kanonnikken gesticht en begiftigt. Patroon der Parochi-kerke.

Dezelve Arnoldus heeft in 't jaar 1394 / buiten de stads muuren / een Priory gesticht van de Cistercie-order / met naame O. L. Vrouwenberg : dewelke naderhand / als de stad uytgelegt was / binnen de vesten is betrokken. Eene Abdy van de Cistercie-order.

Dit klooster heeft in 't eerste gepraalt met den aanzienlijken tytel van Abdy ; doch heeft zich naderhand vernedert tot (3) eene Priory. Naderhand in een Priory veranderd. Volgens de Kronijk der Cistercie-order / door Miræus beschreven / heeft deze Priory al zedert het jaar 1412. gestaan onder de Abdy van Kampen in Vriesland. Uyt het zelve klooster is de Priory Mariaashave, dewelke by Warmond stond en ook tot de Cistercie-order behoorde / voortgesprooten ; gelijk wy naarder zullen zien in de beschrijvinge van Warmond. Tusschen de Abdy van Kampen / de Abdy van Godsschole (waar van onder Groningen gesproken

zal

zal worden) de Priory van Zebekelo (waar van we in de beschryvinge van 't Deventersche Bisdom en onder het Dekenschap van Drent te spreeken zullen hebben) de Priory van Mariaashave, en deze Priory van O. L. Vrouwenberg, is een groote vereeniging geweest. De brief van deze vereeniging staat te leezen in de beschryvinge van het Deventersche Bisdom, aan het 7. Hoofdstuk.

Hier volgen eenige Priors van 't gemelde klooster.

Priors.

Broeder Arnoldus, eerste Prior te Ysselstein.

Broeder Petrus was Prior te Ysselstein in 't jaar 1418.

Broeder Martinus.

Broeder Petrus van Schoonhoven.

De Broeder en Heer Johan Pieterse Vrancke van Leiden.

Van dit klooster heeft een zekere straat te Ysselstein den naam noch behouden van de Kloosterstraat. Het klooster is naderhand afgebroken, en in woonhuyzen, en onder anderen in een huys voor den Heer der plaatze, verandert. Het gebouw der kerke, 't welke noch de gedaante van een kerke vertoont, word voor een hooy- en korenschuur gebruykt. De Prins van Oranje is naderhand de Heer van Ysselstein geworden.

Plegtige ommegang te Eyteren.

Van de kapelle van Eyteren, waar van wy zoo even gesproken hebben, wierd van ouds een plegtige ommegang gehouden ter gelegendheit van een oud Lieve-Vrouwe-Beeld, 't welke vermaard geworden was door verscheidene mirakelen. Dit beeld is daar na, toen het op een plunderen der kerken begon te gaan, ten huyze van den Pastoor geborgen: en al is die

kapel

kappel al afgebroken in 't jaar 1579/ zoo is 'er noch tegenwoordig/ om de gehengenisse der oude mirakelen/ een groote toevloed van geloovigen naar de gemelde plaats.

Te Eyteren heeft van ouds gestaan/ en staat tegenwoordig noch/ een provincieel Lazarus-huys: en in dit Lazaris-huys/ of in dat van Haarlem/ moeten alle de melaatschen van Holland/ om in een Lazaris-huys te konnen koomen/ bezogt worden.

Tot Zielharder over de Katolijken van Ysselstein/ en van de nabuurige dorpen Benschop/ Kapelle/ en meer andere plaatzen in het Stift/ is in 't jaar 1619. aangestelt (4) Ægidius Hafhakker, een Utrechtenaar/ Licentiaat in de Godtkunde/ en de broeder van Thomas Hafhakker; dewelke door de pest weggerukt wierd den 25. van April 1636. Pastoors van Ysselstein in de laatere tijden.

In zijne plaats is gekomen Cornelius * vander Hout, volkomen Bacelier in de Godtheit: dewelke de Pastory van Ysselstein 24. jaaren lang met grooten lof heeft bedient; en aldaar is gestorven den 25. Mey 1658.

Gerardus Schats, overleden den 31. Mey 1650.

Wilhelmus Kruysbergen, is gestorven den 10. Mey 1673.

Adrianus ter Louw: hy was ten tijde als de Franssen op Holland afquamen/ Pastoor van Deventer. Van daar wierd hy beroepen tot de Pastory van Ysselstein/ alwaar hy zijne dagen eindigde den 17. Maart 1696. Hy heeft het leven van den Hoogwaardigsten Heer Philippus Rovenius in de Nederduytsche taale

* Uyt het Haarlemsche doodboek.

uyt-

uytgegeven; 't welke hy uyt de Aantekeningen van Philippus van Deventer, Priester en Kanonnik van Oldenzeel/ had getrokken.

In Ter Louws plaats is gevolgt Johannes Rhombius, te Aarnhem gebooren/ Bacelier in Godtgeleerdheit/ een geleerd en zeer godtvruchtig Priester. Hy is te Ysselstein/ tot groote droefheit van zijn volk/ gestorven in 't jaar 1710. En deze droefheit was des te grooter om dat in zijne plaats door den Nuncius van Keulen een nazaat wierd geschikt/ die in verdiensten met hem niet te vergelijken was; te weeten Wilhelmus Boumeester, een Rotterdammer van geboorte; dewelke te voren de Pastory van S. Servaas kerke te Utrecht met kleine stichtinge had bekleedt. Boumeester is te Ysselstein overleden op S. Agnes dag/ in 't jaar 1712.

Tegenwoordig word die Pastory bedient door eenen Bongaerts, dewelke in het land van Kleef is gebooren.

AANTEKENINGEN.

1. Al van ouds is 'er tusschen de Bisschoppen van Utrecht en de Graven van Holland getwist, wie de rechte Erfheer was van Ysselstein. Die *van Holland*, zegt *a Gouthove*, blijven in 't bezit tot heden toe. By *Ant. Matthæus de Nob. lib.* 2. *c.* 12. konnen de redenen nagezien worden, dewelke den Bisschoppen schijnen in 't gelijk te stellen. Onder anderen heeft *David van Borgonje* Bisschop van Utrecht verlof gegeven om Ysselstein wederom te bemuuren: en hy heeft de burgers wederom in bezit van hunne oude rechten en vrydommen gestelt. Voor de Hollanders kan ten eer-

a pag. 91. van den druk des jaars 1610.

den ingebragt werden dat 'er in 't jaar 1304. door den Bisschop van Utrecht, de Prelaaten der Utrechtsche kerken, en de Ridderschap een vonnis is uytgesproken dat geenen Heer, in 't gansche Stift, het recht van den zwaarde en 't hooge Rechts-gebied toequam dan den Proosten den Kanonnikken van S. *Jans* kerke. Deze uytspraak *b* is op eene zoo plegtige wijze gedaan, als 'er eenige uytspraak gedaan kon worden. Nu was het eene zekere zaak, en het word voor een zekere zaak gehouden van *Ant. Matthæus*, dat de Slotvoogden of Heeren van Ysselstein zoo een recht gehad hebben. Zoo moeten de Heeren van Ysselstein, zal iemand zeggen, niet gerekent zijn geweest onder de Stichtsmannen. Dat meer is, niet lang na de gemelde uytspraak heeft de Bisschop *Guido* zijne natuurlijke dochter ten wijve gegeven aan Heer *Arent van Amstel*; en heeft hem met eene de Heerlijkheit van Ysselstein opgedragen: doch onder dit beding, dat hy dezelve Heerlijkheit niet van hem, te weten *Guido*, maar van den Graaf te leen zoude ontvangen. De brief, waar by de beleening door Graaf *Willem* gedaan is, staat ter gemelde plaatze by *Ant. Matthæus* te leezen. Maar, zal men vraagen, hoe heeft dan *David van Borgonje* verlof gegeven, om de stad weder te bemuuren; hoe heeft hy de rechten der burgerye vernieuwt en bevestigt? hoe geeft *c* de Heer van Ysselstein den naam van *mijnen genadigsten Heer* aan den Bisschop *Rudolphus*? Hier op dient tot antwoord dat de Hollanders niet altijd in de geruste bezittinge van Ysselstein zijn gebleven. Zy zijn 'er, volgens den meer geprezen *Ant. Matthæus*, dikwils uytgedreven door de Bisschoppen. De Slotvoogden zelf wisten dikwils niet, met wien dat ze het best zouden houden: en waren zy eens Graafs gezind; op een anderen tijd draaide hunne genegendheit weder naar den Bisschop: en daar zy het meeste voordeel van te verwachten hadden, die was de beste Leenheer. Ysselstein heeft geene muuren en poorten gekreegen voor het jaar 1390. wanneer *Arent*, Heer van Egmont en van Ysselstein, zulks allereerst heeft begonnen.

b Apud Ant. Matth. de Nobil. in Præfatione libri 3.
c Apud Ant. Matth. ibid.

2. De van *Amstels* zijn al Heeren van Ysselstein geworden in 't jaar 1250: wanneer *Gysbert van Amstel* met Vrouwe *Bertrand*, de erfdochter des lesten Heeren van Ysselstein, in Echtgenootschap is getreeden. Ysselstein is aan de van Egmonden gekomen omtrent het begin der veertiende eeuwe, door het Huwelijk van *Guida* van Ysselstein met *Johan* Heer van Egmond. Eyndelijk heeft de erfdochter van *Maximiliaan* van Egmond, Grave van Leerdam en Buuren, Heere van Ysselstein en Jaarsveld, deze Heerlijkheit gebragt in het huys der Princen van Oranje; zijnde getrouwt met onzen eersten Stadhouder, *Willem van Oranje* enz.

3. In de eerste tijden der kerke wierd een Prior dikwils voor een Abt genomen: en verscheide plaatzen in den Regel van S. d *Benedictus*, dewelke van Priors spreecken, worden van de Abten verstaan. De manier, volgens dewelke de Oversten der Religieuzen in sommige kloosters Abten, in andere Priors of Prioren genoemt worden, is niet zeer oud. En voor de elfde eeuwe wierden de hoofden der Vergaderingen doorgaans en overal Abten of Vaders genoemt. Wierd hun eens de naam van Prior gegeven, gelijk we gezegt hebben dat in den Regel van S. *Benedictus* geschiedt is, dan was *Prior* geen minder of geringer tytel dan *Abbas*. Maar met het opkomen der nieuwe Orders, dewelke in de elfde en volgende eeuwen met gansche benden quamen opschieten, is daar eenige verandering in gekomen; en de nieuwe Orders hebben niet goed gevonden den naam van Abt aan de kloostervoogden te geeven. Dit schijnt e hier van daan gekomen, dat de Abten, na dat de kloostertucht niet weinig verslapt, en de trotsheit met de rijkdommen in verscheide kloosters ingekroopen was, zoo wel in de Kerke als in de Republijk mannen van een groot aanzien geworden waren: zoo dat de benaaming van Abt een zekere verheve waardigheit en ontzacchelijkheit scheen te betekenen. Zoo hebben dan de Stichters en Insteldors van de nieuwe Orders dien naam voor al

d Zie Haften. lib. 3. tract. 6. disq. 2. Nicol. de Fractura in Reg. S. Bened. Edm. Martene in Reg. S. Bened. &c.

e Zie den Heer van Espen in jus Canon. part. 1. tit. 31. cap. 1.

te

te groots en te hoogdravend aangezien: en om aan de Monnikken alle gelegendheit van laatdunkenheit en opgeblazendheit te beneemen, hebben zy een nedriger en geringer tytel voor de Kloostervoogden uytgevonden.

q Volgens f *Gonthove* zoude Heer Arent te Ysselstein ook een Reguliers-klooster gesticht en met inkomsten voorzien hebben.

f pag. 91.

MONTFOORT

Was [a] eertyds een zeer sterk kasteel; zynde in 't jaar 1156. door den Bisschop Godefridus tegen de Hollanders getimmert op de slinker zyde van den Yssel. In de oude parkementen en opene brieven word het op verscheide wyzen geschreven; als Montfoord/ Muntfoord/ enz. Het is de vierde en minste stad van het Utrechtsche Stift: maar waar van daan het zynen naam gekregen heeft/ is niet te recht bekent; zynde onzeker of het woord Montfoort genomen is uyt het baeren-latyn (1) der Franssen/ en zoo veel te zeggen is als, [b] Mons fortis; dan of het gehouden moet worden door een Nederduytschen naam/ dewelke t'zamengestelt zy uyt Mont en [c] forde; om dat de Yssel misschien hier ter plaatze weleer ondiep en waadbaar is geweest. Montfoort van ouds een kasteel.

Het had van ouds zyne byzondere Heeren of Burggraven/ dewelke Heeren of Burggraven van Montfoort (2) genoemt wierden (3). Heeren van Montfoort.

a Menso Alting lib. 2. pag. 130.
b Sterke-berg.
c Bemerkt dat Forde of Vorde een ondiepte betekende.

Als eyndelijk een Vrouw / de laatste erfgenaam der gemelde Burggraven / het zelve door 't trouwen gebragt had aan het geslagt der Merodens; heeft Ferdinandus Philippus de Merode, Markgraaf van Westerlo / het zelve met eenige Byhangzels in 't jaar 1648. verkocht aan de Staaten van Utrecht. De koopbrief is te vinden by Ant. Matthæus de[d] Nobilit.

Hier heeft een Kollegiale kerk gestaan / dewelke ingewijdt was ter eere van S. Jan: en waar van de Kanonniken op zijn Latijnsch Domini Memoriæ, en in 't Nederduytsch Koor-heeren / genoemt worden. In dezelfde[e] kerke waren elf Vikaryen: eene aan 't groote outaar: eene aan 't outaar van de H. Maagd: eene aan 't outaar van S. Jan den Dooper: eene aan dat van S. Maria Magdalena: eene aan S. Jakobs outaar: eene aan S. Antonis- aan S. Niklaas- aan S. Judocus- aan S. Georgius outaar: eene aan 't outaar van 't H. Kruys: en eyndelijk eene aan 't outaar van 't H. Graf.

Noch is 'er / volgens den gemelden koopbrief / eene Vikary geweest in de kapelle van 't Oude-mannen-huys: dewelke naderhand / met de toestemminge der Staaten van Utrecht / ten behoeve van 't gemelde Oudmannen-huys is vernietigt.

Inkomsten der kerke van Montfoort.

Volgens de meer gemelde Nederduytsche lijst heeft de kerk van Montfoort de volgende goederen bezeten:

Een huys met een Hofstede staende omtrent de kerk,

Drie blocken tienden, ...	292 - 0

d Lib. 3. p. 809.
e Uyt het Renkenboek van Floris van Wede.

In

Incomsten van de goederen / toebehoorende de Choorheeren der kercke van Montfoort: En der Vikaryen.

Van diverse huys-renten, . . 28 - 0
Aen Hof renten, . . . 110 - 0
Land-pagten van van 151. Mergen lands, die gelegen zyn onder verscheyde dorpen.

De goederen van St. Joosten Vicarie, in de Kerk van Montfoort, waren 28. Mergen en 5. hont lands.
De goederen van St. Joris Vicarie waren 16. Mergen lands, en een rente van 2. guldens.
De goederen van St. Maria Magdalenen Vicarie, waren ruym 17. Mergen lands en aen renten, . . . 2 - 4
De goederen van St. Jacobs Vicarie waren 8. Mergen lands; nog aen inkomen, . 6 - 11
De goederen van de Vicarie van St. Antonis altaer waren 17. Mergen lands en 1 7 van uytgangen.
De goederen van de Vicarie van een ziel-prove, op het hoog-altaer, zyn 19 en half Mergeu lands, en een rent van 5. guld.
Goederen van ons L. Vrouwen altaer eerst 20. Mergen lands, nog aan renten . 2 - 9
Goederen van de Vicarie van het Gasthuys te Montfoort, 12. Mergen lands. Item nog eeu huys agter het Gasthuys.
De goederen van het H. Cruys outaer, van de Vicarie van St Jan Baptisten outaer, van St. Nicolaes outaer, van de Vicarie van het H. Graft, nog de Vicarie in het Manhuys, zyn niet opgegeven.

Het recht van iemand tot de Pastory en tot de gemelde Vikaryen te benoemen heeft eertijds den Burggrave toegekomen; en is met de stad ook aan de Staaten van Utrecht verkocht. De begever &c.

Ook hebben de Ridders van Malcha hier een Kommandeurschap gehad / behoorende onder de Kommandeurschappen.

de Balie van Utrecht. De laatste katolijke Kommandeur is te Montfoort geweest Johannes van Hoen, door de wandeling Heun genaamd / Licentiaat in de Godtheit / en deftig Priester en Predikant; dewelke te Utrecht een Apostolisch leven heeft geleidt / en aldaar zijne dagen heeft ge-eyndigt in 't jaar 1630.

Oude Pastoors.

De Regent der kerke wierd Persona genoemt. Zoo een Persona is in 't jaar 1331, geweest Wilhelmus van Yſſelſtein. Dezelve heeft in 't gemelde jaar door een smeekschrift aan Johannes Bisschop van Utrecht vertoont dat / alhoewel de Regent der kerke inkomsten genoeg had om 'er van te bestaan; de lasten der Pastorye echter al te zwaar waren om van eenen Priester of Pastoor waargenomen te konnen worden. Daar op heeft de voornoemde Bisschop een eeuwigduurende Vikary opgerecht onder deze voorwaarde; dat de Vikaris / of de bezitter der gemelde Vikarye / door den Regent / anders (4) Persona / der gemelde kerke aangestelt zoude worden; en dezelve kerk in 't geestelijke zoude bedienen. Hier nevens de brief zelf van den Bisschop.

Johannes, door Gods genade Biſſchop van Utrecht, wenſcht dat alle, zoo die 'er nu zijn als die 'er na dezen zullen koomen, de waare geſchapendheit der zaake mogen kennen. Van wegen Heer *Wilhelmus* van Yſſelſtein, Regent der Parochi-kerke te Montfoort, onder ons Bisdom, is ons een verzoek voorgedragen; behelzende dat het eene bekende zaak zijnde, dat zijne kerk voornoemd uyt eene zoo talrijke gemeente van geloovige Christenen bestaat, en zoo veele vruchten, inkomsten, en vervallen heeft, dat de

de gemelde vruchten, inkomsten, en vervallen genoegzaam zijn voor verscheiden persoonen om 'er behoorlijk van te bestaan: echter een persoon alleen niet bequaam en is om de voornoemde kerk, met deszelfs aanhangzels, in het geestelijke en tijdelijke behoorlijk te regeeren: en dat het ons dierhalve mogt believen daar in door een wettig hulpmiddel te voorzien, en hem zoo wel als de voornoemde kerke door ons gezag een Medehelper te bezorgen. Daar op hebben wy, zoo een rechtmatig verzoek goedkeurende, naar het bovenstaande vernomen, en naar de waarheit van alles naarstiglijk doen verneemen: en bevonden hebbende dat het waarlijk aldus gelegen was; hebben wy geoordeelt dat het voornoemde verzoek van rechtswege behoorde ingewilligt te worden. Zoo is het dan dat wy, Gods naam 'er aangeroepen hebbende, uyt krachte van ons ordinaris gezag een kerkelijk Benefici, 't welke gemeenlijk eene eeuwig duurende Vikary genoemt word, in de gemelde kerke van Montfoort, door den inhoud dezes oprechten en instellen: zoodanig dat de Klerk, die de gemelde Vikary bekleeden zal, tot dezelve Vikary benoemt moet worden door den voornaamsten Regent der zelve kerke, anders Persoon genoemt: dat hy de geestelijke zorg over de gemelde kerk hebbe; dat hy dezelve kerk, en het volk tot de kerk behoorende, in de goddelijke zaaken bedjene: dat hy de pastoreele rechten der zelve kerke zal genieten, en de lasten zal draagen; en dat hy voor het draagen van die lasten alle de vervallen der gemelde kerke zal genieten; en vorders voor zijn Beneficie te vrede zal zijn met de landeryen die wy hem toeleggen. Doch dat de voornaamste Regent der gemelde kerke

dezelve kerke zal bedienen in het tijdelijke; dat hy de zekere inkomsten en renten der zelve kerke voor zijn Beneficie, 't welke voor een Persoonschap gehouden zal worden, zal trekken. Vorder, dat het gemelde Persoonschap, zoo wel als de Persoonen zelf, ende de gemelde Vikary, zoo wel als de Vikarissen, ten eeuwigen dage zullen behooren tot ons Bisdom: * het welke wy aan gemelde Persoonschap en Vikarye, mitsgaders aan den voornoemden Regent, t'hans Persoon, ten eeuwigen dage, volgens de getuigenis van den tegenwoordigen brief, vergunnen. Gegeven in 't jaar (5) 1331.

In 't jaar 1578. is Pastoor van Montfoort geweest Rumoldus van Pentere, staande als zodanig vermeldt in den volgenden brief van Karel Knureturff, Officiaal van den Proost en Aartsdiaken van Oudmunster;

De Officiaal van Mijnheer den Proost en Aartsdiaken van *S. Salvators* kerke te Utrecht, wenscht aan den Regent in goddelijke zaaken, of den Onderpastoor te Montfoort, de zaligheit in den Heere. Nadien de Heer *Rumoldus van Pentere*, Pastoor te Montfoort, aan zijne belofte, dewelke hy in de plaatze van eenen eed gedaan heeft, van de rechten voor zijne instellinge in de voornoemde Pastory te betaalen, noch niet voldaan heeft; en, hoewel dikmaals daar toe vermaand zijnde, zich 'er niet aan gelegen laat leggen om zijne belofte, die hy in de plaatze van eenen eed gedaan heeft, noch te door

* Het Latijn is hier duyster en verward; ik moet 'er zoo wat naar staan; en het vertaalen zoo ik best kan. *Vertaalder.*

zich

zich zelwen nochte door iemand anders natekoomen; zoo hebben wy 't noodig geacht door ons ordinaris gezag bequaame middelen daar tegen te beraamen. Dierhalve beveelen wy U, op de gehoorzaamheit die gy Mijnheer onzen Proost belooft hebt, dat gy van onzent wege een vast beslag doet leggen op alle de goederen, vruchten, inkomsten en tienden der Pastorye; met een verbod dat aan niemand iets uyt dezelve goederen, vruchten, inkomsten en tienden betaalt zal worden, eer dat alvorens, en voor alles, betaalt zullen zijn de 28. *Karolus*-guldens, dewelke de voornoemde *Rumoldus Pentere* op zijn woord belooft heeft dat hy ons voor de rechten der instellinge zoude betaalen. Stelt hem den brief met wettige uytvoeringe ter hande. Gegeven te Utrecht den laatsten van April, in 't jaar 1578.

JACOBUS KNURETORFF,
Kanonnik in Oudmunster.

Deze Knuretorff heeft de Provinciale Synode van 't jaar 1565. bygewoont.

Cornelius de Goede, een Leidenaar / was ten tijde van de opkomende kerkscheuringe Onderpastoor te Montfoort; doch wierd genoodzaakt van zijne Onderpastoorschap by verdrag af te stappen. Daar op ging hy in zijne geboorte stad woonen by den lesten katolijken Pastoor van O. L. Vrouws-kerk: en is aldaar / gelijk wy elders verhaalen / ook overleden. Johan F. van Gouda, een Minnebroeder / heeft hem een Latijnsch treurgedicht geschreven over de woeste en bedorvene tijden van zijne eeuwe; hetwelke noch ongedrukt onder my berust.

Pastoors van Montfoort.

* Hier volgen nu de Pastoors dewelke de gemeente van deze stad/ en van de omleggende dorpen Achthoven/ Kattenbroek/ Papekop/ Dijkvelt/ Blokland/ Oudkoop/ enz. in de laatere tijden bedient hebben.

Ludolf Hendrikse, een Veenenburger/ hebbende in 't Keulsche Kollegie gestudeert/ en zijnde aldaar volkomen Bacelier in de Godheit geworden/ had den krijg gevolgt eer dat hy Priester wierd/ en tot Pastoor van S. Jans Kerke te Montfoort wierd aangestelt: want aldus noemt hy zich zelven in eenen brief/ dien hy den 9. Augusti 1623. schreef aan Jacobus Bool, dewelke wegens de Geestelijkheit naar Romen was gezonden. Naderhand wierd hy in ballingschap gezonden; en is te Alkmaar gaan woonen; daar hy/ ten deele als Kerkharder/ ten deele als uytgediende Pastoor/ 34. jaaren heeft gearbeydt/ en eyndelijk is gestorven in 't jaar 1639.

Gerardus Pelt, te Utrecht uyt een oud geslagt gebooren/ Licentiaat in de Godheit.

Wilhelmus vander Borch, een Utrechtsch Edelman/ heeft te Keulen in 't Hollandsch Kollegie gestudeert/ en is aldaar Licentiaat in de Godkunde geworden. Hy wierd gezonden om de Pastery van Montfoort te bedienen/ en is aldaar in het bloeyendste van zijne jeugd aan de pest gestorven den 17. July 1637.

Francifcus Duyffelius, een Priester te Montfoort woonende/ is aldaar overleden in de maand Augustus 1661.

Johannes Duc, een Utrechtenaar/ volkomen Bacelier in de Godtkunde/ heeft met groote

* Roomsch verhaal van Jakob de la Torre.
a Uyt het Doodboek der Holl. kerke.

blijk

blijft in de Pastorye van Montfoort gearbeidt, en is 'er Pastoor gestorven in de maand Februa-ry 1673.

Henricus van der Borcht, is Pastoor van Montfoort gestorven den 16. Augusti 1673.

Gysbertus du Cruyzet, Kanonnik te Emmerik en Pastoor te Montfoort/ stierf in de laatste plaatze den 14. Februarij 1693.

Johannes de Roeder, een Utrechtenaar/ Roomsch Doktor in de Godtgeleerdheit/ en voor dezen Onderpastoor te Rotterdam/ bekleedt tegenwoordig de pastorij van Montfoort.

Te Montfoort is onder anderen gebooren Lambertus[b] Hortensius. Hy quam ter wereld in 't jaar 1500. en ging/ noch zeer jong van jaaren en een aankomeling in de studien zijnde/ naar Loven/ om 'er zijn verstand in de wetenschappen te oeffenen. Op dien tijd had de gemelde Akademie deftige Taalmeesters: want Rutgerus Rescius had de Les in de Grieksche en Cornelius Goclenius in de Latijnsche taale; Johannes Campensis, of van Kampen, was Professor van 't Hebreeuwsch; alle drie even naarstig in 't onderwijzen der jeugd/ en 'er voor beroemd dat ze de taalen/ ieder de zijne/ nessens de beste verstanden. Hortensius nam niets zoo zeer ter harte als de gemelde taalen/ zoo veel als de tijd hem toeliet/ te bestudeeren: die taalen/ zeg ik/ zonder dewelke alle andere wetenschappen zoo goed als vruchteloos zijn/ en tot geenen lof verstrekken. Daarenboven ging hy de lessen hooren van dien vermaar-

L. Hortensius.

b Valer. Andreas etc.

maar-

maarden Peripatetisschen Filosoof Johannes Ludovicus Vives; en die van den uytsteekenden Redenaar Johannes Paludanus. Geduurende den loop van zijne studien had hy tot makker Johannes Guintherius, van Andernak; dewelke met hem, van zijne kindsche jaaren af, in de letteroeffeninge te Utrecht was opgebragt: een man van een uytsteekend verstand; en natuurshalve bequaam om ten top der geleerdheit te stijgen. In het gezelschap van dezen man besteede Hortensius gansche dagen en nachten in het doorbladeren van de Grieksche Schrijvers. De eerste vrucht van zijn blokken was de Komedie van Aristophanes, Plutus genaamd; dewelke hy in Latijnsche veerzen vertaalt, en met korte aanteekeningen heeft opgeheldert. Uyt de voorreden van dit werkje, daar hy het gevolg van zijne studien beschrijft, hebben wy het bovenstaande altemaal, of schier altemaal, getrokken. Daarenboven heeft hy noch geschreven

Hekeldichten, in twee boeken bevat, tegen de fouten en zeden van zijne eeuwe: Satyrarum ævi sui vitia & mores libros 2.

Trouwgezangen, in een boek begreepen: Epithalamiorum librum unum. Beide deze werkjes zijn te Utrecht by malkander in achten gedrukt, in 't jaar 1552. Te Utrecht worden noch andere Hekelschriften en Brieven gevonden, die hy in dicht heeft geschreven.

Beschrijving van Goyland: Chorographia Goylandiæ. Deze Beschrijving heeft Zuerius Boxhornius uytgegeven en geplaatst in zijn Toneel der Hollandsche steden.

Burgerlijke Beroerten van Utrecht, in 7. boeken bevat: Secessionum Ultrajectinarum libri

bri 7. Eerst te Bazel in blads grootte uytgekomen in 't jaar 1546: en naderhand te Utrecht herdrukt en achter Beka en Heda geplaatst in 't jaar 1643.

Van den oproer der Wederdoopers: De tumultu Anabaptistarum: te Bazel in quarto gedrukt in 't jaar 1548.

Van den Hoogduytschen oorlog, gevoert door keyzer Karel V. De Bello Germanico libri 7. te Bazel in quarto gedrukt in 't jaar 1560.

Uytlegging over den Æneis van Virgilius: Enarrationes in Virgilii Æneida: te Bazel in blads grootte / of in folio, gedrukt in de jaaren 1559. en 1577.

Uytleggingen over de Farsalia van Annæus Lucanus. Explanationes in Annæi Lucani Pharsaliam: ook te Bazel in folio gedrukt in 't jaar 1578.

Hy heeft school gehouden te Naarden in Holland. Doch als deze stad in 't jaar 1572. door de Spanjaarden / onder Frederik van Alba, Hartog Ferdinands zoon / verovert wierd / heeft het byna niets gescheelt of hy wierd met een degen doodgestoken. Al zijn goedje was al geplundert; zijn basterdzoon Augustinus (* want hy was een Priester) was voor zijne oogen gematst / en 't zouw hem ook gegolden hebben: ten waar dat zeker Edelman met naame Weldam, die onder de Spanjaarden diende en noch heugde dat hy Hortensius leerling was geweest / en de Graaf van Bossu / op 't slag gekomen

* In de breeder beschrijvinge van *Hortensius* leven staat, dat hy tusschen de Papery en het Lutheraandom wuyfelde; zonder dat men het rechte bescheid van zijn gevoelen wist: en dat hy daarom van de boeren wierd genoemt de Luytersche Paap.

wa-

waren; en hem / quansuys om 't te rantzoen van te trekken / behouden hadden: Wat een grooten naam, meent gy, zegt *Cornelius Gemma*, heeft *Hortensius* wel gehad; die in eene zoo groote moorderye door zijne geleerdheit is behouden? En daar word van hem verhaalt dat hy / hoewel in 't uyterste gevaar van zijn leven zijnde / al wat hy had heeft verlaten; en alleenlijk bezorgt was om zijne Aanteekeningen / die hy over Lucanus gemaakt had / weg te draagen. Naderhand heeft hy de Moordery en de Uytplundering van de gemelde stad Naarden in 't Latijn beschreven: welke beschrijving ongedrukt is gebleven en te Utrecht word bewaart.

Hy is buyten Naarden op eene plaatse / den Hoogen Eng, of Krale genaamd / gestorven; en te Naarden in 't Choor van S. Vitus, onder een Dinantsche zark-steen / begraven. Op de zark stond het volgende Graf-dicht te lezen:

Hortensium *inter mortuos*
Quæris viator? urnula
Hæc ossa solum aut pulveres
Habet, polus mentem entheam:
Nomen libri; famam vaga
Doctum ora; ovat cœlo ac solo
Decus scholæ atque civium.

Van

Dan ſtond 'er noch onder in 't Latijn:

Hier leit begraven het lichaam van
den Heer *Lambertus Hortenſius*,
zijnde geweeſt een overvlieger in alle ſoort van
geleerdheit,
een ſpitsvinnige Letterkonſtenaar,
een ſchrandere Hiſtori-ſchrijver,
een naarſtige onderwijzer van de Jonkheit te
Naarden;
Uyt deze wereld geſcheiden in het tweede jaar
na het moordtonneel; 't welke hem alleen om
zijne byzondere geleerdheit had geſpaart.
En in het MDLXXIII. jaar na Chriſtus geboorte.
Dit Grafſchrift is
t' zijner eere en gedagteniſſe
opgerecht door
de Burgemeeſters en Kerkmeeſters.

By ſommige Liefhebbers word noch het afbeeldzel van Hortenſius gevonden / 't welke Philippus Gallæus in koper heeft geſneden; en waar op Franciſcus Raphelengius dit lofdicht heeft gemaakt:

Hujus ubi HortenſI ſpectas in imagine vultus,
Talia tum ſubeat dicere verba tibi:
Romane Hortenſi concede huic; ſecula priſcis
Nomine reque pares noſtra tulere viris.

Achi

Achter de Utrechtsche historie van Beka en Heda, door Buchelius met aantekeningen opgehelderd / staat het leven van Hortensius breedlooping beschreven.

AANTEKENINGEN.

1. *Het boeren latijn der Franssen.* Door dit boeren latijn der Fransen zal niet de Fransche taal zelf, maar de Latijnsche, zoo als ze langen tijd in Vrankrijk gesproken is, verstaan moeten worden. Hier omtrent dient geweeten dat de Latijnsche taal, zoo wel in Vrankrijk als elders door de Romeinen ingevoert zijnde, al slechter en slechter wierd gesproken; en wel zodanig dat het gemeene latijn, 't welke door de wandeling gebruykelijk was, om malkanderen te verstaan, moest onderscheiden worden van het latijn der geleerden. In 't eerste gaf men aan 't zelve den naam van de Roomsche spraak, en men maakte onderscheid tusschen de Roomsche en de Latijnsche taal. Dit onderscheid blijkt duidelijk in de volgende woorden van S. *Gerardus*, Abt van Scauve, die het leven van [a] S. *Adelardus* beschreven heeft. *Als hy de gemeene, dat is de Roomsche taal gebruykte, zou men gezegt hebben dat hy geene andere taal verstond; sprak hy de Duytsche taal, dat ging noch cierlijker; sprak hy in 't Latijn, dat deed hy wederom beter als in eenige andere taalen.* In dezen zin word de Fransche taal gebruykt by [b] *Nithardus*, by [c] *Dudo*, enz. *Te Rouane*, zegt de leste Schrijver, *gaat de Roomsche spraak meer in zwang als de Deensche* (Dacia:) *Indien bevonden word*, zegt *Odo* [d] Bisschop van Parys, *dat hy op een behoorlijke wijze gedoopt heeft, en de voorgeschreven woorden volkomentlijk in de Roomsche taal heeft uytgesproken* enz. Even eens spreekt de Kronijk [e] van de Abdye te S. Truyen: *zijne moederlijke*

[a] Cap 8. [b] lib 3.
[c] De Moribus Normanuor. lib. 3.
[d] In Statutis Synodal.
[e] Lib 1. pag. 348.

spraak

spraak was niet de Duytsche taal, *maar die wy verkeerdelijk de Roomsche*, *en in 't duytsch de Walsche noemen.* En hier van daan is de naam van de Romans of verdichte liefdensgevallen gekomen, om datze in de gemeene taal geschreven waren.

Maar deze wantaal, dit kreupel-latijn, wierd eygentlijker, en naar den aard der taale zelf, doorgaans *lingua Rustica* en ook wel *Rustica Romana* genoemt. *In de Celle van* S. Paulus, zegt *Lodewijk f de Goede*, *dewelke in de boersche taal*, rustico nomine, *genoemt werd Cormeriacus*. Even eens spreekt *Karel de Kale g*, *Op de plaats dewelke met eene boersche benaaminge*, rustico vocabulo, *genoemt werd Villalupe*. En *Helgaudus* in 't leven van Robertus, *Hy trok zijn purperen kleed uyt*, *'t welke in de boersche taale genoemt word Rocus*. Zoo spreekt ook *Baldricus h Noviomensis*, *Zy hebben malkander tot een lijfgevecht*, *'t welke op zijn boersch een* campus *genoemt word*, *uytgedaagt*. Deze boersheit, om zoo van een taal te spreeken, bestond hier in, zegt de Fransche Schrijver *i Du Cange*, dat ze in het spreken barbaarsche en vreemde woorden onder de Latijnsche taal vermengden, en aan de Latijnsche woorden een nieuwe betekening gaven. Voegt hier by, dat ze geenen regel hielden in de buygingen der naamen, en de zamenvoegingen der woorden, enz. *Deze latijnsche taal*, zegt de geleerde *k Huetius*, *is mettertijd zodanig vermengt met de Gallische taal*, *die te voren in dat Rijk geweest was*, *en met de Frankissche of Duytsche taal*, *die 'er laater was by gekomen*; *en is door die vermenginge zodanig bedorven*, *dat ze voor geen Roomsche*, *voor geen Gaulissche*, *en voor geen Duytsche taal gebonden konde worden*; *maar eigentlijk niet anders was als een mengelmoes*, *waar in nochtans de Roomsche spraak meest uytmuntte.* Op dezelfde *l* wijze is het boeren-latijn der Spanjaarden, want daar is de Latijnsche spraak even eens gevaaren, ook de Roomsche taal genoemt geweest.

f & *g* Apud Sammarthan. in Abb. Cormer. & Villalup.
h Lib. 1. c. 10.
i In Præfat. Glossarii Latini.
k De Origine fabular. p. 84.
l v. Du Cange v. Romancium.

Doch hier dient aangemerkt dat boersche taal, of boersch latijn, somwylen in een anderen zin wierd genomen: en hier in zoude de Leezer zich zelven somwylen vergissen. Die gene zelf die in 't verval van de Latijnsche spraak, en als zoo een mengelmoes van verscheide taalen voor de Roomsche taal genomen wierd, zich lieten oeffenen in de rechte Latijnsche taal, en in 't Latijn wilden preeken of schrijven, bekenden somtijds dat ze op zijn boersch spraken ofte schreven: En niet alleen bekenden zy 't zelf; 't welke voor een soort van ootmoedigheit zoude konnen aangezien worden, maar anderen zeiden het ook. Dit had plaats, als iemand maar slecht en recht hene schreef; geen werk maakte van zijnen stijl door zwierige spreekwijzen en cierlijke woorden opteschikken; zich zoo anxtvallig niet en bond aan de regelen der Latijnsche spraakkunst; en 'er zoo nu zoo dan wel een nieuwerwetsch woord liet onder loopen. Dit alles zal de Leezer bewezen vinden in de Voorreden van *Du Cange* op zijn Latijnsch Woordenboek.

Maar om noch een woord van de rechte boersche, of zoo genoemde Roomsche taal, of van het boerenlatijn te spreeken; dit is eigentlijk die taal, dewelke te mets al meer en meer verandert en van 't rechte Latijn afgeweken zijnde, nu bekend is onder den naam van de Fransche taal. Men denke niet dat dit gezeit zoude zijn tot kleynachting van dezelve taal. Ieder weet dat de Fransche taal, zoo wel als de Spaansche en Italiaansche, uyt de Latijnsche gesproten is, en als een basterdkind van de Latijnsche moet aangezien worden. Laat ons [m] *Mezeray*, die niet verdagt zal zijn van zijne landtaal moetwillens op een al te laage mart te willen stellen, eens hooren spreeken: *De natuurlijke taal der Franssen*, zegt hy, *was de Duytsche of Germanissche: De Oostersche Franssen; ten minste die naast de Rhijn-kant woonden, hebben die altijd behouden, hoewel zeer veranderd. Die 't wijdste van hen, herwaarts op, afgelegen waren, en die van Neustria, hebben dezelve taal allengskens ontleert, om die van de Gauloizen te gebruyken; zijnde de Romeinsche spraak, anders genaamd het boeren-latijn, dewelke gebooren is*

[m] Abregé Chronologiq. t. 1. sous Clotaire II.

uyt het roest en de bedorvendheit van de Roomsche of Latynsche taale; maar naar den aard der naatzie, en de landtaal van verscheide provincien, gebogen en verdraait is; zoo wel omtrent de buyging, en de betekening der woorden, als omtrent de zwier en de spreekwijze. Ik zegge het noch eens, dit is niet gezeit tot kleynachting van de Fransche taal. Een taal kan een slechte opkomste hebben; en echter door de kunst zodanig geschaaft, gepolijst, verdraait en vergoten worden, dat ze haar zelve niet meer gelijkt; en tegens de beste mag ten toon staan.

2. Ik heb in handen een ouden brief, met de hand geschreven, en my onder meer andere papieren geleend door den Eerw. Heer J. V. E. En dewijl daar in eenig gewag staat van de afkomste der Heeren van Montfoort; zal ik den Leezer waarschijnlijk geenen ondienst doen met hem hier in te lasschen.

„IN den eersten soo wordt bevonden in die Cronycken van Hollandt, hoe dat die Biscop van Utrecht *Godefrid van Rhenen* genaemt, dede maecken die vier Castelen als Montfoort, Wourden, Vollenhoven, ende het huys ter Horst, ontrent den jaere onsses Heeren M. C. ende LXXV. Ende syne Successores ofte Nacomelingen hebben gehadt die vrye Dominie van het Casteel ende Heerlijckheyt van Montfoort, tot den gekoren Biscop Heer *Johan van Nasson* toe, Want dese Elect Biscop voorscreven die twee Castelen als Montfoort ende Vredelant om eene somme van penningen verset hadde, als te weten Montfoort aen Heer *Herman van Wourden*, ende Vredelant aen Heer *Ghysbert van Aemstel*, waeromme de Heeren des Stichts van Utrecht seer ootmoedelycken gebeden hebben onssen heyligen Vader, den Paus van Romen, om eenen anderen Biscop te weten Heer *Johan van Syrick*; Want die selvige wel 20. jaeren Elect ofte gekoren Biscop geweest hadde, als een waerlyck man niet geconfirmeert, *Johan van Syrick* nu Biscop geworden synde, soo heeft Heer *Ghysbert van Aemstel*, die het Casteel van Vredenlant in onderpanden besat, dat gemeene volck des Stichts

„van Utrecht met swaere Exactien ende tollen be-
„swaert, waeromme die Biscop met die Rade des Stadts
„ende Kerken van Utrecht desen Heer *Ghysbert* heeft
„doen presenteren syn wegeleyde gelt, daer hy dat
„Casteel mede beleent hadde, Maer Heer *Ghysbert* al-
„legeerde vele saecken ter contrarie, dat hy het niet
„doen en wilde, waeromme die Biscop groot volck
„van wapenen vergaderde, om het geheele Aemste-
„lant te verwoesten, ende Vredelant hem wederom
„te ontweldigen; Daer tegens heeft Heer *Ghysbert*
„*van Aemstel* ende Heer *Herman van Woerden* een
„machtich volck wt Hollandt vergaedert, ende quae-
„men daer mede te Zefonnck, om tegens den Biscop
„te stryden; Ende als dese twe Heeren by den ande-
„ren quamen, soo is daer eene groote stryt gevallen,
„maer die Biscop kreech d'overhant, ende heeft den
„Heere van Aemstel, met alle syne ondersaeten ende
„strytbaere mannen, verjaecht ende vele gevangen ge-
„nomen ende verslaegen; Dit siende Heer *Herman van*
„*Wourden* is met dat Hollantsche heyr aengecomen
„met groote macht van volck, om den Biscop wt
„het velt te verdryven; Maer inden eersten aengang,
„worden Heer *Herman* seer gewondt, ende wesende
„in het wterste van den stryt, heeft hem noch soo
„vromelyck gedraegen, dat hy den Biscop gedreven
„heeft tot binnen Amersfoort. Die Biscop ende die
„Ecclesie van Utrecht syn gecomen tot Grave *Floris*
„van Hollandt Koninck Willems Soon, klagende
„den grooten overlast, die hem gescjede van dese twe
„Heeren *van Aemstel* ende *van Woerden*; Die Grave
„heeft dese twe Heeren ontseyt, ende is gecomen met
„groote macht, ende heeft Vredenlant swaerlyck be-
„legen; Ende heeft ontboden wt Zelandt vrome en-
„de kloucke mannen van wapenen, ende heeft dat
„Slot noch krachtelycker belegen, Heer *Ghysbert* is
„den Zelanders ten gemoete gecomen, ende daer
„werde seer gevochtē, die Zelanders gewonnen den
„prys ende Heer *Ghysbert* werde gevangen; *Aernout*
„*van Aemstel* horende dat syn Broeder was gevangen
„ontsiende de mogentheyt des Graefs heeft het Slot
„opgegeven; Ende alsoo Heer *Ghysbert* tegens den Bi-
„scop bystant hadde gedaen, waeromme die Grave dese
„versmaetheyt van den Biscop, aen desen Heer *Her-*
man

„ man woude wreecken, dede hy vergaederen eene „ groote machte van volck, om Heer Hermans lant te „ verwoesten, maer Heer Herman overleggende, dat „ hy sodanigen mogenden Prince niet en konde weder- „ staen, heeft hy het slot van Montfoort sterck ge- „ maeckt ende met volk van wapenen ende proviande „ voorsien, ende is voor des Graven mogentheyt ge- „ vlucht, maer die Grave niet aflaetende, heeft Mont- „ foort een jaer lang krachtelycken belegert. Ende dit „ was dat eerste beleg van Montfoort; Die Graeve „ noch volherdich blyvende, heeft ten lesten dat Slot „ sturmer handt gewonnen; Ende hy dedese alle ont- „ hoofden die op den huyse waeren, op twe nae.

„ Die oude M. Aert die d'Ouwer sterf in het jaer on- „ ses Heeren 1530. op sanct *Matthias* dach, ende was „ oudt geworden ontrent tachtich jaeren eer hy sterf, „ die selfde M. Aert bracht in handen van M. Antho- „ nis Meynhert-soon Priester ende M. Cornelis Meyn- „ hert-soon gebroeders een oudt quaternken, dat by „ nae van ouderdom versleeten ende vergaen was, „ daer sommige bladen voor. wt waeren, in het welc- „ ke was begrepen ende geteyckent een weynich van „ de affcompste van die eerste Heeren van Montfoort, „ ende hy affirmeerde dat vastelycke ende sterckelyck, „ dat het selfde quaternken was gescreven van den ou- „ den M. Aert die d'Ouwer syne oude Petevader, „ die seer familiaer ende groot was met den ouden Heer „ Johan van Monfoort, die gehylykt was aen de Ede- „ le Vrouwe Connegont van Bronckhorst, ende die „ selfde Heere van Montfoort werde noch in het eyn- „ de van synen Soon Jonck-heer-Heyndrick seer jam- „ merlycken ende deerlycken gevangen, ende dat by „ hulpe ende toedoen van sommige Burgers tot Wour- „ den, bysonderlyck van die vanden geslachte van „ den ouden Jan van Naerden waeren; Ende deselve „ Heer Johan voorsz. sterf daer nae in de gevangenis, „ Anno 1448. op sanct *Anthonis* dach, ende. . . lenen, „ heeft die oude N. Aert die d'Ouwer voorsz. dit nae- „ volgende quaterken van woordt tot woordt uyt des „ ouden Heers Johans van Montfoort voorsz. selfs „ mondt gescreven, ende dat gene, dat van dit quae-

„ternken voorsz. noch voorhanden was, heeft aldus „van woordt tot woordt begonnen, als hier nae vol„gen sal.

„Item die op den huyse van Montfoort waeren be„hielden dese Juffrouw van Montfoort so haer tot dat „het Casteel verloren werde ende doe werde sy aflyvich. „Ende sy hadde eene eenige suster, ende sy en liet „geene geboorte achter haer daer haer erffenis op „quam, ende die Grave Floris besette dat Casteel „tot syns selfs behoef alsoo hy het metten swaer„de gewonnen hadde, ende doe dit een tyt gele„den was soo werde daer een versoeninge gemaeckt „ende gedadingt tuschen dese voorsz. Princen, en„de geordineert in dese manieren, dat Heer *Ghysbert* „*van Amstel* ende Heer *Herman van Wourden* beloof„den trouwelycken te houden op alle haere goedt, „dat sy tegens den Biscop van Utrecht, noch den Gra„ve van Hollandt nimmermeer met raedt ende daet „doen en souden; Ende den Grave sweeren hulde „ende eedt voor syne costen hem alle tyt ten dien„ste trouwelycken te staen; Ende die Bischop soude „die Casteelen hebben in syne macht, ende dit seg„gen worde geseyt ende vast gemaeckt met Instru„menten ende opene brieven aen allen syden, ende „aldus is geyndicht die vyantelycke twist, tuschen de„se voorsz. Princen, ende die Grave *Floris* van Hol„landt vergat dat onleet, ende hy nam Heer *Ghysbert* „*van Amstel* ende Heer *Herman van Wourden* in syne „gracie ende maecktense tot syne heymelycke Raden, „dat sy nae niet wel en bewysden, nae inhout der „soenen; Die Peys gemaeckt synde als voorsz. is, en„de die Castelen den Biscop *Johan van Zyrick* den XL. „tot Utrecht, met haere toebehoorten wederom gege„ven synde; Doe was daer een Edele man by den Gra„ve *Floris* van Hollandt voorsz, geheten Hendrick „van Royen; Syn oudtste broeder was gestorven sonder „sonen, maer hy liet achter hem twee dochteren, die „seer godtvruchtich van leven waeren, als daer wel „aen sceen, want sy stichten om haer patrimonium „drie halve Canonisyen eene tot Royen, ende eene „tot Hilderbeeck ende eene tot Oorschot, elcken Ca-

nonick

„nonick hondert franschen scilden, ende in elcke
„kerck een deecken, die elck hadden twe hondert
„ouden scilden; Dit verdocht Heer Hendrick al te
„seer, te maecken alsoo grooten goet aen geestelycke
„provens, ende t'selfde maekte die Heerlyckheyt van
„Royen seer kleyn ende arm, ende want hy haer ge-
„boren Voocht waer ende Erfgenaem, soo hadde hy
„dit geerne gekeert, ende en wilde het niet gehengen
„ende maeckten daer met syne Vrienden ende Magen
„groote partye in de Meyerye van den Bosch, alsoo
„dat daer eens op eene tyt twe Canonicken doot ble-
„ven, daer hy met syne magen om ruymen moste,
„daer sommigte van togen nae Brugge ende bleven
„haer leven lanck ballingen des landts van Brabandt,
„ende sommige quamen in het Nedersticht van Utrecht,
„doe dochte de Graef *Floris* van Hollandt dat het sca-
„de was van alsulcken Edelen man, als Heer Hen-
„drick van Royen was, dat het nutte ende wel gedaen
„was, dat die Bisoop van Utrecht Johan van Zyrick,
„Heer Hendrick van Royen geven soude die eenige
„dochter van Montfoort, ende begeerde dat aen den
„Biscop, het welcke den Biscop den Grave ten lieve
„dede; Ende sette Heer Hendrick van Royen weder-
„om soo op den huyse van Montfoort, alsoo vry,
„als haer Vader ofte Heer Herman van Wourden oyt
„geweest hadde, ende sy wonnen eenen Soon, den
„welcken men placht te hieten de Rycken Heer Sweer
„van Montfoort. Item van de Maechtal van Royen
„en de Montfoort zyn afgecomen de geslachten van
„Royen die noch in de Landen syn, ende wapenen haer
„met een root molenyser in een wit velt, ende voerde
„Heer Hendrick van Royen drie rode molenysers in
„een wit velt, 't welck noch is 't wapen van Mont-
„foort. Ende plegen in den Lande van Wourden te
„wonen Heeren van Diemerbrouck, ende die wer-
„den van Heer Herman van Wourden verdreven,
„daer noch huyden ten dage van woonen goede ge-
„achte Mannen tot Rotterdam, ende verwaepenen
„haer met een schaeckbordt wit ende swert; ende tot
„Montfoort plegen te woonen Philippus Spiring en-
„de Jan Spiering die mede by Heer Johan van Mont-
„foort waeren, Heer Roelof van Montfoort, Heer
„Willem van Montfoort, Heer Hendrick van Mont-

„ foort, van Hueienfteyn, die inden jaer onses Hee-
„ ren 1340. op finte *Cosmas* ende *Damianus* dach by
„ Graef Willem van Hollandt, Seelandt ende Heer:
„ van Vrieflandt verflaegen werden, daer Godt de fie-
„ len van hebben moet. Item de Rycke Heer Sweer
„ hadde een wyf ende was geboren van een Grave van
„ van Hollandt, ende van een dochter van Engelandt,
„ daer fy t'famen in een tafel ronde van eeren wae-
„ ren, ende men hielder banket ende danfpel, alfoo
„ dat defe twee eene dochter teelden, ende die wer-
„ den den Graef van Hollandt t'huys gefonden, doen
„ fy oudt genoech was om te huywelyken, doe wor-
„ de fy den Rycken Heer Jan van Montfoort ten wyve
„ gegeven, ende fy wonnen te famen twe Sonen,
„ daer die outfte van hieten Hendrick ende die andere
„ Willem. van den welken gebooren werden *Henrick*
„ *de Rover*, ende die oude Joffrou tot Haeftrecht ende
„ die Joffrou van Winfen; Defe Heer Hendrick de
„ Rover, Heer Willems Soon, bleef doot in het befi:
„ van Montfoort t'welck Godt geklaegt moet fyn, in
„ het jaer doe men fchreef 1387. des Vrydaechs nae
„ Pinfter dach. Item Heer Hendrick, Heer Jans
„ Soon, nam ten wyve tegens fyns Vaders danck Jof-
„ frou Agnes van Yffelfteyn, daer hy een kleyne gave
„ mede hadde, als te weeten de Hoeve boven aen Block-
„ lant ende noch eene Hoeve in den Benfcop, die Ja-
„ cob van Nyenveldt met Joffrou Oede fyn medegaef
„ in haers Vaders erve gegeven was; ende op defe twe
„ Hoeven en konde hem Hendrick niet bedraegen en-
„ de fyn Vader wonde hem niet goeden dat hy met fyn
„ wyf koft houden mocht nae fynen ftaet ende geboor-
„ te, doe dochte Heer Hendrick goedt, dat hy het fy-
„ nen Vader alfoo doen aengeven woude, dat hy hem
„ wel goeden foude ende hy quam heymelyck op den
„ huyfe van Montfoort alfo machtich, dat hy fynen
„ Vader te fterck was op den huyfe, doe tooch Heer
„ Willem van Montfoort aen den Graef van Hollandt
„ ende gaf hem fyns Vaders verdriet te kennen, ende
„ die Grave quam tot Montfoort, ende maeckte eenen
„ gantfche verfoeninge tufchen den Vader ende den
„ Soon, alfoo dat die Vader Heer Hendrick goe-
„ de ende wifte, waer mede hy afftaen foude, en-
„ de hy gaf Heer Hendrick naer fynen ftaet om die te
hou-

„houden met Joffrou Agnes syn wyf, alsoo dat sy „altegaeder te vreden waeren; mit sulcken voorwaer- „de, dat Heer Johan in het besit van syne Heerlycke „goeden blyven soude alle syn leven lang, ende Hen- „drick van voor-deel geen goet ontmaecken noch ont- „erven en soude; Ende Heer Sweer oudt synde wou- „de hy een gemackelyck leven leyden, ende hy tooch „naer Utrecht metter woninge, met alle syne geree- „de haeven ende goeden, gelt ende kleynodien welc- „ke seer veele waeren; want ic hebbe Heer Willem „van Montfoort, van Purmerende en van de Linschoten „hooren seggen, dat Heer Sweer noch rycker was, „dan hy oyt was, nochtans was Heer Jan een ryck „Banner-heer. Item dese Heer Sweer leyt begraven „met syn Vrou tot Utrecht, aen die noortsyde inder „Jacobinen kercke, daer haer beyder wapenen op den „sarck van haer Graf vinden sal.

3. Noch heb ik eenige oude geschriften, behelzende een kort verhaal van de onlusten en krakeelen, dewelke gerezen en eenigen tijd geduurt hebben tusschen *Floris van Wevelinchoven*, Bisschop van Utrecht, en den Burggrave van Montfoort; dewelke schriften dienstig konnen zijn tot kennisse der Utrechtsche Historien: Ik zal 'er maar eenige uyttrekzels van geven; die den staat en de gelegendheit der verschillen zullen vertoonen.

Eerst staat 'er de zoo genaamde Landbrief, dewelke door de Bisschoppen van Utrecht plagt bezworen te worden; en ook bezworen wierd door den Bisschop *Arnoldus*. Deze brief zoude wel eene plaats in dit Werk, of in *Batavia Sacra*, verdient hebben, en zouw 'er ongetwijffelt door den Heer Auteur geplaatst zijn geweest, stond hy niet in het treffelijk Werk van *Antonius Matthaeus* * *de Nobilitate*. En om dezelve reden zullen wy den Lezer daar ook naar toe wijzen. Na den Landbrief volgen deze woorden:

'Item so was een Heer geseten die een slot ende een 'stede hadde ende lant ende ander goede als een Dyck-

* pag. 735.

'graefſchap, dat hy van deſen Biſſcop ende Geſticht te
'leen hielt mitter hogher ende legher Heerlicheden ge-
'lyc ſyn Vorvaederen ende hy hondert jaren ende daer
'boven beſeten ende ghebruyct hebben ende van den
'Geſticht te leen gehouden.

'Item ſo heeft deze Biſſcop dezen Heer† beclaegt
'ende toegeſproken in den generael Capittel, dat is te
'verſtaen voir den drie Staten, als die Ecclesie, Rid-
'derſcap ende Steden, als dat deze Heer mit onrecht
'hem dezer hogher Heerlicheden bewant, ende be-
'claghede hem mede van andere punten dair hy mein-
'de dat hem deze Heer in gebroicken hadde, dair hem
'die Heer op antwoorde gelyc dit inſtrument inhoudt:
Dan volgt 'er een Latijnſche Akte, behelzende het
antwoord van *Henricus* Grave van Montfoort, 't wel-
ke hier in beſtond: 'dat de Biſſchop al meermaalen,
'hoewel zonder recht, geklaagt had dat hy, Burggraaf,
'zich met het hooge rechtsgebied bemoeide binnen en
'omtrent de ſtad van Montfoort; en dat hy in meer
'andere zaaken den Biſſchop verongelijkt zoude heb-
'ben. Doch dat hy in alle die aangetichte misdaaden
'zuyver en onſchuldig was: en zulks, om dat hy en
'zijne Voorouders zedert hondert jaaren, en langer, het
'gemelde Rechtsgebied van de Biſſchoppen en van de
'ſtad Utrecht te leen ontvangen en bezeten hadden;
'zoo als in de opene brieven enz. breeder ſtond uytge-
'drukt. En, zegt hy vorder, ik verzoek dat my in deze
'zaake recht gedaan worde; en dat de zaak uytge-
'ſproke worde naar het landrecht van 't Utrechtſche
'Stift, of naar het Keyzerlijke Recht. Dat de Biſſchop
'daar op ingebragt heeft dat de gemelde Burggraaf zich
'het hooge Rechtsgebied buyten en tegen den wille des
'Biſſchops had aangematigt, en zijne magt in meer an-
'dere zaaken te buyten had gegaan: waar over hy vol-
'doening eyſchte: dat de Burggraaf zich wederom on-
'ſchuldig verklaarde, en gewillig was om naar 's lands
'of 's Keyzers recht gevonniſt te worden: dat de Dom-
'deken van Utrecht, zich als middelaar gedraagende,
'van den Burggraaf gevraagt heeft of hy de zaak zou-
'de willen ſtellen aan 't goedvinden en de uytſprake
'des Algemeenen Kapittels: maar dat de Burggraaf
'antwoorde geenzins te willen afwijken van het ge-

† Dat is aangeklaagt.

mee-

'meene Recht en gewoonte: en als de Bisschop, met
' de Prelaaten, zulks weigerden, of ten minste de zaak
' draalende hielden; dat de Burggraaf opentlijk gepro-
' testeert en geklaagt heeft over het weigeren van 't
' recht.

Dan volgt 'er wederom in de Nederduytsche taale:
' Deze Heer gheerde Lantrecht of Keyserrecht van al-
' len dair hy voir toegesprooken was van den Bisscop,
' ende boet den Bisscop dusent Vrancse schilden te ge-
' ven dat hem lantrecht geschien mogt, gelyc den min-
' sten en den meesten van den lande, des hem niet ge-
' boren en mucht. Mer die Bisscop taste terstont aen
' een Dykgraefscop die dese Heer ende syn Voorvade-
' ren van den Gesticht te leen gehouden hadden, ende
' in gebruyck geweest is c. jaren lang en dair boven;
' En dese Bisscop hadse hem selve beclyt. Dese aen-
' tastinge dede die Bisscop sonder enich vervolligh van
' recht. Doe die Bisscop dit dede, doe vermaende de-
' ze Heer den Bisscop den lantbrief dien hy den gemey-
' nen lande gezworen hadde, inhoudende dat hy enen
' ygeliken recht ende vonnisse doen sel, ende nye-
' ments lyf noch goet aentasten mit recht, t'hen wair
' dat hi hem mit recht ende oordeel yerst verwonnen
' hadde, ende bat hem noch als hi hem dicke gebeden
' hadde dat hy 't Lantrecht of Keiserrecht doen woude
' gelyc hi schuldig was te doen, des hem niet geschien
' en mocht; En hier en boven heeft dese Bisscop noch
' noch vorder gedaen dat boven alle recht en reden is,
' als dese Heer en syn nacomelingen meinden, en is
' syn viant geworden, ende heeft desen Heeren lant
' ende onderseten gevangen geslogen beroeft ende ge-
' brant, ende ten lesten mit groeter machten desen
' Heeren syn slot ende steede beseeten, boven dat
' hy syn leenman was ende onderseet, ende hem al-
' toes vermaende ende bat om recht als voorschreven
' staet, ende heeft voirt 't meeste deel van den Ridde-
' ren ende Knapen ende Steeden die in den Gesticht ge-
' seten waren dair toe gebracht dat sy des Heeren vian-
' den mit hem worden, dat die veele van hem niet
' geerne en deden, ende hadden gedaen tontfien van
' den Bisscop ende bederfenisse hoirs goede. Oeck
' wasser veel diet niet en deeden. Ende dese Bisscop
' heeft mit deser veden ende beseet desen Heer dair toe

ge-

'gedrongen dat hy eens geblyfs ende eenre soenen 'aengaen moest gelyc hier nae bescreven staet.

Daar volgt dan een brief van *Arnoldus van Hoorn*, den voorzaat van Bisschop *Floris van Wevelinchoven*; welke *Arnout van Hoorn*, thans Bisschop van Luyk, tot scheidsman door beide de partyen was aangenomen; en, na een rijp overleg, de uytspraak doet: Voor eerst zegt hy dat nochte de gemelde Burggraaf, nochte zijne Voorvaders, geen hoog gerecht nochte hooge Heerlijkheit in het Stift gehad hadden, en tegenwoordig ook niet en hadden: Dit moest de Burggraaf, zou hy zich aan de uytspraak houden, bekennen; en de Bisschop zou *alle zaaken berechten die der hooger Heerlijkheit toebehooren in den Kerspel van Montfoort*. *Item*, zoo luiden de eygene woorden, 'want die Borchgrave 'gheen hoge Heerlikheit en heeft alfo voirschreven is, 'so sullen hy ende syn nacomelingen hem scriven 'Borchgrave ende niet Heer van Montfoort. Iten so 'so sullen die Borchgrave ende syn nacomelingen die 'borch ende die stede van Montfoort mit horen vesten, 'ende mitten erve dair hy 't mede gehouden heeft, te 'leen ontfangen van den Bisscop van Utrecht ende synen nacomelingen, mit sulcken voirwaerden dat die 'voorsz. borch ende stede altoes des gestichts van Utrecht open huus ende open stede sullen bliven: Ende dat die Bisscop die is ende wesen sel in ter tyt hem 'dair mede altoes behelpen mach als hi des te doen 'heeft tot syns gestichts behoef. Dit alles moest de Burggraaf voor zich zelven en voor zijne nakomelingen bezweeren; en op de verbeurte van alle zijne goederen, die onder het Stift gelegen waren, belooven dat hy alles getrouwelijk zoude onderhouden. Item 'sellen die Borchgrave ende syn nacomelingen goede 'gestichts luden bliven tot ewigen dagen toe. Item 'sellen die Bisscop t' Utrecht ende syn Prelaten vrilicken gebruken hoers geestelyces gerichts alse dagebrieven ende bannebrieven te seinden, ende die geboden 'in der kerke te doen. Ende al dat den gheesteliken 'gerecht toebehoort. Item so sel hy quytschelden alle gedwongen mannen, die hy in den gesticht van Utrecht aen hem gedwongen mach hebben, ende sal 'hem horen eygendom wedergeven. Item want die

Borch-

'Borchgrave die luden plach te dwingen in der ste-
'den van Montfoort te varen woenen, so zel dat of
'wesen ende een ygelic zel mit sinen live ende goede
'varen woenen dair hy wil zonder commer ende hin-
'der. . . . Item en sel die Borchgrave sinen tiende
'niet meer setten na sinen goetduncken, mer hi selse
'vercopen of mennen doen na den gewoonte van den
'lande. Item van der Dyckgravescap zullen die
'Bisscop en die Borchgrave beyde hoer betoen brengen
'by der Ecclesye Ridderen ende Knapen. Ende wie
'der Ecclesye Ridderen ende Knapen donct dattet
'scoenste betoen heeft, die zel in den besit bliven ter
'tyt toe dat hem die ander mit recht dair uyt wynt....
'Item dat die Borchgrave overgeve der Ecclesye ende
'der Stat van Utrecht hwsgelt ende in gelt dat hy ge-
'buert heeft dair hy gheen quitancie of en heeft. Item
'zel die Borchgrave van Montfoort den brief van
'Bisscop Jan van Nassouwen, die hy voertyts getoent
'heeft, in den Capittel t'Utrecht in onsen Arents
'handen Bisscop tot Ludic leggen mit sulken voir-
'waerden dat de Bisscop van Utrecht ende die Eccle-
'sye den Burchgrave alsulken brieve geven zellen als
'ons Aernt Bisscop tot Ludic donct dat hy ende syn
'nacomelingen mede bewaert syn van allen zaken
'goeden ende erven in den voirsz. brief van Nassou-
'wen begrepen, uitgesceiden der hoger Heerlicheit.
'Ende waert dat die Bisscop ende die Ecclesye hem
'zulken brief niet geven en wouden so sel die Borch-
'grave voirsz. den voirsz. brief weder hebben, ende
'den Bisscop ende der Ecclesye brieven geven dat hy,
'of syn nacomelingen, overmits den brief nimmer-
'meer die hoge Heerlicheit anspreken en zellen so dat
'sy dair mede bewaert zyn. . . . . Item sellen allen
'gevangene, oervede, onbetaelt gelt van gevangenen
'in dezen oorloge ende dode tegen dode brant tegens
'brant roef tegens roef quyt wezen, ende elc besoent
'weder op zyn leen. Ende die brieven van der op-
'segginge van den leen die zel men overgeven zonder
'ergelist. . . . . Item dat die Borchgrave van Mont-
'foort met twyntich van sinen gasten die hy gebidden
'kan wtkomen zal bloets hoefs, ende brengen open-
'baerlic in syn hant die slotel van der borch en van
'der stede, en bidden den Bisscop vergiffenis, ende

ge-

'geven hem die flotel over op alzulke zoen als wy
'Bisschop van Ludic wtzeggen sellen. Ende waert
'dat hy der niet bidden en conste, so mach hy des mit
'synen eet of wezen. Item sellen alle de gene die
'binnen Montfoort beseten hebben geweest die uten
'gesticht ende twaelf jaer out syn bloets hoefs wtco-
'men, ende vallen den Bisscop te voeten, ende bid-
'den hem vergiffenis. Item zel die Borchgrave inri-
'den tot Utrecht mit hem vierentwyntichsten, ende
'bliven dair ter tyt toe dat die zoen besegelt is. Ende
'die zel die Borchgrave doen besegelen ende overle-
'veren binnen ses weken. Ende tot wat tiden dat hy
'dat gedaen heeft so mach hy los ende ledich wtriden.
'Ende daer sel men hem goede wisse voer doen. Item
'sellen des Bisscops der stat van Utrecht ende van A-
'mersfoorde banieren op die borch ende op die poort
'steken ende bliven ter tyt toe dat dat die zoen beze-
'gelt is. . . . Ende die Bisscop zel ses van sinen vrien-
'den binnen den flot setten die daer op bliven zellen
'ten ter tyt toe dat die zoen besegelt is. Item zel die
'Borchgrave den Bisscop die nu is of die na comen zal
'dienen op syns selfs cost an dessyt der Yssel tot drien
'tiden als hys vaermaent wort van den Bisscop voirs.
'tot elcker tyt mit vyfentwyntich glavien ses weken
'lanc. Ende overmits dezen soenen zel die Borch-
'grave voirs. ende all syn hulperen Papen en Clerken
'zonder horen cost quyt ende absolveert syn van allen
'sentencien des bans ende interdicts die van der gee-
'stelicheit rueren in dezer zaken. Ende hier mede
'sellen die Bisscop van Utrecht ende alle sine hulpe-
'ren ende by namen die Proest van sinte Jan aen die
'een side ende die Borchgrave van Montfoort ende
'all sin hulperen an die ander side claerlicken gesoent
'wezen. Ende ic Heyndric Borchgrave van Mont-
'foort Ridder kenne ende lye voir my ende voir myn
'nacomelingen, dat alle zaken zoenen ende deding
'voirs. by den eerw. Vader in Gode Heer Arent Bis-
'scop tot Ludic ende Greve tot Loon voirs. minen
'lieven gemynden Heer in der manieren dat voirs. is
'gesciet getracteert ende gededingt zyn tusscen den eer-
'waerdigen in Gode Heer Florens Bisscop t'Utrecht
'minen lieven genadigen Heer ende all syn hulperen
'an die een side ende my Heyndric Borchgrave van
Mont-

"Montfoort Ridder ende all myn hulperen an die an-
"der side. Ende hebbe dair om geloeft in goeder tru-
"wen alle saken voirs. te halden.

Daar op volgen dan de ondertekeningen van den Borggrave zelf, en van verscheide Ridderen, Poorteren van Montfoort enz. en eyndelijk de jaar-en dagtekening, te weeten 1387. dynsdags na S. *Laurentius* dag.

Dan volgt 'er wederom: *In oorcunde so heb ic Zweder Borchgrave voers. minen segel an desen brief gehangen int jaer ons Heren* 1405. *den Sessentwyntichtsten dach in Meye.*

Na den gemelden brief vervolgt het geschrift in dezer voege:

'Item doe deze Heer sach dat hy deze voers. zoene
'zekeren wilkoren ende zweren (*moest*) gelyc die in-
'hout ende gheen vermaninghe van recht noch goet
'dat hy dair om boet hem helpen mucht, ende claer-
'lic sach dat hy ende syn ondersetten van live en van
'goede verderft mosten wezen waert dat die zoene niet
'aen en ghenge, doe protesteerde hy gelyc als in den
'instrument hier na bescreven staet.

. . . . *Ic neemt by minen ede ende by mynre Ridderscap so wes ic hier nu doen sal ende moet seggen ende zweren als die zoene inhout die men hier in 't Capittel leset ende die die Bisscop van Ludic geseget heeft in sinen brieven tusschen den Bisscop van Utrecht ende syn hulpers aen die een side, ende my ende myn hulpers aen die ander side, dat ic dat doe by bedwange ende nootzaken overmits anxts ende verderfenisse myns lyfs myns goets ende mynre onderseten.*

Daar na volgen de naamen van de getuygen enz. En, 't gene misschien zijne opmerking verdient, daar staat noch by dat dit protest gedaan is te Utrecht, in 't Kapittelhuys, het Kapittel aldaar vergadert zijnde.

Item

Item boven dese voirs. zoene so vercorten sy desen Heer gelyc als dit instrument hier na bescreven inhoudt. Hier volgt dan een soort van een Protest, 't welke de gemelde Borggraaf in een volle Kapittel heeft gedaan over het bovengemelde Dijkgraafschap, ter oorzake dat de Vergadering ging verklaaren, of reeds had verklaart, dat het zelve Dijkgraafschap den Bisschop en niet den Borggrave toebehoorde. Hy zeit dat zulke een verklaaring ofte uytspraak hem in zijne recht niet kan benadeelen; om dat alle de genen, die daar over te stemmen hadden, by de uytspraak niet tegenwoordig waren geweest; en 'er ook niet beroepen waren; dat hy het al te vooren, en onder den voorzaat van den tegenwoordigen Bisschop, bezeten had; om dat zijne getuigen, die zulks verklaaren konden, niet verhoort waren; om dat verscheidene Baronnen, Ridders, Dienstmannen, Schildknapen en Vasallen des Stichts van Utrecht verklaart en gevonnist hadden, dat zijn recht tot het Dijkgraafschap beter gegroud was als dat van den Bisschop; om dat verscheidene Baronnen, Ridders, enz. die daar in te stemmen hadden, ziende dat alle die 'er toe beroepen moesten worden niet beroepen waren, uyt het Kapittel gegaan waren, zonder hun vonnis uyt te spreken; om dat de algemeene spraak en de openbaare roep van alle menschen hem gelijk gaf, en bekende dat hy en zijne Voorouders, zedert 100. jaaren en langer, in 't bezit van 't Dijkgraafschap geweest waren, enz.

Daar na staat 'er in 't zelve geschrift te lezen:

,Item so hebben sy desen Heer ende syn nacome-
,lingen ende ondersaeten dicke na der zoenen vercort
,ende onrecht gedaen, dat dese Heer al liden moet,
,want hem die Bisscoppen mitten Gesticht veel te
,machtich syn.

,Item doe deze Heer gestorven was syn oudste Soen
,dien deze Heerlicheden ende leen geboirde, doe hy
,zyn goet ende leen versochte aen den Bisscop die doe
,ter tyt was, doe en woude hyze hem niet verlyen,
,ende segede datze verboirt waren na wtwisingen der
,zoenen, daer hy weder op antwoirde datze niet ver-
,boirt en waren, ende begeere van diere zoenen wil-

koren

,, voren ende eden daer in bescreven die zyn Vader ,, voertyts hadde moeten doen 't lantrecht, des hem ,, niet geschien en mucht hoe dicke dat hy ende syn ,, vrienden aen den Bisscop begeerden; mer dese Bisscop ,, segede openbair dat hy hem gheen rechtsculdich en ,, wair te doen van desen goede ende leene want sy ,, verwilkoert waren, mer hy woude dair na staen als ,, dat behoirde, dat een groet gedreich scheen te we- ,, zen, ende overmits dese gedreige dair dese soen te ,, swaer was in te staen, so heetter die Bisscop dair toe ,, gedrongen dat hy die zelve ede ende wilkoren moest ,, doen die syn Vader voir gedaen hadde soude hy hem ,, syn goet verlyen, ende sonder sorge van gewelde ,, van hem wesen, ende moest hem dair van brieven ,, geven gelyc hier na bescreven staet.

De brief van *Zweder* Burggraaf van Montfoort, die daar aan volgt, is eygentlijk niet anders als een vernieuwing en bevestiging van 't gene zijn Vader hier boven had belooft: maar dit staat 'er noch in dat de Bisschop toen regeerende, te weeten *Frederik van Blankenheim*, hem *verlying had gedaen van der Dycgrevescbap tusscen den nywen Dam ende Scoenhoven die Lecke langens, ende tussten den nywen Dam ende Haestrecht, weder die Yjel langens, als die selve Dyckgreveschap van outs den Gesticht heeft toebehoort.*

Dan gaat het geschrift weder voort:

,, Item so is deze soen gestorven ende heeft deze ,, Heerlicheden op sinen anderen brueder gheerft, die ,, oec deze goede niet verlyt en konde gecrigen hy en ,, moest oec deze ede ende wilkoren doen ende brieve ,, of geven gelyc syn vader en brueder voir hadden ge- ,, daen, dat hy dede om den anxt ende sorge dat hem ,, wedervaren mucht als sinen vader ende bruder we- ,, dervaren was; ende protesteerde als hier na beschre- ,, ven staat.

Het Protest, dat 'er volgt, koomt hier op uyt dat hy, ingevalle hy zich door den eed tot eenige lasten verpligte daar hy anders ongehouden toe was, sulks maar

had gedaan om de groote magt van den Bisschop en van eenige anderen: en dat hy om dezelve magt goede redenen had gehad, om, indien hy den eed geweigert had, voor zijn leven, goederen en staaten te vreezen: en dat zoo een vrees vat kon hebben op een kloekmoedig persoon enz.

Hier omtrent staat ook aantemerken dat deze *Jan van Montfoort*, die in zijn broeders plaatze Burggraaf is geworden, te vòren Deken en Proost van de Utrechtsche Domkerk was geweest: want dit staat uytdrukkelijk in het gemelde Protest.

Eindelijk volgen 'er eenige vragen, loopende op de boven gemelde verschillen; dewelke, als niet te lang en noch van eenig nut zijnde, hier bygevoegt worden:

,,Die eerste vraghe off deze Bisscop boven dezen ,Lantbrief des Heere die zyn leenman ende ondersaet ,was, ende die hem te recht en te vonnisse boet te ,staen gelyc voirs. staet, zyn leen aentasten mocht ,dair hy in 't besit af was, sonder hem mit recht ende ,vonnisse dair wt te winnen.

,Item off hy syn viant werden mucht boven dat ,hy hem te recht boet te staen gelyc dat instrument ,dair af inhoudt ende anders voirs. staet, eer hy hem ,mit recht ende oordeel voir verwonnen hadde.

,Item off die Ecclesy Ridderen ende Knapen ende ,die steeden des Heeren vianden mit recht werden ,muchten na den wilkoir die sy malcanderen in den ,Lantbrief gedaen hadden voir der tyt dat hy mit recht ,verwonnen was.

,Item off deze zoene ede ende wilkoren dair in ,begrepen mit recht van weerden wezen zullen, ende dezen Heer off sinen erven die ze aldus als voirs. ,staet overgedrongen syn tot enighen hinder mit recht ,zullen wezen.

,Item of die Protestacien daer deze Heer ende sinen ,erven ... tot enighen vordel en hulpen mogen wezen.

,Item of deze Bisscop, en die mit hem des Here ,vianden zyn geworden, die zyn ondersaet ende leen-,man was, ende altoos recht begeerde, hem dien ,scade dien sy hem deden mit recht sculdich waren te ,richten of niet. En of die Bisscop zeggen woude dat ge-

,gesoent ware, of dat dezen Heer of sinen erven dair ,in yet hinderen zouden, want zy mit onrecht syn ,vianden geworden ende hy met gewelde ter zoenen ,gedrongen worde.

,Item geset dat die erven hopen dat niet en is, dat ,die Bisschop mit recht zyn viant worden mucht, en- ,de die zoene ede en wilkoir van weerden waer, en ,die Bisscop zeggen woude dat hem die zoen gebroken ,ware, ende overmits der eden ende wilkoir verboir- ,nisse eysschen woude; wie daer rechter over wezen ,zoude alsoo als die Bisscop ende die drie Staten partye ,dair in zyn.

,Item want deze Heer ende zyn erven des gestichts ,onderseeten zyn en in eenre zoenen mit den Bisscop ,en den gesticht gecomen zyn of nu die Bisscop of zyn ,gesticht desen Heer of sinen erven of onderseeten in ,enighen vercorte of onrecht dede, of recht weyger- ,de, of die zoene dair mede * yet gebroken zoude we- ,zen, ende ede en wilkoiren quyt, aangesien dat alle ,dinck in der zoenen begrepen is, ende men die gelyc ,sculdich is te houden.

,Item of die Bisscop zeggen woude dat hem die zoen ,in enigen punt gebroken waer ende verboirnisse daer ,eysschen. Hoe hy die Broke bewisen zoude, dat 't ,bewys van weerden zoude wezen.

,Item want deze zoen drie-en-veertich jaer geleden ,is, of hier enich prescripen die erven hinderen mach, ,ende zy en hebben mit ghenen rechte gesproken, ,mer hoer Vader, ende zy hebben dicke in den Ca- ,pittel lantrecht geeysschet, des hem niet geboiren en ,mocht.

,Item schynt datter contradixi inder zoene staet als ,dat deze Heer nye geen hoge heerlicheden gehadt en ,heeft ende na in derzelver zoene staet dat die Heer ,die brieven die hy van enen Bisscop gehadt heeft ,overgegeven oft brieven dair af te geven dat hy mit ,die brieven niet meer die hoge heerlichede aenspree- ,ken zoude.

,Item of iemand vraghen woude of zeggen waer- ,om die Ridderscap van den lande ende die Staten des ,Heeren vyanden alsoo worden oft niet mit recht en

* niet.

„had geweest, antwoird hier op dat gesticht altyt in „sware partyen gestaen heeft, ende die Bisscop was „des Heere wederparty, ende toech tot hem syn me„departye: die oec des Heeren wederpartye waren. „Ende die ander moesten mede volgen overmits vre„sen hairs zelfs dat zy oic verderft hadden mogen „werden.

Men ziet uyt het bovenstaande dat de Burggraven van Montfoort genootzaakt wierden van de hooge Heerlijkheit af te staan; en niet meer Heeren van Montfoort maar enkelijk Burggraven van Montfoort te schrijven: en hier van word ook eenig gewag gemaakt by † *Willem Heda*. Maar 't is zoo bekent niet op wat wijze dat de gemelde Burggraven, zelfs met de toestemminge der Bisschoppen en der drie Staaten, den tytel van Heeren wederom gevoert, en 't gebruyk der hooge Heerlijkheit weder aangenomen hebben. Hoe dat dit toegegaan is, en hoe de Bisschop door de oorlogslasten gedrukt die vryheit aan de Burggraven vergunt heeft, staat in een ouden brief; dewelke, zoo verre my bekent is, noit gedrukt is geweest, en een groot licht kan geeven in de Historie der Bisschoppen.

C O P I E.

Contrabrieven Heren *Johans* Borchgrave van Montfoirde van der versettinghe hem gedaen van der hooge Heerlicheyt te Montfoirde by Bisscop *Frederick van Baden* daer aff zyne brieven aldair geinsereert zyn.

„Allen den ghenen die dezen brief zullen sien off „horen lezen doen ick verstaen Johan Borchgrave tot „Montfoirde Heere toe Purmerende toe Lynschoten „toe Naeltwycke; Alsoe die eerwairdige Vader in „Gode hoechgebore vermogende Furst ende Heere „*Frederick* van Goets genaden Bisscop t'Utrecht ge„boren Marckgraven van Baden myn gen. lieve Hee„ren mit consent ende toedoen der werdigen, eersa-

† In 't leven van Florentius Wevelinckhoven.

men

,men, eerbare, ende wyse Heeren der drye Staten,
,zynen gem. Nedersticht van Utrecht, als den
,vyf Gosthuysen, Ridderschop des Nedersticht ende
,Stadt van Utrecht, onder zyner gen. ende der voor-
,gem. drien Staten zegelen ende brieven versedt heeft
,die hoge Heerlicheyt te Montfoirde ende des lants
,van Montfoirden, met allen syn toebehoiren in ma-
,nieren ende voirwaerden als die zelve brieven hire
,beneden van woirde te woirde bescreven staet luy-
,dende aldus:

,Wy *Frederick* van Goits Genaden Bisscop t'Utreht
,geboren Marckgrave van Baden, doen kondt allen
,der ghenen die desen onsen brieff sullen sien ofte hoi-
,ren lesen dat wy doer merckelicker groete lasten die
,ons ende onsen Gestichte van Utrecht angecomen
,zyn, mits den oerloghen ende veeden des Hertogen
,van Cleve ons ende onse Gestichte goederen gedaen,
,by wille ende consente der drien Staten onses Neder-
,stichts van Utrecht verset hebben ende verzetten mits
,dezen de hoge Heerlicheit te Montfoirt ende des lants
,van Montfoirt, ende voirder nyet, met alle zyne toe-
,behoiren an handen des Edelen onzes lieven Neve en
,getrouwen Raide Heren *Johan* Borchgrave van Mont-
,foirt, Here tot Purmereynde, tot Lynschoten, tot
,Naeldwycke, die voirs. hoge Heerlicheyt te gebruyc-
,ken, ende hem dair van Here te schryven ende al dat
,der hoge Heerlicheit angaen mach zonder dair van
,yet uytgezondert oft uytgescheyden voir een Somme
,van vier duyzent Gouden Rynsche guldens, welc-
,ke penningen voirs. wy ghekeert ende ghebruykt heb-
,ben in onzes Ghestichts ende lants oirbair ende prof-
,fyt in den oirlogen des Hertogen van Cleve voirs.
,Soe ist dat wy *Frederick* Bisscop t'Utrecht geboe-
,ren enz. voir ons ende onse nacomelingen hem ofte
,syne nacomelingen tot ghener tyt dese hoge Heerlic-
,heyt affhendig maicken en sullen in geenre wys ten
,waren dat wy hem yerst voldaen hadden, ende tot
,eenemael deze vier duyzent Goude Rynsche gulden
,oft die weerde daer voir den lesten pennninck met
,ten eersten vol ende al, wail betaelt ende in zyne
,ofte zyner nacomelingen handen ende zeker gehoudt
,gelevert hadden; Behoudelich dat onze Neve voir-

,screve ende zyne nacomelinghen altyt goede getrou-
,we Stichts onderfaten, oick onze ende onzer kerc-
,ken Leenmannen wezen ende blyven zullen; behou-
,dens oick dat die voirgem. onze Neve ende zyne na-
,comelingen gheene merghengelt, huysgelt, ofte eeni-
,ge andere scattinge woe die ghenoemt mogen zyn
,zonder consent der dryen Staten des Nedersfichts
,van Utrecht zetten oft uytstellen zullen nae uyt-
,wyzen des Lantbriefs, ende dat oyck anders die
,voirs. onse Neve ende zyne nacomelingen den zelven
,Lantbrief in allen zyne puncten ende forme volco-
,melick onderhouden sullen. Ende hy oyck nochtans
,ende zyne nacomelinghen die zoene ende tractaet
,t'andere tyde gemaict by wilmeer den eerwairdigen
,vader in Goiden Heer Aernt van Hoirn Bisschop te
,Ludic wilmeer den eerweirdighe vader in Gojds He-
,ren Florens van Wevelichoven Bisscop t'Utrecht en-
,de wilmeer Heren Henrich Burghgrave van Montfoir-
,de uytgesceyden, deze hoge Heerlicheyt voirs. anders
,in allen heure poincten ende voirwaerden volcome-
,lick ende onverbrekelick houden zullen, gelyck off
,deze verzettinghe van de hoge Heerlicheyt nyet ge-
,schiet en waer sonder arghelist; Ende off gebeurde dat
,wy Frederich Bisscop t'Utrecht off onze nacomelingen
,tot eenighen tyden onzen Neven ofte zynen nacome-
,linghen deze penningen voirs. betaelden als voirs.
,es, zoe zullen onse Neve voirs. ende syne nacome-
,linghen staen ende wezen in allen schyn als zy ston-
,den voir datum dezes onzes brieff, behoudelicken
,oyck altyts onzen vyff Goitshuyzen Borgheren van
,Utrecht ende ondersaten onzes Nedersfichts van U-
,trecht hoire privilegien ende rechten, die zy van outs
,gewoenlick syn te gebruycken in weerden te blyven,
,Ende want wy alle deze voirs. poincten vast ende
,onverbroecken willen houwen ende gehouden wil-
,len hebben; Soe hebben wy onse Segel hier an de-
,zen brieff gehangen, ende gebeden de drye Staten on-
,zes Nedersfichts voirs. den zelven brieff met ons te
,bezeghelen; Ende want wy Ecclesien Ridderscap des
,Nedersfichts ende stadt van Utrecht alle pointen
,voirs. ons andraghende mede belieft hebben, Soe
,hebben wy Dekenen ende Capitulen der vyf Goitshuy-
,zen, als den Doem, 't Oudemunster, Sinte Peter,
Sinte

,Sinte Johan ende Sainte Marie kercken t'Utrecht ,onze vyf Goitshuyzen; ende wy Heer Johan van Renesse van Rynouwen Ritter ende Geryt van Rhyn ,Knape van weghen der Ridderscap voirs. dair toe ,gebeden, Ende wy onze Burgemeesteren, Scepenen en ,de Raidt oudt ende nye der stadt van Utrecht onss stadt ,Seghelen mede aen dezen brieff doen hangen. Geghe-,ven t'Utrecht in 't jaer onzes Heren duyzent vier hon-,dert negen ende tnegentich den een-en-twintichsten ,dach in Augusto.

,Soe ist dat ick geloeft hebbe ende ghelove mit de-,zen mynen brieve voir my ende myn erfgenamen ,ende nacomelingen den voirs. brieff mit alle poin-,ten clausulen ende voirwaerden dair inne begrepen ,volcomelick ende onverbrekelick te onderhouden ,ende te doen onderhouden: ende dair en tegens tot ,ghenen tyden te doen aff te laten gescien in eeniger-,hande maniere, zonder eenich arch ende list, in ken-,nisse der waerheyt heb ik myn Segel &c.

,Onder stont gescreven, geeollationneert tegens ,'t origineel op ten convertoiren geintituleert Uytrecht, ,rustende in de Reg... straet .... van Hollant al-,dair de originale brieven van dese geregistreert staen ,fol. 46. &c.

Maar al eenigen tijd te voren, te weeten eer dat Bisschop *Frederik van Baden* de gemelde Heerlijkheit aan den Burggrave verzet had, was het zelve gedaan door den Bisschop *Zwederus*. Hier voor had de Burggraaf opgeschoten twaalf duyzent Hollandsche *Wilhelmus* Schilden; zoo als in eenen brief, die ook onder ons berust, uytgedrukt staat. Daar voor mogt hy de akten der hooge Heerlijkheit oeffenen, en Heer van Montfoort schrijven. Ja deze brief had dit noch byzonders dat de gemelde Bisschop, voor zich zelven en voor zijne Nakomelingen, beloofde dat hy den Burggraaf nimmermeer zoude moeien ofte aanspreeken over den meergemelden zoenbrief: alles ter tijd toe, dat de twaalf duyzent Schilden den Burggrave, of deszelfs nazaaten, weder ter hand gestelt waren enz.

Eenige maanden daar na, te weeten op S. *Andriesdag*, heeft dezelve Bisschop den Burggrave belooft, dat hy de gemelde Heerlijkheit noit by zyn leven zoude lossen ofte doen lossen. De kopy van 's Bisschops openbrief hebben wy onder onze bewaaringe rusten.

Wy hebben noch twee brieven; den eenen van den Utrechtschen Bisschop *Frederik van Blankenheim*; den anderen van *Willem* Graaf van Holland, Zeland, enz. spreekende van een ander verschil tusschen den gemelden Bisschop en *Johan* Burggrave van Montfoort. En dewijl zy ook eenigzins konnen dienen ter ophelderinge van onze historie; zullen zy hier ook wel een plaats mogen hebben.

COPIE.

Wy Frederic by der genaden Goits Bisschop te Utrecht doen kond allen luden, ende bekennen dat wy alre twydracht ende schelinge die wy tot desen daghe toe gehadt moeghen hebben op Johan Borchgreve van Montfoirde. gebleven zyn ende bliven mit desen brieve aen den hogeboren onsen lieven Here en Neve Hertoige Willem van Beyeren Greve van Henegouwen, van Hollant, van Zelant, ende Here van Vrieslant, ende geloven so wes onse Heer ende Neve voers. daer aff wtspreken zal tusschen dit ende sant Remigius dag neest comende dat volcomelic te houden by eenre penen van dusent gouden Engelschen Nobelen tot behoeff ons Here ende Neve van Hollant oft die verboirt worde, mit voirwarden dat die ghene die op ten kerchoff tot Montfoirde missdaen hebben, Borckgreve voers. voer die kerckwijnge ende vaer onse Heerlicheyt, ons sal doen beteren tot seggen ons Heren en Neven van Hollant voirs als redelic is na gewoente des Stichts van Utrecht, Ende des sullen wy den Proist van Oudemunster van sinen deel vernoegen, Ende van deser zake zullen wy dan doen absolveren alle die ghene dies behoeven, by sy gheestelic off weerlic. Voert na aensprake ende antwort die daer aff aen beide syden overgegeven syn, so zal onze Here ende Neve van Hollant zeggen dat die voerzeide Borchgreve tegens die zoenbrieve die Bisscop Aernt van Hoern wtgesproken heeft nyet gedaen en heeft, ende zal

daar-

daerom ledich ende vry bliven van alre aensprake ende syn vriendt van allen brecken tot desen dage toe; Voert zo zal die voers. Borchgreve den brieff bezegelen alzo als hy in den Capittel te Utrecht geloeft heeft, ende men sal den brieff schueren die onze Here ende Neve voers. Borchgreve gegeven heeft, roerende off onrust off orlage quame tusschen ons ende den Borchgreve voers. alle zaken zonder argelist. In orkond des brieffs bezegelt mit onzen zegel, gegeven ter Horst int jaer ons Here 1415. des 17. dages in Aprill. Ende was bezegelt mit een root uthangende zeghell.

COPIE.

'Willem bider genaden Goidts Palensgrave op ten 'Ryn Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, 'van Hollant, van Zeelant, ende Heer van Vrieslant, 'doen cond allen luden, want onse lieve neve Heer 'Frederich van Blankenhem Bisscop t' Utrecht an die 'een side, ende onse getruwe Johan van Montfoirde 'aen dander side eens seggens an ons gebleven syn van 'alzulken geschille ende twidracht als op malcanderen 'gehadt hebben, tot desen dage toe. So hebben wy 'na aentael, ende antwoirdt van beyden siden ons 'mit onsen Rade dair op wail verdacht ende beraden 'en zeggen in manieren als hier na volget, in den eer- 'sten zo is onze zeggen dat onze Neve die Bisscop 'voirs. zal doen wyen die kerke ende dat kerchoff tot 'Montfoirde, ende doen absolveren van hum ende van 'den Proest van Oudemunster alle die gene die up ten 'kerchove tot Montfoirde misdaen mogen hebben an 'die dootslage ende dat dair voirt aff roeren mach hy 'zy geestelic off wairlic, ende alle sentencien daer up 'gaen revoceeren, tusschen dit ende sinte Martyns Misse 'naistcomende. Ende want onze Neve van Utrecht 'voirs. onzen getruwen Johan van Montfoirde niet te 'recht gezet en heeft van den aenticht die hy hem 'tyende was dat Johan voirss. gedaen zoude hebben te- 'gen der zoene die Bisscop Aernt van Huern wtge- 'gesproken heeft ende zeeghde dat hy des niet sculdich 'en wair te doen om dat Johan een verwillekoert man 'wezen zoude, dair off hebben wy bevonden ende

'bekenne dat Johan voirss. zyn mage, vriende ende
'onderfaten, nergent tegen der zoene voirss. gedaen en
'hebben onzen Neve voirss. dair in vercort oft * ver-
'bruert in eniger wys, ende zeggen dat Johan voirss.
'mit finen vrienden ledich ende vry bliven zal van alle
'der aensprake ende bruerke voirs. Ende voert meer
'zo en zal onze Neve van Utrecht Johan voirs. ende
'zyne onderfaten in finen gerechte gezeten niet mis-
'doen noch laten misdoen van fynre wegen boven den
'lantrecht des gestichts van Utrecht. Item zo zal Jo-
'han van Montfoirde den brief bezegelen alfo hy in den
'Capittel t' Utrecht gelooft heeft, ende men zal fcho-
'ren den brieff die Johan voirs. van ons heeft roerende
'off onrust off oirloge quame tusschen onzen Neve
'Utrecht ende hem enz. Ende voir die mismoet ons
'Neven van Utrecht ende anders zo zullen ons getrou-
'wen Johans vriende ende onderfate van Montfoirde
'hem alfo veel dair voir doen ende geven als onze ge-
'truwe Willem Egge Heer tho Purmerende onze over-
'ste treforier dien wy onzen wille bevolen hebben dair
'off wtzeggen zal. Ende geviel dair boven namaels
'enich gefchil hier in, dat houden wy tot onzen ver-
'claren, in oirconde dezen brieve bezegelt mit onzen
'zegele, gegeven tot Aemstelredam up finte Baven a-
'vont in 't jair ons Heren 1415. Ende was bezegelt
'mit een groot wthangende zeghell.

Noch heb ik eenige brieven van verfcheidene Burggraven, waar in zy den Bisfchop, die by hunnen tijd regeerde, belooven dat zy den zoenbrief, tusschen Bisschop *Floris* en den Burggraaf *Henricus* gemaakt, bestiptelijk zullen onderhouden: hetwelke te verstaan is op die wijze, gelijk zulks in den voorgaanden brief belooft was door den Burggraaf Johan: te weeten, het punt der hooge Heerlijkheit, die hem op nieuw vergunt was, daar buiten gesloten. Dit blijkt onder anderen uyt eenen brief van Heer *Ioost* Burggraaf van Montfoort, die dezelfde belofte in 't jaar 1530. vernieuwt en op nieuw gedaan heeft aan den Stadhouder van *Karel* V. want in den brief noemt hy zich zelven Heer van Montfoort, welken tytel de Burggraven volgens den zoenbrief niet mogten draagen.

* verbeurt.

4. In

4. In de Voorberichten op *Batavia Sacra* is al met een woord gezeit dat *Persona* den rechten Pastoor der kerke betekent; en dat het zelve woord genomen word voor den Regent der kerke, die het bestier zelf niet waar en neemt, maar door iemand anders laat bedienen. Men kan ligt vatten dat hier in doorgaans eenige ongerijmdheit moet steeken; dat men de penningen die tot onderhoud der Kerkharderen gemaakt zijn, opsteekt, en 'er den grooten Heer op speelt; terwijle dat men de lasten, de zielbestiering, en al wat 'er moeyelijk in steekt, door iemand anders laat draagen. Ja daar waren 'er, en misschien zijn 'er noch, die zodanige persoonschappen, dat is den tytel van Pastoor, in verscheide kerken maakten te bekoomen: daar zy dan de inkomsten van genooten, zonder dat zy 'er iets voor deeden, als goede rekening van hunne renten, inkomsten, ontvangst en uytgave te houden. *Zy trachten op allerhande manieren, en zoo zy best konnen*, zegt *Iohannes* [a] *Sarisberiensis*, *verscheide kerken te bekoomen; en om dat zy de kerke, daar zy van leeven, niet willen bedienen, hebben zy persoonschappen* (personatus) *ingevoert; waar door het geschiedt dat de eene de lasten moeten draagen, en de andere de profyten trekken.* Daar door geschiede het menigmaal dat zielbestiering, kerk, outaaren, en alles wat 'er was, vervielen en verwaarloost wierden; terwijle dat de *Persona* of Pastoor de inkomsten versmulde, en verdomineerde. Zoo staat 'er in de Jaarboeken van [b] Wincester: *De kerk was kaal en naakt van buyten en van binnen: want de Vikarissen* (dat is zoo veel als de Onderpastoors, en die 't geestelijke bezorgen moeten) *hadden niets om haar te kleeden en te bedekken: en den Prebendarissen ofte Persoonen*, (dat is de Pastoors daar wy hier van spreeken) *luste het niet zich met zulke dingen te bemoeyen*; dat was te gering voor hunne bezigheden. Men leest ook by [c] *Lambertus Ardensis* dat een zeker *Walterus*, den Bisschop van Terwane op zijne hand hebbende, op zoo eene wijze en op eenen en den zelfden tijd de *persona* of *persona-*

[a] Lib. 7. Policrat. c. 17.
[b] Annal. Winton. Eccles. ad Ann. 959.
[c] pag. 151.

tor, want dat is het zelfde, geweest is van drie of vier kerken.

By *Ant. Matth.* (Anal. tom. 3.) staat een Testament van de Hoog-Edele Vrouwe *Willemijn*, of gelijk 'er staat *Wilhelma*, Vrouwe van Montfoort, van Naaldwijk, van de Kapelle, enz. 't welke gemaakt is in 't jaar 1506. en eenige zaaken behelst, dewelke de kerk van Montfoort raaken.

Voor eerst heeft men uyt dit Testament dat de begraafplaats of de grafstede der Heeren van Montfoort plagt te staan nevens S Antonis altaar: *Ende sy kiest haer sepultuer binnen der kercken van Montfoirdt in de sepultuer van de Heeren van Monfoirdt, in myns Heren Choor, beneve S. Antonis autaar.*

Daar na volgt 'er van twee Koralen: *Item bespreect noch in rechten aelmissen twintich pont holl. t's jairs ewige renten, wair voir men houden sal ten ewigen dage binnen der kercke van Montfoirdt twee Choralen, die tot allen getyden sullen helpen singen.*

Dan volgt 'er van 't Manhuys enz.

Item noch bespreect ende maect die Vrouw van Montfoort in recompense van die vyff arme kinder ofte tuyxkens die op ten huse van Montfoirt plagen te eten, ende voir die tydt dat sy dair niet geweest en syn vyftich pont hollands tsjairs ewige renten tot dat Manhuys alst volmaect zal zyn binnens der stede van Montfoirdt, alzoe Mynheer van Montfoirdt mit die Testamentoirs dat ordineren sall.

Item bespreect ende geeft noch dieselve Vrou voirs. in rechter aelmissen die kercke van Montfoerdt hondert gulden eens, wair voir men boeken coepen of schriven sal die men alree meest behoeft.

Item noch bespreect ende gift dieselve Vrou in rechter aelmissen tot eene clocke dier kercken voirs. eens twee hondert Rhynsche guldens.

Noch hebben wy onder ons eenen brief der Kerkmeesteren van Montfoort; raakende zekere gifte, aan de gemelde kerke gedaan door *Zweder* bastert van Montfoort. De brief luydt op de volgende wijze.

CO-

COPIE.

'Wy Jacob Willams foon ende Willam van Lopic
'alse Kercmeysters in der tyt tot Montfoirde doen
'kondt allen luden dat ons kondich is dat Zweder die
'bastaert van Montfoirde en Juffrou Bertraet zyn wyf
'gegeven hebben om Gods willen ende in Testament
'voir hoir ziele der kerken van Montfoirde twee mer-
'gen en anderhalf hont lants gelegen in Willams coep
'in een viertel lants daer Zweder voirs. den H. Geest
'twe mergen in gegeven heeft, ende Scout Heinrics
'Soen heeft eenen mergen in die hi van minen Heer
'van Montfoirde te lene hout mit dusteniger voir-
'waerde dat wy Kercmeysters nu in der tyt of die
'namaels wesen sullen alle jair deilen zullen tot ewi-
'ghen dage scoen broede die vjer een outbothe weert
'syn, ende dese deylinge zullen zy doen alst Zweders
'moeder ende Fye syn zuster jaergetide zyn, en zullen
'dan die Kercmeysters den Papen geven een pont voer
'Fyen memorie; Ende oic synt voirwaerde dat zo
'wie dat eerst aflivich wort van Zweder voers. of van
'Bertraet sinen wive, dat die voers. deylinge dan we-
'zen zal op dien dach ende belichten mit negen ker-
'sen als gewoenlyc is voer hoere beyder zielen. Ende
'wy Kercmeysters voers. off die namaels wesen sul-
'len, kennen dat men dit sculdich is aldus te doen, so
'hebben wy onsen segel an dezen brief gehangen. Ge-
'geven int jaer ons Here dusent vier hondert twe en
'dertich opten derden dach in September. Ende was
'besegelt mit twe groenen wthangende zegelen.

5. Volgens een ongedrukten brief is in 't jaar 1353. Pastoor of Regent der Parochikerke te Montfoort geweest *Meester Gerardus*.

In 't jaar 1494. was Pastoor van Montfoort *Iohan Hermansse*. Op den zelfden tijd wierden de diensten der Parochikerke onder anderen bedient door de volgende Priesters: *Iohan Loyck*, *Herman Moermont*, *Iohan Dirckse van* ....., *Hugo Snel*, en *Gerrit Koirn*, zoo als blijkt uyt den volgenden brief, die insgelijks onder my berust.

CO-

COPIE.

'Wy Johan Hermansſs Pastoer, Johan Loyc, Her-
'man Moerman, Johan Dirkſe van . . . . ., Hugo
'Snell, ende Gherit Koirn, Priesters in de Parochie-
'kerke tot Montfoirde, lyen, kennen ende loeven
'voor ons ende onſe nacomelinghen reſiderende ende
'niet reſiderende, Alſoe hier voertyts die Edle Heer
'Lodewyck van Montfoirde Here tot Haerswoude,
'Steenkercke, tot Tongernell enz. wens zyele gena-
'dich zy den dienſt Goits the vermeerderen zekere
'landen, te weten elf mergen gelegen in Willamſcop,
'dair boven naeſt gelant is Jan Gysbertſe die Brou-
'wer, ende beneden meyſter Aernt Aerntſe die Dou-
'wer gegeven ende geordineert heeſt dat wy ſament-
'lick ons ende onſe nakomelingen Prieſters die in
'voirſ. kercken tot Montfoirde reſideren zullen ver-
'bonden hebben ende verbynden myts dezen brieven
'dat wy alle dage, ten ewygen tyde geduerende, by
'een van ons Prieſters, ende dat mit gebuerten, een
'Miſſe lezen zullen op ſinte Jorys autair ſtainde in de
'voirſ. kercke toe Montfoirde, ende dat altyt onder
'die Hoemiſſe die in deſelve kercke geſongen ſal wor-
'den, uytgeſondert by alſoe datter yemant in de ſtede
'van Montfoirde van den bloede des voerſſ. Heers
'Lodewycs was die voir de Hoemiſſe begeerde Miſſe
'te hoeren, ſoe ſall die Prieſter die dan ſyn gebuerte is
'denſelve Miſſe leſen 't ſyne begeerte, ende dair mede
'voldoen voir dien dach; Ende alle dage als die Miſſe
'geleſen is ſoe ſal die Prieſter die de Miſſe gedaen
'heeft gaen op 't graft Heeren Lodewyck voirſſ. ende
'daer leſen *Miſerere* ende *de Profundis* mit te *Collecta*,
'voir die zyele Heeren Lodewyck, Vrouwe Beatrix
'van Gaveren, Vrou van Steenkerke ende Tonger-
'nell enz ſyne Huysvrouw; Ende voirt voir alle die
'anderen hier beneden geruert; Ende wanneer dat ye-
'mant van ons luyden verſuimich waer ende die Miſſe
'op ten tyt voirſſ. niet en las, ſoe ſal een ander van
'ons luyden die ſelve Miſſe voir hem doen denwelken
'die verſuimich geweeſt is gehouden ſal weſen van
'ſtonden aen te betalen twee ſtuvers. Oick ſynt voir-
'wairen ende hebben geloeſt dat wy ende onſe naco-

melin-

'melingen alle jaer op ten sterffdach Heeren Lode-
' wycks voirss. voir syn zyele ende voir die zyele Vrou-
' we Beatrix van Gaveren Heren Lodewycks Huus-
' vrou Heren Johan van Montfoirde Ridder Here tot
' Hairswoude, Steenkercke ende tot Tongernell enz.
' Ende Hendrick van Montfoirde Heren Lodewycks
' voirss. Soene, Vrou Beatrix van Montfoirde, enz.
' Vrou van Wolkensteyn enz. Vrou Agniesie van
' Montfoirde enz. Vrou van Ermingen enz. des voirs.
' Heren Johans van Montfoirde dochteren, een eer-
' lich jairgetyde mit Vigilyen ende Misse van Requiem
' houden ende doen zullen ende dat belichten onder
' Vigilie ende Misse als men die Heren van Montfoir-
' de gewoenelich is the belichten. Voert hebben wy
' order gegeven wairt dat wy dese voirs. Misse opten
' tyt voirscreven nyt en deden ende dair gebrekelick in
' gevonden worden dat God verhueden will dat indien
' gevalle, soe sullen die Heylige-geest-meysters binnen
' der stede van Montfoirde van die renthen des voirigen
' lants van elcken dach dat wy die Misse nyt en deden
' opbueren ende outfangen twe stuvers ter tyt toe wy die
' Misse wederom doen, ende dat soe menichreyse als
' wy gebrekrelich dair in gevonden worden; Ende op
' dat alle punten voirscreven van ons ende onse nako-
' melingen onverbrekelick onderhouden ende vol-
' brocht sullen worden, hebben wy gebeden ende myts
' desen bidden den Edelen ende Eerweerdigen Heer
' Willem van Montfoirde Proest van Oudemunster
' t'Utrecht onsen ordinaris alle dese voirscreve punten
' the willen confirmeren, approberen, ende ratifice-
' ren, ende syn decreet dair op te willen interponeren,
' 't welck wy Willem van Montfoirde Proest van Ou-
' demunster voirs. als ordinaris ther beden der voirs.
' Priesteren hebben alle dese voirs. punten geappro-
' beert, ratificeert ende confirmeert, ende ons decreet
' interponeert, confirmeren, approberen, ratificeren
' ende ons decreet interponeren overmits desen onsen
' segell die mede aen desen brieff hebben doen hangen,
' Ende want wy Priesteren voirs. willen dat alle voors.
' punten vast ende onverbrekelick onderhouden sullen
' worden, soe hebben wy gebeden ende bidden mits
' desen die eerbare Burgemeysteren ende Gerechte van
' Montfoirde voirs. desen brieff over ons te willen be-

sege-

'segelen mit hore Stede segell, dat wy Burgemeyste-
'ren ende Gerechtsluyden der voirs. stede van Mont-
'foirde ther begeerte der voirs. Priesteren ende over
'hemluyden gerne gedaen ende onse Stede segell aen
'desen brieff doen hangen hebben. Gegeven in 't jaer
'ons Heren dusent vier hondert vier ende tnegentich op
'ten twalifsten dach van Octobri. Ende was bezegelt
'met eenen root ende groten wthangende zeghell.

Volgens een anderen Latijnschen brief heeft *Iohan* Heer van Montfoort, van Lijnschoten, van Purmerende, van Naaldwijk, Ter Kapelle, voor altijd Maarschalk van Holland enz. ter verlichtenisse van alle geloovige zielen, voornamentlijk van zijne Vooronders en Nakomelingen, in de Parochi-kerke van Montfoort gesticht en begiftigt eene altijd duurende Vikary; dewelke hy der zielen Vikary heeft willen genoemt hebben. Het is een zeer lange brief, daarom zullen wy den inhoud alhier maar opgeeven. De Vikary moest bedient worden door twee bequaame Priesters; dewelke, zoo als in den brief wel uytdrukkelijk bedongen word, moesten zijn van een loffelijk gedrag en van een eerlijken ommegang. Ook waren zy gehouden het opzeggen ofte zingen van alle de Getijden benevens de andere Priesters in de Parochi kerke bytewoonen: waar voor zy hun aandeel ook moesten hebben in de dagelijksche uytdeelingen; Deze Zielvicarissen (*Vicarii animarum*) moesten dagelijks, voor de Hoogmisse, en aan 't hooge autaar, eene Zielmisse leezen: en als zy het wegens eenig belet niet konden doen, moesten zy het op hunne kosten laaten doen door een ander Priester, ten waar dat zy geen gelegendheit tot dat belet gegeven hadden. Zy moesten ten dien einde altijd en geduurig blijven woonen in de stad Montfoort; en mogten 'er noit uyt vertrekken zonder verlof van den Burchgraaf, en dan moesten zy evenwel noch zorg draagen dat de Zielmissen door een ander Priester gedaan wierden. En indien de eene der gemelde Priesteren zonder zodanig een verlof van huys ging, en ses weeken lang van huys bleef, was hy aanstonds, zonder naarder vonnis, van zijne bediening vervallen.

De

De eerste, dewelke tot de gemelde Zielen vikary door den Burggraaf benoemt wierden, en geprezen worden als bequaame en gaauwe Priesteren, zijn geweest, *Theodoricus Post* en *Petrus van Schiedam.*

Daar na volgt de brief van *Frederick van Baden*, Bisschop van Utrecht; waar in de gemelde stichting bevestigt en goedgekeurt, de Vikary tot een kerkelijk Beneficie opgerecht, en al wat 'er in den voornoemden brief staat, bekrachtigt word.

De voorgemelde *Ian Hermansse* was noch Pastoor in 't jaar 1502: en had tot Kapellaan den voorschreven Heer *Ian Loeck.* In 't zelfde jaar wierden onder de Priesters en Koorgezellen van Montfoort getelt *Ian Camp*, *Herman Moermont*, *Rembout Adriaens* zoon, *Gerrit Korentgen*, *Iakob Amelissen*, *Adriaen Hendrikse*, *Dirk Post*, *Pieter van Schiedam* en *Hugo Snel.* Dit heb ik gevonden in den volgenden brief; dewelke, als noch niet gedrukt zijnde, hier niet ongelegen zal koomen.

C O P I E.

'Allen den ghenen die desen brieff sullen sien off 'hoeren lesen doen wy verstaen, Jan Hermanse Pa'stoer, Jan Loeck Capellaen, Jan Camp, Herman 'Moermont, Rembout Adriaens zoon, Geryt Ko'rentgen, Jacop Amelissen, Adriaen Hendricse, Dirck 'Post, Peter van Schiedam ende Huyg Snel; Prieste'ren, gebeneficeerden ende Choergesellen in der Perro'chi kerke tot Montfoirt, dat wy van den Eerweer'digen ende Edelen Here Willlem van Montfoirt, 'Proest ende Archidiaken der kercken van Oudemun'ster t'Utrecht, ontfangen hebben in reden goeden ge'telden gelde ende penningen die somme van drie'hondert ende sessentwintich Rynsgulden current, die 'wy voert in vermeerderingen der presentien totter 'memorien in derselver kercken beleyt ende gekeert 'hebben aen twee halve veertelen lants, gelegen tot 'Achthoven, dair Willem Schenkel die een halve

'veertel off bruyct, dair Brunine Bruaincse boven, 'ende die Heren van Oudemunster t'Utrecht naest ge- 'lant syn, ende die ander halve veertel lants off bruyct 'Joris Meynairtse, dair Hector Haserts boven, ende 'Melis Philipse beneden naest gelant syn, ende noch 'aen een veertel lants gelegen in Willemscoep die wy 'gecoft hebben tegens Heren Steven van Nyvelt, dair 'Frederick van Voird boven, ende Bor Janse beneden 'naest gelant syn, voir welcke lant ofte penningen 'voirscreven wy Pastoer, Capellaen, Gebeneficierde 'ende Choergesellen voirscreven voir ons selve, ende 'voir onse nacomelingen die in derselver Perrochi- 'kercke gebeneficeert ende Choergesellen wesen sul- 'len, geloeft ende verbonden hebben, geloven ende 'verbynden mits desen onsen brieve ten ewigen dagen 'toe, geduerende alle Sonnendage in 't jair comende, 'ende de heele Advent uyt alle dage, ende desgelycx 'op sinte Bertelmeus Apostell dach, die seven Gety- 'den in de voirscreve Perochi-kercke tot Montfoirt 'ewelick ende gestadelick te singen ende te houden 'mit alsulcker solempniteiten ende manieren, als men 'die in de kercke ten Doem t'Utrecht houdende ende 'singende is; Ende noch hebben wy voir ons ende 'onse nacomelingen voirs. geloeft ende geloven mits 'desen, dat wy ende onse nacomelingen voirs. alle 'maenden in den jare comende, ten ewigen dagen 'toe geduerende, voir des Edelen ende vromen sali- 'gen Here Lodewicks van Montfoirt Heer tot Har- 'dersou, tot Steenkercke, en van Tongernell, enz. 'vader, ende salige Vrouwe Beatris van Gaver moe- 'der des voirscreven Heren Willems Proefts, ende 'synre Broeders zielen, ene eerlicke memorie, als 'men voir die Heren van Montfoirt gewoenlicken is 'te doen, ende oick na dode des voirscreven Eerweer- 'digen Heren Willems van Montfoirt, Proist voir- 'screven, alle jair syn jairgetyde inder voirscreve 'kercke tot Montfoirt houden ende doen sullen, te 'weten te Vespertyt die Vigilie, ende des anderen da- 'ges die singende Misse van Requiem, ende dair na 'ten grave synre ouderen te gaen, ende aldaer te le- 'sen, *Miserere mei Deus &c.* met *De Profundis*, en- 'de Collect dair toe dienende; Ende wairt saecke dat 'wy oft onse nacomelingen voirs. in desen voirscreven

ge-

'geloeftenisse, oft enige van dien versuymelic waren, 'ende alle dese dienften ende elck bysonder als die 'voirscreven staen nyet en volbrochten, dat God ver- 'hueden moet, soe geloven wy voir ons ende onsen na- 'comelingen, mits desen onsen brieve, al alsulcken 'lant als om die penningen gecoft is, ende boven be- 'screven ende bepaelt staet, bynnen sess weecken tyts 'nadien in enigen punten voirscreven versuymich ge- 'vonden, ende dair op van yemanden vermaent wor- 'den tot behoeff van den Gasthuyse ofte des Heyligen 'Geestes bynnen Montfoirde, overleveren ende over- 'geven sullen, sonder yemants wederseggen ofte were 'mit enigen rechte geestelick oft weerlick dair tegens 'te doene; Ende om dat alle dese punten en geloef- 'ten voirscreven aldus geschiet synde onderhouden 'mogen worden hebben wy Pastoer, Capellaen, Ge- 'beneficieerde ende Choir-gesellen voirscreven gebe- 'den ende bidden den Edelen ende vromen Heren Jan 'Here tot Montfoirt, tot Purmereynde, tot Heken- 'dorp, tot Lynschoten, tot Naeldwyck, enz. Erf- 'maerschalk van Hollant, enz. onsen lieven Here en- 'de Patroen, ende den Schout, Scepenen ende 't Ge- 'recht tot Montfoirt, alle deze geloeften ende pun- 'ten boven gescreven voir ons ende onse nacomelin- 'gen te willen believen ende vestigen mits hore zege- 'len hier onder te doen hangen, 't welke wy Jan Heer 'tot Montfoirt enz. Patroen, ende wy Schout, Sce- 'penen ende 't Gerecht tot Montfoirt om beden wil- 'le der voirs. Pastoer, Capellaen, gebeneficieerde, 'ende Choirgesellen voirs. gheerne belieft ende geve- 'sticht hebben mits onse zegelen hier onder aen wt- 'hande; Ende om meerder vesticheyt van desen heb- 'ben wy gebeden ende bidden den Eerweerdigen He- 'ren Willem van Montfoirt Proest ende Archidiaken 'der kercken van Oudemunster t'Utrecht voirs. als 'Ordinarius dit te willen confirmeren mit synen trans- 'fixbrieve doer desen onsen brieve te steken; In oir- 'konden der waerheyt hebben wy beneficieerde ende 'Choergesellen voirs. want wy alle op dese tyt gheen 'zegelen en hebben, gebeden en bidden Meyster Jan 'Hermansse onsen Pastoer, ende Heren Jan Loeck, 'Capellaen voirs., dat sy hoir zegelen, voir haer sel- 'ven ende over ons hier onder aenhangen willen,

"'t welcke wy Jan Hermansse Pastoer ende Jan Loeck
"Capellaen: . . . . Gedaen in 't jaar ons Heren du-
"sent vyffhondert ende twee. . . . . . .

Hier op volgt de Latijnsche brief van den gemelden Proost en Aartsdiaken, *Willem van Montfoort*, dienende tot bevestiging en goedkeuring van al het bovenstaande.

In dezen brief van *Willem van Montfoort* staat uytdrukkelijk dat het S. *Jan de Dooper* is, dewelke de Patroon was van de Parochikerke te Montfoort: hetwelke ik hier byvoege; om dat hier voor enkelijk gewag word gemaakt van S. *Jan*.

VREESWYK.

Te Vreeswyk heeft van ouds eene kerk gestaan; die naderhand onder de voeten is gesmeeten.

Te Vreeswyk, eene oude Heerlijkheit onder het Sticht, heeft voor dezen een zeer oude kerk gestaan; dewelke al gebouwt is geweest voor de kerk van 't Geyn. Dit blijkt uyt den brief van Otto Bisschop van Utrecht, dewelke door hem uytgegeven is in 't jaar 1217, en zoo aanstonds zal opgegeven worden. In dezen brief word gewag gemaakt van den Persoon, dat is den voornaamsten Regent ofte Pastoor van Vreeswijk. De kerk is naderhand vernielt; en vertoont noch eenig overgebleven muurwerk. In 't jaar 1586. heeft de Pastoor, volgens opgenome rekening, 17 gulden en eenen stuyver aan inkomsten gehad.

Te Vreeswijk is geboren Ægidius Hasshakker[a], voor dezen Hoogleeraar in de Godtkunde te Keulen. Hy heeft onder den naam

a Valer. Andreas Biblioth. Belg.

van

van Salomon Theodotus, student in de Godtgeleerdheit te Keulen, een fraay boekje uytgegeven onder dezen tytel, ENOTIKON *dissecti Belgii*, zijnde een historisch verhaal van den oorsprong en den voortgang der geschillen, dewelke de Remonstranten en Tegen-Remonstranten der Vereenigde Nederlanden eenige jaaren herwaarts geplaagt hebben. In achten gedrukt in 't jaar 1618.

Over eenige jaaren is 'er een nieuwe kerk op den oever van de Lek getimmert.

AANTEKENING.

Hier heeft een sterk kasteel gestaan: *In 't jaar 1373, zegt Willem* [b] *Heda, hebben de Utrechtenaars een diepe graft getrokken van de Nieuvaart tot aan Gretewade. Ook hebben zy aan den oever van de Lek twee sluyzen of houte schutten gezet, om de wateren des te gemakkelijker uyt en in te laaten. Op de zelfde plaats, in het dorp Vreeswijk, hebben zy, op dat de sluyzen ter geenen tijde door de vyanden vernielt zouden worden, een zeer sterk kasteel gebouwt, en naar de gilden der handwerkers Gildenburg genaamt.* Daar op verhaalt hy hoe dat de Heer van Vianen en de Dortenaars dit geduydt hebben als of het kasteel daar gezet was, om hen te ringelooren en te dwingen: hoe dat ze den Graaf van Holland ook gaande gemaakt hebben, enz.

Over dit Vreeswijk moet ook geschil zijn geweest: want hy verhaalt al vorder hoe dat het gansche krakeel, 't welk al tot een oorlog uytgeborsten was, met deze voorwaarde bygelegt is; dat Vreeswijk, op de getuigenisse van den Bisschop en van seven Priesters, hunne Stolen aan hebbende, aan het Bisdom zoude blijven.

b In Arnoldo. Sweertius Athen. Belg.

Het is bekend dat de Bisschoppen van Utrecht dat recht, door de vergunninge der Vorsten, gehad hebben dat zy, zoo dikwils als er verschil over den eygendom van eenige plaatsen of landen viel, op hunnen eed en den eed van seven Priesters gelooft moesten worden. Deze eed wierd genoemt *juramentum Episcopi cum septem Stolatum*, om dat de Priesters, zulken eed doende, hunne Stolen moesten aan hebben. Dit recht der Utrechtsche Bisschoppen is bevestigt door eenen open-brief van [c] *Karel* IV. En op die wijze is *Frederik van Blankenheim* aan 't stedeke Hagestein gekomen.

c Zie Heda in Joanne ab Achet.

GEYN

't Geyn voor dezen een stedeke.

[d] Is voor dezen een dorp geweest; daar de Bisschoppen van Utrecht een huys, met Bolwerken versterkt, hadden staan. Het staat in de oude jaarboeken en gedenkschriften vermeld als een (1) stad; en is niet verre van den Yssel en de Lek, gelegen. Dideryk VII, Graaf van Holland, heeft in 't jaar 1201. zijn hoofd voor deze sterkte gestooten.

Doch Floris IV, die met zijn leger de Lek quam opvaaren, heeft het in 't jaar 1224. verovert en aan koolen gelegt. Maar naderhand, te weeten in 't jaar 1292, is het wederom opgebouwt. [e]

d Menso Alting part. 2. Ant. Matthæus lib. 3. de Nobil. & lib. 2. de Fatis Eccles.

e Vide Diploma ap. Buchel. in Theodorico.

Het

Het zegel van Geyn, gelijkende naar de zegels van andere steden, kan by Ant. *f* Matthæus gezien worden. Maar om de menigvuldige oorlogsrampen en verwoestingen, die het van tijd tot tijd geleden heeft, heeft het den naam van eene stad niet wel konnen behouden; en is niet lang daar na wéder een dorp geworden.

Deze plaats heeft voor dezen den naam gegeven aan een oude (2) en doorluchtige familie. Ook hebben de Bisschoppen van Utrecht voor de vergunningen der Ketzeren, alhier eenen tol gehad; dewelke naderhand naar Vreeswijk of de Vaart is overgebragt. De kerk, die 'er stond, was ouder dan de stad; als zijnde al gebouwt in 't jaar 1217: daar Geyn geen stadsrechten heeft gekregen voor het jaar 1294. In eenen brief, door Otto Bisschop van Utrecht uytgegeven in 't jaar 1217, staat de Parochikerk vermeld; daar ook haare scheidpaalen aangewezen worden: Tol. Oude Parochi-kerk.

In den name des Heeren Amen. *Otto* door Godts gratie Bisscop allen Christgelovigen in der eewicheyt. Want een vaste gedenckenisse der voorleden dingen daer door volstandich blyft; als hair die spraicke ende schrifte der menschen geruycheniffe geeft, daeromme hebben wy weerdich geacht by desen tegenwoondigen schrifte te bevelen, ende allen Christgelovigen, so wel tegenwoordich als toecomende kenlic te maken, hoe dat wy sommige ingesetenen van *Eytheren* ende sommige ingesetenen van *Vreeswyck* oirloff gegeven hebben, haer selven te timmeren een kercke in de bepalinge van Eytheren by *t' Geyne*,

f Lib. 3. de Nobil. p. 832.

Godtlyck achtende ende vaderlyck haer noot-saeckelicheyt te hulp te comen, daeromme dat sy omme die swaricheyt des weges ende beletsel des waters dickwils behindert worden, dat sy tot haer eygen kercken niet en costen gecomen, Aenmerckende dat daer door costen vallen in pericul haerder sielen, hebben haer ontnomen ende ontlast van die gehoorsaemheyt der voorsz kercke, ende hebben haer beloofr, dat sy mogen ontfangen in haer eygen kercke by Gheyne die Sacramenten van Doopsel, begraeffenisse, inleydinge van bruyloften ende craemvrouwen; maer op dat het Capittel van St. Marien binnen Utrecht, totten welcken behoort die inleydinge des Priesters in die kercke van Eytheren binnen die bepalinge der selver kercke geen schade en lyde haers rechts, hebben wy haer gegheven recht van Patronaetschap int Gheyn, dat sy volcomen macht mogen hebben aldaer een Priester in te leyden, so dickwils die kerck sal ledich worden, die daer selfs in eygenen persone sal celebreren, egheen dienst ofte pensioen daer van betalende. Maer die ingesetene van t'Gheyn sullen jaerlicx, voor een erkentenisse der Heerlicheyt ende des Patronaetschaps, op haer selfs arbeyt ende costen oversetten vyftien vaten van haren wyn uyt haer schip over den dyck in een ander schip aen dese syde van den dyck na die Stadt, dat recht toe mach comen in die Stadt, ende sy en sullen niet gehouden wesen enighe vorder oncosten ofte arbeyt te doene, dan xv. vaten wyns, in manieren als boven, uyt het een schip int ander over te setten. Daeromme hebben die ingesetene ten *Gheyne* op dese peyne belooft desen dienst jaerlix te voldoen. 't Welck so verre sy tot eniger tyt weygerden, ofte ver-

treckten te bewysen, so sal terstont haer kercke gestelt worden onder interdict tot een veerdige voldoeninge. Die kercke oock tot *Gheyne* sal te vreden wesen met dese bepalinge, aen d'een syde tot die plaetse, die geheten wort *Aldengheyne*, ende tot die bepalinge der parochie van Jutphaes, in het uyterste Repplick-eyteren, aen d'ander syde totten wech, die daer leyt totte *Werse* van die graft, die daer is after het erf van *Wendekendis*. Ende op dat dese dinghen vast ende onverbreeckelick mogen blyven, so hebben wy dese scriften doen bevestigen met die aengehangen segelen van ons, Walters des Proefts ende Archidiakens van Oudemunster ende van die kercke van sint Marien, oick mit het segel van Dirck die Coster van Oudemunster binnen Utrecht, ende van die personaet in Vreeswyck, dewelcke in vergeldinge van vyftien huysen behoorende aen die kercke van Vreesewyck gegeven syn vyff ponden, omme daer mede lant ofte renthen te vercrygen voor deselve kercke. Dit is gedaen int jaer ons Heeren 1217. int eerste jaer ons Bisdoms. Soo ymant dit zoude willen breecken, die moet vervloeckt wesen, Amen.

Het vergeeven van deze kerk plagt S. Mariaas kerke te Utrecht toetekomen; de inleiding wierd gedaan door den Proost van Oudmunster; zoo als wy leeren uyt den volgenden brief van 't jaar 1438. Wien het begeeven toequam.

Wy Deken en Kapittel van *S. Mariaas* kerke te Utrecht maaken bekent aan alle de genen, en ieder van hen in 't byzonder, die den tegenwoordigen zullen zien, leezen, en hooren lee-

zen, dat wy de Parochi-kerk te Geyn, onder het Stift van Utrecht, waar van de begeeving of benoeming ons in vollen rechte toekoomt en toebehoort, en dewelke thans openstaat door de dood of vryen afstand van wijlen Heer *Petrus van Ven*, Priester en den laatsten bezitter der zelve, zuyverlijk en om Gods wille begeeven hebben, en door den tegenwoordigen brief begeeven, aan den bescheiden man en Heer *Hermannus Voskuyl* Priester van 't Utrechtsche Stift. En daarom is het dat wy hem aan . . . Mijnheer den Proost en Aartsdiaken van Oudmunster, of aan deszelfs Officiaal die zijne plaats in deze zake bekleedt en waarneemt, voorstellen; ten eynde dezelve Proost hem tot Pastoor aanstelle, de zielbestiering aan hem opdrage, en hem de bewaaring van de Reliquien der zelve kerke in Gods name toebetrouwe: ten welken einde wy hem dezen brief, met het zegel onzes Kapittels bezegeld, overleveren. Gegeven in 't jaar des Heere 1438. den eersten der maand July.

Oude-Gheyn een oud kasteel. Aldenghepn/ daar de eerste brief van spreekt/ was eertijds een kasteel en een leen van Utrecht; maar van het volgende vermeld staat by W. g Heda: Op dezen tijd stond 'er in het dorp Geyn een zeer sterke toren, van alles wat ter verdedinge noodig is wel voorzien, en de *Wapentooren* genoemd. Dezen toren had *Gisbertus van Ysselstein*, door verraad van den bewaarder, ingekreegen; en heeft denzelven ten gronde toe afgeworpen. Doch in 't 33. jaar der voorgaande eeuwe heeft de Heer Adriaan

g Hist. Ultraj. pag. 245.

Ploos

Ploos van Amstel Heer van Tienhoven / die de plaats gekocht had / het kasteel ten deele van het oude grondwerk ten deele van nieuwe steenen / wederom opgebouwt: 't welke nu bekent is onder de naam van Oudegeyn.

By Jan h Gerbrandse van Leiden word gewaagt van eenen Splinter van Oudegein; dewelke in de achtste eeuwe verdronken zoude zyn in de Lek; ende wederom levendig zouw zyn gemaakt door S. Switbertus. Maar dewyl de levensdaaden van S. Switbertus verdicht zyn door Marcellinus, gelyk wy in 't eerste deel van Batavia Sacra getoont hebben / zullen wy den Schryver vorg voor zyn eygen zeggen laaten blyven.

In het doodboek van Oudmunster / op den 27. January / word gewag gemaakt van eenen Willelmus de Antiquo geno, Willem van Oudegein. (3)

i Hondert jaaren na dat de stad Gheyn verwoest was / en al na het jaar 1423 / hebben drie godsdienstige vrouwspersoonen / afkomstig uyt het verdronken dorp Altena / in 't zelve Geyn / zoo verwoest als het was / een klooster van Reguliere Kanonikkessen met name Nazaret beginnen te timmeren. Tot dit werk heeft veel geholpen een ryke maagd met name Beatrix van Dordrecht, die al over lang een zucht tot het geestelyk leven had gehad. Na dat zy dan de toestemming van den Pastoor der plaatze verkreegen hadden; hebben zy / na dat ze 't eerstgekochte huys afgebroken hadden / een nieuw huys getimmert dicht by de Parochi-kerk. Dit klooster heeft in 't 1433. tot ey- Klooster van Reguliere Kanonnikessen.

h Lib. 2. Hist. cap. 12.
i Ant. Matth. lib. 2. Fundat. Eccles. p. 498.

gen

gen Biechtvader der Kanonikessen gekreegen Hermannus van Voskuyl, een Utrechtenaar; een rijk man / en te Parijs gepromoveert. Deze Hermannus heeft de inkomsten des kloosters / als waar hy de tweede stichter geweest / merkelijk vermeerdert. Ook heeft 'er een zekere Gerrrit Klaasse op de Coppel in 't jaar 1438. veel goeds aangedaan.

In 't jaar 1441. heeft de Biechtvader dezer Kanonikessen van den Paus verkreegen dat ze haare kleeding zouden veranderen / Reguliere Kanonnikessen zouden worden / en vereenigt zouden worden met de Parochi-kerke. Margareta, Willem Hollens dochter, die haar bijsde Moeder en eerste Priorin is geweest / heeft in 't jaar 1460. eenen muur om het klooster getrokken. (4) Mettertijd is haar de Parochi-kerk ook gegeven; wiens timmeragie onder de Priorinne Sophia van Hove, Johans dochter, verbetert is in 't jaar 1515. Als Kornelis Jacobse vander Koude, de Pater en Biechtvader dezer Nonnen / in 't jaar 1565. het geloof verlaaten had en tot de gezindheit van Calvinus overgegaan was / is hy uyt het klooster gezet. Daar op wierd in zijne plaats aangestelt Johan Arentse Vuylting; uyt wiens Aantekeningen wy het grootste gedeelte van dit verhaal genomen hebben. Eyndelijk zijn de Nonnen in 't jaar 1572 / om den opkomenden oorlog met de Spanjaarden / altemaal weggevlucht. Zy gingen een huys huuren te Utrecht recht over S. Servaas-klooster; hebbende daar een celle gevonden van de S. Annaas-Nonnen; die dezelve uyt armoede verlaaten hadden.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. De Bisschoppelijke brief, waar in deze plaats met stads voorrechten begunstigt word, staat geheel en gansch in eenen brief van a *Frederik Hendrik*, Prins van Oranje; behalven dat 'er eenige woorden, die door den tijd versleeten waren, maar ten halve uytgedrukt worden. En dewijl hy hier zeer wel te passe koomt, en eenigzins aantoont waar in dat eygentlijk de Stadsrechten van ouds gelegen waren; willen wy hem ten dienste der Liefhebberen wel verduytschen:

,*Johan*, door de genade Gods en des Apostolisschen ,Stoels Bisschop van Utrecht, wenscht allen den ge-,nen die tegenwoordig in 't leven zijn, of na dezen in ,de wereld zullen koomen, en die dezen brief in han-,den zullen krijgen, de zaligheit en de rechte kennis ,van deze zake. De pligt der . . . bedieninge wekt ,ons op, en beweegt ons, om behoorlijke zorg te ,dragen voor de persoonen en plaatzen die onder ons ,staan; derzelver voordeelen te vermeerderen; en ,hunne . . . . in alles, zoo veel als mogelijk is, af-,te weeren. Daarom is het dat wy, den openbaaren ,nood aangemerkt, en 't gemeene nut der . . . over-,wogen hebbende, om de doortochten der vyanden, ,dewelke langs ons dorp, door de wandeling Gheyn ,genoemd, dikwils gewoon zijn in ons land te val-,len, eenigerwijze te sluiten; en de aanslagen der ,vyanden tegen onze kerk des te gemakkelijker afte-,weeren; na een rijp overleg, en met den raad van ,de Prelaaten en getrouwen onderdaanen onzer ker-,ke, aan de voornoemde plaats of dorp Gheyne de ,vryheit geschonken hebben; en ordoneeren dat het ,van nu af een vrye stad zy; willende dat dezelve ,plaats, binnen de Gracht dewelke daar op nieuw be-,gonnen is, en de menschen die aldaar woonen en ,nadezen zullen woonen, de vrydommen van een stad ,en van stedelingen zullen genieten: zodanig dat

a A. Matthæus de Nobil. lib. 3. c. 1.

noch-

,nochte wy, nochte onze nazaaten, van de menschen ,derzelve stede voortaan geene schatting of jaarlijk-,sche beden zullen afvorderen: welverstaande noch-,tans dat de menschen der voornoemde stede ten tijde ,van eene groote algemeene bede aan ons, of aan onze ,nazaaten die het dan zijn zullen, vyf-en-twintig pon-,den Utrechtsche denieren, goed en gangbaar geld, ,zullen betaalen. Daarenbov en ontslaen wy henlie-,den, en hunne goederen, van het betaalen van al-,lerhande tol binnen de plaatzen van ons gebied en ,van ons landschap; te weeten, zoo verre als de ,Burgers van Utrecht van diergelijke tollen bevrijdt ,zijn. Noch staan wy toe dat dezelve stedelingen die ,in onze goede gunst staan, en in de goede gunst van ,onze nakomelingen zullen staan, nochte van ons ,nochte van onze nazaaten .... en dat zy zelf met ,den raad van hunnen Schout en Schepenen hunne be-,ledigers en vyanden, die hen door brandstichtingen, ,stroperyen, of door het gevangen neemen van men-,schen, schade en verongelijkingen willen aandoen, ,mogen wederstand bieden, dezelve mogen vervol-,gen, en alle geweld en beledigingen mogen afwee-,ren; zonder dat wy of onze nazaaten daar over ..., ,of misnoegt zullen wezen. Ook zullen wy, of on-,ze nazaaten, het wereldlijke rechtsgebied binnen de ,gemelde stad pleegen door den Schout en de Schepe-,nen der zelve stad, die wy zullen goed vinden aldaar ,aantestellen; hebbende de aanstelling en afzetting van ,den Schout en de Schepenen dier stede aan ons en ,aan onze nazaaten gehouden: doch zoo dat zy zelf, ,door den Schout, Schepenen en Raadsheeren voor-,noemd, ordonanzien zullen mogen maaken ten oir-,bare van hunne stad. Ook begeeren wy niet dat dezel-,ve onze stedelingen, door ons of door onze nazaa-,ten, geroepen zullen worden tot eenigen krijgstocht; ,ten zy tot bescherminge van 't Vaderland. Doch zy ,zullen gehouden zijn ons, onze officieren, en onze ,boden, binnen ons land by te staan tegen onze aan-,randers. Tot oirkonde en ter eeuwige bekrachtigin-,ge van dit alles hebben wy dezen brief enz.

Gegeven in onze stad Utrecht, in 't jaar 1494. des zondags voor Lichtmisse.

2. Do

2. De Heer Auteur verscheelt hier in van *Antonius Matthæus b*; dewelke getuygt dat de naam van dit geslagt niet gekomen is van het kasteel: maar dat het geslagt der Oude-geynen ouder is geweest als het kasteel, en den naam aan het kasteel heeft gegeven. Ik wil dat geerne onbeslist laaten; als hebbende weynig voor of tegen het eene of andere gevoelen in te brengen: ook is 'er zoo veel niet eens aan gelegen: maar dat de familien van ouds zoo wel hunne naamen aan de huyzen en kasteelen gegeven, als van de huyzen en kasteelen ontleent hebben, is bekent genoeg; en blijkt uyt zoo menige kasteelen en steden, die naar hunne Stichters zijn genoemt.

3. By *Ant. Matthæus*, in zijn boek *c de Nobilitate*, zal men een geheele lijst van *Oudegeynen* en *van Geynen* vinden.

4. *Mettertijd is haar de Parochi-kerk ook gegeven, enz.* Het Latijn zoude hier misschien wat anders schijnen te luyden. Doch dat het aldus vertaalt en uytgelegt moet worden, blijkt uyt het volgende geschrift; 't welke, in de Latijnsche taale geschreven zijnde, getrokken is uyt het Regifter van S. *Mariaas* kerke te Utrecht; en waar in verhaalt word dat de inwoonders door al het branden, rooven, en moorden, 't welke zy van den vyand van tijd tot tijd uyt te staan hadden, zodanig verarmt, verloopen en uytgeput waren, dat ze de Parochi-kerk niet konden onderhouden.

,De Onderdeken en 't Kapittel van S. *Mariaas* ker-
,ke te Utrecht wenschen allen den genen die dezen
,brief zullen zien, en ieder van hen in 't byzonder, de
,eeuwige zaligheit in den Heere. Wy maaken be-
,kend dat de Parochi-kerk op 't Gheyn, in 't Stift
,van Utrecht, wegens het kleyne getal en de armoe-
,de haarer Parochiaanen tot dezen staat vervallen
,is, dat ten zy dat men daar raad tegen schaffe, het
,te duchten staat dat al haare timmeraadje, zoo in
,dak als in het andere nootzakelijk toebehooren, naar
,alle schijn zal invallen. En vermits het wereldkundig
,is dat ons het volkomen recht toebehoort van iemand

b De Fund. Ecclef p. 496.
c pag. 834.

,tot de voornoemde kerk voor te ftellen, en dezelve ,kerk te begeeven; hebben wy het billijk en betame- ,lijk geacht, voor het kleyne getal en de armoede der ,voornoemde Parochiaanen te zorgen; en de gemelde ,kerke door eenig hulpmiddel, hoedanig dat het zijn ,mag, te hulpe te koomen. Zoo is het dan dat de ,godsdienftige perfoon *Jakob Goeb*, Regent van O. L. ,Vrouws konvent in Nazaret op 't Gheyn, en deszelfs ,nazaaten (aan dewelke wy de voorgemelde kerk met ,de geeftelijke beftieringe van de Parochiaanen derzel- ,ve kerke, ter tijd toe dat we goed zouden vinden het ,anders te ordoneeren, vergunt en opgedragen hebben) ,mitsgaders het voorfchreven konvent, op de volgen- ,de voorwaarden en manieren de voornoemde kerk, ,zoo in haare daken als in het noodige, op hunne eygen ,koften zullen doen vermaaken en verbeteren: en dat ,zy dezelve, zoo lang als ze die ten dienfte van hun ,kloofter zullen willen gebruyken, op eene betamelij- ,ke wijze in ftand houden en doen houden zullen. ,Doch indien het ten eenigen tijde gebeurt dat het ge- ,tal der gemelde Parochiaanen zodaanig aangroeit en ,vermeerdert, dat zy in ftaat fchijnen te zijn om dezel- ,ve Parochi-kerk door zich zelven te konnen onder- ,derhouden en bewaaren; dan zullen de gemelde Pa- ,rochiaanen de onkoften, die in gezeide verbeteringe ,gedaan zijn, naar onze matiging, en naar gerade van ,den tijd dat het gemelde konvent deze kerk gebruykt ,heeft, zonder tegenfpraak vergoeden en wederom gee- ,ven. Want dit verdrag is met onderlinge en uyt- ,drukkelijke toefteimminge, zoo van de tegenwoor- ,dige Parochiaanen als van 't voornoemde konvent ,gemaakt. Waar by nochtans bedongen en in 't by- ,zonder bygevoegt is, dat de gemelde Heer *Iacob*, en ,deszelfs nazaaten die op zoo een tijd de Regenten ,van 't voorfchreven konvent zullen zijn, zoo lang ,als de gemelde tijd zal duuren, gehouden en verpligt ,zullen zijn, aan de zelve Parochiaanen op hun ver- ,zoek de kerkelijke Sakramenten, en al wat de laft ,der gezeide Paftorye vorder vereyfcht, te bedienen; ,en de paftoreele bedieningen in alles te verrichten. ,Tot oirkonde dezer zaake hebben wy den tegen- ,woordigen brief met het zegel vans ons Kapittel en ,van 't voorfchreven konvent, mitsgaders met de

zege-

,zegelen van *Iohan Iillisse* en *Iohan Klaasse*, Parochiaa-
,nen der voornoemde kerke, in de plaatze en uyt den
,naam van de gansche Gemeente en Parochiaanen
,voorschreven, doen bekrachtigen. Gegeven en ge-
,daan in 't jaar 1480. den sevenden dag van Maart.

BRANDWYK.

VAN dit dorp zullen wy beneden handelen, als we van het Dekenschap tusschen de Lek en den Yssel te spreeken zullen hebben.

HAESTRECHT

Is tegenwoordig een bydorp aan de oostzyde van Tergouw: maar is eertyds, volgens de getuigenis van Adrianus Junius, een stad geweest: dewelke met drie kasteelen was voorzien. Deze plaats, daar het feest van de zuyveringe der H. Maagd Maria met eene zonderlinge godtvruchtigheit gevierd wierd, stond voor dezen onder het (1) Kapittel van Oudmunster; het welke volgens de vermeerderde kronyk van J. Beka door eenen eed, die met seven stolen gedaan (2) wierd, in 't vrye bezit van die plaats is geraakt. Oude luyster van Haestrecht.

Volgens het meergemelde handschrift heeft het vergeeven van de Pastorye in 't jaar 1514. aan den Keyzer, als Graaf van Holland, gestaan; en de Aartsdiakien van Oudmunster had het recht van den Pastoor in te hulden. Door wien de kerk vergeven wierd.

In 't jaar 1419. was alhier Pastoor Hugo Ellink.

Meester Pieter Vollenhove, Kanonnik van S. Pieters kerke te Utrecht, heeft de Pastory

van Haestrecht lange jaaren bekleedt. Als de Pastoor afwezig was; trok hy jaarlijks uyt de Pastorye ses ponden Vlaamsch / of althans dertig gulden. Tot dezelve Pastory behoorden veertig mergen lands; waar van ieder mergen jaarlijks opbragt 42. stuyvers.

Volgens het register 't welke Hermannus Renneburch, Proost van Oudmunster / van zijne bezoekinge heeft opgemaakt / was in 't jaar 1567. Pastoor van deze plaatze

Theodorus Cornelius (Dirk Kornelis) zijnde volgens het gemelde register een Pastoor met de daad, en zijn verblijf in zijne Pastorye houdende. Als hy ondervraagt wierd over het gedrag zijner onderdaanen; gaf hy tot antwoord dat ze bynaar altemaal, en niet meer als twee of drie uytgezonderd, katolijk waren; en dat de goederen der kerke wel geregeert wierden.

De Priesters uyt de geestelijkheit / dewelke deze plaats van ouds bedienden / zijn daar uyt verdreeven.

Door wien de Pastory tegenwoordig bekleed word.

Naderhand hebben de Jesuyten de geestelijke bedieningen zoo lang waargenomen; tot dat ze ook / om de geloofsberoerten die onder de katolijken gerezen waren / door de Hoogmogende Heeren Staaten verdreven wierden. Daar op hebben de ingezetenen / na dat de zaak wat gesukkelt had / een Franciskaner-monnik gekregen.

Het klooster van Steyn.

Onder de Parochie van Haestrecht aan de overzijde van den Yssel / in 't land van Steyn / was voorheene een Priory van Reguliere Kanonnikken / levende naar den Regel van S. Augustinus: dewelke, naderhand / gelijk wy elders verhaalen / in de stad is overgebragt.

't Was Heer Jan, Basterd van (3) Blois, dewelke in 't jaar 1419. aan de Reguliers Kanonnikken verlof gaf om een klooster in zijne heerlijkheit van Steyn op te rechten en te timmeren. Deze vergunning is door Frederik van Blankenheim, Bisschop van Utrecht, met een open brief bevestigt. De Pastoor, Hugo Elink, gaf 'er zijne toestemming ook toe dat het klooster binnen de paalen van zijne Parochie getimmert mogt worden. Het stond recht over Haestrecht, aan de andere zijde van den Yssel, een uure gaans van de stad Gauda. De plaats heeft ten huidigen dage toe den naam van 't klooster behouden. Wanneer gebouwt?

Desiderius Erasmus, dewelke in 't jaar 1487. op de aanradinge zijner vrienden in dit klooster was gegaan, en zich in 't volgende *a* jaar door eenige beloften tot het klooster-leven had verbonden; ja die 'er volgens het schrijven van P. *b* Bokkenburg in 't jaar 1492. zijne eerste Mis heeft gedaan: Erasmus, zeg ik, geeft geen gunstige getuigenis van de gelegendheit des kloosters: De plaats, zegt hy, *c* was zoo stinkend en ongezond, dat 'er qualijk koeyen, ik laat staan zoo een teer menschje als ik ben, konden aarden.

De eerste stichter, opbouwer en Prior van dit klooster was Jacobus Gyrardi, een man die zeer geprezen is wegens zijne vroomheit. Hy was van eene byzondere godtvruchtigheit, zegt het doodboek van het klooster te Steyn, hy heeft het klooster allereerst beginnen te bou- Naamen van de Priors.

a Andere zeggen dat hy geprofessyt is op de Donk.
b Bokkenb. in Chronico MS.
c Lib. 24. ep. 45.

V 2 wen

wen, en is onze eerste Prior geweest: hy stierf in een hoogen ouderdom in 't jaar 1443.

Tilmannus Joannis (Tylman Jansse) derde Prior is gestorven in 't jaar 1439.

Joannes Nicolai (Jan Klaasse) vierde Prior stierf den 23. Juny 1464. Hy had, zoo in 't tijdelijke als in 't geestelijke, het konvent ongemeen veel goeds gedaan.

Joannes Christiani (Jan Christiaanse) vijfde Prior, gestorven den 8. Augusti 1496.

Nicolaus Werneri, zevende Prior, gestorven den 5. Sept. 1504.

Servatius Rogerius, achtste Prior, naderhand Nonne-pater te Marpepoel buyten Leiden: gestorven den 3. January 1540, en te Marpepoel begraven.

Walterus Jakobs, negende Prior, 1563.

Robertus Joannis Goris (Robbert Jansse Goris) tiende Prior, naderhand Nonne-pater van S. Margriets klooster ter Goude, stierf den 30. Mey 1565.

Henricus Henrici (Hendrik Hendrikse) elfde Prior, gestorven in 't jaar 1549: is ter Goude in S. Margriets klooster begraven.

Gualterus Jacobi Masius (Wouter Jakobse Maas) was 'er de laatste Prior; en heeft dat ampt den tijd van 5. jaaren met grooten lof bekleedt. Hy verliet de wereld op den 25 van February 1595, en is ter Gouw in S. Jans kerke begraven.

Onder-priors.

Broeder Joannes Joannis de Goes (Jan Jansse van Goes) Onder-prior, was van eene uytmuntende godtvruchtigheit, en is door de pest weg gerukt op den 31. January 1468.

Broe-

Broeder Johan Bartholomæusse, Onderprior, is overleden den 21. Juny 1475.

Br. Herwicus Cornelii, Onderprior, stierf den 5. Juny 1551.

Br. Leonardus, Onderprior, stierf den 16. Maart 1584. en wierd te Oudewater begraven.

De eerste Broeders en Kanonniken zijn geweest:

Jacobus Gerardi, Priester is gestorven den 16. Maart 1443.

Boudewinus Petri, Pr. gestorven 1461.

Petrus Werneri, Pr. gestorven in de Poel 1452.

Johannes Pynardi, Pr. gestorven 1438.

Broeder Christiaan, Lekebroeder: gestorven 1463.

Br. Andries Pieterse, een (4) opdraageling, gestorven 1455.

Br. Eremboldus Rudolphi, opdraageling, gestorven 1472.

Br. Symon Jansse, opdraageling, gestorven 1455.

Het klooster, om dat het zoo dicht aan de stad gelegen was, had den bynaam van Emaus, en had tot Patroon verkoren den H. Paus Gregorius.

Als Heer Jan, Basterd van Blois, overleden was in 't jaar 1435, heeft zijn zoon Jan Treslong, Kanonnik van S. Salvators kerke te Utrecht die deze heerlijkheit ge-erft had, den 26. December 1436. met opene brieven bevestigt al wat zijn Vader den Regulieren van Steyn vergunt hadde. Daarenboven heeft hy

hen noch met nieuwe vereeringen / voorrech-ten / en vrydommen begiftigt : 't welke de stad der Goude / na dat ze de Heerlykheit van Stein gekocht had / op nieuw heeft bevestigt en goedgekeurt. In 't jaar 1444. op den 4. Mey zyn de Regulieren Kanonnikken van Holland te raade geworden een Kapittel / naar de wyze van dat van Windesheim in Overyssel / te Delft op te rechten : en onder anderen is het klooster van Steyn in die vereeniging ook getreden.

Eerste yver van deze Kanonnik-ken.

De geregeldheit en tucht van dit klooster was in 't eerste zoo vermaard / dat zeker deugdzaam Priester van ter Goude / Dirk Flo-risse, zyn huys / met huysraad met al / en noch verscheide goederen en renten / voor het gebruyk van deze ofte dier Steynsche Kanon-nikken heeft weggemaakt ; onder dit beding / dat ze op alle Feestdagen na Vespertyd eene Kollaatzie of geestelijke aanspraak tot het volk zouden doen. Maar de tucht / gelijk het door-gaans gaat / is hier te mets ook verzwakt ; en 't heeft 'er misschien geen goed in gedaan / datze de vryheit hadden van den gaanden en koo-menden man / gelijk noch hedensdaags gebruy-kelijk is in Duytsland / bier of wijn voor geld te tappen.

Verval van de tucht.

Want daar uyt kan doorgaans niet anders volgen als overdaad / ongebondentheit / en eyndelijk het verzuym van 't lezen en van 't ge-bed.

Dit heeft Erasmus ook aan den Prior des ge-melden kloosters / Servatius * Rogerius, in een van zijne brieven verweeten : Men weet daar

* Epist. Edit. Londin. in Prologo.

van

van geene letteroeffeningen. . . . Men brast 'er en teert 'er alzoo lustig, als onder de wereldsche luiden word gedaan.

Jan Klaasse, die in 't jaar 1442. Overste van het klooster was, en daar by het opperbewind had over het algemeen Kapittel der Reguliere Kanonnikken en Kanonnikkessen van Holland en Zeeland, ziende de eerste klooster-tucht vervallen; heeft den 31. December van 't gemelde jaar by den Bisschop Rudolphus zoo veel te weeg gebragt, dat hy hem den volgenden open-brief ter hand stelde tot verbetering van de verzwakte tucht. en herstelling.

a Rodolphus, door de genade Gods en des Apostolisschen Stoels Bisschop van Utrecht, wenscht allen den genen dewelken dezen brief in handen zullen krijgen, en ieder van hen in 't byzonder, de eeuwige zaligheit in den Heere. De zorgvuldigheit van ons Hardersampt dringt ons geduurig aan om op die zaaken, dewelke de H. Religie betreffen, acht te geeven. Onze voorzaat goeder gedagtenisse, de Heer *Frederik van Blankenheim*, heeft al over een wyle tijds heilzamelijk geplant, en met zekere voorrechten en gunsten begiftigt, een zeker algemeen Kapittel, waar over het opperbewind voert, en eenige jaaren herwaart loffelijk gevoert heeft, onze beminde Br. *Jan Klaasse*, zijnde ook de Prior des huys en konvents van *S. Gregorius*, genaamd Emaus, gelegen by der Gouw in 't land van Steyn. Maar nadien geene menschelijke schikkingen ofte uytvindingen zoo wijsselijk beraamt en overlegt konnen worden;

a Acta Gener. Cap. MS. in Steyn Fol. 1,2,3.

of zy hebben, naar de omstandigheden van plaatze en tyde, en volgens de gesteltenissen der persoonen, somwylen eenige veranderinge ofte verbeteringe van noode; hebben wy de godvruchtige begeerten en ootmoedige smeekingen van den gemelden Prior, en van de Priors en konventen des kapittels voornoemd, des te liever ingewilligt; om dat, gelijk kennelijk is, het zelve tot Gods glorie en der zielen zaligheit is strekkende. Zoo is het dan dat wy de gemelde eerste stichting van Heer *Frederik* voornoemd, als duysterachtig, twijfelachtig, niet klaar genoeg, en aan 't voornoemde Kapittel der Reguliere Kanonnikken in veele deelen, gelijk wy bevonden hebben, tegenwoordig niet dienstig zijnde; en daar by alle verklaaring der zelve stichtinge, wie dat ze ook gemaakt mag hebben, vernietigen, afschaffen, afkeuren, en uyt zekere wetenschap intrekken; verklarende dat ze geene kracht en hebben, en begeerende dat ze voor ongedaan gehouden werden. Waar op wy de eerste stichting, volgens den inhoud en de form hier onderstaande, vernieuwen, instellen, en op nieuw verklaaren. Vooreerst enz.

In 't jaar 1549. den 16. July / geraakte dit klooster in brand; 't zy door moedwil / gelijk Bokkenberg meent / 't zy door de achteloosheit van eenen Monnik. En dewijl de Reguliere doch geen lust meer tot het buiten leven hadden; hebben de Wethouders van der Goude / die de heerlijkheit van Stein gekocht hadden / hun verlof gegeven om in de stad te koomen woonen / en het klooster der Brigittijnen toegewezen. Daar op zijn deze Nonnen naar

naar het klooster te b Zoest getrokken: en kort daar na / te weeten in 't jaar 1551. zijn de Kanonnikken met een groote staatzie / gelijk in de ongedrukte Kronijk van Bokkenberg te lezen staat / in de stad gekomen.

b Zie boven onder Zoest.

AANTEKENINGEN.

1. By *Goudhove*, die de geslagtrekening der Heeren van Haestrecht oplevert, staat te leezen dat *Otto* Heer van Arkel in 't jaar 1391. de heerlijkheit van Haestrecht te leen hield van de Proostdye van Oudmunster. Doch in dat geslagtregister vind ik niet vermeldt *Folbertus* Heer van Lede en van Haestrecht; dewelke by de Hollandsche Kronijkschrijvers te boek staat voor den goddeloosten mensch, die op de aarde konde leeven. Hy moet ook wel goddeloos geweest zijn; indien we voor de waarheit willen aanneemen, 't gene *W. Heda* en de Hollandsche Kronijk van hem verhaalen; dat hy dronken zijnde, en onder een grooten hoop volk staande, in 't gezigt van alle de omstanders wierd opgenomen en door de lucht weggevoert: zonder datmen oit taal ofte tijding van hem heeft gehoort. Ja het slot Lede daar hy plagt op te woonen, zou daar op in bezit zijn genomen door helsche en vervaarlijke nacht-monsters, die daar niet alleen by nacht spookten en rinkinkten dat het daverde; maar ook by dag gezien en gehoort wierden; en 'er allerhande kuuren en grillen aanrechten: en wel zodaanig dat het gemelde slot zedert onbewoont en verlaaten is gebleven.

2. Hier zietmen al wederom hoe dat de Bisschoppen op hunnen eed, die met 7. stolen gedaan wierd, plagten gelooft te worden in hunne eige zaak. Dit zoude iemant wat vreemd konnen voorkoomen: doch het is geen byzonder voorrecht van de Utrecht-

sche Bisschoppen, zelfs niet van de Bisschoppen in 't gemeen geweest. De Monnikken, en alle de geestelijke persoonen, hebben dit recht van ouds genooten. En niet alleen wierden zy als getuigen, maar somwylen zelfs als Rechters, in hunne eige zaak aangenomen. Althans doet het *Manriques* in de jaarboeken van zijne order wel hoog gelden dat een Cistercie-monnik niet alleen getuige, maar ook rechter, mag zijn in zijne eige zaak. Dit bewijst hy, om zijne andere redenen nu daar te laaten, uyt de volgende getuigenisse van *Tiraquellus*: *Al kan niemand rechter zijn in zijne eige zaak, of in de zaak van zijne vrienden; indien nochtans de persoon, die tot rechter aangestelt word, zodanig is dat alle quaad vermoeden naar alle waarschijnlijkheit geen plaats omtrent hem kan hebben: by voorbeeld, indien hy een Cistercie-monnik is, dan geeft dat geen gevolg, en zoo een rechter zoude* in zijne eige zaak *niet gewraakt konnen worden.* En de vermaarde * *Mabillon* bewijst door veele voorbeelden dat alle de Monnikken en Geestelijke persoonen dit voorrecht genoten hebben: en dat doorgaans zoo wel de Monnikken, als andere persoonen, als getuygen gestaan hebben over de brieven, waar door eenige landeryen aan de kloosters geschonken wierden, en dezelve brieven als getuigen ondertekent hebben.

Het is dan geen wonder dat sommige Koningen van Engeland zich zelven wel tot getuigen genomen hebben; en hunne brieven aldus plagten te ondertekenen: *Teste me ipso*, *teste Rege*, *testibus Nobis*, enz.

3. Volgens een ouden *a* brief heeft de heerlijkheit van Steyn voor dezen toebehoort aan het Kapittel van Oudmunster te Utrecht, zijnde aan het zelve gegeven door den Utrechtschen Bisschop *Andreas van Kuyk*, dewelke gestorven is in 't jaar 1138. Dezelve brief voegt 'er by dat deze gifte kort daar na bevestigt is door den Paus: en dat Heer *Jan* van Henegouwen van Beaumont, jongste broeder van den Hollandschen Graaf *Willem den Goeden*, dezelve heerlijkheit als een leengoed van 't gemelde Kapittel heeft bezeten. Men kan 'er ook zien hoe dat de Graven van Blois door

* Mabill. de Re Diplom. lib. 2. c. 21.

a In de beschrijvinge van de stad Gouda door J. W. 2. deel pag. 121, 122. enz.

't trou-

't trouwen aan deze heerlijkheit, en aan meer andere plaatzen in Holland zijn gekomen. Maar het mag hier wel aangemerkt worden dat de Heer *Jan Treslon*, Kanonnik van Oudmunster, aan de Reguliere Kanonnikken verlof gaf om in zijne *heerlijckheit van Steyn te woonen en te timmeren. . . . in manieren hier naar beschreven; dat is te weten dat de voorsz. Heeren en Broeders, binnen mijne heerlijckheit van Steyn woonende, sullen mogen hebben en houden 6. hoeven, en niet meer eygen lands; ten waar by consent van mijn Heer Ian voorsz. of mijne naarcomelingen; en waart dat sy eenig lands meer dan 6. hoeven buyten consent van mijn Heer Ian voorsz. of mijne nacomelingen binnen mijne landen van Steyn vercregen; soo souden sy dat vercregen landt boven de 6. hoeven of heurren anderen landen in den lande van Steyn, soo veel vercopen binnens jaers, na dien dat sy dat vercregen hadden; waer by dat de somme van 6. hoeven landts niet vermeerdert en soude wesen. En des soo sullen de 6. hoeven landts leggen tot heurrecht; dat is te verstaen dat de Broeders en Regulieren voorsz. van huere landen sullen geven thienden, en thins, en sulcken gelden van dycken, dammen, sluyse, sylen, bruggen, waelen, inlagen, watergangen, en alsulcke onraet en diergelijcken als voorsz. is*, enz.

b Als nu de goederen der kloosterlingen, deels door erfenisse deels door aankoopingen, met de vijftiende eeuwe zoo sterk aangroeiden dat het de gemeente lastig viel, hebben de Graven van Holland, vreezende dat bynaar alle de vaste goederen mettertijd kloosterſch zouden worden, daar een schot voor geschoten. Die van der Goude, t' hans Heeren van Steyn, zagen ook uyt hunne oogen, en lieten den Regulieren in 't jaar 1451. eenen bevelbrief toekoomen; waar in voorgeschreven en bepaalt wierd hoe veele goederen dat ieder Regulier in het klooster mogt brengen. *Ende deze manier van erf te beuren*, het zijn de eygen woorden van den brief, *sal duyren ten tyd toe, dat dat Clooster gegoet sal wesen tot vyf hondert Engelsche nobels 's jaers, vry aen erfelijke goeden, den nobel vyf dallef engelsche weghende: ende naer die tyd soo en sullen sy geen*

b Beschrijving van de stad Gouda, 2. deel pag. 130. 131. enz.

ers

erf meer beuren, noch daer naer taelen, met geenen rechte, geestelijcke of wereldlijcke . . . .
Onder aan stond: *Ende wy Prior ende Convent voorsz. in eene oirconde onsen brieve, soo hebben wy onse Convents zegel hier mede aangehangen op datum voorsz.*

4. In 't Latijn staat *Donatus*: 't welke het zelfde is met *Oblatus*. Of deze *Donati* hier onderscheiden moeten worden van de *Laici*, dat is Lekebroeders, zouw ik niet recht konnen zeggen. Het is waar dat de woorden *laicus*, en *oblatus*, of *donatus*, dikwils de zelve betekening hadden, en voor een Lekebroeder genomen wierden: waar over *Benedictus* c *Haeftenus* en *Menardus* d den Leezer genoegzaame verzekering zullen geeven. Maar het is ook waar dat een *donatus* of *oblatus*, 't welke wy niet anders weeten te vertaalen als door opdrageling, wel onderscheiden wierd van een Lekebroeder: en genomen wierd voor zodanigen, die in de wereld blijvende, haar zelven en haar goed aan de kloosters opofferden. *Dit verstaan wy van die broeders*, zegt de vierde Kerkvergadering van Lateranen, *dewelke in de wereld blijvende, en hunne wereldsche kleding verandert hebbende, zich aan hunne order opgedragen hebben: of die hunne goederen, door eene gifte onder de levende, aan dezelfde order gegeven hebben, mits het vruchtgebruyk daar van voor hun leven behoudende.* Maar om dat de *donati*, in de bovengemelde lijst, schijnen onderscheiden te zijn van de Lekebroeders, zullen wy hen voor onderscheiden houden. Zulke *donati* ofte *oblati*, gelijk gezegt is, bleven somwylen in de wereld, zoodanig dat zy ook trouwden, kinderen wonnen, koopmanschap dreeven, enz. Dus leest men van eene e *Isenburgis*, dewelke zich zelve, eer dat ze in den echten staat treede, zodanig opdroeg aan de Abdye van Floriak: op dat zy getrouwt zijnde, met zoonen, met al, slaafsgewijs verbonden zoude blijven aan de gemelde Abdye. En zekere Graaf f *Wilhelmus* gaf zijn lichaam en zijne ziel aan Godt Almagtig, de H. Maagd Maria, en aan een Tempiiershuys

c Lib. 3. disquis. Monast. tract. 1. disq. 8.
d Menard. ad Concord. Regul. pag. 1028.
e Polyptychus Floriacensis.
f Ap. Du Cange v. oblatus.

in Provence, onder dit wederzydsch beding dat hy, indien hy by tijd en wijle genegen mogt worden om een Religieus leven te aanvaarden in geen ander order, als in die van de Templieren, zoude treeden. Maar bleef hy in de wereld, dan zoude hy op het kerkhof van 't gemelde Templiershuys begraven worden. Daar op beloofde hy jaarlijks zoo veel aan de kerk, zoo veel aan het klooster, enz. te zullen geeven; zijn paard, en noch twee andere paarden daar by, met al zijn wapentuig, en 100. mark zilver, aan het klooster, na zijne dood, te zullen laaten, enz. Het zelve leest men van een Priester *Gauterius* g *de la Garde*; dewelke zich op dezelve voorwaarde overgaf aan eene Abdye te Poitiers: te weeten dat de gemelde Abdy hem, indien hy de zinnen mogt krijgen om Monnik te worden, met zijne goederen die hy had zoude moeten aannemen. En daar op schonk hy den Abt eenige stukken lands, enz.

Het is dan niet algemeenlijk waar, 't welke sommige nochtans voorgeeven, dat zulke *Oblati* gehoorzaamheit aan den Abt beloofden, onder de Monnikken gerekent wierden, en hunne kost en kleding van de Abdye kreegen. Dikwils ging het zoo, dat is waar, en men zou daar veele voorbeelden van konnen opleveren. Maar in de voorgemelde exempelen blijft de eene in de wereld, en behoudt de vryheit van te trouwen; of, zoo 't hem in mogt vallen, in een klooster te treeden: geen een woord van gehoorzaamheit, van de kost en klederen in de Abdye te krijgen, enz. in 't andere word even weinig van gehoorzaamheit, van kost, van klederen, gesproken; en blijft de opgedragene zijn meeste goed behouden.

Zulke *donati* en *donatæ* gaven zich dikwils aan de kloosters over tot slaven en slavinnen. En deze slaverny stierf in hen niet uyt; maar ging ook over op hunne kinderen: doch hier van hebben we boven al gesproken.

Dan was 'er noch een ander slag van *Oblati*, 't welke somtijds het gemeenste van allen is geweest. Dit waren kinderen die door hunne ouders, vrienden, voogden, enz. voor hun leven lang aan de kloosters

g Ibid.

op-

opgedragen wierden; en ook voor hun leven lang, uyt krachte van die opdragt, aan de kloosters verbonden waren: dat is te zeggen, de kloosterlijke tucht moesten onderhouden, de plegtige belofte moesten doen, enz. Doch hier van hebben wy wijdloopig genoeg gesproken in onze Aantekeningen op *Bat. Sacra*; daar wy ook getoont hebben hoe dat sommige deftige mannen van dat gezelschap der jonge kinderen niet en hielden, en 'er over klaagden dat dezelve door hunne kinderlijke zeden en hunne malgelatery de kloostertucht ontzenuwden. Wy willen 'er hier dan niet veel van zeggen: als dat we door een exempel zullen toonen, dat die kinderen altijd zoo onzedig en uytgelaaten niet en waren, ja somtijds tot stichting dienden aan volwasschene en bedaagde menschen. Zoo verhaalt dan *Domnizo* h, in het leven van de Gravinne *Mathildis*, dat de Graaf *Bonifacius* in eene Monnikken-kerk gekomen, en op een hoog gestoelte zittende, zulke kinderen in 't oog kreeg, dewelke hunne aangezigten altijd voor over en naar de aarde gekeert hielden, zonder 't zelve eens te verdraaien, of de oogen ooit herwaarts en derwaarts te zwaaien. Hoe de Graaf dezelve langer bekeek, hoe dat hy 'er meer vermaak uyt schepte: En als hem gezeit wierd dat ze zich altijd zoo stichtig en stemmig onder den kerkzang hielden, en naar geen geraas of gewemel zouden omzien, deed hy, om de waarheit te beproeven, iemand heimelijk met een schoot vol geld boven op het dak klimmen. Dat geld wierd met handen vol in 't Koor gesmeeten; en maakte een getier van de andere wereld; het rolde herwaart en derwaart; maar niet een van alle de kinderen, zegt de Schrijver, die zijne wynbrauwen eens vertrok, niet een die naar het geld eens omzag, niet een die zijne hand uytstak om eenig geld opteraapen.

h Lib. 1. cap. 15.

OUDE-

OUDEWATER.

Oudewater[a]/ op zijn Latijnsch Veteres Aquæ, zoude volgens Boxhornius, Oudewaart, dat is 't oude eyland of bedijkte polder/ genoemt moeten worden; tot onderscheid van een andere waart; dewelke/ dicht by de eerste plaats gelegen zijnde/ noch tegenwoordig den naam behoudt van de nieuwe Waart. Oudewater, oorsprong van den naam.

Het is een Hollandsch stedeke/ leggende aan den Yssel; aan 't welke Henricus van Vianden, de ses-en-dertigste Bisschop van Utrecht/ burgerrechten heeft verleent; naar welke rechten en kostuimen de ingezetenen naderhand altijd geleeft hebben. Het heeft eene Parochi-kerk/ dewelke een dubbeld koor/ het eerste van 't H. Sakrament/ het tweede van de H. Maagd en Moeder Godts Maria, plagt te hebben. Volgens Jacobus[b] de la Torre is S. Willebrordus langen tijd de Patroon der gemelde Parochikerke geweest: naderhand is de Aarts-engel S. Michiel tot tweede Patroon verkoren: de pastory wierd door den Deken van Oudmunster te Utrecht/ en door den Paus/ by beurten vergeven. De Burgers stelden den Kerkbewaarder aan: welk voorrecht hun in 't jaar 1400/ den 28. Mey/ vergunt is door Aalbrecht van Beyeren. Parochi-kerk. Patroon.

Dat 'er in de Parochi-kerk van Oudewater ten minste vijf autaaren gestaan hebben blijkt Vikaryen.

a Boxhorn. Theatr. Holland. Buch. in Hedam.
b Relat. R.

uyt

uyt het testament van Dideryk Kiel, dewelke in 't jaar 1329. aan de vier altaaren/ die 'er toen opgerecht stonden en ingewijdt waren/ een jaarlijksche inkomste van vier ponden/ te weeten aan ieder autaar een/ heeft gemaakt. Daarenboven heeft hy/ met zijne erfgenaamen en eenige andere persoonen/ die in den brief der stichtinge uytgedrukt staan/ ter eere van den Almogenden Godt en van de H. Maagd Catharina, in de gemelde kerk een nieuw outaar gesticht en met zekere inkomsten begiftigt. Het recht van de Vikarissen te benoemen hebben de gemelde erfgenaamen aan zich behouden. Uyt krachte van hunne voorstellinge is noch binnen 't zelve jaar de eerste Vikaris aan 't voornoemde outaar geworden

Vikarissen.

Gerardus Pes, een Onderdiaken. Doch in 't jaar 1366. heeft Gerrit Kiel voornoemd dit recht van zoo eenen Vikaris voortestellen aan den Ridder Gerrit van Vliet, en aan deszelfs erfgenaamen/ voor eeuwig en altijd overgegeven. In 't jaar 1427. is Willem die Rode, een Priester/ de Vikaris aan 't gemelde autaar geweest.

Als deze Vikary naderhand overgebragt was op het outaar van 't Hoogwaardigste Sakrament; is ze in 't jaar 1515. bekleedt door den wél-edelen Heer Floris van Vliet. Na de dood van Heer Floris, in 't jaar 1537. is ze op de voorstellinge van Gerrit van Woerden, Heer van Vliet en Bochorst/ die toen de rechte Patroon en vergever was/ opgedragen en vegeven aan Meester Adriaan Christiaanse van Oudewater, Priester.

Aan 't gemelde outaar van 't H. Sakrament was ook eene Vikary gesticht ter eere van de

H.

H. Maagd Maria; dewelke in 't jaar 1529. door Jan van Woerden, Heer van Vliet, begeven is aan Dideryk, die op dien tijd te Loven studeerde. De vader van dezen Dideryk, zijnde een burger van Oudewater, met naame Amelgerus, heeft de inkomsten dezer Vikarye vermeerdert met een jaarlijksche rente van een goude Philips gulden.

In 't jaar 1400. heeft Gerrit Wiel, een wereldsch persoon, op zyne ziel gezworen dat de bewijsbrief, dewelke het outaar van den Almogenden Godt en de H. Maagd Maria toebehoorde, door den watervloed bedorven en vernielt was. En om te beletten dat de gemelde kerkelijke goederen niet weder door het wereldsch recht geeigent mogten worden; heeft hy alle de goederen tot het gemelde outaar behoorende aangewezen, en een door een met naame uytgedrukt. (1) Daarenboven heeft hy, en eenige anderen met hem, dezelve goederen merkelijk vermeerdert.

In 't jaar 1403. heeft Laurens Diderykse Rampen het recht van de Vikary aan 't outaar van den Almogenden Godt en de H. Maagd Maria te begeeven, met alles tot dat recht behoorende, aan den Hoog-edelen Heer Gerrit* van Vliet, en deszelfs nazaaten, vrywillig overgegeven en opgedragen. Dit alles hebben wy uyt geloofwaardige stukken die wy een voor een nagezien hebben.

In 't jaar 1329. is Pastoor van Oudewater geweest de Heer Johan Pellenkussen. Oude Pastoors.

* De Heeren van Vliet hadden een kasteel staan aan den Yssel, dicht by Oudewater, met naame de Vliet. Doch het is in verscheide oorlogen zodanig gehavent; dat 'er byna niets van overgebleven is als een romp van den toren.

In 't jaar 1403 wierd dezelve Pastory bekleedt door den Heer Bartholomæus Janse

In 't jaar 1537/ (2) was Jan Ottoos zoon Onderpastoor van Oudewater.

Na het verdrukken van den ouden' Godsdienst hebben de volgende Priesters de Pastory van Oudewater bekleedt; en ook de omleggende dorpen / als Linschoten / Weerden / Rozendaal enz. in 't geestelijke opgepast.

Modestus Stevens Senk, een Harderwijker / Leeraar in de Godtkunde / en Kanonnik van Deventer. Eerst had hy het opzigt gehad over de Veluwe; en heeft daar-na de Pastory van Oudewater en die van Ysselstein bedient; gelijk hy zelf in eenen brief van de Geestelijkheit aan Jacobus Bool getuygt. Naderhand wierd hy in ballingschap verzonden; en is te Keulen / daar hy tot President van 't Hollandsche Kollegie aangestelt was / overleden den 5. July 1654. In ons doodboek word hy geprezen als een zeer deftig President. Hy is in de Pastorye van Oudewater opgevolgt door

Johannes Bekom, een Utrechtenaar / en Licentiaat in de Godtheit. Doch als dezelve naar de Pastory van Delft beroepen was; is in zijne plaatze aangestelt

Niklaas van Hee, gebooren in Polsbroek; volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit: en daarenboven een zeer deugdzaam man / en zeer mildadig jegens den armen.

In eenen brief van Philippus Rovenius, geschreven in 't jaar 1650. en onder my berustende / word gewag gemaakt van Jacobus Houtman, een Priester uyt de Maatschappye van Jesus: en daar word te kennen gegeven dat hy de noodhulp van gemelden van Hee is geweest.

Na

Na van Hee, zoo veel ik 'er van weet/ is gevolgt een zeker Heer Gillis.

Heer Gillis is wederom opgevolgt door Adrianus Overgauw, in Delfland gebooren: en den eersten der Hollandsche Theologanten / die te Romen in 't Kollegie van Urbanus gestudeert hebben.

In Overgauws plaats is gekomen Hugo Hoofd, een Montfoorder. Doch Hoofd wierd te Amsterdam beroepen: en Overgauw keerde weder in zijne Pastory van Oudewater. Hier had hy eerlang voor de Pastoreele rechten te kampen tegen Pater Paulus Oosterwyk, eenen Jesuyt/ en zendeling te Oudewater. De Pater gaf voor dat de Pastoor niet bevoegd en was om de katolijken der omleggende dorpen te gaan bedienen. Doch de Heer Hugo van Heussen, de stukken onderzocht en de getuigen gehoort hebbende/ heeft den Pater het proces tegengewezen.

Overgauw, uytgeleefd zijnde en beroerd geworden/ heeft zijne Pastory overgedaan aan

Johannes Chrysostomus Vyfhuyzen, een Hagenaar: dewelke in den zoogenoemden hervormden Godsdienst opgevoedt zijnde / en lange jaaren geleeft hebbende / tot het katolijke geloof is bekeert. Na dat hy hier en daar voor noodhulp had gestaan/ wierd hy door den Bisschop van Sebaste naar Oudewater geschikt/ om de ingezetenen en de omleggende katolijken te bedienen.

Te Oudewater heeft van ouds ook een klooster gestaan van den derden Regel van † S. Franciscus, hebbende tot Patronesse sinte Ursula

† In 't Roomsch Verhaal van de la Torre.

sula met haar gezelschap. Het stond onder het Kapittel [a] van Utrecht / en onder het opzigt of bezoekinge der Utrechtsche Bisschoppen. Doch de Broeders van 't gemeene leven / door de wandeling de Fratres genoemd / hadden 'er de bestiering over.

In het bekende verschil tusschen Zwederus en Rudolfus, die beidegaar tot het Bisdom van Utrecht gekozen waren / hebben 't de gemelde Nonnen met den eersten gehouden. Zoo hebben zy, uyt hoofde van armoede, en om de scheuring en wederspannigheit (der ingezetenen) gelijk Zwederus in zijnen open brief zich uytdrukt / haar klooster verlaten; en zijn naar Leiden getrokken. Daar kreegen zy vliegens huysvesting by Boudewijn van Zwieten: dewelke ook het klooster Marien poel / buiten de stadspoorten / voor haar heeft opgetimmert. Doch hier van zal wijdloopiger te spreeken vallen onder Leyden.

Cellebroers.

Noch stond 'er te Oudewater een Cellebroers- en een Cellezusters huys. De laatsten maakten haar werk van de zieken te dienen en op te passen: de eerste van de lichaamen der overledenen ten grave te brengen. Eyndelijk hebben de S. Jans Ridders hier een huys gehad / staande onder het Landkommandeurschap van Utrecht.

Kommandeurschap.

Heer Egbert Speyers, te Oudewater geboren / en de zoon van den Stadschrijver Jakob Speyers, Pastoor te Berkou / heeft zijne mildadigheit aan de ingezetenen van dat dorp en aan die van Oudewater betoont. In 't jaar 1580. heeft hy in zijne geboortestad een gast-

[a] J. Lindeborn Hist. Episcop. Daventr. c. 5. 9.

huys

huys gesticht: op dat zyne bloedverwanten/ indien ze tot armoede vervielen/ daar de kost zoude krijgen: en heeft ten dien eynde zeer schoone en vruchtbaare landeryen aan het gasthuys gegeven. En hy bedong by uyterften wille dat 'er alle jaaren in 't zelve gasthuys/ op goeden vrydag/ aan allen den geenen die daar verscheenen/ brood en haaring zoude uytgedeelt worden. En deze uytdeeling geschiedt noch jaarlijks/ tot den huidigen dag toe/ aan eene ontelbare menigte van kinderen der ingezetenen; dewelke op den gemelden dag/ zonder onderscheid van godsdienst/ naar het gasthuys loopen.

Op een zilveren Beker/ dewelke zyne vrienden noch bewaaren en in waarde houden/ staan deze Nederduytsche veerzen te leezen:

Weynich wijns die verfraeyt het hert
Maer veel gedroncken baert smert,
Tot gedenckenis zijn wy gelate
Voor de vrienden hier uyt charitate.

Oudewater heeft de geboorte gegeven aan eenige geleerde mannen; als onder anderen aan Johannes Palæonydorus, 't welke in 't Grieksch zoo veel te zeggen is als van Oudewater: want in die eeuwe was het de mode onder de geleerden/ dat ze hunne naamen op zijn Grieksch uytdrukten. Hy was van de order der Karmelyten; en heeft veele geschriften/ rakende zyne order en over de historien der Heyligen/ uytgegeven: waar van de lijst opgestelt staat by Johannes Trithemius. Hy stierf in 't jaar 1507.

Doorluchtige en geleerde mannen te Oudewater gebooren.

Cornelius Valerius, een van de aller-geleerdste Nederlanders / is te Oudewater gebooren in 't jaar 1512. Als hy noch een kind was / wierd hy te school besteedt by Georgius Macropedius. Noch geene drie volle jaaren onder de tuchtoeffeninge van Macropedius gestaan hebbende / wordt hy naar Loven gezonden; daar hy in het kollegie van Buslidius ses jaaren heeft gestudeert op de Latynsche en op de Grieksche taale. Van Loven t'huys gekomen / is hy ses jaaren Meester van de Rhetorica of Redekunst geweest. Daar op is hy / na dat hy eerst eene reis door Vrankrijk gedaan had / wederom naar Loven gekeert; daar hy in de plaats van den overleden Nannius is aangestelt tot Meester der Latynsche taale. Terwijle hy zijn ampt bevlijtigde / heeft hy verscheide bewijsstukken van zijn verstand en geleerdheit uytgegeven: en is eyndelijk / 56. jaaren oud / te Loven overleden in 't jaar 1568. Hy wierd in S. Pieters kerke begraven: alwaar Georgius van Oostenrijk, die zijn Leerling was geweest / hem uyt dankbaarheit voor zijne goede onderwijzingen een tombe heeft laaten oprechten.

Zijne werken / dewelke meest de beschaafde konsten raaken / staan opgetelt in de Boekzaal van Valerius Andreas.

AANTEKENINGEN.

1. Zoo worden dan hier de geestelijke landen voor zodanige gehouden op de getuigenisse van eenen man alleen. De omstandigheden moeten ook gunstig zijn geweest; en niemand zal 'er iets tegen gehad hebben. Behalven dat hy alleen was; was hy ook een onderdaan der Parochikerke. Maar hier van hebben wy al meer

meer voorbeelden van in de kerkelijke historie; te weeten, als de kerk eenige goederen bezat, en 'er geen blijk van kon toonen; dat ze dan konde volstaan met haar recht te doen bevestigen door de inwoonders derzelve Parochie. *Indien de Kerk iets gerechtelijk bezit*, zegt eene a Synode van Leon, *en 'er geen testament van mogt hebben; dat dan de inwoonders der kerke het zelve recht met eede bevestigen; en dat de kerk daar op ten eeuwigen dage in het bezit blijve.*

2. Onder de oude Pastoors van Oudewater moet ook gerekent worden *Loeffridus van der Haer*: van wien in het doodboek van Mariën-dale, buiten Utrecht, het volgende staat aangetekent. b*Op den* 30. *Maart is overleden de godtvruchtige en eerzaame* Loeffridus vander Haer, *Kanonnik van* S. Mariaas *kerke*, *Pastoor te Oudewater*. Maar het jaar staat 'er niet by, en word doorgaans op de doodboeken niet uytgedrukt; om dat ze maar dienen om de dagen aan te wijzen op dewelke de Jaargetyden gehouden moeten worden. En dit is de reden dat we van den tijd, wanneer de gemelde *van der Haar* Pastoor is geweest, met geene zekerheit konnen spreeken.

a Concil. Labbe tom. 9. col. 818.
b Vide Matthæum de Fatis Eccles. pag. 444.

LINSCHOTEN.

Dit dorp / 't welke ook (in 't geestelijke) onder het Bisdom van Utrecht behoort / en dicht by Woerden en Oudewater gelegen is / staat onder het rechtsgebied van (1) Woerden. De Parochikerk / dewelke een spitzen toren heeft / is ingewijdt ter eere van S. Jan den Dooper: en de Proost van Oudemunster plagt het recht te hebben van den Pastoor in zijne pastory inteleiden. — *Linschoten. Parochikerk aldaar.*

In dezelve kerk / aan 't altaar van de H. Maagd Maria, was een Vikary gesticht; de- — *Vikary.*

welke vergeven wierd door de Burchgraven van Montfoort. Dit recht is naderhand op hunne nazaaten overgegaan. Dezelve Burchgraven plagten by beurten den kerkbewaarder aantestellen.

Volgens een oude Nederduytsche lijst heeft de Pastory van Linschoten deze goederen en inkomsten bezeten:

Kerkelijke inkomsten.

Een halve hoeve lands in Cattenbroek,	21 -	0
2. Mergen lands op Rapynen,	9 -	0
2. Mergen ibid.	7 -	0
2. en een halve Mergen lands in de leege Polder,	11 -	0
1. Mergen ibid.	4 -	0
3. Mergen op Rapynen,	5 -	10
Een camp lands in de leege Polder,	1 -	10
Aen uytgangen,	3 -	11
	62 -	11

De Vikary van de H. Maagd Maria had de volgende goederen:

Aen renten,	6 -	2
Een rente van 5. schilden		

Lijst van de inkomsten des Kosters.

2. Mergen lands in de leege Polder,	11 -	0
1. Mergen lands ibid.		
1. Erf,	3 -	0
1. Pagtje,	0 -	18
	14 -	18

Volgens het meergemelde geschrift van Floris van Wede heeft de Pastoor in 't jaar 1586. van de inkomsten der pastorye niet meer gebeurt als 34. gulden 10. stuivers.

AAN

AANTEKENING.

1. Wy hebben eenige ongedrukte brieven van Hollandsche Graven, als *Philips den Goeden*, *Philips* I. Koning van Spanje enz. daar de drie buurschappen gelegen in 't land van Woerden, te weeten Hekendorp, Lange Lynschoten, en de Weert, met de renten daar toe behoorende, te leen gegeven worden aan den Burchgraave van Montfoort. In den brief van *Philips* staat dat de Burchgraaf van Montfoort, niet als dochters hebbende, van gemelden *Philips* verzocht; of, om de woorden zelf van *Philips* te gebruyken, *hem zeer oetmoedelyck gebeden heeft dat het voersz. leen, van zulcken natuere en conditien synde dat op dochteren niet versterven noch succedeeren en mach, en aengesien dat het van cleynder weerden is, als van vier of vive guldene sjaers, ons gelieven willen het zelve leen te bevryen, ende dat van nu voirtaen, tot eewwigen dagen, succederen ende besterven moge, zoe wel op dochteren als op zonen, gelyck andere goede en onsterfelycke leenen enz.* Zoo word het leen dan, op des Burchgraven verzoek, door den gemelden brief verandert in een onsterfelijk leen. Doch dewijl 'er niets in staat, dat de kerkelijke zaaken raakt, hebben wy niet goed gevonden den ganschen brief hier in te voegen.

Noch hebben wy twee ongedrukte brieven; den eenen van *Karel* V. den anderen van de ingezetenen zelf, waar uyt ook blijkt dat Linschoten somwylen genoemt wierd Lange-Linschoten: en dat de Weert eigentlijk zoude genoemt worden de Sneller-waert. Onder anderen staat 'er in den eersten: *Alsoe onse lieve ende getrouwe Schiltcnape Joose Heere tot Montfoord ons te kennen gegeven heeft, als dat hy van ons, als Grave van Hollandt, te leene houdende is die hooghe heerlycheiden in den dorpen van Lynschoten, Snelrewaert, en van Hekendorp, aldaer dagelicx veele delinquanten converseren, maer dat de voorsz. thoondere over den selven egheen correctie nyet wel doen en mach, als wel behoorde en van noode waere, overmits dat hy in de voorsz. dorpen ende heerlicheyden egheen vangenisse en heeft, ons daerom ver-*

soeckende in alder oitmoedicheyt hem te willen verleenen ende consenteeren van nu vortan dat hy allen den dequanten die hy off synen Officiers in de voors. Heerlicheyt vangen ende apprehenderen sullen in onse gevangenisse binnen onse stad van Oudewater sal moghen bringhen om aldaer gebonden ende bewaert te werden, mits praeeminencie de voorsz. by hem off synen Officieren uyt onse gevangenisse te moghen halen ende te vervoeren, het zy om justicie over den selven gevanghen te doen, off om die te absolveren, soo hem 't selve behoorlycke duncken sal te wesen. . . . . Dit word hem door eenen openbrief toegestaan; *behoudelick dat den voorsz. suppliant off synen Officiers die voorsz. gevangens te rechte ende justitie sullen doen stellen bynnen der voorsz. heerlicheyden Lynschoten, Snelrewaert, ende Hekendorp, ende onder den genen van die, onder dewelke die gevangenen sullen geweest hebben, ende nergens anders enz.**

Den tweeden brief, te weeten die van de ingezetenen zelf, zullen wy hier geheel uytschrijven.

COPIE.

„Wy gesworen ende gemeen bueren vander Lange „Linschoten ende Snelrewerdt in ons liefs Edelle „Joncheere Joest Heerlicheden van Montfoert, enz. „als Dirck Geerlaecse, Heynrick Claasse, Jan Ghe„ritse, Claes Heynricse, Jan Florisse, Frans Tho-

* Ik moet den Leezer, die met zulke dingen gedient is, met een woord waarschouwen, dat ik de spellinge der ongedrukte Brieven doorgaans getrouwelijk volge: en dat hy daar op aangaan mag: behalven dat ik door onoplettentheit de letter *u*, als ze voor een medeklinker dient, in 't midden van de woorden geschreven heb als een medeklinker, *v*: daar ze doorgaans, ik zegge doorgaans maar niet altijd, in ongedrukte brieven, te weeten in 't midden der woorden, geschreven staat als een klinker, *u*. En om dat ik aldus begonnen heb, en 'er reets eenige brieven aldus gedrukt zijn; zal ik die manier maar blijven volgen. Ook beken ik dat ik omtrent de *commata* en *puncta* niet altijd even oplettend ben geweest.

misse,

„misse, op dese tyt gesworen, ende Jan Tonisse,
„Frederick Jacobse, Jacob Willemse, Elbert Wil-
„lemse, Heynrick Teyssen, Heynrick Claasse, Jan
„Willemse, Anthonis Dribbeltse, Gysbert Zymonse,
„Manre Jacobse, Gerlaech Dirckse, Cornelis van Leu-
„we, Bruyn Janse, Huych Janse, Heynrick Goessens,
„Cornelis Goessens weduwe, Roeloff Hugense, Jan
„Janse, Aleyt Jacop weduwe, Engebert Ysbrantse, Cor-
„nelis Loeloffse, Jan Claesse, Willem Heynricse,
„Gysbert Dirckse, Willem Gheritse, Heynrick A-
„lertse, Cors Durisse, ende Ryck Claesse buurluyden
„in voirsz. Herlichede, doen kondt allen den ghenen
„die desen brieff zullen zien off horen lezen, dat wy
„t'samenderhant ende elck bysonder overgegeven heb-
„ben guedtwillichgelyck ende eendrachtelyck voer
„onse erven ende nacomelingen, nu ende ten ewighen
„dagen geduerende, dat wy voert an staen zullen on-
„der gebot ons voirn. lieven Edelen Jonchere van
„Montfoert ende synre naecomelingen Joncheren of
„Vrouwen van Montfoert in alle alsulcken manieren
„ende gedaenten als die ondersaten van Willemscoip,
„Blocklant, ende andere myns Joncheren voorn. lan-
„den hier voortyts gedaen hebben, ende noch dage-
„licx doende syn en zullen van als te weten binnen
„Montfoert te waecken, te byten, te messen, te bol-
„wercken, ende alle onraet te bewaren, ende ons te
„gebieden ende te ontbieden gelyck den voirsz. dor-
„pen, Item voert geen vonnissen te beroepen dan al-
„leen voor die bancke van Montfoert, Item noch
„soe hebben wy ons overgegeven geen poertoerscap
„tot eenigen vlecken off steden aen te vatten, dan
„alleen tot Montfoert, ende soe wair eenich van ons
„allen poerter es tot eenigen steden buyten Montfoert
„geloven wy mets desen onvertogen die poerterscap op
„te seggen, Ende in gebreck van enich van den
„voorn. punten soe geven wy gesworen ende gemeen
„bueren voirnoemt ons over voer ons ende onse na-
„comelingen te staen tot correctie van onsen Jonc-
„heer ofte Heer in der tyt alsoe als die ingesetenen
„van den dorpen voirn. doen zullen. In kennisse van
„allet voirn. soe hebben wy Charlote van Bredenrode
„Vrouwe weduwe tot Montfoert als voicht van
„Joncker Joest onsen zoen voirn. geloeffden voirn.
ge-

„gefworen ende gemeen bueren voerteftaen ende te
„befchermen nae alle ons vermueghen als wy allen
„den voirn. ons onderfaten doen, ende gedaen heb-
„ben, ende noch doen zullen, In oirkonden hebben
„wy onfen zegelen hier onder aan doen hangen,
„Ende wy gefworen ende gemeen buurluyden hebben
„overmits gebreck ons zegels gebeden Willem de ba-
„ftart Droft tot Montfoert, Hans Volck van Over-
„wefel ons eerfamen Scout, ende Dirck Gerloffe
„ons medebuer defen brieff over ons willen bezege-
„len, 't welck wy Willem, Droft voirn. Hans
„Volck, Scout, ende Dirck Gerloffe gern gedaen
„hebben. Ende ick Dirck Gerlofs over hemluyden
„als over myn felven heb dit bezegelt. Actum op
„ten 25. Septembris, Anno 1513. Ende was beze-
„gelt mit een root ende drie groenen wthangende ze-
„gelen.

Uyt den volgenden brief fchijnt te blijken dat de Domprooft van Utrecht, of althans de Prooft van Oudmunfter, het dorp Linfchoten ook wel te leen heeft gegeven. Men ziet 'er ook uyt, hoe dat de Heeren der dorpen fomwylen het recht gehad hebben om de offerpenningen der kapellen te trekken. Eyndelijk, blijkt 'er uyt waar dat de kerk van Utrecht al te zeggen, en wat al leenen dat ze te begeven heeft gehad.

„Gysbert Brueder tot Breroy, tot Gennip, tot Via-
„nen, ender ter Ameyde, by der genaden Gods Doem-
„prooffi ende Proefit t'Oudemunfter t'Utrecht, doen
„kont ende kenlyc allen luden dat wy verliet hebben
„ende verlien Heren Johan Borchgrave van Montfoir-
„de onfen neve dat dorp van Linfcoten haer mit den
„gerichte tyns ende tiende, ende dat goet te Hont-
„horft datmen nu t' leen heit mit twee hoeven lants,
„mit der Capelle ghifte, Ende dat gerichte, tyns,
„ende tiende mit allen finen toebehoren als 't gelegen
„ys tot Linfcoten op ten Enge van twelf hoeven lants,
„dair aff men de wederhelft van den gefticht van U-
„trecht hout, Item de helft van dat gerechte, tyns,
„en tiende van twelf hoeven lants alfo als die gele-
„gen fyn tot Linfcoten op ten Eng mit alle finen toe-
„behoren, dair die wederhelft Jan Trind Borger
t'U-

„t'Utrecht off toebehoert onderdeilt ende hy van den „stichte van Utrecht hout. Item dat veer voir Ou„dewater ende Ratels mitter Heerlycheit, gerech„ten, endegoeden, mit allen horen toebehoren, Item „dat gerecht en tyns van Wulverhorst so groot en „en cleyn als Willem van Polanen dat van onser „Proefstien van Oudemunster voirsz. te houden plach, „Item noch een tiende aen die Linscoten dair Wul„venhorst in staet, streckende mitten noirdeinde aen „den gerecht van Vloeswyc, ende mit den suyteinde „aen den gerecht van Lynscoter haer, ende die ge„rechte helft van den goeden tot Vloeswyc, mitten „gerechten, tyns, ende tiende, ende allen sinen toe„behoren, dair boven naest gelant is Dirc van Wul„ven, ende beneden Hubert Aelbrecht soen, Item „noch negen-en-twentich mergen lants alsó groot en „alsó cleyn as Willam van Polanen die van onser „Proefstien van Oudemunster voirsz. te houden plach, „ende ys belegen mit erve aen de westside Gysbert „van Rynevelt, ende aen die oestside Heren Johan „Borchgrave van Montfoirde onse neve voirsz. En„de off dair eenighe leengoede meer syn, die Heren „Johan Borchgrave van Montfoirde onsen neve voirsz. „ende syn ouders van ons ende van onser Proefstien „van Oudemunster voirsz. gehouden hebben, ende hy „aen ons sculdich ys te versucken in brieven off bu„ten brieven, die verlien en belenen wy hem allinge „mede mit desen brieve te houden Heren Johan Borch„grave van Montfoirde ons neve voirsz. van ons en„de van onser Proefstien van Oudemunster voirsz. „tot enen goeden onversterfelicken erfleen, behou„delicken ons ende onser Proefstien van Oudemun„ster voirsz. ende een ygeliken syns rechts, Hier wa„ren over ende aen dair dit geschiede ons man ende „des gestichts van Utrecht om gebreke wille onser „man als Reynolt Here tot Brederoy, tot Genp, tot „Vianen, Borchgrave t'Utrecht ende Heer ter Amey„de, Jan van Zulen, ende Jan van Dam, ende an„dere veel goeder luden, In oirkonde der waerheyt „so hebben wy onsen zegel aen desen brief gehangen, „Gegheven int jaer ons Heren dusent, vierhondert, „negenendertich, op sinte Matheus dage des Heylich-

gen

„gen Apostels ende Evangeliste. Ende was bezegelt „mit een roof wthangende zegelle.

Wy hebben noch twee diergelijke brieven, ook raakende het dorp Linschoten, dewelke gegeven zijn door den Bisschop *Rudolphus*. Maar dewijl ze niets byzonders behelzen, zullen wy dezelven flegs overslaan.

VLEUTEN

Vleuten. Is een dorp van het Nederstift, by 't welke een kasteel, tusschen de kasteelen Ten Eng, Ten Ham, en Hermelen, heeft gestaan, en ook Vleuten wierd genoemt. (Kasteelen te Vleuten.) Doch van dit kasteel is niets overgebleven als een oude vierkante toren.

Parochi-kerk. Het dorp had eene Parochikerk, wiens Pastoor ingeleidt moest worden door den Proost van Oudmunster. In deze kerke, aan S. Niklaas outaar, was eene Vikary: (Vikary.) dewelke in 't jaar 1586. begeven wierd door den hoog-edelen Heer Johan Uytenham. Ook was 'er een Broederschap van de H. Maagd Maria. (Broederschap.)

Inkomsten. Volgens de voorgemelde lijst had de Pastory deze goederen en inkomsten.

Een tient gelegen in de 20. Mergen, . .	40 -	0
4. Mergen lands, . .	20 -	0
1. Kamp lands groot een halve mergen, .	8 -	0
1. Mergen hoogland, . .	3 -	0
	71 -	0

Goederen der Pastorye aan S. Niklaas outaar:

10. Mergen lands in den gerechte van Temaet,	44 - 0
Noch eenige perceeltjes lant,	4 - 10
1. Hont lands in Rewik,	2 - 1
	50 - 11

In 't jaar 1586 hebben de inkomsten der Pastorye niet meer opgebragt als 41. gulden.

De eerste die na het veranderen der Regeeringe te Vleuten / Hermelen / Spengen / en in de omleggende dorpen / als Pastoor heeft gearbeidt is geweest Johan van Aelst, volkomen Bacelier in de Godtheit enz. Als hy in Maart 1673. te Utrecht overleden was; is de Pastory van Vleuten opgedragen aan Johan van den Eynden, een Utrechtenaar; dewelke te Vleuten gestorven zynde den 31. van December 1700. opgevolgt is door Cornelius Wykersloot, ook een Utrechtenaar, Meester in de kunsten, Lovensch Godsgeleerde enz. Pastoors.

WOERDEN.

Woerden was van ouds een kasteel aan den Rhyn: van 't welke de stamnaam van 't Ridderlyk geslagt der van Wortens, van Wordens, of van Woerdens, gelyk die naamen in de oude brieven gevonden worden / is afgedaalt. Oude naamen van Woerden. Dit slot heeft de Bisschop van Utrecht Godefridus, om de Utrechtenaars te beteugelen en in den band te houden / in 't jaar 1160. met allerhande werken zeer versterkt.

Want

Want dus spreekt J. * Beka, daar hy van dezen Godefridus handelt: Tot zijnen eeuwigen lof heeft hy voor *S. Maarten* 4. sloten gesticht: te weeten Horst tegen 't Graafschap van Gelderen: Vullenho tegen de Heerlijkheit van Vriesland: Montforde tegen 't Graafschap van Holland: en Woerden tegen de rebellie van zijne eige stad.

Patroon der Parochikerke.

Uyt (1) deze woorden van Beka zou men mogen gissen dat S. Maarten in 't eerste de Schutsheilig van deze plaats is geweest. En noch tegenwoordig word een gedeelte van de kerk, aan de rechter zijde van den ingang, S. Maartens hoek genoemt.

De Pastory door wien vergeven.

De Pastory wierd door den Proost van S. Salvators kerke te Utrecht en door den Paus by beurten vergeven.

Vikary.

Van ouds was hier eene Vikary, staande ter vergevinge der Burggraven van Montfoort. Noch was 'er een Vikary aan 't outaar van de H. Maagd: staande ter vergevinge van de Stedelingen: dewelken ook den Kerkbewaarder aanstelden.

Ter gelegendheit dat Harmen van Woerden, die ook Heer van Woerden was, zich vermengt had in 't schendige vloekverwantschap tegen Floris V. is Woerden na het jaar 1296. op de Graven van Holland vervallen. Naderhand, te weten in 't jaar 1581. is het van Erik (2) Hartog van Bronswijk, aan wien het door Philips II. Koning van Spanje verpandt was, aan de Staaten van Holland gekomen: en staat tegenwoordig onder 't Hollandsch gebied. Daar staat een gasthuys van

* Beka pag. 55.

S. Barbara. Ook staat 'er noch tegenwoordig een oud kasteel: en by dit kasteel stond al van ouds een kapelle / die 'er noch hedensdaags gezien word / in dewelke de Lutheraanen hunne eerste vergaderingen plagten te houden.

S. Barbaraas gasthuys.

Men vindt 'er weinige katolijken: ter oorzake dat de Pastoor van Woerden Johannes Pistorius of Johan de Bakker, dewelke te voren Pastoor van Jakobswoude was geweest en ter liefde van eene byzit het rokje omgekeert had / het Lutheraandom alhier opentlijk heeft ingevoert. Onder Jakobs-woude / daar hy Pastoor is geweest / zullen wy naarder van hem te spreeken hebben. Doch hier zullen wy zijn treurig einde / zoo als wy het in een ouden brief van de Abdye Birk gevonden hebben / den Leezer mededeelen:

Pastoor van 't geloof afgevallen.

. . . . . Een ander wereldsch en aanzienlijk Priester te Woerden geboren, die zich tot het Lutheraandom begeven had, en *Johan de Bakker* wierd genoemt, was daar gevangen gezet, en had 'er langen tijd gezeten. Deze is dan uyt Woerden weggevoert; daar hy zijn Priesterschap verlaaten en opentlijk een vrouwe genomen had: en daar hy ook al eenige reizen gepreekt had; en zich, om aan de kost te koomen, met bakken behielp: 't welke de reden was dat hy *Jan de Bakker* wierd genoemt. Als deze persoon door den Kastelein van Woerden, en door zijne magen en goede vrienden, van tijd tot tijd vermaant wierd zijne vrouw te verlaaten, op de waardigheit van zijn Priester-ampt acht te geeven, en zich zelven te beteren; gaf hy tot antwoord dat hy Godt vreesde; dat hy niet ongetrouwd konde leeven: dat hy niet begeerde zich

Zijn treurig einde.

zelven in het Priesterschap, en buiten den houwelijkschen staat, door hoerery, bloedschande, of heiligschendery te bezoedelen: dat het hem, volgens de leere van *Paulus*, geoorloft was een vrouw te neemen: en dat een Priester, volgens den zelven *Paulus*, eener vrouwe man moest wezen. *En indien de Papisten*, zeide hy, *of de Antichrist dit in my niet willen dulden; en my niet begeeren toe te staan, dat ik Priester zijnde met eene echte vrouwe leeve, of my de bekeering van S.* Paulus *niet en vergunnen; laat de Antichrist dan met zijn Priesterschap heene loopen. Laat hy my het zuyver huwelijk van* Christus *gunnen: en laat hy den onreynen ongehuwden staat aan de zijnen geeven.* Om deze en meer andere redenen, dewijl hy naar geen goeden raad en luysterde, en de Luitersche leere zonder ophouden verkundigde en volgde; wierd hy ten hove ontboden, om zich over deze punten te verantwoorden. Daar op ging hy ten hove, daar hy gevat en opgesloten wierd. Als hy daar langen tijd gezeten had, en zijn gevoelen niet wilde veranderen: is de Heer en Meester *Jacobus* Bisschop van Hebron, en Wybisschop van Utrecht, op bevel van Vrouwe *Margareta* naar den Hage gereist. Na dat dan de gemelde Bakker door een besleохtend vonnis veroordeelt was, is hy ten overstaan van eenige Abten, namentlijk van *S. Paulus* Konvent te Utrecht, van *S. Laurens* Abdye te Oostbroek, en van *S. Adalbertus* Abdye te Egmond, door den Bisschop van Hebron ontwijdt. Dus ontwijdt is hy overgelevert aan 't wereldsch gerecht: en na dat zeker Minnebroeder eene plegtige predikaatsie voor de vergaderinge en al het volk had gedaan; word de stapel houts aan brand gestoken. Hy word wederom ondervraagt of hy

hy zijn gevoelen veranderen en hunne genade verwerven wil: waar op hy ten antwoorde gaf, hy vraagde naar hunne genade niet; hy wilde de genade van zijnen Heer en Schepper verzoeken; en hy wenschte voor denzelven, en voor de waarheit der H. Schrift, de dood aanstonds te sterven: dat hy het verbranden van zijn lichaam, 't welke maar eenen stond zoude duuren, niet en achte: om tot het bezitten van zijnen Heer, gelijk hy uyt ter harte wenschte, te geraaken. Zoo word hy dan van zijne Priesters-klederen berooft: daar hy zich niet aan kreunde, en zeide, *Nu heb ik al mijnen luyster en schoonheit verloren.* Als hem daar op een geel rokje aangedaan was, wierd hy aan eenen paal gebonden: doch, zoo gebonden als hy was, bad hy noch voor de genen die hem doodden: zeggende, *Heere reken hun dit tot geen zonde.* Vorders zeide hy, *in uwe handen, Heere, beveel ik mijnen geest.* Als nu het stroo en 't vorder gereedschap aan brand gestoken, en de vlam in de stapel houts geslagen was, begon hy luydskeels te zingen: *Te Deum Laudamus.** Hy riep *Jesus* aan zoo lang als hy konde: en hy hield niet op, voor dat de vlam en de rook hem versmacht, en de spraak met het leven benomen hadden. Dit is gebeurt na O. L. Vrouws geboorte, in 't jaar 1525. (3)

De Katolijken / zoo veele en zoo weinige als 'er by 't geloof gebleven waren / zijn omtrent dien tijd bedient geweest door Godefridus Salmacker, een Priester uyt de order der Benediktijnen; dewelke wel eer uyt Zwabenland was verdreven: en in 't bedienen van dit Katolijke Pastoors

* U Heere loven wy.

ampt geslooten is den 10. Augusti 1640. Als 'er na zijne dood van verscheidenen, die der gemeente aangeboden waren, niet een aangenomen wierd: heeft Johan Kloetingh, een Utrechtenaar, en Bacelier in de Godtheit, de Katolijken van Montfoort, gelijk ook van de dorpen Tekkop en Kokkingen, uyt het nabuurige dorp Kamerijk met alle mogelijke naarstigheit geholpen.

Doch omtrent het jaar 1656. heeft een welgesteld burger, Gaspar Hendrikse, van den Aartsbisschop Jakob de la Torre verkreegen dat zijn zoon, zijnde een Minnebroeder die by hem inwoonde, de harderlijke bedieningen binnen de stad zoude verrichten.

Hoewel dat hy maar voor zijn leven aangenomen was, is hy echter na zijne dood opgevolgt door den Minnebroeder Dominicus van Nes, dewelke te Woerden is overleden den 7. Februarij 1684. Daar op is in zijne plaats gekomen N. Klessius, een Delvenaar, en ook Minnebroeder.

Des niet tegenstaande hebben de nazaaten van den voornoemden Johan Kloeting, houdende hun verblijf in het dorp Tekkop, altijd Plebaanen van Woerden geschreven.

AANTEKENINGEN.

1. Ik zoude de vryheit wel wederom nemen van den Heer Auteur niet volkomentlijk toetevallen. En ik zouw meenen dat de woorden van *Beka* niet anders te zeggen zijn, als dat Bisschop *Godefridus* voor *S. Maarten*, dat is *S. Maartens* kerke of het Bisdom van Utrecht, 4. sloten heeft gesticht. Dat *S. Maarten* genomen word voor het Bisdom van Utrecht, *S. Pieter*

ter voor het Bisdom van *Romen*, enz. is zeer gemein: en wy hebben 't in eene andere [a] gelegendheit door veelvuldige voorbeelden bewezen. En indien uyt de woorden van *Beka* moest volgen dat *S. Maarten* de Schuts-heilig of patroon van Woerden is geweest; zoude het zelve daar uyt volgen ten opzigt van de drie andere sloten. Echter heeft de Heer Auteur in de beschrijvinge van Montfoort getoont dat de kerk van Montfoort den Heiligen *Iohannes* tot Schutsheilig heeft gehad. De rechter zijde van de kerk kan zoo genoemt zijn naar een outaar, dat aan die zijde gestaan zal hebben: want anders schijnt 'er geen reden te zijn, waarom dat de rechter zijde grooter recht tot die benaaming gehad zoude hebben als de slinker zijde.

2. Hoe en wanneer dat deze Pantheerlijkheit, gelijk ze van den Histori-Schrijver *Bor* genoemt word, aan dezen *Ericus* verpandt wierd; wat al krakeel dat 'er na zijne dood over gerezen is; hoe dat de Graaf van *Hohenlo* in 't bezit van deze Pant-heerlijkheit geraakte; hoe dat de Staaten van Holland, na de dood van gemelden Hohenlo, het pantschap afgelost hebben; staat wijdloopig in den gemelden [b] *Bor* beschreven. Ik zal 'er maar van zeggen dat Hartog *Erik*, in den vermaarden veldslag van *S. Quintin*, twee groote Heeren tot krijgsgevangenen had gemaakt; den Heer de *S. Andrė*, Veldmaarschalk van Vrankrijk; en eenen Rijngraaf, Kolonel der Duytschen. *Philips* II, op zijn profijt passende, bood 'er den Hartog hondert en twaalf duyzend gulden voor. De koop was haast klaar, maar de penningen noch niet. Zoo heeft dan de Koning, tot afkortinge, aan den Hartog te pande gegeven het slot, de stad, en de heerlijkheit van Woerden; en dat voor de hoofd Somme van 35. duyzent, acht hondert, 26. gulden, 19. stuyvers, 8. penningen. *Erik* stierf te Parijs in 't jaar 1584; en maakte de Pantheerlijkheit

[a] Aantekening op de Kerkelijke oudheden van *Bingham*.

[b] Bor over 't jaar 1593.

[c] Bor, spreekende verhaalender wijze, zegt aan zijne vermeende kinderen, die hy voor zijne natuurlijke kinderen hield; en die hy gewonnen zoude hebben by *Catharina Weldam*. Maar hy ziet op het zeggen van *Henricus Iulius*, Vorst van Bronswijk; 'dewelke zich onder anderen ook met deze reden behielp.

 van

van Woerden, met de Baronnye van Liesveld, en een huys dat hy in 's Gravenhage had staan, aan zijne kinderen *Willem* en *Catharina*; die hy gewonnen had by Juffrou *Catharina van Weldam*, weduwe van *Floris van der Meulen*; die in zijn leven Sekretaris van den Hove van Holland was geweest. *Willem* wierd ontijdig en in de lente van zijn leven door de dood weggerukt. *Catharina* trouwde met *Andreas Doria*, neef van den vermaarden *Doria*: En om dat gemelde *Doria* in Spaanschen dienst was, wierd de Pantheerlijkheit aangeslagen, en verbeurt verklaart door de Staten van Holland. Na *Dorias* dood eyschte *Catharina* de Heerlijkheit weder op; zeggende dat zy te Genua, en op eene onzijdige plaats woonde; en dat vervolgens de redenen van de Heerlijkheit aanteslaan ophielden. Hier tegens wierd door *Henrik Julius*, Hartog van Bronswijk en Lunenborg, ingebragt dat *Willem* en *Catharina* geen wettige kinderen waren enz. dat vervolgens de gifte op misverstand steunende, geen stand kon houden. Hoe het vorder afliep, en hoe Hohenlo in 't bezit van de zoogenaamde Pantheerlijkheit gezet wierd, zal de Leezer by den voornoemden Histori-schrijver vinden.

3. Van dezen *Ian de Bakker*, of *Iohannes Pistorius*, staat by de Gereformeerde Schrijver breeder bescheid te vinden.

BODEGRAVE,

Bodegrave, deszelfs oude naam.

Is volgens eenige (1) Schrijvers van ouds Bagauda genoemt geweest. Henrik IV. in een openbrief van 't jaar 1064. schijnt het zelve aan de westzijde van den Rhijn te plaatzen; daar het nochtans tegenwoordig aan de andere zijde gelegen is. Diderik Bavo is volgens onze historien eertijds Graaf van Bodegrave geweest. De Parochi-kerk heeft tot Schutsheilig gehad den heiligen Abt Gallus, dewelke in 't

Patroon der kerke.

Roomsch

Roomsch Martelaars-boek / en voorder by Usuardus en Ada, op den 16 van October staat vermeldt.

De Paus en de Deken van Oudmunster hadden het recht om de Pastory by beurten te vergeeven. Begeevers der Pastorye.

Ægidius van Uffelen, een Priester uyt de Maatschappye van Jesus, en andere Jesuyten na hem / hebben dit dorp zoo wel als Oud-bodegrave door dezen in 't geestelijke bedient. Uyt de geestelijkheit hebben Heer Adrianus, Johan Kuysten, en Johan van Heumen de harderlijke bedieningen daar ook waargenomen.

Doch de ingezetenen / den slappen yver van sommige Jesuyten onderhonden hebbende / hebben van Philippus Rovenius een Priester uyt de Geestelijkheit verzocht. Daar op is hun door den zelven Kerkvoogd toegezonden.

Petrus vander Kloes, een Utrechtenaar; zynde d'eerste Priester uyt de wereldsche Geestelijkheit die zijn verblijf in die Pastory heeft gehouden. Als dezelve van daar scheide / en Pastoor in zijne geboorte-stad geworden was / is hem in dat harders-ampt gevolgt

Niklaas Limmerlaan, te Delft geboren en een weduwenaar / zijnde te voren een Apteker in de wereld geweest. Maar dewijl zy 't eene en 't andere op hem te zeggen hadden / heeft hy Bodegrave verlaten; en heeft de Pastory van Zwondel / een dorp onder het Markgraafschap van Bergen-op-zoom / bekomen. Daar is hy eindelijk overleden den 12. July 1688. In zijne plaats is te Bodegrave gekomen

Willem de Reder: een Gorkommer: dewelke wederom opgevolgt is door Kornelis Straffintveld, een Goudenaar / en volkomen

Bacelier in de Godtheit. Maar by zeker verdrag, 't welke tusschen den Bisschop van Kastorie en den Overste der Jesuyten, vredenshalve gesloten wierd, is die Pastory aan de Priesters der gemelde Maatschappye gebleven.

Doch na dat de Jesuyten, op 't bevel der Hoogm. Staaten, Holland geruymt hadden, is de Pastory een wyle tyds waargenomen door

Hermannus Paaldorp, een Amsterdammer. En als dezelve vertrokken was om de Pastory van Noordwykerhout te bedienen, heeft de Minnebroeder Pater Molemans, te Breda geboren, de kerkelyke bedieningen met de toestemminge der geestelykheit aldaar verricht. Daar na heeft Hieronymus van Damme, een Gentenaar, en Augustyner-monnik, dezelve bedieningen, ook met de toestemminge der geestelykheit, waargenomen.

De beschryving der kerkelyke oudheden van Zwammerdam zal onder het Dekenschap van Rhynland te passe koomen.

AANTEKENING.

1. Ik weet nu geen Schrijver, die den naam van *Baganda* aan het dorp heeft toegepast. *Cornelius Aurelius*, gelijk door *Boxhornius* a al aangemerkt is heeft dien naam aan de ingezegetenen van Bodegrave gegeven, en hen *Bagaudæ* genoemt. Behalven *Aurelius* weet ik niemand, dewelke deze smadelijke be-

a Boxhorn. Theatr. urb. Holl.

naa-

naaminge aan de gemelde ingezetenen gegeven heeft. Ook zouw ik gelooven, dat het zijne meening niet is geweest hunnen rechten naam, maar hunnen aard, daar door uyt te drukken, en dat hy gezien zal hebben op de strooperyen van *Dideryk Bavo*; dewelke volgens het verhaal van *W. Heda* gedurig op de been was om in 't gebied van *Dideryk* V. te rooven en te blaken. Dat *Bagauda* een roover betekent is door den zelven *Boxbornius* ook aangewezen. Waar by noch aangemerkt kan worden dat het eigentlijk en oorspronkelijk voor een Gaulisschen naam gehouden word. *In de Gaulen*, zegt *Aurelius Victor*, *is een hoop boeren en roovers op de been geraakt*, *dewelke door de ingezeten Bagaudæ genoemt worden.* Veele andere Schrijvers *b* weeten van deze *Bagaudæ* te spreeken. Onder anderen getuygt 'er *c Salvianus* van datze als door dwang roovers zijn geworden: *Zy zijn*, zegt hy, *door de boosaardige en bloedgierige Rechters berooft*, *verdrukt*, *ter dood gebragt. Men heeft hun niet alleen het recht der Roomsche vryheit*, *maar ook den eernaam van Romeinen benomen. En dan verwijt men hun noch hun ongeluk: wy verwijten hun eenen naam die zy uyt ellende aangenomen*, *ja dewelke wy zelf gemaakt hebben. Want waar door zijn ze doch* Bagaudæ *geworden*, *als door onze ongerechtigheden*, *door de gusteryen*, *onrechtvaardige banvonnissen en roveryen der Rechteren*, *enz.*

b Eumenes in Paneg. de Schol. instaur. Orosl. l. 7. c. 25. Eutrop. lib. 9. Aurel. Victor. Dacius in Chron. Hieron. in Chron. Eusebii &c.

c Lib. 5. de Provid.

HET DEKENSCHAP VAN GOYLAND;

Ook behoorende onder de gemelde Proostdy van Oudmunster.

NAERDEN,
WESOP,
MUYDEN,
MUYDENBERGH,
ANKEVEEN,
NEDERHORST,
NICHTEVECHT,
BLARIKUM,
HUYSEN,
LAREN,
HILVERSUM,
KORTE HOEFF,
LOOSDRECHT,
VRELAND,
VINKEVEEN,
LOENEN,
DE KAPEL IN LOENERSLOOT,
BREUKELEN,
DE KERK AAN DE AA.*

* In sommige handschriften staat van de rivier de Aa.

Het

Het Graafschap en Dekenschap van *Nardinxland*, naderhand 't *Goyland* genaamd, behoorende onder den Prooſt van Oudmunſter.

DAT de benaaming van Goyland voor dezen, wanneer de Biſſchoppen van Utrecht in 't bezit der heerſchappye waren, vorder geſtrekt heeft; dat 'er Eemland ook onder behoorde; en dat het, ten minſte voor een gedeelte, onder den Domprooſt van Utrecht heeft geſtaan, hebben wy boven al aangewezen.

Maar Goyland of 't Gooy in een enger beteekeninge genomen, gelijk het ook tegenwoordig doorgaans genomen word, is ook Nardinxland naar de hoofdſtad Naarden genoemd geweeſt; en heeft in het geeſtelijke voor het grootſte gedeelte geſtaan onder den Prooſt van Oudmunſter. Behalven de ſteden Naarden, Wezop, en Muyden, behelſt het verſcheide dorpen en vlekken, dewelke tegenwoordig door den naam van 't Goy verſtaan worden. By deze dorpen werden in de lijſt van 't oude Dekenſchap meer andere dorpen gevoegt, dewelke reeds opgegeven zijn, en in 't gevolg van 't werk noch breeder opgehaalt zullen worden.

NAAR-

NAARDEN.

Opkomste van Naerden.

AAN het opbouwen van Naarden is (1) eerst begonnen in 't jaar 1300. gelyk onder anderen blykt uyt een brief van den Hollandschen Graaf Willem van Beveren: 't welke ook bevestigt werd door den brief, denwelken * Gysbert van Amstele den 1. February 1233. geschreven heeft aan de Abdisse en Nonnen van Rhynsburg. Deze plaats, dewelke den naam van Naerdinx gekregen zoude hebben om dat ze naast de zuyder Zee gelegen is, is met het Naardingerland door den Keyzer Otto, en door den Graaf van Zutfeen Wichmannus, vereert geweest aan de Abdisse van Altena. De Abdis, Godoleva of Goedeleva genaamd, heeft het met de toestemminge des Kapittels nevens het onderhoorige rechtsgebied, in 't jaar 1280. onder een lastigen tytel overgedragen aan Floris V. De brief, waar mede Naardingerland den Grave opgedragen word, luydt als volgt:

Wy *Gydelindis*, door Gods genade Abdis der kerke van Elten, willen dat allen den genen die dezen brief zullen zien of hooren leezen kundig zy, en wy betuygen het met alle verzekeringe, dat wy, met de algemeene toestemminge van ons Konvent, aan den doorluchtigen Heer *Floris* Grave van Holland, en aan deszelfs erfgenamen, vergunt en gegeven hebben het landschap Nardingerland, met al deszelfs toebehooren, tienden, rechtsgebied, renten, vervallen, diendstluiden, akkers, landeryen, zoo bebouwd

* Zie Boxhorn. in de Beschr. van Holland.

als

als onbebouwd, bosschen, broeklanden, weyden, beemden, wateren, watergangen; eindelijk met alle de rechten, wat naam dat ze mogen hebben, dewelke ons in 't gemelde land toebehooren: 't welk hy alles, met al het zelfde recht 't welke wy en onze kerk op 't gemelde land gehad hebben, zal houden en bezitten voor een vaste jaarlijksche rente van vijf-en-twintig ponden Utrechtsche gangbaare denieren. Welke rente de voornoemde Graaf en deszelfs erfgenaam 's jaarlijks ten eeuwigen dage aan de Abdisse van Elten, die 'er dan in de kerke van Elten zijn zal, zal betaalen op *S. Maartens* winterfeest. En de voornoemde Graaf heeft in de tegenwoordigheit van den eerw. Vader en Heer *Johan*, verkoren Bisschop van Utrecht, belooft dat hy de gemelde renten, zoo als 't boven uytgedrukt staat, ieder jaar zal betaalen op straffe van den ban op heeter daad bindende. En de gemelde Heer en Bisschop *Johan* heeft met de toestemminge en met het believen des voornoemden Graafs een vonnis gegeven dat dezelve Graaf, op wat tijd dat hy de gemelde rente, zoo als gezegt is, niet betaalt zal hebben, van dien tijd af zal vervallen zijn in den ban: en vorder, indien hy in den gemelden ban een jaar lang volhardt zal hebben, dat dan het voornoemde land vry en volkomentlijk tot de Abdisse van Elten, die het dan zijn zal, en tot de kerk van Elten zal wederkeeren: zonder dat de gezeide Graaf, of deszelfs erfgenaamen, eenig recht of eygendom op het voornoemde land zal behouden: en dat hy daarenboven in den ban zal blijven, ter tijd toe dat hy de achtergehoude rente ten volle betaalt zal hebben. En na de dood van den voornoemden Graaf zullen deszelfs

zelfs erfgenaamen, van erfgenaam tot erfgenaam, ten eeuwigen dage het voorschreven land onder een vaste rente, gelijk boven gezegt is, ontvangen uyt handen van de Abdisse die 'er dan zijn zal; en zullen zich insgelijks, op straffe van den ban op heeter daad bindende, tot het betaalen van dezelve rente verbinden. En by aldien zy zulks binnen het jaar nă de dood des Graven, in wiens plaatze zy koomen zullen, niet gedaan zullen hebben; zullen zy van dien tijd af versteeken zijn van al het recht van opvolginge dat zy op 't gemelde land hadden, en het land zelf zal vry wederkeeren tot de Abdisse en de kerke van Elten. In de voornoemde gifte of vergunninge, die wy den gemelden Grave en deszelfs erfgenaamen gedaan hebben, hebben wy uytdrukkelijk en met naame uytbedongen, en bedingen door dit geschrift wederom uyt, de inkomsten of bezittingen der Kanonnikken van Elten: te weeten, zodanige inkomsten en bezittingen, als kennelijk is dat de gemelde Kanonnikken in Nardingerland bezitten: en zullen de Graaf voornoemd en deszelfs nazaaten te weeg brengen dat de ingezetenen van Nardingerland, dewelke den zelven Kanonnikken zodanige renten moeten opbrengen, hunne renten of inkomsten, zonder eenige moeyelijkheit daar over te maaken, aan de voornoemde Kanonnikken betaalen op zulke tijden, en plaatzen, en in zodanige munte, gelijk zy van ouds schuldig waren, en altijd betaalt hebben. Noch hebben wy uytdrukkelijk en by naame uytbedongen, en wy bedingen in dezen brief uyt, onze vasallen; dewelke eenige goederen, in Nardingerland leggende, van ons te leen ontvangen hebben; op welke goederen de Graaf en deszelfs erf-

erfgenaamen geen recht en hebben. Maar aangaande die goederen, in Nardingerland gelegen, dewelke de Ridder * *Gilbertus van Amstelle* gekocht of bekomen heeft van onze vasallen die dezelve van ons te leen ontfangen hadden; overmits zodanige kooping, ofte verkooping, ofte liever vervreemding, noit door onze hand of met onze toestemmige geschiedt is: die goederen, zeg ik, hebben wy den gemelden Grave en en deszelfs erfgenaamen verleent, en met het meergemelde Nardingerland te bezitten gegeven. En op dat al het bovenstaande ten eeuwigen dage vast en bestendig mag blijven, hebben wy dezen brief met ons zegel bezegelt, aan den meergemelden Graaf en deszelfs erfgenamen overgelevert. Gedaan en gegeven op Vredelant, in 't jaar des Heere 1280. op den dag van *S. Jan* Evangelist.

De brief van Floris V. was in 't zelve jaar gegeven, zijnde van den volgenden inhoud:

Wy *Floris*, Graaf van Holland, maaken bekend allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen; en wy verklaaren opentlijk, dat wy van de eerzaame Vrouwe *Godelendis*, Abdisse van de kerke te Elten, ontvangen hebben het land genaamt Nardinclant, met al deszelfs toebehooren: en met alle de gerechtigheden, wat naame dat ze ook hebben, die dezelve Abdis en haare kerk in 't voornoemde land gehad hebben: om dat alles met het zelfde recht, met het welke de gemelde Abdis dat land bezit, te hebben en te houden onder een vaste rente van vyf-en-twintig Utrechtsche ponden Utrechtsche gangbaare de-

* *Giselbertus.*

nie-

nieren. En wy hebben in de tegenwoordigheid van den eerw. Vader en Heer *Johan*, door Gods genade verkoren Bisschop van Utrecht, op den ban op heeter daad bindende, belooft dat wy en onze nazaaten de gemelde rente alle jaaren, zoo als 't boven uytgedrukt staat; aan de Abdisse van Elten, die het dan zijn zal, zullen betaalen op *S. Maartens* winterfeest. En by aldien wy, door het niet betaalen van de rente, in den gemelden ban quamen te vallen, 't welk Godt verhoede, en een gansch jaar in dien ban bleeven steeken; dan zal het voornoemde land, met al deszelfs toebehooren en gerechtigheden, van stonden aan vry en volkomentlijk wederkeeren tot de gemelde Abdisse, zonder dat wy, of onze erfgenaamen, eenig recht of eygendom op het zelve land zouden behouden: en daarenboven zullen wy aan 't gemelde banvonnis gebonden blijven, ter tijd toe dat wy de achtergehoude rente volkomentlijk zullen betaalt hebben. En na onze dood zullen onze erfgenaamen ten eeuwigen dage, van erfgenaam tot erfgenaam, het voornoemde land uyt handen der Abdisse van Elten, die het dan zijn zal, onder een vaste rente gelijk gezegt is ontvangen; en zullen zich insgelijks, onder den ban op heeter daad bindende, tot het betaalen van de rente verpligten. En indien zy zulks binnen het jaar na de dood huns voorzaats niet gedaan zullen hebben, dan zullen zy van al hun recht van opvolginge tot het voornoemde land van stonden aan versteeken zijn; en het zelve land, met alle deszelfs gerechtigheden en vorder toebehooren, zal vry en volkomentlijk wederkeeren tot de voorschreve Abdisse. Ook verklaaren wy dat de voornoemde Vrouw *Godelendis*, Abdis van Elten, als zy

het

het gemelde land, te weeten Nardinclant, met alle deszelfs gerechtigheden en toebehooren aan ons, en onze erfgenaamen onder een vaste rente heeft gegeven en opgedragen; uytdrukkelijk en by naame uytbedongen heeft de inkomsten of renten, die de Kanonnikken van Elten in het gezeide land bezitten. Ook hebben wy belooft dat wy en onze erfgenaamen te weeg zullen brengen dat de inwoonders van Nardinclant, dewelke zodanige renten aan gemelde Kanonnikken schuldig zijn, aan dezelve Kanonnikken hunne renten of inkomsten, zonder eenige moeyelijkheit daar over te maaken, betaalen, op dezelve tijden en plaatzen, en in dezelve munte, gelijk zy van ouds schuldig waren; en altijd betaalt hebben. Noch heeft zy uytdrukkelijk en by naame uytbedongen haare Vasallen, dewelke eenige goederen in Naardinclant leggende van haar te leen ontvangen hebben: tot welke goederen wy en onze nazaaten geen recht zullen hebben. Maar aangaande die goederen in Nardinclant gelegen, dewelke de Ridder *Giselbertus van Amstelle* van de Vasallen der gemelde Abdisse, die dezelve van haar te leen ontvangen hadden, gekocht of bekomen heeft; om dat zodanige kooping ofte verkooping noit door de handen der Abdisse gepasseert is, nochte met haare toestemminge is geschiedt: die goederen, zeg ik, heeft zy ons en onzen nazaaten, met het gemelde land en deszelfs toebehooren, te houden en te bezitten gegeven. Dit alles is gedaan in de tegenwoordigheit van onzen eerw: Heer *Johannes*, verkoren Bisschop van Utrecht. Tot oirkonde dezer zaake hebben wy den tegenwoordigen brief met ons zegel, beneffens het zegel des verkooren Bisschops voornoemd,

doen bezegelen. En wy *Johannes*, door Gods genade verkoren Bisschop van Utrecht, verklaren opentlijk dat al het bovenstaande, zoo als het hier boven uytgedrukt staat, in onze tegenwoordigheit is geschiedt. En wy hebben met de uytdrukkelijke toestemminge en met het believen van den voornoemden Heer Graaf *Floris* het banvonnis, om van dien tijd af te gelden, geveldt, en wy vellen het zelve door dit geschrift, indien hy oit nalaatig waar in het betaalen van deze renten: zoo als boven breeder uytgedrukt staat. Tot oirkonde van het bovenstaande hebben wy het tegenwoordig geschrift, op 's Graven verzoek, met ons zegel bezegelt. Gegeven in Vredelant, in 't jaar des Heere 1280. op *S. Servatius* dag. Onder stond: Nagezien door my *Gerardus Marcelis van den Grinde*, openbaar Notaris; en is bevonden met het origineel over een te koomen.

De Kanonnikken en Kanonnikkessen van Elten hebben hunne toestemming tot deze overdragt gegeven in 't naastvolgende jaar, zoo als ze zelf door den volgenden brief verklaaren:

Wy Koster, en het gansche konvent, dat is de Kanonnikken en Kanonnikkessen der koninklijke Abdye van Elten, maaken aan allen bekent dat wy de schikking omtrent het landschap Nardingerlant tot onze kerk behoorende, door welke schikking het zelve land door Mevrouw onze Abdisse onder eene jaarlijksche rente is verleent en opgedraagen aan den doorluchtigen Heer *Floris*, Grave van Holland; dat wy, zeg ik, die schikking en overgeeving goedkeuren, voor welgedaan houden, en goedertierentlijk begunstigen. Dit verklaaren wy onder het zegel onzer kerke, 't welke wy aan den tegenwoordigen

gen brief gehangen hebben. Gegeven te Elcen, in 't jaar des Heere 1281. op *S. Andries* avond.

Doch het oude Naarden / de hoofdstad van 't voornoemde Nardingerland / is al overlang verwoest en afgebrandt : en is naderhand wel ter wijdte van 200. roeden door de wateren van de zuyder-zee overstolpt. De meeste Schrijvers houden 't daar voor dat die verwoesting uytgevoert is door den Utrechtschen Bisschop Johan van Arkel, dewelke in 't jaar 1348. een swaaren oorlog heeft gevoert tegen Willem van Beyeren. De burgers van dit Naarden hebben een grooten roem behaalt / en zijn voor dappere luiden bekent geworden / door 't gene zy in 't jaar 1296. zoo loffelijk gedaan hebben voor Floris V.

Men heeft aan de nieuwe stad beginnen te bouwen in 't jaar 1360. Immers heeft Willem van Beyeren in dat jaar / om 'er volk naar toe te lokken / verscheide voorrechten aan de burgerye van Naarden vergunt : dewelke voor het grootste gedeelte uyt de oude brieven zijn uytgeschreven door Zuerius Boxhornius.

Volgens den zelven Schrijver is 'er in 't jaar 1380. een begin gemaakt met het timmeren van de kerk. Parochi-kerk.

Uyt het Roomsche verhaal van Jakob de la Torre hebben wy dat dezelve in haar volle beslag heeft gestaan / en al getimmert is / in 't jaar 1440. en dat ze tot Schuts-heilig heeft gekreegen den heyligen Vitus. Het muurwerk van de eerste kerk / die onder de golven begraven legt / is met het laagewater al verscheide reizen gezien geweest.

Persoonschap.

Van ouds heeft ze een vet persoonschap gehad: wiens bezitter/ persona genaamd/ gewoon was den Regent of Pastoor der kerk aan te stellen.

De Abdis van Elten/ als Vrouw van Naarden en Naardingerland/ had voor dezen het recht om de gemelde persona tot die waardigheit te benoemen. Zelfs/ na dat ze de stad met het onderhoorig gebied voor een zekere inkomste had overgedaan aan Floris V, bleef ze (z) in 't volle bezit van de gemelde benoeminge. En als 'er over de begeeving van 't persoonschap verschil was ontstaan tusschen de Abdis en den Proost van S. Jans kerke te Utrecht; is de questie zodanig bemiddelt/ dat de Abdis en de Proost de vergeeving by beurten zouden hebben: welk akkoord in den volgende brief staat te leezen:

In den naame der Heylige en onverdeelde Drievuldigheit, Amen. Het is eene oude en loffelijke gewoonte de beslechtingen der verschillen by geschrift te bewaaren; staande anders te vreezen dat de verschillen, dewelke eens tusschen de levende persoonen bygelegt zijn, na hunne dood weder mogten herleeven tusschen hunne nakomelingen. Hier om is het dat wy, Prooft en Kapittel van *S. Jans* kerke te Utrecht, en wy kerk te Eltene, gepast hebben by dit geschrift de nakomelingen te berichten dat het verschil, 't welke tusschen ons over het aanstellen van een *persona* in de kerke van Nardingerland langen tijd geduurt had, door zodanig een akkoord is beslist; dat de *persona*, dewelke nu aangestelt is door de kerk van Eltene, overleden zijnde, een andere *persona* zal aangestelt worden door den Proost van *S. Jans* kerke: en als die per-

persona wederom overleden zal zijn; dat dan het aanstellen van een nieuwe *persona* de kerke van Eltene zal toebehooren. En zoo zal het altijd by beurten gaan; en de *persona* der voornoemde kerke dan door de kerk van Eltene, en dan door den gemelden Prooft aangestelt worden. En op dat dit verdrag bestendig zy, en onverbreekelijk onderhouden worde, hebben beide de kerken den tegenwoordigen brief over deze zake doen opstellen; en hebben denzelven met een eigen zegel, elk met het haare, bezegelt. Hier over hebben als getuigen gestaan, *Albertus* Prooft van *S. Jans* kerke, *Theodoricus* Deken van *S. Maartens* kerke, *Gerardus* Deken van *S. Jans* kerke: *Helmuygus*, *Henricus*, Kanonnikken der zelve kerke: Meester *Wibertus* Kanonnik in *S. Maartens* kerke: Meester *Daniel* Kanonnik in *S. Pieters* kerke: *Fredericus*, *Thegemradus*, *Conradus*: Meester *Alexander*, *Volpertus*, Priester: *Lyemarus*, *Conradus*, en *Everardus*, Dienstmannen der kerke van Eltene: *Henricus*, persona der zelve kerke, en de broeder van *Everardus*: *Gerlacus*, *Nicholaus*, *Seybaldus*, Dienstmannen van *S. Jans* kerke: *Arnoldus*, *Johannes*, *Albertus Pil*: en veele andere zoo kerkelijke als wereldsche persoonen.

Op de rugge stond met een later hand geschreven: Over het vergeeven van het persoonschap te Naarden.

Dient aangemerkt dat Albertus Prooft van S. Jans kerke/Theodoricus Deken van S. Maartens kerke/ en Gerardus Deken van S. Jans kerke geleeft hebben onder den Bisschop Balduinus, omtrent het jaar 1184. ten tijde van de Keysers Fredericus, en desselfs zoon Henricus

cus VI. Dit blijkt uyt zekeren brief / waar in sommige slaben aan de kerke vereert worden.

Verschil over de benoeming van de *persona*.

Over deze benoeming heeft naderhand de Keyzer / als Graaf van Holland / ook verschil gehad met den Proost van S. Jans kerke. Ook heeft de Paus zich met dezelfde zaak wel bemoeit.

Volgens een ongedrukt register / 't welk in 't jaar 1514. opgestelt is door bevel van Keizer Maximiliaan, heeft de gemelde persona niet alleen den Pastoor van de Parochi-kerke te Naarden / maar ook de andere (5) Pastoors in 't Gooy van ouds aangestelt. Dus heeft hy in 't gemelde jaar tot Pastoor te Naarden aangestelt Nicolaus Olverus.

Wanneer dit persoonschap open was gevallen door de dood van

Hermannus Trielman, gestorven op S. Maartens avond 1513. heeft de Keyzer als Graaf van Holland het zelve den 17. October 1514. begeven aan Henricus; Johans zoon / Bennius, te Dilhoorden geboren.

In 't jaar 1545. was Reynerus, Gerards zoon / persona der gemelde Parochi-kerke.

Inkomsten.

Volgens het gemelde register trok dit persoonschap uyt de tienden van Naerden 8. mudden tarwe / en 4. mudden gerst. Dan trok het noch van andere tienden 8. mudden tarwe.

In dezelve Parochikerke was een Vikary gesticht; uyt welke Vikarye / en uyt de jaarlijksche inkomsten / de Pastoor jaarlijks aan de persona moest opbrengen een rente van 40. Rhijnsche guldens. (4)

klooster der zusteren van den derden Regel;

Behalven de Parochi-kerk heeft binnen de stad noch een klooster gestaan voor de zusteren van den derden Regel; 't welk Marias hove

bent

vent wierd genoemt / en onder 't algemeen Kapittel van Utrecht behoorde. Dit klooster wierd in den jaare 1440. van het kerk-hof naar de zuydzyde van de stad overgebragt.

Dicht by de stad heeft van ouds een Priory gestaan van Reguliere Kanonnikken / genaamd S. Vitus (5) konvent. Het is aldaar gebouwt in 't jaar 1400. en stond onder het Kapittel van Windeshem in Overyssel. Doch tegenwoordig, zegt iemand / is het niet anders als een lelijke geraamte. en voor de Reguliere Kanonnikken.

Lambertus Hortensius, van wien wy onder Montfoort gesproken hebben / is wel eer Schoolvoogd te Naarden geweest.

In de stad zyn weinige Katolyken; dewelke / noch niet lang geleden / geen al te groote vryheit hadden om hunnen Godsdienst te pleegen.

In Bussum, eene voorstad van Naarden / heeft van ouds een kapel gestaan. De eerste / die Bussum / Naarden / en de omleggende plaatsen / na het verdryven der Spanjaarden / als Pastoor heeft geholpen / is geweest Bartholdus Ingelius, te Amsterdam uyt een oud en aanzienlijk geslagt gebooren; Licentiaat in beide de Regten / en Pastoor te Aukeveen. Pastoors,

[a] Deze post heeft Ingelius zoo lang bedient tot dat hy / nu tot een hoogen ouderdom gekomen / door het Kapittel van Haarlem beroepen wierd naar Amsterdam; om aldaar de plaats van Meester Walterus Fonteyn, dewelke den 30. van October 1652. overleden was / te bekleeden.

In 't naastvolgende [b] jaar / te weeten den 2.

[a] Akten van 't Haarlemsche Kapittel.
[b] Doodboek der Haarlemsche kerke.

van December 1653. is Ingelius zijnen voorzaat Fonteyn ook naar de andere wereld gevolgt; zijnde den tijd van 34. jaaren Pastoor van Ankeveen en van de omleggende plaatzen geweest.

Terwijle dat hy de pastory van Ankeveen en van de naastgelegē plaatzen noch bediende / en als Jacobus de la Torre na de dood van Rovenius het opperstier van onze kerke voerde / heeft een zeker Jesuyt tegen den inhoud der verdragpunten zich te Naarden ingedrongen; ja had zelfs daar toe verlof van den gemelden de la Torre verkreegen. Dus heeft Pater Walterus van Alkemade, een Amsterdammer van geboorte / te Naarden gestaan in 't jaar 1656. ja tot onze tijden toe hebben de Vaders Jesuyten die post bezet gehouden. Maar als hun in 't jaar 1708. om de zweevende kerkeberoerten / de wooning te Naarden opgezeit was: heeft de Heer Bussi wederom wereldsche Priesters aan de Katolijken aldaar gezonden: te weeten Hermannus Middelkamp, een Amsterdammer: hebbende wel-eer voor noodhulp gestaan by Heer Titzing Pastoor in 's Gravenhage.

Cornelius Derhout, een Utrechtsch Edelman / en een Lovensch Godsgeleerde: dewelke eerst Kapellaan te Delft geweest zijnde / en verscheide jaaren de pastory van Emmenes bekleedt hebbende / tegenwoordig Pastoor is van Teckop / Kamerch / en de aangrenzende plaatzen. Wilhelmus van der Linde, van Horst in 't Bisdom van Roermonde / hebbende te voren voor Pastoor gestaan te Harderwijk. Hubertus Desteradeur, een Amsterdammer / en een Lovensch Theologant. Doch als dezelve

vertoe-

beroepen was naar de pastory van Wassenaar/ is in zijne plaats door den voorngemelden Heer [illegible] gezonden N. Ter-horst, te Rhenen geboren/ en een Keulsch Theologant.

AANTEKENINGEN.

1. De brief van *Willem* van Beyeren, geschreven in 't jaar 1350. ziet op het nieuwe Naarden; en geeft aan de burgerye van Naarden verlof om naar eene bequame plaats, tot het bouwen van een andere stad, uyt te zien: wegens de eerste stichtinge van 't oude Naarden word daar geen gewag gemaakt. De brief van *Gysbert van Amstelle*, als zijnde gedagtekend den 2. February 1233. kan tot geen getuigenis dienen dat Oudnaarden eerst gesticht zoude zijn in 't jaar 1300. En dewijl dezelve brief geschreven is uyt Naarden, volgt hier zekerlijk uyt dat 'er het oude Naarden, 't zy reeds een stad of slegts een dorp zijnde, al lang gestaan heeft voor 't gemelde jaar 1300. En indien Naardingerland, gelijk wel waarschijnlijk is, zijnen naam heeft gekreegen van Naarden, moet 'er al een Naarden geweest zijn in de tiende eeuwe: want de vereering door den Keyzer *Otto* gedaan, daar de Heer Auteur van gewaagt, is geschiedt in 't jaar 967. Eyndelijk indien die van Naarden, zich in 't jaar 1296, zoo trouwelijk gequeeten hebben ten dienste van den gevangen Graaf *Floris*; moet 'er al wederom een Naarden voor 't gemelde jaar gestaan hebben.

Ook dient hier aangemerkt dat het Naardingerlant al voor de tiende eeuwe een Graafschap is geweest: want zoo staat 'er in den brief van *Otto* II. *In 't jaar* 968. *heeft de Roomsche koning* Otto, *de tweede van dien naam, zijnde daar toe bewogen door de ootmoedige gebeden van zijne echtgenoot, aan het klooster te Elten mildadiglijk geschonken het landschap Urk, en al wat hy in 't Graafschap Nardinclant en in Hamelant bezat.*

2. Ik neeme wederom de vryheit van den Heer Auteur hier in niet volkomentlijk toetevallen: ik wil zeggen dat ik 'er zeer aan twyfelen zoude of de Abdis van Elten, na dat zy het Gooy aan Graaf *Floris* overgegeven had, het recht behouden heeft van den Pastoor te benoemen. Voor eerst hebben wy uyt de brieven van gemelde Abdisse, en van Graaf *Floris*, dat het land aan den voornoemden Graaf is overgegeven *met alle de gerechtigheden, wat naame dat ze ook mogten hebben, die dezelve Abdis en haare kerk in 't gemelde land gehad hebben; om dat alles, met het zelfde recht, met het welke de gemelde Abdis het zelve land bezat, te hebben en te houden onder een vaste rente* enz. Onder alle de rechten schijnt ook het geestelijke recht begreepen te zijn; ja de rechten der kerke worden daar uytdrukkelijk in gemeldt. Ten tweede, dat de Keyzer, als Graaf van Holland, over deze benoeminge naderhand verschil heeft gehad met een Proost van S. *Jans* kerke, is niet ontstaan uyt eene onrechtvaardige aanmatiginge van den Keyzer: maar hier uyt schijnt dat de Keyzer, als Graaf van Holland, in 't recht van de Graven zijne Voorzaaten was getreeden. En dit kan in geen twijfel getrokken worden: want het Kapittel van S. *Jans* kerke *a* bekende dat de Graven hunne beurten hadden in 't vergeeven van 't Persoonaatschap: 't verschil liep hier op, of het Kapittel ook gerechtigt was om dat Patronaatschap by beurten te vergeeven. Ten derden zegt *Lambertus b Hortensius* uytdrukkelijk dat de Abdis *Godelindis*, die hy *Godolova* noemt, Nardingerland zoo met de wereldsche als met de geestelijke rechten aan Graaf *Floris* heeft opgedragen: *Sacraque, cumque sacris juncta profana dedit*. Het verdrag tusschen de Abdis van Elten en den Proost van S. *Jans* kerke, 't welke door den Heer Auteur bygebragt word, schijnt hier geenzins tegen te strijden. Dat verdrag, gelijk die Heer wel uytrekent, is gesloten en getekent 1184. eenige jaaren vroeger of laater onbegreepen. Die overdragt aan Graaf *Floris* is niet geschiedt voor het jaar 1296. Zoo volgt dan niet, om dat de Abdissen

a Zie de lijst van de geestelijke ampten dewelke ter vergeevinge van de Graven stonden: *Voorberichten op Batavia Sacra*, p. 154.
b In Descript. Goylandiæ apud Boxhorn.

dat

dat recht in de twaalfde eeuwe, en lang voor gemelde opdragt, gehad hebben; dat zy het ook gehad en behouden hebben na de dertiende eeuwe: en dat zy het niet benevens de tijdelijke gerechtigheden overgedragen hebben op meergemelden Graaf *Floris*.

3. Zie de voornoemde lijst in de *Voorberichten op Batavia sacra*.

4. In dezelve lijst staat aangetekent dat het personaatschap van Naarden mogt op brengen 40. guldens. Dit zullen de 40. Rhijnsche guldens zijn, die de Pastoor 's jaarlijks aan de *persona* moest opbrengen.

5. *S. Vitus konvent*: wy hebben al meer kerken in ons Nederland gehad, dewelke ter gedagtenisse van *S. Vitus* ingewijdt waren. Dat *S. Vitus* in Vrankrijk, Hoogduytsland, Nederland, enz. zoo berucht is geworden, schijnt hier van daan gekomen dat zijn lichaam, 't welke in de achtste eeuwe van Romen naar Parys was gebragt, in de 9. eeuwe gevoert is naar de Abdy van kleyn Korbeye in Saxen. Dit overvoeren geschiede met eene onbeschrijffelijke pracht, en met een ongelooffelijke kracht van volk. Noit had men iets diergelijks gezien of gehoort. Van *S. Denijs* af, daar het lichaam gelegen had, tot Korbeye toe, dat is omtrent anderhalf hondert mijlen gaans, krielde de weg van allerhande menschen. Priesters, Monnikken, groote Heeren, Burgers, geringe luiden, hadden 't even drok met het lichaam al biddende en zingende na te loopen. Men kan wel denken dat dit een wonderlijk geroep gemaakt zal hebben door de voornoemde landen: te meer als die van Korbeye eenige stukken van 't gemelde lichaam aan deze en gene plaatzen begonnen uyt te deelen. Maar nergens is den heyligen *Vitus* grooter eer aangedaan als op het eyland Rugen; zodanig dat een behoorlijke viering daar veranderde in een vuyle afgodery. Eenige Monnikken uyt Korbeye hadden kort na de voornoemde overvoering der Reliquyen eene tocht gedaan naar het gemelde eyland; om de ingezetenen, dewelke noch in de allerdikste duysternissen der afgoderye als verstikt zaten, door de preeking van 't H. Evangelie te verlichten; en zullen 'er waarschijnlijk eenige Reliquyen van *S. Vitus* gebragt, en veel van zijne deugden en mirakelen verteld hebben. Immers hebben zy 'er eene

kapel,

kapel, S. *Vitus* ter eere, getimmert. Zy bekeerden het grootste gedeelte van de Rugianen of *Ranen*, zoo als de Eylanders van *Helmoldus* c, genoemt worden. En 't Christen geloof scheen 'er een goeden opgang te maaken. Maar dat barsse volk, tot oorlogen, rooven, offeren van beesten, ja van menschen gewend, was zoo niet te binden aan de eenvoudigheit van het Christendom. De afgodery was wel haast weder op den throon, en de afgoden op de outaaren gesteegen. Doch S. *Vitus* wierd gehouden voor den oppergodt van alle goden: de heidenen quamen uyt alle de provincien der Slaven aangeloopen om *S. Vitus* te aanbidden, en om zijne orakelen te verstaan: jaarlijks wierd 'er een plegtige feest gehouden, waar op de Slaven met een ongelooffelijken yver verscheenen om den goden, en voornamentlijk den oppergodt *Vitus*, offerhanden op te draagen. In 't kort 't eyland Rugen was de zetel en de hoofdplaats der afgoderye: en *Vitus* het hoofd en de oppervorst der afgoden. Het schijnt ook datze S. *Vitus* naderhand in drie goden verdeelt hebben; want onder de voornaamste goden der Wandalen, en byzonderlijk der Rugenaaren, worden getelt *Suanto Vitus*, *Rugiæ Vithus*, en *Porevithus*: welke naamen gelijk *Saxo* d *Grammaticus* en e *Albertus Crantzius* bewijzen, gesmeedt zijn uyt den naam van S. *Vitus*. *Onder de veelvuldige goden der Slaven*, zegt *Helmoldus* f, *is de alleraanzienlijkste Zuante Vith; de godt van 't eyland Rugen: om dat zijne godtsspraaken voor krachtiger of waarachtiger gehouden worden. Ja de andere goden, wierden in vergelijkinge van dezen Zuante Vith, bynaa niet hooger als voor halve goden gehouden.*

c Helmoldus Hist. Slavor. initio, & lib. 1. c. 6. & cap. 53.
d Saxo Grammat. l. 14.
e Alb. Crantzius Vandal. l. 5. c. 37.
f Helmoldus in Annal Slavor. l. 1. c. 53.

W E-

WEZOP.

Dat Wezop / in de oude brieven doorgaans Wespe (1) genoemd / eertijds onder byzondere Heeren heeft gestaan / zouw men niet zonder reden besluyten uyt den brief van Gysbrecht van Amstelle; dewelke by Boxhornius in het * Toneel der Hollandsche steden gevonden kan worden. Wezop.

Het is een Hollandsche stad / en niet al te groot / leggende aan de Vecht: zijnde al over lang vermaard geweest door het brouwen van smakelijke bieren; en plagt onder het Dekenschap van 't Gooy gerekent te worden.

De Parochi-kerk / dewelke S. Laurens tot Patroon heeft gehad / is volgens het Roomsche Verhaal van Jacobus de la Torre ingewijdt den 2. Augusti 1462. Parochi-kerk.

De pastory wierd eertijds vergeeven door den Proost van Oudmunster: maar zedert de tijden van Philips van Borgonje heeft de gemelde Proost over deze vergeevinge doorgaans verschil gehad met de Graven van Holland. Pastory door wien vergeeven.

Meester Johannes de Mera (waarschijnlijk van der Meer) droeg zich zelven voor Pastoor in 't jaar 1514. als zijnde tot Persona aangesteld door den Proost van Oudmunster.

Meester Gysbertus Brant, Kanonnik te Utrecht / was in 't jaar 1449. Pastoor van Wezop. Pastoors.

Zoo was 'er dan te Wezop / behalven de Persona of den eersten Pastoor / noch een Vika-

* pag. 345.

ris of Onderpastoor. De Persona, die niet en resideerde, plagt van zijn ampt 40. gulden te trekken. Tot dat zelve ampt of personaatschap hebben behalven zijn huys noch 20. mergen lands behoort. (Inkomsten.)

(Kapellany.) In de kerke van Wezop is al voor het jaar 1429. een outaar met eene kapellany gesticht en begiftigt ter eere van den Almogenden Godt en de H. Maagd Maria. Hier uyt blijkt dat 'er de kerk al eenige jaaren voor de wijding, daar de la Torre van gewaagt, gestaan moet hebben. Het recht om iemand tot deze kapellany te benoemen hadden de Graven van Holland. Als dezelve kapellany openstond door den vrywilligen afstand van Heer Tydeman Priester: is ze in 't jaar 1429. dingsdaags na den Zondag Cantate, door Jan van Beyeren vergeven aan Heer Niklaas, Gysbrechts zoon, een kerkelijk persoon van het Stift. Daar op is gemelde Heer Niklaas ingeleidt door den Officiaal van den Proost en Aartsdiaken van Oudmunster.

(Vikary.) In dezelfde kerk was noch een ander outaar, met eene Vikarye daar aan: 't was Jan Janse Priester, dewelke door anderen geholpen deze vikary heeft gesticht ter eere van de zeven Ween of Droefheden der Allerheiligste Maagd. Als hy den 27. January 1519. tot het stichten van 't altaar en de vikarye voornoemd de toestemming van de Wethouders der stad Wezop had verzocht; hebben gemelde Wethouders, ziende dat dit een hooger recht raakte, de verzoekers gewezen naar den Bisschop van Utrecht, te weeten Filips van Borgonje. Dit alles zal de Leezer in de volgende akte vinden.

Wy

Wy *Jan Ghysbertz* ende *Herman Reynertz* Burgermeisteren, *Dirck Claesz*, *Willem Hermensz*, *Jacob Gherritz*, *Jan Vranckensz*, *Ghysbert Lap Gherritz*, *Dirck Ghysbertz*, ende *Gherrit Willemsz*. Sceepenen inder Steede van *Weesp*, doen kondt ende kenlick allen den ghoenen, dien doesen onsen bryeve sullen syen off hoiren leesen. Also Heer *Jan Jansfzoen* Priester ons the kennen ghegheven heeft, dat eenige singulare personen mannen ende vrouwen zeer gheneeghen zyn omme the verbreeden die eere van Maria onser lyever vrouwen seeven droeffnissen ende weeden, hem ghebeeden hebben omme consent van ons the vercrygen the moegen funderen ende stichten een bequaem altair daer men ter eeren Goide almachtich, ende synre lyever moeder Maria soude moighen doen eenige Missen ende andere diensten bynnen onse Prochy-kerke, dwelck groete devotie ende groeten loff Maria onser lyever vrouwen ghefchien souden; ende wy Burgermeisteren ende Sceepene voirsz. altyt geneeghen synde den dienste Goids tot love synre lyever Moeder te verbreeden ende te vermeerderen, van also veel in ons is, ende wy des machtich zyn, aenmerckende dat wy alsulcke zacken nyet machtich en zyn, ende ons nyet toe en behoert, daeromme bidden wy oetmoedelick mitt deesen onsen tegenwoirdigen bryeve den Eerweerdighen Vaeder in Goide, ende hoichgheboiren mogenden Vorst ende Heeren, Heeren *Philips van Bourgongien*, by der genaden Goids Biscop t'Utrecht onsen ghenaedigen Heeren, ofte synre Genaeden Vicarius onsen Heeren, dat hy deesen onsen bryeve voirsz. ende consenten consenteren ende toelaten wille ende synre Genaden zeghell doersteecken ende transfigee-

figeeren wille mit allen manieren, alst behoert. In kennisse van deesen onsen voirsz. bryeve hebben wy Burgermeisteren ende Sceepenen voirsz. dieser voirsz. steede secreet zeeghell, dat wy dagelix in deesen ghebruyken, hyer beneeden aenghehangen. Geschreven den seeven en twyntichsten dach in Januario, in den jaere ons Heeren dusent vyff hondert ende negentien.

Na dat de Bisschop verlof tot het stichten en oprechten van een outaar had gegeven; heeft 'er de Wet haare toestemming bygevoegt: zoo als blijkt uyt den volgenden brief van den 2. Mey 1520.

Wy Burgermeisteren der Steede van *Weesp* doen kondt ende kenlick eenen ygeliken dient behoert, dat die gheheele Sceepenen van der Steede voirsz. mit die Lantsceepene ende mit die Sceepene van die Byndelmeer, die behoiren tot onser Prochye ende Kercke, eendrachtelick ende samentlick geconsenteert ende toeghelaten hebben, dat men een altair sall moeghen maken ende fonderen in onser Prochykercken, ghelyken den principalen bryeff, duer den welcken deesen bryeff duerghesteeken is. In kennisse deeser waerheyt hebben wy noch eens der voirsz. steede secreet zeeghell, dat wy dagelix in deesen ghebruyken hier aanghehangen. Geschreeven in den jaere ons Heeren 1520. den anderen dach in Meye.

Eerste Vikaris. De gemelde Jan Janszoon, dewelke de eerste Vikaris aan 't gemelde outaar is geweest, heeft den 19. van December 1524. van de Majestraat der stad Wezop, zoo voor zich zelven als voor zijne nazaaten, verlof verkreegen om met de andere Priesters te verschijnen op de jaargetijden der overleedenen, en aldaar be-

nessens

neffens hen de gewoonlijke uytdeelingen in de Parochikerk te genieten: 't welke wederom in den volgenden brief staat uytgedrukt.

Wy Burgermeisteren ende Gherechte der steede van *Weesp*, doen kondt ende kenlick allen luyden, also Heer *Jan Jansz.* Priester, mit syne vrienden ende hulperen ghefondeert hebben een altaire in deser onser Prochyekercke; ther eeren Goids, ende Maria synre lyever Moeder van haeren seeven droeffnissen ende weeden, ende hy ons oetmoedelick ghebeeden heeft, dat wy hem wilden gunnen uyt onser gracie, soe veell in ons is, dat hy ende die Priesteren, die noch na hem 't voirsz. altair bedienen zullen, dat die Priester in der tyt weesende sal moeghen gaen tot die memorien van den doiden; ende wy altyt gheneegen synde den dienste Goids te verbreeden, ende the vermeerderen na onsen vermoighen, soe ist dat wy hem ende den anderen Priesteren die na hem weesen sullen, ende den altaire voirsz. sullen bedienen, dat die sullen moighen gaen tot die memorien ende hair presentie gelt ende ghenicte hebben sullen, ghelyken die andere Priesteren in der Kercken, sonder eenich wedersegghen van yemandt, alle dinck sonder arch ende list. In oirkonde van deesen hebben wy der voirsz. steede secreet zeghell hier aen doen hangen. Gegheven in den jaere ons Heren 1544, den neeghentienden dach in December.

Behalven de Parochi-kerk hebben 'er te Weesp twee Maagdenkloosters, te weeten het Oude * Hof, en 't Nieuwe Hof, gestaan; dewelke Twee Nonne kloosters.

* Van ouds wierden de kloosters dikwils Hoven genoemt; 't zy om dat hunne gebouwen schier zoo groot waren als Prin-

 cen

welke alle beide, volgens † Johan Lindeborn, onder het Utrechtsche Kapittel behoorden.

Van het laatste heb ik noch by de la Torre, noch by iemand van onze Historischryvers, eenig bericht konnen vinden.

In het eerste, gelijk dezelve de la Torre getuygt, en de oude brieven ook bevestigen, woonden eenige Nonnen, dewelke den derden Regel van S. Franciscus beleefden: en het was de bescherminge van S. Jan den Evangelist opgedragen.

Wanneer het eene klooster gesticht zy.

Van het begin dezes kloosters, en van deszelfs eerste stichtinge, heb ik geen bescheid konnen opspeuren. Dit staat echter vast dat het gebouwt is voor de 16. eeuwe. Het staat te denken dat eenige weinige Maagden, die naar de weereld niet gegoed en waren, een gemeenschap aangegaan hebben omtrent het midden der 15. eeuwe: want dat is doorgaans het eerste begin van zodanige genootschappen. En uyt een renteboek van dit klooster, 't welke my door een zekeren vriend beleefdelijk is geleent, blijkt klaarlijk dat deze Nonnen de kost in 't eerste voor 't grootste gedeelte gewonnen hebben met weeven.

Naderhand heeft het klooster, in het aannemen van Nonnen, zekere penningen beginnen te bedingen: welk misbruyk, hoe wel strij-

ten hoven: 't zy om dat de hoven der Princen dikwils in kloosters zijn verandert: 't zy eindelijk om dat de kloosters doorgaans hoven of tuynen hadden. En hier van koomt het dat de beslote plaatzen, daar de Begynen woonen, den naam behouden hebben van Begijnhoven: en dat zekere huysjes, dewelke in Holland voor behoeftige Maagden en Weduwe gesticht zijn, hoffies genoemt worden.

† Lindeborn Hist. Daventr. p. 58.

dig tegen de kerkelijke wetten/ schier in alle kloosters is ingekropen. En hier door/ zoo wel als door andere giften/ zijn de inkomsten van dit klooster ook merkelijk vermeerdert.

Aldus is Henrikje, dochter van Henrik Lambrechtse, in 't gemelde konvent voor Non-ne aangenomen in het jaar 1499. na dat 'er alvorens tusschen haare voogden en het kon-vent besproken was wat dat zy 'er zoude in-brengen. Het geschrift/ 't welk daar over opgestelt wierd/ zal hier wel een plaats mogen hebben:

„ Wy Peter Feeckerdyssoen, ende Oude Claes Zwaningssoen, Schepenen der steede van Wesop, oerconden, ende kennen, dat voer ons gecoe-men syn in den gemeen gerechte van Wesop en de Weesper-Carspel gesamelic op te Kerckstege deser steede vergadert, Lambert Zwaningssoen, ende Swaning Heynrickssoen, als geboeren vouch-den van Heynrickgen Heynriks Lamberts dochter, mit hem gevouchde Aernt Claessoen als een by-[illegible], ende die Burgermeesters deser steede als [illegible] gevouchden ten eenre, Heer Bartholo-meus Franckessoen Pater, Geertruyt Melis dochter Moter van Sint Jans Evangelisten Convent binnen Wesop ter andere zyden, ende die voirsz. Lambert Swaningssoen om saecken wille gerelaxeert hebbende die hilix-voerwaerden van Heynrick Lambertssoen, voer so vele aengaet vier Margen lands gelegen over Aetbelts geheten sint Mar-tens oft Heer Peter Swaningssoens lant ewich ende erflick te behouden voer hoer ende hueren nacomelinghen, daer voern 't Convent voirsz. den voern. Heynrickgen onderhouden sal in cost ende cledinge eerlick als andere Conventualen mit sulcke voirwaerden, dat indien Heynrickgen

 voirsz.

voirsz. haer professie niet en volstelde, ende weder in de werlt te sterfven sonder blyvende blyckende geboerte; soe sullen die voirsz. vier Margen lants weder erfven ende versterfven aen *Swaning* voirn. ofte synen wettelicken erfven onder Suyt-Hollants-recht, soe *Heynrickgens* Vaeder dat in hylick mit syn eygen vrye wille ende consente ontfangen ende haer geerft heeft, sonder enich inbreck; ende want onsse Stoelbroeders alle geen zegelen en hebben noch en gebruycken, hebben wy Schepenen voirn. over ons ende onssen gemeene Broederen desen bryeff besegelt mit onssen zegelen, Anno 1499. op ten tweeden dach January anno voirsz.

In 't jaar 1552. heeft gemelde Hendrikje, Hendriks dochter, aan het klooster by uyterste wille noch besproken veertig gulden: waar over als getuigen stonden de Heer Johan Dirkse, Onderpastoor van de kerke te Wezop; en de Heer Arent Janse, Priester in dezelve kerke. Want het is bekend dat de Testamenten en Legaaten van ouds in het bywezen van de Pastoors en Priesters, als openbaare persoonen, gemaakt zijn geweest.

Oude Pastoors. De Heer Gysbertus Brant, Kanonnik te Utrecht, was in het jaar 1544. Pastoor van Wezop.

Zedert het inkoeren van den nieuwen Godsdienst heeft Wezop verscheide Pastoors, en daar onder al deftige mannen, gehad. De eerste is geweest

Nieuwe Pastoors. *a* Henricus Ebbius, een Amsterdammer, Licentiaat in de Godtgeleerdheit; Kanonnik en Schatmeester der Haarlemsche kerke: dewelke

a Jacobus de la Torre in zijn Verhaal.

daar

daar gestaan heeft van het jaar 1615. Van daar wierd hy beroepen tot de pastory van S. Niklaas kerke te Amsterdam: daar hy ook, na dat hy veertig jaaren lang in den wyngaard des Heere gearbeydt had, gestorven is den 13. van November 1657.

Na het jaar 1623. is die pastory bekleedt door Ægidius de Ridder, uyt de Adelyke stamme van Gamesteyn; hebbende eerst voor Pastoor gestaan in de Tollepoort-steeg te Utrecht. Hy stierf te Wezop den 29. van April 1658. en kreeg tot nazaat Gerardus Weltreenen b, Licentiaat in de Godgeleerdheit: dewelke daar na, in de plaatze van den overleden Heer Johan van der Steen, voor Nonne-pater wierd gezonden naar Emmerik: daar hy uyt de wereld scheide in 't jaar 1660. Bartholomæus Riman, dewelke te Romen voor Leeraar in de Godkunde was aangenomen, is Pastoor gestorven den 4. February 1682. Hy was beneffens Gerrit van Wellrenen Pastoor van Wezop geweest. Arnoldus Loeffius, Bacelier in de Godkunde, was te Wezop gebooren den 17. van September 1597. c Na dat hy 32. jaaren te Wezop als Pastoor had gestaan; is hy in dat ampt gestorven den 19. Juny 1656. wanneer de volgende Nederduytsche veerzen, om zyne gedagtenis te eeren, door een Liefhebber zyn gemaakt;

Dus leefde Loeffius, *die zeventien paar jaaren*
Zijn kudde weyde aan de oevers van de Vecht,
Den stroom van zijn geboorte als Christus *knecht,*
Wien 't paste in 't kruys zijn' schapen te bewaaren.

b Doodboek der Holl. kerke.
c Doodboek der Haarl. kerke.

Maar nu dien Heer niet meer in 't leven is,
11. *Vertoont dit beeld noch zijn gedachtenis.*

Loeffius Nazaaten zijn geweest Johannes Wykersloot, een Utrechtenaar/ dewelke Pastoor van Wezop zijnde uyt de wereld is gehaalt den 28. Maart 1661, Johannes Pynaker, ook een Utrechtenaar. Deze wierd naderhand in een Voorstad van Amsterdam/ buyten de Utrechtsche-poort/ tot Pastoor aangestelt; en is aldaar overleden den 16. November 1701.

Johannes Valkenburch, al wederom een Utrechtenaar; dewelke naderhand Pastoor te Utrecht geworden/ aldaar is gestorven den 12. Maart 1687. Kort daar op is in zijne plaats gekomen Cornelius Hoekgeest, een Hagenaar/ volkomen Baccelier in de Godkunde; wel-eer te Loven Onder-regent in 't kollegie van de Valk. Georgius van Kampen, Pastoor van gansch Wezop geworden/ is daar gestorven den 28. October 1715. en heeft tot opvolger gehad Johannes Nanning, op 's Graveland gebooren/ dewelke te Keulen op de Godkunde gestudeert hebbende/ eenigen tijd lang Onder-pastoor had gestaan te Leiden.

AANTEKENING.

1. Ook word het in de oude brieven Wesepe en Wespe genoemt. Wezop is volgens den Heer *Alting* eerst een kasteel der Heeren van Wezop geweest: van welke familie, zegt hy, gewag word gemaakt in eenen brief van Bisschop *Andreas*, en in een anderen brief van *Eggebertus van Amstele*. En 't is waar: de brief van *Andreas* is onder anderen ondertekent door *Bero de Wesopa*. Maar in den brief van *Eggebertus*, of lie-

ver

ver van den Bisschop *Godefridus*, vind ik geen gewag van dit geslagt. Alleenlijk staat 'er dat *Eggebertus van Amstelle* (dat is van *Amstel*) afstand heeft gedaan van de helft der Tienden te *Wispe*; die hy zich ongerechtiglijk had aangematigt; en dezelve voor eeuwig en altijd heeft overgegeven aan de Kerke van Utrecht.

Het gene *Alting* noch vorder zegt dat Wezop eerst een kasteel van die Heeren is geweest, schijnt daar op te steunen, dat de toenaamen der oude *a* geslagten doorgaans genomen wierden van hunne sloten of kasteelen. Vervolgens zouw 'er het kasteel Wezop al gestaan hebben in 't jaar 1131. want in dit jaar is Bisschop *Andreas* brief ondertekent. Ik zoude daar zoo veel niet tegen hebben: maar hoe stellen wy 't dan met Woerden? *Heda*, gelijk wy in Woerden gezien hebben, getuygt dat de Bisschop *Godefridus*, de derde nazaat van Bisschop *Andreas*, het slot Woerden met noch drie andere sloten heeft gebouwt. Echter is de brief van den Bisschop *Andreas* ook ondertekent door *Hermannus de Worthen*: en dat Worthen by onze Historischrijvers, daar het dikwils voorkoomt, genomen word voor Woerden, is buyten alle tegenspraak. Zoo moet dan de gemelde regel, dat de toenaamen der Edelen doorgaans ontleent zijn van hunne kasteelen, ook in dit geval ter zijde staan: of Woerden moet 'er al voor Bisschop *Godefridus* gestaan hebben: 't welke dezelve Bisschop misschien zodanig vernieuwt en versterkt heeft; dat *Heda* dit vernieuwen en versterken heeft konnen uytdrukken met den naam van opbouwen. Maar ik bekenne, dit is maar een gissing: en een gissing die ligt kan tegengesproken worden. En ik beken ook dat de Adelijke huyzen, als de toenaamen eerst opquamen, dezelve niet alleen van hunne kasteelen; maar ook, gelijk *Mezerai* ergens getuygt, van hunne landgoederen ontleent hebben.

a Zie Buchelius.

MUIDEN

Muiden waar gelegen.

IS van ouds[b] Amude genoemt / als zijnde de mond van de A / (1) dat is van de rivier de Vecht. Het is een klein steedje / leggende aan den oever van de Vecht / dicht aan de Zuyder-zee / twee mijlen van Amsterdam. In 't jaar 1197. wierd het afgebrand door de Kennemers; doch in 't jaar 1403. met verscheide voorrechten begunstigt door Aalbrecht van Beyeren.

Naamreden, enz.

Oud kasteel.

Het heeft een zeer oud kasteel: waar op Floris V. door van Velsen doodelijk gewond / volgens eenige Schrijvers wierd gebragt, en 'er ook den geest heeft gegeven. In 't jaar 1356. wierd het door Johan van Arkel, Bisschop van Utrecht / met de stad bemagtigt / en aan kolen gelegt. De stad / dewelke wel eer Walger Graaf Hattoos vader toebehoorde / is in 't jaar 953. met de tollen aldaar en meer andere gerechtigheden aan de Utrechtsche kerk geschonken door Otto I. En deze gifte is naderhand door Otto II. en in 't jaar 1171. door[c] Frederik I. bevestigt geweest.

Konvent der zusteren van den derden Regel.

Behalven het konvent aan de H. Maagd Catharina opgedragen / en onder het algemeen Kapittel te Utrecht behoorende / 't welke de zusters van den derden Regel te Muiden hadden / was 'er in de stad eene Parochi-kerk: de welke den heiligen Bisschop Niklaas en de

b Boxhorn. Theat. Holl. &c.
c Zie Heda pag. 87. 88. en 181.

hei-

heilige Maagd en Martelaresse Catharina tot Schuts-heiligen had verkoren. Het recht om den Pastoor in te leyden quam den Proost van Oudmunster toe: dan of het begeeven van de pastory den Grave van Holland toebehoorde is onzeker. (2) Vergeevers van de Pastory.

Als N. Buysere in 't jaar 1500. afstand van de gemelde pastory had gedaan, wierd ze daar op door den Proost van S. Mariaas kerke te Utrecht begeven aan Christiaan Hendrikse, zijnde een Priester van Woerden. Dezelve pastory plagt jaarlijks op te brengen 40. gulden. Inkomsten.

Daar waren twee kapellen of Vikaryen: de eene aan 't outaar van 't H. Kruys; de andere aan dat van de Allerheyligste Maagd. In 't jaar 1545. was Mr. Niklaas Henrikse Vikaris aan 't eerste, en Meester Aalbrecht Wigbertse aan het tweede outaar.

De stad heeft by de 300. Katolijken: dewelke zedert de herborming in 't geestelijke bedient zijn door de volgende Priesters:

Wynand van Meppelen, een Utrechtenaar, volkomen Bacelier in de Godtheit, dewelke naderhand voor Pastoor gezonden wierd naar Mydrecht. Pastoors.

Jacobus Verhaar, een Utrechtenaar, zijnde noch op verscheide plaatzen en eyndelijk ook te Amsterdam Pastoor geweest.

Petrus Hartman, een Amsterdammer, zijnde wel eer Pastoor geweest te Blarikom.

Johan Blankebijl, een Ysselsteynder, dewelke over de 55. jaaren Pastoor van Muiden geweest zijnde, aldaar is overleden den 20. September 1701.

Wilhelmus Schuts, een Westfaling.

Antonius Ravesteyn, te Emmerik geboren: is gestorven den 26. February 1709.

Aloysius Haselenberg, een Amsterdammer, hebbende op de Godkunde gestudeert te Romen. Thans is hy Pastor te Hoorn.

Augustinus van Dijk, een Amsterdammer, en een Lovensch Godtgeleerde.

De pastory word tegenwoordig bekleed door Bernardus Beuzekom.

MUYDERBERG.

Kapel te Muiderberg.

Dicht by Muiden legt een heuvel, Muiderberge genaamd, waar op van ouds een kapel heeft gestaan: zijnde daar in 't jaar 1324. gesticht, en met genoegzaame inkomsten voorzien, op dat 'er dagelijks door den Vikaris derzelve kapelle de offerande der Misse zoude opgedragen worden voor de ziele van Floris V. dewelke dicht by die plaats door de bloedverwanten was gemoordt. Hier nevens de brief der stichtinge zelf:

WI Willaem, Grave &c. maken kont allen luden &c. Want onse lieve nevo die Grave *Florens*, daer Godt die siele af hebben moet, doot bleef tote Muderberghe in onsen lande van Amstelle, wiens siele wi altoos souden gaerne doen gedencken, ende hebben in eweliken gedenckenisse, voir sire sielen, onser ouder sielen, ende der onser, in die eere Gods, onser Vrouwen, ende alle Goids Heyligen, gesticht ende gemaket hebben tote der selver stede van *Muderberch* ene Capelrie bi enen goeden Cappellaen daghelix aldaer te verdienen, ende Misse daer op te doen als hy 's gestaed is, die wise of onse

se nacomelingen geven sullen om daghelix te biddene, ende te gedencken dierre sielen voersz. Welcke Capelrie wi hebben gedoteert ende gesticht van ons selves goede, ende besetten daer toe sekere renten ewelike staende dertich pont swarter tornoysen, den groten over sestien penninghen gerekent, elcs jaers t'ontfangen bi den Capellaen van deser Capelrien van allen onsen viskerien in onsen lande van Aemstelle, die een helfte daer of t'ontfangen jaerlix te sente Martinis Misse in den winter, ende die ander helfte te sinte Peters daghe in der lenten &c. Ende omme dat wi willen, dat die ewelike vast ende gestade blive, ende wel gehouden, so hebben wi desen brief open besegelt met onsen seghele. Gegheven in die Haghe des Sonnendaghes na sente Victoersdach int jaer ons Heeren CIↃ.CCC. vier ende twintich.

Antonius Vaillant, **Welken te Vreda / is hier volgens een ouden parkementen brief wel eer Vikaris geweest.**

AANTEKENINGEN.

1. Dat Muiden van ouds zoo veel te zeggen was als mond blijkt uyt de naamen van meer plaatzen: *a* als Armuyden, 't welke gebouwt is op den mond van het reviertje Aern; Leymuiden; Rhinesmuiten *b* of Rhijnsmuiden; enz. Dat *c* A, Aa, Aha, een water of een revier betekent is den Liefhebberen bekent: zoo is Amuiden dan niet anders te zeggen als de mond van de rivier.

a Zie Alting not. Germ. infer. part. 2.
b In Diplomate Henrici IV. Imp. ann. 1104.
c Zie Alting ibid. v. Aha.

Vor-

Vorders mag hier wel aangetekent worden dat Muiden gelegen was in een Graafschap; want dus staat 'er in den brief van d Otto II. *De stad Amuidé, gelegen in 't graafschap Ruothodo*: 't welk waarschijnlijk te zeggen is, in Graafschap van *Radbodus*.

2. Dit zeggen van den Heer Auteur koomt over een met de lijst der kerkelijke ampten, dewelke ter vergeevinge der Hollandsche Graven gestaan hebben: daar het volgende staat aangetekent: e *De cure van Muyden, onderwint hem te geven de Proost van S. Marien t'Utrecht. Daer of men sustineert van 's Coninckx wegen de contrarie, ende is waerdig in absentie* 18 - 0.

d By Heda pag. 87.
e Zie Voorberichten op Batavia S. p. 158.

ANKEVEEN.

Heeren van Ankeveen enz.

Is een dorp en eene heerlijkheit onder het Dekenschap van 't Gooy, hebbende zedert langen tijd de familie de Wael toegekomen. Daar staat een Parochikerk, dewelke S. Maarten voor Schuts-heylig plagt te hebben.

NEDERHORST.

Nederhorst kasteel.

In 't Stift hebben van ouds twee Horsten gestaan: Hoogerhorst, en Nederhorst. Het eerste, 't welke in 't jaar 1157. door Godefridus Bisschop van Utrecht tegen de Gelderschen opgeworpen was, is in 't jaar 1528, gelijk t' zijner plaatze verhaalt is, door dezelve Gelderschen onder de voet geworpen. Het tweede, staande aan den oever van de Nederveht, tusschen Nichtevecht en Bergen, is noch tegenwoor-

woordig in wezen; zijnde noch onlangs door den Heer van Wellant verbetert.

Dicht by dit slot staat het dorp Nederhorst / 't welke door de wandeling den Berg word genoemt. De kerk is op een heuvel gesticht: daar de Pastoor wierd ingeleidt door den Proost van Oudmunster. Het dorp Nederhorst anders den Berg genaamd.

In 't meergemelde geschrift van Floris van Weede staat aangetekent dat 'er te Nederhorst eene Vikary was / staande ter vergeevinge van den hoog-edelen Heer Gerrit van Rheede. Deze Vikary wierd in 't jaar 1586. bekleedt door Volkerus van Baern, en heeft in 't gemelde jaar niet meer opgebragt als 23. gulden 9. stuivers.

Lijst van de goederen en inkomsten, die de kerk te Nederhorst heeft bezeten.

Kerkelijke inkomsten.

5. en half Mergen lands, gelegen in Cortehoef,	24 -	0
10. Mergen lands,	18 -	0
1. Mergen,	5 -	0
2. en een half Mergen,	6 -	0
2. en een half Mergen,	6 -	0
1. en een half Mergen,	5 -	10
7. en een half aan diverse partyen,	28 -	5
Van jaerlykse uytgangen en huere,	9 -	16
	102 -	11

Lijst van de goederen der Pastorye.

De landen tezamen beloopen 50. Mergen, en geeven jaerlijks,	147 -	0
Noch geeven de Kerkmeesters,	8 -	0
	155 -	0

Vol-

Volgens het zelve geschrift van Floris van Weede heeft de pastory in 't jaar 1585. niet meer opgebragt als 40 - 0

De Kuurt Overmeer. Op dit dorp is gelegen de kuurt Overmeer; dewelke in van Wedens boekje niet onderscheiden word van het dorp Nederhorst.

NICHTEVECHT.

Parocikerk te Nichtevecht. Is een dorp met eene Parochi-kerk / gelegen in het Nederstift: daar de Pastoor ingeleidt wierd door den Proost van Oudmunster. In 't jaar 1580. was alhier Pastoor Wesselus Helindumius. In dezelve Parochi-kerke was eene Vikary gesticht aan 't altaar van de H. Maagd Maria

Vikary.

Broederschap. Ook was 'er een Broederschap van S. Antonius.

Wy laaten hier eenen brief volgen; dewelke in de 16. eeuwe over gemelde Vikarye en Broederschap / uyt naame van de gemeente / geschreven is aan de Staaten van Utrecht.

E. Erentfesten, Fromen, Wysen, Voorsinnigen, Gunstigen H. ende Staten t'landts van Utrecht. Wy, Schout, Schepenen, Bueren tot Nichtevecht, hebben UE. gedeputeerde Staten missive ontfangen, waerinne wy belast worden dat wy souden op specificatie stellen allen incomst van den Pastorie off Vicarien; welcke Vicarien wy niet en hebben: maer hebben met makanderen geordonneert een Broerschap van sint Anthonis ende Vrouwen Broerschap, tot welcke Broerschap van sinte Anthonis niet seecker is dan ontrent vyff gulden; ende tot Vrouwen autaer omtrent dertich Carolus gulden,

den, welcke penningen *Harman van Rennenburch*, Proest ende Archidiaken van Audemunster t'Utrecht, ons geconsenteert heeft dat wy *super plus* renten soude mogen te cost leggen aan onse Kerck die niet seecker heeft. Ende aengaende die Pastorie soude ontrent jaerlicx incomst hebben t'sestich Carolus gulden; Biddende ende begerende oetmoedelick op myn E. Heren dat haer gelieft dat sy onso gemeente laeten by dat geen dat haer eertyts van den Proest van Audemunster gegunt is. Dit doende zult ons vruntschap doen; des t'oirconde soe heb ick Secretarjs onderschreven doer begeerten van Schout, Schepenen ende gemachtichde bueren dit ondertekent den 13. Octobris Anno 1581.

Ende was onderteyckent,

Ryck Willemsz. Verha, Secret.

Lijst van de goederen en inkomsten, die de Pastorye van Nichtevecht toebehoort hebben.

Heeft omtrent jaerlijks,	60	-	0
Het Broederschap van S. Antonis had,	5	-	0
Het broederschap van de H. Maagd Maria had,	30	-	0
	95	-	0

Inkomsten der Pastorye.

In 't jaar 1580. heeft de Pastoor, volgens het geschrift van Floris van Weede, niet meer getrokken als 52 - 0.

In 't zelve jaar zijn de inkomsten der Vikarye niet hooger geloopen als op 30. gulden.

BLARIKUM.

De Pastoor van Blarikom, een dorp in het Gooy, wierd by beurten benoemt door den Abt van Elten en de Persona van Naarden. De pa-

Parochikerk te Blarikum.

pastorij plagt 16. Rhijnsche gulden op te brengen.

De eerste Pastoor van Blarikum/ na het opkoomen van de kerkscheuringe/ is geweest

Petrus Hartman, een Amsterdammer: dewelke ook voor Pastoor heeft gestaan te Muiden; en te Utrecht is overleden *den 28. van November 1674. Hy heeft tot nazaaten gehad Petrus van der Heyde: dewelke uyt haat van den ouden Godsdienst met een musket kogel wierd geschoten; en daar op den 2. Juny 1673. eene heerlijke dood is gestorven. Zijn lichaam wierd naar Utrecht gevoert/ en aldaar begraven.

Adrianus van Dijk, een Utrechtenaar/ en een Lovensch Godtgeleerde/ een man wien het hart van geloof en yver brande. Na dat hy voor Onderpastoor van S. Hippolytus kerk te Delft had gestaan; wierd hy voor Pastoor naar Blarikom gezonden: daar ook wel jonge Godtgeleerden by hem besteedt wierden/ om in de godtvruchtigheit opgequeekt te worden. Na dat hy uyt zijn Harders-ampt gescheiden was/ is hy te Delfshave/ daar hy op zich zelven was gaan leven/ overleden den 16. van April 1695.

Reinerus Peumans, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit is in zijne pastorij van Blarikom gestorven den 24. Augusti 1702. Johannes Venroy, een Amsterdammer/ hebbende te Romen/ in 't Kollegie van de voortplantinge des geloofs/ op de Godkunde gestudeert. Johannes Quenel, te Antwerpen/ zoo ik wel onderrecht ben/ gebooren. Jacobus de Broeder, een

* Doodboek der Haarl. kerke.

Am-

Amsterdammer en een Lovensch Godtgeleerde. Hy wierd in de pastorye van Blarikom opgevolgt door N. Kramer, te Emmerik geboren, en een queekeling der Hooge-schole van Loven.

HUYSEN.

Een dorp in 't Gooy, aan de Zuiderzee, had eene parochikerk; daar de Proost van Oudmunster het recht had van den Pastoor in te leiden. De inkomsten der pastorye beliepen omtrent 16. Rhijnsche gulden. Huyzen, Pastory aldaar.

LAREN.

Een dorp in 't Gooy, is zeer oud, en had eene parochikerk, dewelke de bescherminge van S. Jan den Dooper was opgedragen. De pastory wierd by beurten door de Abdisse van Elten en de Persona van Naerden vergeven. De Pastoor had aan inkomsten veertig Rhijnsche gulden. Parochikerk van Laren, Schutsheylig, enz.

Op Laren staat het bekende S. Jans kerkhof; van ouds, en tegenwoordig noch, zoo vermaard door de menigvuldige bebaarden der Katolijken.

In de katolijke tijden is dit dorp bedient door Reinerus Gerardi (Reyer Gerritse,) dewelke daar Pastoor was in 't jaar 1545. Oude en laatere Pastoors.

Na dat de openbaare oeffening van den ouden Godsdienst verbannen was, is deze pastorye bedient door

Floris * van Viarien, Baccelier in de Godtheyde; dewelke ook te Wezop heeft gestaan. Pastoor van Laren zijnde / is hy te Amersfoort overleden den 10. January 1665.

Timotheus Sporæus, Licentiaat in de Godtheit / van wien wy onder Hilversum meer te zeggen zullen hebben.

Johannes van Amerongen, een Utrechtenaar; naderhand Pastoor van S. Jakobs kerke te Utrecht.

Jacobus van de Water, een Utrechtenaar; en een vriendelijk minzaam en godvruchtig Priester. In zijne plaats wierd door den Nuncius, Heer Bussi, naar Laren gezonden Antonius van der Steen, uyt de Neder-betuwe; zijnde de eerst Pastoor geweest van Wieringe. Als hy te Laren overleden was / wierd hem tot opvolger gegeven Laurens Morsland, van Sloten in Vriesland / een Loveusch Godtgeleerde; dewelke wederom tot nazaat heeft gekregen Andreas van Loon, een Rotterdammer / en een Keulsch Godtgeleerde; dewelke van daar verzonden is naar Hillegersberg enz.

HILVERSUM

Parochikerk en Patroon van Hilversum.

Is een groot en deftig dorp van 't Gooy / 't welke zeer vermaard is door de wolleweverye. Van ouds had het een Parochikerk / dewelke den H. Vitus toegewijdt was: De Pastoor wierd by beurten door de Abdis van Elten en de Persona of eersten Pastoor van Naarden aangestelt: en trok van de pastorye 16. Rhijnsche gulden.

* Roomsch Verhaal van Jakob de la Torre.

In

In 't jaar 1544. was alhier Pastoor
Wilhelmus Radbodus Bugghenem van Naar- Oude
den, Penitentiaris van S. Michiels-huys te Pastoors.
Leiden; zoo als in 't protokol van de Franciscaaner Nonnen, in 't gemelde konvent woonende, staat aangeteekent.

Sedert dat 'er de oude Godsdienst onder geraakt is, heeft hier als Pastoor gestaan

Bartholdus Ingelius, een Amsterdammer, Licentiaat in beide de Rechten. Hy is opgevolgt door

Timotheus Sporæus, op zyn Nederduitsch de Sayer, een Goylander, en Licentiaat in de Godgeleerdheit. Den ouderdom van 70. jaaren bereikt hebbende, is hy te Amsterdam uit de wereld gehaalt op den 27. July 1658. Onder zyn afbeeldzel werden de volgende Nederduitsche veerzen gestelt:

Heer TYMEN, die Godts saet gesaeyt heeft met geruchte,
Soo 's nachts als daeghs, op hoop van een gewenschte vrucht
Te maeyen 't zynen tyt, ontsach geen scherpe doren,
Uyt liefde tot Godts eer, by hem alleen verkoren:
Waerom hem 't hemelsch pad daer boven is bereyt,
Nu rust de SAEYER in de schoot der salicheyt.

Hy had tot een zinspreuk: pungit & ungit. †

In deszelfs plaatze wierd te Hilverzum gezonden

† Hy steekt en hy zalft.

Gerrit van Heede, een Utrechtenaar; dewelke te Utrecht is gestorven in de maand February 1673. Na hem is gevolgt Wilhelmus Schevikhaven, te Emmerik geboren / zijnde te voren Pastoor van Maersen geweest: en is in zijne post gevolgt door Johannes van Grave, volkomen Bacelier in de Godtheit / zijnde te 's Hertogenbosch uyt een fraay geslagt gebooren. Doch als hy naar de pastory van de Weert / buiten Utrecht / beroepen was; wierd hem tot opvolger gegeven Everardus van Grave, zijn volle broeder / en ook volkomen Bacelier in de Godtheit. Doch deze Everardus, dewelke te voren by Kornelis van Putten, Pastoor te Wassenaar en Pausselijken Protonotaris / voor Kapellaan had gestaan / is in 't kloepen van zijn leven / hoewel grijs van zeden / uyt het leven gehaalt op den 3. Mey 1687. zijne plaats wierd gevult door Adrianus Smiths, uyt de Meyerye van den Bosch / zijnde een Lovensch Godtgeleerde. In zijne plaats is gekomen

Johannes de Jonge, dewelke te Lutjebroek gebooren / ook te Loven op de Godkunde had gestudeert. Middelerwyle zijn 'er ook al eenigen door den Heer Bussi naar toe gezonden; maar die hebben op 't bevel der Heeren Staaten de pastory in 't kort moeten ontruymen.

KORTE HOEF

Korte-Hoef. Is ook een dorp van 't Gooy / behoorende onder het Nederstift / 't welke voor dezen een parochykerk met een Koster heeft gehad. Doch wegens de inkomsten / zoo van den Pastoor

stoor als van den Koster / had Floris van Weede in 't jaar 1586. geen bescheid gevonden.

Theodoricus Cortehoevius, (Dirk Kortehoeve) te Kortehoeve dicht by Muiden gebooren / of althans uyt het zelve dorp afkomstig / heeft een Latijnsch werk uytgegeven onder den naam van Bellum Discors Sophiæ ac Philautiæ, veritatis ac falsitatis: dat is: *Tweedragt en oorlog tusschen de Wijsheit en de eyge Liefde, de Waerheit en de Valsheit.* Dit werkje is te Antwerpen gedrukt in 't jaar 1530.

Noch heeft hy de Spreekwoorden van Erasmus in gemeene plaatzen verdeelt / en te Keulen uytgegeven in 't jaar 1533.

LOOSDRECHT

Was ook een deftig Hollandsch dorp / onder het Dekenschap van 't Gooy begreepen; en heeft / even als Emmenes / twee Parochikerken / te weeten een oude en een nieuwe gehad. Te Loosdrecht waren twee Parochikerken.

In 't jaar 1544. is Jakob Kornelisse Pastoor van de oude / en Wouter Melisse van de nieuwe kerk geweest.

Loosdrecht heeft een hoogen en fraaien toren.

VREDELAND,

Is een slot in 't Gooyland / aan den rechter oever van de Neder-vecht; zijnde aldaar volgens Beka door Henricus Bisschop van Utrecht in 't jaar 1260. gebouwt / om de stroopingen des Heeren van Amstel te beteugelen. De Vredeland een slot.

Schrijver van de Rijmkronijk Melis Stoke, daar hy de daaden van Floris V. beschrijft/ maakt ook gewag van dit Vredeland. Buchelius getuygt ook dat het eertijds onder de Steeden gerekent wierd; en vertoont ook de gedaante van deszelfs oude zegel.(1)

Parochi-kerk.

In deze plaatze stond eene Parochi-kerk/ daar de Proost van Oudmunster te Utrecht het recht van inleidinge plagt te hebben: doch de inkomsten der pastorye hebben in 't jaar 1586. niet meer bedragen als 40. gulden/ 19. stuyvers.

Vikary.

In de gemelde kerke stond een outaar van de Allerheyligste Maagd; en aan dit outaar is in 't jaar 1410. door Christiaan, Jakobs zoon/ Parochiaan aldaar/ eene Vikary gesticht: welke stichting in den volgenden brief is bevat:

Brief van de stichtinge der Vikarye.

In den naame des Heere, Amen. In 't jaar 1410. in de derde indiktie, den 19. dag van de maand Maart, onder Vespertijd of daar omtrent, in 't eerste jaar des Pausdoms van *Alexander* V. *Christian*, *Jakobs* zoon, behoorende onder de pastorye van Vredelant, wel by zijn verstand zijnde, en het gebruyk van zijne reden en van zijne vijf zinnen hebbende, en acht geevende op de vermaaning des Apostels; *Wy hebben hier geen blyvende, maar doelen op eene toekomende stad*; en op de woorden, dewelke in 't Boek der Koningen staan, *bestelt uwe huyszaaken, want gy zult sterven*; heeft in de tegenwoordigheit van my, openbaar Notaris, en van de onderschrevene getuigen dewelke byzonderlijk daar geroepen en verzocht waren, ter eere van den Almagtigen Godt, van onzen Heer *Iesus Christus*, en van deszelfs Moeder de allerverhevenste Maagd *Maria*, van zijne eygen goederen die hem door Godt verleent waren, in de kerke van Vredeland aan 't altaar van de heylige Maagd *Maria* opgerecht, gesticht, en begiftigt een outaar ofte altijd duurende Vikary. Aan deze Vikary, en ten dienste derzelve, heeft de voornoemde *Christiaan Iakobse*, tot een hulpmiddel voor zijne ziele

ziele en voor de zielen van zijne ouders, en zoo voor zijne als voor hunne zaligheit, door een eeuwigdurende en onwederroepelijke gifte gegeven, geschonken, vereert en toegewezen, zekere goederen, landeryen, erven en renten, staande in zeker briefje uytgedrukt; dewelke hy ter gemelde plaatze voor my Notaris, en de ondergeschreven getuygen, vertoont en aangewezen heeft; zijnde het briefje van den volgenden inhoud:

Dit syn die goeden die Korsten Iacobsz. tot onser Vrouwen autaer tot Vredelandt gegeven heeft.

In den eersten, twee mudden roggen uyter Loesdrecht gecoft tegen Heynrick Grieten soen, daer Ian die Smit nu ter tyt op woent ende betaelt op enen halven acker landts, die gelegen is in die saet daer Ian voorscreven nu op woent, ende Henrick op plach te woenen, opstreckende mit allen toebehoren als gelegen is, als die drie derdendeel vanden halven acker landts voorscreven gelegen syn, daer naest gelandt syn op die noortzyde Lauwrens Willemsz ende Claes Hermansz van Naerden, ende op die ander syde naest gelandt is Ian Claes Clemensz, ende dat vierde vierendeel van den halven acker voorsz is gelegen daer naest gelandt is op de noerder zyde Ian Claesz, ende op de ander zyde naest gelandt is Heynrick selver mit allen recht. Item *elff mudden roggen gecoft tegens Heynrick Iohansz in die Syp, die gaen uyter saet daer Goede Pont nu ter tyt op woent, welcker saet landts naest geland is op die westerzyde Iacob Lambertsz, ende op die oesterzyde Iacob Mathysz.* Item *twee mudden roggen op Loenreveen in Oude Cluetinck landt, dat hy coft tegen Willem Lutgerden soen, die staen op vier acker landts in Oude Cluetinck landt op ten noerderen egge, daer naest gelandt is op den zuyderen egge Ian de Cleyn, ende op die andere zyde Heynrick Heynricxz.* Item *eenen halven Engelschen Nobel goet van goude vol van gewichte ende van gerechter munten des Conincs van Engelandt, off payement daer goet voor, staende op anderhalve Mergen landts gelegen in Dircxz zaet in Langerneck, ende gecoft tegen Ian Dircksz, welcke anderhalve Mergen landts gelegen es onderdeylt ende gemeen inder saet opstreckende vander Duyvendyck totter Vecht toe, daer naest geland is op der noer-*

der zyde Heer Wouter van Mynden, ende op der zuyder zyde het landt dat Ian de Clein plach te hebben ende dat nu ter tyt Heynrick Stacker Iohans Boelen soen gecoft heeft. Item *Willem Coster een vierdel lands op Loenreveen dat ick halff gecoft hebbe, daer Wendelmoet Aernts gelandt is op die suyder zyde, ende op die noerder zyde Dirck Mathysz.* Item *een Mergen landts in Doistgerveerde in Iacob Smits landt, onderdeylt uyt vier Mergen landts, daer is naestgelandt op de westerzyde Heynrick Pouwelsz, ende op de oesterzyde Dirck Berensz Kynder.* Item *dat sestendeel van den Scherpen Otterdyck die gelegen es voer ses Mergen landts, daer naest gelandt is op die noerderzyde die Heren van sinte Merten, ende op die suyderzyde Ian Pot.* Item *twee Mergen landts die gelegen syn tot Overmeer aen die Vecht, daer die Kerck totter Horst aen beyden zyden gelandt es.* Item *twee mudden roggen op die Loesdrecht die wel stont, my nu geeft uyt een acker landts daer naest gelandt is op die oester zyde Iohan Gysbrechtsz, ende op die westerzyde Heer Wouter van Mynden.*

Welke voornoemde goederen en renten, met al het recht en de eigenschap die hy daar op had, en met alle de gerechtigheden en al het toebehooren derzelven, hy om de voorgemelde oorzaak en beweegreden, geheel en al heeft overgedragen op de voornoemde Vikary; en hy heeft met mond en halm (2) op de allerbeste en allerkrachtigste maniere, rechtswijze, en form, als hy dat moest en konde doen, afstand van de gemelde goederen en landeryen gedaan. Vorders heeft hy begeert dat dezelve goederen, landeryen, erven, en renten, zoo ras als de gemelde Vikary door den Ordinaris der plaatze, wiens post dat is, tot een altijdduurend beneficie zal opgerecht wezen dezelve Vikarye en den Regent derzelve ten eeuwigen tijde met volle recht en eygenschap zullen toebehooren; hebbende ten dien einde vande gemelde goederen, landeryen, erven, en renten, tegen dat zulks gedaan en volbragt zoude zijn, afstand gedaan. En hy heeft gewilt dat deze gifte, stichting, toewyzing, overdragt, en afstand, stand zullen grijpen op de allerbeste maniere, rechtswyze, en form; als ze volgens het recht zouden konnen en moeten stand grijpen.

Ook

Ook heeft de voornoemde stichter, *Christiaan*, begeert en geordonneert dat het recht van patroonschap, of van tot de gemelde Vikarye, zoo dikwils als ze open zal vallen, een bequaam persoon om 'er in 't bezit gestelt te worden, te benoemen, aan hem *Christiaan*, als stichter, voor zijn leven zal toebehooren; maar dat na zijne dood zijn oudste mannelijke erfgenaam, van den eersten tot den lesten, en van den eenen erfgenaam tot den anderen toe, dezelve altijd duurende Vikary, zoo dikwils als ze op de gezeide wijze zal openvallen, zal mogen en moeten begeeven aan eenig bequaam persoon; en dezelve, met alle de voornoemde inkomsten, aan zoo eenen persoon naar het voorschrift der rechten zal moeten opdragen. Dit alles op de gezeide wijze behoorlijk volbragt zijnde, heeft de voornoemde stichter der gemelde Vikarye dezelve met alle de goederen, landeryen, erven, en renten, dewelke om dezelve Vikarye in de voornoemde kerke van Vredeland te bedienen geschikt waren, aanstonds en op staande voet zuyverlijk en eenvoudigliglijk, en om Godt alleen, begeeven en opgedragen aan den bescheiden man *Ghelphardus*, den jongsten zoon des gemelden stichters *Christiaan*, die daar tegenwoordig was, en dezelve begeeving in dank aannam. Daar op heeft hy, *Christiaan*, den zelven *Ghelphardus* aan den eerwaardigen Vader en Heer in *Christus*, den tegenwoordigen Bisschop van Utrecht, voorgestelt; op dat dezelfde de eerste en voornaamste instelling in de gemelde Vikarye, na dat hy die alvorens naar het voorschrift der kerkelijke rechten bevestigt zoude hebben, aan den gemelden *Ghelphardus* in Gods name zoude verleenen. Noch heeft dezelve stichter begeert en geordoneert dat *Ghelphardus* voornoemd, tot deze Vikary als gezegt is benoemd zijnde, aan 't gemelde outaar der H. Maagd *Maria* ten minste iedere week zal leezen of doen leezen twee Missen: maar dat de volgende Vikarissen, die dezelve Vikary bekleeden zullen, aan 't zelve outaar 5. Missen zullen leezen, of ten minste laaten leezen. Ook heeft de gemelde stichter den eerwaardigen Vader en Heer, den Bisschop van Utrecht, ootmoediglijk en ernstelijk gebeden dat hy zich zou gewaardigen deze stichting en begiftiging van deze Vikarye, met alles wat voorschre-

ven is en ieder van 't zelve in 't byzonder, door zijn ordinaris gezag te bevestigen en goed te keuren; en daar by te ordonneeren dat de goederen, landeryen, erven, en renten voornoemd, dewelke dezelve Vikarye gegeven en toegelegt zijn, kerkelijke goederen zijn en zullen blyven: hem biddende dat hy denzelven *Gheiphardus*, tot de gemelde Vikary benoemd, tot Gods eere wille aannemen, en in dezelve Vikarye met de behoorlijke en gewoonlijke plegtigheden instellen of doen instellen. Dezelve stichter *Christiaan* heeft verzocht dat ik, openbaar Notaris onderschreven, over al het bovenstaande en ieder van 't zelve in 't byzonder een openbaare akte, op de beste wijze als doenlijk is, voor hem zoude maaken. Dit alles is gedaan te Utrecht, ten huyze van my, openbaar Notaris onderschreven, in de Stroostraat, in het jaar, in de Indiktie, in de maand, op den dag, op de uur, in het Pausdom, als boven is gezeit: in de tegenwoordigheit van de eerzaame en bescheidene mannen, Heer *Johan Vijd* Priester, *Henrik Stokker*, *Henrik Taets van Amerongen*, en *Dirk*, den zoon van *Pieter Lourensse*, leeken woonende in het stift van Utrecht; dewelke tot het bovenstaande als getuygen byzonderlijk verzocht en geroepen waren.

Was ondertekent,

En ik, *Gerrit Heerman*, kerkelijk persoon des stifts van Utrecht, door Pausselijk en Keyzerlijk gezag openbaar Notaris, en daar by gesworen Notaris in den hove van Utrecht, heb de oprechtinge, stichtinge, en begiftiginge, der voornoemde Vikarye, mitsgaders de overdragt der landen die dezelve Vikarye toegewezen zijn, en daar benevens de gemelde ordonneeringe, verzoek, voorstellinge, en alles wat vorder boven vermelt is met ieder van 't zelve in 't byzonder, als het zelve door den gemelden stichter *Christiaan* gedaan en verricht wierd, benevens de voornoemde getuygen bygewoont: en heb alles op de verhaalde wijze zien en hooren geschieden. Daarom heb ik den brief die door een ander, om dat ik met andere bezigheden belet was, was geschreven, tot eene openbaare akte opgestelt, en

op

op deze form naar 's lands gebruyk gebragt: en heb dezelve, des verzocht en gebeden zijnde, tot oirkonde van al het voornoemde met eigen handde ondertekent, en met mijn gewoonlijk en gebruykelijk zegel bezegelt.

Op de kant stond een groot zegel/ verbeeldende een molesteen/ dewelke op een steun als op een voet ruste.

De brief/ dewelke de goedkeuring van den Ordinaris bevatte en door den voorgaanden brief gestoken was/ luyde als volgt:

Wy *Frederik van Blankenheim*, door Godts genade Bisschop van Utrecht, maaken aan alle menschen bekent dat wy de stichting en begiftiging van de altijddurende Vikary, dewelke in de kerke van Vredeland, onder ons Bisdom, aan 't outaar van de allerverhevenste Maagd *Maria* door den bescheiden man *Christiaan Iakobse*, onder de Parochie van Vredeland behoorende, ter eere van Godt Almagtig en van de allerheyligste Maagd en Moeder Godts *Maria*, van nieuws opgerecht, gesticht, en begiftigt is; gelijk in de openbaare akte, door dewelke onze tegenwoordige brief gestoken is, uytgedrukt staat; dat wy, zeg ik, de gemelde stichting en begiftiging, als behoorlijk, godtvruchtiglijk, en naar den eysch der geestelijke rechten gedaan zijnde, voor wel gedaan houden, goedkeuren, en door den tegenwoordigen brief uyt krachte van ons ordinaris gezag bevestigen; Behoudens altijd de rechten der moederkerke. En wy ordoneeren dat de landeryen, inkomsten, en alle andere goederen tot de inkomsten der gemelde Vikarye geschikt, geestelijk zullen zijn en geestelijk zullen blijven; en dat ze voortaan het geestelijke recht en de geestelijke vierschaar zullen genieten. Zoo is het dan dat wy in de voornoemde Vikarye inhulden en instellen den bescheiden man *Ghelphardus*, zoon van den voornoemden *Christiaan*; zijnde een kerkelijk persoon, en ons tot de gemelde Vikarye voorgestelt: na dat wy echter

van

van den zelven *Ghelphardus* den gewoonlijken eed van getrouwigheyt, gehoorzaamheyt, en van de Vikary niet te verkorten, afgenomen hadden. Weshalve wy aan alle Priesters en kerkelijke persoonen, onder ons behoorende, door dezen brief strengelijk gebieden en beveelen dat ze den voornoemden *Ghelphardus*, die ons als gezegt is tot de gemelde Vikary voorgedragen en door ons daar in gestelt is, in het lichamelijk bezit, of als bezit, van dezelve Vikarye en van alle de gerechtigheden en het vorder toebehooren der zelve, met de vereyschte en gebruykelijke plegtigheden zullen hebben te stellen. Gegeven in 't jaar des Heere 1410. op S. *Thomas* avond.

En was ondertekent,

JOH. HONDERTMERK.

Lijst van de goederen en inkomsten der Pastorye van Vredelant.

Inkomsten der Pastorye.

9. en een half mergen lants,	23	10
Noch aan erfpachten, enz.	21	7
	44	17

Broederschap.

In dezelfde kerke was een Broederschap; 't welke in 't jaar 1586. volgens het geschrift van Floris van Weede, sobere inkomsten, en niet meer als 31. gulden 's jaars bedraagende, heeft bezeten.

Dit slot Vredeland, hoewel zeer vervallen, is noch tegenwoordig in wezen, en is omtrent drie mijlen van Utrecht gelegen. (3)

AANTEKENINGEN.

1. De Bisschop *Henricus*, een wakker oorlogsheld, had een grooten en schoonen buyt op den Geldersman gehaalt; en de Gelderschen, die hem den buyt ontjaagen

jaagen wilden, deerlijk geslagen. Van dezen buyt heeft hy het slot Vredeland, niet alleen tegen de strooperyen der Van Amstelen maar ook tegen 't muyten der omleggende boeren, opgebouwt.

Vorders is Vredeland niet alleen in de oude tijden bekent geweest voor eene stad: maar ook word een stad genoemt in een open brief van Prins *Frederik* a *Hendrik*: *Wy Frederich Hendrich, by der gratien Godts Prince van Oranje, Grave van Nassau, Catsenellebogen, Vianden, Diets, Lingen, Meurs, Bueren, Leerdam, &c. Marquis van der Veere . . . . doen te weeten dat voor ons gecomen ende gecompareert is den wel Ed. Ioncheer Godart van Rheede, Heere van Nederhorst, Vredelant, Overmeer, Cortehoeff, ende Horstwaerde, enz. ende verclaerden met synen vryen wille sonder daer toe gepersuadeert off geinduceert te syn, gecedeert ende opgedragen te hebben, gelyck hy cedeerde ende opdroeg by desen in onse handen als Grave van Buren, de hooge Heerlyckheit van de stad Vredelant: . . . . als dat geschiedt was, soo hebben wy voor ons, onse successeuren ende nacomelingen verleyt ende verleent, verleyen ende verleenen mits desen, den voornoemden Ioncheer Godart van Reede de voorsz. hooge Heerlyckheit van de stad Vredelandt op Vecht. . . .*

2. *Met mond en halm*, in 't Latijn staat *effestucando*: Ik heb in 't vertaalen de oude spreekwijze gevolgt: want toen deze plegtigheit, van een halm, of een stroo, of een groen zoodje, of een groenen tak, of iet diergelijks, in de overdragt der goederen, over te geven, gebruykelijk was; zeide onze Vorouders dat de overdragt geschiede met b *mond en halm*. Hier toe wierd een halm of een strootie gebruykt, zegt c *Bignonius*, om dat een halm of een strootie altijd voor de hand is, en niet verre behoeft gezocht te worden. Hier uyt zijn die Latijnsche woorden gesmeedt, d *festuca*.

a Zie Matth. de Nobil. lib. 3.

b Zie Buchel. in Hedam p. 102. c. 1.

c Bignonius ad Mareulph. de formulis lib. 1. c. 13.

d Adelbertus Heidenheim, *omnibus Canonicis. . præbendam exfestucantibus*. Galbertus in vita Caroli Comitis Flandr. *Arreptis festucis exfestucaverunt illorum hominum fidem &c.* Zie Cæsarius lib. 2. Mirac. c. 12. Chartam Conradi Imp. ann. 1143. in Metropoli Salisb. t. 1. p. 158. &c.

stuca.

ftucare, *effestucare*, een zaak door het wegwerpen van een ftrootie overgeeven, en 'er van afftappen *e*, *infestucare*, iemand in 't bezit ftellen: *defestucare f*, iemand uyt het bezit zetten, enz.. Misfchien is dit gebruyk afgedaalt van de oude *g* Romeinen, dewelke malkander iets beloovende of iets t' zamen verfpreekende, een ftrootie door midden braken en weder aan malkander voegden, van waar het woord *ftipulari* waarfchijnlijk is afgedaalt.

En niet alleen was deze plegtigheit gebruykelijk in het overdraagen van goederen en landeryen: maar ook als ze een perfoon, eenen Overfte, of wat zaak dat het waar verfoeiden, *afkeurden*, verwierpen enz. *h* Zoo leeftmen dat de Franfche Rijksvorften, op den rijksdag by een vergadert, en oordeelende dat *Karel de Eenvoudige* niet mans genoeg en was, en 'er geene herffenen toe had, om den toom der regeeringe te mennen; ftrooties of halmen uyt hunne handen geworpen, en hem daar door de regeering opgezegt hebben. Zoo ftaat 'er ook in 't leven van den Vlaamfchen Graaf *Karel i*, *Fidem & hominia, quæ hactenus vobis servavimus, exfestucamus, damnamus, abjicimus . . & arreptis festucis exfestucaverunt illorum hominum fidem*.

Maar om weder tot het overgeeven en 't opdraagen van landeryen en vafte goederen te koomen: deze plegtigheit, van iets 't zy door een halm of door eenig ander uytwendig teken over te geeven, is van ouds zeer gebruykelijk geweeft. *Hy heeft zich zelven*, ftaat 'er ergens in een *k* hiftorie van de Weftfaalfche Kreyts, *gelijk het gebruyk van de Leeken is, door den halm van dat landgoed ontflagen*. En het fchijnt dat 'er dikwils

e Zie Du Cange in gloffario Latin.

f Zie Buchelius in Hedam p. 103.

g Ifidorus lib. 4. origin. c. 24. *Stipulatio est quasi promissio vel sponsio: & promissores stipulatores vocantur. Dicta autem stipulatio a stipula: Veteres enim, quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterum jungentes sponsiones suas agnoscebant.*

h Adamus Codanenfis pag. 164.

i Galbertus ut fupra

k Apud Hermann. Stangefolium lib. 2. Annal. circuli Weftphal. pag. 203.

in

in zeg een strootie of halmtie, tot betekenis van de wastigheit der overgeevinge, een knoop wierd geleit. Immers vindt men veelvuldig gewag van l *festuca nodata*, een geknoopten halm, dewelke in zulke gelegendheden wierd gebruykt.

Deze opdragten, en de in bezit stellingen, plagten niet alleen door halmen of strootjes, maar ook door andere daar toe gestelde tekenen, dewelke of eenige overeenkomste met de zaake hadden of de overgeeving van den eygendom der zaake betekenden, gedaan te worden. By voorbeeld om de overdragt van een stuk lands te doen; wierd een zoode, die zy op zijn nieuwbakken Latijnsch *Wazo* noemden, uyt dat land gestoken, en door den ouden aan den nieuwen Heer ter hande gestelt: en om te kennen te geeven dat de grond niet alleen overgegeven wierd; wierd 'er doorgaans een tak op de gemelde zoode gestoken; om te betekenen dat al wat'er gezaait en geplant was, als wijngaarden, boomen, planten, koorngewassen, enz. met den grond overging. In Vlaenderen zegt m *Wendelinus*, als 'er een stuk lands verkocht of weggegeven word; gaat de oude Heer uyt dat zelve land een klomp aarde snijden met een mes: doch die klomp moet niet vierkantig maar rond weezen; en in 't ronde de breedte van ten hoogste vier vingeren hebben. Dan word 'er op deze klomp, indien het landgoed weyland is, gras gestoken; is het teelland, dan steekt hy 'er een takje op, vier vingeren hoog; om daar door en het stuk lands zelfs, en al wat 'er op gezaait en gewasschen is, te betekenen. Deze zoode gaf de oude Heer aan den kooper, of den genen die het land by gifte kreeg, gebruykende daar by de gewoonlijke woorden der overgeevinge. Dan wierd 'er dikwils noch om de overgeeving van den vollen eygendom te betekenen een stok, of een roede, of een kluppel, bygevoegt; want een stok, of een roede, betekent het recht en den eygendom, dewelke den Heer over zijne

l Vetus charta Longob. apud Ughellum in Ital. facr. t. 3. p. 49. in charta Machtildis Comitissæ. Apud Franc. Mariam in Machtilde lib. 3. p. 105. apud Chifflet in Luminibus Salicis c. 6. apud Chiezam in hist. Pedemont. c. 20. §r. 39. Guichen. in Probat. Saband. p. 18. 21. 23. &c.

m Wendelinus in Glossario Salico v. *festuca*.

slaven,

slaven, of over zijne goederen, toekoomt. By gevolg van tijden heeftmen ook wel een mes beginnen te gebruyken: 't zy om door het mes, zijnde zoo veel als een degen, de magt over de vervreemde zaak te betekenen; 't zy om te beduyden dat de gene, die in 't nieuwe bezit van zulke of zulke landeryen gesteld wierd, magt kreeg om 'er uyt te roeyen, uyt te hakken, te ploegen, te maaien, enz. *Dit alles heb ik*, staat 'er by *Augustinus de Pas* n, *goeds moeds met een mesje overgedragen.* Dan waren 'er noch andere daar toe gebruykelijke tekenen, waar van men zich doorgaans in het overdraagen bediende, zoo als aanstonds breeder zal aangetoont worden. Naderhand heeft men maar genomen 't geen best ter hande stond, zonder zich aan halm, of stok, of zoode, of groene takken, of messen, te binden. Van ouds, zegt o *Ingulfus*, *wierden verscheide landeryen overgedragen met bloote woorden, zonder geschrift of papier; en niet anders daar toe gebruykende als des eygenaars degen, of helm, of hoorn, of drinkbeker: en verscheide landgoederen wierden overgedragen met een spoor, met een roskam, met een boog, sommigen ook met een piek.*

Zodanige tekenen wierden by de kopers, of by de genen die de landeryen door vereeringen hadden, ter geheugenisse der zaake op het zorgvuldigste bewaart. *Zodanige zooden*, zegt de gemelde *Wendelinus*, *worden noch op huiden met haare halmen in sommige kerken bewaart: Te Nivelle, en elders, worden 'er gezien die al vry groot zijn, en een vierkantige of ook een hoekige gedaante hebben.* Somwylen wierden de tekenen van zodanige gifte, verkoopinge, overdragt, enz. in de openbaare akten van zoo een gifte, of verkoopinge genaait, of 'er aan vast gebonden. *Du Cange* p en *Mabillon* q hebben verscheide brieven gezien, in dewelke, onder het geschrift, zodanige halmen, of stukjes van hout, gewonden en vastgenaait waren.

n In Stemmat. Armoric. ap. Du Cange v. investitura.
o Ingulfus in Hist. Abbatiæ Croyland.
p Du Cange Gloss. Lat. v. investitura.
q Mabillon, tom. 4. Actor. ord. S. Bened. in Fuldrado Abbate n. 19.

Wy

Wy willen hier noch aantekenen dat de overdragten der goederen, dewelke aan kloosters of kerken geschonken wierden, en de in 't bezitstellingen, door veelerhande tekenen gedaan zijn geweest: r als voor eerst door een halm, door een stok, door een mes, door een kruyk met s zeewater, door den ring, door den Bybel, door den t bril; by de Latinisten van dien tijd *berillus* genoemd; door een u kandelaar, w door het vasthouden van eenige jachthonden; door x handschoenen of wanten; door de sleutelen der kerke; door een hoorn; door een kousslebant; door den staf van den Abt; door een y gouden kop; door eenige denieren; door den z vinger; door den a duym; door de b tuchtroede; door c greinties van wierook; door groene bie-

r Vide Du Cange ibidem.

s *Per amphoram plenam aqua marina exinde legitimam fecit donationem* Ugellus Ital. sacr. tom. 4. p. 1160.

t *Præscripti beneficii donum Deo & S. Mariæ cum quodam frusto berilli concessit. . . .* Tabularium Monasterii Longipontis ap. Du Cange. v. *Berillus.*

u *Dona obtlit super altare prædicti Martyris per unum candelabrum.* Du Cange v. *investitura.*

w *Reinvestivit S. Clementis Ecclesiæ ipsemet Timo apprehensione canum venaticorum, quos educebat venatu, . . de præfata Ecclesia S. Nicolai.*

x *Secundum nostram legem salicam per cultellum, fistucum nodatum, quantonem* (dat is *Wantonem*, want) *& guasonem* (dat is *Wasonem*) *terræ, atque ramum arboris legitimam & corporalem vestituram facimus:* apud Chifflet in Luminibus Salicis c. 16. anni 1108. & 1121. Et in vita S. Hadelini. Confessoris, n. 13. *Locum prædictum cum Wanto, quem tenebat, beato Viro contradidit.*

y Vide Bodin. lib. 1. de Republ. c. 9.

z *Ab ipso Gerhardo, per digitorum extensionem, promissionem confirmationis accepit.* In charta Lietmari Archiep. Bremensis ann. 1088 Et in alia ejusdem; *Chirotecam abstulit; & confirmationem digito, ut mos est Saxonibus, fecit.*

a *Et investitutus fuit Adelhadus dextro pollice ex hoc honore.* Tabularium Eccles. Gration. apud Du Cange ib.

b *Cum virga disciplinali:* apud d'Acherii in notis ad Guibert. p. 590.

c *Et ut firma in perpetuum maneant. poninus singuli in testimonium veritatis singula grana incensi super altare S. Ioannis, oblationem Deo in odorem suavitatis.* Apud Beslii p. 430.

zen; door eenen d steen; door een boek; door het Misboek e; door den Regel der orden; door een f stuk lywaat; door den g neusdoek; door het blad van eenen noteboom h; door de touwen i der klokken; door de deur van 't klooster, door een mantel; door eenige visschen k uyt den vyver van den geever gehaald; door een parkement; door 's Konings l schepter; door een zilvere schale; door m den degen; door het Evangelieboek.

4. Die meer van dit kasteel wil weeten, kan de Schatkamer der Nederlandsche oudheden van *L. Smits* eens opslaan: daar staat meest alles, dat hier en daar van Vredelant by de oude Schrijvers gevonden word, beknoptelijk by een vergadert.

d *Et ad opus Capituli cum quodam lapide investio.* Tabularium Brivatense apud Du Cange v. investitura. *Se devestiens de dictis omnibus cum quodam lapillo* &c. ibid.

e *Fecerunt hæc in manu Gerardi Eleemosynarii, qui dono & concessione per librum Missalis revestitus est.*

f *Aymericus per unum linteum satis optimum dedit S. Maxentio.* Tabularium S. Manentii ibid.

g *Per jussionem ipsius, dante ei mappulam suam* (dat is hin neusdoek te zeggen) *Advocato suo, revestivit Lemum* Chronicon. Farfensis Monast. p. 661.

h *Hoc donum cum folio nucis recepit.* Tabular. S. Hilarii Pictav. ibid.

i *Investivit per ipsos funes de ipsis campanis.* Tabularium Casauriense ibid.

k Vide Chartam Aymerici ap. Besli.

l *Dedit illi per sceptrum regale . . quæcumque Florus patruus ejus ex regali possederat dono.* Faustus in vita S. Mauri.

m Tabular. Vindocin. apud Du Cange ibid.

VINKEVEEN.

Vinkeveen. Parochi-kerk aldaar.

DIt dorp / onder het Neder-sticht gelegen / heeft een Parochi-kerk; dewelke ter gedagtenisse van den heiligen Bisschop en Belijder Nicolaus is ingewijdt.

De

De Pastoor wierd eertijds aangestelt door den Proost van Oudmunster. Hier nevens de lijst van de Pastooren / dewelke daar / zedert dat de regeering tot de Anders-gezinden over-gegaan is / gestaan hebben:

Niklaas Kornelisse, te Zuyderwouw / een dorp van Noordholland / gebooren / en een queekeling van t Keulsche Kollegie. Hy is aldaar overleden den 24. Juny 1636. Pastoors.

Willem Rossum, een Utrechtenaar; insgelijks een queekeling van 't Keulsche Kollegie / en volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit: zijnde gestorven den 2. Mey 1673.

Johan de Groot, in de Weert een Voorstad van Utrecht gebooren, zijnde een Loveusch Godtgeleerde; en gestorven den 1. Augusti 1704.

Zedert de dood van Heer de Groot word die Pastory bekleedt door

Petrus van Kourt, gebooren in het dorp Willis / die ook te Loven heeft gestudeert.

Hier volgt de Nederduytsche lijst van de goederen en inkomsten / dewelke de Kerk van Dinkeveen voor dezen heeft gehad:

12 en een half Mergen lands, doch door de slechte gesteltheit geeven byna niet.		Kerkelijke inkomsten.
Noch 4. ackeren lands; geeven niet.		
Treckt jaerlijks uyt diverse landen,	25 - 3	

Lijst van de goederen der Pastorye:

9. Mergen lands, en noch eenige akkers, geeven jaerlijks, ...	65 - 0

LOENEN OF LONEN,

Loenen. Word van [a] Melis Stoke Lonen/ en van Heda [b] Lona (1) genoemt: zijnde by de Nedervecht gelegen; en een der oudste dorpen van het Utrechtsche Stift. Het zoude 't Utrechtsche Loenen genoemt mogen worden / tot onderscheid van Lonen in de Veluwe. De Parochikerk staat onder 't Hollandsch gebied / en heeft tot schuts-heilig S. Ludgerus, den eersten Bisschop van Munster. Het koor bestaat noch / gelijk van ouds / uyt oude moppen. Loenen is in 't jaar 959. aan de kerk van Utrecht vereert door Otto I.

'T Huys Kroonenburg. Tusschen de dorpen Loenen en Nieuwersluys / aan de Vecht / staat het oude slot Kronenburg: 't welke Johan Kronenburg, Ridder onder Graaf Diderijk VI. gebouwt heeft in 't jaar 1122. Dit slot of Heeren-huys was ten deele door de woede der oorlogen / ten deele van ouderdom / zeer vervallen: maar de Heer Wittert vander Aa, een Edelman te Leiden woonende / die het van de van Mijnden had gekocht / heeft het naar de huidendaagsche zwier laaten vermaaken en opschikken (2)

Loenersloot. Het slot Lonaralaca, zoo als het in den blaffert van de goederen der Utrechtsche kerke genoemt word / 't huys Loenersloot genaamd / en staande aan de vaart by Baambrugge / heeft het dorp Loenen toebehoort. (3) In 't jaar 1490. heeft de Heer Antoni van Amstel van Mijnden het zelve gekocht van Boudewijn van Zwie-

a In Floris V.
b In Bisschop Alfricus.
c Van 't jaar 866.

ren.

ten. Regt over het slot bezijden het Regthuys staat een oude kapel; in dewelke eene Vikary gesticht was: staande ter vergeevinge van de van Amstelen. In deze kapelle hebben de nakomelingen van 't gemelde geslagt noch tegenwoordig hunne begraafplaats. Oude kapel te Loenersloot.

In het dorp Baembrugge, heeft eertijds ook eene kapel gestaan, behoorende onder de Parochi-kerk van Abkoude. In dezelve kapelle was eene altijd duurende kapellany ofte Vikary; zijnde in 't jaar 1545. gesticht door Heer Melis, een Priester. De brieven en bescheiden, raakende dezelve stichting, berusten noch tegenwoordig onder des zelfs erfgenaamen. Ook te Baembrugge.

De eerste dewelke tot onze kennis is gekomen, als de gemelde plaatzen bedient hebbende, is geweest

Pater Engelbertus Zevenhuyzen, een Benediktijner Monnik; zijnde ordinaris in 't gerecht van 't Houdert en in de omleggende plaatzen. Hy is aldaar overleden den 3. van Oktober 1651.

* Laurentius Heimenberg, een Utrechtenaar, en Priester van 't Oratorie, heeft de dorpen en vlekken Slootdijk, Nieuwersluys, de Aa, Loenersloot, Loenen, enz. van Breukelen naar Amsterdam toe veele jaaren achter een bedient; en is eindelijk in een hoogen ouderdom, den 25. January 1682, Pastoor van die plaatzen gestorven.

In zijne plaats is door den Bisschop van Kastorie gezonden

Everardus vander Borch, een Utrechtenaar, uyt eene adelijke stamme gebooren.

* Uyt het Doodboek der Holl. Kerke.

Na hem heeft Antonius Rijzer deze plaats lange jaaren bedient; en is in een hoogen ouderdom / te weeten den 29. van September 1708 / Pastoor van Loenersloot en van de omleggende plaatzen gestorven.

Na Rijzers dood is aldaar door den Keulschen Nuncius geplaatst

Johannes Chrysostomus Suurhuys. Doch alzoo in 't zelve jaar Niklaas Cyrix te Alkmaar uyt de wereld quam te scheiden; wierd Suurhuys derwaarts geschikt als nazaat van gemelden Cyrix. Daar op is door den zelven Nuncius naar Loenen en Loenersloot gezonden

Bernardus Fok, een Twentenaar / dewelke te voren als Onder-pastoor te Leiden / en als Pastoor te Eyngsmeer in Vriesland had gestaan. Hy is opgevolgt door

David vander Mey, een Amsterdammer / en een Lovensch Godtgeleerde. Doch vermits dezelve niet lang daar na te Voorburg wierdt geplaatst; is door den Nuncius, op de voorstelling van Mevrouw de weduwe Wittert vander Aa, als Vrouwe van Kroonenburg / derwaart gezonden de Heer Matthæus de Reeder, een Goesenaar.

AANTEKENINGEN.

1. *Schildius*, van de Cauchen † schrijvende, zoude den naam van deze plaats geerne afhaalen van *Luna*, de Maan; en hy zoude wel gelooven dat de Maan hier in oude tijden is aangebeden. Dat Loenen zijnen naam van *Luna* gekreegen heeft, koomt hem niet

† By Smits in zijne Schatkamer, pag. 207.

vreem-

vreemder en onwaarschijnlijker voor, als dat Luneburg, Hazelunen, Luningen enz. hunne benaaming van dezelve Planeet of zoo genaamde Godinne gehaalt hebben.

2. Hoe dat Graaf *Floris* V. door de eedverwanten gevangen zijnde, eerst op dit slot wierd gebragt; hoe dat van Velzen, na het vermoorden van den Graaf, op het zelve slot gevlucht is; hoe dat het daar op belegert, verovert, geslecht is geweest; zouden wy hier, al was het de rechte plaats, niet behoeven op te haalen: die iets in de Hollandsche historie gelezen heeft, zal dit ongetwijfeld wel weeten, en die 'er niets van weet, zal zich hier aan ook niet gelegen laaten leggen. Die van Kroonenburg wijdloopiger onderrechting zoude zoeken, kan by den voornoemden Heer *Smits* te raade gaan. Ik heb 'er dit maar by te voegen dat dit slot, zedert de dood van den Heer *Wittert van der Aa*, uyt krachte van des zelfs uyterste wille gekomen is aan Mevrouwe des zelfs weduwe, ... *Moens*, enz.

3. Te Loenersloot moeten de Romeynen ook een sterkte, of schans, of wat het anders zy, gehad hebben: want in een stenen doodvat aldaar is al ten tijden van den Utrechtschen Histori Schrijver *W. Heda* † een opschrift gevonden, behelzende de Roomsche naamen *Mailorius*, *Victor*, *Mailoria*, *Majorena*, enz.

† Heda pag. 13.

BREUKELEN,

IN de oude brieven Broklede, Brockenlandia, en Bracola genoemt / is een aanzienlijk dorp van het Neder-Sticht / leggende aan de rechter zijde van de Vecht / tusschen Maarsen en Loenen. De dorpelingen van Zuilen plagten hier hunne rechtbank te hebben. In 't jaar 838. is het aan de kerke van Utrecht geschonken door den Graaf Rotgarius. Het gerecht

Breukelen, des zelfs verscheide benaamingen,

van Breukelen strekt zich tegenwoordig bykans tot de stad Utrecht toe.

Het recht om den Pastoor in te leiden plagt den Proost van Oud-munster toe te koomen. In de parochi-kerke stond een outaar van de Allerheiligste Maagd / aan 't welke eene Vikary was gesticht.

Parochi-kerk, Vikaryen,

Noch was 'er een Vikary aan S. Annaas- en eene andere aan S. Pieters outaar. De leste wierd door de Burgemeesters van Utrecht en den Heer van Nyenrode vergeeven. Volgens het boekje van Floris van Wede wierd Otto van Ek in 't jaar 1586. door den bezitter van S. Pieters Vikarye gehouden.

In de maand Maart 1705. wierd 'er het grondwerk gemaakt voor een nieuwen toren.

Voor de tyden van den nieuwen Godsdienst is alhier Pastoor geweest / en heeft zich loffelyk in zyn Harders-ampt gequeeten /

Cornelius Duncanus, uyt de Kempen / de volle broeder van Martinus Duncanus; van welken Martinus wy al op verscheide plaatzen gesproken hebben.

Onder Breukelen hebben van ouds verscheide sloten gestaan: 't vermaardste van allen was Nieuwenrode, by verkortinge Nyenrode. Dit zeer oude slot / staande dicht aan de Vecht / is door de Utrechtenaars den 7. September 1481. ingenomen en afgebrandt. Naderhand is het weder opgebouwt / doch wederom door de vlammen verteert in 't jaar 1672.

In dit slot stond eertyds eene kapel / waar aan een Vikary was gesticht / staande ter vergeevinge van den Heere van Nyenrode. In 't jaar 1587. is dezelve Vikary bekleedt door

Willem van Ek, en Reinier Janse.

Het

Het oude slot Ruweel, Ruwiel, of Ruwel, is in 't jaar 1265. zoo als 'er van geschreven word / door Gysbert Ruweel gebouwt. Na veele wisselvalligheden is het in 't jaar 1672. op den 21. en 22. July door de woede der Franssen zodanig afgebrandt / dat 'er tegenwoordig niet anders van te zien is als een puinhoop van vervallen muurwerk; het welke zich vertoont niet verre van het slot Ter Aa. Op het huys Ruweel was voordezen ook eene Vikary / staande insgelijks ter vergeevinge van den gemelden Heer van Ypenrode; en in 't zelve jaar bekleedt wordende door Gerrit Schaap, die te Wijk te Duurstede gehuysvest was.

Lijst van de goederen en inkomsten / dewelke de pastory van Breukelen heeft gehad:

Aen diverse perceelen 22. Mergen lands, geeven jaerlijks, . .	65 -	0	Inkomsten der kerke.

Lijst van de goederen die het outaar van de H. Maagd toebehoort hebben:

Zoo van renten, als van erfpachten, en landpachten, ...	42 -	16

Lijst van de goederen die het outaar van S. Anna toebehoorden:

6 Mergen lands, eenige erfjes en pachtjes,	14 -	0

Lijst van de goederen / die de Vikary van Ruweel heeft bezeten:

15. Mergen lands, item een loot silver,	31 -	10

Lijst van de goederen / de Vikarye van S. Pieter toebehoorende:

25. Mergen lands, de waerde niet uytgedrukt.

DE KERK TER AA.

Ter Aa, Aa is by de oude Vriezen / ja by alle de Duytschers / een gemeene naam van alle rivieren: en in Duytsland / Vriesland / Braband zijn ontelbaare stroomen / dewelke bekend zijn onder den naam van Aa. Ook zijn'er verscheide plaatzen in Holland / en onder het Sticht van Utrecht / dewelke / om dat ze aan riviertjes gelegen zijn / haare benaaming van Aa ontleent hebben: als onder anderen de Aade, en 't Oude Ade, onder Rhijnland. Zoo zijn ook eenige plaatzen en sloten / dewelke dicht by de Vecht gelegen zijn / bekend onder den naam van de Aa en van Ouden Aa. Zeker Utrechtsch handschrift spreekt van een Amnis in 't byzonder: doch welke plaats daar door verstaan moet worden zoude ik niet konnen zeggen.

een slot, Onder anderen is zeer vermaard het slot of Heeren-huys Ter-Aa, staande tusschen Breukelen en de Nieuwe Sluys; 't welke door zekeren Heer Wouter, die in 't jaar 1159. geleeft heeft / is opgebouwt. Dit huys / 't welke de Fransen in 't jaar 1672. vernielt en aan brand gestoken hebben / vertoont noch naar de kant van Breukelen eenige vervalle muuren / en een stuk van een achtkantigen toren. De Heer van Benenge, een Gentenaar / is'er tegenwoordig de Heer en eygenaar van.

Parochi-kerk Ter-Aa. Niet wijd van daar / maar wat verder van de Vecht / heeft volgens de handschriften der Utrechtsche kerke een paroch:-kerk gestaan / dewelke de kerk Ter-Aa wierd genoemt. De zelve kerk / gelijk ook het kosterschap / wierd vergeeven door den wel-edelen Heer vander Aa.

De

De inkomsten/ zoo van de kerke als van den koster/ staan in het handschrift van Floris van Wede niet opgetelt: doordien de Heer een Predikant van den nieuwen Godsdienst / buiten lasten der Staaten van Utrecht/ op de gemelde inkomsten onderhield.

De Katolijken/ die daar noch overgebleven zijn / gaan by den Pastoor van Maarsen te kerke.

Niet verre van daar / aan de rechter zijde van de Vecht / en 5000 passen van Utrecht/ staat het huys Ouden-Aa of Oud-Aa, rondom met water omringt / en met een hangend torentje tusschen twee gevels pronkende. Oud-Aa.

Onder

S. JANS PROOSTDY

stonden:

A B K O U D E,
M Y D R E C H T,
WILNISSE, of WILLIS,
T A M E N,
ZEVENHOVEN, &c.

AB-

ABKOUDE,

Abkoude, hoe eertijds genoemd?

HEEFT van ouds Abekewalda geheeten; doch Beka noemt het Abkoude: tegenwoordig word het, door een wondere verkortinge, Abkou genoemt. Het is een dorp, met een slot, behoorende onder het Sticht; doch paalende aan Holland. Het kasteel is in 't jaar 1328. hertimmert door Heer Zweder of Zweer van Zuilen.

Parochi-kerk,

Daar staat een parocht-kerk, dewelke gewijdt is ter gedagtenisse van de H. H. Cosmas en Damianus. Volgens sommige handschriften heeft ze onder den Choor-Bisschop van Utrecht gestaan; doch in andere vind ik aangeteekent dat 'er de Proost van S. Jan over te zeggen heeft gehad.

Vikaryen.

Daar was eene Vikary aan S. Jakobs outer, staande ter vergeevinge van de Regeerders der stad Haarlem: dewelke, in 't meergemelde jaar 1586. bekleedt wierd door Jakob in Vreeswijk.

Eene Vikary aan 't outaar van de H. Maagd en Moeder Gods Maria, staande ter vergeevinge van 's Lands Overheit: dewelke in 't gemelde jaar bezeten wierd door Godofridus Schijff, wel eer Pastoor van Abkou.

Eene Vikary aan S. Andries outaar, staande ter vergeevinge van Machtelt Gysbrechtse; dewelke in 't zelve jaar bekleedt wierd door Jakob Willemse.

Eene Vikary van de H. Maagd ter a Noort, met een Broederschap van S. Antonis.

De Vikary aan S. Jakobs outaar is in 't jaar 1506. gesticht door Jakob Leeu van Abkou-

a Misschien Ter Noot.

de;

de ; dewelke ook by uytersten wille besproken heeft dat 'er een huys / voor het gebruyk van den bediender der Vikarye / zoude getimmert worden.

Wy laaten den brief der stichtinge hier volgen:

In den name ons Heeren, *Amen*. By dit tegenwoordich openbaer instrumente zy allen ende ygelicken diet thoont oft thonen mach in toecomende tyden condich ende openbaer: Dat in den jaere van die geboorte des selfs ons Heeren duysent, vyf hondert ende twee, de vyfde indictie, den eersten dach vande maent Aprille, 's avens te elf uren of daer ontrent; regnerende onser alderheylicxste Vader ende Here in Gode, Heren *Alexander*, by der gratie Godts Paus tot Romen tegenwoordich van dien name die seste, in syn thiende jaere; Compareerde voor my openbaer Notario ende tuygen hier nae verclaert, die eerbaren ende wysen *Jacob Jansz*, aliàs *Jacob Leeuwe*, ende *Petronelle Boudewyns* dochter, syn geëchte wyve, bueren en buersluyden van Abcouwe 't Gestichts ende 't Bisdoms van Utrecht, gesont van lichaem, machtich haerder verstant, memorien ende redenen ende sinnen beyde inwendich ende uytwendich, gaende tot haren wille op der eerden alsoet scheen, overmerckende die cortheyt haers levens: Ende dat sy alst Godt belieft van dit leven verscheyden moeten, niet wetende tyt, ure, noch stonde, ende dat zy niet als zy van dit leven verscheyden sullen moeten met hem en sullen hebben te nemen dan alsulcke duechdelicke wercken van caritate ende aelmisse ende andere die zy, ende elcx van hem in tyden haerder overlyden gedaen sullen hebben, ende van dyen als dan loon nae dat zy verdient sullen hebben, ontfangen. Om welcke loon voorsz t'ontfangen ende altyt te vermeerderen, gelyeden zy *Jacob* ende *Petronelle* voorscreven met gesamender handt ende elcx bysonder, dat zy eer ende voor haer die voorscreven ure des doots beloepen heeft ende overcomen is, sonder bedroch, quaeden raedt, sinistre informatie ofte enige schalckheyt, maer wel bedocht met rypen raedt uyt haer selfs wille, voornemen ende wetenisse als zy selfs seyden; ende voorts met-

metten alderbesten wech, recht, stuck, maniere, style ende forme zy alderbeste, vaste, nutste ende waerachtichste hebben geconnen ende gemoegen, of noch konnen ende moegen, ter eere Goodts, Marie zynre liever moeder ende ende sint Jacob Apostel, ende voorts allen lieven Sancten ende Sanctinnen, ende tot vermeerdernisse van den dienste Goodts, tot lavenisse haerder beyder ende haerder ouderen, vrunden ende magen, ende voort alle gelovige zielen tot eenen fundatie, erectie ende *in dotem* van eenen ewich officie te bedienen, by der geenre conscientie die daer toe gepresenteert sal worden in maniere hier nae verclaert: Op sinte Jacob altaer staende binnen den voorsz Kerck van Abcouwe ende nergens elder, 't welck zy fundateurs voorsz selfs in persone als * hy 't van staet wesen sal ende van niemant anders, sonder daer of in eenige gebreecken te wesen, alle weecke met vyf Missen te doene, ende als hyt niet van staet en is, sal hy gehouden wesen die te doen by een andere, ende voort met alsoo veel meer Missen te doen alle weeck als hy van staet wesen zal, sonder daer inne in eeniger manieren te simuleren, of van dien als voren in gebreecken te wesen *realiter & cum effectu*, opgedragen, overgegeven ende quyt geschouwen hebben, ende mits desen metter daet alsoe opdragen, overgeven ende quyt schelden voor haer, haerder erven ten eewigen dagen niet eygens daer an te behouden dese naebescreven goeden, landen, eygen bruyckweer, pachten ende renten, met alsulcke last die nu beswaert syn op datum van huyden sonder meer Daer zy voor loefden ende waerden ende haerder andere goeden voor stelden, ende mits desen stellen tot een ypotheeck ende onderpant van dyen, om daer an alsulcken achterwesen als daer opbreecken sal mogen, te mogen verhalen, sonder iemandts wederseggen: Te weeten in den eersten vyf Mergen landts in den Nederhorst gelegen in Ryckhom Harmansz zaet, nae inhoudt des Gerechtsbrieve daer af wesende, ende daer toe vyf gouden Wilhelmus schilden ewige renten ende erfpachte op drie Mergen landts gelegen te Nichtevecht in Jan van Haen Hogelandt nae uytwysinge den pacht-brief daer af wesende, ende noch een Mergen landts ende een vieren-

* Hier schijnt iets te ontbreecken.

deel

deel van een hont landts, gelegen in dat zelfde voorsz Hogelandt, met noch vier hondt landts die gecomen syn vande Kerck te Nichtevecht, ende syn mede gelegen int zelfde Hogelandt voorsz. Ende noch anderhalf Mergen landts gelegen t'Abcouwe by den Dorp in Dirrick Claes Gysbertsz bruyckweer plach te wesen, ende daer toe een half Mergen landts aelmisse goet, gelegen in den selven bruyckweer voorsz, ende acht Philips stuvers ewige pachte, aelmisse guet, die jaerlicx gaen uyt die Hofstede daer Dirrick Claes Gysbertsz op plach te woenen, ende noch vyf Mergen landts ende een twalefs deel, gelegen t'Abcouwe in dat Merkvelt, ende noch twee Davidts gulden ewige pacht op Jacob Pietersz gueden in die winckel nae uytwysinge die brief daer of wesende alsoe die voorscreven landen, renten ende pachten daer gelegen syn, ende sullen alle jare verschijnen die vruchten van die voorsz landen als daer die gewoente of is, ende die voorsz renten ende pachten als die proper pacht brieven daer of wesende breder begrypen, ende verclaren, welcke voorsz brieven van 't voorsz goet die voorsz Donateurs ende Fundateurs gelieden ende mits desen belyen met gesamender handt, dat zy die voorsz brieven tot profijt van 't voorsz *Officium* van te vooren overgelevert, quyt geschouwen ende opgedragen hebben vry uyt der handt ende an handen Heeren Symon Jansz, Prior van 't Regulieren Cloester buyten Amsterdam daer tegenwoordich wesende ende belyende die in manieren voorsz ontfangen ende onder die protectie ende bewaernisse van syn voorsz Cloester te hebben gelevert ende gegeven te hebben, gelyck zy mits desen die selfde brieven *realiter & cum effectu* als voere, hem Prior voorsz tot profijt als vooren alsoe quyt schelden, overgeven ende opdragen met alle alsulcke recht ende toeseggen zy totten landen, renten, pachten ende brieven voorsz hadden of pretenderen gehadt te hebben voor date van desen ten ewigen dagen voor haer, haerder erven ende nacomelingen. Ende beloefde die voorsz Prior voor hem ende syn naecomelingen aen handen myns naegescrevens openbaer Notary, als een openbaer ende autentyck persone, met een solemnele stipulatie uyt name ende van wegen allen ende ygelycken diet roert oft roeren mach in toecomende tyden

die

die voorsz brieven te bewaeren ende die bewaernisse van dyen te hebben ende te houwen ten ewigen dagen tot behouf ende profijt van 't voorsz *Officie Ducoe In pura, mera, valida fide & irrevocabili quæ dicitur inter vivos, nulla spe repetendi aut rehabendi ullo unquam tempore nec aliqua occasione, seu ingratitudinis causa, aut paupertatis vicio, seu ob defectum alimentorum revocanda.* Stellende Godt van hemelryck in die proprieteyt, ende den Officiant in der tyt wesende die 't voorsz Officie bedienen sal duerende syn tyt in die possessie ende bruyckweer van den voorsz landen, pachten ende renten, ende niet langer. Behoudelick dat die voorsz Officiant van 't voorsz Officie sal gehouden ende schuldich wesen, ende blyven ten ewigen dagen die Kerck of Fabryck-meesters vanden voorsz Kerck van Abcouwe totter voorsz Kercke behoeft van nu voort an ten ewigen dagen voor wyn, waslicht ende broot, 't welck men totter voorsz *Officium* behoeven sal, te geven, leveren ende betalen sonder afbreck twee gouden Ryns gulden 's jaers, ende daer voor sullen die voorsz Fabryckmeesters van de selfde Kerck van Abcouwe schuldich wesen die voorn. wyn, waschlicht ende broot alsoe veel men totten voorsz *Officium* eerlick behoven sal te leveren, zonder van dyen in gebreecke te wesen ten ewigen dagen, op den verboernisse van dyen voorsz twee gouden Ryns guldens 's jaers, ende die als dan te comen tottet voorsz *Officium*, ende dan sal die Officiant voorsz gehouden wesen 't voorsz *Officium* te versiene alle jaer ten ewigen dagen van 't voorsz broot, wyn ende waschlichte voorn. alsoe dat met eeren behoven sal, sonder daer in eenige gebreecke te wesen in eniger manieren; *Van welck voorsz eewich Officium die voorsz Fundateurs behielden tot hem beyden van een ygelyck van hem beyden leven die presentatie, nominatie ende collatie*, alsoe dat zy ende die lanckstlevenste naet overlyden van eenich van hem beyden zullen duerende haerder leven; *Ende nae haerder beyde overlyden die Prior indien die thuys* ende present is, *ende in syn absentie syn Procurator inder tyt wesende van 't voorsz Regulieren Cloester buyten Amsterdam Collateurs, Patroons ende Gifters wesen*, ende tbewint, presentatie, nominatie ende collatie van dyen hebben ten ewigen dagen ende behouden, alsoe dat

zy

zy mitsdesen dan gehouden ende schuldich sullen wesen binnen veerthien dagen nae 't overlyden van den Officiant voorsz., tottet voorsz Officie alsoe dicke ende menichwerf dat by doot ende overlyden of merckelick quade regemente vanden Officiant niet bedient en werdt alst behoert, alsoe dat die Pastoor of zyn Vicecureyt of die Kerckmeesters of die bueren voorsz van Abcouwe daer over clagen, ende nae dat hy dan van den voorsz Collateurs daer van vermaent sal wesen als dat behoort ende hem dan niet en betert, een goet ander Priester daer toe te presenteren ende te nomineren, hem dat voorsz Officie confererende nae teneur van desen, daer zy fundateurs die conscientie van den Patroon dan wesende mede belasten, ende die sal schuldich wesen sonder enige exceptie 't voorsz *Officium* te bedienen in allen voorsz manieren nae forme ende teneur van desen, welck last alsoe nae 't overlyden van den voorsz fundateurs van 't voorsz *Officium* ten ewigen dagen daer toe te moeten in manieren voorsz een goet Priester te presenteren als dat vaceert of qualick bedient werdt als voorsz, die voorsz Heer Symon Jansz Prior ende Henrick Jacobsz Procurator van 't voorsz Regulieren Clooster daer tegenwoordich wesende voor haer, haerder naecomelinge uyt name ende van wegen haerder voorsz Clooster tot een danckbaerheyt van veel duechden, die de voorsz fundateurs haren voorsz Cloester eertyts bewesen ende gedaen hebben, ende tot groote bede ende naerstelick versouck vande voorn. fundateurs aengevaert ende tot hem genomen hebben; Belovende mits een solemneel stipulatie uyt name als voren, an handen myns nagescreven openbare Notarii, als openbaer ende autentyck persone uyt name ende van wegen allen ende ygelycken diet roert ofte roeren mach in toecomende tyden, die voorsz last te presenteren totter voorsz *Officium* een goet eerbaer Priester op ende in tyden ende in allen manieren als voorsz staet, welcke tegenwoordige fundatie van 't voorsz *Officium* ende die opdracht, overgift ende quytscheldinge van die voorsz goeden daer toe gegeven met alle ende ygelycke articulen ende puncten daer inne begrepen met alle daer anhanget ende cleeft, anhangen ende cleven mach nae forme ende teneur voorsz, seyden ende wilden seggen ende willen die voorsz fundateurs

met gesamender handt ende elcx byfonder guet vast te wezen ende te blyven ende ten ewigen dagen haer effect te sorteren nae allen rechten geestelycke ende gewoenlycke ofte waerlycke, niet tegenstaende enige solemniteyten die daer inne vergeten mogen wezen die zy gehouden willen hebben als expresselick van woordt tot woordt daer inne verclaert te zyn, noch oock enige exceptien, cavillatien van bedroge verckloickt behaelt of anders geseyt of gescreven dan geschiet te wezen, of van contrarie noch oock enige statuyten, handvesten, indulten, wilcoeren, plebisscîten, policien, noch enige rechten of gewoenten ter contrarie, die zy alle ende ygelick, van te vooren nochtans van my openbaer Notario daer op genoech gewaerscuwet, afgingen ende vertegen, afgaen ende verthyen mitsdesen, belovende die in alle haerder leden te onderhouden ende doen onderhouden, ende ter contrarie van dien niet te doen, noch doen doen, noch in geenre manieren attenteren te doen nu noch tot genen tyden met recht noch metter daet voor haer, haerder erven ende naecomelingen an handen myns naebescreven openbaer Notarii mits den solemneel stipulatie als voere, als een openbaer ende autentyck persone uyt name ende van wegen allen ende ygelick diet roert oft roeren mach in toecomende tyden *sub hypotheca & obligatione omnium & singulorum suorum bonorum mobilium & immobilium præsentium & futurorum, salvo jure matricis Ecclesiæ.* Alle dinck sonder arch ende list; Op ende van alle ende ygelick dat voorsz. staet die voorn. fundateurs ende elcx van dyen begeerde van my openbaer naegescreven Notario gemaect, geconficieert ende gelevert te hebben een openbaer instrumente of meer in den besten forme. Gedaen ende geschiet t'Amsteldam ten woenhuyse van my naegescreven openbaer Notarii op myn slaepcamer, ten jare, indictie, maente, dage, ure ende Spausdoms voorsz. Daer by tegenwoordich, over ende an wesende die eersamen Heer Aernt Egbertsz, Egbert Jansz *aliàs* Block, Priesteren, Symon Claesz *aliàs* R ser, Clerck ende *Artium Magister*, ende Willem Matthysz Leeck, alle Borgers ende inwoeners van Amsteldam voorsz t's Bisdoms van Utrecht voorn. tuygen daer toe gebeden geroepen ende genoodt.

En

En tot bekrachtiging en bevestiging van al het bovenstaande, en van ieder in 't byzonder, heeft gemelde *Jakob*, voor zich zelven en als voogd van zijne huysvrouw *Petronella*, zijn zegel aan de tegenwoordige akte doen hangen.

Was aldus onderschreven: En ik *Henrik Matthysse van Amsterdam*, kerkelijk persoon onder het Stift van Utrecht, door Pausselijk en Keizerlijk gezag en door gewoonlijke toelaatinge openbaar Notaris; dewijl ik al het bovenstaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder; als het op de gezeide wijze gedaan en verricht wierd, benevens de bovengenoemde getuigen heb bygewoont, en 't zelve aldus heb zien en hooren verrichten; zoo heb ik deze tegenwoordige openbaare akte, dewelke met mijne eige hand getrouwelijk geschreven en ondertekent, en door 't aanhangen des zegels van gemelden *Jacob Janse*, anders *Leeuw*, bezorgt en bekrachtigt is, daar over opgestelt, geschreven, ondergeschreven, afgelezen, en op deze form gebragt; en heb dezelve, des verzocht en gebeden zijnde, met mijn zegelring, naam, en toenaam, dewelke ik gewoon ben te gebruyken, ter oirkunde, bevestiginge, getuigenisse en betekeninge der waarheit van al het bovenstaande, ondertekent.

Was ondertekent Hendrik Matthysse van Amsterdam.

Copia Copiæ van zijn transfix.

Wy *Frederik van Baden*, Bisschop van Utrecht, maaken aan een ieder, ter eeuwige gedagtenisse der zaake, bekend dat wy wegens *Jakob Janse Leeuw* en *Pieternelle Boudewyns*,

echtgenooten, ootmoediglijk gebeden zijn dat wy ons wilden gewaardigen aan de oprechtinge, ſtichtinge, en begiftinge van het outaar en de kapellanye in de Parochikerke van Abkoude, onder ons Biſdom behoorende, zoo als alles in den brief door den welken onzen tegenwoordige brief geſtoken is uytgedrukt ſtaat, onze toeſtemming te geeven, en dezelve door ons gezag te beveſtigen. Zoo is het dan dat wy, voor de vermeerderinge van den goddelijken dienſt genegen, en daar door het gemelde verzoek gunſtiglijk aangenomen hebbende, aan gemelde oprechtinge, ſtichtinge en begiftiginge onze toeſtemming geeven; en dezelve, zoo als ze gedaan zijn, uyt krachte van den tegenwoordigen brief door ons ordinaris gezag beveſtigen. Ook ordoneeren wy uyt krachte van dezen brief dat de goederen van 't zelve beneficie voortaan kerkelijke goederen zullen zijn, en de kerkelijke beſcherminge zullen genieten: behoudens altijd het gemeene recht, en het recht der Moederkerke; 't welke wy in geenen deele gezint zijn te verkorten. Gegeven onder ons zegel van gewigtige zaaken: in 't jaar des Heere 1503. den eerſten dag van Auguſtus.

Was ondertekent,

B. BEYER VOOR BUSS.

Onder ſtonde aldus geſchreven,

Gecollationeert tegens ſyn originael Inſtrument, bezegelt met een uythangende zegel in groene waſſe, ende tegens ſyn transfix bezegelt met een uythangende zegel by transfixe in rode waſſe, ende tegens beyde bevonden accorderende, by my *Dirrick van Teylingen*, ſacra Apoſtolica

lica auctoritate openbaer Notaris, ende tottet selve officie by den Hove van Hollandt geadmitteert, T'oirconde myn signature hier onder gestelt op den 11. Octobris Anno 1560. ende was onderteyckent, *ita est*,

THEODORICUS DE TEYLINGEN,
Notarius.

Lyst van de goederen en inkomsten der kerke van Abkoude.

Een erfpagt van . . .	8	8
5. en een half Mergen land, . .	10	2
Een los-renten 't jaers, . .	7	14
Nog een rentje van . . .	0	16
Een erfpagt, . . .	2	5
Van een Mergen lands, . . .	2	6
19. Hond lands, . . .	5	12
Nog een los-rente, ...	5	0
7. Mergen lands, . . .	11	17
Eenige pagtjes, . . .	1	0
9. en een half Mergen lands, . .	45	0
Nog van eenige renten en huyshueren, .	5	0
7. Mergen lands, . . .	15	7
Een Hofstede genaemt de Nesse, .	3	3
14. Hond lands, . . .	5	0
Nog 42. Mergen lands, als ook eenige renten, en geven jaerlyks, . .	61	9
	189	19

Lyst van de goederen der Pastorye.

23. Mergen lands, ...	25	0

Lyst der goederen van S. Jakobs Vikarye.

12. Mergen lands, ...	33	0
Noch van diverse saken, . .	15	0
	48	0

Lijst der goederen van O. L. Vrouws Vikary.

14. Mergen lands, ...	45 - 0
Aen erfpachten, huyshueren, enz. .	6 - 0
	51 - 0

Dit dorp/ naar het bescheid dat ik 'er van gevonden heb/ is zedert de bekende Verandering allereerst bedient door den Pastoor der plaatze * Meester Johan Niklaasse de Visscher, dewelke daar overleden is den 28. van December 1647. Hy is opgevolgt door Pieter van Rhijn, dewelke zijnen voorzaat naar 't andere leven is gevolgt den 2. van November 1650. In zijne plaats is gekomen Gerardus van Delden, dewelke zich van zijne pastorye ontslagen hebbende / te Haarlem is gestorven den 10. Fe-bruary 1692. Na hem is Johan Venninx, een Oorschoter / lange jaaren Pastoor van Abkoude geweest: dewelke in Maart 1716. is overleden. Hy heeft tot nazaat gehad Theodorus van Aalst, een Utrechtenaar / dewelke te Loven in de Godtgeleerdheit is onderwezen.

Pastoors.

MYDRECHT.

Mydrecht eene Moederkerk.

In eenen brief van 't jaar 1085. behelzende zekere verwisseling van kerkampten word te kennen gegeven dat dit de voornaamste plaats in de Veenen was / dewelke het Stift van Utrecht en 't Graafschap van Holland nederzydsch bepaalde. Een parkementen brief der Utrechtsche kerke / van 't jaar 1201 / maakt

* In de akten van 't Haarlemsche Kapittel word hy *Ordinarius* genoemt.

ook

ook gewag van deze plaatze; en de openbrief van Innocentius III, of liever IV, dewelke boven bygebragt is / spreekt van het dorp Mydrecht met de kerke; te kennen geevende dat 'er meer plaatzen en kapellen onder behoorden.

Het is tegenwoordig noch een dorp; waar over de Proost van S. Jans kerke te Utrecht het gezag plagt te hebben. De gemelde Proost heeft hier / en in de omleggende dorpen en vlekken / niet alleen het middelbaar maar ook het hooge rechtsgebied gehad: dat is; hy had 'er het recht van den zwaarde / van halszaaken te vergeeven / van ordonantzien te maaken / enz. Zodanige ordonantzien zijn te Mydrecht en te Camen noch uytgegeven in 't jaar 1598. dewelke door Ant. Matthæus, in zijn werk van de stichtingen der kerken aan 't 129. zijdje / opgegeven worden.

Zoo had Mydrecht dan een hoofd- of moeder-kerk; in dewelke het kruys van onzen Zaligmaker / de Allerheiligste Maagd / en S. Jan, met een zonderlinge eerbiedigheit gevierd werden. De Proosten van S. Jans kerke hadden 'er het recht van patroonschap; dat is van 'er den Regent der Parochi-kerke aan te stellen: welk recht noch in de laatste tyden door de Staaten van Utrecht aan de Gravinne van Salms / als den Proost verbeeldende / is toegewezen.

De kerkwijding word 'er jaarlijks gevierd op den eersten Zondag na O. L. Vrouws Hemelvaart.

Behalven het hoofd-outaar zijn 'er in de kerke noch 2. outaaren geweest: het eene van 't H. Kruys / van S. Jan den Dooper, en van S. Jan Evangelist; het andere van de H. Outaaren.

Maagd Maria, van S. Steven, en van den H. Belijdder Antonius: staande het eene aan de noordzijde / het andere aan de zuydzijde der kerke. Aan deze outaaren is tot behulp van den Pastoor opgerecht een altijddurende kapellany ofte vikary: onder dit beding dat de gene/ dewelke de gemelde kapellanyen zoude bedienen / gehouden zouden zijn zijn vast verblijf in de Parochi te houden; alle weeken een zeker getal van Missen te leezen en de jonkheit te onderwijzen. Dit alles staat breeder uytgedrukt in den volgenden brief van Johan Ingenwinkel, Proost van S. Jans kerke:

Wy *Johan Ingenwinckel*, by der genaeden Goits Proest ende Archidiaken der Kerken St. Jans T'Utrecht, Prothonotarius des Heyligen Stoels van Romen, Heere tot Mydrecht, Wilnes, Zevenhoeven &c. Doen koudt ende kennelick allen den genen die desen onsen oopenen brief zellen zien of hooren leesen, dat wy altyt geneycht zyn tot vermeerderinge des Godtlycken dienst, ende byzonder op plaetsen ende steeden daer wy onse Jurisdictie ende Heerlickheeden hebben ende gebruycken; Soe hebben wy ter oitmoediger begeerten ende beeden van onzen lieven ende gueden ondersaeten Kerckmeysteren inder tyt ende gemeenen inwoenren ende gebueren van onzen Dorp tot *Mydrecht*, om sonderlinge goede affectie ende gunst wy tot ten zelven draegende zyn, tot meerder hulp, troost, toeverlaet ende onderstandt der Parochilycker Cure den Cureyt ende Pastoer inder tyt ende der gemeenten ende ondersaeten ons voorsz. Dorps van *Mydrecht*, behoudelycken nochtans ons, onser Proestien ende der voorsz. Cure ofte Parochiekerke hoeren gueden recht, alsoe dat deze naebescreven onze belieft verlyenghe ende consent den voorsz. Cureyt nu inder tyt of die hyer naemaels wezen zal, tot genen hinder prejuditie of achterdeele en zy, mer meer tot hulp ende verlichtenisse als voorsz. is, geerne gegost, belieft ende geconsenteert; geven, believen, ende con-

consenteeren mit dezen, dat daer wezen zal voort van desen dach aen ten eewigen daegen tot een nieuwe Capelaer ofte *Vicarie* in ende binnen der voorsz. onse Parochiekerk van *Mydrecht* op twee altaeren gesticht ende gewyt, in die eere des Heyligen weerdigen Cruys ons lieffs Heeren, des heyligen Maeget *Maria* moeder Goits, sint *Jan Baptist*, ende sint *Jan Evangelist*, ende sinte *Steven* eerste Martelaer, ende sinte *Antboenis* des heyligen Confessoers, gelegen in die voorsz. Kercke, dat een altaer aen die noortzyde ende dat ander altaer aen die zuytzyde, op welcken altaeren ende *Vicarie* ofte Capelerie voorsz. dat dienen ende wesen zal een Cappellaen ofte *Vicarius* die Priester is, of binnen 's jaers Priester hem laeten wyen mach, ende die voort anders daer bequaem ende nut toe is, ende deze Priester zal gehouden wezen om alle weecke te leesen op ten voorsz. altaeren vier leesende Missen, die hy gehouden wezen zal te doen op alsulcke daegen dattet den Pastoer nyet hinderlycke en zy, te weten, alsoe die Pastoer zelver op heylige daegen ende Sonnendages die Hoochmisse doet of yetmandt anders voor hem ende men dan Sermoen doet onder der voorsz. Hoochmisse, soe sal de voorsz. nieuwe Cappellaen ende Vicarius toeven ende beyden thent dat voorsz. Sermoen ende die Predicaet gans ten eynde ende uyt is, ten waer by consent ende will des voorsz. Pastoers inder tyt ofte onser indien wy daer tegenwoirdich waeren. Oik en zal dese Cappellaen ende Vicarius voorsz. hem gans nyet onderwynden dan eenigen dienst ofte Missen te leesen ofte singen op ten hoogen altaer inder Kercken voorsz, ofte hem onderwynden kinderen te doopen, 't heylige Sacrament den gesonden ende siecken of den heyligen Olye te geven, Biechte te hooren, te Preecken of Testamenten vanden siecken te soryven, of nyemant die voor die Kerck opentlyck trouwen te benediceren, ofte kraemvrouwen inne te leyden, mer sel hem dezer ende allen anderen zaecken ende punten die dat recht ende heerlickheyt der Coren voorsz. aengaen moegen, ganssełyck leech staen ende sich daer nyet van onderwynden, ten zy by wille ende believe ofte begeerte des voorsz. Pastoers inder tyt, dien hy alsdan te dienst ende staede mach weezen, sel nochtans blyven altydt

verbonden om te leesen zyne vier Missen voorsz., ende wat men hem op zynder voorsz. altaeren in offerhande brengt dat zal hy behouden moegen buyten den Pastoer daer van yet te geven. Sel oick ende principalycke dese Cappellaen gehouden wezen aldaer binnen onzen Dorp tot Mydrecht, (1) een oepen Schoel te houden, die kynderen knechtkens ende maechdekens te leeren dat hem van noode te weeten is: als hoor *Pater noster*, ende *Ave Maria*, (2) 't Gelove in Duyts ofte Latyn als dat beste dienen sel, ende diet van staede wesen zal te leeren zinghen ende Misse dienen, ende scryven &c. nae gelegentheyt ende qualiteyt der persoenen, om een reedelick ende gewoentlyck loon, als men daer van myt den voorsz. Cappellaen overcomen kan. Voort soe zal dese Cappellaen ende Vicarius tot zyn onderhoudinge die somme van vyf pont Vlaems Hollands zwaer gelts jaerlicx, ende alle jaer boeren ende ontfangen, dat hem de voorgen. onse gebueren ende ondersaeten van Mydrecht voorsz. vestigen ende bewysen sellen, ende oick nu totter voorsz. *Vicarie* of Capelerye voorsz. gegeven hebben, ende noch by Goits gratie uyt caritaten om Goits willen geven ende bespreecken zellen, welcke gueden renten ende toevallen wy Proest voorgen. als geestelick ende ordinaris Rechter door gansse onse Heerlickheyden, waer die gelegen ende bevonden zellen worden, mortificieren ende geestelicken maecken, bevelen niettemin onsen Baljuwen, Schouten, Rechters . . . . ende allen anderen onsen Officieren, dat zy dese gueden tot deser *Vicarie* nu gegeven, of die hier naemaels gegeven zellen worden, laeten genieten ende gebruycken alle alsulcke vryheyden, liberteyten ende francysen als geestelycke gueden nae ouden heerkomen toebehoort. Ende waer dat saeck dat dese voorsz. renten verghingen ende nyet vervolt en worden, alsoe datter een Priester inder tyt niet op leven en mocht, noch oick zoe veel nyet en bleef dat men desen dienst van vier Misse hier op doen mocht, soe sellen als dan onse Kerckmeysteren inder tyt dese renten die dan blyven, selver opboeren, ende daer van laeten doen alle weecke twee Missen op ten altaeren voorsz, die men den Pastoer in der tyt ons Dorpen van Mydrecht bevelen zel te doen om een redelyk ende ge-

gewoontelyk loon. Ende waer dat zaeck dat die Pastoer voorgen. hem hyer swaer in maeckten ende dat nyet doen en woede om een redelick, ende gewoenlicke loon als voorsz. is, soe sal men deze Missen laeten moegen doen op een ander plaets binnen onser Proestyen voorgen. soe veer datmen dat by brengen mach ofte op een ander plaets daer dat best dienen sal. Voirt zal dese eerste presentatie van deser *Vicarie* voorgen. dese reyse ende voort ten eeuwigen daegen in toecomende tyden als die verschynt by doode, ressignatie, cessie ofte anders, behoeren alleen aen die Bailliuwe ende twee Kerkmeysters in der tyt onses Dorps van Mydrecht voorsz. die welcke gehouden zellen wezen, by raet altyt nochtans ende guetduncken onses Proests, die nu is of naemaels wesen zel, ofte in onser ende onser naecomelingen Proesten ofwesen ende absencie by raet ende guetduncken onsen Officiael inder tyt wezende, te presenteeren ende noemen eenen Priester die daer toe bequaem ende nut wesen zel, of een ander guet Clerck die binnen 's jaers nae die presentatie van desen, Priester laeten wyen zal, soe veer hy dan daer oock bequaem zal wesen; ende zal voort in die institutie hier van behoeren ende blyven alleen aen ons Proest ofte onsen Officiael inder tyt als dat recht is. Ende om alle dat geen dat voorseyt is zoe veel te bet moegen onderhouden te worden, willen wy Proest voorgen. ende ordineeren by guetduncken onser ondersaeten voorsz, voor ons ende onsen naecomelinghen Proesten voorsz. onverbreeckelicken te onderhouden, dat deze voorgen. Priester, Vicarius ende Cappellaen gehouden zal wesen staech te resideeren, ende woenen in den huyse ende opter Hofstede staende by den Kerckhove onser Kercken voorsz, hier toe by den voorsz onzen gebueren ende ondersaeten int jaer ons Heeren duysent, vyfhondert ende ses, geordineert ende getimmert. Ende waer dat zaecke dat dese Priester ende Vicarius voorsz. hem absenteerden boven een maent aen een volgende ende nyet staech en resideerde, alsoe dat daer gebreck in zynen dienst, Missen ende Schoelhouden merckelicke geviele, soe sal hy priveert wesen ende dese *Vicarie* sal dan vaceren ende ledich wesen, alzoe dat die Bailliuwe ende Kerkmeesters voorsz, by ons ofte on-

zen

zen Officiaels goetduncken ende raet eenen anderen Prieſter, of die binnen 's jaers Prieſter worden mach, ende hier toe bequaem is, dan preſenteren moegen, om te hebben van deze Capelere voorſz. Alle dinck ſonder arch ende liſt, ende quetſinge der Paſtorye voorſz, als dat breder boven beſcreven ſtaet. In kenniſſe van dezen hebben wy onzen zegel aen dezen brief doen hangen int jaer ons Heeren 1506. op ſunte Bartholomeus dach des Heyligen Apoſtels.

Broederſchap.

Behalven de gemelde Vikary was 'er in dezelve kerke een Broederſchap van de H. Maagd Maria; **wiens inſtelling en regelen in den volgenden brief ſtaan begreepen:**

In den naem des almachtigen Godts, onzes liefs Heeren Jeſu Chriſti, Soe ſinnen dit alſulcke mynelycke, broederlicke ende ſuſterlicke overachten, alſoe van *Ian Goevertſz.* ende *Ghysbert Mertenſz*, als Procuratoers in der tyt, *Volpert Meynertſz*, *Outgen Claeſz*, *Willem Gerritſz*, *Merten Peterſz*, *Henrick Iacobſz*, *Vranck Claeſz*, *Willem Ghysbertſz*, *Henrick Andreſz*, *Cornelis Gerritſz*, *Eerſt Reverſz*, als Broeders in den beginne der Broederſchap geſticht in der Kercken tot Mydrecht op *onſer lieven Vrouwen outaer*, ende op dat heylige *Cruys outaer*, in der eeren *Maria* die lieve moeder Goits, ſint *Anthoenis* ende ſinte *Steven*, ende dat heylige Cruyces outaer is gewyrt in die eer van den heyligen *Cruyces*, ende ſint *Ian Baptiſt*, ende ſint *Ian Evangeliſte*, tot trooſt onzer alre zielen ende all onzer vrienden zielen, ende alle onzer naecomelinger zielen die nae ons Broeders weſen züllen in der toecomender tyt deſe voorſz. Broederſchap., ende voor die zielen van alle die geene die deſe Broederſchap guedt doen zullen, daer wy ons ende alle onſen Broederen die nu zyn ende naemaels weſen zullen, mit gueden voorzien ende bi raede hem voorboeden hebben als deſe Ordonnantie ende punten der Broederſchap voorſz. tot eewigen daegen vaſte ende ſtede te houden, te vermeren ende te verbeteren; ende nyet te verargeren. In den eerſten, ſoe maecken wy ons zelven ende alle die nae ons in deſe voorſz. Broederſchap

zul-

zullen coemen, volcomen Broederen ende Susteren te wezen myt malcander van die Broederschap voorsz. *Item* zoe willen wy ordineren dat alle die geene die in onzer Broederschap voorsz. ende Susterschap ontfangen worden, zullen guede, eerbaer mannen ende vrouwen wezen, die tot gueden naem ende geruste staen, tot zoe veele mannen ende vrouwen toe als in onser voorsz. Broederschap begeren te wesen, want wy die gratie niemant ontrecken willen alsoe verde als zy der voorn. Broederschap bequaeme synt. Ende zoe wie dat nae dezer tyt Broeder ofte Suster begeert te wezen inder voorsz. Broederschap, die zal comen voor die Procuratoers ende de Broederen als zy ter Misse comen, ende bidden den gemeenen Broederen die dan daer zynt, dat men hem om die minne Goets willen ende Maria synre liever moeder daer inne ontfangen willen, ende zoe wes de Broederen die dan daer sinnen, of dat meere deel daer in doen, dat zellen alle die andere Broederen mede volgen. Ende soe wie dat in deser Broederschap of Susterschap begeert te wezen ende daer bequaem toe is als voorsz. staet, die zel daer vri in coemen omme Goedts willen ende gelden voort mit andere Broederen ende Susteren, ende nae zynre doot een gouden Rynschen gulden geven voor zyn doot-schult ende uthvaert. Ende zoe wanneer dat eenich van dese Broederen ende Susteren sterven, soe zellen die levende Broederen ende Susteren der zielen terstondt xxx. Ziele-Missen nae laeten lesen, ende daer zel elcke Broeder of Suster toe geven eenen halven ouden Vlaems. Ende zoe zel elcke Broeder ende Suster spreecken drie *Pater noster*, ende drie *Ave Marien* voor die levende ende doode Broeders ende Susters dezer Broederschap voorsz, als zy dat van staden zyn. *Item* zoe zel dese Broederschap hebben altoos twee Procuratoers, die deze Broederschap eerlyk zullen regeren, ende die zellen daer ellicx twie jaeren aen blyven, alle jaer soe zel daer een ofgaen, ende daer zal men eenen anderen voor kiesen in zyn steede, ende zoe wie dat daer toe gecoeren wort die en zal dat nyet moegen weigeren in geenre wys. Ende dese Procuratoers en zellen geene Schout moegen maecken dan by den gemeene Broederen van dezer Broederschap voorsz, die men daer toe saemen ontbie-

Op het oktaaf van S. *Agnes* zal de Pastoor eene Mis zingen, en zal bidden voor de zielen van *Henrik Jakobse*, en van *Griet* deszelfs huysvrouw.

Op S. *Pieters* avond zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van Frederik *a Claes Dirkse, en Griet zijne huysvrouwe, waer van de Pastoor heeft* XIIII. *ß. uyt Jan Cornelisse Bruwezeer.*

Op vrydag voor den zondag *Letare* zal de Pastoor eene Mis leezen, en bidden voor de zielen van *b Marten Pieterse ende Geert zijn huysvrouw, ende noch eene Misse daegs na haere jaergetyde.*

Op het feest van de Boodschap zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Henrik Jakobse*, en van zijne huysvrouw *Margriet.*

Dingdags na het Oktaaf van Paasschen, en dingsdags na den zondag *Misericordia*, zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Dirk Eerstense* en van de genen die dat gebed van rechtswege zoude mogen toekoomen: en hy zal drie stuyvers genieten, die de Kerkmeesters hem zullen betaalen.

c Willem Willem Jansz. *heeft besproecken tot een vertroestinghe zynder zielen jaerlics een Keysers gulden uyt een bruycweer van outs genoemt* Jan Splinters weer, *waer van die Kercke tot* Myert *sal hebben vyf stuvers, die Pastoer vyf stuvers, die Capellaen ende die Coster vyf stuv. t'saemen, el een stoter, die rechten armen vyf st. welcken die Kerckmeesters sullen ontfangen, ende den armen uytdeelen, mits voerwarden, dat die Pastoer, ende die Capellaen,*

a Dit stond in 't Duytsch uytgedrukt.
b Dit stond ook in 't Duytsch.
c Dit stond wederom in 't Duytsch.

ende

ende die Coster Vigilie sullen singen op zyn jaergetyde, te weeten op ten vyfden Sonnendach naer Paeschen, ende die Kerckmeesters sullen opsteecken dat volle licht.

Op S. Jans avond zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Henrik Jacobse*, en van zijne huysvrouw *Margriet.*

Daags voor S. Pieter en Paulus zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Jakob Klaasse*, en van zijne huysvrouw *Christina.*

Op het oktaaf van S. Jan den Dooper zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Jakob Klaasse*, en van zijne huysvrouw *Christina.*

Daags na het feest der Bezoekinge zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Klaas Jakobse*, en van zijne huysvrouw *Geert*: en hy zal twee stuyvers trekken; dewelke de Kerkmeesters hem zullen betaalen.

Op het oktaaf van O. L. Vrouws Bezoekinge zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Jakob Klaasse*, en van zijne huysvrouw *Christina.*

Op het feest van de Scheidinge der Apostelen zal de Pastoor eene Mis zingen, en bidden voor de ziele van den Koster *Jan Hendrikse*: [d] *waer van die Pastoor heeft een stoter uyt dat cleyn boegaertgen*; van 't welke beneden zal gesproken worden.

Op sint Jakobs avond zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Jakob Klaasse*, en van zijne huysvrouw *Christina.*

[e] *Die Pastorye heeft verpacht van Jan Henricsz die oude Coster dat cleyn boogartgen over die wete-*

[d] Dit stond wederom in 't Duytsch.

[e] Dit alles stond al wederom in 't Duytsch, 't welke wy gedurig maar uytschrijven.

ringh leggende aen die Dieflaen jaerlix IX. *ft. ende noch een stoter, dwelck die Pastoer inhoudt voer die Misse die hy singt op den dach van die verscheydinghe der Apostelen. Deese negen stuvers gheeft nu ter tyt die Pastoer Jan Henricsz. Scholenaer, met noch een stoter uyt de huysinghe of erf daer die Pastoer woent. Somme die Pastoer moet jaerlics geven aan Jan Henricsz Scholenaer* XII. *ft.*

Op het feest van Christi Verheerlijkinge zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Hendrik Jacobsz* ende *Griet* zijne huysvrouwe.

Daags voor O.L.Vrouws Hemelvaart zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Jacob Claesz Vinck* ende *Christina* zijn huysvrouw.

Op het Vigilie van Bartholomeus zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Jacob Claesz* ende *Christina* zijn huysvrouw.

Op S. Michaelis avond zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Hendrik Jacobsz* ende *Griet* zijne huysvrouw.

Op den feestdag van den H. Lucas zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Johannes de Koster* en zijne ouders, te weeten *Henric Jansz* ende *Catharina* zijn huysvrouw.

Op den feestdag van S. Crispijn zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Hendrik Andriesz* ende *Elisabeth* zijne huysvrouw.

Op Allerheyligen avond zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Hendrik Jacobsz* ende *Griet* zijne huysvrouw.

Op S. Maartens avond zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Hendrik Jacobs*, en *Margriet* zijn huysvrouw.

Op den eersten December zal de Pastoor een Mis zingen, en bidden voor de zielen van *Folpert*

pert Meynertſz ende *Anna* zijn huysvrouw, *waer voer die Paſtoer heeft dat Bogertgen over die wete-ringh. agter aen zyn huys.*

In 't jaar 1567. heeft de Heer Johan van Reneſſe, Kanonnik en de Officiaal van den Proost en Aartsdiaken van S. Jans kerke / in een geschreven boekje aangetekent het verslag van zijne bezoekinge / die hy den 6. Juny in 't zelve jaar had gedaan: uyt dit boekje / daar de toestand van de Parochie te Mydrecht ook op-getekent staat / hebben wy het volgende ge-trokken:

Wat de kerkvaaten dewelke tot het uytrey-ken der Sakramenten dienen, de Doopvont, en 't vordere belangt, dat alles was in een goeden ſtaat. Daar zijn geene kerkelijke ampten (*be-neficien*:) alleenlijk is'er de bediening van Kapel-laan, dewelke door 't Broederſchap van de H. Maagd Maria onderhouden word; welk Broe-derſchap hem jaarlijks 36. gulden opbrengt. De gemelde Kapellaan houdt een ſchool, waar in hy geholpen word door eene eerbaare vrou-we. De Kerkmeeſter is vermaant, om binnen een maand tijds drie regiſters van alle de goede-ren der kerke te doen opmaaken. Wat de on-derdaanen belangt, daar zijn 'er vier, dewelke op het laatſte Paaſchfeeſt niet te kommunie zijn geweeſt: te weeten *Hendrik Jakobſe*, *Klaas Kor-neliſſe*, anders *Molener*; *Jan N.* en *Klaas Snijder*. De gemelde onderdaanen vieren de heiligdagen noch tamelijk: maar onder de goddelijke dien-ſten zitten ze met menigte in de kroegen. De Paſtoor heeft by de 100. gulden aan inkomſten. De Koſter word door de gemeente aangeſtelt; en geniet van ieder huys vyf ſtuyvers. Het huys, daar de Paſtoor inwoont, is aan de Paſto-

Toeſtand der Parochie van Mydrecht.

rye gemaakt. De Pastoor had de Synodale ordonantzien niet: gelijk ook niet de Dekreeten der Kerkvergaderinge van Trenten: maar op 't bevel des Officiaals heeft hy belooft dat hy die binnen eene maand zal maaken te hebben. De Kerkmeesters doen 's jaarlijks hunne rekening voor den Pastoor, den Schout, en de Schepenen: en zijn vermaant dat zy 'er den Officiaal, of iemand anders van zijnentwege, moeten by ontbieden. Ook heeft hy den Pastoor vermaant zorg te draagen (3) dat de testamenten, voornamentlijk indien 'er iets voor godtvruchtige (4) inzigten gemaakt is, binnen het jaar uytgevoert werden: en daarenboven behoorlijke vlijt aantewenden om zijne kudde in de gronden des geloofs enz. te onderrechten. De Kerkcieraaden, Misboeken enz. zijn in goeden staat, en daar zijn twee kelken. De Pastoor, gelijk het gemeene gerucht van hem getuygt, is van een goed gedrag, maar hy schijnt geen geleerdheit over te hebben.

Uyt een geschreven rekenboekje blijkt dat de inkomsten van de pastorye te Mydrecht / soo uyt de landeryen en tienden als uyt de erfpachten voortkoomende / 117. gulden en eenen stuyver bedragen hebben.

Hier nevens gaat een andere lijst van de goederen en inkomsten der gemelde pastorye:

12. Mergen lands aen diverse partyen, en dan nog eenige ackers, . .	58	-	0
Van pagten van landen, uytgangen &c.	25	-	1
Van tienden jaerlyks, ...	16	-	0
	99	-	1

Van de Pastooren / die van ouds te Mydrecht gestaan hebben / zijn de twee volgende bekend:

Johan

Johan Hendrikse Scholenaar: Oude Pastoors.
Frederik Hendrikse, gestorven in 't jaar 1589.

DEKREET

Onder 't goedvinden van Mijnheer den Proost beraamd door den Officiaal.

De Heer Officiaal zou het dienstig oordeelen dat door eene openbaare ordinancie aan alle waarden en herbergiers verboden wierd voor iemand (5) wijn of bier te tappen ten tijde der goddelijke diensten. Dekreet van den Officiaal.

En daarenboven, dat niemand eenige handwerken zoude mogen doen op verbode dagen.

Ook zou 't hem oorbaar schijnen dat Mijnheer de Proost alle de Kosters-ampten naar zich trok; en dezelve vergaf aan bequaame persoonen; dewelke dan ook een open school zouden moeten houden.

Het zelve oordeelt hy over het aanstellen van eenen Fiskaal, dewelke de kerken dikmaals zoude moeten bezigtigen.

Ook zou hy het geraadzaam oordeelen dat de Officiaal de bezoeking der Pastoryen tweemaal 's jaars zoude doen, zonder hinder nochtans der kerken: want dezelve hebben doorgaans zoo sobere inkomsten, dat ze geene ongewoone onkosten konnen draagen.

Op een ongedrukt briefje / gekomen uyt de papieren van S. Jans kerkje / staat het volgende aangetekent:

Den 13. Augusti 1572. zijn 'er omtrent 500. Geuzen te Mydrecht geweest, dewelke aldaar, onder de aanvoeringe van *Adriaan van Duven-* S. Jans toren te Mydrecht afgebrandt.

voorde, de ſchans met S. *Jans* tooren in brand geſtoken hebben.

AANTEKENINGEN.

1. Daar is al dikwils [a] voor gezorgt dat de Paſtoors, zelfs op de dorpen, een open School moeſten doen houden, en door hunne Kapellaanen laaten bedienen. Deze Schoolmeeſters, om hen aldus te noemen, wierden doorgaans *Clerici* [b], ſomwylen *Clerici Parochiarum*, maar doorgaans *clerici Scholares* genoemt. *Ieder Prieſter*, zegt *Leo* IV [d], dat is Paſtoor, *hebbe eenen Schoolklerk* (*clericum ſcholarem*) en *Hincmarus* [e] van Rheims zegt, ... *Of hy wel een klerk heeft, die bequaam is om ſchool te houden, of om den Epiſtel te leezen ofte te zingen. Clericus*, om dit woord, dat in het tegenwoordige werk geduurig voorkoomt, by deze gelegendheit eens uyt te leggen, was niet alleen een kerkelijk perſoon te zeggen: maar wilde ſomwylen ook een geleerd of geſtudeert man betekenen. Doorgaans, en voornamentlijk in de allervroegſte en de laatſte eeuwen der kerke, word 'er een kerkelijk perſoon door verſtaan; en zoo hebben wy dat woord doorgaans ook vertaalt. Maar omtrent de middelſte eeuwen is het al dikwils genomen voor een geletterd perſoon; of ten minſte voor iemand die 't allebeiden, de kerkelijke wijdzels en de geleerdheit had; of 'er voor aangezien wierd. Het is onmogelijk iemand Klerk te noemen, zoo ſtaat 'er in *ſpeculum* [f] *Saxonicum, ten zy dat hy geleerd, gewijdt, en geſchoren zy.* Zoo

[a] In Capit. Caroli M. admon. ad Episc. c. 5. item c. 7. Stat. Riculphi Suessron. anni 889. c. 16. Hincmar. in Capitulis de Rebus Magistri c. 11. Capit. Walteri Ep. Aurel. c. 6.

[b] In Capitulari primo anni 802. cap. 23.

[c] In Concilio Emeritens. cap. 18.

[d] Leo IV. de Cura past.

[e] Hincmarus ibid.

[f] Lib. 1. art. 5. §. 4.

zegt

zegt *Odoricus* g *Vitalis dat* N. *om dat hy in de wetenschappen en andere kunsten zeer ervaren was*, *klerk of clericus wierd genoemt*. In de Kronijk van . . . . staat de volgende uytdrukking, *Hispanus quidam*, *Burdinus nomine*, *satis clericus*: daar clericus niet anders is als geleerd. Even eens spreekt de Historie der Eystadsche Bisschoppen : *Iste Ioannes Episcopus magnus clericus in jure canonico fuit*. Zelfs heeft dit plaats gehad in de h Italiaansche en Fransche i taale: en by de laatsten is k *clergie* ook genomen geweest voor geleerdheit; en *Clerkois* voor de Latijnsche taal. En dus is de naam *clericus* mettertijd aan alle Studenten, om datze naar de geleerdheit stonden, gemeen l geworden.

Hoe dat klerk of *clericus* naderhand genomen is voor 's Vorsten Schryver, Sekretaris, enz. behoeft hier niet opgehaalt te worden.

Maar om weder tot de Scholen te koomen, in het bericht van den Officiaal *Iohan van Renesse*, 't welke wat laager aangehaalt word, staat aangemerkt dat 'er behalven den Kapellaan ook eene eerbaare vrouw was, dewelke de jonkheit hielp onderwijzen. Die vrouw zal waarschijnlijk op de dochters gepast hebben: en 't is al meer gebeurt dat zorgvuldige Bisschoppen de Scholen van jongens en meysjens onderscheiden hebben; *Wy vermaanen de Pastoors*, zegt de gemelde *Riculfus* Bisschop van Soissons, *dat ze hunne Schooljongens in eene zedige tucht houden*; *en dat ze hen zoodanig in het leezen en in de wetenschappen onderwijzen*; *dat ze hen door hun eygen quaad gedrag niet en bederven*; *en vorder dat ze geene meysjes in hunne Schole laa-*

g Odoricus Vitalis lib. 3.

h *Grand Cherico in Iscrittura*: Joh. Villani l. 4. c. 3.

i *Aprez avoit les Deesses*, *toutes Legistes & Clergesses*; dat is geleerd: Martial *de Paris Arrests d'amour*: by Du Cange v *Clericus*.

k Liclerc *sevent moult par force de Clergie*, *que autre gent ne sauroient mi*. Robert Bourron. *dans son Merlin*. Zie Pasquier *Recherches livr* 8. c. 13. en Selden in Dissert. ad Fletam. c. 9.

l Zie den Schrijver de Disciplina Scholar. cap. 4. En Robertus de Sorbona spreekt aldus in een van zijne Sermoenen over de konsciencie: *Ille qui frequentat magis scholas*, *& diligentius magistrum audit*, *debet melior Clericus reputari*.

ten koomen, om daar benevens de jongens onderwezen te worden. Het is bekend dat 'er dikwils groote jongens en dochters noch t'School moeten gaan; hebbende de gelegendheit, om te leeren leezen en schrijven, niet vroeger gehad. En 't is niet minder bekend dat 'er niet al te zorgvuldig op den ommegang van die jonge maats gewaakt kan worden.

2. Het Vader ons en 't Geloofs-begrip van buiten te leeren is altijd onder de eerste pligten der Christenen gerekent geweest. Ja *a* S. *Augustinus* verhaalt van eenen *Dioscurus*, dat hy den Doop ontvangen hebbende zonder het Geloofs-begrip van buyten te kennen, kort daar aan met blindheit, en met eene algemeene lammigheit in alle zijne leden is geslagen. *Het Geloofs-begrip en 't Vader ons*, zegt de Synode van Forli *b* gehouden onder *Adrianus* I. *moeten alle Christenen van buiten weeten, van wat jaaren en gelegendheit dat ze zijn, zoo van 't mannelijk als 't vrouwelijk geslagt, jong en oud, slaven en vrije persoonen, kinderen, getrouwde persoonen, en ongetrouwde dochters Want zonder dezen zegen zal niemand deel konnen hebben aan 't Rijk der hemelen.* Op dezelve wijze spreekt *Theodulphus c* Bisschop van Orleans: *De geloovigen, van den oudsten tot den jongsten toe, moeten vermaant worden het Vader ons en het Geloof van buyten te leeren: en men moet hun voorstellen dat de gansche grond van 't Christene geloof op die twee zuilen gevestigt is. En zoo wie dezelve niet van buyten geweeten, of met ganscher harte niet geloost, of in zijn gebed niet dikwils opgezegt zal hebben, die zal niet gerekent konnen worden voor een katolijk mensch.* Even eens spreekt *d Regino Prumiensis* enz. Volgens eene *e* wet van de Engelsche kerke mogt niemand op het kerkhof begraven worden, die het Vader ons en 't Geloof niet van buyten had geleert: *Want*, staat 'er by, *die 't zelve niet heeft willen van buyten leeren, is den naam van een Christen mensch niet waardig.*

Maar over de woorden dewelke in den brief van *Jan Ingewinkel* volgen, *als hoer* Pater noster, *ende* Ave

a Ep. 67. *b* Cap. 33.
c In Capitulari cap. 22.
d In Capitul. lib. c. 274.
e Sub Edgaro Reg.

Ma-

Maria, *ende 't* Gelove *in 't Duyts ofte Latijn*, *als dat best dienen zal*; over die woorden, zeg ik, zou iets te bedenken vallen. En iemand zoude konnen vraagen of het voor die jongens en jonge dochters genoeg was het Vader ons, het Wees gegroet, het Geloof, in de Latijnsche taale te konnen opzeggen; daar het wel te denken ſtaat dat die jonge maats, dewelke het Vader ons noch van buyten moeſten leeren, de Latijnsche taal niet geleert en hadden; te meer, dewijl het zoo wel van de maagdekens, gelijk 'er ſtaat, als van knechtjens word gezeit. Hoe dit te verſtaan zy, weet ik niet. Miſſchien heeft het hier ook plaats gehad, 't welke noch in onze tijden, volgens de getuygenis van *Christianus Lupus*, plaats heeft gehad in Vrankrijk. *In sommige provincien van Vrankrijk*, zegt *f* hy, *gaat het zoo dat menige boeren het Vader ons en 't Geloof in de Latijnsche taale van buyten weeten; maar niet in de Fransche. Maar*, zegt hy vorder, *dit is een zeer quaade gewoonte, waar door iemand eeuwig verlooren zou konnen gaan*. Doch dit ſchijnt al een ouder oorſprong te hebben. *Honorius g van Autun* doet de nootzakelijkheit van het Vader ons en van 't Geloof al krachtig gelden; maar eyndelijk beſluyt hy zijne redenen met deze woorden: *Deze twee ſtukken*, te weeten het Vader ons of 't gebed des Heere en 't Geloofs begrip, *moeten alle Christenen van buyten weeten, 't zy in hunne vaderlandsche of in de Latijnsche taale: en zoo wie dezelve niet en weet, word daar door overtuygt dat hy noch onder de Christene menſchen niet gerekent kan worden*. Zoo ſchijnt men dan al in zijnen tijd, dat is in de 12. eeuwe, geoordeelt te hebben dat de menſchen konden beſtaan met het gebed des Heere en 't Geloof in de Latijnsche taale van buyten te kennen. Dit gebruyk zal zekerlijk al heel gemeen zijn geweeſt: en op verſcheide plaatzen ſtand gehouden hebben tot de laatſte eeuwen toe. En dit zal de reden zijn, dat de boeren in verſcheyde plaatzen in Vrankrijk, indien *Lupus* zich niet vergrijpt, de gemelde ſtukken anders niet als in de Latijnsche taale van buiten geleert hebben. Maar, indien men de woorden van *Honorius* al in 't gemeen wil verſtaan, gelijk het ook ſchijnt dat

f Schotia in Tertullian. de præſcript. pag. 31.
g Honor. Auguſtodun. in Gemma Animæ.

ze verstaan moeten worden; zoo is 'er een groot onderscheid tusschen zijnen tijd, en de laatere eeuwen. In de twaalfde eeuwe wierd de Latijnsche taal doorgaans verstaan van ieder een, zoo als onder anderen hier uyt blijkt, dat S. *Bernardus*, dewelke de tijdgenoot van *Honorius* was, voor alle zijne Monnikken altijd in de Latijnsche taale heeft gepreekt. Onder die Monnikken waren wel 400. Leekebroeders; en die Leekebroeders waren doorgaans niet anders als een deel handwerkers en akkerluiden. Ook schreef hy alle zijne brieven aan allerley slag van persoonen, zelfs aan vrouwsluiden, in dezelfde taal. Doch hier van is elders al gesproken. Het is dan geen wonder dat gemelde *Honorius* het Vader ons en 't Geloof in een van beide de voornoemde taalen van buyten wilde geleert hebben. Maar dit heeft geen gevolg voor die tijden, op dewelke de Latijnsche taal aan 't meeste deel der gemeene menschen onverstaanbaar is geworden.

Ja daar zijn Bisschoppen geweest, dewelke begeert hebben dat ieder een het gebed des Heere en 't Geloofs-begrip zoo in de Latijnsche als in hunne moederlijke taale van buyten zoude leeren. Onder de kerkelijke wetten, door [b] *Hatto* Bisschop van Basel gemaakt, is 'er dit eene; *dat alle persoonen het gebed des Heere en 't Geloofs begrip van buyten moeten leeren in de Latijnsche en Barbaarsche*, dat is Hoogduytsche taale, *om 't gene zy met den mond belijden, met 't herte te verstaan en te gelooven.* En, om dit wederom voor de liefhebbers aantemerken, hier uyt schijnt te volgen dat de Latijnsche taal onder *Karel den Grooten*, want toen heeft *Hatto* geleeft, voor aan in Duytsland doorgaans niet verstaan wierd van het gemeene volk: anders zou de reden van *Hatto* geen plaats gehad hebben. Ik zeg, voor aan; want dat de Latijnsche taal niet diep in Duytsland is ingedrongen, om dat de Romeynen 't grootste gedeelte van Duytsland niet beheerscht hebben, is bekend genoeg.

3. Dat de testamenten tot de kerkelijke Vierschaar plagten te behooren, is een bekende zaak in de geestelijke Rechten. En dit schijnt hier uyt gesproten dat

b In Capitulat. cap. 2.

de Christenen, voor het uytvoeren van hunne testamenten bezorgd, dezelve in de handen der Bisschoppen plagten te stellen, en hun de uytvoering der zelven aantebeveelen.[a] En men leest dat [b] *Dagobertus* vier afschriften van zijn testament heeft laaten maaken; waar van hy 'er een te Lyons, een te Parijs, een te Mets, in de papierkassen der gemelde kerken, heeft laaten opsluyten Dit was zoo gemeen, dat de Bisschoppen deze gewoonte voor een recht aangezien, en als een recht gebruykt hebben. Ja de [c] Pauzen zelf hebben den Bisschoppen de uytvoering van allerhande zelfs wereldlijke testamenten toegewezen; en de geschillen, in de testamenten voorvallende, aan de uytspraak der Bisschoppen gestelt. Hoe dat de wereldlijke Adel van Vrankrijk hier over geklaagt heeft onder *Filips de Valois*, en getracht heeft dit zoo genoemde recht der Bisschoppen hun uyt de handen te wringen: hoe dat de rechtzaaken, raakende de uyterste willen, in Vrankrijk na de 15. eeuwe allengskens en als by trappen voor het wereldsch Hof zijn gebragt: hoe dat zelfs de testamenten, dewelke eenige Legaaten tot godvruchtige inzigten behelzen, aan de geestelijke Vierschaar in Vrankrijk zijn onttrokken: hoe dat onze Nederlandsche Princen, te weeten uyt het huys van Borgonje, op dit stuk wat zachter met de Geestelijkheit gehandelt, en haar de magt om zich met het uytvoeren der testamenten, en met het beslechten der verschillen daar in opkoomende te bemoeien, gelaaten hebben: Dit alles, zeg ik, kan by den Heer *van Espen* ter gemelde plaatze nagezien worden.

4. [d] Dat het den Bisschop past, volgens zijne vaderlijke zorgvuldigheit, acht te geeven op de uytvoering van godtvruchtige testamenten; en zorg te draagen dat alles getrouwiglijk volbragt werde, word in geen twijffel getrokken. *Iustinianus* [e] zelf, by gemelden Heer *van Espen* aangehaald, heeft al begeert dat de Bisschoppen zorg zouden draagen voor godtvruchtige

[a] Zie de Heer van Espen in Jus Canon. part. 3. tit. 2. cap. 8. Fevret de abusu lib. 4. c. 7.

[b] Apud Aymoin. de gestis Francorum lib. 4. c. 30.

[c] Cap 16. & 18. de Testam:

[d] Van Espen ibid.

[e] Lib. 46. Cod. de Episc. apud D. van Espen.

Legaaten; en de nalaatige erfgenaamen, of uytvoerders der testamenten, zouden aanporren om dezelve bestiptelijk natekoomen. En indien de gemelde erfgenaamen, of uytvoerders van testamenten, onwillig blyven, of de zaak geduurig sleepende houden, wil hy hen tot hunnen pligt gedwongen hebben door de wereldsche Overigheit. Dit raakt noch maar de Bisschoppen; en *Iohan van Renesse*, om wiens woorden wy deze Aantekening maaken, wil dat de Pastoor voor het uytvoeren van de testamenten zal zorgen. Maar 't is wel te vatten dat het den Pastoor ook niet qualijk en voegt voor het volbrengen van deze pligten te zorgen; zoo wel als 't hem past een ieder tot zijne pligten te vermaanen. En daarom zijn 'er al eenige Nederlandsche f Synoden geweest, dewelke het zelfde aan de Pastooren belast hebben; 't welke hier belast word aan den Pastoor van Mydrecht.

Maar ter gelegendheit van deze godvruchtige testamenten zal hier wel mogen aangetekent worden, hoe dat zulke testamenten niet altijd ten volle vrywillig zijn geweest. daarenboven hoe dat de Geestelijken in sommige gevallen, en op sommige plaatzen, al was 'er niets by uytersten wille voor hen gemaakt, evenwel hun deel in de nalatenschap der overledenen wel ruym gekreegen hebben. Voor eerst schijnt het de manier geweest te zijn in sommige plaatzen van Vrankrijk dat de Bisschoppen, met de vordere Geestelijkheit, het derde deel der losse goederen van hunne overledene onderdaanen genooten. Want *Clemens* VI. heeft te Avinjon, in 't vierde jaar zijns Pausdoms, eene * Bul uytgegeven; waar in hy het derde deel van zodanige goederen, 't welke de Geestelijkheit gewoon was te trekken, en 't welke daarom *tertiagium* genoemt wierd, merkelijk vermindert; en ordoneert dat ze voortaan uyt de roerende goederen der overledenen niet meer zal hebben als het negende deel; 't welke hy daar uytdrukt onder den naam van *nonagium*. In 't jaar 1315. g was 'er over dit negende deel verschil tusschen

f Synodus Provinc. Mechlin. 2. tit. 17. cap. 9. Synodus Audomar. anni 1583. tit. 24 c. 1.

* Apud Du Cange v. Nonagium.

g Ibid.

de ingezetenen van S. Malo aan de eene, en de Pastoors der zelve stad aan de andere kant. De ingezetenen klaagden dat alhoewel zy vrye luiden waren, de Pastoors echter het *nonagium*, of negende deel uyt de nalatenschap van een afgestorven burger, wilden hebben, enz. Maar op veele plaatzen hebben de Bisschoppen van alle de testamenten, die'er gemaakt wierden, het vierde deel getrokken. Dit is hier van daan gekomen dat zy, gelijk boven gezegt is, de behandeling van de testamenten hadden: en daarom wierd hun de magt gelaaten, om'er iets van te neemen en uyttegeven voor godvruchtige gebruyken. Dit was op veele plaatzen het tiende deel van de testamenten: want *Matthæus* h *Paris* schrijft, *dat de Geestelijkheit in 't eerste maar verlof hebbende om het tiende deel der testamenten tot godtvruchtige gebruyken uyt te geeven*, enz.

Naderhand ging het op veele plaatzen recht anders, als we van het *tertiagium* verhaalt hebben: want daar *Clemens* VI. het derde deel gebragt heeft op het negende; wierd het tiende deel der testamenten vermeerdert tot op het vierde. En dit vierde deel waren de Bisschoppen niet gehouden tot godtvruchtige gebruyken te besteeden; maar behielden 't voor zich zelven, als of zy 'er volle heeren en meesters van waren. Dit vierde deel der testamenten hadden de Bisschoppen op verscheide plaatzen zich zoo eigen gemaakt, dat het *portio canonica*, hun rechtmatig en wettig gedeelte, genoemt wierd: en dat zy het recht, van dat vierde gedeelte uyt de testamenten te trekken, weg vereerden, en verruilden naar hun welgevallen. *Daarenboven geef ik, ver-eer ik, en schenk ik u l.* het zijn de woorden van *Aymericus* i Bisschop van Corsena, *mijn wettig gedeelte in de testamenten en uyterste willen, 't welke my en mijne nakomelingen van rechtswege toebehoort. . . . . zoo dat gyl. vreedzaamelijk zult mogen genieten, eysschen, en bezitten, al wat my en mijne nazaaten uyt hoofden van mijn wettig gedeelte, dat is van het vierde gedeelte der testamenten en der uytersten willen, tegenwoordig toekoomt, en na dezen zal toekoomen*, enz. By *Ughellus*,

h Ad ann. 1190.
i Apud Ughellum Ital. sacr. tom. 2. in Charta Aymerici Anni 1274.

daar

daar uit uytgetrokken is, staat een diergelijke brief van *Lemarius* Bisschop der zelve plaatze.

Iemand zou konnen denken dat men de geestelijkheit uyt zijn goed konde houden met geen testament te maaken, en den rechten erfgenaam te laaten erven. Maar neen; behalven dat zulks altijd niet gelegen koomt; zoo was daar ook voor gezorgt. Die zon'er testament te maaken quam te sterven, wierd voor een deugniet en voor eerloos gehouden: en wierd aangezien voor een persoon, die niet bezorgt was voor zijne ziele. Daarom wierden de Priesters vermaant de menschen, [k] dewelke ziek te bedde lagen en reisvaardig naar de eeuwigheit schenen te staan, te vermaanen om een goede biecht te spreeken, en een deel van hun goed, voor de zaligheit hunner zielen, aan de armen of kerken te maaken. Die daar niet op en passen, wierden in een gelijken graad gestelt met de genen, die de handen aan hun eigen leven geslagen hadden: en alle de losse goederen, zoo wel van de lesten als van de eersten, wierden door den Koning of de hooge Overigheit ge-eygent. Zoo staat 'er in eene Ordonnancie van *Normandye*: [l] „Het zelve zeggen wy van den genen, dewelke zonder testament koomt te sterven; „dat alle zijne losse goederen, indien hy drie of vier „dagen ziek te bedde gelegen heeft, den Koning of „den genen onder wiens oppergezag hy woonachtig „is, toekoomen: even eens gelijk de goederen van „den genen die zich met eigen handen heeft omgebragt.„ Het zelve zal men op andere plaatze vinden. [m] Op sommige plaatzen hadden de kerkelijke persoonen de magt om de goederen van zodanige overledenen, dewelke door een schielijke dood of door een andere oorzaak verrast waren geweest, tot godtvruchtige gebruyken te besteeden. „De goederen, de„welke by uytersten wille gemaakt waren, zegt *Mat„thæus* [n] *Paris*, wierden door de kerkelijke hand uytge„deelt en besteedt. Insgelijks als iemand door de

k Vide Synodum Sadorens. can. 1.

l In Normannicis Du Chesne fol. 1052. & 1060. *il mourut deconfès tuis si meubles seroient au Baron.*

m Charta de Regib. Angl. Adv. Clerum ann. 1205. ... In Regesto Herouvelliano Philippi Augusti fol. 121. &c.

n Ad ann. 1190.

dood,

„ dood, of door eenig geval verrast was geweest, zoo „ dat hy geen schikking van zijne goederen had konnen maaken, dan wierden zijne goederen ook door „ de geestelijke hand uytgedeelt „ En dit zelve is ook in eene Engelsche o Synode belast en geördonneert geweest. Maar de Geestelijken wisten 'er doorgaans wel op te passen dat ze zich zelven niet mis en deelden. En om de woorden van een onverdagten en katolijken Schrijver, te weeten *Carolus p du Fresne*, te gebruyken, „ de gierigheit en geldzucht der Geestelijken „ ging somtijds zoo verre, dat zy het zelfs eigenden 't „ gene zy voor godtvruchtige gebruyken, en om de „ schulden der overledenen te betaalen, hadden moeten besteeden, ... en de roofgierigheit der gees„ telijken omtrent de goederen der genen, dewelke „ zonder testament gestorven waren, blijkt genoeg „ uyt de ordonantzien die tegen haar uytgekomen zijn, „ voornamenlijk in de provinciaale Synode van Kantel„ berg, (*lib.* 3. *tit.* 13) Hier over kan de Synode van Londen, dewelke in 't jaar 1268. gehouden is onder den Kardinaal *Ottoboni* †, ook nagezien worden. De wereldsche Vorsten konden het eerst met geene goede oogen aanzien, dat de Geestelijkheit zoo leefde met de goederen van hunne onderdaanen. Daar na gingen zy het zelve kunstje navolgen; en wisten hunne redenen, om zulks te doen, ook in te brengen. Zy zeiden voor eerst dat zy die goederen ook tot aalmissen wilden uytgeeven q Ten tweede zeiden zy dat zodanige goederen, als van menschen die voor zelfsmoorders aangezien wierden, de Vorstelijke Schatkamer toebehoorden. Daar had men de Geestelijkheit weer gaande: Die r klaagde „ dat de wereldsche Hee„ ren zich zodanige goederen eygenden, waar door „ de Bisschoppen belet wierden, dezelve goederen tot „ het betaalen van de schulden der overledenen, en

o Synodus Exoniensis anni 1287. c. 50. *Si qui vero laicorum decesserint intestati, de bonis eorum per locorum ordinarios taliter praecipimus ordinari, ut pro anima defuncti in pios usus totaliter erogentur.*

p In Gloss. latinit. v. intestati.

† Cap. 24.

q Du Cange ibid.

r In Provinciali Ecclesiae Cantuar. lib. 3. cap. 28.

„tot andere godtvruchtige gebruyken, voor de zalig„heit der gemelde overledenen te besteeden. *Dit was haar*, zeide dezelve Geestelijkheit, *met Koninklijke toestemminge en met de goedkeuringe van de Grooten des Rijks, als een gedeelte van de kerkelijke gerechtigheit en vryheit, voor dezen toegewezen: waar in zy nu, tot verkorting van den kerkelijken vrydom, belet wierden enz.* Ja de wereldsche Heeren gingen noch vorder: en floegen ook de handen aan de goederen der geestelijken, dewelke zonder testament gestorven waren: 't welke hun op straffe van den ban *s* heeft moeten verboden worden.

Ook is het aan de wereldsche *t* Heeren somwylen wel verboden door Koninklijke wetten enz.

Het gene de Wereldsche zich aanmatigden omtrent de goederen hunner onderdaanen, dewelke zonder testament gestorven waren; dat hebben zich de Bisschoppen over de geestelijken van hun Bisdom, en de Pauzen over de Bisschoppen, dewelke aldus gestorven waren, ook aangematigt. Dit heeft de meergemelde *Du Cange*, in zijne Aantekeningen over de ordonantzien van S. Lodewijk Koning van Vrankrijk, uyt *Matthæus Westmonasteriensis* en uyt *Matthæus Paris* wijdloopig bewezen. En 't gene in de Historie der Bisschoppen van Bremen van den Aartsbisschop *Johannes*, dewelke te Avinjon zonder testament gestorven was, aangetekent staat; schijnt aldus verstaan te moeten worden. De woorden der Historie luyden aldus:

Pontifex hic moritur in Aviniones
Et Thesaurus rapitur sub hac ratione,
Quod sublatus dicitur in intestatione.

Vorder is uyt deze gewoonte, dat ieder een een gedeelte van zijne goederen tot godvruchtige gebruyken moest nalaaten, voortgekomen dat zonder Testament te sterven, en zonder Biecht en Kommunie te sterven, voor eene en dezelfde zaak wierd gerekent. En als ze in die tijden wilden zeggen dat iemand ongebiecht, en zonder

s In Concilio Vienn. anni 1267. can. 10.

t In legib. Canuti Reg. Angl. apud Bracton. lib. 2. cap. 20. Fleta lib. 2. c. 7. §. 10.

het

het Lichaam des Heere ontvangen te hebben, gestorven was, zeiden zy maar, *intestato mortuus est*; 't welke eigentlijk te zeggen zoude zijn, hy is gestorven zonder een testament gemaakt te hebben. De reden was, dat niemand op zijn uyterste leggende, met de Biecht te recht konde raaken, zonder een behoorlijk gedeelte van zijne goederen tot godvruchtige gebruyken by uytersten wille na te laaten. *Willem Bisschop van Rheims*, zegt een * Kronijkschrijver, *te Laon gekomen, wierd schielijk ziek: en dewijl hem de spraak door de ziekte benomen wierd, is hy intestatus*, (dat is hier zonder Biecht en Kommunie) *gestorven*. En in eenen brief van *Lodewijk* VII, * Koning van Vrankrijk, staat woord *testatus* en *intestatus* uytdrukkelijk in dien zin uytgelegt.

De meergemelde *Du Cange* meent dat deze gewoonte, van de goederen der genen die aldus overleden waren aan den Vorst of Bisschoppen toetewijzen, met een goed inzigt is opgekomen. En ik heb daar niet tegen: ja wil het gaarne volkomentlijk aanneemen. S. *Lodewijk* en meer andere deftige mannen, die voor die wetten geweest zijn, waren 'er de mannen niet na, om zich met een anders goed rijk te maaken. Veele gebruyken koomen dikwils op met een goed inzigt, en worden eenigen tijd met een goed inzigt onderhouden: daar eygen baat, en andere verkeerden inzigten, zich mettertijd by vermengen. De Bisschoppen rekenden het voor een schande, zegt hy, dat iemand uyt de wereld scheide, zonder aalmissen van zijne goederen gegeven te hebben. En om dat dit menigmaal geschiede door de verrassinge van de dood, en dat 'er vervolgens meer onachtzaamheit als gierigheit onder gemengt was, zullen de Bisschoppen goedgevonden hebben de losse goederen des overledenen onder hunne bestieringe te neemen, om de ziele door het geeven van aalmissen te hulpe te koomen.

Maar niet alleen wierden de goederen der genen, die zonder testament of zonder Biecht en Kommunie

* Chronicon. Nangii ad ann. 1202.

* By Besli pag. 600. *Dedi & concessi in perpetuum omnibus hominibus, qui manent Rochellæ .... quod quicumque ex illis sive testatus sive intestatus, id est sive confessus sive non moriatur, omnes res ejus integrè & intactè manebunt hæredibus ejus & generi suo.*

gestorven waren, aangeslagen: het zelve lot viel mettertijd op de genen die heel schielijk en onvoorziens uyt de wereld gerukt wierden. Iemand zoude denken dat die menschen niet strafbaar en waren; hadden zy geen testament gemaakt, of hadden zy niet gebiecht noch het Lichaam des Heere ontvangen, dat kan meer aan den tijd als aan hunne gewilligheit geschort hebben. Doch men oordeelde toen anders: en men schreef zoo een schielijke dood aan 't Goddelijke oordeel toe. Dit word aldus uytgeleyt in de Provinciaale [x] Dekreeten van Kantelberg: en uyt dien hoofde wierden de roerende goederen van zoo een persoon ook aangeslagen. Daarom wierd zoo een schielijke dood voor schandelijk aangezien: *Die schelm*, zegt de Kronijk van [y] *Laurisham*, *was nu al by de twee jaaren stom en sprakeloos, en in alle zijne litmaaten geslagen geweest: hy leefde noch wat naar de ziel; zijnde het vleesch al voor uyt gestorven: eyndelijk is hy door Gods oordeel schandelijk en intestatus, dat is ongebiecht, gestorven.* Maar de H. *Lodewijk*, Koning van Vrankrijk, verstond dit anders: Als iemand, eenige dagen ziek te bedde gelegen hebbende, niet had willen biechten; dan wees hy zijne goederen den wereldschen Heer toe: maar als iemand door de dood verrast wierd, en dus ongebiecht quam te sterven, wilde hy de goederen van zoo een persoon door den wereldschen Heer niet gemoeit hebben. [z]

5. Het is al een oud misbruyk, en zal niet ligtelijk uytgeroeit worden, dat de Zondagen en Feestdagen meer met ongebondentheden en dronken te drinken doorgebragt worden, als met godvruchtige werken. Hier over heeft onder anderen S. [a] *Antoninus*, Aartsbisschop van Florence, zeer weehartig geklaagt: *Ieder een*, zegt hy, *behoort de blindheit der Christenen te beschreyen; om dat ze God meer vertoornen op de Feestdagen, dewelke ingestelt zijn om hem te eeren, als in de*

x In Provinciali Eccles. Cantuar. lib. 3. tit. 13.

y pag. 92.

z *Si aucuns hom, ou aucune fame avoit geu malade huit jours, & il ne voulust confesser, & il mourut deconfès, tuit li meubles seroient au Baron. . . . mès se il mouroit de mort subite, la justice ne la Seigneurie n'i auroit riens.*

a S. Antonin. part. 2. tit. 9. cap. 7. §. 5.

gan-

ganſche week; dewelke hun gegeven is om voor de koſt te zorgen. Maar dit tappen onder de kerkelijke dienſten, 't welke *Johan van Reneſſe* geerne verboden had gezien, is in de [b] Synoden van de katolijke Nederlanden al dikwils verboden geweeſt. In die van Mechelen, van 't jaar 1609, [c] word niet alleen verboden *op zondagen of heyligdagen, ten tijde van de Preek, van de Hoogmiſſe, of van de Veſperen, in de Herbergen t' zamen te drinken, ...* maar word ook geboden *zodanige perſoonen aan te brengen; om naar mate van hunne hoedanigheit, en van de gegeve ergerniſſe, geſtraft te worden.* Zelfs hebben de Nederlandſche Princen, als *Philips* II, [d] *Albertus*, enz. zwaare Plakkaaten tegen zulke ſchenders van de zondagen en heyligdagen uytgegeven.

[b] Apud Dominum van Eſpen in jus Canon. part. 2. tit. 17. cap. 5.

[c] Tit. 12. cap. 1.

[d] Edictum *Phil.* 2. ad Synod. Camerac. art. 5. Plakaat van Albertus en Iſabella, van 't jaar 1607. in 't tweede deel der Plakaaten van Vlaanderen pag. 33.

WILLIS,

Van ouds Wilnes genoemd, en onder het ſtift van Utrecht behoorende, ſtond onder het Dekenſchap van S. Jans Kapittel te Utrecht. Daar ſtaat eene Parochi-kerk, daar de buurt Outhuyzen ook onder behoort: en dewelke eertijds door eenen Paſtoor en eenen Kapellaan wierd bedient. De Kapellaan mag gehouden het ſchool waar te neemen. *Willis.* *Parochi-kerk.*

Ook was 'er een Broederſchap van de H. Maagd Maria. Volgens het voorgemelde boekje van Johan van Reneſſe, daar hy een verſlag van zijne bezoekinge had aangetekent, heeft *Broederſchap.*

de gemelde Officiaal in 't jaar 1567. de pastorey van Willis in den volgenden staat gevonden:

Staat der Pastorye.

Alle de kerkelijke vaten zijn reyn en schoon: daar zijn twee kelken, een van zilver, en en verguld. . . De kerk is insgelijks wel voorzien van boeken. . . De inkomsten der Pastorye bedroegen 100. Philippus-gulden; daar of daar omtrent. De Pastoor en de Koster zijn vermaant drie registers, als boven, van de kerkelijke goederen te maaken. De Pastoor was niet wel befaamt op het stuk van de kuysheit. Omtrent de form der Sakramenten zeyt hy te volgen de voetstappen onzer Voorvaderen, die van de katolijke kerk zijn goedgekeurt. De Kapellaan houdt open school; maar is onachtzaam, en houdt veel van den beker, enz.

In de dorpen Mydrecht en Willis hebben omtrent de laastverledene tijden als Pastoors gestaan

Pastoors.

a Meester Henricus Wynoldi. Hy is te Mydrecht aan de pest gestorven op den den tweeden Augusti 1636.

Ludolphus van Dammen, te Schoonhoven gebooren/ dewelke a te Wezep is gestorven den 21. July 1657.

a De Heer van Meppelen, bekroonen Bacelier in de Godtgeleerdheit/ gestorven in 't jaar 1665.

Franciscus Beltjes, is te Mydrecht overleden op den 14. van September in 't jaar 1666.

Jacobus Vlugh, een Utrechtenaar/ te Mydrecht overleden den 11. Augusti 1703.

Hermannus Josephus Vlaem, te Wezep gebooren.

a Doodboek der Hollandsche kerke.

Lijst

Lijst van de goederen en inkomsten die de kerk te Wilnes en Oudhuyzen heeft gehad.

Inkomsten.

4. Ackeren land,	12 -	0
4. Ackeren om twee goudgulden,	2 -	0
10. Mergen lands,	21 -	0
3. en een half Mergen,	12 -	0
1. Mergen lands,	1 -	16
Van 3. Kerk-memorien,	6 -	0
3. en een half Mergen lands,	9 -	0
Noch van Renten,	4 -	3
	67 -	19

DE KROMME MYDRECHT EN DE HOEF

De kromme Mydrecht en de Hoef.

Behoorden ook onder de Proostdy van S. Jans kerke; daar de volgende Priesters als Pastoors hebben gestaan; Timotheus Schoddenbergh, een Utrechtenaar, Bacelier in de Godtgeleerdheit; dewelke zijne pastorye neergeleit hebbende, te Utrecht is gestorven den 13. January 1684. Gerardus Kremers, een Bosschenaar, volkomen Bacelier in de Godtheit, is te Utrecht gestorven den 21. Febr. 1699. Marthias van Gulik, ook een Bosschenaar, zijnde eerst een Jesuyt, en naderhand huyspriester geweest by den Heer van Warmond. N. Ram, van adelijke afkomste, en gebooren onder het gebied van Utrecht.

THAMEN.

Thamen.

Parochikerk.

Als de kerk van dit dorp / 't welk ook onder de Proostdye van S. Jans kerke behoorde / in 't jaar 1559. door ouderdom vervallen / en daar op tenemaal afgebroken was; is 'er een nieuwe kerk in de plaatze gezet; zoo als blijkt uyt den volgenden brief; waar in de Proost met het Kapittel van S. Jans kerke het verzoek der Kerkmeesteren / van een nieuwe kerk te bouwen / op eene plegtige wijze inwilligt:

Wy Prooft, Deken, en Capittel der Kercken fint Jans t'Utrecht, doen condt eenen ygelicken, dat wy ontfangen hebben d'ootmoedige begeerte ende verfouck der Kerckmeefters inder tyt, ende der gemeynen naeburen van *Thamen*, onfer Proeftyen heerlicheyt, ons te kennen gevende, dat zyl. overmits die ruinoesheyt, ouderdom, ende vervallentheyt des Goodshuys tot *Thamen*, als wefende alfoe geftelt, dat men daer inne Goodsdienfte langher nyet doen en konde, noch die Sacramenten der heyligher Kercken adminiftreren, noch conferveren, genootdrukt waren geweeft 't felve Goodshuys ganffelicken af te breken, ende wederomme van nieus op te funderen, ende met fteven mueren ende harden diecke op te timmeren, ende te volmaecken in fulker voegen alft nu tegenwoordich voer ooghen te fien was, welke timmerage boven 't geene hier toe by den nabueren gecontribueert was, heml. merckelicke fomme van penningen gecoft hadden, dewelcke zyl. tachteren getimmert ende als noch fchuldich waren, bedragende tot ontrent de fomme van elf hondert gulden toe. Tot welcken achterwefen te betalen zy-

luy-

luyden seyden geensins te konnen geraecken, ten waere haere Kercken-goederen, als landen, erfpachten, thinsen, ende renten tot desen eynde vercoft mochten werden, by onsen oirlove ende consente, ons daeromme ootmoedelyck biddende. Soe ist, dat wy alle dese saeken wel overgemerct, ende van de nootlicheyt des geens voirsz by attestatie der Kerckmeesteren voirsz genouchsaem geinformeert zynde, mitsgaders oic doer d'affirmatie onses Officiaels, ende der geenre die met hem van onsen wegen der Prooftien Kercken visiterende hier van oculair inspectie genomen en inquisitie gedaen hadden, hebben den voirsz Kerkmeesters ende Suppllianten geliefr, geconsenteert, ende geoctroyeert, believen, consenteren, ende octroyeren mits desen onsen brieve, dat zyl. tot vervallinge ende betalinge van haeren achterwesen voirsz, by kennisse ende advys des Dekens onses Capittels, mitsgaders des Officiaels ende Bailjous onser Proestien voirsz zullen mogen vercopen, ende alieneren alle alsulcke landen, erfpachten, thinsen, ende renten als totter Kercken van *Thamen* voirn. toebehorende zyn, ende totter betalinge van den achterwesen voirsz bevonden zal werden van node te zyn vercoft te worden. Beheltelicken altyt dat totter voirsz Kercken alsoe vele jaerlixe incomen gelaeten zullen werden, ofte van den vercoften goederen alsoe vele jaerlixe renten voer al aengeleyt zullen werden, waer mede die voirsz Kercke in behoirlicke reparatie van Ornamenten ende andere haere nootlicheyten bequamelick mach onderhouden, mits dat die voern. Kerckmeesters ons van alles voirsz goede rekeninge ende *reliqua* gehouden zullen zyn te doen na behoiren. Alles zonder arch ende

de list. In kennisse van desen hebben wy *Kaerll Perenot*, Proost, ende wy Deken ende Capittel der Kercken sint Jans voisz. elcx onsen seghel aen desen brieve doen hangen. Gegeven in 't jaar ons Heeren 1559. op ten vyftiensten dach Decembris.

Volgens het gemelde boekje / behelzende de Kerkbezoeking van 't jaar 1567 / " was 'er in
" de Parochie-kerke van Tamen geen beneficie,
" of kerkelijk ampt, behalven het Pastoorschap:
" de kerk hatt geen vaste goederen of landeryen,
" maar alleenlijk jaarlijksche renten: want om
" het bouwen van de nieuwe kerk te betaalen,
" waren de landeryen verandert in geldrenten.
" Daar waren geene Broederschappen. De kerk-
" cieraaden waren dubbeld in getal; maar 't eene
" bynaa versleeten. Daar was eene kelk onder be-
" waaringe van den Kerkmeester. De vaten,
" dienende tot uytreyking en bewaaring van de
" Sakramenten, waren reyn: maar daar brande
" geen licht voor 't Hoogwaardigste Sakrament:
" 't welke, zoo als de Pastoor verzekerde, by
" quam door achteloosheit van den Koster, de-
" welke een zeer losse quant was enz. De doop-
" vont was niet wel gedekt nochte afgesloten.
" De Pastoor was een huurling. De ingezete-
" nen maakten niet veel werks van de Offeran-
" de der Misse; 't welke niet voortquam uyt
" eenige ketterye, maar uyt eene achteloos-
" heit en loffigheit. Men heeft den Pa-
" stoor, onder willekeurige straffen, gebo-
" den de Synodale ordonantzien, en de dekree-
" ten der Kerkvergaderinge van Trente, bin-
" nen eene maand in huys te hebben. Dan is
" hy noch vermaant zijn volk, en voorna-
" mentlijk de jonkheit, naarstig te onderwij-

"zen in de gronden des Christene geloofs,
"enz.

De inkomsten van de pastorye te Thamen loopen omtrent op 125. gulden.

ZEVENHOVEN.

Dit dorp / 't welke voor dezen onder S. Jans Kapittel behoorde / word nu gerekent onder Rhynland / en is door Aalbrecht van Beyeren, Graaf van Holland / met een aanzienlijk voorrecht begunstigt / 't welke in den volgenden brief staat uytgedrukt: Zevenhoven.

Aelbrecht, by Goids genaden Palensgrave op ten Rhyn, Hertoge in Beyren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant: Doen condt allen luden, want wy aengesien hebben groote zwaernisse die onse goede luden gemeenlick ghehat hebben tot desen dage toe van dootslagen ende van leemten die in onsen landen geschiet syn ende gesoent worden by onsen Bailjuwen, die zoe groot ende zoe zwaer vallen, dat vele onse luden daer by ontgoet worden, ende in steden daer om varen daer by wy onsen dienst verliesen ende groote schade lyde: Soe hebben wy voor ons ende onsen naecomelingen onsen luden ende ondersaten van Zevenhoven, wailgeboren of huysluden die nu ter tyt zyn of naemaels wesen zullen woonende binnen den Ambochte van Zevenhoven, om menighen trouwen dienste die sy ons gedaen hebben ende oft God wil noch doen zullen, ende sonderlinge overmits dat sy geseten zyn op te uyterste palen van onsen lande aen den Gestichte van Utrecht, ghegeven ende geven mit

desen brieve alsulcke vryhede als hier nae gescreven staet : Dat is te weten, dat men onse luden van Zevenhoven voorsz nyet dagen en sal mogen noch inwinnen, voor enich van onsen Bailjuwen in onse landen voorsz borghe te worden van (1) dootslagen of van leemten die enich van horen magen ghedaen hadde of doen sal, mair wair dat saeke dat enich van horen magen dootslach of leemte deden of gedaen hadde, die en soude van syven magen voirsz in Zevenhoven woenende niet meer maechgelts nemen of hun luden dair om moghen of panden, dan van elcke eerste lede van dootslach vyf schelling, ende van leemte dardalve schelling als die hantdadighe of syn borge van zynen magen een vererf hadde, of mit rechte voir de Bailju of onse Rechters enen vererf gewonnen hadde. Ende waert dat ymant van onsen luden voorsz gedaecht worde voor onse Bailjuwen of Rechteren van dootslagen of van leemten die syn magen gedaen hadde of doen zullen, die sal comen mit desen brieve of mit waerachtige copie, van den zelven wail besegelt mit geloefliken zegelen, ende die toghen voor onse Bailju of Rechter daer hy voor gedaecht sal wesen, ende hun onderwylen dat hy buyr ende lyfflich woenachtich is binnen onsen Ambochte van Zevenhoven, ende daer mede sal hy quyt wesen. Ende om dat wy dit voor ons ende onsen naecomelingen vaste ende gestade meynen te houden als voorsz is, soe hebben wy desen brief besegelt mit onse zegele. Gegeven in den Hage achte dagen in Aprille, int jaer ons Heeren duysent, drie hondert, zesse ende tnegentich.

Patroon. De kerk van Zevenhoven had tot (2) Patroon of Schutsheylig S. Jan den Dooper.

In

In het meergemelde boekje / behelzende de kerkbezoeking van 't jaar 1576 / staat het volgende wegens de kerk van Zebenhoven aangetekent: „Daar zijn geene kerkelijke bedie-„ningen, geene Broederschappen. De kerk „heeft ook geene inkomsten, behalven dat ze „volgens zeker kontrakt, 't welke altijd moet „duuren, jaarlijks 20. gulden trekt. Daar „tegen is ze een lijfrente schuldig van 24. gul-„den, dewelke uyt de gemeente moet ingeza-„melt worden. De Pastoor, dewelke geen goe-„de naam heeft op het stuk van de kuysheit, „doch een oud man is, heeft niet meer als 40. „gulden aan zekere inkomsten. De Synodale „ordonantzien, en de Dekreeten der kerkverga-„deringe van Trenten, had hy niet. Zoo is hy „dan vermaant zich binnen een maand tijds van „dezelven te voorzien, en zijne gemeente in „de gronden des geloofs vlijtig te onderrechten. „De vaten, tot de Sakramenten behoorende, „en de doopvont waren in een goeden staat. „De Koster trekt van ieder huys vijf stuyvers: „Behalven dat heeft hy niets.

Inkomsten van den Pastoor, en van den Koster.

AANTEKENINGEN.

1. Wy hebben boven al getoont hoe dat van oude ieder gehouden was deel te neemen in de byzondere vyandschappen van zijne bloed-vrienden. Deze vyandschap wierd *fayda* of vede genoemt. *Fayda* a is ook wel genomen voor de wrake, die door iemand over den moord van zijnen bloedverwant genomen wierd, of voor de boete die daar voor betaalt moest worden. Maar voornamentlijk wierd door *fayda* of vete ver-

a *Vindicta parentum, quod faidam dicimus:* apud Rhegino de Eccles. Discipl. lib. 2. c. 5.

staan

staan een openbaare vyandschap, die om het vermoorden van eenen bloedverwant opgenomen wierd. Dit heeft voornamentlijk plaats gehad by de Duytschers, en Noordsche volkeren; daar 't gansche maagschap deel moest hebben aan zoo eene vyandschap. Hier van koomen alle die uytdrukkingen by de Histori-schrijvers: *Faidam* [b] *levare*: *propter* [c] *faidam fugere*: *faidam* [d] *requirere*: *faidam* [e] *jurare*: *faidam* [f] *portare alicui*: dat is de vyandschap aanzeggen: *faidam* [g] *habere*: *faidam* [h] *deponere*, *enz.* [i] *faidire*: [k] *faiditus*: [l] *faidosus*. Om de zaak by te leggen, moest 'er boete opgebragt worden: de Vorst had 'er zijn deel aan: de bloedverwanten ook: de Baliuwen en andere bedienaars moesten ook wat hebben. In 't kort, veele onschuldige menschen, gelijk Graaf *Aalbregt* hier getuigt, raakten daar door tot de bedelzak. In 't Graafschap Henegouwen wierd noch een andere gewoonte onderhouden. Als [m] iemand daar een neerlag had gedaan, moesten alle de geenen, die den doodslager in den bloede bestonden, op 't hof van den Graaf binnen het eerste jaar na de doodslag verschijnen; en moest daar eenen eed doen, dat hy geen deel aan den doodslag had gehad. Was 'er iemand die dat verzuymde, die wierd voor schuldig gehouden; en, zoo hy gekreegen wierd, als de doodslager gestraft. Doch dit is naderhand, als onbillijk en onrechtvaardig zijnde, door het Hof van Henegouwen afgeschaft.

2. Ik weet niet of het noodig is of niet, den Leezer te waarschouwen dat Patroon, in 't Latijn *Patronus*, als 'er van de kerken gesproken word, in een tweevoudigen zin genomen word. Ik weet wel dat

b In Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 18.
c In Capit. Compend. apud Du Cange v. faida.
d In Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 17.
e Apud Hincmar. in Epist. ad Carol. Reg. a Cellotio edita.
f Passim in Legibus Edmundi Regis c. 1. in Capit. Caroli Calvi tit. 11. c. 5. &c. In Legibus Henrici I. Regis Angl. c. 88.
g In lege Longob. l. 2. tit. 1. §. 11.
h Ibid. tit. 14. §. 10. Item lib. 2. tit. 2. parag. 1. 2. 3.
i Apud Du Cange ibid. k Ibid. l Ibid.
m Zie Du Cange v. Parentela.

het voor het grootste gedeelte onnodig is: maar sommige, 't zy ongestudeerde 't zy in onze kerkzaaken onbedreeve menschen, mogten hier nog haperen. Staat dan te weeten dat *Patronus* by de kerkelijke Schrijvers dikwils genomen word voor den genen, die uyt hoofde van de kerk gesticht, of begiftigt, of zijne erve tot het bouwen van de kerk gegeven te hebben, het recht heeft om iemand tot zekere kerkelijke waardigheit te benoemen. Maar Patroon word ook zeer dikwils genomen voor eenen Heilig, aan wiens bescherminge zekere kerk is opgedragen, en wiens naam aan de zelve kerke is gegeven. Deze naam, in de laatste betekeninge genomen, is niet uytgevonden in de laatste eeuwen, maar is al by de oude *n* Vaders bekend geweest. En hier van daan koomt het dat de naam van *Patrocinia Sanctorum* niet alleen voor de voorbiddingen der Heyligen, maar ook voor hunne *o* reliquien is genomen.

S. *Paulinus* geeft eene byzondere benaaming aan die Patroonen of Schutsheyligen der kerken; en noemt hen doorgaans *p* *Dominaedius*, dat zoo veel is als *Dominus aedis*: Doch ik geloof niet dat men die benaaming in een ander Schrijver ligtelijk zal ontmoeten.

Het is niet zeer noodig alhier aanteteekenen dat *Patronus* ook wel genomen is om eenen Bisschop te betekenen; want dat is zeer zelden geschiedt; en zal vervolgens weinig belemmeringe in 't leezen der Schrijveren konnen geeven. Men vindt die betekening in een ouden *q* brief van de wijdinge der Bisschoppen. *Dum fuerint introducti* (qui decretum deferunt) *interrogantur ab Episcopo: Quid est Fratres quod vos fatigastis. Illi respondent; ut nobis, Domine, concedas patronum:* 't welke daar een Bisschop te zeggen is.

n Apud S. August. de cura pro mort. cap. 4 18. S. Ambr. lib. 10. in Lucam cap. 21. Prudent. hymno 1. & 2. Peristeph. Paulin. Epist. 3. ad Sever. &c.

o Odo de mirac. S. Mauric. c. 6. *Beati quoque Petri Apostoli patrocinia sunt reperta.* Vita S. Judoci c. 3. *Pretiosa quoque martyrum patrocinia discedens tollere cupiebat.* Juramentum Hincmari Rhem. in Concilio Pontigon. *sic me Deus adjuvet & ista sancta Patrocinia.*

p Ep. 1. g. 10. 12 28. Natali 7.

q In Chart. de ordin. Episcopo. a Baluzio edita.

Ook

Ook zijn de aanzienlijkste van de Stads-quartieren te Romen wel *patroni* geweest. Zoo staat'er in't leven van Paus *Clemens* I. *Publius Tarquinius*, ... *ziende dat eene ontelbaare meenigte in* Christus *geloofde*, *heeft door nijd gedreven de voornaamste der Stads-quartieren* (*patronos Regionum*) *ontboden: en hebbende hun eenig geld in de hand gestoken; heeft hy hen vermaant eene beroerte tegens de Christenen te verwekken.*

NYEVEEN,

Nyeveen.

Digt by Zevenhoven / en ook onder Rhijnland gelegen / heeft den heyligen Nicolaus tot Schuts-heylig. De begeeving van de pastory stond aan de Graaven van Holland; de inleiding wierd gedaan door den Aarts-diaken der Utrechtsche Domkerke.

Schuts-heilig.

In 't jaar 1515. is daar Pastoor geweest Henrik Dirkse, een oud man van 70. jaaren; dewelke niets in eygendom bezat als een huys.

Oude Pastoor.

De ingezetenen gaven hem jaarlijks uyt de goederen der pastorye 20. goudgulden; zoo dat zijne gansche inkomsten / de lasten daar afgetrokken / 40. Rhijnsche gulden bedroegen.

Na het invoeren der nieuwe Regeeringe zijn de twee dorpen / Zevenhoven en de Nieuweveen / door de volgende Pastoors bedient:

Jakob Uyterwale, dewelke de wereld en zijne pastory verlaaten heeft op den 24. van Sept. 1653.

Aalbrecht Kruysberge, een Utrechtenaar / is gestorven den 26. February 1682.

Ber-

Bernard van Gelder, een Brabander/ dewelke aldaar overleden is den 4. July 1684. Tegenwoordige Pastoors.
Pieter Pelt, een Priester van 't Oratorie/ is gestorven den 14. van November 1696.
Antoni Wenkom, een Utrechtenaar / en een queekeling van de Lovensche Akademie.

KUDELSTEERT,

Heeft volgens de brieven der Utrechtsche kerken ook onder S. Jans Kapittel behoort; doch het grootste gedeelte der heerlijkheit legt op den Hollandschen bodem: maar de kerk met vijf landgoederen / en noch eenige mergen lands / de Bezmooren-Kers genaamd / behoort onder 't gebied van Utrecht. Dit is de reden dat 'er over het rechts-gebied van deze plaats wel verschil is geweest tusschen S. Jans Kapittel en de Regeering van Holland. Kudelsteert.
In 't voornoemde boekje van Johan van Renesse staat het volgende wegens de kerk te Kudelsteert aangetekent: " In deze kerke zijn geene geestelijke ampten of beneficien, en geene " Broederschappen. De inkomsten des Pastoors, " alles daar onder begreepen, bedraagen 90. gul- " den, en niet meer. Het schijnt dat 'er zoo nu " zoo dan verscheide goederen der kerke zijn ont- " vreemdt. De vaten tot de Sakramenten be- " hoorende waren altemaal welgesteld; gelijk " ook de doopvont: maar de deur, om naar de " vont te gaan, was niet gesloten. De kerkge- " waaden zijn dubbeld in getal, en daar by wel- " gestelt; maar de Alben deugen niet meer. Zy " hebben een Misboek, verscheiden zangboe- " ken, en eenen verguld en kelk,

De

"De Paſtoor en de Dienſtmaagd, beide gaar "oud, hadden een quaaden naam. Zoo is hy "dan vermaant acht op zijn gedrag te geeven; "en zorg te draagen dat de teſtamenten, voor- "namentlijk die voor godtvruchtige inzigten ge- "maakt zijn, behoorlijk nagekomen worden. "De Koſter houd open ſchool: maar is wat aan "de onachtzaame kant, en zit al veel in de kroegen, "hoewel anders een goed man in de kerke.

Te Kudelſteert/ en in het nabuurige dorp Kalſlagen/ hebben zedert het ontbreeken van het landbeſtier als Paſtoor geſtaan

Paſtoors. De Heer en Meeſter Henrik Sillingh; hebbende de harderlijke bedieningen in de Veenen/ doch voornamentlijk te Kalſlagen en daar omtrent/ waargenomen. Hy is geſtorven in 't jaar 1616.

De Heer en Meeſter Pieter van Rijn: hy is/ gelijk boven al verhaalt is/ Paſtoor van Ab- koude geſtorven den 21. van November 1650.

De Heer en Meeſter Kornelis Robijn, de welke den 22. Augusti 1652. is geſtorven in de Quakel.

Kornelis Dobbeſſe, een Amſterdammer/ en naderhand ook Paſtoor te Amſterdam/ daar hy overleden is den 31. January 1679.

Johan Pies, is in zijne paſtorye van Kudel- ſteert en Kalſlagen geſtorven den 31. Augusti 1679.

Johan Brant.

Antoni Kapel, te Aalſmeer geboren/ en een Lovenſch Godtgeleerde.

On-

Onder het Koorbisschopdom van Utrecht hebben behoort

JUTFAAS,
HERMELEN,
KAMERIK,
KOKKENGEN,
BENSCHOP,
POLSBROEK,
STOLKWYK.

JUTFAAS,

Van ouds Judifax genaamd, staat vermeld in een open brief, door Keizer Frederik I. uytgegeven in 't jaar 1165. Het dorp is gelegen aan beide de zijden van den Rhijn; en, voor zoo veel het over den Rhijn legt, behoort het onder 't Opperstift: Doch voor zoo veel het aan deze zijde van den Rhijn gelegen is, behoort het onder het Nederstift. Aan de overzijde staat een Heeren-huys, ook Jutfaas, en anders Rhijnhuyzen genoemd. De kerk van Jutfaas, dewelke zeer oud is, was S. Niklaas toegewijdt. En vermits de parochie zeer groot was, en het dorp, gelijk gezegt is, uyt twee deelen bestond; zoo waren 'er ook twee Pastoors. 't Was in 't jaar 1407, gelijk uyt den volgenden brief blijkt, als 'er een tweede Pastoor wierd gestelt: Jutfaas. Heerens huys. Parochi-kerk. Patroon.

Ik *Frederik*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, maake in den naame der heylige en onverdeelde Drievuldigheit, en ter eeuwige gedagtenisse der zaake, het volgende bekent. Dan meenen wy ons in het harders-ampt, 't welke ons hoewel des onwaardig opgeleit is, behoorlijk te quyten; als wy de kerken en de kerkelijke persoonen, voornamentlijk die met eenige lasten der zielen bezwaart zijn, tot het beeter draagen van dezelve lasten en tot vermeerdering van den goddelijken dienst hulp bezorgen. Dierhalven moet het zoo wel aan de nakomelingen, als aan de genen die tegenwoordig in 't leven zijn, bekent zijn dat *Hendrik van den Rhyn*, *Zoudons zoon*, een Leek, van ons in *Christus* bemind, Parochiaan der Parochikerke te Jutfaas, onder ons Bisdom behoorende, door een yver van godtvruchtigheit en liefde ontstoken, tot Godts eere en ter vermeerderinge van den goddelijken dienst, mitsgaders tot lof en eere van de allerverhevenste Maagd en Moeder Gods *Maria*, en van alle Heyligen, op hoope van de eeuwige vergeldinge en van de zaligheit zijner eige ziele, en der zielen van zijne wettige huysvrouw *Johanna*, van zijne bloedverwanten zoo mans- als vrouws- persoonen, en van alle de genen die hier ondergeschreven staan, en door hunne mildheit eenige goederen tot het onderstaande werk gegeven hebben, of noch geeven zullen; dat, zeg ik, de voornoemde *Hendrik van den Rhijn* te rade is geworden in de Parochikerke van Jutfaas, dewelke tot nu toe door eenen Pastoor alleen bedient is geweest; en welker vergeeving den Deken en het Kapittel onzer kerke van Oudmunster in vollen eygendom toekoomt, met de toestemminge van Heer *Aalbert Koper*, den wettigen Pastoor der zelve Parochikerke van Jutfaas, om de zwaare lasten dewelke aan die Parochikerke uyt hoofde van haare grootheit gehecht zijn te verminderen, een tweede harderlijk ampt te stichten, te begiftigen, en oprechten. Aan dit toekoomende harderlijk ampt heeft dezelve stichter, op de beste manier, rechtswijze, en form, als hy moest en konde doen, zelfs door eene zuyvere en eenvoudige gifte, en op een onherroepbaaren tytel, in 't jaar 1407. den 17. Mey, gegeven, geschonken, overgelevert, en, om

om de redenen boven gemeld, als eene zuyvere aalmisse, voor de begiftiginge van 't gemelde harders-ampt en tot onderhoud van den toekomenden Pastoor, toegewezen en doen toewijzen, de onderstaande goederen, landeryen, hoeven, cijnzen, vruchten, renten en inkomsten; namentlijk, eene halve hoeve gelegen in de Parochie van Jaarsvelt, leggende van de bovenzijde tusschen de landeryen die den erfgenaamen van *Wessel*, *Wesselszoon*, toebehooren; en van de beneden zijde paalende aan de landeryen van den Heer van Kuylenburg; welke halve hoeve jaarlijks opbrengt acht oude Fransche gulden: noch een stuk lands, gelegen in de Parochie van Jutfaas voor het huys van den voornoemden *Hendrik van den Rhijn*, paalende aan de landeryen van den zelven *Hendrick* aan de boven zijde, en aan de landeryen der eerw. Heeren den Deken en 't Kapittel van S. *Pieters* kerke te Utrecht aan de beneden zijde; 't welke jaarlijks opbrengt vijf en een halve Fransche schild, oude munt: noch een Mergen gelegen in Broeclede (in den Broek) op Rodekamp, jaarlijks opbrengende eene oude Fransche schild; behoudens dat het konvent der Minnebroederen te Utrecht uyt de gemelden Mergen moet hebben een pond, Utrechtsche munt: noch een pleyn, leggende in het beneden gedeelte van Jutfaas, en zich aan de bovenkant uytstrekkende tot aan het land der weduwe van *Elias Grauwels*, en aan de beneden kant tot aan de Jutfaasschervliet; 't welke jaarlijks opbrengt anderhalve oude Fransche schild. Noch tien ponden oude zwarte Tournoizen, voor dewelke t'hans betaalt worden tien ponden Utrechtsche munt, koomende uyt eene halve hoeve, leggende in het oppergedeelte van Jutfaas; zoo als netter uytgedrukt staat in den brief, die daar over gemaakt is: noch een Fransche gulde oude munt, koomende uyt twee Mergen lands, gelegen in 't beneden gedeelte van Jutfaas; van boven paalende aan de landeryen van *Egidius Voernken*, en van onderen aan die van *Iakob Slangens* huysvrouw: noch een halve Mergen, gelegen in Hardesoel, tusschen de landeryen van *Johan Pot*, en *Gerrit van Damascus*, en jaarlijks opbrengende eene nieuwe Geldersche gulden. Ook hebben de kinderen van *Herbernus van den Rhijn* uyt hunne goederen daar

toe gegeven eene jaarlijksche inkomste van een pond, Utrechtsche munt; en de kinderen van *Dirk van Jutfaas* twee ponden Utrechtsche munt; zoo als in den brief daar over gemaakt wijdloopiger uytgedrukt staat. Noch zijn daar toe door *Hendrik van den Rhijn* voornoemd, door *Willem van den Rhijn*, *Hermans* zoon, en door *Hendrik Dirkse* gegeven negentien Roze-nobels, Engelsche munt; waar voor, volgens de schikking en het goedvinden der eerw. Heeren den Deken en het Kapittel van Oudmunster te Utrecht, gekocht zullen worden zekere vaste goederen, of vaste renten, of vruchten, dewelke de gemelde halve Pastorye zullen toebehooren: zoo als de voornoemde *Hendrik van den Rhijn*, *Willem van den Rhijn*, en *Hendrik Dirkse*, aan gemelden Deken en Kapittel ter goedertrouwe belooft hebben; en gelijk in de openbaare akte, die daar over gemaakt is, nauwkeuriger staat vermeldt. Dit alles is beschikt op de volgende wijze: dat van nu voortaan, ten eeuwigen tijde, in de gemelde Parochikerke van Jutfaas zullen zijn twee Pastoors; dewelke, om de zielbestiering door eigen persoon waar te neemen, en de lasten der Pastorye gelijkelijk te draagen, naar de regels der kerke zullen aangestelt worden; en gehouden zullen zijn de voornoemde kerk in de goddelijke zaaken behoorlijk op te passen; en aan de onderdaanen der zelve Parochikerke, zoo zieke als gezonde, de kerkelijke Sakramenten behoorlijk te bedienen. En de begeeving van 't eene Pastoors ampt, of de benoeming tot de gemelde halve Pastory, en tot de bestiering der zelve, dewijl de begeeving van 't Pastoorschap, of de voorstelling tot het zelve, den Deken en 't Kapittel van Oudmunster te Utrecht altijd toebehoort hebben, zal aan den Deken en 't Kapittel voornoemd ten eeuwigen dage op dezelfde wijze geheel en onvermindert toebehooren: waar onder begreepen is de vergeeving van alle de goederen, zaaken, landeryen, landgoederen, cynzen, vruchten, en zekere inkomsten; namentlijk van eene landhoeve, in en op dewelke de Parochikerk van Jutfaas, en het Pastoorshuys met den bogaard, staan en getimmert zijn: vorders van drie ponden Utrechtsche munt, koomende uyt eene hoeve gelegen in Vuylkoop, aan de bovenzijde naast het land des

Hee-

Heere van Viane; en aan de beneden kant naast de landen van *Johan van Blokboven*: vorders van drie vierde deelen van een oude Fransche gulden, koomende uyt twee Mergen lands leggende in 't beneden gedeelte van Jutfaas, aan de bovenkant naast de landen van *Egidius Voornken*, en aan de benedenkant naast de landen van *Jakob Slangens* huysvrouw: noch van vier hont, leggende in de Parochie van Jutfaas, in *Spiegels* viertel, en by uytersten wille nagelaten door Juffrouw *Sophia van Jutfaas*; dewelke jaarlijks opbrengen een nieuwe Geldersche goudgulden: noch van twee pond, Utrechtsche munt, koomende uyt de goederen der kinderen van *Herbern van den Rhijn*: welke goederen de voornoemde Parochikerke voor dezen al toebehoort hebben, en tegenwoordig noch in vollen eygendom toebehooren. Ten welken einde *Aalbert Koper* voornoemd, 't hans Regent en wettig Pastoor der gemelde Parochikerke van Jutfaas, voor zich zelven en voor zijne nazaaten de volgende Pastooren van Jutfaas, van de helft der gemelde kerke van Jutfaas afstapt en afgaat. Doch de benoeming tot de andere helft der zelve kerke zal den voornoemden *Hendrik*, stichter derzelve, voor zijn leven lang toebehooren; dewelke daar op den Heer *Arent*, *Hendrikszoon*, Priester, aan ons voorgestelt heeft en als noch voorstelt, om door ons op een wettige wijze in die Pastorye gestelt te worden. Na deszelfs dood zal het recht van benoeminge overgaan op deszelfs wettigen en naasten erfgenaam, te weeten den naasten en oudsten van de mannelijke kunne: en in dien gemelde *Henricus* geen naasten erfgenaam heeft van de mannelijke kunne; dan zal het gemelde recht, na deszelfs dood, zijnen naasten en oudsten erfgenaam van de vrouwelijke kunne altijd toebehooren. En zoo zal het ten eeuwigen dage gaan van erfgenaam tot erfgenaam: zoo nochtans dat het mannelijk oir, in den zelfden graad van maagschap, altijd zal gaan voor 't vrouwelijk oir; invoege dat, als de gemelde halve Pastory open zal vallen; *Hendrik* voornoemd, of deszelfs erfgenaamen, dezelve halve Pastory, daar onder begreepen de goederen, dewelke boven uytgedrukt en door den stichter *Henricus* aan dezelve halve Pastorye gegeven en toegeschikt zijn, of namaals noch toe-

geschikt zullen worden, aan den Aartsdiaken en den Choorbisschop van Utrecht zullen mogen en moeten benoemen een bequaam Priester, of een kerkelijk persoon, dewelke bequaam zy om binnen het eerste jaar, na dat hy benoemt is, Priester te worden: alles zonder eenige tegenzegginge. Zoo een benoemde, indien hy een kerkelijk persoon is, zal zorgen dat het zelve halve Pastoorschap binnen 't eerste jaar, ter tijd toe dat hy Priester is, door een ander bequaam Priester op eene wettige wijze bedient worde. Ook zal dezelve kerkelijke persoon, op de gemelde wijze benoemt zijnde, gehouden zijn binnen dat eerste jaar waarlijk en metterdaad, alle bedrog en listigheit aan een kant gezet, tot de Priesterlijke wijding voort te treeden. Ook zullen de twee voorgemelde Pastoors, die het dan zijn zullen, zorgen dat daar dagelijks, als'er Mis gedaan moet worden, ten minste eene Mis gedaan werde, 't zy dat ze die zelf leezen, of door iemand anders of meer anderen laaten leezen. Alle offergiften, op wat voor plaatze der gemelde Parochie, zoo wel buiten als binnen de kerk, dat ze voorvallen, en alle andere inkomsten, vervallen, en profyten, die hun uyt het bezoeken, uyt het biechthooren, uyt de testamenten, of waar van dat het zy, uyt hoofde van de gemelde kerk te beurte vallen, zullen zy gelijkelijk, met alle vriendschap en vergenoeginge, onder malkander deelen. En indien ten eenigen tijde in 't toekomende eenig land, landgoederen of vaste en onroerende goederen, tot vermeerdering van de Priesterlijke prebenden voornoemd, of om de gedagtenisse voor de zielen der overledene geloovigen te houden, of om een altijddurende jaargetijde voor dezelve in te stellen, 't zy tot wat eynde dat het zy, aan dezelve Pastorye gemaakt, geschikt of geschonken worden; die zullen altemaal, en elk in 't byzonder, aan de gemelde Pastooren, die 'er dan zijn zullen, gemeen zijn; en zullen door dezelven, noch door eenig ander mensch of andere menschen, van de gemelde Pastorye noit vervreemt mogen worden: behoudens nochtans dat de vaste goederen, dewelke aan ieder halve Pastorye boven in 't byzonder zijn toegewezen en toegeschikt, zoo als gezegt is, gescheiden zullen blyven. En overmits de Stichter voornoemd, *Henricus*, volko-

komentlijk begeert en gewenscht heeft dat deze tegenwoordige stichting benoeming, en oprechting der halve Pastorye voornoemd bestendig en krachtig blijven; dat alles ten eeuwigen tijde onverbrekelijk onderhouden worde; en op de beste manier, rechtswijze, en form, als mogelijk is, stand grijpe; zoo heeft hy, *Henricus* voornoemd, ons door een geduurig aanhouden ootmoediglijk gebeden dat wy ons wilden gewaardigen onze toestemming aan gemelde stichtinge, verkiezinge, en begiftiginge te geeven; toeteestaan dat dezelve Parochikerk van Jutfaas, dewelke tot noch toe door eenen Pastoor bedient is geweest, voortaan door twee Pastooren wettig en regelmatig bestiert mag worden; het zelve halve Pastoorschap der gemelde kerke tot een kerkelijk ampt (benefici) op te rechten; te verklaaren dat de voornoemde goederen, dewelke dezelve kerke reeds toegewezen zijn of door de godvruchtige mildheit der geloovigen noch toegewezen zullen worden, kerkelijke goederen zijn, en de kerkelijke beschermінge, als zodanige goederen, zullen genieten; mitsgaders den gemelden Heer *Arent*, dewelke als boven gezegt is tot die halve Pastory benoemt is, in dezelve naar de regels der kerke intestellen; de benoeming tot de helft der voornoemde Pastorye voor *Henricus* en deszelfs erfgenaamen, als gezegt is, te bewaaren; en de gemelde stichting, oprechting, en begiftiging, met alles en ieder in 't byzonder dat daar in bevat en uytgedrukt is, door ons ordinaris gezag aanteneemen, goed te keuren, te bekrachtigen, en te bevestigen. Zoo hebben wy dan, na dat we het bovenstaande rijpelijk overlegt hadden, goedgevonden het verzoek van den gemelden stichter, ter eere en tot lof van den Almagtigen Godt, van de allerverhevenste Maagd Gods Moeder, van den heyligen Belijder en Bisschop S. *Niklaas*, Patroon der gemelde kerke van Jutfaas, en van alle Heyligen, in te willigen. Weshalve wy aan de stichtinge, oprechtinge, en begiftiginge van 't Pastoorschap over de helft van de gemelde Parochikerke, 't welke aldus door den meergemelden *Henricus* gesticht, opgerecht, en begiftigt is, onze toestemminge en medestemminge verleenen, het Pastoorschap over dezelve helft tot een tytel van een harderlijk ampt oprech-

ten; verklaaren dat de goederen, die daar toe gegeven zijn en namaals noch gegeven zullen worden, kerkelijke goederen zijn en zullen blijven; en datze de vrijheit en bescherminge van kerkelijke goederen zullen genieten; de benoeminge tot het Pastoorschap over dezelve helft aan *Hendricus* en deszelfs erfgenamen toewijzen; de giften die daar toe gedaan zijn; de inzettingen en ordonantzien, dewelke door den zelven *Hendricus* voor beide de Pastooren, met de toestemminge van den voornoemden Heer en Pastoor *Aalbert Koper* by de gemelde stichtinge gevoegt zijn, als godvruchtiglijk, behoorlijk, en rechtmatig gedaan zijnde, of zullende noch gedaan worden, aanneemen, goedkeuren, bekrachtigen, en in Gods naame bevestigen; den bescheiden man en Heer *Arent Hendrikse* Priester, dewelke ons tot het Pastoorschap over dezelfde helft voorgestelt is, voor de eerste reize daar in stellen; en 't zelve Pastoorschap, met alle deszelfs gerechtigheden en vorder toebehooren, aan hem begeeven, en hem in 't bezit van dat Pastoorschap en van de reliquiën der halve Parochikerke van Jutfaas door de overlevering van dezen brief stellen; na dat wy echter alvorens den behoorlijken eed van getrouwigheit, onderdanigheit, en schadeloosheit van hem afgenomen hadden. Hierom is het dat wy aan alle en iedere kerkelijke persoonen onder ons staande, op dewelke zulks verzocht zal worden, gebieden datze den voornoemden Heer *Arent*, of deszelfs gemagtigden van zijnentwege, in de lichaamelijke bezitting of als bezitting van de gemelde helft der Parochikerke van Jutfaas hebben aanteneemen en in te leiden, met de vereyschte en gewoone plegtigheden: en dat ze aan alle de Parochiaanen der gemelde kerke, en aan ieder van hen in 't byzonder, op de gehoorzaamheit gebieden, gelijk wy door den inhoud dezes op dezelve gehoorzaamheit strengelijk gebieden en beveelen, den gemelden Heer *Arent*, als hunnen waarachtigen Regent en Pastoor in alles te gehoorzaamen, en eerbiediglijk naar hem te luysteren: welverstaande nochtans dat ons recht en het recht van den Aartsdiaken der gemelde plaatze, te weeten den Choorbisschop der voornoemde kerke van Utrecht, mitsgaders het recht van den Deken en het Kapittel onzer gemelde kerke van S. *Salvator* t'Utrecht, zoo omtrent de rechts-

plee-

pleegingen in de gemelde Parochikerke van Jutfaas, en omtrent de Pastoors en Parochiaanen der zelve kerke, als omtrent de tienden, landgoederen, renten, en wat voor andere goederen dat het zijn mogen, dewelke ons of hen in 't byzonder of in 't gemeen tegenwoordig toekoomen, of na dezen zullen toekoomen, en vorders de rechten van alle andere persoonen, in alles en allenthalve in hun geheel zullen blijven. Tot oorkonde dezer zake hebben wy goedgevonden ons zegel, met het zegel van den Deken en het Kapittel der gemelde S. *Salvators* kerke te Utrecht, aan den tegenwoordigen brief te hangen. En wy Deken en Kapittel der voornoemde S. *Salvators* kerke bekennen dat al het boven staande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, met onze toestemminge en onzen wille gedaan en geschiedt is; en om de gemelde oorzaaken is doorgegaan. Daarom is ook ons groot zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeven in 't jaar des Heere 1407. zaterdags na de Hemelvaart van de heyligste Maagd *Maria*.

Het recht van Patroonschap / gelijk dat genoemt word / over de kerke van Jutfaas heeft volgens het dood-boek van S. Salvators kerke den Deken en het Kapittel van S. Salvators kerke 't Utrecht toegekomen; zijnde aan den Deken en 't Kapittel gegeven door den Ridder Isbrandus Lent. Begeevers van de Pastorye.

Uyt den voorgaanden brief hebben wy dat in 't jaar 1407. Pastoor van Jutfaas is geweest Albertus Coper: en dat in 't zelve jaar als de Pastory verdeelt was / Pastoor is geworden Arent Hendrikse. Oude Pastoors

In 't jaar 1485. was alhier Pastoor Jan Jakobse.

Zedert de meergemelde verandering zijn de volgende Priesters voor Pastoors van Jutfaas bekent: Pastoors in de laatste tijden.

Johan Vermeer, een Utrechtenaar / volkomen Bacelier in de Godtkunde / is te Utrecht gestorven den 9. Augusti 1688.

Gerrit van Wijk, ook een Utrechtenaar/ en volkomen Baccalier in de Godtkunde.

Dirk Mensink, te Deventer gebooren/ en te Keulen in de Godtheit onderwezen.

Als de gemelde Pastory ondertusschen verdeelt en wat kleinder gemaakt was/ is de Pastory van Jutfaas opgedragen aan den Heer

Gysbert J. B. Lap, te Vianen gebooren en een queekeling van de Loventsche Akademie; dewelke daar ook een Pastoors-huys en eene kerk heeft getimmert. Als deze, die/ na eenige jaaren arbeidens/ in zijne geboorte-stad was gaan woonen/ is hem tot opvolger gegeven

Servaas Verhoefstadt, te Gemert in de Meyerye van 's Hertogenbosch gebooren.

Deze Pastoors gaan ook de naast-gelegene dorpen/ Vreeswijk/ 't Gein/ enz. bedienen.

Kerkelijke Inkomsten.

Oude Lijst van de goederen en inkomsten/ die de kerk van Jutfaas heeft gehad:

37. Mergen lands, gelegen aen verscheyde perceelen, geevende jaerlijks,	.	125	12
Een rentje 's jaers,	. .	1	0
Trekt noch verscheyde uytgangen,	.	9	5
		135	17

Lijst van de goederen die de kerk en de Pastory in 't gemeen bezeten hebben:

18. Mergen lands,	. . . .	86	0
Van twee Boomgaerden,	. .	12	0
Noch trecken zy van eenige landen,		3	3
		101	3

HERMELEN

Hermelen.

Is een dorp van het Neder-Sticht/ leggende aan de vaart van den Ouden Rijn/ 5000. passen

sen

sen beneden Utrecht. Altingius meent dat het betekent wordt door Hera: welke plaats de Bisschop Altfridus of Alfricus in 't jaar 858. aan den Grave Rorgarius tot een tegen-gift heeft geschonken; dezelve om zoo lang als hy leefde/ te gebruyken.

Het heeft een fraaje kerk / en een toren met een trans.

De Pastory stond ter vergeevinge van den Land-Kommandeur te Utrecht / en was met het Kommandeurschap vereenigt.

In de kerke waren eenige Vikaryen / dewelke tot onze kennis niet zijn gekomen. Daar was een Kommandeurschap van de Order der Malteesche Ridderen ; behoorende onder het Land-Kommandeurschap van Utrecht. In 't Gasthuys van 't H. Kruys was eene Vikary en een Broederschap. Kommandeurschap.

Over dit dorp staat een slot / ook Hermelen genoemd. In 't jaar 1481. hebben de Utrechtenaars het huys Hermelen belegert ; 't welke hun ook / op den zelfsten dag als 't huys ten Haan opgegeven wierd / door den Ridder Gysbert van Zulen is overgelevert.

Na het omkeeren der Land-regeeringe is de pastory van Hermelen / Vleuten / Spengen / en de nabuurige dorpen / allereerst bedient geweest door

a Johan van Aalst, een b Utrechtenaar / gekomen Bacelier in de Godtgeleerdheit / en te Utrecht gestorven in de maand Maart 1673. Pastoors.

Na hem zijn de volgende Pastoors gevolgt,

a Verhaal van Jacobus de la Torre.
b Doodboek der Holl. kerk.
[illegible]

Johan vanden Eynde, een Utrechtenaar / te Vianen overleden den 31. van December in 't jaar 1700.

Kornelis Wijkerfloot, ook een Utrechtenaar/ en een Lovensch Godtgeleerde.

Inkomsten van de Pastorye en het Kommandeurschap.

Lijst van de goederen en inkomsten / dewelke de Pastory of het Kommandeurschap van Hermelen heeft bezeten;

83. Mergen lands.

Lijst van de goederen / die de Kapellanye te Maren toebehoort hebben:

5. en een half Mergen lands,	46 -	0
9. Mergen lands,	40 -	10
3. Mergen lands.		
1. Hofstede 's jaers,	10 -	0
	96 -	19

MAREN

Maren.

Is een dorp een mijl van Hermelen naar Utrecht toe / en aan de overzijde van den Rhijn/ gelegen. Daar staat een klein kerkje; waar in van ouds een kapel plagt te staan. In deze kapelle was eene altijddurende Vikary of Kapellany gesticht / dewelke vergeven wierd door de Heeren van Brederoden; en in 't jaar 1586. bekleedt wierd door Heer Wilhelmus Arnoldi, (Willem Arentse). In dat zelve jaar heeft deze Vikary opgebragt 27 gulden 9 - 8.

Vikary.

KAMERYK

Kamerijk.

Word door Andreas Bisschop van Utrecht Kamerik genoemt in een brief van 't jaar 1131. of liever 1130. en is alleenlijk door eene gracht

of

of sloot afgescheiden van de Landerven van de My. De boeren noemen het noch tegenwoordig (1) Kamerk / maar de stedelingen zeggen 'er Kamerik tegen.

Kamerijk is thans een aanzienlijk dorp van het Oudmunster-Stift ; en heeft voor Patroon den heyligen Martelaar Hippolythus, dewelke den 13. van Augustus word gevierd / en ook de Patroon is van de volgende plaatzen onder het gerecht van Kamerijk behoorende / Teckop / de Mijzijde / de Honddijk / en de Woerdsche sluys.

In de Parochikerke / aan S. Barbaraas outaar / is eene Vikary geweest.

Lijst van de goederen en inkomsten / dewelke de Pastory van Kamerijk heeft gehad.

20. Mergen lands, . . 34 - 0

AANTEKENING.

1. Indien de Heer *Alting* het wel getroffen heeft omtrent de naamrede van deze plaats, spreeken de boeren in dat geval beter als de stedelingen: 't welke wy, in dien het te passe quam, van meer woorden zouden konnen bewijzen. Zoo zegt dan de gemelde *a* Schrijver dat Kamerik zoo veel gezeit is als een bekaaid land. Wat ka, of kade, of kay, te zeggen is behoef ik niet uyt te leggen. Mark, *b* of merk, op zijn nieuwbakken Latijnsch *marchia* of *marca*, is zoo veel te zeggen, zegt hy, en 't kan ook niet tegengesproken worden, als een afgepaald land.

a In Kamerk.
b In Hugemerke.

K O.

KOKKENGE

Kokkenge. Is ook een dorp van het Neder-Sticht; daar voor dezen, op het feest van Mariaas Hemelvaart, een ommegang gedaan en de kerkwijding plagt (1) gevierd te werden.

De Pastory heeft volgens het geschrift van Floris van Weede, in 't jaar 1586. opgebragt 92 gulden en 14 stuyvers: en stond in 't zelve jaar ter vergeevinge van den Hoog-Edelen Heer Niklaas van Zuylen van Drakenborgh.

Vikaryen. Daar was eene kapellany aan 't outaar van de heyligste Maagd, dewelke door den zelven Niklaas van Zuylen vergeven wierd.

Noch was 'er eene Vikary of kapellany aan 't outaar van de H. Magdalena, staande ook ter vergeevinge van den zelven Heer: dewelke in 't voorschreven jaar 1586. niet meer opgebragt heeft als 20 gulden en 10 stuyvers.

Johan Kloeting, een Utrechtenaar, en Bacelier in de Godkunde, heeft de Katolijken van het dorp Kamerijk daar hy woonde, en van de naast-gelegenste dorpen, als een zorgvuldige harder bestiert.

Naderhand zijn des zelfs nazaaten gaan woonen te Tekkop, een Hollandsch dorp, halfweg Kamerik en Kokkenge, en in 't geestelijk onder Kamerik behoorende; moetende de ingezetenen van Tekkop ook in de kerke van Kamerik begraven worden.

Pastoors. Godefridus van Vianen, een Utrechtenaar, Priester van 't Oratori, heeft 10. jaaren lang de Pastory van Tekkop en de omleggende dorpen bekleedt.

Ge-

Gerardus de Bye, een Leidenaar / Meester in de kunsten / Bacelier in de Godtkunde / een gauw Filosoof en Godtgeleerde / is Pastoor van Tekkop en de aangrenzende dorpen geweest

Augustinus Engelvorst, een Hagenaar / en te Loven in de Godtgeleerdheit onderwezen / Pastoor van Tekkop en de bygelege dorpen / is aldaar op Palmen-Zondag in 't jaar 1704. overleden.

Franciscus Cornelius Derhout, een Utrechtsch Edelman / en een quekeling der Hooge Schole van Loven / Pastoor te Tekkop.

Cornelius Derhout, de oudste broeder van den gemelden Franciscus Derhout; zijnde eerst Kapellaan op het Begijnhof te Delft / en naderhand Pastoor te Emmenesse en te Paarden geweest.

Lijst van de goederen en inkomsten / die de kerk van Kolskengen heeft bezeten:

8. Mergen lands,	27 -	5	Lijst van de kerkelijke goederen.
Noch aen erfpagten, memorien, en andere kleynigheden,	12 -	0	
	39 -	5	

Lijst van de goederen der Pastorye:

Aen verscheyde landen, renten, erfpachten, memorien, enz.	112 -	8

Lijst van de goederen / die de Vikarye of 't altaar van S. Maria toebehoort hebben:

Van verscheide landen, pachten, erfrenten enz,	59 -	0

Lijst van de goederen die 't outaar van Maria Magdalena heeft gehad:

Aen landen en renten 's jaers,	20 -	18

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Daar word gezeit dat 'er een ommegang geschiede, en de kerkwijding wierd geviert: dat schijnt een overblijfzel te zijn van de oude gewoonte der eerste Christenen. Voor eerst zijn de wijdingen der kerken al vroeg gebruykelijk geweest; gelijk in *a* *Eusebius*, *b* *Athanasius*, enz. gezien kan worden. By *c* S. *Augustinus* zal men gansche sermoenen vinden, die op zoo een feest of staatzie zijn gedaan. Als een Bisschoppelijke kerk ingewijdt wierd, was het de gewoonte de nabuurige Bisschoppen op zoo een feest *d* uyt te noodigen. Alle die Bisschoppen, de geestelijkheit, het volk, bragten het feest over met geestelijke lofzangen, openbaare en algemeene gebeden, en met allerhande werken van godtvruchtigheit; gelijk *e* *Eusebius*, die het met eigen oogen gezien heeft, wijdloopig beschrijft. Aan sermoonen *f*, geestelijke vermaningen, uytleggingen der goddelijke boeken, was schier geen einde. Wy willen hier de plegtigheden van die wijdingen niet ophaalen; en 't is 'er ook de rechte plaats niet toe. Wy zullen 'er dit evenwel van zeggen, om dat het straks te passe zal koomen, dat 'er tot het wijden van kerken, eenige Reliquiën der Heyligen vereyscht wierden. Dit blijkt uyt het verhaal van S. *Ambrosius*, by den Heer *van Espen* aangehaald. Ja de Vaders van de 7. Kerkvergaderinge *g* willen zoo eenen Bisschop afgezet hebben, die eene kerk zonder Reliquiën zoude durven inwijden. En niet alleen wierden 'er eenige Reliquiën in de nieuwe kerk verborgen: maar 't was

a Hist. Eccl. lib. 10. c. 3.
b Apol. 2. ad Constant.
c Vide Dom. van Espen in jus can. part. 2. tit. 16. c. 3.
d Vide S. Gaudent. Brix. in Dedic. Basilicæ 40. Martyr. Fortunat. lib. 3. Poëm. 4. S. Augustin. ep. 269.
e Euseb ibid.
f Euseb. lib. 4. de vita Constantini cap. 45.
g Qui templum consecrat sine sanctis Reliquiis deponatur, ut qui Ecclesiasticas Traditiones transgressus est.

daar-

daarenboven, de gewoonte, hoewel wat laater opgekomen, dat de voornaamste Reliquien van 't gansche Bisdom, op het feest van eene nieuwe kerkwijdinge, naar die staatzie gebragt wierden: *h* als het feest uyt was, wierden alle die Reliquien, behalven die aan de nieuwe kerke vereert wierden, weder met groote staatzie naar haare eige kerken gebragt.

Dit alles raakt de eerste wijding der kerken: maar de Heer *van Espen* onderzoekt by deze gelegendheit of het van ouds wel gebruykelijk is geweest de verjaaring van zoo eene kerkwijding te vieren; daar onze kermissen eigentlijk uyt gesproten zijn? En hy toont uyt een oud boek, door Vader *Mabillon* uytgegeven, dat dit gebruyk in de Fransche kerke al stand had gegreepen over de 1000 jaaren. Ik weet niet of de gewoonte, van jaarlijks den dag der kerkwijdinge te vieren, niet gesproten is uyt een ouder gewoonte; te weeten van den dag van sommigen Martelaaren jaarlijks met een grooten toeloop te vieren. Ja daar zouw misschien weinig onderscheid tusschen die jaarlijksche viering, en de huidendaagsche kermis of het jaargetijde der kerkwijdinge, aangewezen konnen worden. Dit inwijden geschiede met eenige Reliquien in de nieuwe kerke te verbergen; en dit was wel een van de voornaamste plegtigheden. De Heylig, wiens Reliquien daar geplaatst wierden, gaf dikwils en doorgaans den naam aan de nieuwe kerk; en wierd voor den Patroon van die kerk gehouden. De kerken, gelijk elders getoont is, wierden dikwils over de graven der Martelaaren gebouwt. Men plagt in de kerkwijdinge gastmaalen aanterechten, en malkander op eene vrolijke wijze te onthaalen; waar van *Savaro* *i*, schrijvende over *Sidonius*, den nieuwsgierigen Leezer wijdloopige onderrechting zal geeven. Op de verjaaringen der kerkwijdingen, of op de kermissen, heeft men vrye marktdagen gehouden; daar de kooplieden en kramers van alle kanten,

h Vide Baldric. in Chron. Camerar. lib. 3. c. 49. Historiam translat. S. Liardi Abbatis c. 4. in tom. 1. de S. S. Ordinis Benedict. Chartam Austindi Burdigal Episcopi apud Sammarthanos in Archiepiscopis Augiens. Hemereum in Augusta Viromand. p. 124.

i In Libri 4. Epist. 15.

van oosten en westen, naar toe quamen loopen. Dit alles, en de misbruyken zelf van dronken drinken, van dansen en springen, van gasten en brassen, heeft ook ten tijde der Oudvaderen plaats gehad in de jaarlijksche vieringe der Martelaaren. Men quam jaarlijks van alle kanten naar hunne Reliquien geloopen: waar over S. k *Chrysostomus*, *S. Gregorius* l *van Nysse*, *S.* m *Paulinus*, n *Prudentius* en meer anderen, hunne blijdschap met een meer als gemeene welsprekendheit laaten hooren. Zy spreeken altemaal van de Reliquien der gemelde Heyligen, dewelke aan 't geloovige volk op het jaarig feest der zelve Heyligen vertoont en door het zelve geeert en geviert wierden. Dit geschiedt ook eenigzins op de verjaaringen der kerkwijdingen: want die kerkwijding, en vervolgens de verjaaring, geschiedt omtrent het feest en den sterfdag van dien Heylig, wiens Reliquien in zoo eene kerk verborgen zijn geweest: en de gedagtenis van de kerkwijdinge is ook de gedagtenis van dat plaatzen der Reliquien. Dat 'er ook by de graven der Martelaaren, op die jaarlijksche feestdagen, gastmaalen aangerecht wierden, is ook eene bekende zaak: en men zal 'er bescheidt genoeg van vinden by S. o *Hieronymus*, by S. p *Gregorius* Bisschop van Nysse, by *Petrus* q *Chrysologus*. S. *Hieronymus* bedingt maar dat de *feestdag niet geviert worde door de overvloedigheit der spijzen*, *maar door de verheuginge des geests: want 't is al te ongerijmd*, zegt hy, *dat men eenen Martelaar zou willen eeren door al te veel eetens, die Gode behaagt heeft door zijn veelvuldig vasten.* Van het drinken, 't welke niet vergeeten wierd, kan S. *Paulinus* (*Natali* 9.) nagezien worden: dewelke onder anderen zegt:

Verum utinam sanis agerent hæc gaudia votis:
Nec sua liminibus miscerent pocula sanctis.

k Orat. in S. Melet.
l Orat. in laudem 40. Martyr. Item Orat. in S. Theodor. Martyr.
m Natali 3. T. Felicis: item Natal. t. 2. 8. 9.
n Hymno de S Hippol.
o Ep. 9. ad Eustoch.
p In vita S. Gregorii Thaumat.
q Serm. 129. de S. Cypr.

Dat

Dat 'er ook op zulke feestdagen wel gedanst wierd hebben wy, om andere bewijzen voor by te gaan, uyt de getuigenisse van S. r *Chrysostomus*: *Morgen*, zegt hy, te weeten op het feest van den heyligen Martelaar *Julianus*, *zal de voorstad bezet zijn met danssende manluiden. Het aanschouwen van zulke menschen zal dikwils ook den genen, die zich zedig wil gedraagen, allengskens opwekken om hunne dartelheit natevolgen.* enz.

Al vorder, gelijk 'er nu vrye markten op de kermissen gehouden worden; zoo wierden dezelve ook gehouden op de voornoemde feestdagen der Martelaaren. S. s *Basilius* vraagt ergens, *wat 'er te denken staat van die jaarmarkten, dewelke op de feestdagen der Heiligen gehouden worden*: en hy onderzoekt of het den Monnikken wel past, hunne koopwaren daar te koop te brengen. Hy oordeelt neen, om dat men de graven der Martelaaren alleenlijk behoort te bezoeken, om daar te bidden, en malkander tot het navolgen van de Martelaaren op te wekken. S. *Gregorius* t *van Nazianzen* valt 'er ook zeer over, dat de feestdag van eenen Martelaar besteedt wierd om koopmanschap te drijven. Evenwel zijn die marktdagen niet altijd quaadgekeurt; gelijk aanstonds zal blijken. Ook waren het geen slechte of gemeene marktdagen: alles was 'er even prachtig en overvloedig; zo als we uyt eenen brief van Koning *Athalaricus* leeren. Hy heeft het tegen de boeren, dewelke de koopluiden die van alle kanten met hunne waaren naar het feest van S. *Cyprianus* quamen opschieten, van alles beroofden, en naakt en berooit lieten loopen: u *Die byeenkomste*, zegt hy, *is niet alleen zeer plegtig en vermakelijk, maar ook voordeelig voor de omleggende Provincien. Al wat het vernuftig Kampania ons toezendt, al wat de rijke Brutiers, de welgestelde Kalabriers, de spitsvinnige Apuliers bezitten; al wat de Provincie zelf mag opbrengen; word aldaar tot cieraad van den overschoonen marktdag te koop gebragt. Men ziet daar die overgroote velden blinken van zeer schoone woningen: men ziet 'er huyzen, die maar een oogenblik zullen staan, opgesteld van vermaakelijke loveren; men*

r Homil. 47. in S. Julian.
s S. Basil. in Regulis fusius disput. interrog. 39. 40.
t Gregor. Nazianz. Orat. 6.
u Apud Cassiodor. lib. 8. var. ep. ult.

ziet 'er een gedrang van zingende en vrolijke volkeren. En al ziet men 'er geen gemaakte vesten; men ziet 'er evenwel al het cieraad van eene zeer deftige stad. Dan gaat hy optellen wat daar al te markt wierd gebragt. Ja daar waren plaatzen, gelijk by *Gregorius w van Tours* gelezen word, daar zoodanige marktdagen dertig dagen duurden. In 't kort, het vieren van zoodanige Heiligedagen, 't welke doorgaans eenige dagen duurde, en onze kermissen, koomen meest in alles over een: en is 'er eenig onderscheid tusschen het eerste en het laatste; zoo blijft het echter waarschijnlijk dat het laatste zijnen oorsprong uyt het eerste heeft genomen.

Hoe dat het tegenwoordig met de kermissen toegaat, en hoe dezelve meer besteedt worden om het lichaam vol op te geeven, en allerhande ongebondentheden te pleegen, als om zich met goddelijke zaaken te bemoejen; behoeft hier niet opgehaalt. En overmits de verjaaringen der kerkwijdingen niet over al op den zelfden dag en dezelfde week koomen te vallen, en de menschen echter gewoon zijn malkander over en weer op hunne kermis uyt te noodigen; en dus een groot gedeelte van den zomer wel door zoude gaan met drinken en klinken, en vrolijk te wezen: zoo hebben verscheide Synoden van de aangrenzende landen goedgevonden dat alle de kermissen, of verjaaringen der kerkwijdingen, door de geheele Provincie gehouden zouden worden op eenen en den zelfsten dag: dat is als de gedagtenis der kerkwijdinge in de hoofdkerke word gehouden. Dit is aldus vastgestelt in de Kamerijksche x Synode van 't jaar 1550: in de Keulsche van 't jaar 1536: in de Doornikfche van 't jaar 1589: hoewel de laatste dit bevel maar toepast aan de kermissen der dorpen en voorsteden. 't Zelve hebben de Nederlandsche Vorsten, voornamentlijk *Karel* V. en *Filips* II. ook bevolen; en daarenboven op eene boete van 50. Carolus gulden verboden langer als eenen dag kermis te houden. Eene diergelijke ordinantzie is 'er in 't jaar 1692, op den 5. van April, uytgegeven door den Bisschop van Luyk: maar alles bestaat zoo zeer niet in 't maaken als in 't onderhouden van goede wetten.

w Lib. 1. de gloria Martyrum cap. 32.
x Vide Esparium ibid.

Ik heb hier noch te zeggen dat 'er ook een feest plagt gehouden te worden van de wijdinge der steeden: en dat 'er jaarlijks ook eene verjaaring van die eerste inwijdinge wierd geviert. Hier van zal *Du Cange*, in zijn *Constantinopolis Christiana*, den Leezer wijdloopiger konnen onderrechten.

BENSCHOP

Een dorp, 't welke voorbezen den Heeren van Benschop heeft toegekomen; maar door Johan I. Graaf van Holland, aan dezelven ontnomen, en gegeven is aan Wolfert van Borzelen. Doch Wolfert is 'er niet lang meester van gebleven; want volgens Melis Stoke heeft de Graaf van Henegouwen, die weder voogd van Holland geworden was, de gemelde heerlijkheit kort daar na aan Wolfert ontnomen. Het heeft tot noch toe zijnen ouden naam behouden; en is twee of drie duyzend schreeden van Yssélstein, westwaart op, gelegen. Benschop.

POLSBROEK

Dit dorp legt niet verre van Oudewater en Schoonhove, doch onder 't gerecht van Schoonhove: hebbende tot Schuts-heilig S. Jan den Dooper. Polsbroek. Patroon der kerke.

In de 16 eeuwe is hier Pastoor geweest de Heer Niklaas, dewelke den 8 Augusti 1571. te Oudewater wreedelijk is gedoodt: dit staat by P. * Opmeer vermeldt met de volgende woor-

* Decad. 4. lib. 5. p. 143.

ben: Heer *Splinter*, een eerwaardig Priester des Heere, en Heer *Nikolaas* Pastoor van Polsbroek, een man van 80 jaaren en bevallig door eene geleerde kortswijligheit, hadden over de drie jaaren by de Zwarte Zusters geschoolen; maar zijn in 't jaar 1575. op den achtsten Augusti, als Oudewater ingenomen wierd, deerlijk gedoodt.

Polsbroek, Linschoten, Woerde, Rozendal, enz. zijn zedert de bekende omkeering der Regeeringe lang bedient geweest door de Pastoors van Oudewater; dewelke hy beurten daar in van Oudewater handelden opgegeven hebben. Naderhand heeft Polsbroek zijne eygene Pastoors gekreegen / dewelke ook gemagtigt zijn om de geloovigen / die tusschen Ysselstein / Bu[illegible]ten en Oudewater woonen / in 't geestelijke op te passen. De eerste die Polsbroek op zich zelven bedient heeft / is geweest Kornelis Straffinveld, een Goudenaar / volkomen Bacclier in de Godtgeleerdheit. Hy is in zijne pastory van Polsbroek gestorven den 15. Augusti 1701. en heeft tot nazaat gehad Antoni Sonsbeek, een Utrechtenaar / dewelke te vooren Pastoor was geweest van Pomade en Jakobswoude.

STOLLEWYK, STOLKWYK,

Stolk. By verkortinge Stolwijk en Stolk / is ook een dorp dat onder Schoonhove staat. De pastory plagt begeeven te worden door den Graaf van Holland: de inleiding geschiede door den Domproost van Utrecht. De kerk had 17. mergen lands / waar van de Pastoor in zijn afwezen genoot ses Vlaamsche ponden.

Pastoors. In 't jaar 1514. was alhier Pastoor

Heer

Heer Jakob, de Huys-priester van Roeland, Heer van Liesveld.

Gaſpar Stolkwijk, Vikaris der Katedrale Kerke van Haarlem, en ook te Haarlem geboren, is een kloeke medewerker geweest van den Aarts-bisschop Sasboldus.

Wanneer de kerk te Stolkwijk vervallen was, heeft Georgius, Bisschop van Utrecht, de Regenten der kerke door den volgenden brief gemagtigt, om dezelve weder op te haalen:

Georgius, enz. wenſcht den Paſtoor, den Kerkmeeſteren, en den hoofden der Gemeente van het dorp Stolkwijk, onder ons Biſdom leggende, de eeuwige zaligheit in den Heere. Door den inhoud van den tegenwoordigen brief geeven wy ul. verlof en magt, om de gemelde Parochikerk van Stollekwijk voor een gedeelte af te breeken, en wederom op te haalen en te vergrooten, en om daar laſt toe te geeven. Vorders om de doopvont der gemelde kerke ter gelegendheit van deze vertimmeringe vryelijk en zonder ul. te bezondigen te verplaatzen; en na het ophaalen der zelve kerke weder op haare oude plaatze te doen zetten. Gegeven onder ons zegel, in 't jaar 1547. den 26. van Maart.

Onder de Prooſtdye van S. MARIA behoorden

ZEGVELD,
WAERDER,
LOPIK,
DE KAPEL IN LOPIK,
AMEIDE,
TIENHOVEN,
MEERKERK,
NOORDELOOS,
HOIRNAER,
GOURIAAN,
OTTELAND,
MOLENAARSGRAAF,
WYNGAERDEN,
BLESKENSGRAAF,
OUDEGHIESEN, †
NYEGHIESEN, *
ZYDERVELD,
SCHOELNENEN,
SCHOENREWOIRD.

† Anders Gieſſen-Oukerk.
* Anders Gieſſen-Nieukerk.

ZEG-

ZEGVELD.

De Pastoor van dit dorp, 't welke onder het Peder-Stift behoort, wierd aangestelt door den Deken van S. Mariaas kerke te Utrecht. Zegveld.

Op 't afgaan der veertiende eeuwe is hier Pastoor geweest Kornelis Jakobse van Heusden. Pastoor.

Als de Zegvelders, onder zijne bestieringe staande, 't zy dat ze hem ongenegen waren, 't zy dat ze van 't oude geloove begonden af te zien, hem de penningen daar zy op geschat waren niet langer begeerden op te brengen, heeft hy den volgenden brief aan den Officiaal van S. Mariaas kerke geschreven: en heeft daar in verzocht dat hy door des zelfs voorspraak, zoo wel als door het gezag des Kapittels, geholpen mogt worden om aan het zijne te koomen:

De genade van Godt en de vertroosting des heyligen Geests zy met u, eerwaardige Heer Officiaal van S. *Mariaas* kerke te Utrecht. *Kornelis Jakobse van Heusden*, Priester, en Pastoor, hoewel onwaardig, van Zegveld, uw onderdanigste zoon, geeft uwe eerwaarde ootmoediglijk te kennen dat de meeste menschen uyt de Gemeente van deze Parochie, qualijk onderrecht zijnde, gelijk het schijnt, en door eene nijdigheit dewelke aan deze eeuwe gemeen is tegens de kerkelijke Bedienaars opgemaakt, my op de voornaamste feestdagen volgens het gebruyk der kerke niet en betaalen de gehoorzaamheits penningen. Daarom bidde ik uwe waardigheit met alle nedrigheit dat gy my, achtervolgens uw gezag, genadiglijk en uytdrukkelijk magt wilt geeven om van huys tot huys of van deur tot

deur te gaan; en van ieder onzer onderdaanen de penningen, die zy op de feestdagen betaalen moeten, af te vorderen en te ontvangen. Vorders bid ik, indien iemand mijner Parochiaanen, op de gemelde wijze daar toe verzocht zijnde, de betaaling van de gemelde schulden hardnekkiglijk blijft weygeren, dat uwe waardigheit aan onzen Schout bevél geeft om den quaadwilligen, zonder eenige andere vermaninge, eenig pand af te neemen; en hen, gelijk behoorlijk is, aldus tot de betaaling van hunne feest-schulden te dwingen. Indien uwe eerwaarde my op dit stuk den verzochten bystand doet, zult gy my daardoor tot een eeuwige dankbaarheit verpligten, en eene zaak doen dewelke ten hoogste aangenaam zal zijn aan Godt; wiens genade uwe waardigheit noch langen tijd in 't leven bewaare.

In 't jaar 1576. was alhier Kapellaan Johan van Ols. Deze van Ols heeft in 't gemelde jaar 1576. benevens den Schout en eenige andere Parochiaanen, een smeekschrift ingelevert by den Deken en het Kapittel van S. Marias Kerke: en hebben in 't zelve vertoont dat hunne kerk onmagtig was om de jaarlijksche renten, die zy te betaalen had, op te brengen. Waarom zy de vryheit verzochten van een zilver kelk en meer andere juweelen, die aan de gemelde kerke ter eere van de H. Maagd Maria hadden vereert waren geweest, te verkoopen.

Goederen en inkomsten van de Pastory te Zegheld:

Kerkelijke inkomsten.

Aen verscheyden partyen 31. Morgen lands, jaarlijks goevende, ... 60 - -

Di

DE WAARDE,

Een dorp in Bazrewoud / of de Waerder / beneden Woerden: daar door dezen een Kommandeurschap der Ridderen van Rhodus of Maltha is geweest: staande onder het Land-kommandeurschap van S. Catharina te Utrecht. Waarde.

Daar staat een Parochikerk / dewelke door den Land-kommandeur van S. Catharina plagt vergeven te worden.

De Koster wierd door de dorpelingen aangestelt: en trok de inkomsten van tien mergen lands.

LOPIK,

Dit dorp / 't welke ook onder het Nederstift behoort / en een grooten rechts-ban heeft / is gelegen tusschen Schoonhoven en Ysselstein; en heeft van ouds onder het Kapittel van S. Mariaas kerke te Utrecht gestaan. Lopik.

De kerk / met een koor daar aan / is wat langachtig: de toren/daar een trans om loopt/ is tamelijk lang en spitzig. De Parochikerk.

De Regent der parochikerke wierd aangestelt door den Deken van S. Mariaas kerke; met welke kerke de gemelde parochi-kerk * vereenigt was.

In dezelve Parochikerk waren twee Vikaryen: de eene aan 't outaar van de H. Maagd; de andere aan dat van S. Niklaas. Vikaryen.

Johan Lambrechtz was hier Pastor in 't jaar 1588.

* Uyt een handschrift der Utrechtsche kerke.

Lijst

deur te gaan; en van ieder onzer onderdaanen de penningen, die zy op de feestdagen betaalen moeten, af te vorderen en te ontvangen. Vorders bid ik, indien iemand mijner Parochiaanen, op de gemelde wijze daar toe verzocht zijnde, de betaaling van de gemelde schulden hardnekkiglijk blijft weygeren, dat uwe waardigheit aan onzen Schout bevél geeft om den quaadwilligen, zonder eenige andere vermaninge, eenig pand af te neemen; en hen, gelijk behoorlijk is, aldus tot de betaaling van hunne feest-schulden te dwingen. Indien uwe eerwaarde my op dit stuk den verzochten bystand doet, zult gy my daar door tot een eeuwige dankbaarheit verpligten, en eene zaak doen dewelke ten hoogste aangenaam zal zijn aan Godt; wiens genade uwe waardigheit noch langen tijd in 't leven bewaare.

In 't jaar 1576. was alhier Kapellaan Johan van Ols. Deze van Ols heeft in 't gemelde jaar 1576. benevens den Schout en eenige andere Parochiaanen, een smeekschrift ingelevert by den Deken en het Kapittel van S. Mariaas kerke: en hebben in 't zelve vertoont dat hunne kerk onmagtig was om de jaarlijksche renten, die zy te betaalen had, op te brengen. Waarom zy de vryheit verzochten van een zilver kruys en meer andere juweelen, die aan de gemelde kerke ter eere van de H. Maagd Maria hooghe vereert waren geweest, te verkoopen.

Goederen en inkomsten van de Pastorye te Zegveld:

Kerkelijke inkomsten.

Aen verscheyden partyen 31. Morgen lands, jaarlijks geevende, . . . 60 - -

DE WAARDE,

Een dorp in Batrewoud / of de Waerder / beneden Woerden : daar voor dezen een Kommandeurschap der Ridderen van Rhodus of Maltha is geweest ; staande onder het Landkommandeurschap van S. Catharina te Utrecht. Waarde.

Daar staat een Parochikerk / dewelke door den Land-kommandeur van S. Catharina plagt vergeven te worden.

De Koster wierd door de dorpelingen aangestelt : en trok de inkomsten van tien mergen lands.

LOPIK,

Dit dorp / 't welke ook onder het Pederstift behoort / en een grooten rechts-ban heeft / is gelegen tusschen Schoonhoven en Yselstein ; en heeft van ouds onder het Kapittel van S. Mariaas kerke te Utrecht gestaan. Lopik.

De kerk / met een koor daar aan / is wat langachtig : de toren / daar een trans om loopt / is tamelijk lang en spitzig. De Parochikerk.

De Regent der parochikerke wierd aangestelt door den Deken van S. Mariaas kerke ; met welke kerke de gemelde parochi-kerk * vereenigt was.

In dezelve Parochikerk waren twee Vikaryen : de eene aan 't outaar van de H. Maagd ; de andere aan dat van S. Niklaas. Vikaryen.

Johan Lambrechtz was hier Pastoor in 't jaar 1588.

* Uyt een handschrift der Utrechtsche kerke.

Lijst

Lijst van de goederen en inkomsten der Pastorye te Lopik.

10. Mergen lands,	42 - 10
2. kleyne Tientjens,	36 - 0
	78 - 10

Lijst van de goederen die het altaar van S. Niklaas toebehoorden.

Inkomsten der Vikaryen.

10. Mergen lands,	13 - 0
Een en een half Mergen,	5 - 10
	18 - 10

Lijst der goederen van die de Vikarye, of 't outaar, van S. Maria heeft bezeten.

14. Mergen lands.

De goederen der Kosterye waren weinig, te weeten 4. Hond lands; jaarlijks opbrengende 2. gulden 13. stuyvers.

DE KAPEL.

Verscheide Kapellen in deze landen.

Een kapel is een kleine kerk, staande onder de Parochikerke als onder haare moederkerke; daar zy ook gehouden is de pastoreele Sakramenten te gaan haalen. Een outaer is een kerkje, bestaande uyt eene zeer kleine vergaderinge; en is voornamentlijk voor de Broederschappen en gilden geschikt.

In Holland, Zeland, en Vriesland, word een overgroot getal van diergelijke kapellen gevonden. Sommigen der zelven hebben den naam gegeven aan de nabuurige dorpen: en hier

hier van daan heeft de Loopers kapel / in het Dekenschap van Schouwen, en de kapel / een dorp van Zuydbeveland / 't welke onder de navburige kerk van Biezelingen behoorde / dien naam gekreegen. Zoo is het ook gelegen met de kapelle / daar we hier van spreeken / leggende tusschen Schoonhoven en Ysselstein / en van ouds behoort hebbende onder de Parochikerk van Lopik. De kapel buyten Schoonhoove.

De kerk van dit dorp is al redelijk groot / doch de toren is de grootste niet. De kerk heeft voor dezen / volgens de meergemelde Nederduytsche lijst / de volgende goederen en inkomsten gehad:

Aen verscheide perceelen lands te zamen 14. Mergen.
Een Bogaert.
Aen kleyne Legaeten, . . . 3 - 12

AMEIDE.

In de lijst van de goederen der Utrechtsche kerke word het genoemt een landstreek / door de Bisschoppen van Utrecht te leen gegeven aan de Graven van Goor. Het dorp / zijnen ouden naam noch behoudende / is gelegen aan de slinkerzijde van de Lek / vijf duyzend passen beneden Viane. Het is wel eer onder de Steden gerekent / en heeft noch stads rechten. Ameide behoort onder 't gerecht van Vianen / zijnde een Utrechtsch leen; en is t'hans de heerlijkheit des Graven vander Lip. Ameide.

De kerk is vry groot: en de toren / die spits is / heeft een omloop ofte trans. Voor dezen heeft te Ameide / duyzend passen beneden Viane / en een boogscheuts van de Lek / een ka- Oud slot.

kasteel * gestaen; 't welke/ zoo door de gezondheit der plaetze als door de kunst/ al op sterk was: doch tegenwoordig legt het onder de voeten. (1)

* Hortens. Rer. Ultraj. lib. 3.

AANTEKENING.

Ik zoude hier wel aantekenen dat dit kasteel by *Goudhoven* genoemt word het huys Herlaer: om dat de Heeren van Herlaer, zegt *a Simon van Leeuwen*, Heeren van Ameide zijn geweest: maar wie heeft daar niet van gesproken? Te recht zeit de Heer *Alting b*, *quondam arx nemini non dicta*.

Sommige Schrijvers willen dat dit slot allereerst een leen is geworden onder de Heeren van 't Brabandsche Harlaer; nademaal *Dirk*, Heer van Harlaer, het zelve in 't jaar 1312. te leen heeft ontvangen van *Guido* den 42. Bisschop van Utrecht. Ik heb daar tegenwoordig niet anders tegen, als dat *Adelboldus*, de 19. Bisschop van Utrecht, alle de landen van Ameide onder de Utrechtsche leenen, en den Graaf van Ghoor, als bezitter der zelve landen, onder de Utrechtsche Vasallen rekent. Maar ik beken ook, en heb het elders getoont, dat 'er op die lijst van *Adelboldus* geen staat gemaakt kan worden. Evenwel word ze als een oude brief al meer als eens door *Pontanus*, *Menso Alting*, en door andere Schrijvers bygebragt.

a In zijn Batavia illustrata p. 1213.
b In Ameida.

TIEN-

TIENHOVE.

Drie Ambachten dragen den naam van Tienhoven. Tienhove.

Het eerste, leggende tusschen Leerdam en Schoonerwoerd, was in 't jaar 1645. de hoge en vrye heerlykheit van den wel-edelen Heer Philips van Serooskerke.

Het tweede, onder 't gerecht van Vianen behoorende, en dicht by Ameide gelegen, was eertyds de heerlykheit der Brederodens: en word nu bezeten by den Graaf van der Lip. Het heeft een klein kerkje, met een laagen toren.

Volgens een handschrift der Utrechtsche kerke was in deze kerke een altyddurende kapellany of vikary gesticht. De Pastoor wierd ingeleidt door den Deken van S. Mariaas kerke te Utrecht.

In een boekje van O. L. Vrouws Broederschap te Haarlem staat als Pastoor van Tienhoven aangetekent

Meester Niklaas Boen (Boon) de Kapellaan of Huysprieſter des Heeren van Bredenrode. Pastoors.

Het derde Tienhoven leit in het Nederstift; en heeft wel-eer Adriaan Ploots, die ook Heer van 't Geyn was, toebehoort. Het is een dorp met een moerassige landstreek; leggende vyf duizend passen van Utrecht, noordwaart op, aan de rechter zyde van de Vecht: en heeft in de oude brieven den naam van Decem Mansi. Het gerecht van deze plaats heeft de kerk van Utrecht verkreegen door het zweeren van haaren Domproost; dewelke in 't jaar

1289.

1289. tegen de Heeren van Abkoude met eede verklaarde / dat het de gemelde kerke toebehoorde.

MEERKERKE,

Meerkerke. Is eene heerlijkheit / en een groot en lustig dorp / behoorende onder het gerechte van Viane. Volgens [a] Oudenkhove is het aldus genoemt van merren, 't welke in 't Nederduyts te zeggen is / een schip met touwen aan land vast binden.

NOORDELOOS,

Noordeloos. Een [b] oud dorp en heerlijkheit van Zuytholland / en hebbende hoog / middelbaar / en laag rechtsgebied / is volgens Kemp in 't jaar 1025. ten minste door een gedeelte / opgebouwt door Johan van Arkel. Het Heerenhuys / ook Noordeloos genoemd / is lang verballen : en heeft eerst de Heeren van Hardaer, daar na die van Vianen, daar na die van Zevenbergen, en eindelijk die van Bredenroden, dewelken het in 't jaar 1620. van den Grave van Arenberg gekocht hebben / toebehoort. Behalven het slot staat 'er ook een kerkje aan de noordzijde van het dorp.

HOIRNAER, of HOORNAAR.

Hoornaar. Volgens [c] Kemp heeft Johan van Arkel onder 't gebied van Arkel / ten westen van Noorde-

[a] Oudenhove Beschrijving van Zuydholland.
[b] Idem.
[c] Beschrijving van Arkel p. 6.

loos

loos/ in 't jaar 64. eene Parochikerk getimmert: dewelke in 't jaar 694. wederom vernieuwt zijnde door S. Suitbertus, die het geloof in deze landen verkundigt heeft/ ingewijdt zoude zijn ter eere van de H. Maagd Maria. (1) Parochi-kerk.

In 't begin der sestiende eeuwe hadden de Princen van 't vaderland / als Graven van Holland / en de Heeren van Zevenbergen / het recht / ieder by beurte / om de pastory van Hoornaer te vergeeven: doch het recht van den Pastoor in te leiden quam den Proost van Mariaas kerke toe. In 't jaar 1514. heeft de Heer van Zevenbergen de gemelde pastory vergeeven aan eenen Meester Dirk. Begeevers van de pastorye.

Van vier Martelaaren / die het getal der 15. Gorkomsche Martelaaren vermeerdert hebben / is de eerste geweest Oude Pastoors.

Johan Pastoor van Hoornaar / een Monnik uyt de order van S. Dominicus:

Want, het zijn de woorden van *Guil.* d *Estius*, als de Geestelijkheit van Gorkum op het slot gevangen zat; quam hy somwijlen uyt zijne pastorye naar Gorkum geloopen, om aan de Katolijken aldaar de Sakramenten der kerke te bedienen; en voornamentlijk om de nieuwgeborene kinderen te doopen. Zoo is het dan eens geschiedt dat hy schielijk van Hoornaar naar Gorkum ontboden wierd, om een kindje van zeker burger te doopen. Terwijle hy welgemoed naar Gorkum gaat, om 'er zijne kerkelijke bediening te verrichten, word hy door eenige Geuzen, dewelke 's mans vaardige en godtvruchtige gedienstigheit niet konden lijden, op den weg aangepakt, en naar het kasteel van Gorkum geleit. Daar

d Estius Hist. Martyr. Gorc. l. 3. p. 303, 304.

word hy in den zelven kerker gesmeeten, daar de andere Martelaars opgesloten zaten. De Geuzen, volgens hunne manier, beschuldigden hem van verradérye: want daar op duydden zy al dat over en weer loopen uyt en naar de stad: zeggende dat hy iet quaads moest brouwen. Maar inderdaad was zijne zaak gemeen met de zaake van de andere gevangenen: te weeten, dat hy een Monnik en een Priester was; dat hy Katolijk was; dat hy een verdediger en een voorvechter was van den Roomschen, dat is van den Apostolisschen godsdienst. En dus is hy, door Gods goedertierendheit, zoo wel als de anderen aan de martelkroon gekomen, en is even eens als zy om hals gebragt.

De Pastoor plagt in zijn afwezen te trekken 111. gulden.

AANTEKENING.

1. Hoe verre dit zeggen van *Kemp* aanteneemen zy, te weeten dat de Heer van Arkel al in 't jaar 641. een Parochikerk getimmert zoude hebben te Hoornaar, laat ik den bescheiden Leezer, die *Batavia Sacra* en onze andere Historischrijvers gelezen heeft, zelf overleggen.

GOURIAAN.

Gouriaan. Gouriaan, in Zuythollland gelegen, bestaat tegenwoordig uyt twee heerlijkheden; oud en nieuw Gouriaan. Het eerste word onder de Arkelsche, het tweede onder de Hollandsche leenen gerekent.

In

In 't jaar 1260. heeft Willem van Brederode, met de toestemminge van den Utrechtschen Bisschop Henrik van Viande, een Parochikerk te Gouriaan getimmert: zoo als in den volgenden brief te leezen staat:

Henrik, door Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht allen den genen, dewelke den tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Wy willen dat het een ieder bekent zy, en wy verwittigen door den inhoud dezes alle menschen en ieder in 't byzonder, dat wy, door de ernstige smeekingen van den bewaarder dezes, te weeten den wel-edelen man *Willem* Heer van *Bredenroden*, bewogen zijnde, aan hem uyt krachte van deezen brief verlof geeven om op zijn eygen grond, en binnen de paalen van zijn land Goudriaan, een Doopkerk en een kerkhof voor een kerkelijke begraaffenisse opterechten; en om 'er ten dienste der menschen, dewelke daar te kerk zullen koomen, een Priester te houden; denwelken ook eenige renten, voor zijn noodig onderhoud, toegewezen zullen worden: alles zonder iemands rechten daar door te verkorten. Tot oirkonde dezes hebben wy goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gedaan en gegeven te Utrecht, in 't jaar 1260. daags voor *S. Philippus* en *Jacobus*.

Dit afschrift, door my ondergeschreven tegen het origineel vergeleeken, koomt met hetzelve over een,

HENRICX.

Beide de heerlijkheden / te weeten van oud en nieuw Gouriaan / behooren onder de voornoemde Parochikerke.

De gemelde heerlijkheden zijn in 't jaar 1619. opgedragen aan den wel-edelen Heer Diderik van Schagen: en zijn van hem op zijne erfgenaamen overgegaan.

OTTELAND

Otteland. Is een dorp en heerlijkheit aan de oostzijde van Gouriaan/ hebbende een hoog/ middelbaar/ en laag rechtsgebied.

MOLENAARS-GRAAF,

Molenaars-graaf. †Is een leengoed des Graafschaps van Holland; waar van in 't jaar 1654. bezitter was de wel-edele Heer Adriaan van der Nat, Heer van 's Gravenweg.

BLESKENS-GRAAF,

Bleskens. Ook wel Bloskijns-graaf genoemd/ is ook een heerlijkheit in Zuytholland.

De Heer Gerrit van Brantwijk, Burgemeester ter Gouw/ enz. is t'hans Heer van Bleskensgraaf.

WYNGAARDEN,

Wyngaarden. Is al wederom een leen des Graafschaps van Holland/ hebbende een hoog rechtsgebied; 't welke/ na voorgaanden afstand van Willem Heer van Brederoden, te leen opgedragen is aan Arent van Gent. In 't jaar 1451. is het van Arents nakomelingen overgegaan op (1) Godeschalk Oem.

† Oudhove in zijn Zuythollandsche Beschrijving.

AAN-

AANTEKENING.

1. Volgens *a* *Goudhove* zou de voornoemde *Godeschalk* de heerlijkheit van Wijngaarden gekocht hebben omtrent het jaar 1446. Dan *Simon van Leeuwen* getuigt dat *Godeschalk* deze heerlijkheit van den Ridder Arent van Gent gekocht heeft in 't jaar 1432. Vorder heeft Graaf *Floris* V, in 't jaar 1283, by opene brieven verklaart dat Wijngaarden een oude en vrye heerlijkheit is, en daar voor gehouden moet worden: dat alle ballingen, uyt 's Graven landen of steden gebannen, behalven die eenig verraad of moord tegens den Graaf of zijne kinderen gepleegt hadden, zich te Wijngaarden mogten ophouden: dat de ingezetenen der zelve heerlijkheit vry zouden zijn van alle schattingen, van dienst, van 't zoo genoemde heergevaart, van klokslag. Alle welke voorrechten naderhand, te weeten in 't jaar 1445, op nieuws door *Philips van Borgonje* als Graaf van Holland zijn bevestigt.

a pag. 214.

HARDINKSVELD,

Was ook een leen van de Hollandsche Graven, en had het hooge rechtsgebied. By Kemp, in de Levens der Heeren van Arkel, staan handvesten te leezen, dewelke door Arent van Brederoden in 't jaar 1384. aan die van Hardingsvelt zijn verleent. Arent van Gent, die in 't jaar 1412, by afstand van Willem van Brederoden, Heer van Hardingsveld geworden was, heeft dezelve in 't gemelde jaar noch het vermeerdert en uytgerekt. Hardinxveld.

GIESSEN-OUKERK.

Giessen-oukerk. Al wederom een leen der Graven van Holland, is van de Honswijken in 't jaar 1414. overgegaan op de van Genten. Vaderhand zijn de vander Werven, door den afstand van Jakob Pot Baljuw van Zuytholland, in 't bezit van Giessen-oukerk gekomen.

Giessen-dam. Giessendam, insgelijks een leen der Hollandsche Graven, is in 't jaar 1382. onder zekere voorwaarden, dewelke tusschen Otto van Arkel en de Brederoden besloten wierden, van Giessen-oukerk afgescheiden. *b*

GIESSEN-NIEUWKERK.

Giessen-nieuwkerk. Deze parochie, dewelke benevens Giessendam bedijkt is in 't jaar 1382, wierd tot onderscheid van 't oude, Gissen-nieuwkerk genoemt. Het heeft een hoog rechtsgebied, en is ook een leen der Graven van Holland.

Hier staat het oude slot Giessenburg, by Cluverius Caspingium, en ook wel de Peffe genoemd. Het heeft van ouds de Brederodens en de van Genten toebehoort.

De Pastoor, zoo van de oude als van de nieuwe kerk, wierd ingeleidt door den Proost van S. Mariaas kerke te Utrecht.

De gemelde heerlijkheden, en meer andere daar om heen gelegen, hebben zedert het omdraaien der Regeeringe geen inwoonenden Pastoor gehad.

Ik vinde dat Willem de Rhaeder, een Boekkommer en een Lovensch Godtgeleerde, is

b By Oudenhove p. 295.

heer-

heerlijkheit van Goudriaan eenigen tijd als Pastoor heeft bedient. Maar naderhand zijn de geloovigen van dit en van de omleggende dorpen bedient door een Minnebroeder.

ZYDERVELD,

Was voor dezen de heerlijkheit der Heeren van Arkel. In 't jaar 1312. gaf Johan van Arkel aan die van Zyderveld een vryen watergang / genaamd den Hubert. De brief van deze vergunninge / dewelke getekent is in 't gemelde jaar 1312. op S. Gregorius avond / staat by Kemp in zijne beschryvinge van Gorkum te leezen. Zyderveld.

SCHARLUYNEN,

Is gelegen in het land van Arkel / zijnde van ouds geweest een heerlijkheit der gemelde Heeren van Arkel. Daar stond eene Parochikerk ; het recht om dezelve te vergeven / of / gelijk dat genoemt word / het recht van patroonschap quam den gemelden Heeren toe : de inleiding moest door den Deken van S. Mariaas kerke te Utrecht / of door deszelfs Officiaal / gedaan worden. Scharluinen.

De Ridders van de Duytsche order hebben daar over zeer langen tijd een huys gehad / staande onder het Landkommandeurschap van Utrecht. Van 't zelve word aldus gewag gemaakt in een ouden brief: Huys der Ridderen van de Duytsche order.

Van den Huse van Scalunen.

In 't jaer ons Heere 1220. doe gaf Heer Derick, Heer van Altena, der Oirden die Kerck

van *Scalunen*, mits eenen Hoeve lands, daer sy op staet, ende mitten tienden van den Dorpe.

Voort so gaf hy noch die Heerlyckheid van *Scalunen*, ende die Visscherye eensdeels in die *Giessen*, ende noch drie Hoeven lands. Dit heeft die Heer *van Hoorn*, syn broeder en regte erfgenaam, mede geconfirmeert.

Johan de negende / Heer van Arkel / heeft de begiftigingen door den Ridder Dirk van Altena in de jaaren 1265. en 1268. aan de Duytsche Ridderen gedaan / in 't zelve jaar als zijn vader Johan de achtste gestorven was / bydaags na Allerheyligen goedgekeurt. De eerste gifte / te weeten van 't jaar 1265 / is ook bevestigt door Henricus Bisschop van Utrecht.

Dit zijn de begiftigingen.

Ik *Dirk*, Heer van Altena, maake bekent aan allen den genen, dewelke den tegenwoordigen brief zullen zien, dat ik alle de goederen dewelke *Muloe* te Scalunen gehad en bezeten heeft in erven, huyzen, beemden, landeryen, tienden, weyen, en in 't gene hem vorder toebehoorde, 't welk ik van den voornoemden *Muloe* gekockt heb, tot een hulpmiddel voor de ziele van mijnen vader, en voor de zielen van alle mijne voorzaaten, mitsgaders tot vergeevinge mijner zonden, met vryen wille heb gegeven aan den Kommandeur en de Broeders van 't Duytsche Huys der H. Maagd *Maria* te Utrecht; op dat zy dezelve goederen in eygendom ten eeuwigen dage zouden hebben en bezitten; hebbende voor my zelven alleenlijk behouden het wereldlijk rechtsgebied over gemelde goederen. Daarenboven heb ik al het recht van patroonschap, van voorstellinge, en begeevinge, zoo veel als my over de kerk van Schaluinen toequam, insgelijks aan den

den Kommandeur en de Broederen voornoemd gegeven, om het zelve ook ten eeuwigen tijde te bezitten. Gedaan in de tegenwoordigheit van den Ridder *Eustachius van Brakele*, *Diderik Borchman*, *Tielman van Kampen*, *Tiberius van Slewijk*, en van zeer veele andere geloofwaardige getuigen. Tot oirkonde van het bovenstaande heb ik den tegenwoordigen brief, dewijl ik t'hans geen eygen zegel had, met het zegel van mijnen broeder *Willem van Horne*, met wiens toestemminge het bovenstaande gedaan is, bezegelt, en hun ter hand gestelt. Gedaan en gegeven in 't jaar 1265. vrydaags voor Palmen zondag.

Ik *Diderik*, Heer van Altena, maake aan allen bekent dat ik wille en bedongen heb dat de Kommandeur en de Broeders van 't Duytsche Huys der H. Maagd *Maria* te Utrecht de eerste zullen zijn, of den voorrang zullen hebben, in 't koopen van alle de goederen, die zy in 't land of binnen de paalen van Schaluinen voor dezen gehad en bezeten hebben; als dezelve goederen, bestaande in erven, huyzen, landeryen, beemden, tienden, weyen, en in andere dingen daar toe behoorende, verkocht mogten worden: en dat zy dezelve goederen, in dien zy die gekocht mogten hebben, zonder eenige tegenzegginge met het recht van eygendom zullen behouden en ten eeuwigen tijde bezitten: zoo dat ik daar niets zal behouden als het wereldlijk rechtsgebied. Tot oirkonde dezer zaake heb ik den tegenwoordigen brief, dewijl ik t' hans geen eygen zegel heb, met het zegel van mijnen broeder *Willem van Horne*, met wiens toestemminge het bovenstaande gedaan is, bezegelt,

en aan hun ter hand gestelt. Waar by tegenwoordig waren *Eustachius Brakele*, Ridder, *Tielman van Lampen*, *Dideryk*, bygenaamd *Berchman*, *Tiberius van Stratje*; en veele andere geloofwaardige mannen. Gegeven in 't jaar des Heere 1268. daags voor het feest der Apostelen *Philippus* en *Jacobus*.

Henricus, door Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheit in den Heere. Nademaal *Dideryk* Heer van Altena, *Jakob Berwouts* zoon, en *Willem*, *Ebers* zoon, dewelke het recht van patroonschap over de kerk van Schaluinen hadden, het zelve recht voor niet en vrywillig gegeven en verleent hebben aan den Kommandeur en de Broederen van het Duytsche Huys te Utrecht om van dezelven ten eeuwigen dage bezeten te worden; zoo is het dat wy aan gemelde gifte en vergunninge onze toestemming geeven, en dezelve door den inhoud en uyt krachte van dezen brief bekrachtigen: en wy hebben hun denzelven brief, die met ons zegel bezegelt was, ter hand gestelt. Gegeven in 't jaar des Heere 1265. binnen het oktaaf van de Heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus*.

Ik *Johan* Heer van Arkele make bekend aan alle de genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, en ik betuige, dat ik zekere gifte van *Dideryk van Altena*, goeder gedagtenisse, dewelke tot een hulpmiddel voor zijne ziele en voor de zielen van zijne voorzaaten alle de goederen, die *Muloe* te Schaluinen gehad en bezeten en de voornoemde *Dideryk* van *Muloe* gekocht heeft, bestaande in erven, huyzen, landeryen, beemden, tienden, weyen, en in 't vorder toebe-

behooren der zelve goederen; gegeven heeft aan de Duytsche Broeders van S. *Mariaas* huys te Utrecht, welke goederen dezelve Broeders nu te Schaluinen bezitten: en vorders de' gifte van het recht van patroonschap over de kerk van Schaluinen; benevens de gifte van noch een ander recht, te weeten dat de zelve Broeders de naaste zullen zijn, en de voorrang zullen hebben, in 't koopen van alle die goederen, dewelke zy daar voor dezen bezetten hebben; en dat zy zulke goederen zonder eenige tegenzegginge met het recht van eygendom zullen behouden en bezitten; dat ik, zeg ik, de gemelde giften, door dewelke de voornoemde *Dideryk* al het voornoemde aan de Broeders van 't Duytsche Huys te Utrecht, het wereldsche rechtsgebied alleen uytgezondert, mildelijk en in vollen eygendom vereert, geschonken en gegeven heeft, goedkeure, voor welgedaan houde; ja door mijne eigé vereeringe vernieuwe en overlevere, of zelfs al het bovenstaande uyt mijnen eygen naam aan hen geeve en vereere. En ik erkenne, zoo voor my zelven als voor mijne nazaaten, dat de wereldsche heerlijkheit der gemelde plaatze met dit recht op my overgedragen is; dat al het bovenstaande den Broederen voornoemd, ongekreukt en in zijn geheel gelaaten zal worden. Ook beloove ik, en ik verbinde my zelven en mijne nazaaten, dat wy noit tegen deze beloften zullen doen. Dit is gedaan met de toestemminge en 't gezag van den edelen Heer *Willem van Hoorn*, Heer van Altena, van wien ik het wereldsch rechtsgebied of de heerlijkheit der gemelde plaatze te leen houde. Tot oirkonde en eeuwige bekrachtiging dezer zaake heb ik hun den tegenwoordigen brief ter hand gestelt:

na

na dat dezelve met mijn eygen zegel, en met het zegel van den voornoemden Heer *Willem*, met dat van den eerwaardigen Heer *Jakob* Deken van S. *Jans* kerke te Utrecht, en met dat van mijnen oom, Heer *Otto van Heuklom*, bezegelt was. Gegeven in 't jaar des Heere 1272, vrydaags na Allerheyligen dag.

AANTEKENING.

In 't jaar 1380. is tot de Pastory van Scalninen door den Landkommandeur van de Duytsche order benoemt, en aan den Prooft en Aartsdiaken van S. *Mariaas* kerke voorgestelt, *Iohan Zandwijk* een Priester. *Ant. Matth. ad jus can. p.* 217.

SCHONERWOIRT,

Schooner-woert.

Of Schoonderwoert, is eerst eene heerlijkheit geweest der Heeren van Arkel: doch is naderhand aan de Prince van Oranje gekomen. Daar staat eene Parochikerk, wiens Pastoor plagt aangestelt te worden door de gemelde van Arkels: wordende de inleiding gedaan door den Proost van S. Marias kerke te Utrecht.

Zwaar verschil over het begeeven van de Pastory.

Tusschen dezen Proost en Otto Heer van Arkel is wel eer een zwaar verschil ontstaan wegens de gemelde vergeevinge: 't welke wy hier met de eigen woorden vam Kemp zullen verhaalen. † 'T was als nu dat de dienst der kerk van Schoonrewoerd * verviel. *Otto* als gifter

† pag. 94.
* Dat is, openviel.

ter verzagh daar mêe eenen goeden Priester: den Prooft van S. *Marien* t'Utrecht, seggende daar toe magt te hebben, gaf die een ander; en dêe dagen van's Heeren (of Bisschops) wegen den Priester by *Arkel* gesteld. *Otto* vertoornt schryft den Prooft, soo lief hem syn lyf was, sich daar mêe niet te bemoeyen: 't was syn eygendom; hy kende geen gifter in syn eygen land, dan syn selven. Den Prooft, stout en hoveerdigh, past op *Arkel* niet, doet niet alleen dien Priester in den ban, maar *Otto* selfs. *Otto*, ongewoon trots te lijden, gebied al die met banbrieven in syn land quamen te vangen. Daar quamender: maar hy liet den boden in een sak steeken en verdrenkken. De Prooft doet *Arkel* daagen te Romen voor 't geestelijk Hof (onder Paus *Urbanus V*, die zich noch t'Avingnion in Vrankrijk hield.) Den Prooft komt daar na te Vianen ten kerkendienst. *Otto*, te Hagesteyn synde, sluypt heymelijk na Vianen, smyt hem dood op den kerkenrooster. Den navolger beswaart *Arkel* noch meer te Romen. Hy send na die gewesene hoofdstadt des werelds syn dienaars, en doet die beklagers doodslaan. Verre siende dingen, naulijks met eenigen glimp te verschoonen, dan met gerechtigheyts voorstand, dan qualijk aangeleyd. In 't Hof te Romen was een Kardinaal, Heer *Reynier van Baar*, broeder van Juffrouw *Elisabeth van Baar*, Heer *Otten* huysvrouw. Aan desen schreef *Otto*, versoekende aan den Paus een algemeyn vergiffenisf' van alles. 'T geschied: *Otto* behield d'overhand, syn Priester de plaats: en niemand durfd' sich tegen hem dienaangaande meer versetten. (1)

AAN-

AANTEKENING.

1. *Kemp* voegt 'er noch by: „Vrend is 't van *Otto*, „dat hy syn tegenstryders so dé doodslaan · mits hy „was godtvruchtig, Godts geboden hoog achtende, „'t recht der heylige kerke voortstaande, stichtende al„taaren en vikaryen. En in synen t d mogt geen „moedwillig doodslager, woekenaar, noch openbaar „overspeelder binnen Gornichem, of in 't land van „Arkel blyven woonen.„ Doch deze Heer *Otto*, hoe godtvruchtig dat hy geweest zy, heeft zich zelven, of ten minste zijn volk, in meer andere voorvallen gerecht. Hier over kan *Kemp* op het 92. en 93. blaadje gelezen worden. Een Tollenaar, by Dordrecht, die de Gorkommers te veel schatte, en hoewel door brieven van *Otto* vermaand, naar geenen raad en luysterde, wierd door eenige knechten, die in een schip verborgen lagen, op *Ottoos* bevel naar de andere wereld gezonden. 't Was *Otto van Arkel* dewelke den befaamden *Kannemaker*, dien bedrieger van zoo veele vrysters en jonge weduwen, daar 't onze Schrijvers zoo drok van hebben, by de kop deed vatten, en door beuls handen sterven.

Vorders word de lof, dewelke dezen Heer *Otto* gegeven word door *Kemp*, ook bevestigt uyt de Hollandsche Kronijk.

· *c* Pontan. Histor. Gelr. lib. 7. Slichtenhorst Geldersche geschied. 7. boek pag. 144. Kemp beschrijving der stad Gornichem p. 96. Kronijk van Holland 26. divisie 13. kapittel. Smits Schatskamer op 't woord *Kannemaker*, enz.

Onder

Onder de Proostdy van Aarnhem stonden de volgende plaatzen.

KULENBURG,
LANDSMEER,
RAVEZWADE,
ZOELEN,
AVEZAAT,
BEEST,
RENOY,
MARIENWEERT,
GORNICHEM,
LEERDAM,
AKOY,
ERKEL,
LEERBROEK,
NIEULAND,
BLOKLAND,
ASPEREN,
HEUKELOM,
OOSTERWYK,
KEDICHEM,
HELLU,
GELLIKOM,

In Tielerweert.

BUREN,
BOZICHEM,
ARICHEM,
TRICHT,
'T ZELMONDE,
EST,
BORCHMALSEN,
BUREMALSEN,
TIEL,
ZENWYNEN,
OPHEMERT,
VARIK,
WADDENOY,

HES-

HESSELT,
OPYNEN,
NERYNEN,
HYER,
HAEFTEN,
SPYK,
EYNSPYK,
TUYL,
DEYL,
VU[illegible]REN,
METEREN,
RUEEMDE.

Onder Bommelerweerd.

BOMMEL,
HERWERDEN,
ROSSEM,
HERWYNEN,
AMEROY,
ZULICHEM,
BRAKEL,
UYTHEMERT,
WEEL,
HEDEL.

In de Heerlijkheit van Heusden.

HEUSDEN,
HEESBEEN,
HERP,
VEEN,
WYK.
AALBURGH,
MEEUWEN,
ETTEN,
BABYLONIENBROEK,
D[illegible]VEREN,
GENDEREN.

KUY-

KUYLENBURG.

HEndrik van Kuyk, een Kuylenburger en de roem van Kuylenburg, heeft het volgende van zijne vaderlijke stad, en van de oudheden derzelve, aangetekent. H.Cuykius in præfat. Epist. Pa-rænet. ad S. R. E.C.

De Heerlijkheit van Kuylenburg, dewelke in 't jaar 1555. door den Keizer *Karel* V. hooglofselijker gedagtenisse tot een Graafschap opgerecht is, is een leen [a] der Graven van Gelderland. Het heeft dien naam van de gelegendheit der plaatze, (1) dewelke zoo laag is; dat de stad in de overstroomingen der rivieren, als een kuyl, de laatste toeloop is der overstroomende wateren. Onder Kuylenburg behooren Everdingen, Golberdingen, Zyderveld, Redingen, en Hontswyk. De stad bestaat uyt drie achter een volgende, dicht aan malkander staande, en recht uyt loopende stedekens; zoo dat ze den naam zoude mogen draagen van *Driestad*. Want ten noorde, en aan de kant van den Rhijn, of de Lek, heeft het een stedeke [b], van alle kanten omringt met wateren en muuren; en ter oorzaa- Kuylenburgs gelegendheit, en aanzien.

a Zy is 't jaar 1441. door *Arent*, Hartog van Gelderland, te leen gegeven aan *Gerrit van Kuylenburg*. M. S. *Rerum Culenburg. fol.* 189. Maar eerst was ze, gelijk in den text staat, aan *Reymont* door *Hubert*, den v. Heer van Kuylenburg, verkocht voor 100. ponden Hollandsch geld. Dit is te Nimwegen gedaan op Vrouwe-Lichtmis, in 't jaar 1280. *Geneal. Stemmatis Culenb.* M. S.

b *Johan*, de achtste Heer van Kuylenburg heeft dit stedeke eerst beginnen te timmeren: *Gerrit* de zoon van den voornoemden *Iohan*, en de negende Heer van Kuylenburg, heeft het voltrokken: *Uyt het gemelde handschrift, Geneal. Stemmat. Culenb.*

ke van de rivier, dewelke van ouds tegen het stedeke aan spoelde, maar nu wat verder van Kuylenburg afgeweken is, Havendijk genoemt. Welke benaminge het waarschijnlijk gekregen zal hebben, om dat hier in oude tyden een dijk heeft gelegen, daar de Schepen als in een goede have, of aan een veilige reede, ten anker plagten te leggen. En deze have zal naderhand aangegroeit zijn tot de tegenwoordige groote van 't stedeke. Hier staat een kapel, onder de bescherminge van de H. *Elizabet* c, met een gasthuis voor ses arme mannen, en ses arme vrouwen: 't welke gesticht is door de laatste Vrouw van Kuylenburg, (2, *Elizabet*. De genen die genootzaakt waren op (3) Zondagen of Heiligdagen op reis te gaan, gelijk ook de Schippers en het Scheepsvolk zelf, konden hier de Mis gaan hooren: en tegen dat ze t' scheep zouden gaan door de Offerhande des outaars een voorspoedige reis van de Goddelijke goedheit verzoeken. Dicht tegen dit eerste legt het tweede of middelste d stedeke, zijnde van het eerste alleenlijk afgescheiden door een brugge en een stadspoort; en, even als het eerste, rondom omcingelt met watergraften en vesten. . . . . . Aan de oostzijde van dit tweede stedeke staat de e Kollegiaale Parochi-

Kapel.

Gasthuys.

c Ook van S. *Antonius*: zijnde gesticht door *Antoni de Lalaing*, en vrouw *Elizabet van Kuylenburg*; zoo als verhaalt staat in den brief der stichtinge, getekend den 19. van September 1532; en aangetogen in het voornoemde handschrift *de Rebus Culenburg*.

d Dit tweede stedeke is gebouwt door *Roelof* den tweeden Heer van Bozichem, deweleke overleden is in 't jaar 1174. *uyt het zelve handschrift*, *de Rebus &c.*

e Het was een Kapittel van 10. Kanonnikken; zijnde in 't jaar 1422. met de toestemminge van den Bisschop

rochikerk *f* van (4) S. *Barbara*; daar de goddelijke diensten voor hene behoorlijk en op een betamelijke wijze verricht wierden. De Kanonnikken en Vikarissen hadden juist geen rijkelijke, maar naar de gelegendheit van die tijden, noch al redelijke inkomsten. Aan de westzijde was noch een zeer beroemd en godtvruchtig Nonnekloo-ster: de Nonnen wierden genoemt, *de Nonnen van Marienkroon*, en leefden (8) naar den regel van S. *Franciscus*. Niet verre van dat klooster Kollegiale Parochi-kerk.

schop *Frederik*, gesticht door *Hubert*, (5) den vijfden Heer van dien naam. *Miraeus* de Canonicor. Colleg. p. 187. *Slichtenhorst Geldersche geschieden. p.* 56. Op het feest van S. *Georgius* hebben de Deken, (6) de Kanonnikken, en de Vikarissen, in S. *Barbaraas* kerke voor de eerste maal, als Kanonnikken, plegtelijk (7) gezongen. *Orig. Culemb.* p. 280. De gemelde *Hubert*, in den Haag overleden zijnde, is te Kuylenburg in de kapelle der H. Maagd onder dit opschrift begraaven:

Hic est famosus Hubertus, vir generosus,
Strenuus, expertus belli, discretus Hubertus,
Nobilis ex genere conditur hoc opere.
Hujus fundator Collegii hic tumulatur.
Hunc Haga-Comitis mala plaga crastina luxit,
Assumpta Virgine sancta
Annos significo, versum dum sic tibi scribo.

De brief van de stichtinge der Prooftdye is getekent op het feest van SS. *Simon* en *Iudas*. 1458. *Het gemelde handschrift.*

f Deze kerk had eerst gestaan onder de Parochikerke van Beuzighem, maar is onder *Iohan* den derden Heer van Kuylenburg, dewelke gestorven is in 't jaar 1240. tot een Parochikerk opgerecht, *Genealog. ut supra.* Zy is, met de helft van de stad en met het gasthuys, afgebrandt onder *Hubert*, den tienden Heer van Kuilenburg; dewelke stierf in 't jaar 1423. *Genealogia, ut supra. Iohan*, de zoon van *Gerrit*, en de broeder van *Hubert*, heeft de afgebrande kerk weder opgerecht.

 stond

Tweede Parochi-kerk.

stond een weeshuis, en een gasthuis met hunne kapellen. . . . . Aan dit tweede stedeke paalt het derde g, zijnde maar een brugge met een poort tusschen beiden. Dit derde stedeke, ziende naar de stad Buren, heeft den naam gekregen van de Nieuwe poort; en is 'er, zoo het schijnt, in laatere tijden aan gebouwt. In het ooster gedeelte van dit zelve stedeke staat de tweede Parochikerk, hebbende tot patroon S. *Jan den Dooper*. (9) De *Persona* en de Pastoor van deze kerke wierden genomen uyt Marien-waart, eene Abdye van de Premonstreits order: en de Abt van Marien-waart had een huys naast de gemelde Parochikerk staan; daar hy somwijlen zijn verblijf voor eenigen tijd ging neemen. In 't wester gedeelte hadden de [b] *Broeders van het graf des Heere* een klooster staan; dewelke in 't zwart gekleed gingen, en daar onder een linnen kleed droegen, 't welke dicht om het lijf sluytende, getekent was met een rood kruys. In 't midden van hunne kerke stond de verbeelding van het graf des Heere: zijnde zeer nauwkeurig en kunstig gemaakt naar het H. Graf, 't welke te Jerusalem op den Kalvari-berg vertoont word. Maar de Kalviniaansche woede, dewelke alle de gedenktekenen onzer verlossinge, dienende om de

Broeders van het graf des Heere.

g Gebouwd door *Gerrit* den negenden Heer van Kuylenburg; dewelke gestorven is in 't jaar 1305. *Geneal. M.S. Culenb.*

b De opbouwing van dit klooster is (10) begonnen onder *Iohan* Heer van Kuylenburg, den broeder van *Hubrecht* v. Onder *Gaspar* den negenden Heer van Kuylenburg, omtrent het einde der 14. eeuwe, is het binnen de stads muuren betrokken. *Genealogia M.S. Culenb.* *Slichtenborst*, op het 57. zijdje van zijne Gelderische geschiedenissen, noemt het Het Broederschap van Jerusalem.

gheheu-

geheugenis van *Christus* geheimen te vernieuwen, verdelgt heeft; heeft ook het gemelde graf, 't welke door veele menschen met groote godtvruchtigheit bezocht wierd, over lang vernielt en onder de voet gehaalt. Dus verre Henricus Cuykius, Leeraar in de Godkunde / Bisschop van Roermonde / gestorven in 't jaar 1600. van wien Valerius Andreas en meer andere Schrijvers nagezien konnen worden.

In de Parochikerk van S. Barbara was eene Vikary van den H. Geest, dewelke gesticht was door Wouter van Dichteren, en Jan Gysbertsz. De stichting-brief / staande in 't gemelde geslagt-boek / is getekent den 5. van December / 1455. Kapellen.

Gerrit II, gestorven den 9. Maart 1480 / heeft in dezelve Parochikerk eene Vikary gesticht: zoo als by Slichtenhorst op het 57. zijdje staat aangemerkt.

Daar was eene kapel voor het broederschap van de H. Maagd. Broederschappen.

Een tweede voor het broederschap van 't Allerheyligste Sakrament.

Een derde voor 't broederschap van S. Barbara.

Een vierde voor 't broederschap van den naam Jesus.

Jeder broederschap had zijne jaarlijksche inkomsten / en zijne Bewindhebbers / of Procuratores.

† Alexander van Oostrum, een man van eene uytmuntende geleerdheit en godsdienstigheit / en daar by uyt een aanzienlijk geslagt afkomstig / was Proost van de Proostdye der Pre-

† Uyt het Roomsch Verhaal van *I. de la Torre*.

monsterreits-heeren / dewelke genoemt wierd S. Ursulaas Proostdy.

Ook was te Kuylenburg een Wees-huys / 't welke Elizabeth, Heer Gaspart oudste dochter / had gesticht voor 24. wees-jongens en 24. wees-meysjes: boven welk getal daar noch 12. weduwen of maagden om op de wees-kinderen te passen / en daarenboven twee of meer Priesters om dezelven in 't geestelijke te leeraren / onderhouden moesten worden. De brief der stichtinge is getekent den 16 der maand December 1560. (11)

Onder Kuylenburg / gelijk reeds gezegt is / behooren de volgende dorpen:

De omleggende dorpen.

Everdinge, van 't welke al gewag is gemaakt onder de Proostdye van Oudmunster.

Kolberlinge, daar voor dezen een kapel van S. Barbara heeft gestaan.

Zyderveld, 't welke onder de Proostdye en het Dekenschap van Dordrecht te pas zal komen.

Redingen, of Redeohem.

Hontswyk, waar van we onder de Proostdye van Oudmunster gesproken hebben.

Voor het verstooten van den ouden Godsdienst is te Kuylenburg Pastoor geweest

Pastoors.

Johan Maartensz van Schoonhove, Baccalaur in de Godtheit / dewelke in 't jaar 1557. zijne ziel met gebogen knien den Heere heeft weder gegeven; na dat hy alvorens eene * beurs had gesticht in 't Kleine Kollegie. Zedert is de gemeente van Kuylenburg / met de Katolijken der naast-gelegene dorpen / bedient geweest door

Hendrik, den zoon van Desiderius, welke Hendrik Kanonnik te Kuylenburg / en Pastoor

* *Valer. Andreas in Fastis Belg.*

van

van de hoofd-kerke aldaar is geweest. Als de-zelve afgewerkt en uytgeleeft was, is hem tot opvolger toegeschikt

Kornelis van Meteren, een Amersfoorder, en een Kerkisch Godtgeleerde: dewelke te Kuylenburg door de pest uyt de wereld wierd gerukt in 't jaar 1624. Na hem hebben 'er de volgende Pastoors gestaan

Andreas Arsenius Kok, een Kuylenburger, Priester van 't Oratori, volkomen Bacelier in de Godtheit, dewelke te Utrecht in 't jaar 1636, uyt haat van zijnen Godsdienst, door zijne vyanden heimelijk van een hoogte met een overgroot geweld wierd neder gestooten: en alsus omhals is geraakt.

Johan van Zijpenesse, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit: dewelke, wat minder als vier jaaren gearbeidt hebbende, uyt het leven is gerukt.

Jakob Verhaar, een Utrechtenaar, volkomen Bacelier in de Godtkunde.

Johan, naar zijne geboorte-stad bygenaamd van Kuylenburg, is Pastoor van Kuylenburg gestorven in de maand September 1667.

Adriaan Stella, in de Betuwen gebooren, is aldaar overleden den 5. Augusti 1671.

Adriaan Heermans, dewelke eenigen tijd daar na beroepen wierd tot de Pastory van de hoofd-kerke te Brussel.

Simon † Spiegel, eerst een Jesuyt, daar na Pastoor te Kuylenburg: daar hy in 't jaar 1679. den 18 July, nieuwen stijl, is overleden.

Daniel vander Vorst, is gestorven den 13. July 1692.

† Anderen geeven hem den voornaam van *Franciscus*.

Johan Buitendijk, een Kuylenburger van geboorte/ is overleden op den 24. van December in 't gemelde jaar 1692.

Matthias Tork, te Kranenburg in Kleefsland gebooren/ volkomen Bacelier in de Godtkunde.

Antoni Kockaert, van Vilvoorden by Brussel/ een Lovensch Godtgeleerde.

Ook zijn de Vaders Jesuyten / hoewel tegen den inhoud der Verdrag-punten / in Kuylenburg gekomen. De eerste van allen was Pater Guil. Welius, te Bommel gebooren; dewelke / hoe dat 'er de Geestelijkheit tegen arbeide / daar post heeft gevat in 't jaar 1617. Hoe dat dit indringen toegegaan is / heeft de Heer Andries vander Schuur in zijne [a] brieven omstandig beschreven.

[a] *Lib.* 1. *epist.* 9.

AANTEKENINGEN.

1. Ik houde het ook met deze naamreden: te weeten dat de stad Kuylenburg, als in een diepe kuyl leggende, den naam van haare gelegendheit heeft gekregen. Sommigen als de geleerde *Pontanus*, willen den naam afleiden van den beruchten held *Civilis*. Dit zoude iemand des te waarschijnlijker voorkoomen, als hy bedenkt dat *Civilis*, ten tijde der Romeynen, uytgesproken wierd als [a] *Kivilis: Cicero* als *Kikero*; enz. Maar deze gissing van *Pontanus* heeft volgens [b] *Slichtenhorst* meer schijn als waarheit: want ten eerste, zegt hy, is Kuylenburg eerst gebouwt door *Rudolf van Bozichem*, dewelke in 't jaar 1164. of 1174. uyt de wereld

[a] Zie Lipsius de recta pronunt. Linguæ Latinæ.
[b] Buch. pag. 7.

ver-

verhuysde. Ten tweede staat het by hem vast dat de gemelde stad aldus genoemt is naar haare nedrige gelegentheit, enz. Dit alles gaat vry wel, en koomt een bescheiden Leezer zeer waarschijnlijk voor: maar of zijn derde reden zoo veel behoort te gelden, daar zoude ik zeer aan twijfelen. Hy meent dan dat *Claudius Civilis* dien Latijnschen naam by zijne landgenooten niet gevoert zal hebben, maar zijnen eygen Duytschen naam: dewelke, zoo als veele verstanden naar zijn zeggen met hem gevoelen, geweest is *Klaes Burgers*. Dit gaat hy bewijzen uyt eenige andere naamen der oude Duytscheren en Batavieren. Onder andere zoude *Istævon* niet anders zijn geweest als *Steven*; *Segestus* of *Segimer* niet anders als *Seger*; *Arminius* of *Hermion*, niet anders als *Herman*; *Classicus* zou dezelfde naam zijn geweest met *Klaes*; *Labeo* met *Lambert* of *Lubbert* enz. Dat de Romeinen aldus met de uytheemsche naamen geleeft, en dezelve naar de Latijnsche zwier zoo zy best konden verdraait hebben, daar heb ik niet tegen, en is zeker genoeg: ook wil ik het van een deel der gemelde naamen niet ontkennen. Maar dat ze van *Klaas Burgers* gemaakt zouden hebben *Claudius Civilis*, van *Klaes Classicus*, van *Steven Istævon*; zou ik zoo ligt niet aanneemen. Want voor eerst zal men doorgaans bevinden dat ze de uytheemsche naamen, zoo veel als de cierlijkheit der Latijnsche taale het konde lijden, in hun geheel gelaaten hebben: dat zy 'er maar een Latijnschen draay aan gegeven, en 'er eenige stootende of hardluidende letters uytgelaaten hebben: en ik meen niet dat men ligt voorbeelden zal vinden, daar zy de naamen vertaalt, dat is tenemaal verandert hebben. Ten tweede meen ik niet dat de naamen *Klaas* en *Steven*, waar by een oneindig getal van andere naamen gevoegt kan worden, by de Duytschers voor hunne bekeeringe gebruykelijk zijn geweest. *Klaas* is een verkorting van *Nicolaus*, *Steven* is niet anders als *Stephanus*: Deze, en zoo veele andere Grieksche en Latijnsche naamen, zijn over al door het Christendom ingevoert; om de oude Heidensche naamen af te schaffen, en de naamen van deftige Martelaaren of heilige Belijders by de nieuwe Christenen in zwang te brengen.

Vorders is [c] *Kuylenburg* by deze gelegendheit gesticht. *Rudolf*, by anderen *Roeland* genoemd, de sevende Heer van Bozighem, had zijne eenigste dochter op haar vijftiende jaar ten huwelijk gegeven aan den Heer van Buuren. En dewijl hy gene kinderen meer verwachte, heeft hy haar de heerlijkheit van Bozighem tot een bruydschat belooft. Doch hy had zijne rekening qualijk gemaakt, en kreeg na dien tijd noch eenen zoon, *Hubertus* genaamd. Zoo wist hy dan geenen beter raad, als de stad Kuylenburg voor zijnen zoon *Hubertus* te bouwen.

Dat [d] Kuylenburg, te vooren een vrye heerlijkheit, een leen des Hertogdoms van Gelderland is geworden, is by deze gelegendheit toegekomen. *Hubert*, de derde van dien naam en de vijfde Heer van Kuylenburg, was met zijne magen, de Heeren van Woerden en van Amstel, in een vloekverwantschap getreden tegen den Bisschop van Utrecht *Henrik van Vyanden*, tegen Koning *Willem*, en tegen *Willems* zoon, *Floris* V. Hy zag het tegen zoo magtige vyanden niet uyt te harden: en liet zich door zijnen oom *Zweder* of *Assuerus van Bozinghem*, en door zijnen broeder *Splinter*, beweegen om zijne Burgt aan den Graaf van Gelder te verkoopen; mits dat hy dezelve Burg, naar de Zutfeensche rechten, erfelijk te leen zoude houden. Daar na heeft de Graaf van Gelder tusschen hem en zijne vyanden eenen zoen getroffen.

Het gene *Slichtenhorst* zegt dat de voornoemde *Hubert* V. het Domheerschap in de kerke van Kuylenburg gesticht en begiftigt heeft, is wat oneigentlijk gesproken. Domheeren zijn eigentlijk, en volgens de algemeene spreekwijze, de Kanonnikken van de Bisschoppelijke of Katedraale kerk. Dus wierden de Kanonnikken van S. *Maartens* kerke te Utrecht Domheeren, en de *Maartens* kerk de Dom of Domkerk genoemt. De Kanonnikken van andere kerken worden niet anders genoemt als Kanonnikken. Dit zoude ik niet aangetekent hebben, en 't zal misschien by sommigen geene aantekening schijnen te verdienen: maar hoe veele zijn 'er niet die de rechte bevatting van onze kerkelijke zaaken niet en hebben. *Slichtenhorst* zelf schijnt

c Slichtenhorst Geldersche Geschied. 2. boek pag. 54.
d Ibid. pag. 35.

daar

daar in verbijsterd te zijn geweest *e*: en ik weet dat *Simon van Leeuwen* ergens over een diergelijk misverstand door *Antonius Matthæus* op een schimpende wijze word gehekelt. Is het dan zoo ondienstig den Leezer, die op zulke zaaken weinig gestudeert heeft, en zich ligt zoude mispraaten, ook omtrent diergelijke kleynigheden te onderrechten?

2. In de geschreve geslagtrekeninge der Heeren van Kuylenburg, 't welk ons door den geleerden Heer, en liefhebber der Hollandsche Oudheden, den Advokaat *Hendrik de Weert*, is geleent, staat deze stichting aldus vermeld:

Elyzabeth *leefden langhe, ende werdt seer oudt. Deze Vrouwe* Elyzabeth *heeft gefundeert* Ste. Elyzabeths *gasthuys in de voorstad van Culenborch, op den Havendyck, met een Capelle, daer alle daghe Misse in gecelebreert word, welcke Priesters ende armen wel versien syn met vele schone renten, die sy tot aelmisse daer in gefundeert heeft.*

3. By deze gelegendheit, van zondaags te gaan reizen, moet ik hier aanmerken dat het in de oude tijden niet geoorloft is geweest zondags t' scheep te gaan. Als S. *Theodorus* Bisschop van Kantelberg, dewelke in de 7. eeuwe geleeft heeft, het behoorlijk vieren der Zondagen by de Engelschen trachte intevoeren, stelde hy hun voor oogen hoe dat de zondag in de Roomsche kerke en by de Grieken wierd geviert. En hy getuigt *f*, dat men zoo wel in de Grieksche als in de Roomsche kerke niet gewoon was op de zondagen brood te bakken, t' scheep te gaan, te paard of met de wagen te rijden; de zoodanigen alleenlijk uytgezondert dewelke, om hunne zwakheit, een wagen van noden hadden om in de kerk te koomen. Hy voegt 'er by dat de Grieken op den zondag geen bad en gebruikten, 't welke echter by hen schier onder de dagelijksche noodzakelijkheden wierd gerekent. Hoe dat alle slaaffelijke werken op den zondag verboden waren behoef ik hier niet aantehaalen; daar word in andere boeken ten overvloed van gehandelt. Maar ik mag ook niet verzwijgen hoe dat de Bisschoppen van de derde Synode van Orleans die nauwgezetheit, van

e Slichtenhorst 1. boek. p. 59.
f Theodor. Cantuar. Capitul. 7. & Reginon. c. 44.

zoo-

zondags niet t' scheep te gaan, niet te rijden, voor de kost niet te zorgen, geen huiswerk te doen, enz voor geen rechte en Christelijke godsdienstigheit, maar eer voor eene Joodsche onderhoudinge en nauwgezetheit, aangezien hebben. g Het was hun genoeg dat de geloovigen op het land of in de wijngaarden niet en werkten, en op hun kerk-gang pasten: en men kan 'er wel uyt afneemen dat 'er verscheidene handwerken zijn geweest, dewelke omtrent dien tijd in Vrankrijk niet geacht wierden tegen de heiligheit der zondagen te strijden. Maar deze rekkelijkheit schijnt den voet gegeven te hebben aan grooter verslappinge in het vieren van den zondag: want verscheide Vergaderingen der Fransche Bisschoppen hebben het vieren van den zondag wederom op het krachtigste moeten gebieden; en hebben zelfs de wereldlijke magt te hulp geroepen om de onwilligen daar toe te bedwingen. En i onder den zondag wierden niet alleen de andere hoogtijden des Heere, als Kersmis, drie-Koningen, de Hemelvaart, maar ook de feestdagen der Heyligen begreepen: hoe wel dat het werken op de leste dagen zoo zwaar niet wierd genomen, als het werken op de zondagen.

g Quia persuasum est populis die Dominico, agi cum caballis, aut bobus, aut vehiculis, itinera non debere, neque ullam rem ad victum præparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exercere (quæ res ad Judaicum magis quam ad Christianam observantiam pertinere probatur) id statuimus ut quod de Dominico ante fieri licuit liceat. De opere tamen rurali, id est aratro, vel vinea, vel sectione, vel messione, excussione, * exarto, vel sepe, censuimus abstinendum, quo facilius ad Ecclesiam, convenientes orationis gratiæ vacent.

* *Exartum*, *essartum*, *sartus*, *sartum*, *assartum*, is zoo veel te zeggen als het uyt roeyen van boomen en struyken, om het land te konnen bebouwen: en 'er de ploeg in te brengen. Ook word het wel genomen voor het eggen: ook wel voor het uytroeyen van onkruyd: sommigen neemen het voor *arare*, ploegen, als of het een verdraaying was van *exarare*. Zie Du Cange, enz. Baillet schijnt het voor 't zuiveren der tuynen of hoven genomen te hebben.

h Concil Matisc. 2. Concilia varia ut Narbon. Catalaun. Arelat. Rhem. Turon. Capitularia varia.

i *Baillet des Dimanches*.

4. S. *Barbaraas* kerk is getimmert door *Jan* I. en den derden Heer van Kuylenburg. *Dese Heer Iohan*, zegt de meergemelde gemelde geschreve geslagtrekening, *by consent van den Stoel van Romen, ende van den Bisschop van Utrecht, heeft sancte Barbaren kerck binnen Culemburch getimmert, ende tot een parochye-kercke gemaeckt.*

5. In het voornoemde Geslagtboek staat aangetekend dat deze *Hubert*, de vijfde van dien naam, en de tiende Heer van Kuylenburg, *het Kapittel van S. Barbara binnen die stad Culenborch gefundeert ende grotelijck gedoteert heeft*: en dat hy in 't zelfde jaar 1422, zijnde Kantzelier van Holland, is overleden Hy wierd in zijne regeeringe opgevolgt door zijnen broeder *Iohan*, den vierden van dien naam: dewelke, gelijk in het zelve handschrift te leezen staat, *met grote costen, suppliceren, ende moeyten, verereegh van den Paus van Romen die confirmatie van die collatien der proevenen van die collegie binnen Culenborch, van zyn broeder, Heer Hubert, gefundeert.*

De Proostdy van 't zelve Kapittel is in 't jaar 1458. gesticht door *Gerrit*, den tweeden van dien naam, en twaalfden Heer van Kuylenburg. Een oud handschrift, 't welk ons door den voornoemden Heer *de Weert* ter hand is gestelt, behelst de gansche stichting; met alle de lasten en voordeelen van den nieuwen Proost. En dewijl het niet ondienstig is om verscheide gebruyken van dien tijd te weeten, en eenige omstandigheden behelst, dewelke menig Leezer niet onaangenaam zullen zijn, zullen wy het alhier gansch en geheel inlassen. Uyt het achterste zal ook blijken wat voor inkomsten dat aan de gemelde kerk geschonken zijn geweest:

In nomine Domini, Amen.

In allen manieren hier na bescreven, Soe doen wy *Geryt* Heere tot Culenborch, ter Lecke, ten Weerde ende tot Ewick enz. kond ende kentlic, vermits desen fundacie brieff, dat wy in rechten testament, en puerlick om Godes wille, voir onse ende voir onse lieve gesellinne ziele, joncfrouwe *Elizabet van Bueren*, die God genadich syn wille, ende oick onser Alderen

derer zielen, ende voir ziele onss lieven brueder Heer *Zweder* van Culenborch, Ritter, saliger gedachten, in gesonden machtighen live, ende mit goede voirdachten vryen wille hebben wy gemaeckt, gesticht ende fundeert een ewige Canonicx provende in onser kerken van sinte *Barbaren* binnen Culenborch, tot een ewige memorie onss en onser Alderen, enz. Ende wie dese provende heeft sal heyten ende wesen Proest, ende sal wesen een bescermer des Capittels goede voirsz. Tot welker provende ende Proesteny wy hebben gegeven ende geven erflick:

In den iersten geven wy tot des provende ende proestien inder ierster fundacien onse husinge alsoe die gelegen is binnen onse stede van Culenborch aen sinte Barbare kerckhoff off tusschen Claes Paeuwen hews aen die een syde, ende Pouwels Direxsz. hews aen die ander side, beheltelic ons onsen tyns die daer van outs wtgaet, welke husinge voirtaen de proestie geheyten sal syn.

Item, noch geven wy tot desen provende ende proestie vyf mergen lants, als meyster Zweder van den Weteringen Canonick inden Doem tUtrecht gecoft heeft tegen Herberen van den Stege saliger gedachten, ende gelegen syn tot Affch int lant van Bueren, ende bruyct nu Jan Hermansz te Soelmonde tien jaer lanck alle jaer voir acht olden scilden ende voir vyf cappoen.

Item, noch een stuk lants gelegen tot Buerenmalssen, ende bruyct nu Dirc Wevel, wonende tot Bueren, tien jaer lanck alle jaer voir viiij olden scilden en om een quartier olden scilden.

Item, noch oick alle alzulke erve ende lant als meyster Zweder voirsz gecoft heeft tegens Johan Luykensfoen, dat nu gelt te jaren alle jaer een ende twintich olden scilden, ende gelegen is int lant van Bueren.

Item, noch vyftien mergen lants, ende eenen halven mergen lants leggende int lant van Bueren, in die Otterputten, daer nu ter tyt die een helft aff gelt alle jaer tien jaer lanck vive alden scilden, als die een helft die meyster Zweder voirsz gecoft heeft tegen Jan Luykensz voirsz. Ende die ander helft die meyster Zweder voirsz gecoft heft tegens meyster Elias

van

van Noorde gelt nu tot jaren alle jaer acht ouden scilden.

Item, noch enen acker lands gelegen tot Buesinchem biden kerken dat meyster Zweder voirsz oick gecoft heeft tegen meyster Elias van Noorde voirsz gelt alle jaer negen quartier ende oick een halff quartier van een olden scilden, maect te samen twe olden scilden, en oick anderhalff quartier van olden scilden.

Item, noch een Hoffstede mit een hws gelegen tot Buesinchem dat meyster Zweder voirsz oick gecoft heeft tegen meyster Elias van Noorde voirsz dat jaerlix nu gelt ander halven olden scilt.

Item, noch oick all altulke erve ende goede als meyster Zweder voirsz gecoft heeft tegens Heymen van Weolden ende gelegen is int lant van Bueren, ende dat nu alle jaer te pacht gelt twyntich olden scilden, na inhout der bepalinge, ende eygendoms brieve die wy daer aff hebben, van allen desen voirsz erven ende lande welke eygendoms brieven wy geloofft hebben, ende geloven alle tsamen te liggen in handen ende bewaernisse des Dekens, ende Capittels van sinte Barbaren voirsz, tot behoeff des provende ende proestien voirsz. Want wy noch onss erfname geen recht noch toeseggen nu after deess tyt meer en hebben, noch nummeer hebben en zullen tot alle dese erven ende goeden voirsz, meer sellen altyt bliven en wesen tot deser provende ende proestien voirsz. Ende altoe wy noch den eygendom hebben van allen desen erve ende goeden voirsz. Soe geloeven wy voir onss ende onsen erffnamen, dat wy altyt daer toebereit zullen wesen tot vermaningen des Dekens ende Capittels voirsz, den vryen eygendom van allen den voirsz erven ende goede vry over te geven den Deken, den Capittel voirsz, ende hem daer in te vestigen mitten lantrecht tot behoeff deses provende ende proestien voirsz. Ende want wy willen dat onss Capittel voirsz ummer wael ende volcomelick van onss en onsen erfnamen gevesticht is in allen desen erven ende goeden voirsz, want wy geen recht noch toe segghen aen hebben Soe hebben wy alle dese voirsz erven ende goede tsamen ende geheellikken gegeven ende geven in enen ewighen erffpacht, den Deken en Capittel voirsz tot behoeff der provende ende proestien alle jaer voir

enen

enen Vleemssen groten, sonder enich versume te betalen onss off onsen erfnamen alle jaer op den beloken Pincxter dach. Ende wy geloeven over desen erffpacht den Deken ende Capittel voirsz tot hairre vermaninge goede vaste bezegelde brieve te geven daer wy wael in bewaert sellen wesen ende bliven. Ende wy geloeven voir onss ende onse erfnamen den Deken ende Capittel voirsz in allen desen voirsz erven ende goeden na allen onsen vermogen bystant te doen, dat sy die reinten daer aff jairlix rustelic ende vredelic gebruken sullen moegen, ende altyt doen als een goet collatoer sculdich is te doen.

Item, dese voirsz erven ende goede die meister Zweder gecoft heeft tegen Heymen van Weelden, ende die gelegen syn int lant van Bueren, ende uw jaerlix gelden te pacht twyntich olden scilden, die sal meyster Zweder voirsz rustelick ende vredelic gebruken ende hebben ende behouden alsoe lange als meyster Zweder voirsz in levende live is ende niet langer, mar terstont als meyster Zweder voirsz afflivich is, So sal alle dyt voirsz lant tsamen comen ende bliven aan dese provende ende proestie voirsz tot den ewighen daghen.

Item soe willen wy dat altyt die Proest inder tyt die na meyster Zweder van der Weteringhe Canonick in den Doem t Utrecht comen sal binnen onsen stede van Culenborch wonen sal ende daer residieren sal, ten waer saeck dat hy buten ter scole lage by consent ende wyl ons ende ons erffname Heren van Culenborch, als dan sal dese Proest all syn renten ende goede vry opboeren ende hebben, gelikerwys in allen maniere off hy binnen Culenborch woende ende residierde. Beheltelick datmen van der proestien renten doen sall all alsulke dienst, ende oick betalen ende geven alle jaer allet tgeen daer dese proestie op fundiert ende ierst geordineert is, als hier na bescreven staet in deser fundacie; meer meyster Zweder van der Weteringe die wy nu ierst dese prostie gegeven hebben, die en sal niet verbonden wesen binnen onsen stede van Culenborch te wonen ofte daer te residieren, noch oick niet schuldich te wesen enich dienst te doen ofte laten doen, alsoe lange als hy in levende live is, ende hy dese proestie besittet.

Item

Item, soe en sall deze proestie nyemant mogen hebben, hy en sal Subdyaconus wesen off te geloeven binnen den iersten jaer Subdyaconus te weerde op verboernisse der prostien. Mar waert sake dat die geen die dese prostie gegeven werde alsoe jonck waer dattet nutte waer dat hy noch buten ter Scoele lage, ende waede meyster in artibus, ofte studierde jura ofte leges by rade onss ende onsen erffnamen, Heren tot Culenborch als Collators, ende by rade Dekens ende Capittels voirsz. alsoe lange als die Collatoers inden tyt ende Deken ende Capittel voirsz. hem oirloff geven willen te studieren, soe en zal hy niet verbonden wezen binnen Culenborch te wonen ofte ad residenciam te comen, noch oick Subdyaconus te werden. Mer terstont als hy weder vander Scolen coemt ende die Collatoer inder tyt ende Deken ende Capittel voirsz duncket ende seggen dat hy genoech studiert heeft, soe zal hy binnen jairs daer na Subdyaconus werden ende terstont binnen Culenborch wonen, ende daer te residieren.

Item, zoe zal die Proest inder tyt als hy niet by ons ofte onzen nacomelingen Collatoers inder tyt consent ende oirloff buyten ter Scole en leyt, ofte in onss ofte in onzen stede van Culenborch ofte in des Capittels voirsz dienste nyet wyt (uyt) en waer, verbonden wezen in onze stede van Culenborch in der kerken van sinte Barbaren te Choer te gaen in allen Getyden ende mede singen, gelyck die Deken ende Canoniken vanden kerken voirsz doen in zyn religy, wtgenomen dat hy in geenre cappen gaen en zal hy en wilt doen. Ende ist zake dat hy niet te Choer en coemt, zoe zal hy tot allen getyden versumen zyn absencie, alzoe wel als die Canoniken doen die niet te Choer en comen. Ende deze absencie zal gaen tot boeken ofte tot ornamenten dair wy ofte onze nacomelingen Heren te Culenborch by rade Dekens ende Capittels voirsz zullen ordineeren ende wyzen. Ende deze absencie zal die Proest inder tyt ofte zyn Procuratoer tot allen vierdeel jairs opleggen ende betalen. Ende die geen vanden Canoniken die scryft die absencie vanden Deken ende Canoniken voirsz, zal oick samen die absencie vanden Proest inder tyt. Ende dair zal hem die Deken ende Capittel van dess Proesten absencie

inder tyt, en residere loten off geven vele zyn adsicht. Ende die absencie vanden Proest inder tyt zal ontfangen ende bewaren een van den Capittel die daer toe gedeputeert zal werden van den Collatoer in der tyt, ende daer bewaren ende voirtkeeren in allen manieren als voirsz is; Mer off alsoe gebeurt dat die Proest in der tyt wyt is ende kenlijck in des Collators ofte in dienste der stede van Culenborch ofte in des Capittels dienst waer, zoe en zal hy niet moegen verfumen in dien hy den Deken ofte den outste Canonick een wete doet als hy alzoe wt zal wezen.

Item, tot wat tyden datter alsoe geboirt dat die Proest niet buyten ter Scoel en leyt, ende hy als dan niet binnen Culenborch en woent, noch en residiert, soe en zal die Proest geen renten vander proestien ontfangen noch hebben. Mer die renten zal dan ontfangen ende opbueren een van den Capittel daer toe gedeputiert ende ordiniert van den Collatoer inder tyt by rade des Capittels voirsz. Ende die renten zullen dan voirt beleyt warden aen erffrenten in vermeeringen der proestien ofte anders, dairt die Collatoer by rade des Dekens ende Capittels inder tyt nutste ende orberlicste zal duncken beleyt te wezen.

Item, wairt zake dat die Proest in der tyt enigen tyden buyten ter Scole lage, ende den Collatoer ende den Deken ende Capittel dochte dat hy genoech geleert waer, ofte niet leren en woude mer alzoe buyten leggen woude, ende der proestien renten alsoe onder en decksel, ende onder en bescudden van den Scolen verteren woude. Soe mach die Collatoer by rade Dekens en Capittels voirsz den Proest ontbieden dat hy ad residenciam come tot Culenborch ende verdienen zyn proestie na inhout der fundacie. Ende wairt zake dat die Proest dan binnen den tween ierster maenden als hem die weet gedaen is niet en quaem binnen Culenborch ende daer resideerde als voorsz is, soe en sal die Proest daer na geen renten vanden proestien voirsz meer ontfangen noch volgen. Mer die renten sullen dan op gebuert werden, ende oick weder beleyt werden in allen manieren als voorsz is.

Item wy willen dat deze proestie nyemant en zal mogen hebben, hy en zal meyster in artibus wezen ofte geloven binnen vyf jaren daer na dat hy presenteert is mey-

meyster in artibus te werden op verboernisse der proestien. Mer die Proest inder tyt mach by rade ende by oirloff ende by consente des Collatoers zyn studium in artibus laten staen, ende studieren Jus Canonicum ofte Leges, dat is geestelic off weerlic Rechte, totter tyt toe dat hy Licentiaet waer ofte Doctoer ware, in den voirsz Rechten ofte in enigen van hem beyden. Ende als dan sal die Proest indertyt wesen verbonden tot wat staet hy coems al resignierde hy oic die prostie, onss onsen erven Heren van Culenborch ende onser stat van Culenborch ende onsen Capittel van Culenborch; zonder loen te raden ten besten, rechtvorderingen te maken raden daden ende dienen op onsen cost tot wat tyden wy ofte onse erven Heren van Culenborch onse stede van Culenborch ofte onss Capittel binnen Culenborch des behoeven ende begeren zullen zonder argelyst. Ende onss daer brieve ierst aff te geven eer hy den oirloff van onss ofte van onzen erfnamen Collatoers inder tyt sal mogen crigen.

Item, oick zoe zal die Proest inder tyt verbonden wezen den Heren van Culenborch te dienen, en te reysen als zy des van hem begerende zullen wezen. Ende hy zal altyt zyn beste rade als zyn gezworen. Mar als hy in dienste syns Collatoers wt is, zoe zal hem die Collatoer syn coste besorgen als behoerlic is, offte dat Capittel van Culenborch ofte die stede off die den Proest inder tyt te doen hebbe, die zal die Proest trouwelic dienen, mer zy sullen den Proest inder tyt een redelic cost bezorgen.

Item, die Proest inder tyt zal den Deken ende Capittel eer sy hem in leyden zullen een eet doen van gehoersaemheyt, ende des Capittels statuten geloven te houden in allen maniere als die Canonicken haren eedt doen. Ende oick zoe zal die Proest inder tyt altyt tot des Dekens ende Capittels voirsz. correctie staen gelyck ende in allen manieren gelyck den anderen Canoniken. Des zoe zal die Proest inder tyt weder hebben ende gebruyken mogen all alzulke Privilegie, vryheyt ende voirdele als die Deken ende Canoniken van ons voirvaderen Heren tot Culenborch ende van ons belieft ende gegeven is. Soe geven wy deze prostie nu inder ierster fundacien den eersamen ende wysen meyster Zweder van der Weteringen, Canonick

nonick in den Doem tUtrecht, puerliken om Godes wille. Ende wy presenteren hem mit deser tegenwoerdigen fundacien den eerbaren Heren Deken ende Capittel der kerken van sinte Barbaren binnen onse stede van Culenborch Ende wy begeren dat zy hem aennemen willen voir haren iersten Proest, ende dat zy hem inleyden willen mit allen sulken solempniteyten ende reverencie, als dat van rechts behoren sall. Ende hem voir haren Proest kennen, holden ende eeren willen inder kerken, inden choer ende daer buyten gelyc off meer dan zy haren Deken inder tyt sculdich syn te doen.

Item, den Proest inder tyt zal altyt staen int choer onder die Getyden inden oeversten stoel tegens den Deken over aen die ander zyde. Ende die Proest zal gaen in die Processie bezyden den Deken. Ende hy zal sitten in den Capittel off anders waer boven den Deken.

Item, die Proest inder tyt sal mede alle memorien ende Vigily-gelt mogen verdienen ende oeck hebben, gelyc de Canoniken voirsz doen. Want elck Proest inder tyt den Capittel van Culenborch beliggen sall ende copen enen ouden Schilt jaerlix aen goeden sekeren erffrenten voir syn memorie, daer die twedeel aff hebben sellen ende verdienen die Proest ende Deken ende die ander Canoniken inder tyt die dat verdienen, ende dat dardendeel die Vicary inder tyt die dat verdienen.

Item, die Proest inder tyt sal mede mit den Deken ende mit den Canoniken te Capittel gaen als hy daer toe geeyschet wert, ende hellpen den Deken ende Capittel raden by sinne eet dat hem tnutste ende tbeste duncket wesen voir dat Capittel geraden. Ende dess Capittels dage houden op dess Capittels cost, als sy dat begeren.

Item, die Proest inder tyt sal dagelix gaen in clederen ende habyt als een eerbaer Prelaet sculdich is te gaen, ende toe behoert, niet behacket, noch mit genen ondersneden clederen, noch onbehoerlike verwe en sal hy oec niet draghen.

Item, waert sake dat die Proest inder tyt een wyf truwede, off enigerly religy aen naem ende daer in professi dede, off enighe dootslage dede selver mitterhant

hant dat openbaer kentlick waer, soe mogen wy ende onse nacomelingen Heren tot Culenborch dése proestie ene anderen geven gelyc voirsz is sonder yemants wederzeggen ende sonder vorder versueken van yemant.

Item soe sal die Proest inder tyt na doot meysters Zweders van den Weteringe, die ierste Proest, over die ander weke alle dage Misse lesen off laten lesen terstont als die ierste lesende Misse uyt is, en op dat selve altaer daer die lesende Misse op is gedaen. Ende die coster inder tyt sal altyt als die Elevacy vander ierster lesende Misse gedaen is luyden tot deze Misse in alle manieren als hy gewoentlic is te luyden tot der ierster Misse. Ende die coster zal alle jaer erfflic hebben uyt der proestien voirsz voir syn arbeyt enen Rh. gulden, die de Proest inder tyt den coster inder tyt alle jaer wtreyken zal op sinte Mattys dach in den wynter. Ende die Kerckmeysters inder tyt en sellen den coster dese Rh. gulden niet moeghen nemen.

Item die Proeste inder tyt die comen zellen na meyster Zweder voirsz die zelle oick dat Ewangelium lezen ofte laten lezen alle jaer als op den Paesdach, ende oick alle die heylige dage van Paesschen, ende op den Pinxterdach, ende oick die heylighe daghe van Pinxteren. Ende op den heyligen Kersdach, ende op alle die heyligen daghe van Kersdach. Ende op den Jaersdach, Dertiendach. Ende alle ons' lieve Vrouwen daghen, ende als Kerckwyinghe is binnen Culenborch, ende als men onse lieve Vrou draecht te Culenborch, ons Heren Hemelvaert dach, Sacramens dach, Alre Heyligen dach, op sinte Barbaren dach.

Item, die Proest in der tyt en sal niet sculdich wesen dat choer te versien, noch Epistolen te lesen, noch dat choer te halden, noch lessen te lesen, noch Venite te singhen mer dat sellen die Canoniken voir hem lesen. Ende doen oick dat Ewangelium als die Proest buyten ter Scolen leyt ende buyten is in dess Collatoers, ende inden stede van Culenborch ofte in dess Capittels voirsz dienste is. Mer dair voir sal die Proest inden tyt alle jaer op ten Wittendonredach als men dat Mandaet doet, den Collatoer inden

tyt den Deken ende elken Canonick geven een Mandaet broet, dat dan weert wesen zal twe Vleemsc groet. Ende elken vicario, den coster ende die choralen, ende dess Capittels rentmeyster elcx en Mandaet broet geven, dat dan weert zal wesen enen Boddrager. Ende daer toe zoe zal die Proest inder tyt alle jaer op den selven Wittendonredach den Deken ende den Capittel voirsz geven vj. mingelen wyns, die de Deke ende Canoniken, ende Vicary die daer dan comen sellen, tsamen drinken sellen als men dat Mandaet doet.

Item, noch sal die Proest inder tyt geven op onser Vrouwen Lichtmisse dach den Collatoer inder tyt, den Deken ende elken Canonick een wassekerse, die zwaer zal wezen van wasse een halff pont. Ende elken Vicario ende den Scoelmeyster ende die Choralen, ende des Capittels rentmeyster elcx een wassekersse die zwaer wezen zal een vierdel pont.

Item, noch zoe zal die Proest oick geven alle jaer als men te Culenborch onss Vrou draecht, den Collatoer inder tyt, ende den Deken inder tyt elx een quaert wyns, alsoe verre als zy die processi volgen. Ende elken Canonick die de processie volgen, ende mede mit ons Vrouwe omgaen, geven een mingelen wyns. Ende elken Vicario een pynt wyns die mede mit die processie omgaen, als men ons Vrouwe draecht, ende anders niet.

Item, willen wy dat deze Proest inder tyt deze gode ende erfnisse hier voir bescreven, off die hier namaels tot des proestien gegeven zullen werden, by hem selven niet en zal mogen verpachten noch verhueren, dan by des Dekens ende by des Capittels voirsz rade ende wille. Ende die Proest in der tyt en sal die renten van enen jaer van des proestien te voeren eer zy verschenen syn niet mogen op bueren, ten is by bevel en de consent des Capittels voirsz. Ende die Deken ende dat Capittel sellen een daer toe setten die der proestien renten alle jaer ontfangen zal, ende geven den Proest inder tyt alle jaer die renten: beheltelic daer aff te mogen beholden syn absencie die de Proest inder tyt versumet heeft: ofte dunket die Deken ende Capittel voirsz oirbair ende nutte wezen, zoe mogen zy den Proest inder tyt zelve

syn renten en pachten laten opboeren ende ontfangen tot hare weder segghen. Ende zoe wie by rade dess Dekens ende Capittel voirsz. der proestien renten ende gode verwaert, die zal alle jaer den Proest inder tyt rekeningen doen, ende bewys doen daer van in tegenwoordicheit dess Dekens ende Capittels voirsz, ende een boeke der rekeningen den Capittel alle jaer laten, om te verhueden dat die proestien goet niet en verbystert en warde.

Item, alsoe dicke als die proestie ledich wart, hoet sy by sterven by resignacien by versume off anders, soe sellen wy off onse naecomelingen dese proestie geven enen goeden anderen man, in allen manieren als voirsz is, ende presenteren hem mit onse segele ende brieve den Deken ende Capittel voirsz, gelikerwys ende in allen manieren als wy die Canoniken presenteren binnen den naesten viermaenden nader tyt dat die proestie ledich geworden is. Ende dede wy dess niet, zoe sullen Dekens ende Capittel dan enen goeden man die reyse, ende op die tyt in manieren als voirsz is, die proestie moegen geven.

Item, die Proest inder tyt zal syn corpus van synre proestien versumen inden tyden van jaren dat hy wyt is ende niet buten ter Scolen en leyt, noch in dess Collatoers off anders als voirsz is dienste wyt en is, gelyc die Canoniken haer corpus van hair provende versumen. Ende dat verzwime vanden corpus sal gaen als voirsz is.

Item, alsoe ducke ende menichwerff als een nij Proest aengenomen is, soe sal die Proest die aangenomen is terstont den Deken ende Capittel geven acht olde Scilde, in alle manieren als die Canoniken doen die ierst ingeleyt werden.

Item, alsoe ducke ende menichwerven als na meyster Zweder voirsz een nij Proest aengenomen wart, die en zal die twe ierste jaer niet meer ontfangen noch hebben dan halff die renten die 't proestien behoren, ende daer zal die Proest alden dienste af doen ofte laten doen, na wtwisingen der fundacien, ende alle sculdich wesen te doen gelikerwys off hy alle die renten te samen opboerde die tott' proestien voirsz behoerde. Ende die ander helft vander proestien voirsz sullen die twe ierste jaer ontfangen ende opboeren die Deken

selve Capittel voirsz., ende daer om eenen renten uit der proostyen behoort, op dat ende [illegible] des Colla- tiers inder tyt, ende [illegible] een copen een ander Schilt erflike rente, voir een ewige memorie daer voir [illegible] te doen [illegible] tot Culenborch voir die Proest inder tyt ende syn ouders in memorien als voirsz is. Ende die Proest [illegible] tyt een [illegible] jaer van gracien na synre doot volgen, dan alleen die renten die verschenen waren by sinen levende live, die selen hem volgen. Ende want wy Gaeryt Here tot Culenborch, ter Lecke, ten Weerde, ende tot Ewick &c. dese tegenwoordigen fundacie van ons [illegible] ordiniert ende gemaect van ons ende onss erfnamen Heren tot Culenborch ende van onsen nacomelingen allet dat hier in beschreven is, stanen ende elcx puncte wicomelic vaste tot den ewigen dagen sonder enich wederroepen gehouden werden. Soe hebben wy mit rypen beraden onss selves segel aen dese fundacie brieff gehangen. Ende daer om die meerre vestincheyt wille hebben wy gebeden den eerbaren Heren Deken ende Capittel voirsz, dat sy dese tegenwoordige fundacie mit ons wille besegelen mit haers Capittels segel. Ende wy Deken ende Capittel van sinte Barbaren tot Culenborch voirsz, hebben om beden wille den geboortigen ende vromen Gerit Here tot Culenborch, ter Leck, ten Werde, ende tot Ewick, onsen lieven Joncheer ende Collatoer, Ende oick om dienste ende promocy en nutscapp van den Proest inder tyt hopende te hebben. Soe hebben wy oick mit rypen berade onss Capittels segel aen desen tegenwoerdigen fundacie brieff gehangen. Gegeven int jaer ons Heren dusent vierhondert ende achte en vyftich, op sinte Symon & Juda der heyliger Apostelen avont, &c.

Het blijkt uyt de oude handschriften dat het Kapittel van Kuylenburg, onder het Graafschap van Kuylenburg alleen, bezeeten heeft 93. en een half mergen lands: daar de kerk van S. *Barbara* zelf noch bezat 11. mergen, elf hont. In een ander handschrift, zijnde een Vertoog van den Prooft *Thomas Gysbertz*, vind ik ook aangetekent dat de gemelde Prooftdy 61. en een half mergen lands in eygendom heeft bezeten.

Dit zyn der Proestien renten van Culenborch ende waer zy gelegen zyn, ende wes men jaerlix daer van wytreyst.

Culenborch. In den eersten een husinge gelegen tot Culenborch aen sinte Barbaren keerchoff, tusscen Heren Claes Pauwen huus aen die een zyde, ende Pauwels Dirxsz huus aen die ander zyde, ende plach in voerleden tyden toe te behoren der Abdien van Marie Weerde ende heit nu d.e Proestien.

Bueren Malsen. Item een stuck lans houdende vierdalve mergen lants, ende is gelegen op die Beemden, ende plach toe te behoren Gosen van Tiel, ende daer te voren Claes die Wilde; daer boven naest gelant is die Niewstege, ende beneden naest gelant is die Heren van sinte Martyns tUtrecht.

Ibid. Item noch drie mergen lants geheyten op Ghyskens berch dat Gosen van Tiel te horen plach; ende gecoft hadde tegens Claes die Wilde, daer boven naest gelant is onser liever Vrouwen altair tot Bueren Malsen, ende beneden sinte Peters altaer tot Bueren Malsen.

Ibid. Item noch die twe deel van tween mergen lants geheyten in die meet dat Gosen van Tiel toe plach te hoeren, ende gecoft hadde tegen Claes die Wilde, voirgen. en gemein liggen mit Berns Wilde erfgenamen, daer boven naest gelant is aen die zuutzide Herberen Jansz, ende beneden Jan Volkensz streckende mitten oversten einden aen die gemein weteringe van Asch, ende mitten nedersten einde aen onser liever Vrouwen altaer tot Bueren, ende der Joncfrou van Culenborch.

Ibid. Item noch een mergen lants die Gosen van Tiel toe te hoeren plach, ende gecoft hadde tegen Claes die Wilde, gelegen op den Habbot boven naest gelant Heren Ariaen van Bruechuisen Ritter, beneden Jans erfgenamen van Waelbeek.

Ibid. Item een Hofstat mit vier mergen lants daer aen gelegen, die half sceydinge van vier mergen lants daer aff, mit alsulken dyck als daer mit recht toebehoert sonder tyns gelegen opten Spyc boven naest gelant

lant der armen lant van Bueren Malſen, ende d'kerken lant van Tricht, beneden Lodewyc Jacobſz erven ende Herberen Janſz.

Ibid. Item noch dertien hont lants in die Winkelmere boven naeſt gelant Heer Geryt die Rode Prieſter, beneden Heer Adriaen van Bruechuſen, Ritter.

Ibid. Item noch ſevendalf hont lants gelegen tuſſchen die Meren, boven naeſt gelant Heer Adriaen van Bruechuſen, beneden die Joncker van Oulenbroech.

Aſſche. Item een camp lants geheiten Roelofs camp houdende vyf mergen, ter goeder maten, alſoe groot ende cleyn als hy die gelegen is, boven naeſt gelant Johan Hardebol Hermanſſz, ende beneden Aernt Noeye Aertsz, ſtreckende mitten eenen einde aen die Verkensgrave, ende mitten anderen aenden Sak.

Tricht. Item dirdehalf ſoeydinge van vyf mergen lants gelegen tot Tricht in die Leerſche hoeve, boven naeſt gelant Joncfrou Bate, Ghysbert Stoor dochter, ende beneden naeſt gelant Herman Pieck ende Wouter van Dichteren.

Ibid. Item noch eenen mergen lants ter goeder mate gelegen in de voirſz Kerſpel in die maet, boven naeſt gelant Mechtelt Stevens mit hoeren kinderen, beneden dat godshuys lant van Marie Weerde.

Ibid. Item noch vyf mergen lants ende twe hont, gelegen optie Wegen, boven ende beneden naeſt gelant Willem Peterſſz.

Ibid. Item noch twaelfſte halfhont lants gelegen opten Broeckher, boven naeſt gelant Dirck van Bueren, ende beneden die kerk van Tricht.

Ermalem. Item vier mergen lants geheyten Doldenacker, boven naeſt gelant Geryt Lauwenſz erven, beneden die Fabryc van Bueren.

Bueren. Item viendalven mergen lants en een hont geheyten die Cromme camp, ſtreckende mitten overſten einde aen die Broeckſloge, ende mitten nederſten einde aen die Mandeſickſoe Wateringe, noirtwaert naeſtgelant Evert Wyn, ende zuutwart Rutger Evertſz.

Ibid. Item noch twe Campen lants daer tegen over die Straet leggende, houdende ſeſ mergen lants, ſtreckende mitten overſten eynde aen die Buerenſe

zeedyc, mitten nederſten eynde aen die Broecſtege, noirtwaert naeſt gelant Gerit Zuis, Goed Wouterſz, ende Adriaen van Maerten, zuutwaert Direk Geritſſz.

Ibid. Item noch een Hofſtat gelegen over die Cornſtr ooſtwaert naeſt gelant Geryt Direxſz, weſtwaert die Heerſtraet; zuutwaert ſunte Barbaren altaer tot Bueren; noirtwaert twihof ſunte Jans cloeſter te Bueren. Ende dat heeft in erfpacht Wemmer van Balueren, voir twe oude Schilde vrys gels, te betalen alle jaer op ſunte Jans dach midſomer.

Beſinchem. Item acht mergen lants gelegen in den Middelcamp, ende voirt dwerſtreckende in de Otterput in die meer, daer boven naeſt gelant is Hennyke die Lew, ende beneden Kerſten Janſz ende Geryt Damenſz.

Ibid. Item noch een ſtuck lants in den ſelven Middelcamp, ende holt anderhalven mergen lants, daer boven naeſt is Hubert Paew ende beneden Geryt Aelbertſz.

Ibid. Item noch twe acker lants geheyten den Ackercamp, ende holt drie mergen lants, boven naeſt gelant myns Heren genade van Gelre, ende beneden Otto Wonder.

Ibid. Item noch een camp lants gelegen in den Otterput, ende holt derdenhalven mergen lants, daer boven naeſt gelant is die Parochikerken tot Culenborch, ende beneden Jacob van Zelem Lottenſz.

Ibid. Item noch eenen mergen lants gelegen int Toepat, daer boven naeſt gelant is die gemeinſtrate ſtreckende weſtwaert aen Heren Stevens Hofſtat vander Weyde, zuutwaert naeſt gelant Henryc die Lew, ende noirtwaert Zuemken Kernſtenſſz.

Ibid. Item noch een Hofſtat mit hoeren toebehoeren gelegen op ten Beyert, daer noirtwaert naeſt gelant is Willem Mathyſſz erven, zuutwaert, weſtwaert ende ooſtwaert die gemeinſtrate.

Item die Mergen tael, behalven die Hofſtede, omtrent 64. mergen lants.

Hier na volget dat die Proest van Culenborch jaerlix wtreyct, wter prostien renten na inhout der fundacien.

In den eersten zo is die Proest in der tyt sculdich te doene ofte te doen doene, over dander weke alle dage een lesende Misse terstont als die eerste Misse wt is, ende opt zelver altair, ende die costen alle jaer te doen doien, sess oude Scilde, ende ij. stuvers, facit 6. oude Scild. 2. st.

Item dese Misse bestaet men te doene allen sunte Martyns dage in den wynter, ende men betaelt die een helft Pancraty ende die ander helft Martiny.

Item die Coster boort alle jaer op sunte Martyns dage inden wynter erflic voir syn loon van luden eenen Rinsche gulden, facit 1 R. guld.

Te Lichmisse.

Item als dan salmen geven den Collatoer, den Deken ende elken Canonic een wassen kersse van een halve pont.

Item elke Vicario, ende de Scoelmeyster, ende die Choralen, ende des Capittels Rentmeyster, elcx een wasse kerse van een vierendeel pont.

Item tMaentdaetbroot opten Wittendonderdach.

Item als dan salmen jaerlix geven den Collatoer, den Deken, ende elken Canonic elcx een Maentdaetbroot van twee Vleems groten

Item elken Vicario, ende Scoelmeyster, ende Choralen, ende des Capittels Rentmeyster, elcx een Maentdaetbroet van enen Boddrage.

Item als dan op den dach zo sal die Proest inder tyt geven alle jaer den Deken ende Capittel voirsz. sess mengelen wyns, die de Deken, Canoniken ende Vicary die daer toe comen sullen, tsamen drincken als men dat Mandaet doet.

Als men onse Vrou omdraegt.

Item soe sal die Proost in der tyt oec scencken ende geven alle jaer den Collatoer, ende den Deken elcx een quaerte wyns alsoe verre als sy die Processi na volgen.

Item elken Canonic die navolgen een mengelen wyns.

Item elken Vicario een pintte wyns.

6. Uyt de bovengemelde en eenige andere handschriften heb ik de volgende Prooſtèn, Dekens, Kanonnikken, en Kapellanen van S. *Barbaraas* kerke vergadert.

Prooſtèn.

1. In 't jaar 1458. Meester *Zweder van Wateringe*, zijnde ook Domheer te Utrecht.
2. Meester *Jakob van Borselen*.
3. Mr. *Huibert van Kuik*.
4. Int 't jaar 1495. Mr. *Jan van der Borcht* Kanonnik van S. *Jans* kerke te Utrecht.
5. Mr. *Otto van Heukelom*.
6. 1518. Mr. *Frans van Middelburch*.
7. 1520. 1548. Mr. *Marcus van Wese*.
8. 1549. Mr. *Thomas Gysbertze*.
9. 1550. Mr. *Quirinus Otto*.

Dekens.

1555. Mr. *Johan van Schoonhove*.
1560. Mr. *Arent Deys*.

Kanonnikken.

1519. Hr. *Johan van den Starts*, Kanonnik en 's Kapittels Bibliotekaris.
1548. Hr. *Hendrik Kool*
1549. *Hendrik Bos*.
Antoni Cuddinx.

1555.

1555. *Hendrik van Bon.*
1572. *Iakob Quakelaar.*
Ian Visser.
1575. *Wouter van Riebeek*; dewelke een Mis gesticht heeft, die alle Donderdagen met Diaken en Onderdiaken gezongen moest worden.

Kapellaanen.

In 't jaar 1529. Hr. *Adriaan Antonis.*
1549. Hr. *Peter.*
1571. *Gerrit van Blokhoven.*
1579. *Jan Voorn.*

7. In S. *Barbaraas* kerk, gelijk de Heer Auteur aangemerkt heeft, waren ten minste vier Broederschappen: 1. dat van 't Allerh. Sakrament: 2. dat van S. *Barbara:* 3. het Broederschap en Zusterschap van O. L. Vrouw van Hemelrijk; 4. dat van den H. Geest. Ieder Broederscap zal zijn altaar gehad hebben. In 't jaar 1623. heeft Justrouw *Elizabeth van Kuylenburg* aan 't eerste Broederschap by uyterstan wille gemaakt 300. gulden: zoo als in den volgenden brief staat uytgedrukt:

Extract uuyt den Testamente van zal. Jeffr. Elisabet vanCuylenburg in dato den 4. May 1623.

In den naeme der Heyliger Drievuldicheyt, Amen. Ik Elisabé van Cuytenburg overdenckende der sekerheyt enz. Voorts maecke ick de Broederschap van de hoochweerdigen H. Sacramente alhier binnen Cuylenburg de somme *van drie hondert gulden 20. st: hollants stuck, omme vuyt de jaerlixe renthe van dien jaerlix op onse L. Vrouwe Visitatie dach, te laten doen in onse L. Vrouwe Choor binnen Ste. Barbaren karcke (indien den tyt sulx toelaet) een singende Misse, ende anders ter plaetse daer 't geschieden can een lesende Misse, daerinne de Broeders tsamen present sullen syn; mitsgaders noch drie en dertich armen menschen, omme voor myne ziele te bidden, de welcke arme menschen elx gegeven sullen werden ses stuyvers aen gelt.* Ende tgunt daer over schieten sal, sullen die vande voorsz Broederschap behouden

den volle haere moeten. *Noch maecke ick de voorsz. Broederschap de somme van duysent gulden tot 20. st. stuck, omme die tegens den penninck sestien suffisantelyck te beleggen, ende jaerlicx op myne sterffdach aen den rechtigen armen te distribueren drie mudden weyts aen broot, item thien gulden aen swarde wollen laken, ende thien gulden aen linnen laecken, item thien gulden so aen schoen als muylen*, ende de reste by de Broederschap genoten te worden op haerlieder kermisse. Nu in alle ent. onderstondt,

C O P I E.

Ick Anthonis Jacobsz als Procurateur van de voorsz. Broederschap, geassisteert met de ondersz Broeders, bekenne ontfangen te hebben uuyt handen van den Notaris Vastaert, als gemachdichde vande Heer en erffgenamen van zaliger Jofr Elisabé van Cuylenburg, de somme van der thienhondert gulden, in betalinge vande Legaten byde voornoemde Juffr. aen de voorsz. Broederschap gelegateert; mitsgaders hondert een ende twyntich gulden achtiendalve stuyver, over anderhalff jaer renthen van dien, ende dat doir cessie van een plechte van ses hondert gulden capitaels, gevestigt op de huyzinge den Toelast binnen Cuylenburg, ende vyff ende tnegentich gulden voor de renthe vande selfe totten 17. May verleeden daer aen verlopen ende resterende, volgens affrekeninge met de debitrice van dien, op huyden gepasseert, ende de voorsz Procurator in handen gelevert, ende de reste voorts in gelde. Toirconde getekent binnen Cuylenburg op den 25. May Anno 1640. Ende is ondertekent,

Anthonis Jacobsz. van Veen.

Ons ondersz present,

Ghysbert Jansz. *Johan van Bleckhoven.*

Jan de Weert.

1640.

Aldus geextraheert uuyt den Origineele, berustende onder de erffgenamen van de gemelte Joffr. van Cuylenburg, by my ondersz. op den 26. Aug. 1647.

J. Wertz Procyss.

Dit

Dit Broederschap heeft in 't jaar 1572. hondert en 30. pond Vlaamscn, en 32. pond Was aan inkomste gehad.

Melchior van Kuylenburg, in zijn leven Stedehouder, en zijne huysvrouw Joncfrouw *Helena Lauing*, hebben in 't jaar 1536. aan S. *Ioosten* altaar ter eere van 't Allerh. Sakrament en van het H. Avondmaal gesticht eene jaarlijksche Mis; om alle Witte-donderdagen aan 't voornoemde altaar gelezen te worden: En volgens eene tweede stichting, te weeten van 't jaar 1564. moest op den zelfden dag gezegent brood en wyn uytgedeelt werden aan 33. arme menschen.

Het Broederschap van S. *Barbara*, 't welk door *Zweer* of *Zweder van Eschestein*, en *Zweders* huysvrouw *Margareta van Vry*, was gesticht, had in 't jaar 1600. aan inkomsten 47. gulden, 6. stuyvers.

Dat van O. L. Vrouw had in 't jaar 1579. aan inkomsten 291. pont, 14. Schellingen.

Hier nevens gaat een brief, uyt een oud parkement boek getrokken, en my door den voornoemden Heer medegedeeld, daar eenige goederen van 't gemelde Broederschap uyt gedrukt staan.

Wy *Gheryt* Heer van Culenborch ende vander Lecke, doen cont ende kenlic allen luden, dat onse ondersateren der Bruederscappen ende Sustersc appen van onser liever Vrouwen van Hemelryck gesticht ende gefondiert hebben een altaer inder kercken tot Culenborch, inder eeren onser liever Vrouwen van Hemelryck ende den heligen Cruce, beheltelickx ons ende onsen nacomelingen ghyffte vanden vorsz altair, ende den Prochipaep vander kercken syns rechtz, ende sy hebben daer to bewyst ende beset alsulck goet ende erve als hier na bescreven staat, in den yersten wt Hensen huys twee pont tsiaers, dat is gelegen tusschen Her Willem Meercoerns huys, Priester, aen die een syde, ende Aleyden die Henryck Woutersz wyf was, aen die ander syde. Ende wt Goessens huys uten Bogaert vier pont tsiaers, dat gelegen is tusschen Daems huys van den Wierse aen die een zyde, ende Wouter Henric soens huys aen die ander zyde. Ende wt Roest Jacob soens huysinge achte groit tsiaers ende twee Hoenre, gelegen opten hoec van der Nyerstraet. Ende

de wt Willem Willert soens huysinge die gelegen is in die meynt een pont tsiaers, vyf schillingen ende ses pennynge. Ende wt Hage Knoeps husinge dat gelegen is in de Meynt een pont tsiaers. Ende wt Gertruyden huys die Geryt Bengen wyf wass, een pont tsiaers. Ende enen halven gulden tsiaers wt enen Hof buten Culenborch daer Goessen die Keymp op woent. Ende enen acker lants, die gelegen is op ter Weidervelt inden lande van Bueren, daer boven naist gelant is Germeryck Peterssz myt synen Bruederen, ende beneden naist gelant is Jacob Willem Daemsszoen. Ende enen acker lants in den Wasic, in den lande van Bueren, daer wy Willem Zuyrmont Dirksszoen, om Goeds willen mede versien, ende mede versien hebben. Ende onsen lieven Heer ende vader den Bisschop van Utrecht presenteren om die confirmacie op dyt vorsz erve ende goet. Ende want die vorsz Bruederen ende Zuysteren onser lieven Vrouwen van Hemelryck dyt vorsz erve ende goet gegheven hebben ende geven myt goeden voirsien, ende myt hoeren vryen wille, tot den vorsz altair erfflick ende ewelick te dueren ende te blyven. In die eer onser lieven Vrouwen van Hemelryck ende den helligen cruce als vorsz is, daer om bidden wy den eersamen vader in Gode onsen lieven Heer den Bisscop van Utrecht, dat hy dyt vorsz goet ende erve, ende anders goet datmen tot desen altair namails gheefft, confirmeren ende vestigen wille dattet geestlicke goet blyve tot ewigen dagen. Ende om bede wyl der Broederscap ende Suysteren vorsz hebben wy Gheryt Heer van Culenborch, ende vander Lecke, desen brief besegelt myt onsen segel. Gegeven int jaer ons Heren 1392. des Donredagh opten *Circumcisionis Domini* geheiten jaers dach.

Achter dezen brief staat in 't zelve parkementen boek een Latijnsche brief van den Utrechtschen Bisschop *Floris van Wevelincboven*, daar hy het voornoemde Broederschap en Zusterschap, zonder de Moederkerk te verkorten, bevestigt; en eenen *Willem Zuirmont*, *Willem Zuirmonts* zoon, na voorgaande voorstelling magtigt om 't altaar, aan 't voornoemde broederschap en zusterschap te bedienen; en ook ordoneert, dat de goederen aan 't zelve broederschap toebehoorende, voor geestelijke goede-

 ren

zen gehouden zullen worden, ende den uytdeelen van geestelijke goederen zullen genieten.

Noch staat in 't zelve boek een brief van *Lubb*, *door Gods genade Bisschop van Gibiliensis* (ik weet niet wat ik anders van 't Latijnsche *Gibiliensis* zal maaken) daar gemelde Bisschop in 't jaar onzes Heere 1300 aan de genen, dewelke hunne zonden met een oprecht berouw gebiecht hebbende, het altaar van de H. Maagd in de Parochikerke van Kuilenburg op zekere dagen bezoeken, die de Mis, de predikatie, de kerkzangen daar hooren; die eenige boeken, kelken, cieraaden, lichten, aan 't gemelde outaar vereeren, of by uytersten willen maaken, veertig dagen aflaat verleent. Wy zullen dien brief hier ook al laaten volgen:

Lubb, door Gods genade Bisschop van Gebilieit, wenscht allen den kinderen van onze Moeder de H. Kerk, die den tegenwoordigen brief in handen zullen krijgen, heyl in den Heere, en overvloed in heilzame werken. Onze goedertiere Moeder, de H. Kerk, bezorgt voor de zaligheit der zielen, is gewoon de godvruchtigheit haarer kinderen door eenige geestelijke gaven, als quytscheldingen (van straffen) en aflaten, te noodigen om de schuldige eer van dienstbaarheit aan Godt en de Kerken te bewijzen: op dat het Christen volk, hoe dat het dikwilder en godtvruchtiger aldaar by-een-koomt, en de genade des Zaligmakers door gedurige gebeden verzoekt; des te beter de vergeeving der zonden en de eeuwige glorie des Hemelrijks mag verwerven. Hier om is het dat wy, op dat het outaar van de H. Maagd *Maria* met deszelfs Broederschap, staande in de kerk van Kuilenburg onder het stift van Utrecht, behoorlijke eer geniete, en door de Christene geloovigen gedurig met eerbiedigheit bezocht mag worden, aan alle Christene geloovigen, dewelke met een waar berouw en leetwezen gebiecht hebben, en het gemelde outaar op het jaargetyde van deszelfs inwijdinge, en op de volgende Feestdagen, namentlijk van Kersmis, van 's Heeren Besnydenisse, van drie Koningen, van goeden Vrijdag, van Paasschen, van *Christus* Hemelvaart, van Pinxteren, van de Allerheyligste Drievuldigheit, van het Lichaam on-

zes Heere *Jesus Christus*, van Kruysvindinge en Kruysverheffinge; en vorders op alle en iedere feestdagen van de allerverhevenste Maagd en Moeder *Maria*, van S. *Jan den Dooper*, van *Petrus* en *Paulus*, van alle Apostelen en Evangelisten; van de H.H. *Steven*, *Laurentius*, *Antonius*, *Martinus*, *Remigius*, *Nicolaus*, *Gregorius* en *Georgius*, en op die van de H. H. Maagden, *Magdalena*, *Catharina*, *Margareta*, *Cecilia*, *Agatha*, *Lucia*, *Agnes*, *Apollonia*, *Barbara*, en *Gertrudis*, op Aller-Heyligen en Aller-zielendag, op de oktaven der gemelde feestdagen, dewelke oktaven hebben, mitsgaders op de zondagen, met godtvruchtige gebeden, en bywijze van een bedevaart, bezocht, of de Missen, Predikaatzien, of andere kerkelijke diensten daar zullen bygewoont hebben; of die daar, als de avondklok luydt, drie maal het *Vader ons* en het *Wees gegroet* zullen leezen; of die tot het onderhoud van 't altaar eenige kaarsen, altaarcieraaden, boeken, kelken, of iet anders dat tot het outaar vereyscht word, zullen geeven, of by uytersten wille bespreeken, of te weeg brengen dat 'er iets diergelijks toe gegeven of by uytersten wille besproken word; hier om is het, zeg ik, dat wy betrouwende op de barmhertigheit van den Almogende Godt, en op het gezag van deszelfs Apostelen *Petrus* en *Paulus*, aan zodanige geloovigen, zoo dikwils, en zoo wanneer, als zy het voornoemde, of iet van 't zelve, godtvruchtiglijk volbragt zullen hebben, van de boeten die hun opgeleit zijn veertig dagen aflag, (of aflaat) genadiglijk in den Heere vergunnen; hebbende, tot oirkonde dezes, onzen tegenwoordigen brief met ons zegel doen bezegelen. Gegeven te Kuylenburg, in 't jaar des Heere 1300.

In dezelfde kerk was ook een outaar van 't H. Kruys; 't welk niet lang voor 't jaar 1389. was gesticht. *Hubertus* Bisschop van Yppusen, en in 't geestelijke de Vikaris van den Utrechtschen Bisschop *Florentius*, heeft den genen die het zelve, zoo als boven, zouden bezoeken; ook diergelijke aflaat verleent. Maar dewijl bynaar alles op het zelfde uytkoomt; zullen wy dezen brief slechts achterlaaten.

8. Dit Jonkfrouwen konvent van Marienkroone, gelijk de voorgemelde geslagt-rekening spreekt, is gebouwt by het leven van *Jan den vierden*. Het zelve konvent had in het Graafschap van Kuilenbourg alleen 77. mergen lants.

9. Rakende S. *Jans* kerk vind ik het volgende in oude brieven aangetekent:

Dat ze 236. pont Vlaamsch aan inkomste plagt te hebben.

Dat ze 8. mergen eigen lands in het Graafschap van Kuilenburg had leggen.

Dat *Jan Bor* twee Missen 's weeks in deze kerk heeft gesticht: waar van de eene 's zondaags, de andere 's woensdaags moest gelezen worden.

Dat *Gerrit Gerritze* de Sakraments-Mis heeft gesticht.

Dat *Barent* . . . . met zijne huysvrouw de Mis van O. L. Vrouw, om des saterdaags gelezen te worden, gesticht heeft; en dat den Pastoor voor het zingen van de Mis 6. gulden toegeleit waren.

Dat *Gerrit*, *Bartolomeus* zoon, de Mis van 't H. Kruys gesticht heeft, om 's vrydaags gelezen te worden: en den Pastoor voor het zingen drie gulden heeft bewezen.

Dat Heer *Iohan Botter* in 't jaar 1561. Vikaris van deze Parochikerk is geweest.

10. Het zijn dan Kruisbroeders geweest, dewelke dit graf opgepast hebben: zijnde hun konvent te Kuilenburg gebouwt door Heer *Gaspar* I. Omtrent deze Kruysbroeders vinde ik in de rekeninge van S. *Barbaraas* kerk aangetekent.

1. Dat ze voor het zingen van den Epistel en 't Evangelie op de Hoogtyden, en voor het leezen van de Vroeg-mis op dezelfde Hoogtyden, jaarlijks getrokken hebben 3. Vlaamsche ponden.

2. Dat ze gehouden waren de ommegangen by te woonen; waar voor zy eenigen wijn tot eene vereering kreegen.

3. Dat zy dagelijks in S. *Barbaren* kerke een Mis moesten leezen voor de Weeskinderen; en daar ook letten op hun gedrag.

4.

4. Vorders, dat dit klooster onder het Graafschap van Kuilenburg 17. mergen en vyf hond lands in eigendom heeft bezeten.

11. In 't meergemelde geslagtboek staat het zoo omstandig niet. Alleenlijk word 'er verhaalt dat zy de armen mede-erfgenamen van haare goederen heeft gemaakt: dat daar op de uytvoerders van haar uytersten wille, *in een gehuegenisse van dese Edele vrouwe Elyzabeth die heerlycke woninge binnen die stadt van Culenborch hebben doen timmeren*, *tot subsidie van vaderlosen en moederlosen armen wesen*; *dan volgt 'er dat zy een diergelijk weeshuys hebben doen timmeren te Hoogstraten*: en dat beide die huyzen by uyterstenwille van vrouw *Elizabet* rijkelijk zijn begiftigt. Noch volgt 'er dat zy die kerken met goude en zilvere vaten, kelken, eiborien, en kostelijke cieraaden heeft voorzien. Vorder dat zy, met haar man *Antoni de Laling*, van haare eige goederen een slot, met een kerk van eene wonderlijke schoonheit, te Hoogstraten heeft getimmert: en aldaar een Kapittel, of genootschap van Kanonnikken, heeft gesticht.

Wy meenden 't hier by te laaten; en van Kuilenburg zoo af te scheiden. Maar wy hebben by naarder overleg besloten het voorgemelde handschrift, te weten de Geslagtrekening der Heeren van Kuilenburg, hier gansch en geheel in te lassen. De Liefhebbers zijn doch met zulke oude stukken gedient: en zy zullen bevinden, dat dit ruim zoo wel in 't licht mag koomen, als menige handschriften die ons nu en dan opgegeven worden.

D'Afcompste van de Edele Heeren van Cuylenborch.

Orcomste der Edeler Heeren van Culenborch, welcke Heerlijckheyt haren orspronck heeft vuyt die Heerlijckheyt van Buesichem, ende die Heerlijckheyt van Buesichem is gesproten vuyt die ouden Graven van Teysterbant, ende heeft begonnen inden jare ons Heeren 867. Ende die Heerlijckheyt van Culenborch heeft begonnen inden jare ons Heeren 1144.

Int jaer ons Heeren 867. in die tijden van den Paus Nicolaus, die eersten van dien naem/ ende van Lodiwicus den Keyser/ van dien naem den tweetsten/ in die dagen van Hungerus Bisschop van Utrecht/ so is van die Denen dootgeslaegen/ die edele ende welgeboren Heere Dirrick Grave van (1) Teysterbant/ met sijn huysvrau/ die dochter van den edele Grave van Cleef/ achter latende twie sonen/ te weten Henrick die die oudtste was/ ende Gerebrandt, wonende binnen die stadt van Cuelen/ onder die protectie van Gunterus Aertsbisschop van Cuelen/ Heer Henrick is sijn vader gevollicht in dat Graefschap van Teysterbant/ Heer Gerebrant heeft voor zijn erfdeel ontfangen die Heerlijkheyt van Buesichem, van Zoelen, ende meer anderen. Dese Heer Gerebrandt heeft tot eender huysvrauwe genomen die dochter van die edele Heere van Pont daer hy enen sone by gewonnen heeft

Dir-

Dirrick genaemt/ ende een dochter die een gewylde Nonne geweest is/ dese Heer Gerebrandt is gestorven in dat jaer ons Heeren 925. als hy Buesichem geregiert had ontrent 58. jaren/ ende leydt met syn huysvrau begraven in sancte Walburge kercke binnen Tyel/ die doe zeer deerlyken van die Denen gedevasteert was/ dese Heer Gerebrandt heeft wederom geleydt die fundamenten van die kerck ende van dat slot van Buesichem/ ende verlatende dat wapen syns vaders/ hy heeft gebruykt dat wapen van Buesichem.

Die edele Heere Dirrick, Heer Gerebrants voerscreven sone/ is synen vader in dat gobernament van die voerscreven Heerlyckheden gevollicht/ hebbende tot een huysvrau die dochter van die edele Heere van (2) Spyck, daer hy drie sonen by wan/ Gwillem, Johan, ende Niclaes, Gwillem is syn vader gevollicht in die Heerlijchept van Buesichem/ Johan is geweest Heer vander Wey, daer die Heeren van der Wey haeren oorspronck van genomen hebben/ Nicolaes was Heer van Caets, daer die Heeren van Caets of gecomen syn/ dese godtvresende Heer Dirrick heeft wederom opgetimmert die kerck van Buesichem ende dat slot/ staende ontrent die kerck. Dese Heer Dirrick sterf int jaer ons Heeren 954. als hy Buesichem geregiert hadde ontrent 29. jaren/ ende leydt met syn huysvrau begraven in Buesichem.

Die edele Heere Gwillem die oudste sone van Heer Dirrick is nae overlijden syns vaders geworden Heer van Buesichem, ende hy nam tot eender huysvrouwe/ die dochter van die edele Heere van Ryperscheyden wyt Westphalen/ daer hy eenen sone by gewonnen heeft Johan ge-

genaemt / dese Heer Gwillem is verslaegen / met Graef Aernoldt Grave van Hollandt / inden strijdt tegens die Friesen / int jaer ons Heeren 993. daechs nae sancte Lamberts dach / als hy Buesichem geregiert hadde ontrent 39. jaren / ende leydt met syn huysvrau begraven in Buesichem.

Die edele Heer Johan des voersz Heer Gwillems enige sone / heeft nae dode zijns vaders tot een huysvrau genomen die dochter van die edele Heere van Huesden, daer hy enen sonen by gewonnen heeft genaemt Roelof de Groote, dese Heer Johan is gestorven int jare ons Heeren 1030. als hy Buesichem geregiert hadde ontrent 37. jaren / ende leydt met syn huysvrau begraven in Buesichem.

Die edele Heere Roelof die Groote die also genaemt werdt / om dat hy van stature zeer lange / ende boven maten zeer sterck was / also dat in geheele desen deelen van Hollandt nyemandt hem gelijck en was / nae overlijden zijns vaders werdt hy Heere van Buesichem, ende heeft tot eender huysvrouwe genomen die dochter van den duerluchtigen Grave vander Lip, daer hy eenen enigen sone hy gewonnen heeft / genaemt Henrick. Dese Heer Roelof was een man vroom van wapenen / voorsichtich van raedt / met alreley wijschept versiert / in die Christelijke religie zeer devoot / ende in krijshandel zeer geluckich / by den Keyser Henrico den vierden van dien naeme seer familiaer / ende inden strijdt die hy tegens die van Sassen voerden / syn opperste Veltheer. Int jaer ons Heeren 1094. als die Keyser Henricus voer verhaelt / syjnen sone den jongen Henricum voer Aken Rooms Coninck maeckten / so

is

is Heer Roelof wesende een oudt ende wel bedaecht man / tot Aken gereyst om den Keyser aldaer te besoeken / ende onder wegen synde / so heeft hy die coertse gecregen / ende is aldaer gestorven / als hy Buesichem geregiert hadde ontrent 69. jaren / ende syn lichaem heeft die Keyser Henricus in onser lieber Vrouwe kerck binnen Aken feestelijken doen begraven.

Die edele Heere Henrick, Heere Roelofs voersz sone / oudt wesende 28. jaren / (den welken die Keyser Henricus in persoon binnen die stadt van Cuelen geheven heeft / ende nae synen naem Henrick doen noemen / in den jare ons Heeren 1071. op sancte Johannes dach /) dese Heer Henrick heeft tot een huysvrau genomen die dochter van Heer Symon die eerste Heere van Teylingen, (3) in dat 6. jare nae den doot syns vaders. Als die jonge Henricus des voergenoemde Keysers sone synen vader met orloge ende veel spijts overwan / so is dese Heer Henrick ontrent die stadt van Luyck met vele loflweerdigen Edelingen inden strijdt verslagen / achter latende enen sone Roelof genaemt / oudt wesende vyf jaren / die naemaels die stadt van Culenborch getimmert heeft / die huysvrau van Heer Henrick voersz is gestorven op dat slot van Buesichem / int jaer ons Heeren 1120. ende leydt begraven in Buesichem.

Die geburtige Heere Roelof van Buesichem Heer Henricks voersz sone was die eerste Heere van Culenborch, hy heeft tot een huysvrau genomen die dochter van die edele Heere Geraert Heere van Heynsberch, daer hy een dochter by wan / die hy ten huwelijcke gaf den edelen Heere van Bueren, als sy 15. jaren oudt was / ende hy gaf daer mede die heerlijckheyt van Buesichem Hier coemt Buesichem aen Bueren A. 1107.

 sichem

sichem voer hem behoudende die stadt van Culenbourg die hy nieu getimmiert hadde. (4) Als nu dit aldus geschiedt was/ ende dese overgift gedaen was/ so heeft vrau Aleydt ontfangen ende gebaert enen sone Hubert genaemt/ ende werdt nae overlijden syns vaders Heere van Culenborch ende myet Heere van Buesichem, want dese heerlijckheyd had syn vader den Heere van Buren met syn dochter ten huwelijck gegeven. Dese Heer Roelof is gestorven op dat slot van Buren int jaer ons Heeren 1174. doen hy Culenborch geregiert hadde ontrent 30. jaren/ ende leydt met syn huysvrau begraven in Buesichem.

Die edele welgeboren Heere Hubrecht die eerste van dien naem / Heer Roelofs voersz sone / was die twede Heere van Culenborch, hy nam tot een huysvrau Heer Zweer van Zuylens enige dochter/ daer hy enen sone by gewonnen heeft Johan genaemt/ ende werdt nae syn vader Heere van Culenborch. Dese voergenoemde Heer Hubrecht sterf int jaer ons Heeren 1205. doe hy Culenborch geregiert hadde ontrent 31. jaren/ ende leydt met syn huysvrau begraven in Buesichem. Dese werden genaemt Hubert van Buesichem, Heere van Culenborch, Ritter.

Die edele Heer Johan was die derde Heere van Culenborch, hy nam tot een huysvrauwe des Heeren dochter van Gystel van die stamme van den ouden adel wyt Vlaenderen / daer hy enen sone by wan Hubert genaemt / ende werdt nae zijnen vader Heer van Culenborch. Dese Heer Johan by consente van den stoel van Romen / ende van den Bisschop van Utrecht/ heeft sancte Barbaren kerck binnen Culenborch

borch getimmert / ende tot een Parochye kerc-ke gemaeckt. Dese worden ook genaemt Johan van Beusinchem Heer van Culenborch Ritter / dese voersz Johan verliet dat wapen van Buesichem / ende dat ter orsaeke / om dat zyn alde vader die heerlijckheyt van Buesichem met synre dochter ten huwelijck gegeven had den Heere van Buren, so gebruyckten hy voor dat wapen van die stadt van Culenborch / dat wapen van zyn moeder / te weten drie roden Zuylen in een gulden velt / stellende dat wapen zyns vaders in dat midden van dat selve schilt / ende hy behielt den helm van Buesichem. Dese Heer Johan sterf int jaer ons Heeren 1240. doen hy Culenborch geregiert hadde ontrent 35. jaren.

Hier verliet hy dat wapen van Buesichem, ende nam aen syns moeders wapen van Zuylen.

Die edele Heere Hubert, die tweeden van dien naem / was die vierde Heere van Culenborch, hy nam tot een huysvrau des Heeren dochter van Voirn,(5) daer hy een sone by vercreech Hubert genaemt / ende werdt Heere van Culenborch nae overlijden zyns vaders / die welcke sterf int jaer ons Heeren 1272. doen hy Culenborch geregiert hadde ontrent 32. jaren / begraven met zijn huysvrau in Culenborch in dat graf van zyn vader / in die Capelle van onser Lieber Vrauwe. Dese heeft dat slot van Culenborch getimmert aen die westzyde / daer men gaet nae Goolberdingen.

Die edele Heere Hubert (6), die derde van dien name / was die vijfde Heere van Culenborch, hy nam tot zynre huysvrau / Heer Johans dochter van Arckel Geertruydt genaemt / daer hy enen sone by wan Johan genaemt / ende werdt Heere van Culenborch nae overlijden zijns vaders. Oock wan hy daer by twe

doch-

dochteren / die oudtste dochter gaf hy ten huwelijck den Grave vander Gooy, die ander gaf hy een Ritter genaemt Heere Ghysbrecht van Caets. (7) Int jaar ons Heeren 1280. so heeft dese Heer Hubert zyn slot van Culenborch vercocht / Heeren Reynaudt den Grave van Gelre (8) voer hondert ponden hollands / op die conditie / dat hy ende zynen erven dat te lene souden houden van die Graven van Gelre. Deze voergenoemde Heer Hubert sterf int jaer ons Heeren 1296. als hy Culenborch geregiert hadde ontrent 24 jaren / ende leydt begraven in Culenborch.

Hier coemt Culenborch onder 't leen van den Vorst van Gelder door vercopinge.

Die edele ende welgeboren Heere Johan die twede van dien naem was die seste Heere van Culenborch, hy nam ten huwelijck des Heeren van Mauderycks enige dochter / daer hy enen sonen by wan Hubert genaemt / ende werdt nae overlijden syns vaders Heere van Culenborch / met desen huwelijk quam die heerlijkheyt (9) Mauwerick ende (10) Eck, met meer anderen goederen aen Culenborch. (11) Nae dode van dese huysvrou nam die voersz Heer Johan voer zijn twede huysvrou des Heeren dochter van Aycaude / daer hy ook een sone by wan Henrick genaemt / die nae overlijden syns vaders / Heere van Waudenberch, ende van Schonauwen werdt / dese voergenoemde Heer Johan sterf int jaer ons Heeren 1322. als hy Culenborch geregiert hadde ontrent 26. jaren / ende leydt begraven in Culenborch. (11 *)

Hier coemt Maurick aen Culenborch.

Item Heer Johan van Culenborch, Heer van Schonauwen, ende Ott zyn sone / Ritters / hebben geweest ontrent den jare ons Heeren 1374.

Die

Die voernoemde Heer Hubert, die vierden van dien name/ was die sevende Heere van Culenborch,(12) hy nam tot eender huysvrouwe des Heeren van der Lecke enige dochter/ daer hy by vercreech drie sonen ende ses dochteren/ die sonen waren genaemt Johan, Geraert ende Peter, Johan vollichden in die heerlijkheyt van Culenborch/ nae overlijden syns vaders/ ende Gerit nae dode syns broeders Peter, nam ten huwelijk een erfdochter van Boxmeer, daer die Heeren van Boxmeer haeren ofcomste van hebben/ die oudtste dochter trauden die Heere van Vianen, die anderde trauden Heer Gerit van Vliet Ritter/ die derden trauden Heer Wauter van Mynden Ritter/ die vierden trauden die Heere van Mondtfoert, die vyfden trauden die Heere van Weerdenborch, die sesten dochter was onbequaem totten huwelijken staet/ want sy was Hermofrodita. Dese Heer Hubert die ook Schenck genaemt worden/ was een van die ses Voochden des bisdoms van Utrecht/ in die tijden van Heer Johan van Arkel Bisschop van Utrecht/ ende ten laesten is dese Heer Hubert met veel vander Burgoensen in den Luyksen crijch ontrent Hasselt verslagen/ int jaer ons Heeren 1347. als hy Culenborch geregiert had ontrent 25. jaren/ met desen huwelijk quam die Weert, ende Weerderborcht aen Culenborch.

Die edele Here Johan, die derde van dien name/ was die achte Heere van Culenborch, sonder hem te begeven inden huwelijken staet/ met consente van den Hartoge van Gelre heeft hy dat Slot van Culenborch verleydt tot aen die oostsyde vander stadt/ daer dat huitertijt gesien werdt/ ende hy heeft begreepen ende

de die fundamenten geleght van die nyeuwe stadt / aen die Zuyden zyde van die oude stadt van Culenborch. Dese Heer Johan vanCulenborch heeft zijn wapen met dat wapen vander Leck, ende was die eerste die dat also voerde. Dese Heer Johan had by syn leven groote crijge tegens die van Henegouwe, mede tegen den Bisschop van Utrecht / ende mede tegen die stadt ende lande van Utrecht / hy sterf int jaer ons Heeren 1377. als hy Culenborch geregeert hadde 32. jaren. (12)

Die edele ende welbekende Heere Gerit, Heer Hubertus voersz tweede sone, ende Heer Johans broeder / was die negende Heere van Culenborch / hy nam tot eender huysvrouwe / Heere (13) Johans dochter van Egmondt / daer hy by wan ses sonen ende drie dochteren / die sonen waren genaemt / die oudtste Hubert, die tweede Johan, die malcanderen in die heerlijcheyt van Culenborch gevolcht hebben / die derde Zweer, die Bisschop van Utrecht is / die vierde Aernt, dese was Deken van S. Jans binnen Utrecht / die vijfde Peter, die sonder kynderen achter te laten gestorven is / die seste Gerit die veele sonen ende dochteren achter gelaten heeft / die oudste dochter trouden die Jonkheer van Overwelde, die tweeden had die Jonkheer van Ryperscheyt, die derde was die edele ende losweerdige Berth, die maecht gestorven is. Dese Heer Gerit heeft getimmert die nyeuwe stadt aen die noordt syde van die oude stadt van Culenborch, die met een gemeyn naem genaemt wert den Havendijck, om dat die timmeragie van die stadt ende van dat slot / gelijk met malcanderen souden over een comen. Ende by tijden van desen Heere / is die kerck van Lansmeer verset van Paueyen, tot op die plaet-

Hier begindt de afcomste van Kumelaer.

plaetse daer zy noch tegenswoerdich staet / ende die nyewe stadt is voert opgetimmert daer veel Buerschappen buten die stadt gelegen ingetogen syn / als Pauepen / Lanxmeer / Prijs / met meer anderen / de voergenoemde Heer Gerit sterf int jaer ons Heeren 1395. als hy Culenborch geregiert hadde ontrent 18. jaren / ende leydt begraben in die Capelle van onser Vrouwe broederschap in dat graf van syn vaders.

Die edele ende vermogende Heere Hubert, die vijfde van dien name / Heere Gerit voersz outste sone / was die thiende Heere van Culenborch, hy nam tot eender huysvrauwe die dochter van Heer Zweer, Heer van Gaesbeeck, Yolite genaemt / daer hy geen kynderen by en verecreech. (14) Dese Heer Hubert heeft in syn leven gefundeert / ende grotelijk gedoteert dat Capittel of die Canonisie van St. Barbara binnen die stadt van Culenborch. Ende in dit selve jaer / te weten 1422. so is hy inden Hage gestorven / want hy was Cancelier van Hollandt / een zeer vroom man / ende in crijschandel wel bevaren. Dese heeft Culenborch geregiert ontrent 27. jaren / ende leydt begraben in onser lieber Vrouwe Capelle binnen Culenborch / maer Yolite syn huysvrau leydt begraben in dat convente van die Carthusers buten Utrecht / in dat selve jaer dat Heer Hubert sterf / so is dat meeste deel van die oude stadt verbrant / ende St. Barbaren kerk ende dat Gasthuys syn van den brant geheylyken verwelt.

Die edele welgeboren Heere Johan die vierde van dien naem / Heere Gerits voersz twede sone / ende Heer Huberts broeder / was die elfde

de Heere van Culenborch, hy had tot een huysvrau des Heeren dochter van Gemen, daer hy geen kynderen by en wan. Nae dode van die huysvrau / trauden hy voor zijn twede wyf des Graven suster van Benthem, (15) vrau Aleydt genaemt / ende was des Heeren dochter van Guttorswyck, daer hy by wan drie sonen / ende vier dochteren / te weten die oudtste sone genaemt Gerit, die twede Zweer, die op den wech na den heyligen lande gestorven is / die derde Everwyn, die oudtste dochter trauden tot een huysvrau die edele Heere Johan Heere van Huckelem, die tweden nam Heer Wynaldt van Aernhem, Ridder / die derde nam die Heere van Bronchorst, Batenborch, ende van Aenholt, die vierde was een geestelijke Nonne. Dese Heer Johan, met grote costen / suppliceren / ende moeyten / vercreech vanden Paus van Romen die confirmatie van die Collatien der provenen van die Collegie binnen Culenborch / van syn broeder Heer Hubert gefundeert. Ende by synen leven is gefundeert dat Jonckvrauwen convent van St. Marien-Crone, binnen die oude stadt van Culenborch. Dese Heer Johan sterf int jaer ons Heeren 1452. als hy Culenborch geregiert hadde omtrent 30. jaren / ende leydt begraven binnen Culenborch in St. Barbaren kercke / die hy op zijn eygen coste wederom opgetimmert heeft.

Die edele vermogende Heere Gerit die tweden van dien naem / Heer Johans sone / was die twalifde Heere van Culenborch, hy nam tot eender huysvrouwe / vrou Elyzabet Heer Johans dochter van Buren, Heere van Ewyck, die moeder van deze Elyzabeth, Elienora genaemt was de suster van Heer Franck van Borsel,

sel, Grave van Oystervant; ende Heer Gerit heeft by haer vercregen enen sone Jaspar genaemt/ ende twe dochteren/ die oudtste dochter trauden Heer Frederick van Egmondt, die eerste Grave van Buren, die twede dochter werdt een geestelijcke Jonckvrau in dat convente te Diepeveen by Deventer. Ende dese Heer Gerit heeft noch gehadt ontrent dertich natuerlijke kynderen sonen en dochteren. Dese Heer Gerit heeft die Prostye van Culenborch gefundeert/ ende hy is gestorven int jaer ons Heeren 1481. als hy Culenborch geregiert hadde ontrent 29. jaren. Met dit huwelijck van vrau Elyzabeth van Bueren syn oock veel schoonder heerlijckheden aen Culenborch gecomen/ die haer aenbestorven waren/ te weten dat landt van Hoochstraten/ dat landt van Borsel/ dat landt van Meertens/ die heerlijckheyt van Eyckeren/ van Everen/ van Bricht/ van Zuylen/ ende den Oldenhoorn. Elyzabeth Heer Gerits huysvrau is gestorven int jaer ons Heeren 1451. op den 15. dach Augusti/ ende leyt begraven in Culenborch.

Die edele vermogende ende welgeboren Heere Jaspar die eerste van dien naem/ Heere Gerits sone/ was die derthiende Heere van Culenborch; hy nam tot eender huysvrauwe/ vrau Johanna, die dochter van Heer Antonius van Burgondien Grave van Sassenberch, die een natuerlijck broeder was van Carolus Hartoge van Burgondien, daer hy by wan drie sonen die al jong storven/ ende ses dochteren/ die oudste was genaemt Elyzabeth, ende werdt vrau van Culenborch nae overlijden Heeren Jaspar haren vader/ die twede dochter was genaemt An-

Anna, ende was die huysvrou van Heer Jan van Pallant, die derde Cornelia, ende was die huysvrou van Heer Willem, Heere van Rennenborch, die vierde Aleydt, ende was die huysvrau van den Heere van Baillu in Artoys, die vijfde Magdalena, ende was die huysvrau van den Heere van Noyelle, die seste dochter is ook jonck gestorven. By tijden van desen Heere Jaspar, so is eerst begrepen dat Convente van die Cruysbroers in die nyeuwe stadt van Cuylenborch, dese Heer Jasper sterf int jaer ons Heeren 1504. als hy Culenborch geregiert hadde ontrent 27. jaren/ ende leydt met sijn huysvrau begraven in Culenborch.

Die edele welgeboren vermogende vrauwe/ vrau Elyzabeth, Heeren Jaspars oudste dochter/ was die veerthienste die Culenborch regierden/ duer raedt ende toedoen van den alderduerluchtichsten Prinse Philips Coninck van Castilyen/ ende Aertschertoch van Oostenrijk/ om dat die heerlijckheyden bequamer geadministreert souden worden / so nam sy te huwelijck den Edelen hoochgeboren Heere/ Heer Johan van Luxenborch, Heere van Vilen/ Heere vanden Gulden Vliese/ daer zy geen kynderen by en vercreech/ hy sterf int jaer ons Heeren 1511. Daer nae trauden zy voor haren tweeden man edelen vermogenden Heere/ Heer Antonis van Laleyng, Heere vanden orde van den Gulden Vliese/ die gemaeckt werdt die eerste Grave van Hoochstraten/ van den keyser Carolus den vijfden van dien name/ Heere van Montigni/ Culenborch/ Borsselen etc. hy en vercreech by dese vrauwe Elyzabeth geen kynderen / dese Heer Antonis sterf int jaer ons Heeren 1540. op den 2. dach van den April.

Vrau

Vrau Elyzabeth leefden lange ende werdt zeer oudt. Dese vrauwe Elyzabeth heeft gefundeert St. Elyzabets-gasthuys in de voerstadt van Culenborch op den Havendijck met een capelle daer alle dage Misse in gecelebreert werdt / welcke Priesters ende armen wel voersien zijn / met vele schone renten die zy tot aelmissen daer an gefundeert heeft.

Die edele welgeboren Heer Gerit, Vryheer van Pallant ende Withem / vrau Anna van Culenborch haren enigen sone / daer vrauwe Elyzabeth vorenscreven moeye van was / was die vijfthiende Heere van Culenbourch gemaeckt int jaer ons Heeren 1527. hy zijn vrau moeyen leven / ende dat duer een huwelijck gemaeckt by rade zijnder vrau moeije Margareta van Laleyng, daer Heer Antonis van Laleyng Grave van Hoochstraten voergenoemt oom van was / daer hy thien kynderen by gewonnen heeft / te weten vijf sonen die genaemt waren Gerit, Antonis, Jan, Floris, ende noch een Jan, ende vijf dochteren / te weten Mari, die ten huwelijck gegeven werdt den edelen Baroen Caerle Heere van Tresenyer, Anna die ten huwelijck gegeven werdt den edelen Heere van Glazon Ritter van den Gulden Vliese / Margariet, die ten huwelijck gegeven werdt den Heere van Petersum, ende Elyzabeth die ten huwelyk gegeven werdt den edelen Grave Joost van Schauwenborch, ende noch een dochter Cornelia die met vier van haer broeders al jonck gestorven zijn / Floris in den leven blijvende is geworden nae overlijden syns vaders Heere van Culenborch doe hy ontrent drie jaren oudt was / dese Heer Gerit sterf int jaer ons Heeren 1540. op den 8. dach van October. Dese Heer Gerit was Heere

re van Culenborch 13. jaren / sonder enige gubernamente te hebben over Culenborch / want zijn vrau moeije noch levende die administratie aen haer behielt / haer leven lanck.

Die edele vermogende ende welgeboren Heere Floris (16) was die sesthienden Heere van Culenborch. Dese selve Heer Floris vercreech van den keyser Carolus die vijfden van dien naem / dat zijn heerlijckheyt van Culenborch tot eender graefschap gemaeckt werdt / dat welcken geschieden in 't jaer ons Heeren 1555. op den 21. dach van October / doe hy oudt was ontrent 18. jaren ende 3. maenden. Dus was hy die eerste Graef van Culenborch. Ende dit selve is al geschiet by den leven van zijnder alde moeije Elyzabeth van Culenborch, die op die selve tijt oudt was 80. jaren ende 7. maenden / ende behielt die administratie vander graefschap noch aen haer. Doch zy sterf corts hier nae / te weten int jaer ons Heeren 1555. op den 9. dach van December ontrent te 3. uren nae die middach; maekende den armen van haren goederen mede-erfgenamen. Hier om die eerwerdige Heere / Heer Johan van Schoonhoven Deken van Culenborch / Heer Jan van Culenborch / Heer van Ockmeer ende van Rensswau Ritter / ende die eersaeme Melchior van Culenborch / met Lenardt Hardink / als executoren van haer testamente / in een gehuegenisse van dese edele vrauwe Elyzabeth / so hebben zy executoren voorsz die heerlijke woninge binnen die stadt van Culenborch doen timmeren / tot subsidie van vaderlosen ende moederlosen armen wesen / ende hebben binnen Hoychstraten ook een diensglijk doen timmeren / die beyde by testamente van vrau Elyzabeth

beth rijckelijken begaeft zijn. Dese edele vrau heeft die kercken met gauden ende zilveren vaten / kelcken / cyborpen / ende van costelijken ornamenten voersien. Dese edele vrau heeft met haren tweeden man Heer Antonis van Laleyng in Hoochstraten een slot ende kerck van wonderlijker schoonheyt van haren goederen getimmert / ende aldaer een collegie van Canoniken gefundert. Ende nae haer doot / is haer lichaam van Culenborch tot Hoochstraten gebracht / alwaer zy by haren man in een tumbe van aelbaster ende marmore gemaeckt begraven is / als zy Culenborch geregiert hadde ontrent 51. jaren. Ende doe nam Heer Floris Grave van Culenborch dat gouvernament aen.

Dese Grave Floris is getrouwt met vrouwe Catharina van den Bergh, dochter wijlen Aelbert Grave van den Bergh.

AANTEKENINGEN

op de geslagtrekening van de Edele Heeren van Kuilenburg.

1. *Het graafschap van Teisterbant*, zegt [a] *Johannes a Leidis*, begreep *Bommelerwaert*, *Tielerwaert*, *de landen van Arkel*, *van Heusden*, *van Haltena*, *van Viane*, *van Kuilenburg*, *van Buren*, *tot aan de oude Maas toe.* Dit graafschap is heel oud. Als de broeders, *Karel de Kaale* en *Lodewijk*, het rijk van hun broeder *Lotharius* onder malkanderen deelden, is het graafschap van Teisterbant den laatsten te beurt gevallen: waar over

[a] Lib. 4. Hist. c. 12: Ziet ook Pontani Hist. Gelr. ad ann. 1324. Pontus Heuter. de reb. Burg. c. 6.

Goldastus b en de jaarboeken van J. c *Bertin* nagezien konnen werden. Doch in de zelve jaarboeken moet in plaats van *Commentestebant*, gelijk daar staat, gelezen worden *comitatum Testrabant*, want dus staat 'er by *Goldastus*. Dit graafschap vindt men ook vermeld in een brief van *Otto* III: daar hy aan de kerke van Utrecht vereert het gansche land boven Bommel. In het graafschap, zegt hy, van den Graaf *Unrochus*, Testerbant genaamd.

2. Deze Heer *Dirk*, of *Dirrick* gelijk 'er in 't handschrift staat, is gestorven in 't jaar 954. En volgens *Kemp d* is Spijk, zoo wel als Heukelom, Vogelswerve, en Dalem, gesticht door *Jan* V. Heer van Arkel, dewelke gestorven is in 't jaar 1077 Hoe kan de Heer *Dirk* de dochter des Heere van Spijk ten wijve genomen hebben, eer dat 'er een Spijk was gebouwt? Het is mijne manier niet oude Schryvers van valsheit of doolinge te beschuldigen, zoo lang als 'er noch eenige kans is om een goeden uytleg aan hun zeggen te geeven. Het dorp en het kasteel Spijk kan opgebouwt zijn door *Jan* V. Voor dat opbouwen kan 'er een buurt, een gehucht gestaan, of eenig land zonder buurt of gehucht, gelegen hebben onder de benaminge van Spijk. Eer dat 'er eene stad Delft geweest zy, is het waarschijnlijk dat 'er een water, onder den naam van Delft, is geweest. Hondert diergelijke voorbeelden zou men uyt de historien te voorschijn konnen brengen. Ik heb dit met een woord willen aanroeren, om eenige al te driftige yveraars, dewelke maar gelegendheit tot het vitten en hekelen van oude Schryvers opzoeken, wat in te toomen.

3. Dit koomt over een met het schryven van *Goudthoeve*: *Heer* Simon, *broeder van* Dirk *Heer van Brederoede, werd gestelt den eersten Heer van Teylingen.... by wan* Gheerit, *Heer van Teylingen.... dese* Gheerit *had een suster, Vrouw N. van Teylingen; die te man nam Heere* Henrik *van Boezichem by Culenborch.* De gemelde *Simon*, en zijn broeder de Heer van Brederode, waren volgens het gemeen gevoelen de zoonen van *Siffridus*; den jongsten zoon van Graaf *Aarnout*.

b Tom 3. constit. Imper. p 218.
c Annal. Bertin. ad ann. 870.
d Kemp in Jan V.

Pontus Heuterus, die zijnen aanhangers ook heeft, stelt hen te boek voor den jongsten zoon van Graaf *Aarnout* als of hy de broeder van *Dirk* III. en van *Siffridus* was geweest. *Adrianus Iunius*, die eenige oude leen-regifters op zijne zyde heeft, gaat daar recht tegen aan, en geeft hem op voor een zoon van *Willem*, *Dirk van Brederodens* zoon.

4. Het geen de Schryver van de geslagtrekeninge hier verhaalt, dat deze *Roelof* Heer *van Beuzichem*, de tweede van dien naam, de stad Kuylenburg zoude opgetimmert hebben, schijnt niet t'zamen te staan met het verhaal van eenen *Zwederus van Kuilenburg*, afkomstig uyt de Heeren van Kuilenburg: dewelke, zoo als de tytel van het werk luydt, de opkomste van Kuilenburg, van 't eerste begin * der stad af tot het jaar 1494. toe, in 't korte heeft beschreven. In dit werkje, 't welk de noit volprezen Heer *Antonius Matthæus* in het sesde deel zijner *Analecta* heeft uytgegeven, word van geene Heeren van Beuzechem, of gelijk die Schryver speldt Bosinchem, gesproken voor het jaar 1271. van wien hy aldus gewaagt: (want schoon de tytel Latijnsch is, zoo is het werk zelf in 't Nederduitsch opgestelt,) "In 't jaer ons Heeren 1271. coft „ Heer *Hubrecht van Bosinghem* die hoeve lants, daar „ dat huys Culenburch op staet, van den Prooft en de „ Heeren tot Oudemunster t'Utrecht, vry eygen goet, „ ende timmerden die sael, ende leefden niet lange, „ na dat hy 't begrepen had, die eerste Heer van Cuy„ lenboureh. Desen Heer *Hubrecht* voorsz. eerste Heer „ van Culenburch, regeerden Bosinghem 32. jaer, en„ de sterf anni 1276. Dit zal die *Hubert* moeten wezen, dewelke in dit tegenwoordig geslagtboek genoemt word *Hubert* de tweede van dien naam, en de vierde Heer van Kuilenburg; en wiens dood aldaar gestelt word op het jaar 1272.

Nu stont te onderzoeken wie van beide deze Schryvers best onderrecht is geweest. Voor eerst is de Schryver van het geslagtboek veel effender in zijn verhaal, blijft by zijn stuk, slaat niet over dat tot zijn oogwit behoort; daar de Schryver van de *Origines Culenburgitæ* hier en daar wat aanraakt; en de voornaamste zaa-

* Origines Culenburgicæ ab exordio Dominii usque ad annum 1494.

ken van idere eeuw, zoo als ze hem te binnen quamen, ter loops vermeldt." Ten tweede koomt de Schryver van den geslagtboom doorgaans over een met *Slichtenhorst*, en met de oude brieven en pampieren die daar aangehaalt worden. En diensvolgens zou ik, indien zy niet over een stemden, dezen Schryver liever toevallen. Maar misschien verschillen zy zoo veel niet als ze schijnen te verschillen. *Roeloff* kan 'er een slot getimmert hebben, 't welk de Schryver van de geslagtrekeninge eene stad genoemt zal hebben by wijze van eene vroeger *f* benaaminge. Heer *Hubert* kan 'er een stedeke van gemaakt hebben: hoewel ik bekennen moet dat ik het noch als een *g* kasteel vinde vermeld in het jaar 1281. Misschien word *castrum*, gelijk meermaalen ja doorgaans plagt te geschieden, daar genomen voor een sterk stedeke.

5. De voornoemde *Zweder van Kuilenburg*, in zijne *Origines Culenburgicæ*, spreekt ook, hoewel op eene verkeerde plaats, van eenen *Hubert* Heer van Kuilenburg, dewelke met eene dochter des Heere van Voorn is getrouwt. Ik zegge, op een verkeerde plaats: want hy is het jaar 1322. al voorby; en spreekt op den zelfden tijd van Heer *Hubert* en van Heer *Iohan*. Dan voegt hy 'er dit vertellingtie by; daar ik niet wel weet uyt te koomen: *souden eens te samen sitten den* Heer van Voorn, *en den* Heer van Hoorn: *doen seyde de Heraut der wapenen*, (*dat hem zyn leven coste*)

Hoorn, Voorn, Arkel ende Putten,
Ghy Heeren gaet sitten.

Of de Heer van Voorn of die van Putten, en voor al die van Arkel, zich beledigt geacht hebben dat zy achter den Heer van Hoorn genoemt wierden: dan of de Heer van Kuilenburg het voor eene verongelijkinge rekende dat hy 'er niet onder was genoemt, dat laat ik een ander onderzoeken.

6. Deze *Hubert* word in de *Origines Culenburgicæ* en elders bygenaamd *Schenk*. Dit zal waarschijnlijk zien op zijn Schenkers ampt: want de Heeren van Kuilenburg, zoo als men hier en daar verhaalt vindt,

f Anticipatio.
g Castrum apud Hedam, pag. 223.

zouden de Schenkers van de Bisschoppen van Utrecht zijn geweest. Zoo vindt men een Latijnschen brief van *Hubert*, Heer van Kuilenburg, geschreven in 't jaar 1294. dewelke met deze woorden begint: *b Ik Hubert van Businchem*, Schenker en Ridder, *make door den tegenwoordigen brief aen ieder een bekent enz.* In dezelve *Origines* word verhaalt dat *Jan van Bosingbem*, Heer van Kulenburg, zijn Erfschenkerschap ontvangen heeft van den Hollandschen Graaf: aan de kant staat het volgende aangetekent: *Dit is het montschenckampt van den Bisdom van Utrecht, dat den Heer van Cuyck aen Hollant vercoft had, ende die van Cuylenborch van Hollant te houden plegen.* Dit kan de Heer *Matthaeus* qualijk gelooven; en hy weet niet of men op die kanttekening vast genoeg kan aangaan. Hy schijnt ook goede reden van zijn zeggen te geeven: want schoon *Otto*, Heer van Kuyk, al wat hy in het stift en in de heerlijkheden van Amstel en Woerden had leggen, verkocht heeft aan *Willem* Graaf van Holland, zoo is dat Schenkerschap wel duidelijk uytbedongen. Dewijl de gemelde *Analecta* in ieders handen niet en zijn, en het de moeite waardig schijnt, zullen wy den zelven brief hier laaten volgen:

Wy *Otto* Heere van Cuyck, Ridder, maken conde ende kenlick allen luden, dat wy voor ons ende onse nacomelingen alle die manschappen ende die leenen, eest in heerschappyen, of in anderen goede dat wy hadden, ende men van ons helt, oft houden soude in den Gestichte van Utrecht, ende in der heerschappye van Amstel ende van Woerden, uitgenomen dat leen, dat *Hubrecht de Scenck* van ons houdende is, alse te dienen van den nappe voor onsen Heere den Bisscop van Utrecht, vercoft hebben ende vrylicken onsen lieven Heere, Heere *Willam* Grave van Henegouwen, van Hollant &c. ende synen nacomelingen euwelick te blieven ende te besitten vryelick, ende alse vry goet van hem te behouden. Ende ontbieden alle onse mannen van leen, of die goet van ons houdende syn binnen den palen voorsz, soo waer ofte in wat manieren dat roert, dat sy onsen Heere den Gra-

b Apud Ant. Matthaeum Analect. tom. 6. pag. 318.

ve manschap dair of doen, in allen manieren dat sy 't ons schuldich waren te doen. Ende bidden allen onsen Heeren, daer wy dit goet of te leen houden, dat sy dat goet, leen ende manscap voorsz onsen Heere den Grave voorsz verlyen willen. Ende om dat wy dit vrilicken ende mit onsen wille gedaen hebben, op dat euwelicken vast ende gestade blive, so hebben wi desen brieff open besegelt mit onsen segel. Gegeven tot Brussele des dynsdachs na sinte Pauwels dach int jaer ons Heeren 1326.

7. Deze *Gysbert Caets*, of *Katz*, zoo de tijdrekening wel uytkoomt, zal geweest zijn de zoon van den vermaarden *Niklaas Cats*, Veldoverste van Koning *Willem*, opvoeder en gunsteling van *Floris* V. welke *Kats* onder *Jan* I. Bisschop van Utrecht, als alles te Utrecht over ende stond, en de gansche stad een bloedbad stont te worden, met 500. Schildknapen in de stad is gebroken; een vierschaar in 't midden der stad heeft gespannen, en 1400. oproermakers heeft uytgebannen Pas te voren, en in dezelfde onlust, had *Zweder* van Kuilenburg, de broeder van dezen *Hubert*, daar wy nu van spreeken, het zelfde gedaan; en de Edelluiden, en de regeerende Persoonen, dewelke op het aanhitzen van de Kennemers ter stede uytgebannen waren, geweldiger hand weder in de stad en op het kussen geholpen. Doch vermits de onedelen, dewelke by die gelegendheit op hunne beurt verbannen wierden, weder in de stad gestopen waren, en een moort-tooneel aanrechten, is de Ridder *Kats*, gelijk gezeit is, den Adel te hulp gekomen.

8. De brief van deze verkoopinge staat onder anderen by *W.* [i] *Heda*: en luydt aldus in 't Nederduytsch:

Ik *Hubert*, bygenaamd *van Bosinchem*, verklaare en belijde door dit geschrift dat ik met vryen wille, en met de toestemminge van den Ridder *Zweder van Bosinghem*, mijnen liefsten oom, van *Dirk Splinter* mijnen broeder, en van mijne andere vrienden, mijn slot genaamd Kuilenburg voor 100. pont Hollandsche denieren erfelijk verkocht hebbe aan den edelen man,

[i] In Joanne I. Episc. Ultraject.

R. Graaf van Gelderland en Hartog van Limburg, en dat op de volgende wijze: dat de gemelde Graaf en deszelfs erfgenaamen hun profyt zullen mogen doen met het voornoemde kasteel, en zich van 't zelve zullen mogen bedienen, tegen wat luiden dat het ook zy. En ik *Hubertus*, nochte mijne erfgenamen, zullen dit niet konnen of mogen tegenspreeken of beletten. Ook zal ik, *Hubert* voornoemd, en mijne erfgenaamen, hetzelve kasteel van den gemelden Graaf en van deszelfs erfgenamen erfelijk te leen houden, en volgens het Zutfeensch recht bezitten. En voor de gemelde 100. ponden heeft de voornoemde Graaf aan my, en aan mijne erfgenamen toegewezen zijne goederen, die hy by Laxmonde en Lanxmeere heeft leggen, op den zelven voet als ze hem toebehooren. Welke goederen wy tot een pand zullen houden en bezitten; tot dat het hem believen zal: want hy die goederen zal mogen vrykoopen en los maaken met 100. ponden van de voorschreve munt. Tot oirkonde en ter bekrachtiginge dezes heb ik goedgevonden mijn zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. En wy *Zweder van Bosinghem*, Ridder, en *Dirk Splinter*, dewelke over deze akte gestaan hebben, hebben ook op het verzoek van *Hubert* voornoemd goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeven by Nimwegen in 't jaar des Heere 1282, des vrydaags, zijnde den dag van de H. Maagd *Cæcilia*.

9. Het is waar dat Mauwrik aan Kuilenburg quam; maar 't hooge Gerecht bleef aan Gelderland. De reden daar van kan in de *Origines* [l] *Culenburgicæ* nagezien worden.

10. De *van Ecken*, zoo als in de *Origines* verhaalt word, zijn geboren uyt een jonger zoon van Mauwrik: en plagten te voeren een zwarte schaar in een zilveren velt. Op een zekeren tijd quam een Ridder *van Eck* in Vrankrijk, en sloeg zijn wapen daar op: dat is, liet het voor zijn herberg, volgens de gewoonte van dien tijd, uythangen De Droogscheerders, ziende eene schaar in 't wapen uytgebeeld, quamen met menigte aan de herberg, en begonden hem

[l] Zie Origines Culenburg. Analect. Matth. t. 6. pag. 247.

vriend-

vriendschap en beleefdheit bewijzen: zullende hem waarschijnlijk voor een edelen en hoog-geboren Droogscheerder aangezien hebben. De Ridder, daar over beschaamd, heeft zijn moeders wapen, te weeten van *Malsem* en *Dreuten*, aangenomen. Maar op de kant staat het volgende aangetekent: *Dit is mijns oordeels een kinder fabel. Vinde wel Ecken in Gelderland mit een ander wapen als dese.* Daar heb ik niet tegen: en wil die vertelling ook niet voorspreeken; Maar dat de *van Ekken* t'hans een ander wapen voeren, daar om behoefde, het gemelde verhaal niet verworpen te worden: want de *van Ekken* konnen dien Ridder *van Ek*, in 't veranderen van hun wapen, om dezelfde reden nagevolgt hebben.

11. Deze Heer *Ian* heeft 't eerste stadsrecht aan Kuilenburg gegeven: 't welk met deze woorden was opgestelt:

Allen den ghenen die desen brief sellen sien oft hooren lesen. Ic *Johan van Buesichem* Knape doe condt, dat ic by rade mynre magen ende mynre vrienden, by myne vrienden wille hebbe gegeven ende geve mits desen tegenwoordigen brieve voer my ende voor alle myne nacomelingen die Poorteren te *Culenborch*, ende alle die ghene die na hem comen Poorteren aldair, om trouwen, die sy myn gedaen hebben ende vruntschap, ende die ick noch aen hem betrouwe, dusdanige voerdeel ende vryheit euwelycke ende erffelycke te duiren, alse hier nae beschreven staet.

Ten eersten dat men in mynen gerechte eghene Poorter te campe aenspreken en mach. Voert en sal ick myne Poorte noch beschatten, noch mit beden beswaren, ten sy dat my kenlycke noot aenlaghe, van oorloghe, van hylicken, of van andere sulcke saken, dat Scepenen docht dat my noot dede, so mocht ick bidden by raede der Scepenen, ende men soude my thoonen by raede der Scepenen.

Voort buyten de Poort en mach men egeen Poorter besetten, noch beclagen, noch heur goet in mynen gerechte, ten zy van veele scade gesciede, des soudmen te rechte staen, dair die scade geschiet wair.

Voort myne Poorteren en sullen geene tolle geven in myne jaermerckten van Culenborch, van wat goede

de zy coopen ofte vercoopen. Voort so geve ik myne Poorteren alle myne Hofsteden alsо alse gelegen syn t'eene erffelyke pacht euwelyke te dueren, ende so wie dat syne erfpacht vercocht, die sal den eygendom geven voor mynen Rechter ende voor vier Scepenen.

Voort waert dat een Poorter storve, die kynder after liet, so soude die outste knecht, wair dair eenich, ende wair dair gheen, so soude die outste dochter den erfpacht behouden, ende dan soude sy of hy die andere vergoeden by Scepenen.

Voort sal ik genen Poorter aentasten aen zyn lyff, of aen zyn goet, hy en zy brookich, en nochtans sal ik hem niet aentasten, ist dat hy zyn broecke verborgen mach, ende wille, alsodat myn dunkt, dat ik seker bin. Dese voorsz vryheyt heb ik gegeven deze Poorteren, behouden myns gevolghs van clockgeslage, ende mynre Heemraden, wie die ook versate, die waren op drie pont geint ook dienst, ofte cost te doen in mynre heervaerde, en die cost van die Poorteren soude die gemeyne Poorte doen by rade der Scepenen.

Voort die een dootslach dede binnen der Poorten, dat Godt verbieden moete, lyff tegen lyff, ende half t'goet, beyde tot s'Heeren genade, ende dat voort te richten allse Scepenen wyzen dat recht is, ende te boeten uyt dien goede dat my toebehoort thien pont den poorten.

Voort van leempten ende van keurwonden binnen der Poorte vyf pont te keur. Voort wie een Poorter wapen drenkt, die waer's op vyf pont te keur. Wie vechter worde binnen der Poorte, ende bloetwonde sloege, die waer 's drie pont te keur. Die ook vechter worde mit vuysten, op een pont waer's hy te keur. Ende dese becoringe van leempten, van keurwonden, van wapen drenckinge, van bloet wonde, ende van vuysten slage sal men te mynen seggen beteren den genen die misdaen waer, ofte myne nacomelingen, of des geens die Heer waer van den Poorten, ende dede ick dat oock niet beteren den genen die misdaen waer, alse hier voorsz is, ick soudet richten alse Scepenen wysden dat recht wair. Voort so wie sweerde, knyf, fatsoen oft enich gesceyde wapen tooge

ge binnen der Poorte om quaet mede te doene, ende hy daer niet mede en dade, die waer 's op een pont te keur.

Voort waer Poorter onderlinge vechten, te welker ſtadt dat waer, ſy ſouden heur keuren gelden in allen punčten, gelyk oft in de Poorte waer. Voort wie huysſoeckinge dede binnen der Poorte in eene moede, mit voorſette dingen om quaet te doene, datmen mit Scepenen, ofte mit twee Poorteren toebrengen mochte, als recht ware, die waer 's op thien pont te keur, ende die ſoude die geen gelden, die die reyſe ſyn waer, hadde hy ſo veel, ende hadde hy niet ſo veel, ſo ſoudet ſyne hulpe gelden.

Voort wie den anderen dief, moordenaer, ofte verrader ſchelde, die waer 's op drie pont te keur, hy en mocht 'et toebrengen, hoe hy 't ſchuldich ware te doen. Ende wie den anderen loochende in ernſten moede, die waer 's op vyf ſchellingen te keur. Voort worde ymant vechtende binnen de Poort, eyſchede dair Rechter, of Scepen, of Poorter eenen vrede, die ſoude men geven, wie des weygerde, alſo dicken als hy des weygerde, alzo meenige vyf ponden verbeurde hy te keure, ende der Poorten vrede zal dueren drie veerthien nachten, op datmen dien vrede t'elcken veerthien nachten vernieuwe.

Voort voor t'gerichte te ſpreken van ſcade ende van ſcoude als recht is, ende eenre ontſcout dair of te doene mit eenre hant op ten heyligen, ten zy dat ment mit Scepenen beraden mach, ende wat men mit Scepenen beraden mach, dat zelmen den clagere uytpanden theuren daghe, ende panden den derden pennink beter. Ende worden dan die panden niet binnen veertien nachten daer na niet geloſſet ſy bliven verloren. Ende dan mach ik hebben mynen keur een etmael weder ik die panden loſſen wil voor dat Hooftgelt, dair zy voor gepant zyn, dan ikſe den claegere laten wil. Ende waer ook geen goet ane te panden, men zoude panden aen 't lyf, ende dien man of wyf te leveren in mynen gerichte, dair die clager woude, dat hy 's ſeker. Ende wie pandtweringe dade, die waers drie pont, ende dat mach hy doen drie dagen over een, ende elcx daegs op drie pont te keuren. Ende wederſtonde hy niet binnen dezen drien dagen mit recht

die

die pandtweringe gedaen hadde, men zouden uytpanden dat hooftgelt den clager over dwersnacht. Ende deze keuren alſo dik als hy ze verbeurt hevet, beviel ook d'ander, hy zoude deze keuren gelden, alzo dicke als hy onrechte pandinge geverget heeft.

Voort alle accys die Scepenen zetten binnen der Poorten by mynen rade, van welckerhande goede of coopmanſchap dat zy, die blyvet der Poorten hoeren oerbaer mede te doene, ende dair en heb ik niet rechts toe. Ende voort van wat goede men accys geeft, dat ſal die Richter uytpanden, alſo verre als hy 't giet die't ſchuldich is, ende waer hy niet en giet, dair ſal hy een recht voor doen zonder vertreck. Voort en machmen geen man den anderen in zyn goet zetten, noch gheven die ghene, diemen 't ghevet, of die mer in ſettet, hy en maecket te voren waer voor den Rechter ende voor den Scepenen, dat men hem dair alſo veel ſchuldich is, of in Borchtochte voor ſtae, alze dat goet weerdich is, datmen hem dair geven zal, ofte inne te zetten zonder alrehande archeyt.

Voorts eenen dagelikſchen Ban is drie ſchellingen, wanneer den Richter ſelver pandet binnen der poorten van verplogene ſcoudt, dair zal hy of hebben ſes penningen. Ende wair die Rechter pandet van verwonnenne ſcoudt mit claeger voor den Gerichte, ſoe ſal hy hebben enen daghelikſen Ban.

Voort wie uyt der Poorten voer by dage ofte by nachte van ſyn ſelfs weghen om rooven, om branden, om ſteelen, oft eenich quaet te doen, die ſouden buyten der Poorten ende mynen landen bliven, tot hy dat verbetert hadde te myne ſeggen, ende ter Scepenen.

Voort waer enich Poorter ſtierve, die onmundige kynder after liet, die mombair mitten rechte dair af, die ſoude mitten Rechter ofte mitten Scepenen dat verſeeckeren wair dair roerende goet, dat niet te verargeren, thent die kynder ſelver mundich waren, ende dat goet ſoudemen hem weerdigen by Scepenen. Ende en woude hy des niet doen, die nagelnaeſt dair naa mochte deze kynderen mombaren, op dat hy deze ſeeckerheyt dede als hier voor beſchreven is.

Voort

Voort waert dat ymant binnen dezer Pootten storve, die onmundighe kynder achter liet, die geen rechten mombaer en hadden die soude ic vermomberen. Wie ook storve in myne Poorte, die ghenen rechten erfgenamen en hadde, dat goet sullen mynen Richter ende Scepenen weerdigen, ende holden jaer ende dach, ende compt dair ymant binnen jaer ende daghe, die segget dat hy rechte erfgenaem is, ende 't mitten toebrochte, die soudemen dit goet verantwoorden, ende en quame ook niemant, binnen jaer ende binnen daghe, die rechte erfgenaem waer, so sal myn Rechter ende myne Scepenen myn dat goet verantwoorden.

Voort wanneer ik Scepen kiese of sette in de Poorte, ofte wien dat ik kiese of sette, die dat wederseyt, die waers op vyf pont.

Voort wie Scepenen wederseyde, die soude elck Scepen geven een pont, ende myn also veele als al die Scepenen, het en ware dat hy in den recht volstonde.

Voort waer Scepen vonnisse buyten suecken sullen tusschen twee mantale, die dair in beviele, die soude die Scepenen te voren haren cost uytreycken, ende heure boeten als hier beschreven is.

Voort so wie eenen anderen doet besetten in der Poorten tot *Culemborch*, die sal hem syns rechtens versien aen den Richter, ende die Rechter sal hem dies mans alfo seecker doen, dat hy seecker zy, ende hy den ghenen richten mach, dien doet besetten, also verre als hy mach sonder argelist.

Voort so wie den Richter ende Scepenen niet en holpe, als hem des vermaent of gesonnen wort om t'gerichte te starcken, die waers op drie pont te keur.

Voert geviel ook den Scepenen oirdeel te deylen ofte dedinghe, des sy niet wys en waren, noch hier werden en conden sonder archeyt, sy soudent soecken t'Aernhem, ende dair na te deylen, ende te doen, als dair recht ende gewoente is. Waert oock dat in der Poorte gebreck van ware by sterven, ofte heur jaren omgecomen waren, ende d'ander Scepenen niet sitten wouden te recht, sy en hadden heur volle tal, ende ic binnens lants oft tegenwoordich niet en ware, myn Richter mocht Scepen kiesen, die dair gebraecken,

ken., mit mynen openen brieve, die hem docht dat de Poorte oerbaerlick waren, gelyk of ik daer zelver tegenwoordich ware. Voort alle die voorsz keure ende boete zal ik hebben tweedeel, ende die poorte t'derden deel, ende die zalmen nemen, waer mense mit Scepenen, ofte mit Poorteren bereden mach. Voort hebbe ik gegeven, ende geve, datmen niemant binnen de vryheyt der poorte van Culenborch mit campe aenspreken mach, wie dat hy zy, waer dat hy compt, oft wat broicke dat hy hevet, alsso langhe als hy daer binnen is.

Ende op dat alle dese vryheyt voorsz voordeel ende recht, ende alle punten die hier boven beschreven staen, zullen den Poorteren te Cuylenborch ende allen die na hem comen Poorteren aldair stede ende vaste bliven ende ongemencket euwelick ende erffelick dueren voor my ende voor mynen nacomelingen al sonder archeyt, so hebbe ic desen Poorteren tot Culenborch dezen brief besegelt mit mynen segel t'eenre oircunde aller deser voorsz stucken ende puncten. Ende hebbe gebeden waeraftige luden myne lieve maghen, alse Hubrecht mynen outsten sone, Sweder van Vianen, Gisebrecht van Caetz, Johan van Lienden, ende Gerard van Rossum, dat zy desen brieff mede bezegelt hebben t'eenre oirconden om die meerre sekerheyt. Ende wy Hubrecht Johans sone, Sweder van Vianen, Gisebrecht van Caetz, Johan van Lienden, Gerard van Rossum liden, dat wy om beden wille Johans van Boesinchem onsen Vader, ende ons Neven, desen brieve besegelt hebben mit onsen segelle t'eenre oircunde aller voorsz voorwaerden. Gegheven int jaer ons Heeren 1318. op St. *Nicolaes* dach.

11.* In de afkomste der Heeren *van Kuilenburg* word gezeit dat *Johan*, de eerste van dien naam, en de derde Heer *van Kuilenburg*, S. *Barbaraas* kerk getimmert en tot eene Parochikerk gemaakt heeft. De Heer Auteur heeft ook aangetekent dat *Iohan* de derde Heer *van Kuilenburg*, dewelke gestorven is in 't jaar 1240, S. *Barbaraas* kerk gesticht en tot eene Parochikerk heeft gemaakt. Dit is te verstaan van *Iohan* den eersten van dien naam, en derden Heer *van Kui-*

lenburg: want die in 't gemelde jaar 1240. uyt de wereld is gescheiden.

Maar in den volgenden brief van Bisschop *Guido* schijnt dat timmeren van S. *Barbaraas* kerk, en aanstellen tot een Parochikerk, toegeschreven te worden aan *Iohan* II. den VI. Heer van Kuilenburg. Want de brief is getekent in 't jaar 1310, en uytgegeven door Bisschop *Guido*; dat is in dien tijd als *Iohan*, de tweede van dien naam, geleeft heeft en Heer van Kuilenburg is geweest. Misschien heeft *Iohan* II. de kerk, die *Iohan* I. begonnen had, voltrokken: en, wederom misschien, is dat aanstellen tot eene Parochikerk de eerste reize niet volkomen doorgegaan:

Guido, door Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht aan alle Christene geloovigen, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, zoo die 'er nu zijn, als die 'er na dezen zullen koomen, de eeuwige zaligheit in den Heere. Het zy ul. altemaal kundig dat *Iohan van Kuilenburg* onze Dienstman, die ten dien einde in eigen persoon voor ons verscheenen is, het recht van Patroonschap over de kerke van Kuilenburg, dewelke hy *Iohan* van nieuws op zijn eigen landgoed getimmert heeft; dat hy, zeg ik, dat recht van Patroonschap, hem *Iohan* toekoomende en in eigendom toebehoorende, uyt voorgaande redenen en inzigten, en met verlof en toestemminge van *Iohan*, bygenaamd *Kraft*, en van *Herman*, Priesters en Pastoors van de kerk te Bozichem, onder ons Bisdom, binnen welcker palen de gemelde stad Kuilenburg buiten tegenspraak gelegen is, onherroepelijk, zuiverlijk, en eenvoudiglijk gegeven, geschonken, en overgedaan heeft aan de eerw. Mannen, den Deken en het Kapittel van S. *Ians* kerke te Utrecht; zodanig dat de Deken en het Kapittel voornoemd, van nu af en ten eeuwigen dage, het recht zullen hebben om een Pastoor voor te stellen tot de gemelde kerk van Kuilenburg. Ende gemelde *Iohan* heeft het recht van Patroonschap over de voornoemde kerk van Kuilenburg gegeven en overgedaan aan den Deken en het Kapittel van S. *Ians* kerke te Utrecht, en heeft zodanigen afstand van alles gedaan, dat hy in 't gemelde recht van voorstellinge tot de kerk van Kuilenburg

voor

voor zich zelven of voor zijne nazaten niets behouden heeft. Waarom dezelve *Iohan* ons ootmoedigtlijk gebeden heeft, wy zouden onze toestemming tot de gemelde gifte en overdraging geeven. Zoo is het dan dat wy, door de gebeden van gemelden *Iohan van Kuilenburg* bewogen, de gifte en vereering voornoemd, die hy *Iohan* aan de Heeren den *Deken* en het Kapittel van S. *Ians* kerke te Utrecht voornoemd gedaan heeft, goedgekeurt en bevestigt hebben: hebbende alvorens eenen eed van denzelven *Iohan* ontvangen dat hy noit. 't zy recht uyt of van ter zijde, door zich zelven of door iemand anders of meer anderen, tegen het bovenstaande, of tegen ietwes van het zelve, iet zal onderneemen: daarenboven bevestigen wy de gifte en de overdragt voornoemd door ons ordinaris gezag, en uyt krachte van den tegenwoordigen brief. Doch nadien wy den goddelijken dienst liever zien vermeerderen als verminderen; zoo is het dat wy., achtgeevende op de groote uytgestrektheit der gemelde Parochikerke van Bozinchem, en op haare rechten, beveelen en ordoneeren dat de gemelde kerk van Kuilenburg eene parochi op haar zelve, en van de kerk van Bozinchem onderscheiden zal zijn; dat ze ook een Doopkerk zal zijn, en een Doopvont zal hebben, en daarenboven de kerkelijke Sakramenten zal bedienen aan de Parochianen, dewelke tegenwoordig in de stad Kuilenburg woonen, of daar nadezen zullen woonen. Behoudens nochtans dat de gemelde kerk van Kuilenburg aan de voornoemde kerk van Bozichem de schuldige eer en eerbiedigheit zal betoonen: namentlijk in dezer voege, dat de Parochianen van Kuilenburg voortaan gehouden zullen zijn de voornoemde kerk van Bozichem, als haare moederkerk, eens 's jaars, te weeten op het Wyfeest der gemelde moederkerke, te bezoeken; en aldaar hunne offergiften, tot verlichtenis hunner zielen, op te draagen. Noch zeggen wy dat *Iohan* bygenaamd *Kraft*, en *Herman*, Priesters en Pastoors van de voornoemde kerke te Bozinghem, zoo lang als zy zullen leeven, de gemelde kerk van Kuilenburg zullen bedienen. Daarenboven heeft de gemelde *Iohan van Kuilenburg* in onze tegenwoordigheit, uyt zijn eigen naam en uyt den naam van zijne erfgenamen,

verzaakt den uytvlugt van [a] *listig bedrogen te zijn* ... van het [b] *zonder oorzaak*, en *om* [c] *een vuile oorzaak gedaan te hebben:* en heeft ook verzaakt de voorwaarde van de [d] *wet en den kerkelijken regel* te moeten volgen, en alle *bedriegery* uyt te fluiten; eindelijk heeft hy verzaakt alle hulpmiddelen van de geestelijke en wereldlijke rechten, waar door de uytwerking van de voornoemde gifte en overdragt zoude konnen gestremt worden. Ter getuigenisse van al het bovenstaande, en op dat al het voorgemelde, en ieder van 't zelve in 't byzonder, ten allen tijde bestandig mag blijven, hebben wy goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. En ik *Iohan van Kuilenburg*, Dienstman voornoemd, bekenne dat al het bovenstaande waarachtig is, en waarlijk aldus is geschiedt; en dat ik, zelfs door het doen van een lichamelijken eed, het zelve wil onderhouden; en begeere dat het mijne erfgenamen ook onderhouden: en dat ik, noch mijne nazaaten, het zelve niet mogen overtreeden. Tot oirkonde dezes heb ik mijn eigen zegel, benevens het zegel van den eerw. vader in *Christus*, Heer *Guido*, Bisschop van Utrecht, aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeven en gedaan binnen Utrecht, in 't jaar des Heere 1310, daags voor de geboorte van S. *Ian den Dooper*.

12. Heer *Hubert*, *Iohans* zoon, zegt *Zweder van Kuilenburg* in zijne *Origines Culenburgicæ*, was zoo hovaardig dat zijn broeder *Ian*, „die van een dochter „van Abkoude geboren was, in de stad niet moste „te kerk koomen; maar 't cingel omgaan in die an„dere. Door tusschensprake van vrienden worden „desen geprocreëerde van Abcoude van den huyse ge„coft; die int Sticht voer mitter wone, ende timmer„den *Schonauwen* ende *Woudenburg*, leenroerig van „Kuylenburg. . . . Maar de zoon van Heer *Ian* uyt de dochter van Abkoude gebooren, dewelke hier in de *Origines* den naam heeft van *Iohan*, word in het geslagtboek *Hendrik* genoemt.

a Exceptio *doli mali*.
b *Sine causa.*
c *Ob turpem causam.*
d *Ex lege & ex canone.*

12.

12. * Van dezen Heer *Ian* ſtaat het volgende aangetekent in de *Origines Culenburgicæ*: „Heer *Ian van* „*Boſinchem*, Heer van Culenborch, ontfing ſyn erf-„ſchenkampt van den Hollantſchen Graef. Ontfan-„gen hebbende, ende het *e* croos ſyn weſende, worp „het door die ſael, ende wol des niet langer weſen. Maar of hy dat ampt van den Graaf van Holland ontvangen heeft, daar over is boven al iet gezeit.

13. *Gerrit van Kuilenburg* is met deze dochter van *Egmont* al by zijn broeders leven, maar tegen zijn broeders zin, getrouwt. *f* Ja zijn broeder *Ian van Kuilenburg*, indien wy den Schrijver van *Origines Culenburgicæ* mogen gelooven, was over dit huwelijk dermaate misnoegt, dat hy, had hy lang genoeg geleeft, de heerlijkheit van Kuilenburg aan zijnen broeder *Gerrit* ontmaakt, en aan een jonger broeder, met naame *Pieter*, zoude nagelaten hebben. En, naar het ſchijnt, en naar dat ik de zaak begrijp, was zijn misnoegen niet ongegrond. De Heer *van Aſperen*, en de Heer *van Yzelſtein*, waren door *Guido* Biſſchop van Utrecht gevangen gekreegen: om los te koomen wierd bedongen dat ieder met een dochter van den Biſſchop zoude trouwen. Dit ſtond *Iohan*, Heer van Kuilenburg, niet te lijden dat de dochter van een Biſſchops dochter, en vervolgens uyt geen wettig huwelijk, ja uyt geen huwelijk, geboren Vrouw van Kuilenburg zoude worden, en dat de volgende Heeren van van Kuilenburg uyt zoo een vrouwe zouden voortkoomen. Indien wy deze vertelling voor de waarheit aanneemen, dient 'er iets in dezelve verbetert of verandert te worden. De gemelde Schrijver zegt dan dat Heer *Gerrit* getrouwt was met de weduwe, dochter van *Egmont*: waar over zijn broeder, Heer *Ian*, zoo toornig was enz. *Biſſchop* Guido *had den Heer* van Aſperen *ende Heer* Arent van Yſſelſtein *gevangen. Het wert gededingt: hy had twee dochteren, en elck had dair een. Om des wil was Heer* Johan *Heer* van Cuylenborch *toornich, dat dair die Heeren van Culenborch voort af comen ſouden.* Dan ſtapt hy ſchielijk tot wat anders over, zeggende; *Ik* Zweder van Culenborch *ſchreef dat myn huysvrou*

e Miſſchien de kroes.

f Vide Origines Culenburgicas.

die pyl in bant gebadt heeft, dat die Geldersche des Stichts viant waren mit Bisscop Zweder.

Danck hebben onse Papen
Dat sy Hertoch ende Graven konnen maken.

Doch dat gedwongen vierdeel senden die Heeren van Culenborch weder te hoof.

Doch volgens het geslagtregister der Heeren van Amstel is niet *Arent van Ysselstein*, maar *Gysbert*, *Arentszoon*, met een dochter van Bisschop *Guido* getrouwt. Maar, zal iemand zeggen, wat raakt dat Egmond? Dient dan geweeten dat deze *Gysbrecht van Amstel*, Heer van Ysselstein, eene dochter (andere zeggen eene zuster) had, met naame *Guidyn*, of *Gujotte*, dewelke met *Ian van Egmond* is getrouwt; en de heerlijkheit van Ysselstein heeft ge-erft. Zoo zal dan gemelde *Gujotte* geen zuster, gelijk veele gemeent hebben, maar een dochter van Heer *Gysbert* zijn geweest. Dit is ten eerste waarschijnlijk uyt den naam van *Gujotte*, of *Guidyntie*: zullende zy zoo genoemt zijn geweest naar haar Grootvader den Bisschop *Guido*. De voorige Heeren van Ysselstein, of van Amstel, hebben geen *Gujotte* in haar geslagt gehad; en hadden ook geene reden om dien naam in haar geslagt te brengen. Ten twede schijnt dit zeker te worden door het misnoegen van Heer *Ian van Kuilenburg*: want was *Ian van Egmont* met een zuster van *Gysbert van Ysselstein*, en vervolgens met een dochter van *Arent van Ysselstein*, getrouwt geweest; zoo zouw'er op hunne kinderen niet te zeggen zijn gevallen. Maar heeft hy *Gysberts* dochter ten wyve genomen; zoo is zijn vrouw de dochter geweest van een Bisschops dochter; dewelke, als een Bisschops dochter zijnde, uyt geen wettig huwelijk, ja uyt geen huwelijk, was gebooren. En die smet, meende *Ian van Kuilenburg*, zoude op alle de nazaaten overerven.

14. *Heer Hubert*, zegt de Schrijver *van de Origines*, *stichten het heylige Collegium tot Cuylenborch anno* 1422. *Op* S. Gregorius *dag songen die Deken, ende Canonnicken, en de Vicarii der kercke van finte* Barbara *haren eersten sangh als Canonnicken. Als die Heeren die Canonnicken van* S. Barbara *die tienden tot Eck gecoft hebben, so was daer een gebeten* Bor van Eck, *ende vermat hem noch recht daer toe te hebben; ende seyde syn vader en*

was

was niet voldaen; *en had oock geen verticht gededingt*, *dat hy alle jaer een treckpenningh hebben solde van twee Rynsgulden*, *7. bras penningh voor den Rynschen gulden: dat ginch den Pastoor* van Eck *en den Canonnicken gelyck af: hy hiet* Henrik Bor van Eck.

Dese Henrich Bor van Eck, het zijn noch al de woorden van den Schrijver der gemelde *Origines*, *had een dochter, ende die verliefde te Ceulen op een Iode, ende wort dair gebrant.*

15. In het verkrijgen van zijne tweede vrouw had hy zijnen zwager, den Heer van Gemen, een poets gespeelt. De gemelde Heer van Gemen meende met van Benthems dochter te trouwen; en verzocht zijnen zwager Heer *Ian van Kuilenburg*, die weduwenaar geworden was, ook op het feest te verschijnen. Hy verscheen 'er; en zoude de toekomende bruyd beleefdheits halve gaan begroeten. Toen zeide de Juffrouw: *Wat wildy van Ian van Hemen kallen, kalt van u zelven.* Zy wierden over den koop eens; hy zette zijn liefste achter op zijn paard, en bragt ze op zijn kasteel te Waert.

Vorders is deze Heer *Iohan*, zoo wel als voorgaande Heer *Hubert*, de broeder geweest van den beruchten *Zweder van Kuilenburg*; die zoo lang en zoo hevig om het Bisdom van Utrecht heeft gekampt tegen *Rudolphus van Diepholt*.

16. *Henricus Cuykius* g, Bisschop van Roermonde, verhaalt ons zeer omstandig hoe dat deze *Floris Pallant*, eerste Graaf van Kuilenburg, dewelke in den Katolijken godsdienst opgevoedt was, en een grooten yver daar voor toonde, door zijn huwelijk met de LuitersсheGravinne van Manderscheit Luthersch is geworden; en naderhand het Lutheraandom ook verlaatende, belydenis van het Kalviniaandom heeft gedaan. Dan verhaalt hy vorder hoe vinnig dat dezelve Graaf zich tegen de Katolijken begon aan te stellen, en hen niet konde zien noch luchten: hoe dat hy zich in alles voegde naar den rand van een deel ruygt en kanaalje. Hy luisterde maar, zegt *Cuikius*, naar een hoop janhagel, 't welk door bankeroeten, overspeelen, en andere misdaaden, eer en faam verlooren had: welk gespuis, zegt

g In Epist. Parænet. ad S. P. Q. Culenburg.

hy vordert, doorgaans eerst op de been is om 't wangeloof aanteneemen en uyt te breiden. Maar dan begint hy op wat hooger toon te spreeken: *Wy konnen evenwel niet ontkennen*, zegt hy, *dat de Geestelijkheit van dien tijd, voornamentlijk van de Parochikerk van S.* Barbara, *dat is de Kanonnikken en vordere Priesters, groote aanleiding tot dezen brand gegeven hebben. Zy waren met een schrikkelijken haat tegen malkander ingenomen; tarten malkander uyt om te vechten; en vochten somtijds, ook in gewijde plaatzen. Het waren doorgaans een deel ongestudeerde en ongeletterde persoonen; die zoo wel van de wereldsche als van de geestelijke wetenschappen een afkeer hadden. Wat had men van zulke luiden, die op het speelen, brassen, slempen en zuypen, verzot en altijd ledig waren, anders te verwachten, als dat zy van quaad tot erger zouden vervallen, en dat hunne dikgezoopene en verhitte basten allerhande dartelheit zouden uytvoeren? Niet weinige van hen zijn van dat slag van volk geweest, en scheenen meer van de wulpsheit als van Godt te houden. Uyterlijk vertoonden zy noch een schijn van godtvruchtigheit: maar de rechte deugd verschopten zy; zy leefden in hoerery, en met byzitten, en pleegden allerhande vuiligheit. Het is nu dertig jaaren geleden dat ik hen over deze ongebondendheit, in eene Latijnsche oraatzie, strengelijk bestraft hebbe: want het was my op dien tijd voor de zekere waarheit vertelt dat de Graaf gezeit zoude hebben: hy konde niet gelooven dat die menschen de waarheit konden leeren, die zoo goddeloos en guytachtig leefden. En deze hunne verargernissen zijn ook de struikelsteen geweest, daar veele andere menschen over gevallen zijn.* Godt gave dat het te Kuilenburg alleen zoo toegegaan was. Men weet dat de Geestelijkheit omtrent het opkoomen der Reformaatzie, althans voor een groot gedeelte, niet minder was als geestelijk; en op het lichamelijke, of tijdelijke, alzoo zeer gezet was, en alzoo diep in de wulpsheden en wellusten verzopen lag, als de genen die by tegenstellinge wereldsche menschen genoemt worden. Ik zegge, voor een groot gedeelte: want al worden de ongeregeldheden en onbeschoftheden van de Geestelijken, die omtrent het opkomen der nieuwe gezindheden geleeft hebben, niet zonder reden zeer breed uytgemeeten; men zoude ligt konnen toonen

dat

dat het ook niet ontbroken heeft aan deftige Bisschoppen, Hoogleeraren, Abten Priesters, Monnikken, die door 't algemeen vergift der bedorvendheit niet besmet zijn geweest: maar op zich zelven en op hunne kudde gewaakt, over de onhellen van Gods kerke gezucht, de inkruypende en reeds ingekroope misbruyken en ongeregeltheden geweert, en zoo zy best konden verbetert hebben. Indien iemand hier aan twyfelt, ik durf zeggen dat ik een gansche lijst, tot bewys van mijn zeggen, gereed heb leggen. Evenwel is het waar, gelijk ik gezeit hebbe en gelijk meest alle de Historischrijvers getuigen, dat de ongebondendheit van de Priesters en Monnikken, in 't algemeen gesprooken, ten top gesteegen scheen; en zeer veel tot het omkeeren van den godsdienst geholpen heeft.

Hier dient ook verhaalt hoe dat *Ian van Buren*, Proost van S. *Mariaas* kerke te Utrecht, een aanslag op Kuilenburg heeft gedaan; en hoe dat hy daar door aan een deerlijk einde is gekomen. Wy zullen daar toe de eigen woorden van *Henricus Cuykius* uyt het Latijn vertaalen. „Het is by geschrift nagelaaten, zegt hy, „en 't staat in de Jaarboeken van Kuilenburg aangetekend, hoe dat *Ian van Bueren*, afkomstig uyt het „geslagt der Heeren *van Bueren*, Proost van Aken en „van S. *Mariaas* kerke te Utrecht, ten tijde als *Assuerus van Kuilenburg* tot Bisschop van Utrecht was „verkoren, met den Grave van *Diepholt* en met meer „andere oproermakers den Bisschop *Assuerus* uyt zijnen „Bisschops-stoel heeft willen stooten. Als zy daar „geen kans toe hadden; hebben zy onze stad Kuilenburg, op vermoeden dat *Assuerus* heimelijk daar uyt „met hulpbenden gesterkt wierd, gaan beoorlogen. „Na dat zy dan eenige krijgsbenden verzamelt, en „aan die kant van de Stadsmuuren, daar het parochischool staat, een brugge over de gragten gesmeeten „hadden; hebben zy de stad in 't midden van den nacht „aangetast en bemagtigt. Doch de Burgers de wapenen „aanstonds aangeschoten hebbende, en de voornoemde „brugge niet zonder schijn van mirakel. . . . . afgesmeeten en verbroken zijnde, zijn de vyandlijke „benden tenemaal verdreeven en verslagen. De „Proost, die de aanvoerder van den toeleg was,

„ wierd alleen gevangen; en naar de oude Vischmart, „ daar de plaats van zijne doodstraffe noch gezien „ word, gebragt. Daar hebben de burgers, zoo man„ nen als vrouwen, hem in den burgelijken oploop „ op de vischbanken geleit, en van lid tot lid aan „ mooten gekapt. Zedert dien tijd is 'er op S. *E*„ *merentianaas* dag (op wiens feest de gemelde zege „ bevochten was) eene plegtige en jaarlijksche dank„ zegging ingestelt; dewelke tot onzen tijd toe geviert „ is geweest.

LANTSMEER.

Lantsmeer. Dit was eertijds een dorp dicht aan Kuylenburg gelegen. Gerrit Heer van Kuylenburg, hebbende daar toe verlof gekregen van Willem Graaf van Gelder, heeft het zelve dorp, benessens de kerk van S. Jan, in 't jaar 1388. binnen de stads muuren betrokken. In dit Lantsmeer, gelijk reeds gezegt is, staat de tweede Parochikerk, hebbende tot patroon S. Jan den Dooper. (1)

Dit dorp staat vermeld in een brief * van Johan van Bozinghem, Hubregts zoon: van 't land gelegen by Marienweert, en Lanxmere; op welk gelegen is Panegy, Rietveld, en Womwontscamp, enz.

* van 't jaar 1313.

AANTEKENING.

1. In de zoo dikwils gemelde geslagtrekeninge staat dit aldus aangetekend: *Ende by tyden van desen Heere* (Gerrit) *is die kerck van Lantsmeer verset van Paneyen, tot op der plaetse daer sy noch tegenwoordich staet: ende*

ende die nyeuwe stadt is voort opgetimmert, daar veel buerschappen buten die stadt gelegen in getogen syn, als Paneyen, Lanxmeer, Prys, met meer anderen.

RAVEZWAYDE en ZOELEN.

Zijn dorpen in de Neder-Betuwe; van de welke wy niets aanmerkenswaardig, voornamentlijk omtrent de kerkelijke zaaken, te vermelden hebben: te Zoelen staat een slot. Ravezwade en Zoelen.

AVEZAAT,

Van ouds Avenzate, is eene parochie in de Neder-Betuwe, dewelke haar ouden naam noch behoudt. Het is gelegen aan de rechter zijde van de Linge, hebbende aan de overzijde van de zelve revier een kapelle staan. De parochi zelf, zoo wel als de kapel, zijn 3000. schreeden van de stad Tiel gelegen. In 't jaar 805. heeft Baldricus, een adelijk Heer, al wat hy hier omtrent bezat vereert aan de kerke van Utrecht. Avezaat.

Johan de Moor was in 't jaar 1407. kanonik te Geervliet en Pastoor van Avezaat: hy was een man van grooten rijkdom; en is te Geervliet, dat hy voor zijne woonplaats hield, heimelijk met zijn gansche huysgezin binnen zijn eygen huys vermoordt. Zijn eygen kapellaan, met naame Petrus, dewelke de voornaamsten der burgeren in den bloede of in zwagerschap bestond, was de aanleyder van den moord. Dit staat wijdlooppiger beschreven in de Hollandsche kronijk: waar uyt † Pon- Een Pastoor van Avezaat, voor deezen deerlijk vermoord.

† Hist. Gelr. l. 8. p. 371.

tanus

tanus zijn verhaal van dit gruwelstuk ook heeft getrokken.

BEEST en RENOY.

Beest. Renoy.

Deze twee dorpen/ die ook een slot hebben/ zijn volgens [a] Pontanus van ouds onder de Neder-Betuwe en het Rijk van Nimwegen begreepen geweest: maar tegenwoordig worden zy/ naar de getuigenisse van [b] Simon van Leeuwen, gerekent onder het Graafschap van Kuylenburg. In 't jaar 1480. is 'er tusschen den Bisschop van Munster [c] Hendrik, beschermheer van Gelderland en de Stads-Overigheit van Nimwegen aan de eene / en Walraven Piek aan de andere zijde / een akkoord gemaakt; hier in bestaande dat Walraven de Blokhuyzen en Amptmanschappen van Beesde en Renoyen op den naam van Karel en Philips, onder eed van getrouwigheit en zorgvuldige hoede, zoude blijven bezitten.

Oude Pastoors.

De Abdy van Marienweert plagt de Pastoors van deze dorpen aantestellen. In 't jaar 1500. wierd de Pastory van Beesde bekleedt door Meester Herman van Rossum; dewelke ook op meer andere plaatzen Pastoor is geweest: en naderhand ook de Proostdy van Koninksveld by Delft / van S. Antonis by Haarlem/ en van 't eyland Bust / heeft bedient.

In 't jaar 1550. was Pastoor van Renoy Erasmus Visschers. Niet lang geleden is Ja-

[a] Pontan. Hist. Gelr. L. 1. p. 31.
[b] Bat Illustr. p. 29.
[c] Slichtenhorst op het jaar 1480.

kob

kob van der Hoeve Pastoor van Beest/ en Godefrooy Wynant Pastoor van Kenop geweest.

MARIENWEERT,

Eene mijl van Kuylenburg/ heeft voor dezen eene zeer vermaarde Abdy van de Premonstreits-order gestaan; zijnde den 4. July 1128. gesticht door Herman Graaf van Kuyk/ om voor de neerlaag van den Hollandschen Graaf Floris te voldoen. Zy staat in de Betuwe/ tusschen den Rhijn en de Waal/ niet verre van de rivier de [d] Lingen; en was van ouds bekend onder den naam van Ma..en-waart. Onder anderen heeft ook de Heer Vander Does, dewelke beter bekend is onder den naam van Douza, de stichting der gemelde Abdye in Latijnsche veerzen beschreven. [e] Marien-weert. Eerste stichter.

In een Jaar-getijboek van deze Abdye/ 't welk noit gedrukt is geweest/ staat eerst de stichter in 't Nederduytsch uytgedrukt met de volgende woorden:

(1) Grave Herman van Cuyck
Stichter van d'Abdye van Marienweert.

Dan vervolgt het aldus:

Hier volgen de naamen van de Abten der Koninklijke Abdye van de onbevlekte Maagd in de Waard, genaamd *Marienwaard*; daar hunne sterfdagen met korte woorden bygevoegt zijn.

In 't jaar een duyzend, een hondert, (2) acht, den vierden van Julius, is ter eere van de hoog-

d Dit riviertje houdt zoo een rechten kours, dat het volgens Heda zijnen naam zoude gekreegen hebben van *linea*, eene linie: Alting part. 2. p. 114.

e Annal. metrici l. 7. p. 188.

ver-

verheve en altijd onbevlekte Maagd *Maria* begonnen de Abdy van Marienwaart. De eerste Overste van dit klooster is geweest de eerzaame Heer, Mijnheer *Robertus*, een bloedverwant van den Koning van Engeland; uyt het getal van de Broederen te Laon. Hy was een man, die in heyligheit van leven en in alle deugden uytmunte. Zoo dat de Koning van Engeland, uyt hoogachtinge en ontzag voor zijnen persoon, hem gezonden heeft vier zeer kostelijke juweelen: te weeten, een goude kelk: een zeer kostelijk misgewaad; de vloer der kerke, dewelke zeer aanmerkenswaardig en met groote kunst was gemaakt; en eindelijk een schoonen en kostelijken Saffiersteen. De voornoemde Abt heeft deze Abdy 42. jaaren lang, zoo in 't tijdelijke als in 't geestelijke, zeer loffelijk bestiert. Zoo is dan in 't jaar 1154. overleden de eerwaardige Heer en Vader in *Christus*,

Eerste Overste.

Robertus, de zoon des Grave van Gensen, eerst Proost van Zanten, en daar na Aartsbisschop van Meydenburg; die onze Premonstreitsorder heeft gesticht. Hy is opgevolgt door

Lijst der volgende Abten.

Hessels, een lofwaardig man; dewelke deze kerk niet langer als twee jaaren heeft geregeert. Na hem, te weeten in 't jaar des Heere 11.. is verkooren

Alexander, dewelke in 't jaar des Heere 1188. zijnde het 17. jaar van zijn Prelaatschap is gestorven. Na zijne dood is tot Abt gekozen

Augustinus. Int 't zelve jaar is de order der Duytsche Ridderen eerst opgekomen.

In 't jaar 1193. is *Augustinus* dezer wereld overleden. In zijne plaats is tot Abt verkoren

Arnoldus, dewelke uyt de wereld is verhuyst den 18. van November, in 't jaar 1219. Daar op is gekozen

De

De Heer *Godefridus*, wiens sterfdag onbekent is. Hy wierd opgevolgt door *Meyso*.

In 't jaar 1203. is de order van de Preekers en Minnebroeders opgekomen.

In 't jaar 1206. heeft de Abt en het Konvent van Marienwaart haar hof op Zinwinen afgeteekent, om'er een Nonneklooster te timmeren. Het timmeren van dit klooster is in 't jaar 1228. begonnen door een adelijke Mevrouw, bygenaamd *Smitbuyzen*.

Heer *Meyzo* heeft afstand van zijn Prelaatschap gedaan: waar op in 't jaar 1239. tot Abt verkoren wierd

Heer *Johan*, dewelke zijn leven tegen de dood verwisselde op den 22. van Januarius in 't jaar 1249. Tot zijnen nazaat wierd verkoren

De Heer *Rodolphus*; onder wiens regeeringe, te weeten in 't jaar 1252. op Kersdag, de kerk van Koninksveld is begonnen. De Heer *Rodolphus* is overleden in 't jaar 1267. en kreeg tot nazaat

Heer *Balduinus*, dewelke op den 11. van Mey afstand van zijne waardigheit heeft gedaan. Zoo is dan in 't jaar 1272. tot Abt verkoren

Walterus (*Wouter*,) dewelke afstand van zijn ampt gedaan hebbende in 't jaar 1278. tot opvolger heeft gehad

Heer *Johannes*; waar op Heer *Walterus* Proost is geworden te Bedebuur. Heer *Johannes* heeft het Prelaatschap ingeruymt aan

Bernardus, dewelke tot Abt verkozen wierd in 't jaar 1280. zijnde *Johannes* verkozen tot Abt van Tongerlo.

Heer *Bernardus* heeft zijn ampt neergeleit in 't jaar 1282. Waar op het Prelaatschap vier jaaren lang heeft opengestaan. In 't jaar 1286. is tot Abt gekozen

De

De Heer *Jakob*, dewelke uyt het leven schei-de op den 3. January in 't jaar 1293. In 't zelve jaar, op den 5. January, wierd tot Heer *Jakobs* nazaat gekozen

De Heer *Simon*, dewelke op *S. Willebrordus* dag, in 't jaar 1306, zijne bediening heeft afgeleit: waar op noch op den zelfsten dag tot zijnen nazaat wierd verkoren

Heer *Hendrik van Nymegen*.

Otto, Heer van Asperen, heeft Asperen gekocht. Naderhand heeft hy het versterkt, en 'er een slot aan gebouwt.

Simon is overleden den 14. February. Heer *Hendrik* heeft afstand van het Prelaatschap gedaan op den 1. van April 1319. In 't zelfde jaar op den 14. van April is tot Abt gekozen

Balduinus, dewelke 4. dagen geregeert hebbende, afstand van zijn Prelaatschap heeft gedaan in 't jaar 1330.

Onder Heer *Hendrik van Nymegen*, dewelke voor de tweede maal tot Abt verkozen was, te weeten in 't voornoemde jaar 1330. is onze slaapplaats getimmert en ten einde gebragt. Onze gestoelten in 't koor zijn afgetimmert in 't jaar 1333.

In 't jaar 1333. is de gemelde Heer *Hendrik* uyt de wereld gehaalt. In zijne plaats is gekomen

Geselbertus de Wadenoye, dewelke gestorven is in 't jaar 1349. op den dag van S. *Stevens* vindinge. In 't zelve jaar, op S. *Augustinus*, dag is in zijne plaatze gekozen

De Heer *Johan Bolle*. Deze is wederom opgevolgt door

Willem Snavel, dewelke gestorven is in 't jaar 1384. op het feest van de *HH. Kosmas* en *Damianus*. Aanstonds wierd zijne plaats gevult door

Heer

Heer *Willem Sluyter*.

Deze twee Abten hebben in 't jaar 1371. wegens het Prelaatschap over hoop gelegen: en hebben de Abdye groote onkosten en onheilen, ja een schade van meer als 50. duyzend goude Schilden, Fransche munt, aangedaan.

Eyndelijk is Heer *Willem Sluyter* in 't bezit van 't Abdyschap gekomen; maar heeft het klooster, 't welke met groote schulden bezwaart was, door zijnen afstand verlaaten. Deze Abt heeft veele vaste goederen, ten deele onder Gelderland, ten deele onder Holland en onder het stift van Utrecht leggende, van het klooster vervreemdt. Na hem is tot Abt gekozen

Theodorus van Welderen, dewelke de waardigheit van Prelaat 7. jaaren lang heeft bekleedt; en ieder jaar hondert mergen heeft verkocht of verpandt. Deze heeft niet geregeert als een waare Harder van 's Heeren kudde, maar als een huurling. Doch de bermhartige Godt zy hem genadig. Na dat hy afstand gedaan had, is in zijne plaats gekozen

Hendrik de Zwart. Onder dezen Abt, in 't jaar 1417, heeft de Allerheyligste vader, Paus *Martinus* V. op het verzoek van den Prooft van Aken, den zoon des Heeren van Buuren, de *Regalia* aan onze Abdye toegestaan.

In 't jaar des Heere 1427. is ons klooster aan brand gestoken, en byna ten gronde toe verdelgt door *Rudolphus van Diephblt*, die tot het Bisdom van Utrecht was ge-eyscht. Al het koorn, alle de beesten, al het gereedschap, wierden geweldiger hand geroost. Negen Religieuzen wierden gevankelijk weggevoert: en hebben te Utrecht langen tijd op groote onkosten gevangen gezeeten. De reden van dit woeden zullen

wy (mits de hacchelijkheit der tijden) liefst verzwygen: en de meesten vatten 't wel dat 'er hedensdaags, eylaas, nergens plaats is voor de waarheit.

In 't jaar 1437. heeft *Hendrik de Zwart* zijne waardigheit neergeleit: en is in zijne plaats aan gestelt

Arent van Zande. De voornoemde *Hendrik Zwart* heeft de goederen des kloosters, ten tijde van zijne regeeringe, met schulden bezwaart, en omtrent voor 60. duyzend Vlaamsche gulden verpandt: behalven dat hy noch groot geld te leen heeft genomen: welke somme bynaar 80. of 90. duyzend gulden bedroeg.

In 't jaar 1438. heeft *Arent van Zande* afstand van het Prelaatschap gedaan; gelijk ook gedaan heeft

De Heer *Dideryk Speulte*, dewelke in zijne plaats was gekomen. Daar op is tot Abt gekozen

Johan van Braatsbeek, zijnde op dat pas Proost van Koninksveld: dewelke uyt het leven scheide in 't jaar 1467. op den dag van de Ontvangenisse der H. Maagd *Maria*. Toen wierd tot Prelaat gekozen

De Heer *Antoni van de Planken*. Deze Abt heeft ons klooster hervormt; en aan 't zelve, ten tijde van zijne regeeringe, veel goeds gedaan, door het vry koopen van de verpande goederen.

De gemelde Heer *Antoni* stierf in 't jaar 1488. op den dag van Paus *Calixtus*. Op het feest van den Evangelist *Lucas* wierd in zijne plaatze gekozen

De Heer *Dirk Pels*, van Nymwegen. Deze goede Vader en eerwaardige Heer heeft het kloo-

klooster, 't welke door zijnen voorzaat wonderlijk wel geregeert was geweest, van 't begin zijner intrede naar het voorbeeld van denzelven voorzaat zeer loffelijk bestiert; en heeft het ses jaaren lang in zeer goeden stand gehouden. Maar, eylaas, in 't jaar 93. op 't feest van de heilige Maagd *Agatha* is het klooster door die booze rabauwen van de garde (3) uytgeplundert en van alles berooft geweest; zonder noch eens te spreeken van de kleinodien, en van 't gene tot den goddelijken dienst behoorde. De aanvoerder van de gemelde rabauwen was *Gysbert Piek*. De Heer *Dirk Pels* stierf den 15. van April in 't jaar 1500. Kort daar aan, te weeten den 22. van April, is

De Heer *Jakob Dalde* van Emmerik, een zoon van 't konvent, op dat pas Proost van ons Nonneklooster te Heinsberg, met de eenpaarige toestemminge der Broederen tot Abt gekozen. De Broeders, zoo die binnen als buiten het klooster woonden, waren noch 29. mannen sterk.

Deze eerwaardige Heer, in zijne bediening getreden zijnde, heeft het klooster in een zeer slechten staat omtrent de gebouwen, en met groote schulden belast gevonden. Ja uyt de rekeninge van Meester *Rutger de Man*, dewelke toen Proost van Marienwaart was, beliepen de schulden meer als 700. duyzent gulden.

In 't jaar 1513. op den zondag *Lætare*, dewelke toen viel op den 6. Maart, stierf de eerwaardige vader, Mijnheer *Jabok Dalde*, de Abt van ons klooster. Den naastvolgenden donderdag, te weeten den tienden van Maart, is tot Abt geëischt de eerwaardige man

Meester *Herman van Rossum*, op dat pas Prooft van Koninksveld; zijnde voorheen *Prior* van Marienwaart en van Bern; en ook Prooft van Marienschoot en van S. *Antoni* te Haarlem, en daarenboven Pastoor te Beest, te 's Gravezant, en te Schiedam geweest. Hy is met eenparige stemmen, zonder iemands tegenspraak, en vervolgens door ingeeven van den H. Geest tot Abt ge-eischt: en heeft zich in zijne regeeringe wel gequeeten.

Deze eerwaardige Heer heeft ten tijde van zijne regeeringe veel tegenspoeds en groote onrust uytgestaan; en heeft zoo van de Broederen als van de Soldaaten, ter gelegendheit van de geduurige oorlogen, veel te lijden gehad. Als hy eindelijk van ouderdom afgemat, en by na gansch uytgeput zijnde, aan een zeer zwaare ziekte te bedde lag; heeft hy afstand van zijn Prelaatschap gedaan. Hoe verre deze afstand ging, waar toe sommigen hem ter gelegendheit van zijne groote krankte, als of 't hem in de zinnen schorte, bepraat hebben; zal ik daar laaten.

In 't jaar 1519. op den tweede Kersdag, is

De Heer *Hendrik van Woerdt*, Pastoor van Schiedam, tot Abt gekozen. Maar dewijl onze Vorst *Karel*, Hartog van Gelderen en van Gulik, Graaf van Zutfen, Heer van Groningen, van Koeverden en van Drent, enz. eenen brief geschreven had datmen zonder deszelfs toestemminge tot geene *kanonijke* verkiezing zoude hebben voort te treeden; 't welke hy daarenboven door *Christoffel* Graaf van Meurs beleefdelijk had laaten verzoeken, en eyndelijk ook beveelender wijze had geboden; zoo is de gemelde Heer *van Woerdt* op het bevel des voor-

noem-

noemden Hartogs door den gemelden Graaf van Meurs, mitsgaders door den edelen Jonker *Johan van Rossum* en *van Broekhuyzen*, door *Walradus Piek*, en door *Simon van Buuren* Rechter van Tielerwaart, gedwongen geweest in hunne tegenwoordigheit, en ten overstaan van geloofwaardige Notarissen, afstand van zijne waardigheit te doen. Op den zelfden dag heeftmen eenen uytlander in *van Woerds* plaats ingedrongen, te weeten

Johan Stark de Monte, 1533. 1536. Na dezen *de Monte* is gevolgt

Johan Hoen: na wiens dood de verkiezing is gevallen op

Jakob Esden: na wien

De Heer *Johan Korner* Abt is geworden. Na de dood van *Korner* is het Prelaatschap door verkiezing opgedragen aan

Petrus van Zuyren. Onder *van Zuyrens* regeeringe, in 't jaar 1548. 1550, heeft geleeft

De Heer *Hugo de Goyer*, Prior der voornoemde Abdye. Na dat *van Zuyren* overleden was is in zijne plaatze gekozen,

Johan van Hove: 1571. 1577. en tot zijn medehelper wierd gekozen

Frederik van Wintsen. Na de dood van dezen *van Hove* zijn 'er gen Abten van Marienwaart meer geweest.

Paters van Marienwaart dewelke op dien tijd geleeft hebben.

Steven van Asch, Pastoor van Wanroy.
Floris van Kattenborg, Pastoor van Millem.
Boudewijn van Altheusden, Proost te Lessels.

Laurens van Aartsberg, Onder-plebaan te Tongeren.

Erasmus Visschers, Pastoor te Renoy.

Quirijn Ottos zoon, Prooſt te Kuylenburg.

Frederik van Winsen, die voor Medehelper van den Abt wilde ſpeelen. Maar hy is van 't geloof afgevallen, en naderhand Paſtoor van Kuylenburg geworden. In den brief, denwelken *Hendrik van Kuyk*, Biſſchop van Roermonde, aan den Raad en het volk van Kuylenburg geſchreeven heeft, word deze *Frederik van Winsen* luſtig door den hekel gehaalt.

In 't zelve handſchrift ſtaat de kopy van 't onderzoek / gedaan over 't quetzen van Heer Hugo de Goyer, Prior van Marienwaart; dewelke door Gerrit Bommel, Religieus van 't zelve konvent / met een broodmes in zijn ſlinker arm gewondt zijnde / kort daar op was geſtorven. Deze kopy is getekent den 11. Augusti 1550. Doch dewijl zy al vry wijdluſtig is / en weynig ter zaake dient / willen wy 'er alleenlijk de naamen der Religieuzen uyttrekken / dewelke toen te Marienwaart woonden.

Prieſters die de kloosterlijke geloften gedaan hadden.

Johan Kuyk, *Onder-prior*: Johan Botter, *Spijsbezorger*: Kornelis Wijk, Goſuinus Hees, Kornelis Beeſt, Steven Verſteeg, Aelbert Hulſt, Herman Montfoort.

Broeders die de kloosterlijke geloften gedaan hadden, en geen Prieſters waren.

Johan van Vianen, Hendrik Meneſtein, Johan van Wede.

Dit

Dit onderzoek is geschiedt ten overstaan van de eerw. Heeren/ Pieter van Zuyren Abt van 't gemelde klooster; Otto van Boetzelaar Abt van Bern; Abraham Vaneveld Proost van Koninksveld; Niklaas Spiering Pastoor te s' Gravezande: en is/ op het verzoek van den voornoemden Abt van Zuyren door Hendrik Bon, klerk van 't stift van Utrecht / gedaan in de tegenwoordigheit van Heer Arent Deys Priester en Kanonnik der Kollegiale kerke van S. Barbara te Kuylenburg; van Gerrit den zoon van den Schout Melchior; en van Gerrit Hubrechts zoon/ Burgemeester te Kuylenburg.

Robertus, de eerste Abt van dit klooster/ word gevíert als zalig; zoo als onder anderen blijkt uyt Johannes Chrysostomus vander Sterre, Abt van S. Michiels te Antwerpen; dewelke in het sterfboek van zijne orden/ op den 29. van October / de volgende woorden aangeteekent heeft: In 't klooster Marienweert, in Gelderland, de sterfdag van (4) den zaligen vader *Robertus*, den eersten Abt, uyt de Cistercie-order, van de gemelde kerke; dewelke niet minder door zijne heiligheit, als door zijne afkomste uyt het bloed der Engelsche Koningen, doorluchtig is geweest.

De eerste Abt *Robertus* geviert als zalig.

In wat een aanzien dat de Abten van dit klooster voor dezen waren/ blijkt onder anderen uyt zeker verbond / 't welke tusschen den Bisschop van Utrecht en den Graaf van Gelderen in 't jaar 1226. is aangegaan: want in dat verbond worden de Abten van Marienwaard gemagtigt om den geenen/ die 't zelve verbond verbreeken zoude/ openbaarlijk voor eenen banneling af te roepen; en als zodanig van ieder een te doen mijden. De brief

Hoog gezag der Abten van Marienwaart.

van dit verbond kan by Pontanus, in zijne Historie van ᵃ Gelderland / nagezien worden.

Wy laaten hier een brief volgen / waar in Maximiliaan van Oostenrijk de Abdy van Marienwaart onder zijne bescherminge neemt / en haar alle hulp en gunst belooft:

Maximiliaan door Godts genade Aartshartog van Oostenrijk, Hartog van Borgonje, van Lotteringen, van Brabant, van Limburg, en van Gelderland; Graaf van Vlaanderen, van Artois, en van Zutfeen; Markgraaf van 't H. Rijk, Heer van Vriesland, Salines, en Mechelen, wenscht den edelen man *Frederik*, Heer van Ysselstein, zijnen getrouwen en beminden, zijne gunst en allerhande heil. Alzoo wy begeeren dat de kerken en kerkelijke persoonen, en voor al de Religieuzen, voornamentlijk die van onze landen, met hunne goederen en 't gene hun vorder toebehoort, onder onze beschermingge staan; en dat zy in haare gerechtigheden tegen allerhande beledigers door ons geholpen werden; op datze van alle uyterlijke belemmeringen ontslagen zijnde, Gode met godvruchtigheit en in rust mogen dienen; Zoo is het dat wy goedgevonden hebben de bescherming der Religieuze mannen van de Abdye, van het konvent en van het klooster van *de Waert*, van de Premonstreit-order onder het Bisdom van Utrecht; mitsgaders die van hunne menschen en goederen, daar wy van harte voor bezorgt zijn, en die wy eene gunstige genegendheit toedraagen, uwe voorzigtigheit in ons afwezen aan te beveelen; en wy verzoeken ernstelijk en nadrukkelijk op u, en wy bidden u dat gy door eene zorgvuldige naarstigheit en voorzigtig overleg

ᵃ Historia Gelr. p. 954 *inter omissa*.

het

het konvent en klooster der gemelde Abten in deszelfs goederen, bezittingen, en gerechtigheden, op alle mogelijke wijze voorstaat en handhaaft: en dat gy hen door geene menschen, wie dat het mogen zijn, geweldig en onbehoorlijk laat verdrukken; of hun, en de anderen, eenige schade laat aandoen: maar dat gy de genen, die zulks mogten bestaan, uyt krachte van ons gezag, 't welk wy willen dat gy in deze zake zult bekleeden, met behoorlijke straffen zult hebben te kastyden. Gegeven by Marienwaert onder onzen naam, en met onze tekeningen; dewelke wy, om dat ons groot zegel niet by de hand was, met ons wapen bekrachtigt hebben: den 9. Junii, in 't jaar des Heere 1483. Was aldus ondertekent;

MAXIMILIAAN,

Wat laager stond,

Door Mijnheer den Hartog;

BEAVAL.

Noch hebben Philips Aartshartog van Oostenrijk / en Keizer Maximiliaan, de eerste in 't jaar 1504 / de tweede in 't jaar 1511 / de gemelde Abdy met alle haare goederen onder hunne bescherming genomen. Het zelfde was lang te voren gedaan door den Roomschen Koning Lodewijk (van Beyeren) dewelke te Keulen in de maand Maart / en in het tiende jaar zijns Rijks / daar over een open-brief aan dezelve Abdye heeft verleent. Doch dewijl de inhoud dezer brieven op het zelfde uytkoomt / en ontrent met dezelfde bewoordinge uytgedrukt

 is /

is / zal de Leezer zich met den voorgaanden brief van den Aartshartog Maximiliaan wel vergenoegt willen houden.

In een oud handschrift hebben wy de volgende Lijst van de goederen / de gemelde Abdye toebehoorende / gevonden:

Aen en rondtom het Clooster in de Polder van *Marienweert* 838. mergen, daer toe seven Bou-hoeven met twee Vogel-koyen, maer by nader metinge zal 'er wel bevonden worden 150. mergen lands meer te wesen.

De Tiende van deze Polder behooren ook de Abdye.

Ook de dagelijkse of lage Jurisdictie, ook vrye jacht, en zijn privilegien voor handen van schat vry te wezen van Gelderlant, Dyck, Schouw en Wateringe &c. Brengt nog jaerlijks wel uyt in Verpachtinge 4780.

In den dorpe van *Beest*, 81. mergen landts, ook de Tiende, in quade tyden nog doende omtrent 600. guldens; aldaer nog aen erftinsen 35 guld.

Cuspyck, in desen dorpe heeft de Abdy 225. mergen landts, jaerlijks nog doende by de 500. guld. Nog van erf-tinsen 40. guld.

Rumpdt, hier heeft de Abdye ook een Vogelkoy, bedragende over de 237. mergen. Ook de erf-tinse, nu doende over de 425. guld. Nog andere tinsen tot 8. a 9 guld. Nog leggen in dit dorp leedig 72. mergen die men niet kan verhuren.

Gelicum, in dit dorp heeft de Abdye alleen een erfpagt van 7. guld.

Deyll, in dese dorpen heeft de Muntuur van Bommel Clemens van Embrugge in pandtscip voor 8000. guld. 150. mergen landts, 2. Bouhoven, ende nog hopman Josecot een bouwinge, diens groote men niet weet.

Nog heeft de Abdye daer 40. mergen jaerlijks doende 94 - 10. Nog eenige kleyne erf-tinse omtrent 20. fl. jaers.

Geldermalsem en *Weteren*, in dese dorpen behoort de Abdye 49. mergen, doende jaerlijks 123. guld. Nog een erfpagt uyt 12. mergen van 14. gul.

Hel-

Hellum, onder dese 52. mergen die de Koopman Josecot in pantscip heeft.

Wayenoyen, hier heeft de Abdye een erfpagt uyt 21. mergen jaerlijks 38 guld.

Werdenburch, in dese dorpe heeft de Abdye by de 100. mergen.

Ravesway, 30. mergen landts.

Culenborch, by de poorte een stuk landts genaemt de Hondt, groot 55. mergen, jaerlijks doende by de 400. guld. maer placht voor dese te doen 800. guld.

Buren, in het Graefschap behooren de Abdye 3. Bouhoven en andere parcelen, soo dat die jaerlijks by de 1500. guldens opbrengen.

Nymegen, onder den rycke van dese heeft de Abdye 2. Bouhoven, groot 150. mergen.

Cuyck, in desen landen heeft de Abdye 7. Bouhoven met veel andere Veenen en parceelen van Tienden, en zyn in pantscip uytgegeven voor 8000. guld. en zoude in goede tyden jaerlijks wel 1600. guldens opbrengen.

De renten zyn op een besondere coyer gestelt, zyn zoo goede als quade wel 2000. guld.

De lopende schulden zyn zulks dat die meest sonder groot bescheyt staen, bedragende alles wel 10000. guldens.

Volgens Willem [b] Heda is het (5) hoofd van den Martelaar [c] Adrianus, in een zilver kasje gesloten/ hier van ouds bewaart geweest; en plagt in de ommegangen rondgedraagen te worden. De Utrechtenaars/ als ze in grooten nood waren/ hebben 't zelve somwylen met veel biddens verkreegen; om het in hunne openbaare gebeden ten toon te stellen.

[b] Hist. Ultr. p. 274.

[c] Van S. Adrianus, dewelke te Nikomedien gemartelt en naderhand naar Romen overgevoert is, zal in het Martelaarsboek van Baronius, op den 4. van Maart, en den 8. van September, breeder bescheid gevonden worden.

AANTEKENINGEN.

1. en 2. Dit is zekelijk een drukfout, of is in het handschrift een schrijffout geweest: De Heer Auteur zelf brengt de stichting van Marienwaart op het jaar 1128. Alle onze Schrijvers koomen daar in over een, en zy getuigen eenpaarig dat het geschiedt is onder de regeeringe, en door het toedoen, van den Utrechtschen Bisschop *Andreas van Kuyk*. *Andreas* is eerst Bisschop geworden in 't jaar 1128; en vervolgens is 'er in 't jaar 1108. noch op geen stichting van Marienwaart gedagt. Voegt hier by dat de Order der Norbertynen niet gesticht is voor het jaar 1120. Maar, zal iemand zeggen, volgens de voorgaamde Naamlijst der Abten van Marienwaart moet die Abdy veel vroeger zijn gebouwt als in 't jaar 1128: want daar staat dat de eerste Abt *Robertus* overleden is in 't jaar 1155, en 42. jaaren lang het bewind over de Abdye had gevoert. Daar op zoude ik konnen zeggen, dat noch Naamlijst, noch Doodboek daar die Naamlijst uyt getrooken is, noch iets diergelijks, tegen de algemeene overeenstemming van alle de Kronijk- en Histori-schryvers opweegen kan. Maar zoo verre behoeve ik niet eens te koomen: en kan ligtelijk aantoonen dat in de gemelde Naamlijst zelf een drukfout geslopen is, of dat de Naamlijst zich zelven tegenspreekt. De eerste Abt *Robertus* zoude, na eene twee-en-veertig jaarige regeering, overleden zijn in 't jaar 1154. Zijn navolger, *Hessels*, heeft twee jaaren geregeert. Die moet dan gestorven zijn omtrent het jaar 1156. of 1157. *Hessels* nazaat *Alexander* heeft festien jaaren geregeert, en is gestorven in 't jaar 1188. Van 1156. of 1157. tot 1188. is geen tusschentijd van 16, maar van 31. of 32. jaaren. Men zegge niet dat de Abdy dus lang tusschen beiden open gestaan heeft: dat kan wel passen op de laatere maar niet op die eerste en vuurigste tijden van de opkomende order; als de vryheit van verkiezing, en 't vreedzamig bezit van 't Prelaatschap, noch door geene partyschappen belemmert wierden. Ook

Ook word 'er in de gemelde lijst van geen openstaan van de Abdye gesproken.

Laat ons dan de lijst der Abten uyt de lijst zelf verbeteren. Heer *Robert* is Abt geworden in 't jaar 1128. en heeft die waardigheit 42. jaaren bedient. Zoo is hy dan gestorven in 't jaar 1170. Zijn nazaat *Hessels*, in 't zelve jaar Abt geworden, en twee jaaren geregeert hebbende, zal gestorven zijn in 't jaar 1172. *Alexander*, *Hessels* nazaat, is Abt geworden in 't jaar 1172. Hy was volgens de gemelde lijst zelf in 't seventiende jaar van zijne regeeringe getreeden, als hy uyt het leven scheide. En hy is, al wederom volgens de lijst zelf, gestorven in 't jaar 1189.

Dus ziet men alles net uytkoomen; en alle zwarigheit, door het verbeteren van een cyfergetal of twee, verdwynen. Ik bekenne, het is mijn aard niet de handen zoo ligt te slaan aan oude stukken. Maar, behalven dat het waarschijnlijk maar een misdruk is, hoe zou men 't hier anders stellen? Zal men om een onbekende ongedrukte naamlijst, om een jaargetyboek, alle oude en nieuwe Historischryvers tegenspreeken; tegen de getuigenissen van hen allen zeggen dat Bisschop *Andreas* 20. jaaren vroeger Bisschop was geworden, als zijne verkiezing gestelt word: of, al wederom tegen hunne eenparige getuigenisse, staande houden dat Bisschop *Andreas* die vrede tusschen den Graaf van Holland en de van Kuiken niet uytgewerkt heeft? Zou men, op zoo een onbekenden los gezag, beweeren dat alle de Historischryvers, die de Premonstreit-order niet ouder maaken als het jaar 1120, alle de Kronijkboeken van de gemelde Premonstreitorder die het zelve getuigen, alle de Bullen der Pauzen dewelke ten dien einde bygebragt worden, alle de Beschryvers van S. *Norbertus* leven, die het zelve buiten twyfel stellen, zich zoo lelijk vergist hebben? Zal Graaf *Dideryk* VI. ook 14. jaaren vroeger aan de regeeringe gekomen zijn, als alle onze jaarboeken getuigen dat hy daar aan gekomen is: of zullen alle die Jaarboek- en Historischryvers wederom mistasten, als zy het stichten van de gemelde Abdye toeschryven aan de vierigheit van den voornoemden *Dideryk* VI, in het vervolgen van de *van Kuyken*?

Dit haale ik wat breeder uyt, om dat zeker Lief-

hebber

hebber, wien ik mijne gedagten over deze zake verhaalde, de voornoemde lijst, of liever het jaar 1108, niet verandert wilde hebben.

Evenwel is Marienwaert een van de eerste Abdyen geweest, dewelke door Nobertynen is bewoont. Behalven de Abdy van Premonstreit, eenige Kapittelen te Laon en daar omtrent die zich ten eerste aan den Regel van S. *Norbertus* onderwierpen, S. *Michiels* Abdy te Antwerpen, die van Floref by Namen, die van de Goede Hoop in Henegouwen, en hier en daar noch een enkelde Abdy, mag Marienwaert wel voor de oudste Abdye van die order gerekent worden.

Pontanus en *Slichtenhorst* schijnen hier van wat duysterlijk te spreeken: *Op dezen tijd* (te weeten in 't jaar 1228.) *vinde ik dat de Abt en het konvent van Marienwaart hun kollegie ofte hof, 't welke zy te Zendwynen by Tiel gehad hadden, van daar overgebragt hebben, om een nieuw Nonneklooster, ter plaatze daar het nu staat, te timmeren. Het welke noch in 't zelve jaar, door het aandringen van eene edele matroon, de vrouw van Smithuizen is begonnen. Daar op is het in 't naastvolgende jaar door den Utrechtschen Bisschop* Willibrandus *ingewijdt, en met verscheide voorrechten begiftigt.* Deze woorden van *Pontanus* heeft *Slichtenhorst* aldus vertaalt: *'s jaers daer na* (dat is in 't jaar 1228.) *is de Abt en geestelykheit van Marienweert van Zendwynen by Tiel opgekraemt, om plaets te gunnen aen een Premonstreiten-klooster, 't welke noch binnen 's jaers, door aendryven van de vrouw van Smithuissen of Sint-huysen, is begost.* . . . . Wat is dat *collegium* en *aula* by *Pontanus*? En waarom schijnt *Slichtenhorst* de geestelijkheit, die 'er te voren woonde, te onderscheiden van de Premonstreits-orden? De Religieuzen, die 'er eerst gewoont hebben, waren zoo wel van de Premonstreits- of Norbertyner-order, als de Nonnen.

3. De Garde, by sommige de groote Roede genoemd, was een legertje van vreemde en woeste krijgsknechten; dewelke van de Vlamingen en Brabanders afgedankt, en op rooven en beuiten gezet, den meestbiedenden ten dienste stonden. Zy wierden dan in dienst genomen door *Aalbert* van Saxen, Landvoogd van Vriesland; en hebben grooten moet-

wil

wil in Gelderland, en voornamentlijk in de Betuwe, gepleegt; Marienwaert in brand gestoken; de omleggende dorpen uytgeplundert, en ook aan kolen geleyt. Garde was een Fransche naam; en betekende eigentlijk een krijgsbende uyt anderhalf duyzend ruyteren en drie duyzend voetknechten bestaande: 't welke *a* hier van daan gekomen was; dat de Roomsche Koning *Maximiliaan* en deszelfs zoon *Filips*, uyt de gevangenisse van Gent en Brugge ontslagen zijnde, zoo eene krygsbende t' hunner verzekeringe in dienst genomen hadden: en 't is bekend dat *garde* in 't Fransch bewaaring wil zeggen. Deze Gardiaanen, want die benaming wierd hun ook gegeven, wierden eindelijk door *Aalbert* van Saxen afgedankt: maar daar mede was hun roofluft niet vergaan. Zy hadden 't oog op 't stift van Utrecht; en begonden daar als uytgehongerde roofvogels huys te houden. Maar de Bisschop van Utrecht en de Hartog van Gelderland, hunne magt t' zamengevoegt hebbende, hebben dat gespuys met zulke dapperheit aangetast, dat ze ten deele verslagen ten deele verstrooit wierden. Evenwel is het overschot naderhand weer 't zamen gerot: en de Hartog van Kleef, die op den Geldersman gebeeten was, heeft ze in zijne soldy genomen. Daar op wierd Gelderland wederom geblaakt en verwoest dat het een gruwel was; de Geldersman, geen beter raad weetende, heeft hen door het bieden van grooter soldy in zijnen dienst gekreegen; en toen kreeg Kleefsland ook een beurt. Naderhand zijn ze in den dienst van den Utrechtschen Bisschop, *Frederik van Baden*, getreeden; en hebben den Hartog van Kleef wederom groote afbreuk gedaan. Behalven deze groote Gaarde is 'er ook een zwarte gaarde geweest, daar *Ubbo* *b* *Emmius* van gewaagt, en dewelke ook omtrent uyt zoo veele koppen als de groote Gaarde bestond.

4. Ik wil den Heer Auteur op dit stuk niet tegenspreeken: en wil ook wel gelooven dat de gemelde *Robertus* den eer-naam van *zalig*, ja van heilig, wel dubbeld heeft verdient. En ik houde het voor waarschijnlijker, zoo wel als de Heer Auteur, dat S. *Chry-*

a Pontan. Hist. Gelriæ lib. 11. Heda in Frederico Badensi, Huteri Austriaca lib. 7.
b Ubbo Emmius Hist. Fris. lib. 45.

sosto-

Sostomus van der Sterre dit heeft willen zeggen. Het eenigste, daar ik wat over dutten zou, te weeten om het woord zalig naar de manier van onzen tijd te neemen, is dat ik hem onder de zaligen niet opgetelt zie: dat de manier, van iemand in 't getal der zaligen op te schrijven, in die tijden noch onbekend was: en dat de laatere Schryvers, dewelke daar van spreeken, geen gewag van *Robertus* maaken. Wat de getuigenis van *Johannes Chrysostomus vander Sterre* belangt, die schijnt geene volle zekerheit te geeven. Zijne Latijnsche woorden, zoo als ze door den Heer Auteur opgegeven woorden, zijn aldus uytgedrukt: *In Cœnobio Insulæ B.M. in Geldria B.P. Roberti* . . . . die letters B.P. wel is waar, schijnen aldus gelezen te moeten worden, *Beati Patris*. Maar iemand zou konnen vraagen, of ze zekerlijk aldus en niet anders konnen gelezen worden: de tytel *benedictus* en *benedictissimus* is al dikwils aan aanzienlijke mannen, als Bisschoppen en Prelaaten, toegepast geweest: zou men hier dan B. P. niet mogen maaken *Benedicti Patris*? Maar *Benedictus* aldaar gelaaten, en *Beatus* voor het rechte woord aangenomen; is het wel zeker dat *Beatus* dan zoo een betekenen moet, die in 't getal der Heyligen is gestelt? *Beatus* is een tytel die noch veel meer, ja om zoo te spreken oneyndig veel meer als *Benedictus*, aan Bisschoppen en Prelaaten is gegeven. Ik teken dit des te liever aan, om dat de Bollandisten zelf, die geleerde en beroemde doorsnuffelaars der oude handschriften, zich in diergelijke gelegendheit wel hebben vergist. Ik wil dit geenzins tot hunne vermindering of kleynachting geduydt hebben. Men zou, om zoo te spreeken, meer als mensch moeten wezen; om in zoo een slibberigen weg, als zy te bewandelen hadden, niet eens te glippen. Het is maar te toonen hoe dat men in de oude handschriften, en in de verhaalen dewelke naar die handschriften gedrukt zijn, wel eens, door iets verkeerdelijk te leezen, bedrogen kan werden. Op den c 30. van April, staat het leven van S. *Catharina van Senen*, zoo als zy het uyt een handschrift getrokken hadden: in den text word van den Prior van het klooster *Belli-Regnardi* gesproken: en dan volgt 'er: *Iste Prior B. Rignardi fuit Dominus Christophorus.*

c *Zie Melanges d'Histoire & de Litterature tome* 3. *pag*. 245.

Dat

Dat moet aldus gelezen worden: *Iste Prior Belli-Rigardi fuit Dominus Christophorus.* Doch de Bollandisten lezen *beati Rignardi:* en daar op maakt *Bollandus* deze Aantekening, dat hy tot noch toe niet heeft konnen ontdekken wat voor een man, en waar van daan, dat deze *Rignardus* is geweest: en hy zou zich gaarne op dat stuk door iemand, die 'er beter bescheid van wist, laaten onderrechten. Ik zou hier te pas konnen brengen hoe dat *Beatus* ook wel voor een voornaam is genomen: 't welke zeker Fransman niet heeft geweten; dewelke den naam van *Beatus Rhenanus* zullende vertaalen, hem den eernaam gaf van *den zaligen Rhenanus.*

5. *Adrianus* is een beruchte Martelaar, en is al over lang met grooten yver in de kerke gevierd. Maar 't is jammer dat men geen zekerder beschryving heeft van zijn leven. Het is waar dat 'er twee beschryvingen van zijn leven gevonden worden; en dat de eene zelfs voor *autentijk* word aangenomen van *Baronius.* Maar *Baillet* en *Tillemont*, dewelke in het schatten van zulke beschryvingen de eerste stem wel mogen hebben, vinden geen waarschijnlijkheit in een van beide die levens. Die op hun enkel woord niet durven aan gaan, konnen hunne redenen zelf opweegen. Daarom hebben zy evenwel alles niet verworpen; maar hebben 't waarschijnlijkste daar uytgekipt. Want dat S. *Adrianus* het martelie waarlijk onderstaan heeft kan in geen twijfel getrokken worden.

Maar nu eens tot S. *Adrianus* hoofd gekomen. De Kuylenburgers, gelijk de Heer Auteur verhaalt, hebben het voor een grooten schat aangezien, en durfden 't qualijk aan de Utrechtenaars voor eenigen tijd leenen. De Vlamingen roemen op het lichaam van dezen Martelaar, *e* zeggende dat het al in de tiende eeuwe van Romen in Henegouwen, en naderhand uyt Henegouwen te Geersberge op den Dender is gebragt. Zelfs word deze overvoering met eene meer als gemeene staatzie geviert op den 27. Mey. Of die van Geersberge het gansche lichaam, met hoofd met al, meenen te bezitten, weet ik niet. Evenwel zoude daar mede wel konnen bestaan dat de Kuylenburgers,

e Zie Molanus Indic. SS. Belgii f. 7. Andr. Topog. Belg.

gers, zoo niet het gansche hoofd, ten minste een gedeelte daar van, gekreegen zouden hebben. Maar het ergste is dat de Romeinen noch tegenwoordig het gansche lichaam van S. *Adrianus* meenen te bezitten. Dit Lichaam, zoo als zy verzekeren, legt daar noch opgesloten in eene zeer oude kerke, dewelke daarom den naam van S. *Adrianus* kerke heeft gekreegen. Doch dit zoude meer tegen die van Geersbergen gelden als tegen de Kuylenburgers: is het gansche lichaam te Romen, zoo konnen de Vlamingen het niet van Romen gekreegen hebben: maar 't zou niet onmogelijk zijn dat de eene of de andere Paus een stuk van 't hoofd aan de Kuylenburgers had gezonden.

S. *Adrianus* is ook zeer plegtiglijk geviert geweest in Vrankrijk: ja in het Maandregister, 't welke voor het *f* Gebeden boek van S. *Lodewijk* geplaatst is, staat het feest van S. *Adrianus* aangetekent met goude letteren; even eens, gelijk de hoogste feestdagen van het jaar. Ook is *Adrianus* een van die Heyligen, dewelke byzonderlijk aangeroepen wierden in de legers, en op het aangaan van eenen veldslag. En men leest in 't leven van den heiligen *g* *Henricus* dat hy, zullende tegen de Slaven gaan oorlogen, zich met het zoogenoemde zwaard van S. *Adrianus* ging omgorden, om het tegen de Slaven te gebruiken. Dit zwaard, 't welke voor het rechte zwaard van S. *Adrianus* gehouden wierd, wierd te Walbeek in Saxen als een kostelijke reliquie bewaart.

f Baillet in zijn leven.
g Vita S. Henrici ap. Surium p. 191. ad diem 14. Julii.

GORNICHEM.

Eerste opkomst van Gorkum.

WOrd t'hans by verkorting / gelijk het doorgaans geschiet / Gorkum genoemt. De naam van Gornichem / of Gorichem / is volgens het gemeene gevoelen gekomen van de eerste inwoonders; bestaande uyt een deel hou-

hongerige en van kommer en ongemak half uytgemergelde menschen: want dit zoude het oude woord Gorren of Gorretjes op zijn Nederduytsch betekenen. Gorkum word gerekent onder de kleine steden van Holland; en is gelegen ter plaatze daar de Waal / reeds met de Maas gemengt / en de Linge haare wateren vereenigen. De van Arkels zijn al van ouds de eigenaars van dit land geweest: en Johan, de achtste van dien naam / heeft de stad Gorkum volgens Boxhorn, die het uyt Jan van Leiden heeft / gebouwt in 't jaar 1230. Het geen van de eerste beginselen dezer stad verhaalt word / steunt volgens Alting op het zeggen van niet al te geloofwaardige (1) getuigen. Hoe dat Gorkum van een gering steedje tot een deftige stad opgewassen is / heeft Eykius in Latijnsche veerzen beschreven.

Wanneer en door wie Gorkum is gebouwt.

Onder andere huizen heeft 'er al in 't jaar 1391 / volgens [a] Kemp, een Begijnhof gestaan. Het opbouwen van de kerk en het klokhuis is begonnen in 't jaar 1391.

't Begynhof.

Dit Begijnhof is in 't jaar 1402. door Jan van Arkel tot een Parochi-kerk opgerecht; en Gode onder den naam van den heiligen Bisschop Martinus (2) toegewijdt. In 't jaar 1422. op den 13. van December / zijnde S. Luciaas dag / heeft Johan van Blankenheim, Bisschop van Utrecht / deze oprechting goedgekeurt.

Parochi-kerk.

De kerk heeft twee kooren: waar van het eene 't koor van de heiligste Maagd wierd genoemt.

Ter zijde van het koor staat een kapel; zijnde wel-eer de begraafplaats der Heeren van Arkel, en naderhand der Paffenroden geweest.

[a] Beschryving van Gorkum, pag. 128.

Van [b] was 'er ook een Kollegiale kerk / hebbende tot Patroon den heiligen Martelaar Vincentius, en bestaande uyt een Kapittel van twaalf [c] Kanonnikken / dewelke aan hun hooft een Deken hadden. Dezelve is door [d] Otto van Arkel en deszelfs broeder Johan van Arkel, Bisschop van Utrecht / gesticht in 't jaar 1378; en door Reynout, Hartog van Gelderland / bevestigt en rijkelijker begiftigt in 't jaar 1411.

Het Kapittel / met redelijke inkomsten voorzien / had ook de Pastory te begeeven: dan de vergeeving van de Kanonniksdyen quam in vollen eigendom den Opperheer toe. In 't jaar 1564. had het Kapittel aan inkomste van de tienden 280. Carolus guldens. Jedere Kanonniksdy kon den genen / die hun verblijf onder hunne kerke hielden / [e] 40 / en die elders woonden / 14. Rhijnsche guldens opbrengen. Het kosters-ampt / 't welke ook door den Opperheer begeeven wierd / en 't welk in 't jaar 1515. bekleedt wierd door den Kanonnik Kornelis Snoek, was den koster / als hy elders woonde / 40. gulden waardig.

De Heer Johan Gerardyn, dewelke in 't jaar 1407. Proost van dit Kapittel was / staat by Kemp voor een verrader te boek. (3)

Dirk Franken (Theodorus Franconis) is in 't jaar 1449. Onderdeken en Pastoor van deze kerke geweest. Hy heeft de Kronijk der Heeren van Arkel beschreven; maar beneden zullen wy noch meer van hem te zeggen hebben.

b Kemp pag. 111 en 230.
c Volgens Bokkenberg waren 'er 14. Kanonniksdyen.
d Kemp over 't jaar 1373.
e Een ongedrukt Rekenboek van 't jaar 1514.

De heylige (4) Apollinaris, Bisschop van Ravenne in Italie en Martelaar / is door de kerk van Gorkum plegtiglijk geviert geweest.

Niklaes Preylier, Pastoor van zijne geboortestad Gorkum / heeft den arm van dezen Heilig / dewelke op het bevel van Keyzer Velpasianus voor het geloove gemartelt is *f* / van Ravenne naar Gorkum gebragt in 't jaar 1355. 't Zedert hebben de Gorkommers deze Reliquie in groote waarde gehouden. Reliquien.

Maar voor al is 'er de heilige Maagd en Martelaresse Barbara hoogstatelijk geviert. En in 't jaar 1489. was 'er al een outaar en een Broederschap / of Gilde / van S. Barbara opgerecht.

Ook was 'er een outaar van 't H. Kruys. Outaaren.

Dan is 'er noch in 't koor van de H. Maagd Maria, ter eere van dezelve heilige Maagd / een outaar met een Broederschap gesticht in 't jaar 1491.

g Binnen 't zelve koor is Johan de VIII. de IX. Heer van Arkel, zoon van Johan VIII / en gestorven den 15. Mey 1272 / onder eene schoone tombe begraven. Op de tombe stond hy / met zijne vrouw Bertha van Ochten, uytgehouwen.

Daar is ook begraben Johan IX; zijnde gestorven den 15. Maart 1273.

In 't jaar 1496. den 18. Juny heeft de Regeering van Gorkum / voor de Kleermaakers / Gewandsnyders / en Droogscheerders / opgerecht een outaar en een Broederschap ofte gilde van S. Jan den Dooper. De wetten van

f Kemp 3. boek, op het 83. zydje.
g *Anonym. de vita & gestis Dominor. Arkel.*

dit Broederschap zijn in de Duitsche taale te vinden by Kemp; en luiden als volgt:

Drossard, Schout, Burgermeesteren, Schepenen en Raad der Stadt Gorinchem, geven die Snijderen of Kleermakers, Gewand-snijders en Drooghscheerders Ambachten, t'samen een Broederschap en Gild, ter eeren Godts en *S. Jan de Dooper*, geduyrende tot des Drossards en gerechts kenlijken weder-seggen.

1. Altijd op *S. Jans* altaar, als 't Hooghtijd en Kermis is, sal men kiesen drie goede mannen tot Dekens, en die drie sullen van de vier oude Dekens, die voor geweest hebben, eenen kiesen tot den vierden Deken, die onderhouden sullen de vordere punten ten besten van 't Gild.

2. In dit Gild sal niemand komen hy zy eerst Poorter, van buyten zijnde, sal geven eenen gouden Engelsen Nobel, d'een helft tot behoef van de Kerk, d'ander voor 't Gild. Een Poorters kind eenen gouden Leeuw, een Gilde-broeders Kind . . pond wasch, al half en half, als voren.

3. Niemand sal gewand uytsnijden, drooghscheyren, snijden, noch neyen, te weten nieuw laken, binnen de Parochi van Gorinchem, of hy sal in 't Gild zijn, op de verbeurte van 5. schellingen Vlaams, 't een derde de Heer, 't ander de Stadt, 't derde 't Gild.

4. Geen Meesters sullen leer-kinder aannemen, of de jongens moeten een jaar leeren, zijn 't Poorters kinder, die sullen 't Gild geven een pond wasch, die van buyten twee pond wasch, binnen d'eerste 14. dagen na datse ontfangen zijn.

5. Dese goede knapen van 't Gild sullen alle twee jaren nieuwe kovelen doen maken, en een silve-

silveren teyken daar op hebben, en jaarlijks op H. Sacraments-dag, in hun orden in de * ommegangh gaan, op verbeurte van een pond wasch, tot behoef van 't Gild, en de kovels sullen wesen, soo die Dekens die sullen stellen.

6. Deez' Gilde-broers sullen op heylige avonds, over mid-nacht, of heylige dagen heur Ambocht niet doen, te weten, niet neyen, scheyren noch gewand uytsnyden, op te verbeurte van een pond wasch, tot behoef van 't Gild, en een van de Dekens magh de bekeuringh doen.

7. Twee van de vier Dekens mogen van alle punten bekeuren, en de breuken met een gesworen bode uythalen.

8. Yemand van 't Gild stervende, die sal men na ouder gewoonte, mette schel uytroepen, en wie van de Gildebroers niet mê ter begravenis quaam, en ook ter kerken als men d'uytvaard doet met sijnen Gild-kovel op 't hooft, of op sijn schouderen, en niet mê offerde eenen silveren penningh op S. *Jans* altaar, die sal van elks verbeuren eenen ouden Berghsen grooten, uytgenomen, van huys, siek, of in ander noodsaken sijnde.

9. Alle Gilde-broeders sullen jaarlijks op des voorsz. altaars Kersmis-dag t'samen een maaltijd eten, daar 't de vier Dekens goed vinden, die 't versuymt verbeurd aan 't Gild een lely-plak.

10. D'erfgenamen van een gestorven Gildebroeder sullen 't Gild geven, des overledens kovel, metter silveren teyken, of 6. stuyvers daar voor.

11. Als de vier Dekens mergenspraak doen leggen, en de Knecht om laten gaan om de weet aan der Gilde-broeders huysen te doen, sy moe-

* Processie.

ten komen, de versuymige verbeurt een lelyplak; tot 't Gilds behoef. Alle dit te houden tot wederseggen van Drossard, Schout, Burgermeesteren en Raden.

Gedaan den 8. van Slacht-maant 1496.

In de Arkelstraat heeft al 300. jaar voor den tijd van *b* Hendrik Kemp gestaan de H. Geests kapel. (5)

De Heeren van Arkel hadden te Gorkum een oude en zeer sterke Burgt (6); in de welke een kapel ten dienste van hun huisgezin was gebouwt. Deze Burgt is in 't jaar 1412. verdelgt door Willem van Beyeren; dewelke een ander kasteel / met dikke torens en muuren voorzien / op de Merwe heeft gebouwt. Dit kasteel heeft daar gestaan van 't jaar 1461. tot het jaar 1578 / wanneer het ook onder de voet is gesmeeten.

Te Gorkom heeft noch een vermaard zuster-huis of klooster gestaan / 't welke naar S. Agnes was genoemt; en zyne eerste opkomste verschuldigt is aan eene weduwe / met naame Lysbet Florisse Spronks. Deze weduwe heeft in 't jaar 1401 / achtervolgens haaren eeuwigen en uytersten wille / aan Herbert Jansz. tot behoef der zusteren opgedragen een huys en hofstede op de zuidzyde van het kerkhof.

In dit zusterhuis is zy zelf met eenige zusteren getreden op liever Vrouwen Hemelvaart avond. Van deze zusteren was 'er een uyt het Begijnhof gekomen; te weten Machteld,

b Kemp. pag. 393.

Mee-

Meester Willem Saffens dochter: dewelke tot de eerste moeder van 't zusterhuis wierd verkoren. Daar was noch een andere Machteld onder / Dirks Smeeds dochter; dewelke 48. jaaren daar na / te weeten in 't jaar 1448 / naar Arkel trok; en daar het klooster Marienhage hielp beginnen.

In 't jaar 1413 / op S. Maartens avond / hebben de gemelde zusters hare klooster-geloften gedaan: In 't jaar 1404. op S. Jakobs dag / dat is den 25 July / hebben zy den Regel van S. Franciscus aangenomen. En in 't jaar 1412 hebben zy zich aan de opsluitinge onderworpen.

[i] In 't jaar 1412 / op S. Franciscus dag / is de kerk van 't zusterhuis ingewydt ter eere van den heiligen Apostel Andreas, van S. Jan den Dooper, en van de H. Maagd Agnes.

De kermis / of het jaargety der wijdinge / wierd gehouden op eenen zondag / acht dagen na het feest der Bezoekinge van O. L. Vrouw. In 't jaar 1482 / op het feest van de H. H. Simon en Judas, is de klok door Meester Jan Richt gewydt / en Agnes genoemt.

De gemelde zusters hebben naderhand / zoo wel te Gorkum als op de andere plaatzen van deze landen / den Regel van S. Augustyn aangenomen.

De Moeders van dit zusterhuis zijn geweest.

1. Machteld, Willems dochter / is gestorven in 't jaar 1417. Lysbet of Elsje Florisse Spronks, na dat ze 20. jaaren met de zusteren De Moeders van 't S. Agnieten huys.

i Kemp. p. 166. 167.

geleeft had / is eindelijk naar de andere wereld gereist in 't jaar 1421.

II. Lysbet Hendriks: is gestorven in 't jaar 1439.

III. Katryn Hendriks.

Paters of Regenten van het zusterhuis.

Vaders van 't zustershuys.

I. Herbet Jansz, is Pater geworden in 't jaar 1401. Na dat hy het huys 41. jaaren geregeert had / en 70. jaaren oud geworden was / is hy gestorven in 't jaar 1442.

II. Aarnout Jansz: dewelke dat ampt tien jaaren bedient hebbende naar Arkel op den Dam is gereist; en daar noch elf jaaren heeft geleeft.

III. Niklaas van der Eyk, heeft drie jaaren de zusteren bestiert[illegible]n is in 't jaar 1452. gestorven in 't Reguli[illegible] klooster te Zwijndrecht.

IV. Michiel Pietersz, van Alkmaar / heeft het bewind (over het zusterhuis) 19. jaaren / te weeten tot het jaar 1470 / gevoert.

V. . . . .

VI. Zweder Hendrik Willem Weybertsz, van Amsterdam / bloeide in 't jaar 1496: en heeft de zusteren in den Gregoriaanschen zang onderwezen.

De laatste Regent is geweest Johan van Oosterwijk, een der 19. Martelaaren van Gorkum; van wien Guil. Estius het volgende heeft aangeteekent:

Johan van Oosterwijk, een monnik uyt het klooster van Rugge, en van daar door de Oversten naar Gorkum gezonden, heeft daar een Nonneklooster van dezelfde order als Pater geregeert. Hy heeft het gemelde klooster zeer

arm

arm gevonden; tot welke armoede het vervallen was door de zorgeloosheit en de overdaad van eenige Regenten. Doch deze armoede had door Gods schikking aanleiding gegeven tot eene welgeregelde tucht: en de Nonnen, door de goede vermaaningen van *Johan van Oosterwijk* aangemoedigd, hebben deze welgeregelde tucht met grooten yver bewaart en onderhouden. Zijne Sermoenen tot de gemelde Nonnen, met zijne eyge handen geschreven, zijn tegenwoordig in de bewaaringe van *Estius*. Zoo heeft hy dan zijn lot, hoe oud dat hy was, en al was hy onpasselijk van eenen buikloop, met zachtmoedigheit verdraagen, zonder zich te kreunen aan de ongemakken der armoede, dewelke hem gemeen waren met de andere Maagden; en zich met een sobere tafel vergenoegt houdende. Ondertusschen word zijn klooster door de aanhangers van de nieuwe Sekte uytgeplundert en verwoest: en als hy onder anderen hoorde zeggen dat iemand van zijne Kloosterbroederen zijn leven door eene heerlijke marteldood had ge-eyndigt; riep hy, naar een diergelijke dood verlangende, aanstonds uyt: *Och of Godt my de genade deed van ook zoo eene dood te sterven?* Dit hoorde een oude Nonne, met naame *Ursula*, dewelke gewoon was hem te dienen: en gaf hem tot antwoord: *Dat verhoede Godt! o Pater; Godt bewaare u van uw leven door eenen strop te verliezen. Want al is dit een ligte doodstraffe; zy is echter ten hoogsten schandelijk.* Maar hy, nochte voor doodstraffe nochte voor schande vervaard, zeide wederom tot verscheide reizen: *Och of Godt my deze gunst wilde bewijzen!* Zoo heeft Godt dan zijne heilige begeerte vervult. De goede oude Man heeft door zijn heilig verlan-

gen

gen verdient deel te hebben aan het lot der andere Martelaaren; en hy heeft met hun zijn leven in den Briel door eenen strop ge-eindigt.

De Minnebroeders, dewelke te voren Konventuele geweest zijnde zedert het jaar 1454. Observanten geworden waren, hebben hier ook een klooster in de Arkelstraat gehad; 't welke den naam had van het klooster der heilige Maagd te Betlehem. (7)

Te Gorkum heeft ook een Oud-manhuis gestaan; aan 't welke Hendrik Volkier, Jans zoon, den 10. Februarij 1498. zijn huis heeft gegeven. Dit huis, in de Molen-straet staande, is naderhand in een kerk verandert (8)

Onder de gemelde martelaaren worden elf Minnebroeders getelt; hebbende tot leidsman hunnen Gardiaan * Niklaas Pick. Deze Niklaas Pick, is te Gorkum uyt zeer eerlijke ouders geboren, dewelke groote yveraars voor den katolijken Godsdienst waren. Hy is door de zorg van zijnen vader van jongs af in alle godtvruchtigheit opgequeekt. En om te toonen dat hy van zoo een deftigen vader, en van deszelfs deugden, niet ontaarde; heeft hy van zijne jonge jaaren af de ydelheden en de pracht der wereld versmaadt en versoeit: en heeft, zoo ras de jaaren zulks toelieten, de kleeding van S. Franciscus aangeschoten; en zich zelven door plegtige beloften tot het onderhouden van den kloosterlijken Regel verbonden. Na dat hy op bevel van zijne Oversten naar Loven, om 'er op de Godkunde te studeeren, gezonden was, en zijnen tijd uytgestudeert had; is hy naar den

* Dit is getrokken uyt het tweede deel van het Latijnsche Batavia Sacra, pag. 174.

akker

akker des Heere gezonden / om 'er het zaad des goddelijken Woords te zaapen; en om zijne talenten / die hy met zoo veel moeite vergadert had / ten dienste van de kerke te besteeden.

Dus heeft hy zich door een loffelijken omgang tot den martelstrijd bereid gemaakt: want alle de deugden waren in zijn gemoed gehuisvest. Doch voor al heeft die deugd in hem uytgescheenen / dewelke de bewaarster van alle deugden is; ik wil zeggen de ootmoedigheit of nedrigheit; eene ootmoedigheit / of nedrigheit / die door geene gemaaktheit of geveinstheit opgesmukt was. Noit heeft men in zijn gedrag / of woorden / eenige grootsheit of trotsheit / noit eenig teken van eige liefde / konnen bespeuren. Wierd hy by geval van een misslag vermaant / al was het van iemand die jonger of van laager rang was als hy; zoo heeft hy de vermaning niet alleenlijk ten goede / maar ook met dankbaarheit / altijd aangenomen: want hy zag zoo zeer niet op den persoon van den berisper / als op de vrucht der berispinge. Wat een nedrig gevoelen dat hy van zich zelven had / kan ook uyt zijn volgende antwoord afgenomen worden: als zijne vrienden voor hem vreesden; en een van dezelven / te weeten de Pastoor Leonardus Vechelius, hem al boertende toeschoot: Monnik, Monnik, de Geuzen zullen u ophangen; gaf hy tot antwoord / Dat heb ik noch niet verdient. En als Leonardus voorder zeide: By dezen tijd worden 'er veele opgehangen die het niet verdient hebben; heeft Nicolaus Piek wederom geantwoordt: De genade van 't martelie word doorgaans den genen niet gegeeven, die het niet ver- Zijne uytsteekende ootmoedigheit.

verdient hebben: willende zeggen dat men tot die genade moet koomen / en als bequaam gemaakt worden / door een heilig leven. Dus achte die vroome man zich zelven door eene diephartige ootmoedigheit onwaardig / om tot zoo groote een glorie verheven te worden. Maar Godt / dewelke niet tegenstaande zijne oneindelijke hoogheit op de nedrige dingen ziet / en de nedrigheit zelf verleent / heeft onzen Niklaas de eer van de martelkroon doen verkrijgen.

En om zijne andere gaven en deugden in 't kort te vermelden; hy gebruikte voor zijne spreuk / dat men Gode met een vrolijken geest moet dienen; en heeft zulks ook in gansch zijn leven en gedrag betracht: om welke reden alle menschen hem ook in groote waarde gehouden hebben. Daarenboven was hy altijd en in alles gereed om den dienst des Heere waar te neemen. Was 'er te preeken / moest hy biecht hooren / wat arbeid dat 'er / zoo wel by nacht als by dag / gedaan moest werden; hy was altijd even bereidwillig; hoewel hy de gezondste en sterkste niet en was. Op zijne maagdelijke zuiverheit heeft hy met een heilige oplettendheit gewaakt; en dezelve altijd ongeschonde bewaart. Zijne gehoorzaamheit was niet minder: en hy heeft zijne eigen schriften / en eenige byzondere werkjes / 't welk zijn gansch vermoeltje was / met eene zonderlinge gehoorzaamheit ter beschikkinge van zijnen Oversten overgelaaten. Zijne onthouding was zoo groot / dat hy zich zelven het noodzakelijke qualijk gunde. Wierd hem iets / dat wat kostelijker of cierlijker als naar gewoonte opgeschikt was / aangeboden; dat weeg hy beleefdelijk van de hand:

hand: zeggende/ dat S. Franciscus, indien hy dat zag, het qualijk zoude neemen. Door al was hy een groot yveraar van de Evangelische armoede: waar uyt dan volgen moest/ en ook volgde/ dat hy de zonde/ van iets in eigendom te bezitten/ als de pest van de kloosters haatte en versoeide. Hy had een byzonderen yver voor den dienst des Heere; en hy heeft met eene groote kloekmoedigheit gearbeidt/ om een zeker Overste van een Nonneklooster/ om dat hy die kuisse zielen tot eenen strikt verstrekte/ afgezet te krijgen. Hy heeft het ook door zijne standvastigheit uitgevoert; schoon de gemelde Overste door een groot getal van vrienden gedragen wierd; en de gunst van veele menschen gewonnen had. Ook heeft hy/ na dat hy Gardiaan geworden was/ zijn uyterste best gedaan om de tucht van zijn klooster te hervormen. Hier in hebben eenige der broederen hem tegenstand geboden; en zijn godvruchtig voorneemen gedwarsboomt: Maar/ 't geen te verwonderen is/ geen een van die tegenstreevers heeft benevens hem deel gehad aan de martelkroon. Hy keurde de vryheit van die vrouwen af/ dewelke niet en trouwden/ en onder geene kloosterlijke tucht leefden; zeggende dat een vrouwspersoon een man of een muur moet hebben. Zijn yver vöor den dienst des Heere.

In zijne laatste predikaatzien heeft hy de geloovigen met eene byzondere kracht vermaant tot de volstandigheit des geloofs; en 't gene hy met de woorden leerde/ volbragt hy zeer getrouwelijk met zijne werken. Maar de ongebondene menschen/ dewelke gewoon zijn het quaad goed/ en het goed quaad te noemen/ ontzagen zich niet deze kloekmoedige standva-

stig-

stigheit ten quaade te duiden; zeggende dat die kloekheit niet anders was als eene hovaardige vermetelheit / en eene onbuigzaame hardnekkigheit: terwijle dat hy van anderen voor eenen eenvoudigen en onnoozelen wierd gehouden / om dat hy zijn geloof niet ontbeinsde. Eindelijk is hy gevangen genomen; en is verscheide maalen zeer wreedelijk gepijnigt. Hy is tweemaal opgehangen: heeft tweemaal de doodsmerten geleeden: ja heeft / zoo veel in hem was / de dood zelf tweemaal uytgestaan. Het is waarlijk te verwonderen / dat hy de wreede tormenten en de doodstraffe / in een zoo teer en tenger lichaam / met zoo eene kloekmoedigheit en vaardigheit heeft uytgehardt: want te voren was hy zoo teer geweest dat hy / als hy by ongeval zijn vinger door het onvoorzigtig behandelen van het mes ligtelijk quetste / als had hy eene zwaare wonde ontvangen / altijd in onmagt viel.

Onder dezelve Martelaaren heeft ook zijne plaats gehad de Pastoor der stad Gorkum

Vechelius Pastoor te Gorkum en Martelaer.

Leonardus Vechelius, een Bosschenaar / Bacelier in de Godtheit; die wel eer in de openbare † dispuiten het hooft der Bacelieren was geweest. * Hy was niet van 't getal der genen / dewelke zich in de kerkelijke ampten door kruipen indringen; maar heeft de pastory van Gorkum niet anders als na een rijp en langduurig beraad / en op het sterk aanraaden van zijne vrienden / aangenomen. Op reis gegaan zijnde / en naarder bedenkende wat een moeyelijk ampt dat hy aangenomen had / is hy

† *Baccalaureorum sive, ut vulgo, vacantiarum Prior.*

* Dit volgende is uyt het Latijnsche Batavia Sacra getrokken. *Vertaalder.*

al zuchtende in deze woorden uytgebarsten: Wat heb ik ellendig mensch gedaan; dat ik eene zoo lastige en moeyelijke bediening op mijne schouders heb laaten leggen? Waarom heb ik naar de aanraadingen geluistert; waarom heb ik mijn woord zoo ligt overgegeeven? Maar indien hy van de eene kant afgeschrikt wierd door de vrees van den last en de moeijelijkheden; zoo wierd hy van de andere kant weder aangedreeven door de liefde / dewelke alles verdraagt. In korten tijd is zijn gezag zeer aangewassen / om drie byzondere redenen: om de vroomheit van zijn leven / om zijne uytmuntende geleerdheit / om zijne zonderlinge welspreekendheit. En de vermaardheit van zijne gaven en deugden is binnen Gorkum niet besloten gebleeven / maar ook tot de nabuurige steden doorgedrongen; daar hy ook groote vruchten heeft gedaan. Ook was hy in groot aanzien by de Geleerden; zodanig dat de Godtgeleerden te Loven / in hunne dispuiten / als 'er van eenige zwaare conscienci-gevallen gehandelt wierd / zich somwijlen op zijn voorbeeld beriepen; zeggende: In zodanig een geval gaat de Pastoor van Gorkum aldus te werk. In 't kort gezeit: hy was van alle kanten wonderlijk begaaft. Daar by was zijne mildadigheit jegens den armen uytsteekend; en stond / om zoo te spreeken / nimmer stil: voornamentlijk ten dien tijde / wanneer bynaar gansch Nederland / by gebrek van koren / als uytgehongert wierd. Toen scheen hy niet alleen zijne goederen / maar zelfs / om zoo te spreeken / zijne ingewanden / voor de armen uyt te storten. Hy paste des zomers allerhande voorraad op te doen / om de behoeftigen daar mede 's winters te

te helpen. Als hy de Sakramenten aan zieken/ die gebrek leeden/ bediende; trachte hy hen zoo wel in 't tijdelijke als in 't geestelijke te helpen. Zijne kuisheit is ongeschonden en buiten opspraak geweest. Ook was hy zeer oplettend en streng in het temmen en tuchtigen van zijn vleesch.

Zijne harderlijke zorgvuldigheit.

Wat zijne harderlijke zorgvuldigheit en waakzaamheit belangt; niets was hem verdrietiger als biecht te hooren; zoo dat hy den vermaarden Estius met deze woorden wel toegesproken heeft: Indien het aan mijne keure stond, zou ik liever drie maalen preeken, als eens biecht hooren. Hy ontzag niemand zoo verre/ dat hy het bestraffen van de zonden of het zeggen van de waarheit/ 't zy in 't openbaar 't zy in 't heimelijk en tusschen vier oogen/ zoude achtergelaaten hebben. De misbruiken/ dewelke omtrent het trouwen ingeslopen waren/ heeft hy zeer krachtig tegengegaan; en de genen ook naar verdiensten bestraft/ dewelke andersgezinden voor peeters of meeters quamen op te geeven; of heidensche en vreemde naamen aan de kinderen gegeven wilden hebben. Ook heeft hy/ als een oplettend Harder/ aan het volk heilzaame onderrechtingen gegeven/ omtrent het schuwen van de eeden en processen.

Zijne oplettendheit in het biecht hooren.

Zijne zachtmoedigheit.

Hy was zachtmoedig en goedaardig/ niet alleen voor de Katolijken en vroomen/ maar ook voor de Onkatolijken/ en voor ongebondene menschen; vooral/ zoo lang als hy eenige hoop had/ dat zijne onderrechtingen hun ter bekeeringe zouden helpen. Als hy met woorden of werken mishandelt wierd/ voornamentlijk door de geenen die van 't rechte pad des geloofs afgeweeken waren/ verdroeg hy alles met zacht-

zin-

zinnigheit: ja hy geliet zich / als of hy de beleediging niet gemerkt hadde. Door deze zonderlinge zachtzinnigheit en geduldigheit heeft hy de gemoederen van veele afgeweekenen vermurwt en gewonnen: zoo verre datze hunne doolingen verzaakten / en zich weder met de kerk vereenigden.

Vorders had hy een wonderlijken yver voor de zaligheit der zielen: en alle zijne gedagten liepen daar op / om als 'er eenige van de zijnen begonnen te wankelen / dezelve in 't geloof te bevestigen / en op het rechte pad te bestieren: en om de afvalligen wederom te recht te helpen. Hy heeft 'er veele tot het onderzoeken van de waarheit opgewekt door het voorbeeld van een Kleefsche dochter. Deze dochter woonende te Kleef / alwaar toen om de vryheit van den Godsdienst allerhande sekten geneftelt waren / was van daar naar Gorkum gereist om haare biecht aan Leonardus Vechelius te spreeken. Aanstonds vroeg hy haar wat haar bewogen had om haare biecht te spreeken / 't welk de Papisten doen / daar zy te Kleef woonde / alwaar zoo veele en menigerhande gezintheden waren: waar op de dochter flux antwoorde: Mijnheer, daar zegt gy de reden zelf, *te weeten*, om dat het daar zoo vol is van allerhande verwarde, en tegen malkander strijdende gevoelens. Zijn yver voor 't oude geloof.

Als de nieuwe Predikanten te Gorkum al vast aanquamen / heeft Leonardus hen behendiglijk naar hunne zending gevraagt; dewelke zy niet wisten goed te maaken. Het graauw / daar door getergd / begon hem gewapenderhand aantetasten; en wilden hem dwingen om naar hunne zin te preeken. Ja zy quamen gewa-

gend te kerke/ en dreigden hem aan 't lijf te koomen. Maar de Pastoor / nergens voor beducht/ en zijne gebeden alvorens tot Godt gestort hebbende/ klimt op den predikstoel; verklaart vrymoedig de Katolijke leere; wederlegt en verniest de tegenbewijzen der nieuwgezinden: terwijle dat Godt hunne handen als gebonden houdt / om hem niet aan te randen. Als evenwel de nieuwe gezindheyt te Gorkum al vast geweldiger en geweldiger aangroeide/ en by gevolg ook het gevaar der Pastooren grooter wierd/ wierd hem door zijne zuster en andere vrienden geraaden/ het gevaar by tijds te ontwijken. Maar Leonardus, denkende op de woorden van Christus, Een goed Harder geeft zijne ziel ten besten voor zijne Schaapen, is daar toe niet te beweegen geweest.

Zijne dood. Zoo heeft hy dan 's nachts na den 8. July/ in het vijf-en-veertigste jaar van zijn leven/ de martelkroon by den Briel ontvangen.

Een man, zegt Pieter Opmeer, wiens weergaa, 't zy in roem van bondige geleerdheit, 't zy in soberheit, kuisheit, nedrigheit, beleefdheit, deugdzaamheit, godsdienstigheit, in dat geweste niet gevonden wierd.

Onder zijn afbeeldzel hebben deze veerzen gestaan:

Te niveum pectus, te rara peritia rerum
Sanctique mores fecerant venerabilem.
Debita doctrinæ restabat laurea danda:
*Quam nactus es * nunc pulcherrimam.*

Te Gorkum stond noch een andere Pastoor/ met naame

* Daar schijnt iets aan dit veers te ontbreeken.

Nico-

Nicolaus [a] Poppelius, (Niklaas van Poppel of van Poppelen) is in de Kempen in het dorp Welde uyt geringe/ maar deugdzaame en godtvreezende ouders geboren; en heeft te Loven in 't kollegie van Standonk gestudeert. Als hy eenigen tyd Onderpastoor te Gorkum was geweest/ is hy ook Pastoor en van Vechelens amptgenoot geworden. Hy was bleekachtig van gedaante: was schier altijd in zijne meditaatzie: hield zijn lichaam met alle zorgvuldigheit onder bedwang: was naarstig/ ootmoedig/ vierig/ zoo verre dat hy ook zin had gekreegen in een Religieus leven. Hy was rechtzinnig in zijne raadgevingen; had veel grooter ontzag voor zijnen hemelschen als voor zijnen aardschen Vader; had eene zeer diepe eerbiedigheit voor het allerheiligste Sakrament. Na dat hy zijne gemeente in zijne predikaatzien tot de godtvruchtigheit en standvastigheit aangemoedigt had; heeft hy zich/ als of hy ter bruiloft zoude gaan/ met grooten haast gespoedt om de martelkroon te ontvangen. Dezelve is hem ook te beurt gevallen: want hy werd met de anderen in den Briel/ op de stadsvesten/ aan een galg opgehangen: en heeft aldus/ by de 40. jaaren oud zijnde/ zijn leven door het martelie ge-eindigt; na dat hy zich in het Pastoors-ampt te Gorkum/ veertien jaaren lang/ met alle blijtigheit en als een rechtschapen Harder had gequeeten. Nicolaus Poppelius.

Zedert dat de Regeering hier te lande omgekeert is/ hebben de volgende Pastoors de Katolijke gemeente te Gorkum opgepast. Laatere Pastoors.

Herman [b] Strik, volkomen Bacelier in de

[a] Estius lib. 3. Hist. Martyr. Gorc.
[b] Relatio Archiepiscopi Ephes. p. 91.

Godtheit. Hy wordt geprezen als een man vol van yver; en heeft zijn ampt eenigen tijd voor zijne dood neergeleit. Hy is in den Heere gerust den 29. July 1636. Daar op heeft

Johan van Wevelinkhoven[d], volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit / het Pastoorsampt / in 't midden van die zoo benaauwde en hachelijke tijden / 40. jaaren lang bekleedt. Hy stierf den 25. Februarij 1671.

Terwijle dat hy te Gorkum het Pastoorsampt bekleede / heeft hy 'er het Broederschap van S. Barbara vernieuwt: welk Broederschap / gelijk wy reeds gezegt hebben / aldaar zeer vermaard was / ter oorzake van zeker mirakel: 't welke daar in 't jaar 1448 / op de aanroepinge van de gemelde S. Barbara, is geschiedt; en 't welk Dirk Vranken van Gorkum, een Priester in de gemelde stad / heeft beschreven. (9)

Balthazar van Wevelinkhoven, de broeders zoon van Johan van Wevelinkhoven, en ook te Gorkum uyt het aanzienlijk geslagt der Wevelinkhoven gebooren. Oud geworden / en met het voet-euvel gequeld / is hy te Gorkum uyt het leven gescheiden op den 6. van September 1694.

Kornelis van den Hove, ter Goes gebooren / volkomen Bacelier in de Godtheit / en een zeer deftig predeker. Hy stierf op Nieuwjaarsdag in 't jaar 1704. In zijne plaats wierd gezonden

Godefridus Valkenburg, een Amsterdammer /

c Doodboek der Holl. kerke.
d Relatio Ephesini pag. 172.
e Doodboek der Holl. kerke.

en een queekeling der Hooge-schole van Loven.

Behalven de bekende Martelaars van Gorkum; behalven ook de Katolijke Pastoors en zielbezorgers / die in de gemelde stad gestaan hebben / zijn 'er noch andere mannen geweest; dewelke / 't zy door hunne geleerdheit / 't zy door hunne uytsteekende godsdienstigheit / hunne geboorte stad Gorkum tot een luister en cieraad verstrekt hebben: als onder anderen

Hendrik van Gorkum, dewelke in 't jaar 1420. Leeraar in de Godtkunde te Keulen / en naderhand de Onderkantzelier van de gemelde Hooge-schole is geworden. Hy was een treffelijk Filosoof / en heeft geleeft onder Paus Pius II. Zyne schriften staan opgetelt in de Nederlandsche Boekzaal van Valerius Andreas.

Theodoricus Pauli, anders Franconis of Dirk Vranken, was geen Reguliere Kanonnik / gelijk Valerius Andreas getuigt / maar was Kanonnik in de Kollegiale kerke van S. Vincentius te Gorkum. Naderhand is hy Onderdeken van 't Kapittel / en in 't jaar 1449. Pastoor der stad Gorkum / geworden: en heeft de Kronyk der Heeren van Arkel geschreven. Volgens den gemelden Valerius heeft hy noch gegeschreven *De cladibus Leodiensibus per Carolum Audacem*, van de neerlagen der Luykenaaren door Karel den Stouten: en dit werk / zegt hy / word in de Boekerye der Doornikse kerke bewaart.

Franco Estius: een cierlijke Dichter.

Guilelmus Estius, wiens vader Hessels ten hoogsten yverig was voor den ouden Godsdienst / was gesproten uyt het oud en adelijk geslagte der Heeren van Est: 't welk een ka-

steel is niet verre van Tiel. Onze Guilelmus Estius is te Loven in 't jaar 1580. Leeraar in de Godtsgeleerdtheit geworden. Daar na is hy te Douay tot President van 's Konings Kollegie, Proost van S. Pieters kerke, en uyt dien hoofde tot Kantzelier van de Hooge-schole aangestelt. Hy is 72. jaaren oud geworden, en in de geur van heiligheit gestorven op den 20. van September 1613. Zijn lichaam wierd te Douay in S. Pieters kerke, voor 't outaar van 't H. Graf, ter aarde bestelt; en zijn graf met een kopere plaat gedekt, waar op een grafschrift gesneden stond. Dit grafschrift staat te leezen in de Akademissche f Dag-registers van Valerius Andreas. Een ander grafdicht, door Andreas Hoius gemaakt, en de schriften van Estius zelf, konnen in de Nederlandsche Boekzaal van den zelven Valerius Andreas nagezien worden.

Johan van Gorkum, Willems zoon, is tot het Katolijk geloof bekeert door Pellegrim Pullen. Priester geworden heeft hy zijn verblijf gehouden te 's Hartogenbosch: en heeft zoo lang als hy geleeft heeft zijn werk gemaakt van de geloovigen, zoo mondeling als door zijne schriften, in de waare godtvruchtigheit te onderwijzen. Eindelijk is hy in 't jaar 1628. te 's Hertogenbosch gestorven, en in het klooster der Klarissen begraven. Behalven meer andere schriften, deswelke by Valerius Andreas opgetelt staan, heeft hy de g uytleggingen van Guilelmus Estius ende die van Cornelius a Lapide over de brieven van den Apostel Paulus in

f *Fasti Academici.*

g Epitome in omnes Epistolas Pauli ex Commentariis Guil. Estii. & *Corn. a Lapide.*

een

een kort begrip betrokken; welk kort begrip te Antwerpen in achten is gedrukt by Nutius.

Thomas Erpenius, op zyn Nederduitsch van Erpe, is te Gorkum gebooren in 't jaar 1584. en te Leiden gestorven den 13. van November 1624. Hy was by uytstekendheit ervaren in de Oostersche taalen/ in dewelke hy zich voornamentlijk op het aanraaden van Josephus Scaliger had geoeffent. De vermaarde J. Gerardus Vossius, met wien hy in groote vriendschap en gemeenzaamheit geleeft had/ heeft een lijkreden t' zijner eere gedaan. Hy is te Leiden in S. Pieters kerke begraaven/ daar ook een grafschrift t'zijner eere is opgerecht.

Gerrit Boot, de zoon van Godefridus Boot, Doktor in de Geneeskunde/ is te Gorkum gebooren in 't begin der zeventiende eeuwe; en heeft Londen/ daar hy onder 's Konings Geneesheeren aangenomen was/ tot zyn verblijfplaats gekozen.

Johan Neerkassel, te Gorkum gebooren in 't jaar 1623. is naderhand Bisschop van Kastorie/ en Pauselijke Vikaris in de Vereenigde Nederlanden geworden. Doch vermits we van dezen doorluchtigen en hoogberoemden Man wijdloopig genoeg gesproken hebben in het derde deel van het Duitsche Batavia Sacra, zullen we den Leezer/ die iets van zyn leven wil weeten/ daar slegts naar toe wijzen.

Abraham Kemp, is volgens zyne eyge Aantekeninge gebooren uyt het Ridderlijk en Burgemeesterlijk geslagt der van Kempen. Hy heeft in onze moederlijke taale beschreven de levens der doorluchtige Heeren van Arkel: mitsgaders de jaarbeschrijving van de stad Gorinchem, en

van de heerlijkheit ende den lande van Arkel, onder deszelfs Heeren: ook onder de Graven van Holland, tot den jaare 1500 enz. Dit werk is uytgegeven door zijnen zoon / Hendrik Kemp; en te Gorkum by Paulus Vink gedrukt in 't jaar 1656.

Op het 75. 282. en 283. zijdje telt hy een gedeelte van zijn geslagtregister op. Onder anderen hebben Claudius en Wouter de Kemp in 't jaar 1456/ als Paus Kalixtus III. eene algemeene kruisvaart tegen Mahomet II. door het Christendom had uytgeschreven / zich ook onder de kruisbanier begeeven; en zijn/ als Ridders uytgerust / ten dienste van Frederik III. te paard naar Hongarye getrokken. Daar hebben zy / onder 't beleid van den beruchten Johannes Hunniades, het beleg van Grieksweissenburg helpen opslaan: maar hebben hun leven ook op het slagveld gelaaten.

Arent Kemp, [h] *Abrahams* tweede zoon, heeft een boek van *Pontus Heuterus*, 't welke hy, *Pontus Heuterus*, na zijne bekeering met eigen handen geschreven had, en waar in de marteldood van de gemelde dienaaren Gods beschreven stond, aan de Rechters die over de kanonizaatzie der zelve Martelaaren zaten, vertoont. De gemelde *Pontus Heuterus*, Kanonnik te Gorkum, had ook met de andere gevangenen in den kerker gezeeten: maar hy was uyt vreeze voor de dood bezweeken.

Deze Arent was de vader van Willebrordus Kemp; dewelke ook te Gorkum gebooren zijnde en te Loven gestudeert hebbende/ zijnen noit volpreezen oom / Jakob Kats, by zijn leven

[h] Dit staat aldus verhaalt in 't Procés over de Kanonizaatzie van de Gorkomsche martelaaren.

trou-

trouwelijk heeft geholpen. Na zijn ooms dood is hy hem, met de goedkeuringe der Geestelijkheit, in de pastorye van S. Geertruyds kerke te Utrecht opgevolgt.

AANTEKENINGEN.

1. Ik zie niet waarom dat de opkomste en het stichten van de stad Gorkum, zoo als het in de Hollandsche Kronijk, by *Abraham Kemp*, en by meest alle onze Schryvers verhaalt word, door N. in twyfel zoude getrokken worden. Zedert het jaar 1230, op het welke Gorkums stichting gestelt word, en al lang te voren, zijn onze historien zoo onzeker niet: en daar word niets by verhaalt, 't welke eenigen schijn van fabel of valsheit zou hebben. Al te groote zucht tot vittery en knibbelary, en alles, dat met onze gedagten niet net overeenkoomt, in twyfel te willen trekken, is juyst het beste teken niet van een bondig oordeel.

2. Uyt de woorden van *Kemp* zouw ik eer besluiten dat S. *Maartens* kerk en S. *Vincents* kerk voor eene en dezelfde kerk gehouden moeten worden. *In 't jaar* 1378, [a] dus spreekt hy, *zeyt Aart Kemp, stichte Heer Otto van Arkel te Gorinchem een Kanonezie in de Parochikerk van S. Marten, en Vincent, met hulp van Bisschop Jan van Arkel.* Op een andere plaats spreekt hy 'er wederom [b] van met deze woorden. *De Kannonisie by Heer Otto van Arkel, met zijn broeder Heer Johan Bisschop van Utrecht, in de Parochikerk tot Gorinchem, ter eeren Godts en S. Merten en Vincent, in 't jaar* 1378. *van dertien Kanonnikken (na Bokkenbergs seggen in 't jaar* 1373. *van* 14. *Kanonnikken) gesticht, versien neffens andere proeven, met de Tiend tot Borchmalsen*, enz. [c]

a pag. 111. b pag. 330. c p. 157.

3. Deze *Jan Gerardyn*, te Haastrecht gebooren, was volgens *Kemp* van schamele ouders gesproten, maar door *Johan* Heer van Arkel groot gemaakt. Zijn verraad bestond eigentlijk hier in, dat *Johan* de leste Heer van Arkel, een hoogmoedig en koppig karel, zich in eenen langduurigen en schadelijken oorlog had gestoken tegen *Willem* VI. Graaf van Holland. Negen Gorkummers, *Jan Gerardyn* daar onder gerekent, ziende de ingezetenen verarmen, het land ledig en onbebouwd leggen, en dat ze voor eerst noch geen vrede te verwachten hadden, en daarenboven door de belofte van 80000. kroonen gewonnen, spanden t' zamen om den rechten Heer van Arkel buiten de stad en het bewind te sluiten, en zijnen zoon *Willem* aan de Voogdyschap te helpen. Zy bepraaten den zoon; helpen hem aan de regeeringe; sluyten den vader, die eens naar den Hartog van Gelderen gereeden was, op zijne wederkomste de poorten voor den neus toe. De jonge Heer *Willem*, meenende dat alles nu voor de wind zoude gaan, vindt zich bedroogen; den Hollander tot geene vrede genegen; de verraders meester van al zijn doen en laaten; zijne handen gebonden; en zich zelven zoo bewaart en bewaakt dat hy, zonder hunne kennisse, geen eenen brief mogt leezen of schryven; en geen eene boodschap gedaan kon krijgen. Hy flux naar zijnen vader toe; en den peys met hem gemaakt. Maar willende weer in Gorkum koomen, vindt hy de poorten ook voor hem gesloten. Eindelijk, om alle omstandigheden over te slaan, *Willem* de VI. word door de verraders binnen Gorkum gelaaten; en is 'er ook in gebleven. Hoe dat de jonge Heer van Arkel, te weeten de voornoemde *Willem*, de stad wederom bemagtigt heeft; en hoe dat ze wederom verovert is door vrouw *Jacoba*, is ieder een bekent. Maar ik kan van de gemelde verraders, zoo alsze door *Kemp* genoemt worden, zoo niet afscheiden, zonder noch iets van hun gewaand Ridderschap te melden. De Graaf van Holland, niet alleen op geen geld maar ook op geen tytels ziende, als hy Gorkum maar magtig mogt worden, had hun niet alleen de beloofde 80000. kroonen doen betaalen; maar heeft ook, zoo ras als hy te Gorkum aangekomen was, ses van die helden, te weeten, *Koenraad van*

Hair-

Hairlair, *Ian van Hairlair*, *Arent van Hairlair*, en *Gerrit van Hairlair*, (alle vier broeders) *Ambrosius Wouterse de Verwer*, en *Ian van Donk*, Ridders geslagen. Veele Edelluiden, in Graaf *Willems* gezelschap zijnde, en willende met hen in geen gelijken graad gerekent worden, hebben vliegens de tekenen van hunne Ridder-order afgeleit. 's Anderen daags reed *Willem* naar Leerdam; daar hem de Heer van Aspeeren met alle vriendschap tegenquam en onthaalde. Maar ziende de nieuwe Ridders met zilvere halsbanden by Graaf *Willem* rijden, en vriendelijk van hem aangesproken worden, sprak hy hem vryborstig toe; Edele, magtige Prins, gy hebt deze koopluiden tot Ridders verheven: maar in plaats van vergulde halsbanden zoude hun, als verraders en dieven, beter elk een bast om den hals voegen. Wacht u van by hen te vernachten: want dat zy haaren gebooren Landsheer gedaan hebben; zullen zy u t'avond of morgen zekerlijk ook doen: stelt geen geloof op kooplieden. Graaf *Willem*, waarschijnlijk het verraad maar niet de verraders beminnende, vergenoegde zich met eens te grimlacchen. Maar zy wierden van ieder een met de vingeren nageweezen: geene Ridders of eerlijke luiden wilden met hen aan eene tafel eeten: zoodanig dat zy, om niet tot yders spot te zitten of te staan, stilletjes weg droopen. Dit is het verhaal van *Abraham Kemp*: maar het scheelt veel wie dat eene zaak vertelt; al schijnt de vertelling op 't zelfde uyt te koomen. *Pontanus*[d] verhaalt het ook: en schijnt weinig van *Kemp* te verschillen. Maar, zoo als hy het vertelt, koomt het verraad zoo hatelijk niet voor.

Willem zelfs, *Ian* van Arkels zoon, ziende dat zijn vader alles door zijn koppigheit bedierf, en het tegen den Hollander niet konde uytharden, had volgens *Pontanus* de gemelde mannen als de voornaamste van Gorkum opgemaakt, en hen doen begrijpen dat 'er, daar mogt van koomen wat 'er van koomen wilde, vrede gemaakt, en zijn vader uyt de regeeringe gezet moest worden: zy doen het met een goed inzigt: de zoon door barmhertigheit getroffen, verzoent zich heimelijk met zijnen vader: zy, ziende dat

d In Rainoldo IV.

het

het leed den ouden Heer aangedaan op hen zoude afstuyten : en dat de zoon hen tegenviel, en in den nood liet steeken, gaan een verbond aan met den Graaf van Holland. Dit zou het verraad eenigzins (ik zegge eenigzins) verzagten.

4. Het is zeker dat S. *Apollinaris*, daar hier van gesprooken word, Bisschop van Ravenne is geweest: want dit blijkt uyt de *e* Sermoenen van den H. *Petrus Chrysologus*, een van zijne doorluchtigste en heiligste nazaaten. Het is ook waar dat dezelve *Petrus Chrysologus*, zoo wel als *f* *Gregorius de Groote*, hem meer als eens den naam heeft gegeven van Martelaar; en dat hy zelf onder den naam van Martelaar van de Kerke is geviert. Evenwel gelooven de nauwkeurigste *g* Schrijvers niet dat hy eigentlijk de marteldood is gestorven: om dat *Petrus Chrysologus* zelf, die hem zoo dikwils den tytel van Martelaar geeft, duidelijk schrijft dat de vervolgers den heiligen Bisschop *Apollinaris* de dood niet aangedaan hebben. Zoo is hy dan, gelyk ook veele andere Belijders, Martelaar genoemt, om dat de Kerk in zijnen tijd noch geen onderscheid maakte tusschen het vieren van een Martelaar, en dat van een Belijder: dewyl ze altijd geoordeelt heeft dat het eigentlijk de dood niet en is, maar 't geloof en de wil, die iemant Martelaar maakt. Dat de tytel van Martelaar in de eerste Kerke dikwils gegeven is aan heilige menschen, die de dood voor 't geloove in der daad niet uytgestaan hadden, ja aan de zodanigen die na het lijden van zwaare tormenten en vervolging noch in 't leven waren, kan uyt de oude Schrijvers gemakkelijk bewezen worden. S. *h* *Cyprianus* zegt uytdrukkelijk dat de drie Jongelingen, die in den gloeyenden oven gezeten hadden, en *Daniel* die in den kuyl der leeuwen geworpen was, al waren zy daar onbeschadigt en zonder eenig letzel uytgekomen, evenwel voor rechte Martelaaren gehouden moesten worden. Zoo zegt S. *i* *Ambrosius* ook dat zijn voor-

e Petr. Chrysol. serm. 128.

f Gregor. M. lib. 5. ep. 33.

g *Tillemont Memoires tome 2, premiere parti de S. Apollinair, Baillet vie de Apollinaire.*

h S. Cyprian. ep. 58.

i S. Ambros. ep. 25.

zaat

zaat, S. *Dionysius*, Martelaar is gestorven, om dat hy zijn leven in 't ballingschap heeft geeindigt. Op dezelfde wijze zegt S. k *Hieronymus*, dat S. *Ian* voor eenen Martelaar word gehouden, om dat hy door den Keizer *Domitiaan* gebannen was in 't eiland Patmos. En om dat hy, naar het verhaal van *Tertullianus*, in een tonne met ziedende olie was gesmeeten. 'T is ook om deze reden dat S. l *Iohannes Chrysostomus* geen zwaarigheit en maakte van S. *Eustachius*, Patriarch van Antiochie, als eenen Martelaar te roemen: te weeten, om dat hy door de bedrieggelijke listen der Arriaanen gedwongen was geweest in een geduurig ballingschap, tot zijne dood toe, te doolen en te zwerven. De levende, die den naam van Martelaaren gedragen hebben, zullen aanstonds te voorschijn gebragt worden. Iemand zal vraagen of 'er dan geen onderscheid wierd gemaakt tusschen een Martelaar en een Belijder; want de naam Belijder schijnt eigentlijk iemand te betekenen, dewelke voor 't geloove geleden hebbende, en vervolgt, gepijnigt, en gekerkert zijnde, de doodstraffe noch was ontkomen. Ja, op zijn naawkeurigste gesproken, daar was onderscheid tusschen een Belijder en zoo eenen Martelaar. Zoo vindt men in de beruchte Synode van *Cyprianus*, *Confessor Iambus a Germaniciana. Confessor & Martyr Iader a Midila. Martyr Secundianus a Tambeis. Confessor & Martyr Cyprianus a Carthagine.* Daar hebben we Bisschoppen die enkelijk Belijders, andere die enkelijk Martelaars, en wederom andere die Belijders en Martelaars genoemt worden. Zoo was 'er dan onderscheid tusschen Belijders en Martelaars. De Martelaars m van Lyons, dewelke op het gruwelijkste voor 't geloove gepijnigt, voor de beesten geworpen, met gloeyende ketenen geboeit, eindelijk half dood gemartelt waren geweest, begeerden geene Martelaars genoemt te worden; maar zeiden dat ze ten beste niet meer waren als geringe Belijders Dat was hunne ootmoedigheit, zegt *Christianus Lupus*,

k S. Hieronym. lib. 1. adv. Jovinian.

l S. Chrys. hom. 25.

m Epist. Ecclesiæ Lugdun. & Vienn. apud Euseb. lib. 5. c. 1. & 2.

en

en de naam van Martelaar zoude hun, volgens de spreekwyze van dien tijd, wel dubbeld toegekomen hebben. Zoo dan, om een Belijder te zijn, zegt dezelve *Lupus*, was het genoeg dat iemand voor 't geloove gekerkert, of vervolgt was geweest; zonder dat het op zijn leven was gemunt, of zonder dat 'er groote wreedheden tegen hem te werk gestelt waren. Maar om den tytel van eenen Martelaar verdient te hebben, moest iemand waarlijk om 't leven zijn gebragt; of het vonnis des doods moest 'er tegen hem gelegen hebben, en gevelt zijn geweest; of eindelijk, moest hy ten minste in een eeuwig ballingschap zijn verzonden, en zijn leven in 't ballingschap geeyndigt hebben. Eindelijk, om hier een einde van te maaken, uyt den brief van den meergemelden n *Cyprianus* aan den Bisschop *Antonianus* blijkt onwederspreekelijk dat 'er ook levende menschen waren, dewelke met den tytel van Martelaar vereert wierden. * Hy spreekt van eenen *Moyses*, als noch in 't leven zijnde, en vermeldt hem met deze woorden: Mose *tunc adhuc Confessore, nunc autem & Martyre.* Moises, *die toen noch maar een Belijder was; maar nu ook een Martelaar is geworden.* Evenwel is het ook waar dat S. *Cyprianus* somtijds op dit onderscheid, tusschen een Martelaar en Belijder, niet schijnt te passen. Somwylen heeft de naam van Martelaar noch een ruimer betekening; en word gegeven aan heilige menschen, dewelke niet voort geloove, maar om eene andere reden ter dood zijn gebragt: by voorbeeld die door zijn gebragt: by voorbeeld die door booze menschen, door hunne vyanden, door struykroovers, enz. van 't leven zijn berooft. Zodanige Martelaaren, in eene ruimer betekeninge, zijn by voorbeeld: S. *Gervasius* Diaken te Mans: S. *Landoaldus*: S. *Maternus* Monnik te Sens: S. *Germanus* Abt: S. *Leopardus*: S. *Pratextatus* Bisschop van Rouane: S. *Paternus*: S. *Euchardus*, by *Bollandus*: Paus *Benedictus* V. by *Baronius* over 't jaar 965. S. *Thomas* Bisschop van Kantelberg enz. waar over ook *Gervasius Doroborneensis* pag. 1296, *Eadmerus* lib. 1. *Vitæ S. Anselmi*, *Surius* over den 21. April, *Baronius* over 't jaar 400, en meer andere, nagezien konnen worden.

n Ep. 12.

5. In deze kapelle moesten de H. Geestmeesters 's jaarlijks rekeninge doen van 't gene zy den armen uytgedeelt hadden. Maar omtrent het jaar 1480. was deze kapel al verandert in de groote Latijnsche schole der stad Gorkum. Daar na is ze volgens den meergemelden *Kemp* gehouden voor eene plaats, om den armen het eene en 't andere uyt te deelen.

6. Dit is een deftig en heerlijk kasteel geweest: *Kemp* a noemt het een keyzerlijk Paleis. *Ja men wil zeggen*, het zijn *Kemps* eygen woorden, *datter in gants Duytsland diesgelijks geen en was. Een peirel aan de kroon van Gornichem, zoo kleyne stad te brallen met een cieraad, dat 't wijdvermaarde Duytsland de oogen uytstak.*

7. De naam van *Konventueelen* is aan de Minnebroeders al in 't begin van hunne instellinge gegeven: want *Innocentius* IV, in zijne Bulle van 't jaar 1252, begeert dat alle de Minnebroeders den naam van Konventueelen, of in Konventen woonende, zullen draagen. Maar dewyl de verslapping der kloosterlijke tucht, gelijk het doorgaans gaat, ook wel haast onder de Minnebroeders de overhand had gekreegen; heeft S. *Bernardinus van Sene*, omtrent het jaar 1419, eene hervorming der vervalle tucht ondernomen; en alles, in de kloosters die de hervorming volgden, wederom op den ouden voet herstelt. De Minnebroeders, dewelke zich naar deze hervorming voegden, wierden *Observanten* genoemt; als onderhoudende de echte en rechte instellingen van hunnen Patriarch *Franciscus*.

Maar *Kemp* schijnt van deze Gorkumsche Minnebroederen anders te spreeken als de Heer Auteur. Dit zijn zijne eygen woorden: " In 't jaar 1454. (hoe-" wel *Goutboeven* meent van ouder jaren, en van *Gan-" denten* bewoont) is gesticht of begonnen 't klooster " der Minnerbroeders (van den derden Regel, zeyt " *Denys Mutsaard* in zyn kerkelijke historie van Neder-" land) binnen Gornichem in d'Arkelstraat." Op de kant heeft hy aangetekent: *'t Convent der Observanten.* Zoo zouden zy dan, volgens *Mutsaard*, naar den derden Regel van S. *Franciscus* geleeft hebben. En

a pag. 7.

om datwe al zoo dikwils van de Broederen en Zusteren van den derden Regel, op zijn Latijnsch *Tertiarii*, gesproken hebben, zal 't niet ondienstig zijn den Leezer daar omtrent eenig licht te geeven. Staat dan te weeten dat S. *Franciscus* de eerste is geweest, dewelke eene vergadering van den derden Regel heeft ingestelt. De eerste Regel was voor manspersoonen gemaakt; dewelke zich in een klooster begeevende, en de wereld met al wat 'er in de wereld bekoorlijk en vermakelijk was, verlaatende, plegtelijke belofte deeden van in eene geduurige armoede, kuysheit, en gehoorzaamheit te leeven. De tweede Regel was voor zodanige vrouwspersoonen gemaakt. Zoo heeft S. *Franciscus* dan noch een anderen of derden Regel ingestelt, voor alle de genen, zoo mans- als vrouwspersoonen, dewelke in de wereld blyvende op eene volmaakter wijze wilden leeven als de andere Christenen. Deze Regel, dewelke door verscheidene Pauzen goedgekeurt is, bestond uyt veelerhande heilzaame en loffelijke raadgeevingen; dewelke dienstig waren om de broeders en zusters tot eene volmaakter betrachting van de deugd aanteleiden. Nieuwe geboden wierden 'er niet by gevoegt; op dat de gemelde broeders of zusters zich door het overtreden derzelven niet schuldig zouden maken aan nieuwe zonden. Allerhande persoonen, tot Princen en Princessen, Koningen en Koninginnen toe, hebben zich nu en dan onder deezen Regel begeeven. Mettertijd zijn 'er meer soorten van deze derde Order opgekomen. Het eerste van deze nieuwe soorten bestond uyt broederen of zusteren, die zelfs openbaare belofte deeden van de kuysheit, armoede, en gehoorzaamheit, als rechte Religieuzen te onderhouden. Het andere was als een middelsoort; daarwe nu niet anders van zeggen zullen, als dat de leste, zijnde alleenlijk vrouwspersoonen, geene kloosterlijke geloften deeden; 40. jaaren oud moesten zijn om in d'order aangenomen te worden; met geene andere persoonen, als met haare ouders, of met zusters of broeders, mogten inwoonen; eene byzondere kleeding moesten draagen; enz. Zoo dan alle de broeders en zusters die dezen derden Regel volgden, zoo wel die van het eerste als die van het tweede en derde soort, wierden de broe-

ders

ders ofte zusters van den derden Regel, of van de derde Order, of anders de broeders of zusters van de *Penitencie* of boetvaardigheit genoemt.

Dat S. *Franciscus* de eerste instelder van zoo een derden Regel of derde order geweest is, is mijns weetens door niemand tegengesproken voor het jaar 1684. Zeker Augustyner-monnik, met naame *Bruno Sauve*, heeft de eer, van zoo eene derde *order* verzonnen en opgerecht te hebben, aan S. *Franciscus* niet willen laaten: maar heeft in 't gemelde jaar te Parys een boekje in twaalven uytgegeven, om te bewyzen dat de Augustyner-monnikken veel vroeger als de Minnebroederen, of wat andere Religieuzen dat het zijn mogten, zoo eene derde order gehad hebben. Ja zoo eene derde order zoude zelfs ingestelt zijn door den heiligen *Augustinus*: en S. *Genoveva* patronesse van Parys, dewelke in 't leste der sesde eeuwe geleeft heeft, zoude een zuster van zoo een derde order zijn geweest. Maar die goede Vader, wiens oordeel door al te grooten yver voor zijne order bedwelmt en verduystert was, heeft geen ingang by de geleerden gevonden. En een bescheiden Leezer zal aan 't gemelde staaltje genoeg hebben, om van zijne gansche stellinge te oordeelen.

Maar, om weder tot *Kemp* te keeren; wat willen die woorden zeggen, en van *gaudenten bewoont*? De uytlegging van deze benaaming, dewelke zoo veel te zeggen is als vrolijke Broeders, of Broeders die het wel stellen, zal men vinden by *Wiguleius* [b] *Hondius*: *Deze twee Minnebroers-kloosters*, zegt hy, *waren eertijts niet gebonden aan een zeer naauwen Regel. De broeders wierden* gaudentes *genoemt: dewelke ook eygen goederen, renten, en inkomsten bezaten.* Sommigen [c] duiden dien naam *gaudentes* ten quaade; als of dat slag van Monnikken zoo wat heene leefde, en 'er geen wijs op en stelde. Daar heb ik niet tegen: en nadien de naam van *gaudentes* bekend en gebruykelijk was; zoo was het natuurlijk dat dezelve aan zulk slag van Monnikken boertender wijze toegepast wierd. Dat de naam *gaudentes* al vry gebruykelijk was, en aan die van den derden Regel gegeven wierd, blijkt uyt

b In Metropoli Salisbury t. 2. p. 348.
c Du Cange v. Fratres.

verscheydene Schrijvers. *Zy hebben zich*, zeyt *Marsilius* d *Patavinus*, *binnen deeze paalen noch niet gebonden; maar hebben eenige leeken, dewelke in Italie* fratres gaudentes, *op andere plaatzen Begynen genoemt worden, insgelijks van de menschelijke wetten, dewelke behoorlijk ingestelt waren, ontslagen.* Maar dat die naam niet altijd hatelijk, en in een quaaden zin genomen is geweest, blijkt uyt de order van de Ridderschap der H. Maagd *Maria*, dewelke in Italie is opgekomen in 't jaar 1261; en naderhand haaren Regel ontvangen heeft van Paus *Urbanus* IV. De Broeders van deze order wierden volgens *Cherubinus* e *Gherardaccus*, die daar wijdloopig van schrijft, *Fratres gaudentes* genoemt, om datze met hunne vrouwen en kinderen in hunne eigen huyzen woonden; en dus geen zwaaren Regel te onderhouden hadden. Van deze *Fratres gaudentes*, of het iemand luste daar meer van te weeten, heeft *Amiratus* f in zijne historie van Florence ook geschreven. Het zijn dezelve *Gaudentes*, dewelke vermeld staan by den geestigen Poëet g *Dantes:*

Fratri gaudenti fummo, e Bolognesi,
Io, Catalano, & costui Loderingo.

Zoo schijnt dan uyt het zeggen van *Gouthoeven*, dat is uyt de benaaminge van *gaudenten*, te volgen dat de Franciskaanen te Gorkum, ten minste in 't eerste, geleeft hebben naar den derden Regel van S. *Franciscus:* en vervolgens, datze ook vaste goederen en renten mogten bezitten.

8. Lang te voren, te weeten den 5. Augusti 1442, had h *Steyndeld*, *Maarten Schoutjes* wyf, haar huys in de Molestraat daar toe gegeven. Van dit huys wierd een Manhuys, gelijk *Kemp* het zelve noemt, gesticht

9. Dit mirakel, daar ik noch af noch aan wil doen, word aldus verhaalt. De huyzing van eenen Vleeshouwer *Hendrik Kok*, 70. jaaren oud, raakt 's nachts in brand. Hy raakt met zijnen zoon, die deerlijk

d In defensore Pacis, parte 2. cap. 7.
e In Indice tom. 1. Histor. Bonon. Item lib 7. ad Ann. 1261.
f Hist Florent lib. 4. ad Ann. 1266.
g In zijn 23. gezang over de Hel.
h Kemp, pag. 258.

ge-

gequetst was, uyt den brand: maar denkende op eenig geld, 't welk binnens huys opgesloten lag, vliegt hy 'er naar toe. Daar op is het huys ingestort, *Henrik* staat midden in de vlam; roept S. *Barbara* met betrouwen aan; word van S. *Barbara* by de hand gevat, en als uyt de vlammen getrokken; en leefde noch zoo lang, dat hy gebiecht en de laatste Sakramenten ontvangen had. Dit verhaal, zegt *Henrik Kemp*, word in 't einde aldus bevestigt. *En ik Heer* Dirk Vranken, *gebooren van Gorkum, Priester, Kanonik en Cureyt van 't Kapittels wegen der kerke aldaar, alzoo ik by deezen gebranden man geweest ben, en zyne biecht vier maal dien nacht geboort heb; zoo heb ik dit ter begeerte van veele godtvruchtige menschen in geschrift achtergelaaten.* Ik laat 'er ieder het zijne uytneemen. Daar zijn, zelfs onder de Rooms-katolijken, zoo veele die het verwerpen, en zoo veele die het aanneemen zullen, dat het op mijne stem niet zal aankoomen. Deze zelfde *Dirk Vranken* heeft, volgens de getnigenis van den voornoemden *Kemp*, de Arkelsche Kronijk beschreven.

LEERDAM.

a Dat 'er omtrent de kromte van de Lingen, aan de rechter zijde van den stroom, een riviertje geloopen heeft de Lee of de Lede genoemd, blijkt uyt de naamen van (1) Leerdam en Leerbroek. Leerdam is een steedje, leggende in 't midden van de gemelde bocht of kromte, half-wegen tusschen Asperen en Heukelom. Het is als een lap van 't oude Teysterbant, en onder 't huys der van Arkelen (2) geraakt; en het gebied van Leerdam draagt

Leerdam, ook wel Lingerdam genoemd.

Waar geleegen:

a Alting. Notit. Germ. part. 2. p. 111.

noch tegenwoordig den tijtel van een Graafschap. De stad zoude eertijts / volgens ^b^ Goudhoeve, den naam gedraagen hebben van Lingerdam; om dat daar een dam tegen de Linge was opgeworpen.

De Heylig-ste Maagd Patrones van Leerdam.

^c^ De Heylige Moeder Gods Maria is daar eenige eeuwen herwaarts zeer hoogstaatiglijk gevierd: en tegenwoordig noch ziet men de menschen / zelfs uyt de naastgelegene oorden van Gelderland / processys-gewijs daar heen trekken.

^d^ Johan, de laatste Heer van Arkel / dewelke 65 jaaren oud zijnde op den 25 Augusti in zijne heerlijkheit van Leerdam gestorven is / leit te Leerdam in het koor der kerke / onder een nette zark / begraven. Op de zark staan / behalven zijne geslagtwapenen / de volgende veersjes gesneeden:

Vermibus hic donor, & sic ostendere conor
^e^ Et sicut hic ponor, ponitur omnis honor,
Si quis eris qui transieris, sta, respice, plora,
Sum quod eris, quod es ipse fui, pro me precor ora.

Doorluchtige Mannen van Leerdam.

Floris Radewyn, te Leerdam gebooren / is na Gerrit de Groot de eerste Overste geweest van de Vergaderinge / die dezelve de Groot te Deventer opgerecht had; en dewelke na Radewyns dood ingelijft is in het Kapittel van Windesheim. Onder alle de Klerken / die ter

^b^ Goudhoeve in zyn Byvoegzel p. 85.
^c^ De La Torre Relatio Rom.
^d^ Anonym. de Vita Dominor. de Arkel.
^e^ Waarschijnlijk zal het moeten zijn *Quod velut hic ponor.*

heslie-

bestieringe van de Groot stonden / is Radewyn de eenigste geweest / dewelke op de Groots aanraadinge Priester is geworden. Ook is Radewyn de eerste geweest / dewelke aan de voornoemde Klerken den raad heeft gegeven om / naar het voorbeeld der Apostelen / in 't gemeen te leeven. Het schijnt dat hy verscheidene werkjes heeft geschreven: en Johannes Mauburnus, die de Rozelaar der geestelijke Oeffeningen heeft geschreven f / maakt gewag van deszelfs Geestelijke Oeffeningen: doch daar is maar een van zijne boekjes overgebleven: 't welk genoemt word Formula Novitiorum, of Het Formulier der Beproevelingen; en te Tongeren by de Reguliere Kanonnikken ongedrukt word gevonden.

Hy is in den Heere ontslaapen in 't jaar 1400. en is in de geur van heyligheit gestorven. Thomas a Kempis, een waardig discipel van zoo deftigen Meester / heeft zijn leven beschreven. (3)

f Roset. Exercitior. spirit. tit. IV. Alphab. XIV.

AANTEKENINGEN.

1. Echter is Leerdam, volgens het grootste deel van onze a Schryvers, maar eene verkorting van Lingerdam; zoo als de Heer Auteur ook uyt *Gouthoeven* heeft aangemerkt. b *Kemp* slaat het ook als eene gissing

a *Boxhorn*, *van Leeuwen*, *Gouthoeve*, die het in zijn Register Leerdam of Lingerdam noemt. Maar schrijvende over het jaar 1497. noemt hy het tot twee maalen toe Lederdam; 't welke het gevoelen van Heer *Alting* misschien meer zoude bevestigen.

b Kemp pag. 12.

voor, of Leerdam den naam niet mogt gekreegen hebben van de leders, of ladders, die de Heeren van Arkel eertijds in hunne wapenen gevoert zouden hebben. Ik zegge, *gevoert zouden hebben:* want zijn gansche verhaal, van de afkomste, de geslagtwapenen, en de oudheit der Heeren van Arkel, diende eerst wat beeter beweezen, eer dat het tot een wederleggng van een ander gevoelen aangenomen mag worden. Ook houdt hy zelf alles niet voor de zuivere waarheit; en hy beklaagt zich meer als eens over de dikke duysternissen, onder dewelke de historien van die tijden, voor zoo veel ze deze landen raaken, gedoken en als begraven leggen. Vorder had *Alting* ook wel gezien dat men den naam van Leerdam zoude konnen aanzien als een verkorting van Lingerdam: hy houd het evenwel met de Lêe, of Lede; om dat Leerbroek, wiens naam zekerlijk dezelfde afkomste schijnt te hebben met Leerdam, geen de minste gemeenschap heeft met de Lingen.

2. Volgens *Gouthoeve* is Leerdam door *Jan* IV, Heer van Arkel, gegeven aan zijnen zoon *Folpert*; den vader van dien beruchten en goddeloozen *Folpert*, Heer van Leerdam, daar onze Histori-schryvers zoo veel quaads van vertellen; en die op den klaaren dag, met lijf en ziel, van den drommel weggevoert zoude zijn. Maar [c] voor dien tijd, en al in de tiende eeuwe, had *Heimen*, Heer van Arkel, de stad Leerdam al geschonken aan zijnen tweeden zoon, ook *Heimen*, of anders *Dodo* genoemd.

Deze *Dodo* zou de tweede Heer van Leerdam zijn geweest: maar geene erfgenaamen nagelaaten hebben: en dus zou Leerdam wederom zijn gekomen onder de Heeren van Arkel. Echter willen onze Schryvers de stichting van het dorp van Leerdam toegeschreven hebben aan Heer *Fop*, den tweeden van dien naam, en den broeder van den voornoemden *Dodo:* Welke Heer *Fop*, behalven dat hy zijn hoofddorp Arkel merkelijk verbetert heeft, noch vier schoone dorpen op een ry, aan de rivier de Linge, getimmert, en den naam van ieder dorp met een letter van zijne heerlijkheit ARKEL begonnen zoude hebben. Deze vyf dorpen, Arkel daar onder gerekent, waren Arkel, Riet-

[c] Kemp p. 12. Pontus Heuterus in Geneal. Arcul. enz.

veld

veld t' hans een gehucht, Kedickem of Kekum, Etterwijk nu Oosterwijk, en Leerdam. Ik zie dan niet waarom *Kemp* dat gevoelen verwerpt, 't welke Leerbroek onder de genoemde dorpen gerekend wil hebben in de plaatze van Leerdam. Volgens dat gevoelen was alles klaar en kant: *Heiman*, de vader van *Fop*, zou de eerste; en *Dodo*, *Fops* broeder, de tweede Heer van Leerdam zijn geweest.

Fop, na zijn vaders dood Heer van Arkel geworden, zoude de gemelde 4. dorpen gesticht, en zijn hoofddorp Arkel verbetert hebben. Maar *Kemp*, hebbende *Heiman* den eersten Heer van Leerdam gemaakt, maakt in 't volgende Kapittel *Foppen*, *Heimans* zoon, den eersten Stichter van Leerdam. Maar nu we *Dodo* doch op 't toneel gebragt hebben, dient hier niet vergeeten te worden eene andere vertelling; *d* te weeten dat deze *Dodo*, anders ook *Heiman* of *Heimen* genoemd, ziende dat zijn broeder *Fop* kinderen had, en dat 'er dierhalven voor hem weinig kans was om tot een hoogen staat op te klimmen, naar Vrankrijk is gereist: en dat hy, om zijne vroome en ridderlijke daaden, Graaf is geworden in 't land van Aquitanie: alwaar zijne nazaaten, noch Graven, het wapen van Arkel zouden voeren. Ik beken 't; zulke zaaken zijn juist niet onmogelijk: maar men behoorde oude Schryvers tot bewys aantehaalen. *Kemp* zelf, die het wel gaarne zoo hebben zou, ziet 'er eenige zwaarigheit in; want in 't leven van *Heiman*, *Dodoos* vader, word verhaalt dat *Dodo* zonder oir na te laaten uyt de wereld is gescheiden. Dit vertrek naar Vrankrijk, en *Dodoos* Graafschap in Aquitanie, zal des te minder ingang vinden, indien *Pontus Heuterus* de geslagtrekening der Heeren van Arkel wel opgemaakt heeft. Want volgens hem was *Foppo* de jongste zoon van *Heiman*; en daar hy zijnen vader opvolgde in een gedeelte der heerlijkheit van Arkel, en den naam van Arkel bleef draagen; heeft *Dodo* niet alleen Leerdam, maar ook het grootste gedeelte der voorschreve heerlijkheit van Arkel bezeten: zoo dat hy geen reden had om zijn vaderland, als 'er te bekrompen zittende, te verlaaten. Volgens den zelven *Pontus Heuterus* *e*, die

d Kemp p. 14.
e In Geneal. Arcul.

het echter voor geen vaste waarheit opgeeft, zijn de van Dalems, de van Gellekoms, de van Kedechems, de van Zevenders, en de van Haaftens uyt dezen *Dodo* voortgekomen. In 't kort gezeit, de historie der Heeren van Arkel, zelfs noch in de tiende en elfde eeuwe, moet zoo wat uyt de duysternissen, en als metter tast, opgezogt worden: hoewel dat 'er aan 't gros, om zoo te spreeken, der zelver historien, niet getwyffelt kan worden.

3. *Floris Radewijn* f is te Leerdam, gelijk de Heer Auteur ook aantekent, maar niet te Leyden, gelijk by zeker Schryver g te leezen staat, gebooren; is eerst Kanonnik in S. *Pieters* kerke te Utrecht, en naderhand Vikaris der Deventersche kerke, geweest. Hy had te Praag in Bohemen gestudeert: want toen was de Hooge-schoole van Praag zeer vermaard; jaa alzoo vermaard als tegenwoordig de Hooge-schoole van Loyen. Hy was eerbaar in zijn gedrag; daar by vriendelijk en vrolijk. Wy willen uyt *Thomas a Kempis* iets van zijn leven verhaalen, 't gene tot een staaltie kan dienen om van zijne vroomigheit en voorzigtigheit te oordeelen. Terwyle dat hy te Deventer woonde, is de pest daar opgekomen. Zoo is hy dan met sommigen van zijne Discipelen voor eenigen tijd naar Amersfoort geweeken. Eenige van de voornaamste Amersfoorders, hebbende veel van zijne godtvruchtigheit hooren spreeken, zijn by hem en by de andere Broeders koomen eeten, zoekende kennis met hen te maaken; en door hunne voorbeelden en onderwyzingen gesticht te worden. Hy heeft hen vriendelijk onthaalt; en ieder naar zijnen staat heilzaame onderrechtingen gegeven: zoo datze wel vergenoegt en met dankbaarheit naar huis keerden. Daar op heeft *Radewyn* de Broeders aldus aangesprooken: *Het is gevaarlijk met groote Heeren en wereldsche menschen te spreeken en omtegaan. Het is niet geraadzaam de rijke luiden te streelen en te vleyen; en 't is ook niet oirbaar hun al te nauwe vermaningen voor te draagen. Daarom moet een mensch te voren wel overleggen wat dat hy zoodanige menschen zeggen zal; op dat ze door 't eene of 't andere onbe-*

f Zie Chron. Amisfurt. per Ant. Matth. editum pag. 165. Item Vitam ejus per Thom. a Kempis.
g Hist. Du Clergé Sec. & Reg. t. 1.

zon-

zonnen woord, of door eenige onbetaamelijke daad, niet entsticht en worden. Want, om al het goed datze van ons gehoort hebben, houden zy de oogen op ons geslagen; om al ons uyterlijk gedrag te aanschouwen. Laat ons dan op onze hoede zijn; en den menschen, die ons bezoeken en spreeken willen, een goed voorbeeld geeven; want zy zien maar ons uyterlijk gedrag: en daar uyt oordeelen zy van onze inwendige gesteltenisse. Al zijn wy niet volmaakt in alles; zoo moeten wy ons echter wachten van een quaad voorbeeld, en eene gelegendheit van verargernisse, aan de zwakken te geeven. Maar deze menschen zijn ons al te goedgunstig; en misschien is dit ons niet dienstig. Het zal dan best zijn ten eerste weder te keeren naar onze oude plaats: want daar zijn 'er veele, die weinig werk van ons maaken: ja daar zijn 'er die ons bespotten en op ons smaalen. En dit is zeer voordeelig; en nootzaakt eenen mensch des te meer, om zich tot Godt te begeeven. Daar zouden 'er tegenwoordig weynig te vinden zijn, dewelke eene plaats zouden verlaaten, om dat 'er de menschen te veel werks van hen maaken: en die liever ergens gingen woonen, daar ze niet als beschimping en tegenspraak te verwachten hadden.

AKOY of ACQUOOY.

Dit dorp/ onder Leerdam behoorende/ is volgens *a* Kemp in 't jaar 1140. gesticht door Johan VIII. Heer van Arkel; en plagt bedient te worden door de Norbertijner-Monniken van Marienwaart. Uyt dit geringe dorp is gesprooten de eerste President van Pulcherians Kollegie te Loven/ te weeten de groote en wijdberoemde Cornelius Jansenius. Verscheidene Schrijvers hebben zijn leven uytgegeven;

a Kemp Beschrijv. van Gorkum p. 24.

geven; als Sanderus in zijn Opgehelderd Vlaanderen; Libertus Fromondus, die het geplaatst heeft voor des zelfs vermaarde werk Augustinus; Valerius Andreas, in zijne Nederlandsche Boekzaal. Den Leezer/ die 'er iets van zoude willen weeten/ zullen wy naar het Latijnsche werk wijzen/ en hier alleenlijk zijne schriften optellen.

Oratio de . . Oraatzie over de hervorminge van den inwendigen mensch; in 't jaar 1627, gedaan binnen de Abdy van Affligem.

Alexipharmacum . . . Tegengift voor de Burgeren van 's Hartogenbosch tegen de betoovering van hunne Predikanten.

Spongia Notarum . . . Spons, om de Aantekeningen, die Gysbrecht Voet over het Tegengift gemaakt heeft, uyt te wisschen. Te Loven/ eens in achten by Haastens *, en noch eens in twaalven by Jakob Zegers † gedrukt.

Tetrateuchus, of Uytlegging over de 4 Evangelien.

Pentateuchus, of Uytlegging over de 5 Boeken van Moises. Deze 2 werken zijn zoo dikwils gedrukt; dat de drukken nauwelijks opgetelt konnen worden.

Responsum duplex . . . . Tweevoudig antwoord: 't eene uytgegeven op den naam der Lovensche Godtgeleerden/ raakende de magt die de Koninklijke Ordonantzien over de muntzaaken hebben om de gewissen te verbinden; het tweede/ op den naam van de Godt- en Rechts-geleerden/ van den eed, enz.

Augustinus: in blads grootte te Loven/ te Parys/ en te Rouane gedrukt. Over dit werk is tot nu toe zoo veel te doen geweest/ en de

* In 't jaar 1631. † In 't jaar 1641.

geheele

geheele Christene wereld heeft 'er zich zodaanig mede bemoeit/ dat wy 'er niet breeder van behoeven te spreeken.

A R K E L,

In de ouden brieven Arclo genoemd/ is een dorp in 't Graafschap van Teysterbant/ 't welke eertijds het hoog-edele geslagt der van Arkels toebehoorde; dewelke ook den toenaam van van Arkel van dit dorp gekreegen hebben. De van Arkels uytgestorven zijnde is het in laatere tijden aan de Heeren van Egmond gekomen. De naam van Arkel is noch overgebleven in het vervallen muurwerk van een oud Kasteel/twee duyzend schreeden boven Gorkum. Oude Heeren van Arkel.

a Het is een oud zeggen onder de ingezetenen dat S. Zuidbertus, de Apostel van deze landschappen/ hier eene Parochikerk gesticht en ingewijdt heeft. (1) Patroonen. Parochi-kerk.

Het Pastoors-ampt wierd vergeeven door de Heeren van Arkel: het inleiden quam den Proost van Aarnhem te Utrecht toe. In 't jaar 1514. bezat de Pastory VII. mergen lands; zonder echter een huis te hebben. Een Pastoor/ die zijn verblijf in zijne Parochie hield/ genoot jaarlijks 50. goudguldens: die buyten de Parochie woonde trok maar drie ponden. In 't jaar 1514. was hier Pastoor Meester Johan van Ghent, Kanonnik te Gorkum. Pastoor.

In de kerke te Arkel/ aan 't outaar van 't H. Kruys/ was ook eene Vikary of Kapella- Vikary.

a Roomsch Verhaal van J. de La Torre.

ny / staande ter vergeevinge van den Opper-Heer. De Vikaris had den last van alle twee weeken drie Missen te leezen ; te weeten / de eerste week twee / de tweede week een. In 't jaar 1514. wierd deze Vikary bekleed door Heer Willem van Herpt. Het Kosters-ampt had slechte inkomsten.

Te Arkel aan den Dam / daar de van Arkels eertijds een Kasteel hadden staan / is in 't jaar 1449. ter eere van de Allerheiligste Maagd een Nonneklooster gesticht ; 't welke gesproten is uyt het Nonneklooster van Gorkum / en Marien-Hage wierd gedoopt. Want Arent Jansz, de tweede Pater van S. Agnieten Klooster te Gorkum / is in 't jaar 1449. met 25. Zusteren / Machteld Dirk Smeets dochter daar onder begreepen / van Gorkum naar Arkel aan den Dam vertrokken : en heeft aldaar / door de voornoemde Machteld geholpen / het Klooster beginnen op te haalen. Doch deze Nonnen / dikwils grooten overlast van de krijgsknechten te lijden hebbende / wierden genootzaakt van woonplaatze te veranderen ; en zijn naar Utrecht vertrokken. Daar hebben zy in 't jaar 1558. een klooster getimmert ter eere van S. Anna ; het welke echter beter bekend was onder den naam van / Van Arkels klooster.

[c] Johan II, de Zoon van Johan III. en de vierde Heer van Arkel / na dat hy met Godefroy van Bolonie naar 't H. Land gevaaren was / en Jerusalem had helpen veroveren ; is in Palestijnen overleeden ; hebbende de

b Kemp pag. 266.
c Anonym. de Vita & Reb. gestis Dom. de Arkel, pag. 270.

Heer

Heerlijkheit van Arkel 40. jaaren geregeert. (2) Daar op wiert hy in 't jaar 1112. op den 11. van October / na dat zijn lichaam herwaarts gebragt en gebalsemt was / in de kerke te Arkel begraben.

Meer andere Heeren en Edel-luiden / uyt het geslagt der Van Arkelen / zijn te Gorkum en te Leerdam / als reeds gezegt / is begraaben.

Johan XII. Ottoos zoon / en 14. Heer van Arkel / wiens goederen Aelbrecht Graaf van Holland in beslag had genomen / heeft zijne Heerlijkheit van Arkel opgedragen aan den Abt van Marienwaart ; onder dit beding / dat hy dezelve Heerlijkheit wederom te leen zoude ontvangen van den gemelden Abt.

AANTEKENINGEN.

1. Dat *Zuidbertus* daar eene kerk gesticht zou hebben is gelooffelijker, als 't gene by *a Kemp* te leezen staat dat *Ian*, de eerste Heer van Arkel, niet alleen te Arkel, maar ook te Hagestein en te Hoornaar, een kerk heeft gesticht in 't jaar 642: en dat dezelve kerken, door de roofgierige Deenen en Noormannen afgebrand, wederom door *b Ian* II. zouden opgemaakt zijn in 't jaar 697. Dat S. *Zuidbertus* deze drie kerken gewijdt heeft word ook bevestigt door den gemelden *Kemp*, dewelke daar noch by voegt dat de kerk van Arkel, gelijk ook die van Hagestein, is ingewydt ter eere van de H. Maagd en Moeder Gods *Maria*.

2. Naar het schryven van *Kemp* is hy niet in 't H. Land ; maar naar huys keerende op den Rhijn by Straatsburg gestorven. *Kemp*, die de Heeren van Arkel vroeger op de baan brengt, en daar door hun getal vermenigvuldigt, noemt hem *Ian* den sesden : maar

a Kemp. pag. 4.
b Kemp. pag. 6.

by

by c *Pontanus* ſtaat hy te boek voor den derden. Hier mag wel bygevoegt worden dat d 'er 3. Heeren van Arkel zijn geweeſt, alle drie *Ian* genaamd, dewelke hun leven in 't H. Land of onderwege gelaaten hebben. *Johan* I. dewelke met Graaf Dideryk derwaarts trok, ſtierf 'er in 't jaar 1034. of 1035. Van *Ian* III. hebben wy reeds geſproken. *Iohan* V, met dezelve luſt bevangen, had ook geen ruſt of hy moeſt het H. Land bezocht hebben. Hy bezocht het dan; maar naar huis keerende is hy ook op de reis geſtorven.

Maar hier diende wel een woord of twee gezeit van de opkomſte der Heeren van Arkel, en van den naam Arkel zelf. Van hunne Trojaanſche afkomſte, van eenen *Priamus* Koning van Vrankrijk, van *Heymen van Dardanie*, van *Agatimber* en *Caſſandra*, van de beruchte vier Heems-kinderen, willen wy niet ſpreeken. Zoodanige praatjes en geſlagtrekeningen zijn al uyt de mode geraakt. De Gelderſche Hiſtoriſchryver *Pontanus*, een man die by niemand voor een fabeldichter te boek ſtaat, maar by de Liefhebbers den naam van een goed en deftig Hiſtori-ſchryver verkregen heeft, begint hunnen geſlagtboom aldus te beſchryven. „e *Heiman* een perſoon van Adel, en een oorlogs„man, uyt Pannonie in Holland aangekomen, heeft „om zijne dapperheit het bewind over een gedeelte „van Vrieſland bekomen: en eyndelijk is hem het „Land van Arkel, waar van Gorkum de hoofdſtad is, en „daar by Leerdam geſchonken door den Hollandſchen „Graaf *Diderik* II. Tegenwoordig ſtaat daar ter plaat„ze een kaſteel, 't welke Erkel of Arkel word ge„noemt: waar van het land van Arkel zijnen naam „heeft gekreegen. De Oudheidskenners meenen dat „hier omtrent oudstyds een plaats geſtaan heeft, met „naame, *Caſtra Herculis*, de Legerplaats van Hercu„les: welke plaats, als niet verre van Nimwegen „gelegen, ook vermeld word in de Reiskaart van *Pen„tingerus:* en dat de naam van het tegenwoordige Er„kel of Arkel uyt dien naam (van Hercules) is ge„draait. Dan beweeren zy noch dat de voornoemde *Hei„man* de kerk van *Hercules*, dewelke daar te voren

c Hiſt. Gelr. p. 235.
d Pontanus ibid.
e Pontanus ibid.

ge-

„gestaan zoude hebben, verandert heeft in eene kerk „van de Allerheiligste Maagd: en dat hy 'er dit ka- „steel Arkel by gevoegt, en 't zelve tot eene woon- „plaats voor zich zelven en voor zijne nazaaten ge- „kozen heeft. Zijne zoonen zijn geweest *Poppo*, die „zijn Vaders nazaat zijnde het kasteel Arkel vergroot „heeft; en *Dodo*, die dat gedeelte, daar Leerdam nu „staat, met het grootste gedeelte van 't land van Ar- „kel bekomen heeft, enz. Ik geef dit zoodanig op, als het opgegeven word door *Pontanus*: dat is, met een *zy zeggen*, *de Oudheidskenners beweeren*, enz. Wat de Legerplaats van *Hercules* belangt; daar zullen wy, belieft het Godt, elders iets van ophaalen.

LEERBROEK

IS een dorp in 't land van Arkel/ onder Gorkum behoorende; en had eene Parochi-kerk/ dewelke door de Heeren van Arkel begeeven wierd; het inleiden moest te Utrecht by den Proost van Aarnhem verkreegen wor-den. Parochie kerk te Leerbroek.

De Pastory had 8. mergen lands/ met een kleyn huysje. Uyt die 8. mergen komt de Pa-stoor/ als hy zijn verblijf in zijne Parochie hield/ 40. gulden trekken. Het Kosters ampt/ 't welke ook door de Heeren van Arkel verge-ven wierd/ was van kleine waarde.

NIEULAND

Is een dorp en heerlijkheit/ onder 't gebied van Gorkum. Fop van Arkel, Heimans zoon/ heeft volgens [a] Kemp Nieuland en Leerbroek getimmert: daar Fops nazaaten naderhand ook Nieuland door wien gebouwd.

[a] Kemp. p. 14.

kerken en torens gezet/ en in de kerken Vikaryen opgerecht hebben. De begeeving van de Pastorye stond ook aan de Heeren van Arkel; de inleiding quam den Proost van Aarnhem toe. In 't jaar 1514. bezat de Pastoor 20. mergen lands met een vervallen huys. Die 20. mergen bragten hem jaarlijks/ als hy in zijne Pastorye woonde/ 100. Rhijnsche gulden op: als hy buiten de Pastory woonde/ trok hy 'er niet meer van als 24. gulden. In 't zelve jaar wierd het Pastoors ampt bekleedt door den Heer Willem van Herpt.

Het Kosters ampt had gene inkomsten.

HOOGBLOKLAND

Hoog- en Laagblokland. Aldus genaamd ten opzigt van Laagblokland, is eene Heerlijkheid onder 't Ambacht van Zuytholland. Het Pastoors-ampt/ de Vikary/ en 't Kosterschap/ wierden in 't jaar 1514 door Gerrit van Hoogwoude, als Heer der plaatze/ vergeeven. (1)

AANTEKENING.

1. Volgens *b* Kemp was het *Fop van Arkel*, Heer *Heimans* zoon, dewelke Blokland op den Dijk, of Hoog-blokland, heeft gesticht. Ook heeft hy'er eene kerk gesticht; *die hy dede wijen*, zegt dezelve Kemp, *met naam-eer van Sant van de Blyde-boodschapschryver.* Misschien zal de Leezer hier beeter weeten uyt te koomen als ik. De naam van den Blyde-boodschap-schryver, of den Evangelist, zal waarschijnlijk door den drukker over 't hoofd gezien wezen.

b Kemp op het 14 zijdje.

ASPEREN.

HEt stedeke Asperen / met deszelfs kasteel / is gelegen aan de slinker zijde van de Lingen; en was voor dezen een leen der Heeren van Arkel. Naderhand is het met Gorkum / daar het aanpaalt / onder Holland gekomen. (1) Asperen.

Eertijds heeft daar een Kruysbroers klooster gestaan: want Jan van Arkel, hebbende eenige Kruysbroeders van Keulen doen koomen / heeft daar met verlof van zijnen neef / den Heer van Asperen / in 't jaar 1314. een klooster (2) voor hen gesticht. De Heeren van Asperen / die uyt de van Arkels gesprooten zijn / leggen midden in 't kerkenkoor in zeer prachtige graffsteden begraven. Kruys-broers-klooster.

AANTEKENINGEN.

1. De naam van Asperen, zegt de Heer *a Alting*, is zeer oud: en hy meent dat Asperen een en dezelfde naam is met *Caspingium*; 't welke vermeld staat in de kaart van *Peutingerus*: Hy tracht ook te bewyzen dat Asperen ter zelve plaatze staat, daar Caspingium in de gemelde kaart is geplaatst. *Asperen*, zegt hy, zullen de Duytschers, volgens hunne gewoonte *b* van een H en een CH voor aan de naam-woorden te zetten, ook *Hasperen*, en *Chasperen* en *Casperen*, genoemt hebben. Hier van, zegt hy vorders, zullen de Romeinen, dewelke aan die harde uytspraak niet gewend waren, *Caspingium* gemaakt hebben. *Ingen*, meent hy, 't welke

a Menso Alting. Notit. Germ. inf. part. 1. in C. sping.

b Even eens, zegt hy, gelijk zy voor *Lodovicus* en *Lotharius*, *Hlodovicus*, *Hlotharius*, *Chlodovicus*, *Chlotarius*, *Clodovicus*, *Clotarius*, plagten te zeggen

de uytgang van ontelbaare Duytsche woorden is, zullen zy 'er ook aangelapt hebben. Wat zal ik daar van zeggen? Heer *Altings* zeggen geldt by my doorgaans, ik zegge doorgaans, al vry hoog: maar hy stoot zich somwylen over eenige giffingen van *Iunius*, *Cluverius*, enz. die misschien niet vorder gezocht, en niet meer gedrongen zullen schijnen, als deze verandering van *Asperum* in *Caspingium*. Evenwel moeten wy bekennen dat 'er afleydingen van naamen zijn; dewelke, hoewel op goede redenen steunende, de waarschijnlijkheit in 't eerste aanzien noch meer schijnen te verkrachten.

Vorders moet 'er al een Asperen zijn geweest in de elfde eeuwe: want in den brief c van de Edele c *Bertha*, dewelke getekent is in 't jaar M. L, staat onder meer andere getuigen ook vermeld *Gerungus van Aspert*. Een andere *Gerungus van Asper* staat voor getuige in den brief van eene Gravinne *Adelheydis*; welke brief ondertekent en bezegelt wierd in 't jaar 1188.

2. Deze Keulsche Kruisbroeders hadden al twee of drie jaaren te Gorkum gewoont, eer dat ze te Asperen een klooster kreegen. De reden was dat de Heer *Jan van Arkel*, die hen te Gorkum zocht te houden, geen plaats aldaar konde vinden om een klooster te timmeren: zoo dicht was Gorkum betimmert. Een teken, dat het de burgerye van Gorkum niet qualijk moet gegaan hebben. Hy zou het klooster dan gesticht hebben buiten de poort, tusschen de burgt van Arkel en de stad. Maar de Kruysbroeders, vreezende dat 'er t'avond of morgen eenige onmin tusschen de burgt en de stad mogt ontstaan, wilden liever te Asperen gaan woonen.

Vorder staat by Kemp aangetekent dat de order der Kruisbroederen haare opkomste schuldig is aan vyf godtvruchtige mannen; dewelke zich omtrent het jaar 1216. voor eeuwig en altijd ten goddelijken dienst opdroegen in handen van den Kardinaal en Pausselijken Legaat *Hugo*; en dat zy toen door hun Overste geplaatst wierden te Huy, in 't land van Luyk. Dit is in een zekeren zin waarachtig; gelijk aanstonds zal blijken. Maar 't is ook waar dat 'er al by de 100. jaaren vroeger Kruisbroeders of Kruisheeren zijn ge-

c Zie W. Heda in Bisschop Bernulphus.

weest

weest in Italie: en dat *Alexander* III, vluchtende voor de wapenen van *Frederik Barbarossa*, in verscheide kloosters van Kruisheeren een veilige schuilplaats heeft gevonden: 't welke den Paus bewoog om hen onder zijne bescherming te neemen; en voor hun, in 't jaar 1169, eenen Regel op te stellen. In 't eerste, gelijk het doorgaans met de nieuwe orders gaat, leefden zy zeer stichtelijk: maar metterrijd is 'er de geest van 't geestelijke leven zodanig uytgedooft, dat verscheidene Pauzen zich te vergeefs uytgesloost hebben om de bouwvallige kloostertucht te onderstutten: zoo verre dat *Alexander* VII, den moed opgeevende, de gansche order in Italie omtrent het jaar 1656. vernietigt, en hune goederen tot uytvoering van den Turkschen oorlog aan de Venetiaanen geschonken heeft. *d* Omtrent 50. jaaren laater zijn die Kruisheeren opgekomen, daar we *Kemp* zoo even van hoorden spreeken; en welker order, zoo als hy verhaalt, eerst ingestelt is door 5. godtvruchtige persoonen. Deze 5. persoonen waren 5. Domheeren van Luyk: Doch *Theodorus*, een van die vyf, was de eerste, dewelke, ziende dat de Kanonnikken niet zeer op zijn Kanonniks en leefden, zijne welsprekendheit te werk stelde om hen tot een regelmaatiger en stichtelijker leven te beweegen. Met al zijn preeken en vertoonen heeft hy 'er niet meer als vier gewonnen; dewelke, met den zelven *Theodorus*, Kanonniksdyen, vrienden, wereld, en al verlaatende, door *Hugo* Bisschop van Luyk geplaatst wierden buiten de stad Huy. Daar hebben zy dan deze order der Kruisbroederen beginnen op te rechten: dewelke door de godvruchtigheit der eerste Religieuzen wel haast zeer vermaard is geworden: en naar Duytschland, Vrankrijk, Nederland, enz. verscheide volkplantingen heeft gezonden.

De Kruisbroeders, met eene oudheit van ses of seven hondert jaaren niet vergenoegt, geeven voor dat hunne order al ingestelt is in 't jaar 78: en houden den Roomschen Paus *Cletus* voor hunnen Patriarch. En om aan de tegenspreekers den mond te stoppen, roemen zy op de Bullen van verscheide Pauzen, als van *Alexander* III, *Alexander* VI, *Pius* V, *Gregorius* XV, en van meer anderen; die zulks verklaart en

d Hist. du Clergé Secul. & Reg. t. 1.

uytgewezen zouden hebben. Hier voegen zy dan noch by dat zekere *Cyriacus*, die het H. Kruys aan de Keizerinne *Helena* aangewezen heeft, de Kruis-order die al te niet gegaan was weder opgerecht heeft: en dat daar op dezelve order zich wyd en zyd door Syrie heeft verspreidt. Maar hier op zullen wy niet anders zeggen, als dat ze de Geleerden op hunne hand niet en hebben; en dat ze gene bequaame bewijzen voor den dag brengen om iemand, die alles niet blindeling aanneemen wil, tot hun gevoelen over te haalen. Wat de gemelde Bullen der Pauzen belangt, hier op heeft de geleerde Jesuyt e *Papenbrochius*, die zekerlijk de Pausselijke achtbaarheit niet heeft willen besnoeyen, al geantwoord dat de genen, die zulke bewyzen uyt de Pausselijke Bullen trekken, *zich op den stijl, of de slender, die in het afvaardigen van zoodanige Bullen onderhouden word, geenzins verstaan. Dat de schryvers en verleeners der Bullen gansch eene andere zaak beoogen en betrachten, als zulke historissche verschilpunten, die men hun niet eens te onderzoeken heeft gegeven, uyttewyzen.* Dit antwoord, 't welke niet alleen op een goede reden maar ook op de ondervindinge steunt, dient wel in acht genomen te worden; en kan in 't leezen der kerkelijke historien op hondert en hondert plaatzen te pas koomen. Eenig klooster, of eenig genootschap, zal een gunst, een voorrecht, of wat het zy, van den Paus verzoeken. De verzoekers leveren een smeekschrift in: stellen de zaak, daar het verzoek op loopt, aan zijne Heyligheit voor: brengen de redenen in, om dewelke het dienstig zoude zijn dat hun zoo een gunst of voorrecht toegestaan wierd: stellen een verhaal op van 't gene hun wedervaren is; doen de achtbaarheit van hun genootschap gelden, enz. De Paus, hun verzoek inwilligende, en eene Bul daar toe verleenende, verhaalt alle die redenen; en zegt verhaalender wijze, dat zoo een genootschap, by voorbeeld dat van de Kruisbroeders, 't welke door Paus *Cletus* ingestelt is, zoo veel geleden heeft, zoodanig vervallen is, enz. Dat lijden, die instelling, en diergelijke zaaken meer, worden door den

e Resp. ad Exhibit. error. in Resp. ad Artic. 2. num. 97. 98. & ad Artic. 3. num. 19.

Paus

Paus maar onderstelt: en hy verhaalt dat op het geloof van de verzoekers, zonder daar over eene zekere uytspraak te willen geeven.

HEUKELOM.

Heukelom was van ouds een kasteel in dat gedeelte van het Arkelsch gebied/ 't welke de Heeren van Teisterbant bezeten hebben. * Pontanus getuigt dat het gebouwt is door Jan VI. Heer van Arkel; dewelke in 't jaar 1226, zoo de rekening van Emo Werum vast gaat/ in 't moeras Auem is verslagen met den Utrechtschen Bisschop Otto II. (1) Heukelom/ t'hans een stad/ is gelegen drie duizend passen van Gorkum/ aan de slinker zijde van de Lingen; zonder dat 'er eenig stuk of brok van 't kasteel is overgebleven. Heukelom van ouds een kasteel.

Naar het schryven van de la Torre is de H. Maagd Maria hier altijd ge-eert geweest als stads Patronesse.

Uyt het mirakel/ 't welke volgens de Schryvers alhier geschiedt is in 't jaar 1282/ is eene plegtige beevaart ontstaan; dewelke tot deze laatste tijden toe noch heeft geduurt.

* Hist. Gelr. l. 7.

AANTEKENING.

1. De zoon van dezen *Jan* VI, te weeten *Jan* de VII, doch volgens *a Kemp* de XI van dien naam, heeft Heuklom bemuurt en tot eene stad gemaakt. Maar indien het waar is, gelijk zeer waarschijnlijk is, dat † *Rhegino* van dit Heukelom spreekt als hy zegt dat *Karel de Groote*, om den opstand der Sassen te kastyden, by Heuculum is gekomen; zoo moet 'er Heukelom, 't zy dan een slot, of een dorp, of wat men 'er van maaken wil, lang voor de twaalfde eeuwe, en voor de tyden van *Jan* VI, gestaan hebben.

a Kemp p. 30.
† Karolus ingressus est Saxoniam, eo quod iterum rebellasset, & cum eis aliqua pars Frisonum: & pervenit usque ad Heuculum circumeundo & omnia vastando. *Rhegino* ad Ann. MCCLXXXIV.

OOSTERWYK,

Oosterwyk.

Van ouds, volgens Kemp, Eterwijk genoemd, is een dorp aan de Lingen, gesticht door Foppo van Arkel, Heimen van Arkels zoon. Het is gelegen onder Gorkum in 't land van Arkel, en heeft den Heeren van Arkel al van ouds toebehoort.

Het moet onderscheiden worden van het Brabandsche Oosterwijk, daar J. B. Grammaye, in de beschrijvinge van Maasland, wijdloopig van handelt.

Parochikerk aldaar.

Verschil over de begeevinge

Als 'er in 't jaar 1269. tusschen Jan Heer van Arkel en het Kapittel der Domkerke verschil gerezen was over de Tienden van Oosterwijk en Hokelhem, en over 't recht van Patroonschap der zelve kerken; is de zaak, op eene boete van 50. marken, aan de uytspraak van goe-

goede mannen verbleeven: zoo als uyt de volgende akte gezien kan worden.

aan goede mannen verbleven.

Wy *Johan* van Arkle Knaap, en *Otto* van Arkle Ridder, maaken bekent allen den genen, dewelke den tegenwoordigen brief zullen zien en hooren leezen, dat wy het verschil, en de stoffe van 't krakeel, 't welke tusschen de eerw. mannen *Æmilius* Deken en 't Kapittel der Domkerke t'Utrecht aan de eene, en ons aan de andere kant, gaande is over de Tienden van Oosterwijk en Hokelhem, over het recht van 't patroonschap der gemelde plaatzen, en over meer andere zaaken en gerechtigheden daar toe behoorende, zuiverlijk en eenvoudiglijk verbleeven zijn aan de godsdienstige mannen, den Kommandeur van het Duitsche huys te Utrecht, *Giselbertus* bygenaamd *van Goy* Broeder van 't zelve huys, en *Giselbertus* bygenaamd *van Amstelle*, Kanonnikken van S. *Mariaas* kerke te Utrecht, als aan goede mannen, door den gemelden Deken en Kapittel en door Ons gezamentlijk verkooren: en dat wy op de boete van 50 mark (1) sterlingen belooft hebben goed te zullen keuren en te zullen aanneemen, al wat zy tusschen nu en het naastkoomende feest van Allerheiligen goed zullen vinden door eene uytspraak van goede mannen uyttewijzen: welverstaande nochtans dat ze alles en ieder in 't byzonder, 't welke gebruikelijk is tusschen Godt en hunne zielen voor af zullen laaten gaan; en dat ze de waarheit der zaake behoorlijker wijze en door een naarstig onderzoek alvorens onderzocht zullen hebben. Waar by noch bedongen is, dat ingevalle de gemelde goede mannen binnen den gestelden tijd, ter gelegendheit van eenig voorval, geene uytspraak tusschen den Deken en het Kapittel

pittel voornoemd en tuſſchen ons *Jan* en *Otto* gegeven mogten hebben, dat hy *Johan* voornoemd, van dien tijd af met den ban (z) beſwaart zal blijven als te vooren; en dat alles en ieder in 't byzonder wat tot deze zaak behoort, zoo verre als het te voren afgehandelt was, zal blyven in den ſtaat in denwelken het tegenwoordig is. Doch by aldien de meergemelde goede mannen eene uytſpraak koomen te geven, en wy ons aan die uytſpraak niet willen houden, zullen wy in de gemelde boete van 50. marken vervallen; dewelke aan den Deken en het Kapittel voornoemd betaalt zullen worden. Ik, *Johan van Arkel*, ſtelle aan den Deken en het Kapittel voornoemd tot mijne borgen, met handtaſtinge en ieder voor 't geheel, den gemelden *Otto van Arkle*, en *Frederik van Zevender*, Ridders, mitsgaders *Hugo*, Knaap, bygenaamd *Buttere*. En wy, *Johan de* . . . . *Otto*, *Frederik*, en *Hugo*, borgen voornoemd, belooven op ons woord en onder de zegels van de godsdienſtige mannen, den Abt van S. *Paulus* en de Kommandeur van 't Duytſche huys, dat we al het bovenſtaande zullen onderhouden. Gegeven in 't jaar des Heere 1269. daags voor het feeſt van den H. Apoſtel *Jacobus*.

De begeevers van de Paſtory en van het koſters ampt.

De Paſtory/ en het Koſters-ampt/ dewelke hier meer opbragten als in de omleggende plaatzen/ ſtonden in 't jaar 1514. ter begeevinge van Meeſter Andries van der Hargen, **als Heer van Ooſterwijk.**

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Hier uyt zietmen dat 'er ook Sterlingen in gebruik zijn geweest by onze voorouders. En niet alleen zijn ze by ons, maar ook in Vrankrijk, in 't Bisdom van Keulen, en elders gebruikelijk geweest. In Vrankrijk heeft S. *Lodowijk* eene ordonnantzie gemaakt, in 't jaar 1265, hoe hoog dat men een Sterling moest aanneemen: welke ordonantzie zoude duuren tot den 15. Augusti, en daar na zouden 'er gene sterlingen meer aangenomen worden, enz. Wat de prijs aangaat; uyt *Hocsemius* blijkt, * dat eene once 20. sterlingen woeg: en dat een sterling omtrent de zwaarte van 36. dikke gersten graantjes haalde. Volgens de Plakkaaten van de Engelsche en Schotsche Koningen moest een sterling 32. dikke terwengraantjes weegen: en in het Plakkaat van Edewart I, zoo wel als by den gemelden *Hocsemius*, staat dat 'er 20. sterlingen in een once gingen.

En om 'er dit voor de Liefhebbers noch by te voegen; waar dat de naam van sterlingen van daan gekomen zy, daar om word onder de Schryvers met grooten ernst gepleyt: en 't is niet onwaarschijnlijk, ja word by sommigen voor zeker gehouden, dat sterling oorspronkelijk een Duytsche naam is; en niet anders is als een verkorting van Oosterling, en datmen daarom zoo dikwils *Esterling* gespelt vindt in de plaatze van sterling. Eenige Oosterlingen, zeggen zy, dat is Duytschers uyt het oostersche Saxen, naar Denemarken toe gelegen, in Engeland aangekomen zijnde, hebben daar de kunst van zilver te zuiveren en te munten ingevoert: en daarom zou dat gezuiverde en gemunte zilver oosterlings geld of oosterlingen, en by verkortinge sterlingen, genoemt zijn geweest. Andere meenen dat de Normannen in Engeland overgescheept zijnde, en 't zelve verovert hebbende, de ingezetenen, als uyt de oude Sassen en uyt de Oostersche volkeren van Hoogduytsland gesprooten, niet anders plagten te noemen als Oosterlingen: welken naam zy ook toegepast zouden hebben aan 't Engel-

* Johan. Hocsem. in Adolpho a Marca Episc. Leodiensi c. 18.

sche

sche geld. *a Spelmannus*, *b Cambdenus*, *c Iac. Waraeus*, *Carolus du Fresne d*, dewelke zich voor dit gevoelen verklaaren; hebben zekerlijk achtbaarheits genoeg om het ten minste waarschijnlijk te maaken. *Buchananus e*, die den naam gaarne zoude afleiden van het oude kasteel Starlin of Striveling, heeft gene bewijzen dat daar oyt geld is geslagen. *f Lindwodus*, en *Polydorus* * *Virgilius* dewelke half zouden gissen dat de Spreeuwen, op zijn Engelsch Starling genoemd, den naam aan de Starlingen gegeven hebben, hebben geen ander bewys, als dat zy op het geld door S. *Eduardus* geslagen gevonden hebben vier vogeltjes, staande aan de vier zijden van het kruys, 't welke op S. *Eduardus* geld gestempelt is. Maar dat die vogels Spreeuwen zijn, daar slaan zy maar naar: en zy gelijken, volgens *du Fresne*, al zoo wel naar Duyven als naar Spreeuwen. En daarenboven is 'er geen Engelsch geld, van wat ander Koning dat het zy, daar oyt vogelen op geslagen zijn geweest. Ik wil wel bekennen dat het gevoelen van *Watsius g* my als zeer waarschijnlijk, ja als het waarschijnlijkste van allen, en gansch natuurlijk en ongedrongen voorkomt. Hy getuigt dan dat starre op zijn Engelsch het zelfde te zeggen is, 't welke starre of sterre in onze taal betekent: en dat 'er doorgaans op 't oude Engelsche geld een starre geslagen staat. En hier doet niet tegen dat de Fransche Schryvers, en eenige weinige die de Fransche Schryvers daar in nagevolgt hebben, doorgaans *esterlingues* en op zijn Latynsch *esterlingi* schryven. Doen de Franschen dat niet in ontelbaare woorden; ik wil zeggen dat zy daar en *es* of iet diergelijks voor aan lappen? Zoo hebben zy van *Stephanus*, *Estienne*; van *scabellum*, *escabeau*; van *scalae*, *escalade*; van onzen *schelling*, *escalin*; van de *Schelde*, *Escaut*; van *slaaf*, *esclave* gemaakt; enz.

Wat nu de marken aangaat, want daar word van 50. marken gesproken; het is bekent dat mark voor

a Spelmann. in Lexico.
b Cambdenus in Scotia.
c Waraeus Antiq. Hibern. c. 25.
d In Glossar. Latino
e Buchan. de reb. Scoticis.
f Lindwod. ad Provinc. Cantuar. Eccles. lib. 3. tit. 13.
* Polyd. Virgil. in Henrico 3. *g* Watsius in Lexico.

een

een half pond of voor 8. oncen word genomen. Maar des niet tegenstaande was 'er noch onderscheit in 't gewigt tusschen marken en marken. Daar waren Fransche, Engelsche, Duytsche, Spaansche, Slavonissche, en meer andere marken. En dan waren sommige marken, by voorbeeld de Fransche, noch verdeelt in *h* 4. soorten, altemaal in gewigt van malkander verschillende. Maar die van Troyen was wel de gemeenste, en wierd in de koopmaanschap meest overal, zelfs in Duytsland, Spanje, Engeland, Nederland, en in de vordere landen van gansch Europa, gebruikt.

2. Hier ziet men wederom hoe dat de gene, die de kerken ergens in beledigden, in den ban gedaan wierden. Men zou misschien denken dat 'er wel menschen waren die zich aan die bannen, 't zy datze rechtvaardig of onrechtvaardig waren, weinig bekreunden. En zekerlijk zijn 'er zulke menschen geweest. Maar daar is ook, zoo veel als doenlijk was, voor gezorgt. Staat *i* dan te weeten dat de kerkelijke Rechters, op dat de veroordeelde persoonen de kerkelijke uytspraaken des te vaardiger zouden gehoorzaamen, en om hen tot die gehoorzaamheit te dwingen, gewoon waren dezelve uytspraaken te besluiten met een banvonnis tegen de ongehoorzaamen. En deze ban was van zodanige kracht, of wierd 'er althans voor gehouden, dat de genen, die daar in vervielen, gehouden waren binnen 't jaar ontslaging te verzoeken, en de middelen aantewenden om die ontslaging te verdienen. Waren zy 'er te hoogmoedig toe, of kreunden zy zich aan gene bannen en kerkelijke straffen, dan nam de geestelijke Rechter zijnen toevlugt tot den wereldschen Rechter; dewelke dan alle de goederen, zoo roerende als onroerende, van zoo eenen banneling aantaste. Hier over is zelf eene ordonantzie gemaakt door den H. *Lodewijk* Koning van Vrankrijk; dewelke naderhand ook bevestigt is door *Philips*, sint *Lodewijks* zoon. Evenwel moet S *Lodewijk* die hardigheit niet altijd goedgekeurt hebben. De Bisschoppen, gelijk *Joinville* in zijn leven verhaalt, quamen hem eens vertoonen dat het gedaan was met het Katolijke geloof

h Le marc de Troyes; le marc de Limoges: le marc de Tours: le marc de la Rochelle. Zie *Du Cange* Gloss. Latino.
i Zie Mich. Roussel Histor. Jurisdict. Pontif. lib. 6. c. 6.

zoo hy hun de hand niet en leende; dat sommige menschen naar geen ban en vraagden; en de kerkelijke Rechters maar achter aan lieten loopen; enz. En vervolgens verzochten zy dat de genen, die een jaar lang in den ban hadden blyven steeken, zonder eens naar voldoening of ontbinding om te zien, door de wereldsche Rechters mogten gedwongen worden om zich met de Kerke te verzoenen, en haar by gevolg voldoening te geven. De Koning gaf hun tot antwoord, hy had daar niet tegen; mits dat die wereldsche Rechters dan bevoegt zouden zijn om kennis te nemen over de rechtmaatigheit of onrechtmaatigheit van 't banvonnis. Als dit den Bisschoppen niet behaagde, als niet willende gedoogen dat de wereldsche Rechters zich in hunne zaaken zouden steeken, antwoorde de Koning wederom; zoo zal ik uw verzoek ook niet bewilligen. Heugt het ul. niet dat de Bisschop van Britanje den Graaf N. zeven jaaren lang in den ban heeft gehouden; en dat dezelve Graaf, om dat het een onrechtvaardige ban was, eindelijk van den Paus is ontslagen? Had ik dien Graaf gedwongen om genade by den Bisschop te zoeken, dan had hy alles moeten doen 't geen de Bisschop tegen alle recht en reden vereischte. Maar uyt de ordonantzie van den zelven *Lodewijk*, en uyt die van zijnen zoon *Philips*, ziet men evenwel dat die middelen in 't werk zijn gestelt: waarschijnlijk om dat de wereldsche menschen het al te bont maakten; en de geestelijken, waar zy maar konden, beledigden: Want hier van zal men ook meer als genoegzaame blyken in de Historien vinden. *Iliacos intra muros peccatur & extra.*

k De onmaatige strengheit der geestelijken ging noch vorder: en om zoo eenen banneling op allerhande wyze, en op het allerkrachtigste tot voldoening te dwingen. was 't hem niet geoorloft te pleyten of voor de Rechtbank te verschijnen. Hy wierd gehonden voor een dood mensch: hy had in gene rechtbanken te doen. Daarenboven zoude hy de anderen, zoo de Bisschoppen voorgaven, door zijnen ommegang besmet hebben. Maar in Vrankrijk, en elders daar men den Geestelijken den toom zoo niet en vierde, moest deze uytvlugte in 't aangaan van het rechtsgeding be-

k Mich. Roussel, ibid.

wezen worden. Dat meer is, die een gansch jaar in den ban gebleeven was, zonder zich aan ban of ontbindinge te kreunen, wierd voor den Bisschop gedagvaart, als verdagt van ketterye. De Koningen zelf hebben den Bisschoppen somwylen de hand hier in geleent: *Macbabeus* Koning van Schotland maakte eene ordonantzie, zoo als *l Hector Boethius* verhaalt, dat zoo een, die in den ban gedaan zijnde een gansch jaar daar in was blyven steeken, zonder eens naar ontbinding te taalen, gehouden zou worden voor een vyand van het Rijk: en die het zoo twee jaaren lang uytharde, alle zijne goederen zoude verbeuren. Ja volgens het verhaal van *Nicolaus n Harpsfeldius* was 'er een gewoonte by de Engelschen, van den genen, die 40. dagen in den ban was blyven steeken, gevangen te neemen en in den kerker op te sluiten. *o* De Baronnen, die den ban 40. dagen veracht hadden, dat is die zich aan gene ontbindinge en voldoeninge gelegen hadden laaten leggen, wierden alzoo weinig verschoont als gemeene menschen. Hunne onderdaanen wierden van hunne gehoorzaamheit ontslagen: hunne landen onder een algemeen interdikt geleit; hunne leenen vervielen aan den Leenheer: enz. Maar hoe verre dat de geestelijken het ook zochten, en wat voor ordonantzien dat ze van de Koningen wisten te verkrygen, zoo wierdenze evenwel noch al dikwils te leur gestelt. De eene wist een brief van den Koning te verkrygen, waar by den Bisschop bevolen wierd den banneling, mits borgtocht stellende, voor dat hy voldoening gegeeven had, te ontbinden. Dan had de Bisschop het naloopen naar de borgen. De landbouwers, in den ban gedaan zijnde, beriepen zich op hunne voorrechten, dat ze buiten hunne parochie niet mogten gedaagt worden; en stremden aldus het vervolgen van de geestelijkheit. Wierd de Koning aangesproken, om de halsterrigen te doen vatten, die bevestigden de gemelde voorrechten: en zeiden dat het geen gebruyk en was zoodanige bevelen te geeven.

l Hector Boeth. lib. 12. Hist. Scot.
n Nic. Harpsfeld Hist. Anglic. ad sec. 13. cap. 9.
o Harpsfeld. ibid.
Bracton lib 5. de Except. c. 23. §. 3. 4. &c. Guil. Prynnæus in Libertat. Anglicist. 2. p. 358. & 410.

Wierd

Wierd'er evenwel zoo een bevel door de Bisschoppen verkreegen; dan zeide zoo een persoon, dat hy onder dien Bisschop niet behoorde. Kon hy dat niet goed maaken, had hy maar te zeggen dat hy zich voor hooger rechtbank beroepen had: en of de Bisschop, of geestelijke Rechter, dat ontkende; de misdaadige wierd beter gelooft als de Bisschop. Was 'er geen bewimpelen aan, en moest zoo een banneling gekerkert worden; dan had hy daar dikwils zoo veel vryheits als't hem luste, zelfs om opentlijk door de stad en langs de straaten te gaan wandelen. Maar men kan wel denken dat de geestelijken het altijd zoo quaad niet gehad en hebben: en men zoude het door veele voorbeelden konnen bewyzen.

p In Spanje is het noch tegenwoordig eene wet, of althans is zy 'er noch geweest in 't begin der 17. eeuwe, dat iemand die 30. dagen in den ban blyft leggen, in eene boete van 30. *maraveden* geslagen word: blyft hy 'er 6. maanden in leggen, zoo moet hy ses duizend *maraveden*, voor een boete betaalen. Maar dit geeft den Geestelijken gene gelegendheit om iemand te verdrukken: q want die zich zuiver kent, en den ban niet meent verdient te hebben, kan zich beroepen op de koninklijke Rechters. By de r Duytschers is het een vaste wet dat de ban der ziele het lichaam niet kan deeren: dat niemand, al is hy noch zoo rechtvaardig in den ban geslagen, daarom in zijne tijdelijke dingen niet moet lyden, enz. In 't kort gezeit, de menschelijke begeerlijkheit kan door gene wetten genoeg beteugelt worden. Liet men de Geestelijkheit begaan, dan waren 'er genoeg, de goeden niet te na gesproken, die de wereldschen drukten, en door hunne al te groote magt alles naar zich trokken. Wierden hun de handen te veel gebonden; of wierd 'er op hunne klagten niet gepast, en de roofgierigheit van geldzuchtige menschen niet gekastijdt; dan wierd 'er van alle kanten aan de kerkelijke goederen geplukt en getarnt: en 't gene den Geestelijken afhandig wierd gemaakt, wierd aangezien voor winst.

p Roussel. Hist. Pontif. Jurisd. lib. 6. c. 6. Guttieres lib. Canonicar quæst. c. 11.

q Covarruv. tit. de Eccles. negotii apud seculares examine.

r Specul. Saxon. lib. 3. art. 63.

KEDICHEM.

By verkozting Kekum / is ook een dorp in 't land van Arkel; 't welke / zoo wel als de Parochykerk / door dezelve Heeren van Arkel is gebouwt. Het Pastoors-ampt wierd door de Heeren van Arkel begeeven: de instelling / gelyk in de meeste plaatzen van 't land van Arkel / geschiede door den Proost van Aarnhem. Dit Pastoors-ampt / de lasten daar onder begreepen / had in 't jaar 1514. veertig gulden aan inkomsten: koomende uyt 10. mergen lands die de pastorye toebehoorden. Noch had de pastory een Pastoors-huys / 't welke tweemaal is afgebrandt. In 't gemelde jaar 1514. was alhier Pastoor Kedichem, Heeren van Kedichem. Parochi-kerk, enz.

Heer Maarten Gysberts van Bommel. Pastoor.

Het kosters-ampt / als niet opbrengende / wierd door de dorpelingen vergeven.

HELLU.

Hellu is waarschynlyk het zelfde dorp met Hokelhem / daar we reeds van gewaagt hebben: en is een parochie in 't land van Arkel. Parochi-kerk te Hellu. Als 'er tusschen Jan / Heer van Arkel / van Pierlepont / en van Mechelen / aan de eene zyde / en Otto Heer van Asperen / van Vorst / en van Keppel aan de andere zyde / verschil ontstaan was over de begeeving van de pastorye; is de zaak in 't jaar 1412. den 8. van Maart / aldus bemiddelt.

Jan van Arkel, Heer tot Pierlepont, en 's lands van Mechelen; en *Otto* Heer tot Asperen, Vorst, en Keppel, maaken kenlijk dat zy onderling verdragen zijn over 't geschil, noopende de kerk van Helu; te weeten, dat Heer *Geerlak van Gemert*, Priester van de eene, en Heer *Klaas van Tuyl*, Priester, van de andere zyde, dewelke t'hans twistig zijn over de gemelde kerke, elk zijn recht gebruyken zal ter plaatze daar 't behoort: en de een zal van den anderen, noch van deszelfs Heer, vrienden, of medestanders niet te vreezen hebben: maar elk zal zijn recht, 't gene hy van zijne Prelaaten verkreegen heeft, vreedzaamig bezitten; en inzonderheit Heer *Geerlak*, ter tijd toe dat hy met beter recht daar uytgewonnen zy. Een van beide de Priesteren, of Begeevers der Pastorye, aflyvig wordende, of zyn recht, om dat hy het ten einde toe niet vervolgen mag, opgeevende, zoo mag een van beide de Heeren, wiens beurt het is, het aan een ander geeven, behoudens het recht der andere partye. En elk belooft zijnen Priester daar in te houden. Gegeven te Zaltsbommel, in 't jaar 1412. op den 8. van Louwmaant.

GELLIKOM,

Gellikom. Is een dorp en heerlijkheit in 't zelve land van Arkel: en is in 't jaar 1140. gesticht door Johan Heer van Arkel.*

* Kemp p. 176.

TIE-

TIELERWAERT.

Tielerwaart is voor 't grootste gedeelte gelegen tusschen de Lingen en de Waal; zijnde aldus genoemt naar de hoofdstad Tiel / en de Waert; 't welke een eylandje betekent. Het behoort onder 't Geldersch gebied: Doch de Hollanders bezitten 'er een kleyn gedeelte van; ter plaatze daar de voornoemde stroomen zich t' zamen voegen. Tieler-waert.

BUREN,

In 't oude Graafschap van Teysterbant / als op een driesprong tusschen Tiel / Wijk / en Kuylenburg / dicht aan het riviertje Molengraft gelegen / heeft van ouds zijne eygene Heeren gehad; dewelke daarom de Heeren van Buren genoemt wierden / en by [1] Slichtenhorst opgeteld staan. Buren waar gelegen.

Uyt deze Heeren van Buren was afkomstig Johan van Buren; dewelke in een handschrift van S. Mariaas kerke te Utrecht aangetekent staat als Proost van gemelde Mariaas kerke: en van wien wy beneden noch meer te zeggen zullen hebben.

Buren is 't jaar 1502. door Maximiliaan I. opgerecht tot een Graafschap: en is door het trouwen gekomen in het geslagt der Heeren van Egmond. De Heeren van Egmond hebben het insgelijks door trouwen overgebragt in de familie van de Oostenrijkers. Het heeft een schoone Burgt / dewelke met drie torens en vier grachten is voorzien.

[1] Slichtenhorst Geldersche geschied. 1. Boek 5. zijdje.

Daar worden twee jaarmarkten gehouden; de eerste op maandag na beloken Paasschen; de andere op S. Lamberts dag: waar uyt men zoude mogen gissen dat S. Lambert de Schutheylig der Parochikerke is geweest. Binnen dezelve kerk was een altijddurende vikary gesticht aan S. Annaas outaar.

Nonne klooster.

Daar was een Nonnekklooster / 't welke S. Barbaraas-huys genoemt werd / en naar den derden Regel van S. Franciscus leefde. Het heeft volgens N. onder 't Utrechtsche kapittel gestaan.

Grietje Gerrits, zeer jong in dit klooster gegaan zijnde / was genoegzaam gedwongen geweest tot het doen van haare geloften. Zoo is zy dan in 't jaar 1523. daar van ontslagen door toedoen van Willem Enkevoirt Bisschop van Utrecht; dewelke zijn verblijf op dien tijd te Romen hield. Het verhaal van deze zaake / zoo als het hier volgt / hebben wy uyt zijne ongedrukte brieven getrokken:

Grietje Gerrits is omtrent het negende jaar van haar ouderdom getreeden in het Huys ofte klooster van de derde Order van S. *Franciscus*, in de stad Buren, onder het Bisdom van Utrecht; en heeft daar de kleeding, die de zusters van dat Huys ofte klooster doorgaans draagen, aangenomen. Daar op heeft zy, omtrent dertien jaaren oud zijnde, de geloften, zoo als ze door dezelve zusters gedaan worden, naar het voorschrift van den Regel ook gedaan. Doch daar toe is zy gedwongen door geweld, ofte door een vreze, waar door een kloekhartig vrouwmensch van diergelijke jaaren aangedaan kan worden: zonder dat ze nochtans het voorneemen of de meening had van zich daar door aan diergelijke

ke Order ofte kloosterleven, 't zy in 't algemeen 't zy in 't byzonder, te verbinden. Maar zoo ras als de voornoemde geweldpleeging en vrees ophielden, en als zy 'er de gelegendheit toe had, heeft zy het gemelde Huys ofte klooster verlaaten, of heeft 'er op toegeleit om het te verlaaten. Echter zouden sommige eenvoudige en in de Rechten onkundige menschen, of die *Grietje Gerrits* voornoemd ongenegen waren, misschien voorgeven dat zy uyt hoofde van het boven verhaalde aan de gemelde Order ofte het kloosterleven verbonden is; en dat het haar bygevolg niet vry en staat, weder naar de wereld te keeren. En om de monden van zodanige menschen te stoppen, heeft *Grietje Gerrits* voornoemd een smeekschrift doen inleveren aan den Roomschen stoel, om haar daar in genadiglijk te hulp bieden. Hierom is het dat de groote (1) *Penitenciarius* des Roomschen stoels den Bisschop van Utrecht, of deszelfs Algemeenen Vikaris, gemagtigt heeft om de waarheit dezer zaake te onderzoeken. En de zaak waar bevonden zijnde, verklaart hy dat *Grietje* voornoemd, uyt hoofde van het bovenstaande, geensins aan de gemelde Order ofte het kloosterleven verbonden is: maar dat zy, niet tegenstaande het boven verhaalde, vry en zonder zich te bezondigen weder naar de wereld mag keeren; dat zy daar in, als een wereldsche vrouw, vry mag blyven; en zodanig huwelijk als 't haar belieft, mits dat het haar anders van rechtswege niet verboden zy, mag aangaan; en als zy het aangegaan heeft, daar in op dezelve wyze mag blyven leeven. Vorders is dit onderzoek en deze verklaaring uytgevoert door *Willem van Enkevoirt*, Kardinaal onder den tytel van SS. *Jo-*

annes en *Paulus*, Bisschop van Tortose en van Utrecht, in 't jaar 1532.

Kommandeurschap van de Ridderen van Maltha.

Te Buren is een Kommandeurschap geweest van de Malteesche Ridderen, staande onder de Balye of het Landkommandeurschap van Utrecht.

De stad, en het omleggende land onder de stad behoorende, word in 't geestelijke bedient door een Jesuyt.

Doorluchtige mannen van Buren.

Onder de vermaarde mannen van Buren moeten gerekent worden

a Warner, dewelke omtrent het jaar 1400. Kommandeur van de Duitsche Order te Tiel is geweest, zoo als wy onder Tiel noch zullen aanmerken.

b Johan van Buren was in 't jaar 1427. Proost van Aken; en heeft in 't jaar 1455. ook gestaan naar het Bisdom van Utrecht. Hy is te Kuilenburg uyt de wereld gescheiden.

Judocus Lommius heeft de Geneeskunde geoeffent te Brussel; en heeft aan den Raad der stad opgedragen zijn Boek van Geneeskundige Opmerkingen. Ook heeft hy Aantekeningen gemaakt over het Boek van Celsus, van het bewaaren der gezondheit. De kennis der Grieksche taale is hem volgens de getuigenis van c *Miræus* zeer dienstig geweest: welke taal, hoewel in alle soort van wetenschappen wel te pas koomende, nochtans nootzakelijker is voor eenen Geneesheer; om dat we die kunst voornamentlijk van de Grieken ontvangen hebben. (2)

a Pontan. lib. 1. Hist. Gelr. p. 40.
b Slichtenhorst 1. Boek p. 5. W. Heda p. 288.
c Miræus in Elog. Belg. p. 101.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Het ampt van den grooten Penitentiaris is na de tyden van *Willem Enkevoirt* te Romen merkelijk verandert. Om dit te verstaan dient 'er een woord of twee van de Roomsche Penitenciarissen gesproken. De Bisschoppen hebben al van ouds een Penitenciaris of Opperbiechtvader gehad; tot wien de zondaaren, dewelke zeer zwaare zonden op 't hart hadden zitten, hunne toevlugt konden neemen als tot den Bisschop zelf: en by wien de mindere Biechtvaders ook, als hun zoodanige zonden in de Biecht voorquamen, te rade konden gaan. Zoo eenen *Penitenciarius* hebben de Pauzen ook gehad. Dewyl nu de ontbindingen van verscheide zwaare zonden, en van kerkelijke strafvonnissen, het dispenseeren in de kloosterlijke geloften en * inde onbequaamheden tot den kerkelijken staat, het wegneemen van deze en gene beletzelen des huwelijks, en diergelijke zaaken meer, mettertyd vervallen zijn aan den Roomschen stoel, en de Pauzen vervolgens den tijd noch de lust niet en hadden om dat alles aftevaardigen, hebben zy alle die zaaken in de handen van den Penitenciaris gestelt. En dat hebben zy zoo wel omtrent de uytwendige als inwendige vierschaar gedaan: zoodanig dat meest alle de zaaken, dewelke t'hans door de Datary en de Sekretary der Brevetten afgevaardigt worden, toen afgevaardigt wierden door de Penitenciary: dat is door de vierschaar en de vergadering der Penitenciarissen. Want nadien 'er te mets al meer en meer zaaken aan de Penitenciary vervielen, en 'er zulk een drom van bezigheden opquam, dat het geen een mans werk en was, zijn 'er meer Penitenciarissen onder eenen Opper-penitenciaris aangestelt. De magt van deze Penitenciarye heeft eerst eenen knak gekreegen onder *Pius* IV *b*; " Want „bemerkende dat 'er in dat ampt, van 't welke, ge„lijk hy spreekt, de verbetering der zeden en de za„ligheit voornamentlijk afhangen, verscheide en veel-

a Uyt den Heer van Espen juris Canon. part. 1. tit. 23. c. 2.
* *irregularitates.*
b In Bulla in sublimi; 53. in Bullar. R.

„vuldige misbruiken geslopen waren, heeft hy de „magt van den Penitenciaris en van deszels Officia„len in verscheide zaaken besnoeit en vernietigt. *Pius* V. *c* ging noch vorder: hy gaf eene gansch andere gedaante aan de Penitenciary, en bepaalde haare magt en bedieningen tot die zaaken, dewelke de zaligheit der zielen raaken. Behalven den Grooten- of Opper-penitenciaris, gelijk gezegt is, zijn 'er noch Onder-penitenciarissen, dewelke uyt allerhande Orders zijn genomen, en ieder hunne kerken hebben. In de Lateraansche kerke zitten zulke Penitenciarissen van de order der strenge Minnebroederen. In de Vatikaansche kerke zit 'er een uyt de Maatschappye van *Jesus*. In de kerke van *Maria Major* zitten Penitenciarissen van S. *Dominicus* order. Alle die Penitenciarissen hebben de magt om van eenige zonden, welkers vergeeving de Paus aan zich gehouden heeft, te ontbinden: en tot een teken van zodanige magt, hebben zy een roede in de hand: waar mede zy de Biechtelingen ook aanraaken. Dan zijn 'er noch andere Officieren van deze Penitenciarye, dewelke dezelve by wijze van een vierschaar bestieren; de smeekschriften over de verzochte ontbindingen en dispenzaatzien onderzoeken enz. Doch staat te letten dat de gemelde Onderpenitenciarissen gene volstrekte magt en hebben om allerhande ontbindingen en dispensaatsien te verleenen: zy moeten, in veele voorvallen, hunnen toevlugt neemen tot den Grooten Penitenciaris. Zelf is de magt van den Grooten Penitenciaris niet onbepaalt: maar hy moet in sommige gevallen te raade gaan by den Paus, en grooter magt van hem ontvangen.

2. Hier mag ook wel eene plaats gegunt worden aan den beruchten *Obertus Ghisanius* of *Hubert van Giffen*; dewelke in de geschaafde wetenschappen, en in de wereldlijke Rechten, een onsterfelijken naam heeft verdient. Behalven dat hy de Filosofy te Straatsburg, en de Rechten te Altorf eenigen tijd heeft voorgelezen; is hy eindelijk te Ingolstad tot Hoogleeraar in de Rechten aangenomen: en heeft dat ampt, na dat hy de kettery eerst afgesworen had, 15. jaaren lang bekleedt. *Quensted* telt hem onder de vermaardste

c In Bulla in omnibus; 83. in Bullar. R.

Voor-

Voorzitters van zijnen tijd: ja *d Scioppius* durft hem wel den vryburg der Rechten, de zon van Hoogduytsland, en elders den *e* Prins van alle de Rechtsgeleerden die in onze tijden geleeft hebben, noemen. *f Jos. Scaliger*, die doorgaans niet pryzen kon, en *g Thuanus*, spreeken met geen minder lof van *Giffanius*. Ik weet wel dat de bekende *h Lambinus*, ja onze *i Donza* zelf, hem lustig door gehaalt hebben. Maar wat geleerde is 'er oit vry geweest tegen de schouten van andere geleerden?

d Sciopp. 4. vol. p. 93.
e Sciopp. in Priap. p. 2.
f Jos. Scaliger comm. in Copam. item in Scaligerianis.
g Hist. nostr. Temp. &c.
h Lambinus apud Teissier Eloges des Hommes sçavans.
i Apud Thomas. de plagio.

BOSICHEM,

Of / gelijk men door de wandeling spreekt / Beusichem, is een oud en zeer aanzienlijk dorp in 't Graafschap van Buren; en heeft een jaarlijksche paarde-markt / dewelke drie dagen voor het feest van S. Jan den Dooper word gehouden. (1) Beusichem.

a Men leest in onze historien dat Dideryk, Gerbrands zoon / de kerk van (2) Bosichem hertimmert / en naast de kerk een kasteel getimmert heeft in 't jaar 954. en dat hy in 't zelve jaar gestorven zijnde / met zijne vrouw in dezelve kerke is begraven. Oud kasteel aldaar;

b S. Barbaraas kerk te Kuilenburg stond van ouds onder de Parochikerke van Bozichem; aan dewelke zy eerst ontrokken is door Johan III, dewelke gestorven is in 't jaar 1240. De- en moederkerk.

a Slichtenhorst 1. Boek op het 53. zydje.
b Ibid.

ze Parochie is naderhand vereenigt of ingelijft in S. Pieters kerke te Utrecht.

Volgens een brief van Bisschop Andreas, uytgegeven in 't jaar 1131 / heeft onder de Parochikerke van Bosichem behoort Hoge[c]; 't welke volgens de spreekwijze van dien tijd een outaar wierd genoemt: dat is / een kerkje voor weinige huysgezinnen; dewelke als een soort van een huyspriester hadden / om dat kerkje te bedienen; en die daarom Altarist wierd genoemt.

In den zelven brief word ook gewag gemaakt van Geschoren; 't welke volgens Menso[d] Alting ook zoo een outaar of kerkje was / en onder de kerk van Bosichem behoorde.

Patroon. De kerk van Bosichem was ingewydt op den naam van S. Jan den Dooper.

De oudheit dezer parochkerke / het recht dat de Bisschoppen van Utrecht over de zelve gehad hebben / hoe Andreas Bisschop van Utrecht het zelve recht over de parochkerk van Bosichem / en over twee andere naburige kerkjes / overgegeeven heeft aan den Proost en het Kapittel van S. Jans kerke te Utrecht; dit alles / zeg ik / blijkt uyt eenen open-brief van gemelden Bisschop Andreas, dewelke nooit gedrukt is geweest / en getrokken is uyt een geschreeven boek van S. Jans kerke.

In den name des Vaders, en des Zoons, en des H. Geests. Het zy aan alle geloovigen, zoo tegenwoordige als toekoomende, bekend dat ik *Andreas*, zeer geringe Bisschop der kerke van Utrecht, als middelaar tusschen *Hermannus* Proost van S. *Jans* kerke te Utrecht en de Kanonnikken der zelve kerke, en de liefde ook voor middelaresse gebruikende, de kerk en de hoeve te Bozinghem uyt hande van den Proost ontvangen heb;

c Alting p. 90. d Alting p. 70.

en op zijn verzoek en toestemminge die beidegaâr, met al het eigen goed dat daar toebehoort, waar het ook gelegen zy, uytgezonderd nochtans de leengoederen der twee vrye persoonen *Amelryk* en *Gyselbert*, en de leengoederen der vier dienstbaare persoonen, *Butger*, *Adalbert*, *Aarnout*, en *Goossen*, met dezelfde vryheit van rechtspleeginge, dewelke hy en zijne voorzaaten tot den huidigen dag toe gebruikt hebben, aan de gemelde Kanonnikken tot eene vermeerdering van hunne prebenden, voor de zaligheit mijner zielen godvruchtiglijk in *Christus* gegeven hebbe. Daar tegen heb ik de tienden van de twee outaaren op de *Hoge* en op *Gescboren* van de gemelde Kanonnikken ontvangen; en heb dezelve aan den Prooft ten zijnen gebruike overgegeven; zoo nochtans dat hy die van de gemelde kerke niet hebbe te vervreemden; of haar door iemand in haar gebruik belette: maar dat hy, als een voorzigtig bewindhebber, zoo wel voor deze als voor de andere goederen der zelve kerke behoorlijke zorg draage. Ter bevestiginge dezer zake heb ik dezen brief doen opstellen, en heb den zelven met het merk van mijn zegel getekent. En zoo iemand goddelooslijk mogt bestaan iets tegen het zelve te onderneemen; die moet door het zwaard van den kerkban vergaan. Dit is gedaan in 't jaar van 's Heeren Menschwordinge 1131, in de negende indiktie, in 't zevende jaar der regeeringe van Koning *Lotharis*, in 't vierde jaar des Bisschopdoms van Heer *Andreas*, zeer geringen Bisschop der Utrechtsche kerke. Hier over hebben uyt S. *Maartens* kerke als getuigen gestaan, *Hadbert* Prooft; *Lutbert* Deken; *Simon* de zoon des Graven van Holland; *Werner* Prooft van Berche; *Koenraad*, *Hendrik*, *Adelaard*. Van wegen Oudmunster zijn 'er de volgende getuigen tegenwoordig geweest, *Wichard* de Deken; *Blitber*, *Simon*, *Winemaar*: van wegen S. *Pieters* kerke, *Lutbert* de Deken; *Dideryk Freso*, *Rodolf Albero*, *Altet*, *Everaard*, *Odolf*: van wegen S. *Mariaas* kerke; *Aarnoud* de Deken, *Rodolf Alewyn*.

Geshoren, elders Geschoren genaamd / is volgens e Alting ook een outaar / of een kerkje voor weinige huisgezinnen geweest. Geshoren.

e Notit. Germ. inf. part. 2. p. 70.

Wil-

Willem de tweede / Bisschop van Utrecht / heeft ook zijne mildheit aan den Deken en het Kapittel van S. Jans kerke betoont ; en hun verlof gegeeven om de kerk van Beusichem te verdeelen / en aan bequaame mannen te vergeeven. De brief daar over gemaakt / en dewelke hier volgt / is ook uyt het voornoemde geschreven boek van S. Jans kerke getrokken.

Wy *Willem*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, maaken aan alle de genen, dewelke dezen brief zullen zien, mits dezen bekent, dat wy aan de eerzaame en bescheidene mannen, den Deken en het Kapittel van S. *Jans* kerke te Utrecht, verlof gegeven hebben om de kerk van Bozichem in twee kerkelijke ampten te verdeelen; en dezelve binnen den behoorlijken tijd aan bequaame mannen te vergeeven ; mits dat de begeeving der gemelde kerke, door de onachtzaamheit van den Deken en het Kapittel, niet aan ons vervallen zy ; want in zulk een gevalle neemen wy het recht der begeevinge, door den inhoud dezes, aan ons zelven. Gegeeven in 't jaar 1296, 's woensdaags voor het feest van S. *Pieters* stoel.

Goederen der kerke.

Volgens een oud handschrift heeft de kerk van Beuzichem de volgende goederen bezeten :

De tienden van Haren: de tienden van Enghe: de tienden van Alewangsweert: de tienden van Rijzebossche; de tienden/ tusschen de Tweestegen genaamd ; maar onder de Weert-tienden behooren: de tienden van Nederblok: de groote tienden over het korengewasch: het land in Orsland / 9. mergen groot: noch 12. akkers / 13. mergen groot: Dan noch 73. en een half mergen / op verscheide plaatzen gelegen / en 5. erven.

De

Deze goederen heeft Heer Hubert van Bozichem, Schenker, voor zijn leven van S. Jans kerke aangenomen voor 330. ponden zwarte Tournoizen, een konings groot van Tours op 16. denieren gerekend; of voor de waarde van 't zelve geld: welke somme jaarlijks op de volgende wijze betaalt moest worden: op het feest van den heiligen Andreas 110. ponden; op Palmen-zondag 110. ponden, op het oktaaf van S. Pieters en Paulus martelie 110. ponden. En is dit kontrakt aangegaan in 't jaar 1325.

Uyt hoofde van de tienden, dewelke de Deken en het Kapittel van S. Jans kerke te Bozichem en in 't nabuurige dorp Zelmonde bezaten, wierden zy de Tienden-Heeren genoemt. Dus vinde ik hen genaamd in een oud akkoord van 't jaar 1533; in 't welke onder de goede mannen eerst van allen genoemt word de eerzaame, wyze, en bescheiden Heer, Hendrik van Oirt, Onderpastoor te Beuzichem.

AANTEKENINGEN.

1. In het geslagtboek van de Heeren van Kuilenburg, 't welk wy hier boven ingelast hebben, zal de Leezer aangetekent vinden hoe dat de Heeren van Bozichem gesproten zijn uyt de oude Graven van Teisterbant: hoe dat de heerlijkheit van Bosighem haar begin heeft genomen in 't jaar 767. en hoe dat de Heeren van Kuilenburg uyt de Heeren van Bozighem zijn voortgesproten.

2. Het is waar dat Heer *Dirk* deze kerk met het slot weder opgetimmert heeft: en zulks staat in de *geschreve geslagtrekeninge der Edele Heeren van Kuylenburg* ook aangeteekent: maar daar staat ook aangeteekend, dat *Dirks*, of om de zelfde spellinge te

te volgen, *Dirriks* vader, te weeten Heer *Gerebrand*, het grondwerk van de kerk en van het slot al had geleit.

TRICHT,

Tricht heeft van ouds onder de parochikerke van Malsen behoort.

IS een dorp aan de Lingen, onder het Graafschap van Buren; misschien aldus genaamd, om dat men daar over de rivier plagt gezet te worden.

Tricht, gelyk de volgende brief getuigt, heeft van ouds slechts eene kapel gehad; de welke onder de Parochikerke van Malsen behoorde:

Wy N. Heer van Buren, en *Otto* deszelfs zoon, maaken aan een ieder, die den tegenwoordigen brief zal zien of hooren lezen, mits dezen bekent, dat aangezien het dorp Tricht, onder ons gebied gelegen, tot de parochikerk van Malsen behoort; en de kerk van Malsen in S. *Pieters* kerk te Utrecht ingelyft is, uyt hoofde van welke inlyvinge de begeeving der gemelde kerke, mitsgaders alle de groote en kleine tienden onder de gansche parochikerke van Malsen en het dorp Tricht gelegen, de kerke en het Kapittel van gemelde S. *Pieters* kerke in vollen eigendom toebehooren; dat wy, zeg ik, door den tegenwoordigen brief bekennen, ingevalle het om de byzondere grootte en wydte der gemelde parochikerke van Malsen, of om een andere wettige oorzaak, gebeurde dat Wy, of wat andere persoonen dat het mogten zijn, in het gemelde dorp Tricht, met de toestemminge van den Bisschop van Utrecht, eene kerk of kapél quamen te bouwen en te begiftigen; de begeeving der zelve kerke of kapelle aan de Heeren, den Deken en het Kapittel voornoemd, ten eeuwigen dage zal toebehooren; en dat de Priesters, dewelke daar Mis zullen leezen, zich het minste recht niet zullen mogen aanmatigen op de groote of kleine tienden van het gemelde dorp

dorp Tricht, of op eenige andere goederen aldaar gelegen, dewelke de voornoemde Heeren, den Deken en het Kapittel, althans in vollen eigendom toebehooren. Tot oirkonde dezes hebben wy onze zegels, benevens het zegel van den eerwaardigen man, Mijnheer den Abt van Marienwaart, aan den tegenwoordigen brief doen hangen. En wy *Henricus*, Abt van het klooster Marienwaart voornoemd, hebben op het verzoek van *Allaart* Heer van Buren, en van zijnen zoon *Otto*, ons zegel, ter getuigenisse van het bovenstaande, aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeven in 't jaar des Heere 1315. daags voor den H. Martelaar *Laurentius*.

Naderhand is deze kerk in eene Parochikerk verandert, en met beeter inkomsten voorzien; zoo als in dezen open-brief van Heer Gerard, Deken van S. Pieters kerke te Utrecht, en algemeenen Vikaris van den Utrechtschen Bisschop Guido, uytgedrukt staat. De gemelde kapelle in een parochikerk verandert.

Wy, Deken van S. *Pieters* kerke te Utrecht, en over de stad en het stift van Utrecht Algemeen Vikaris van Heer *Guido*, door Gods genade Bisschop van Utrecht, tegenwoordig uytlandig, maaken by dit geschrift bekend dat wy, om den dienst des Heere te vermeerderen, in de plaatze en uyt krachte van het gezag des Bisschops voornoemd, en met de toestemminge des Kapittels van S. *Pieters* kerke, onze toestemming gegeven hebben, en door den tegenwoordigen brief uyt krachte van ons gezag onze toestemming geeven, tot het stichten van eene kapelle in het dorp Tricht, onder de parochikerke van Malsen: zijnde ons alvorens de lijst der volgende goederen opgegeeven, dewelke de gemelde kapelle voor haar jaarlijksche inkomsten beweezen zijn: Twee hont lands gegeeven door *Dideryk*, en zijne huisvrouw *van Alkemade*; een half mergen lands op Stulweert, gegeeven door *Allert Machteldszoon*; vier hond lands op Bergerswade, gegeeven door *Egben Koenraadsz*: vyf zwarte Toursche schellingen 's jaars, dewelke Paap *Keye* beweezen heeft op twee hond lands op den *breeden weg*: een halve honds lands, onder de hofstede van Heer *Prinsen* gelegen

legen, en gegeeven door *Boncker* en *Aalbert met der Stave*. Vyf en een half hond lands, in 't land van *Floris van Alkemade*, gegeeven door *Allert Keye*: Een hond op den *Borgputte*, gegeeven door *Lysje Godden*: twintig zwarte Toursche schellingen 's jaars ten eeuwigen dage, dewelke *Jan*, *Egbens zoon*, beweezen heeft op een mergen lands gelegen onder de hoeve *Heiligen*: twintig zwarte Toursche schellingen 's jaars ten eeuwigen dage, gegeeven door *Reinout* en *Machteld*, en door hen beweezen op een mergen lands onder de hoeve *Heiligen-boven*: veertig zwarte Toursche schellingen gegeeven door den zoogenoemden *Hake*: vyf zwarte Toursche schellingen 's jaars ten eeuwigen dage, gegeeven door *Allert Voder* * *Kokenen*; en door hem aangeweezen op twee mergen op Bergerswade: vyf zwarte Toursche schellingen 's jaars ten eeuwigen dage, gegeeven door *Foys Koes*, *Aarnouts zoon*, en door hem aangeweezen op een hond lands op den *Perrik*: noch vyf en een halve mergen, van het land der gemeente. En hebben wy de gemelde toestemming op deze wijze gegeeven, dat de begeeving van de gemelde kapelle, zoo dikwils als zy openvallen zal, den Deken en het Kapittel van onze S. *Pieters* kerke zal toebehooren; en dat vermits dezelve kapél en het dorp van Tricht, met alle de akkers, weiden, beemden, en landeryen, het zelve dorp toebehoorende, binnen de paalen van de parochikerke te Malsen geleegen zijn, (welke kerk van Malsen, met alle de tienden derzelve parochikerke en met de rechten tot die kerk behoorende, in onze S. *Pieters* kerk al van ouds ingelijft is geweest,) S. *Pieters* kerke allen moeten toekoomen: dat alle de offergiften, dewelke in de gemelde kapelle geoffert zullen worden, voor de parochikerke van Malsen zullen zijn: dat de Kapellaan der gemelde kapelle, die het dan weezen zal, zich niets uyt de gerechtigheden van de parochikerke van Malsen zal mogen aanmatigen: en in gevalle dezelve kapél namaals tot eene parochikerk opgerecht mogt worden; dat in zulk een gevalle alle de tienden van het dorp Tricht, de groote zoo wel als de kleine, en de kleine zoo wel als de groote, en zoo wel de tegenwoordige als de toekomende, onze S. *Pieters* ker-

* Misschien, Vader van Kokenen.

ke

ke toebehooren zullen; gelijk zy dezelve althans, uyt hoofde van haare oude inlijvinge, toebehooren. Waar op wy van nu af door den tegenwoordigen brief voor het toekoomende verlof geeven, alle het bovenstaande in zijn geheel blyvende, om de goddelijke diensten en de Hoogmissen in de voornoemde kapelle op een draag-outerke, dat daar toe gemaakt zal worden, te verrichten; ter tijd toe dat de kapél, en 't outaar der zelve, betamelijk zullen konnen ingewijdt worden. Waar op wy door het gezag en op den naam van het Kapittel, 't welk ons voor dezen daar toe gemagtigt heeft, de voornoemde kapél, dewelke als gezegt is door ordinaris gezag gesticht en begiftigt is, gegeeven hebben aan Heer *Willem van Tricht, Machtelds zoon*, Priester; dezelve begeeving door dit geschrift bevestigen; hem van wegen en uyt name van onzen Heer den Bisschop . . . . als zijn algemeen Vikaris ten dienste der gemelde kapelle aangenomen hebben, en door den tegenwoordigen brief aanneemen: en hem van nu af, en by voorbaat, verlof in den Heere geeven om de plegtigheden der Missen, en de goddelijke diensten, in de voornoemde kapelle te verrichten. Gegeeven in 't jaar des Heere 1315, op 't oktaaf van Allerheiligen.

ARICHEM.

De stichting-brief van de parochikerk te Erichem, t'hans Arichem, is ook noch in wezen gebleeben. De begeeving van deze parochikerk is door den Bisschop Burchardus, in 't jaar 1105/ geschonken aan het Thezorierschap van S. Mariaas kerke te Utrecht. Stichting van de kerk te Arichem.

SOELMONDE, t'hans SERMONT.

Zijn twee kleyne en geringe dorpen in 't zelve Graafschap van Buren. Zodaanig een dorp is ook Sermont.

EST, t'hans AST of AS.

As.

Daar het kasteel Est staat; zijnde de Stamplaats der familie van Est; waar van wy onder Gorkum gesproken hebben.

BORCHMALSEN.

Borchmalsen.

* Twee dorpen / door de Lingen van een gescheiden / en twee duizent schreeden of wat nader beneden Buren gelegen / draagen den naam van Malsen. Daar is nauwlijks aan te twyfelen of een van beide die dorpen / zoo niet alle beiden / worden in den brief van 't jaar 850. waar in eenige goederen aan Ludgerus, op dat pas Bisschop van Utrecht / geschonken worden / betekent door den naam van Malsna.

In den brief van Otto III, uytgegeven in 't jaar 916 / vindt men den naam Malsne. In een anderen brief van Lotharius II, van 't jaar 1134 / staat Malsum. Het eene dorp is nu bekend onder den naam van Geldermalsen: het andere / eertijds Burgmalsen genaamd / hiet nu Buer-malsen: en is gelegen in het Graafschap van Buren.

Dit Buermalsen / indien we op Kemps zeggen aan mogen gaan / is door Jan van Arkel, Jans zoon / als hy uyt het H. Land over Italie t'huys gekomen was / met meer andere heerlijkheden allereerst gesticht.

De gewaande Marcellinus, een schryver die op verre na van 't grootste gezag niet en is / en zich den naam van S. Marcellinus valschelijk

* Alting p. 120.

aan-

aangematigt heeft/ en die volgens † Bosschaarts ruim voor 200. jaaren geleeft mag hebben/ getuigt in 't leven van S. Suitbertus dat de kerk van Malsen door dezen H. Man is ingewijdt. Hy maakt gewag van zeker mirakel/ 't welke Suitbertus ter gelegendheit van deze kerkwijdinge gedaan zoude hebben: 't welke hy aldus in zijn 12. Hoofdstuk verhaalt.

Op den zelfden tijd als S. *Suitbertus* de kerk van Malsen in 't Graafschap van Teisterbant inwijde, is 't gebeurt dat een edel jongman, met naame *Splinter van Oudegeyn*, de zoon van een groot Heer uyt het groote dorp Wyk, de geheimen van 't Christen geloof en voornamentlijk de daaden van S. *Suitbertus*, van wien hy veel had hooren vertellen, uyt nieuwsgierigheit heeft willen afkijken. Hy was echter noch ongeloovig, en was in onze geloofszaaken onervaren. Zoo is hy dan 's ochtends, omtrent 7. uuren, met drie dienaaren in een schuitje getreeden, om de wijding van de kerke te Malsen te gaan bezigtigen: want Malsen is van Duurstad omtrent eene kleine myl, zuidwaarts op, gelegen. Als hy dan midden in den Rhynstroom was, begon hy onder het vaaren uyt dartelheit wat te speelen en te stoeyen. En terwylen hy op de eene kant van het schuitje zat, en op zijn degen leunde, is zijn eene voet door de gladdigheit van 't schuitje uytgegleden: zoo dat hy achter over uyt het scheepje in 't water is gevallen, en aanstonds te gronde is gegaan. Daar op is *Gunter*, Heer van Oudegeyn, een dapper Ridder, en vader van den verdronken *Splinter*, aanstonds met zijn huisgezin en met zijne vrienden naar den tempel van *Mars* geloopen; en

Mirakel 't welk S. Suidbertus te Malsem in de kerkwydinge gedaan zoude hebben.

† Bosschaarts de primis vet. Frisiæ Apost. dissert.

heeft daar, door het slachten van veelerhande beesten, eene naare offerande aan den grooten Godt *Mars* opgeoffert; op hoope dat zijn eenigste zoon door de goedertierendheit en goddelijke magt van *Mars* weder levend zoude worden.

Doch de tijdrekening van deze kerkwijdinge is niet wel over een te brengen met den tijd, als het dorp eerst gesticht zoude zijn: ten waar men zeggen wilde, dat het dorp door den gemelden Jan van Arkel niet gesticht maar vergroot is geweest.

Wat hier van zy, dit gaat ten minste vast dat S. Suidbertus het Evangelie van Christus in deze plaatzen, ja door gansch Teisterbant, heeft verkundigt.

Deze Suidbertus was een Engelsche Monnik.

Vorders was Suitbertus een Engelsman: en na dat hy eerst in Engeland, en daar na in Jerland, eenigen tijd Monnik was geweest; is hy Abt geworden van het klooster Dacor: 't welke by de rivier Dacor in Komberland gelegen was, en zijnen naam van dezelve rivier had ontleent.

Dit word echter tegengesproken van * J. Baillet: dewelke wel toestaat dat 'er een zekere Suitbertus Abt is geweest van het klooster Dacor: maar beweert dat deze Abt moet onderscheiden worden van den eerstgemelden Suitbertus, en veertig jaaren jonger was als hy. Want de eerste is in Vriesland aangekomen in 't jaar 690: daar de tweede byna de tijdgenoot is geweest van Beda, en verbolgens noch onbequaam was om het Apostels-ampt te bekleeden.

* Vies des Saints 1. de Mars.

Hy is met eenige reisgezellen door den Abt Egbertus naar Vriesland gezonden / om 'er het Evangelie te preeken. Maar onderwyle dat Willebrordus zijne reys naar Romen voortzette / om den Paus Sergius te spreken / [a] hebben de Broeders, dewelke in Vriesland met de verkundiginge van Gods woord bezig warent, *Suitbertus* een man van een zedig gedrag en van een zachtmoedigen aart uyt hun getal verkooren, om tot hun gerief Bisschop gewijdt te worden. Zy hebben hem dan naar Britanje afgevaardigt; alwaar de Hoogwaardigste Bisschop *Wilfridus*, die toenmaals uyt zijn land verdreeven zijnde in 't land van Mercië woonde, hem tot Bisschop heeft gewijdt. Want daar was toen geen Bisschop in het landschap Kent: dewyl de Bisschop *Theodorus* overleden, en deszelfs nazaat *Berchtualdus*, of *Briechtwaldus*, die zijne wijding over zee was gaan haalen, in zijn Bisdom noch niet wedergekeert was.

[b] *Suitbertus* Bisschop geworden, en uyt Britanje wedergekeert, is kort daar op naar Bergland gereist: alwaar hy een goede menigte van de landzaaten door zijne predikaatzien op den weg der waarheit heeft gebragt. Maar vermits de Berglanders niet lang daar na door de oude Sassen t'onder gebragt wierden, zijn de genen die het woord ontvangen hadden, elk zijns weegs, verstrooit. De Bisschop zelf is met eenigen derzelven naar *Pippyn* gereist; dewelke hem, op de voorspraak van zijne vrouw *Slicbiliberide* eene woonplaats heeft aangewezen op zeker eiland van den Rhijn; het welke in hunne taale genoemt wierd *aan den oever*. Hy

a Beda Hist. Gent. Angl. l. 5. c. 12.
b Beda ibid.

Hy sticht een klooster te Keyserswaart.

heeft aldaar een klooster getimmert, het welk zijne erfgenaamen tegenwoordig bezitten *; daar hy, eenigen tijd in groote onthoudinge geleeft hebbende, zijne dagen heeft ge-eindigt.

[c] Dit klooster heeft eene reeks van lange jaaren, en onder verscheidene Abten, den eersten geest en yver van deszelfs Insteller behouden: en is eindlijk in een genootschap van Kanonnikken, of om naar den tegenwoordigen trant te spreeken, in een Kapittel verandert. Deze Abdy heeft gelegendheit gegeven tot het bouwen van de burgt, of het stedeke, Keizerswaart.

Hy sterft aldaar.

[d] Zoo is dan de H. Bisschop Suitbertus, dewelke aan geenen stoel gebonden was, gestorven op den eersten dag van Maart in 't jaar 713. Zijn lichaam is begraven in de Abdye van Keizerswaart, die hy zelf gesticht, en aan dewelke hy de kloosterlijke Regelen voorgeschreeven had. De beschrijving van zijn leven, die valschelijk met den naam van Marcellinus pronkt, is aan malkander geweeven van fabelen en verdichtzelen. Van geen betere stoffe, en ook van geen andere hand, is de brief de-

* In 't eerste is dit zeer gemeen geweest: naderhand is het in een misbruik verandert: zodanig dat de Leeken zich dikwils door geweld, konstenaryen, en andere onbehoorlijke middelen, meester van de goederen der Kerken en Abdyen maakten; en dezelve als volkomene Heeren, of ten minste als vruchtgebruikers, bleeven bezitten. (1)

c J. Mabill. Annal. Benedict. t. 2. lib. 26. §. 54.

d Mabillon, Henschenius en de Schryver der Fransche jaarboeken, stellen zijnen sterfdag op het jaar 714. Doch Pagi, steunende op de jaarboeken van Petavius en van S. Denys, verschuift zijnen sterfdag tot het jaar 717.

welke,

welke/ onder den naam van Ludgerus, zijne kanonizaatzie verhaalt: welke brief niet alleen van Mabillon, maar ook van andere Geleerden/ door onwederspreekelijke bewijzen afgekeurt/ en als een louter verdichtzel verworpen is. e En staat wel te letten dat Weert of Waart aan den Rhijn/ en Weert aan den Wezer/ daar deze rivier den Aller ontvangt/ niet voor eene en dezelfde plaatze genomen moeten worden: en vervolgens dat onze Suitbertus niet genomen moet worden voor Suibertus Bisschop van Weert in Saxenland; die ruim 70. jaaren laater heeft geleeft.

De kanonizaatzi van Suitbertus f, dewelke geschiedt zoude zijn door Leo III, en verhaalt word in den brief van den gewaanden Ludgerus, is een verdichte fabel; dewelke met bondige redenen wederleit is door g Morinus; en daar en boven door Henschenius, Mabillon, Pagi, ook afgekeurt zijnde/ t'hang van ieder een voor een fabel word gehouden.

Radbodus, Bisschop van Utrecht/ heeft eene predikaatzie gedaan over den oudsten Suitbertus: maar behalven het geen 'er uyt Beda by gebragt word/ staat'er niets in/ 't geen tot de historie dient: gelijk ook niet in 't gedicht/ 't welke hy ter eere van den zelven Heilig heeft gemaakt. Beide die stukken zijn in 't licht gegeven door Henschenius, en Papenbrochius. h

Uyt het begin van 't gemelde gedicht zijn de volgende veerzen genomen:

e Mabillon ibid.

f Van de Kanonizaatzie der Heiligen spreeken wy onder de Abdye van Adeweert in de Ommelanden.

g Lib. 10. de administr. Sacram. Pœnit. c. 20.

h Tom. 1. Martii §. 8. p. 84. 85.

Suitbertus, een nieuw licht, ging 't moedig Engeland,
En *Faramundus* Rijk door *Christus* leer bestraalen:
En heeft den standaart daar van 't Heilig kruis geplant.
Hy reisde vol van vuur naar Vrieslands woeste paalen;
Een land dat leedig lag; een schraalen, dorren grond;
Daar noch in 't geestelijk geen spruitzel was gewassen,
Maar dat in korten tijd vol schoone planten stond.
Geen minder vuur dreef hem naar 't oude land der Sassen;
Om ook in dat gewest het nieuw en vruchtbaar zaad
Der goddelijke leer en liefde te doen groeyen.
Daar zagmen het geloof wel haast in vollen staat:
Daar zagmen *Christus* leer zeer schoon en jeugdig bloeyen.

Het koomt ons vreemd voor dat de oude opstelders der Martelaarsboeken, zelfs niet Wandelbertus die naarder aan Waart gewoont heeft, geen het minste gewag van Suitbertus maaken. Dat hy echter al in de tiende eeuwe geviert wierd, blijkt uyt de predikaatzien, en uyt het gedicht, dewelke 't zijner eere door S. Radbodus zijn gemaakt.

Zijn feestdag word gehouden op den eersten dag van Maart.

¹De groote en kleine Tienden van dit Burgmalsen heeft Otto, Heer van Arkel gegeven aan 't Kapittel / 't welke door hem te Gorkum is gesticht.

De parochikerk was volgens een handschrift van S. Pieters kerk in de gemelde kerke ingelijft. Het zelve Kapittel heeft de begeeving van de gemelde parochikerke / onder zekere voorwaarden / overgedaan aan den Abt van Marienwaert: maar over Rodolf, Abt van de voornoemde Abdye / den volgenden brief heeft gemaakt:

De Parochi-kerk.

De begeeving van de Parochikerke te Buurmalsen aan den Abt van Marienwaert overgedaan.

Wy *Rodolf*, door Gods verduldigheit Abt van het gansche konvent van Mariënwaert, begeeren dat aan een ieder, die den tegenwoordigen brief zien zal, bekent zy dat wy het gansche recht van patronaatschap over de kerk van Oppermalsen, met alle de bezitters, erven, en vorder toebehooren, de groote en kleine tiende uytgezonderd, van de eerzaame mannen den Deken en het Kapittel van S. *Pieters* kerke te Utrecht, volgens den inhoud van hunnen brief, ontvangen hebben; en dat zulks geschiedt is op de volgende voorwaarde: dat wy, alle geschil buiten gesloten, van nu af betaalen zullen al wat de Deken en het Kapittel voornoemd omtrent het bovenstaande, omtrent de Synodale rechten, en omtrent alles wat den Aartsdiaken der plaatze toekoomt, gewoon waaren te betaalen. Vorders aangezien tusschen ons en de Bisschoppen op nieuw eene broederschap aangegaan is; zullen wy, ter eeuwiger gedagtenisse van deze broederschap, alle jaaren op het jaargety van den Bisschop *Bernoldus* aan ons konvent tot vertroostinge betaalen een pond. Over dit alles,

¹ Kemp p. 111.

't welk zonder geschil onderhouden moet worden, hebben wy ons zelven en onze nazaaten door den tegenwoordigen brief aan den Deken en het Kapittel voornoemd, en aan hunne nazaaten, ten eeuwigen dage verbonden. Gedaan in 't jaar 1250. op S. *Thomas avond*.

Pastoors. In 't jaar 1520. was hier Pastoor Heer Otto Pik, en in 't jaar 1540. Heer Kamp.

Vikary in dezelve. In dezelfde parochikerke hadden de Heeren van Buuren voor deezen eene Vikary gesticht. Als deze Vikary in 't jaar 1615. open stond, heeft Philippus Rovenius, Aartsbisschop van Utrecht en van Philippen, dezelve, zoo als wy in den origineelen brief gevonden hebben, uyt naame van Balthazar van Buren, gegeven aan den Eerw. Heer Johan van Kuyk, Priester onder het stift van Utrecht; dewelke naderhand Pastoor van S. Jakobs kerke te Utrecht is geworden.

AANTEKENING.

1. Van dit misbruik hebben wy al op eenige plaatzen gesproken; als in onze Aantekeningen op * S. *Willebrordus*, en op S. *Suitbertus*; en op 't 158. zydje van dit tegenwoordige werk. Het zal den Leezer misschien niet onaangenaam zijn, dat wy het alhier door eenige exempelen bevestigen. Voor eerst zien wy dit gebruik vermeldt in de *a* Ordonantien (*Capitularia*) der Fransche Koningen: in de *b* Kerkvergaderinge van Aken: in die van *c* Meaux van 't jaar 845: in de brieven van *d* *Ivo* Bisschop van Chartres, enz. *Karel Martel* word voor den eersten gehouden, die de Kloosters en Abdyen aan wereldsche persoonen, en

a Capitul. Caroli M. lib. 5. c. 18.
b Cap. 3. can. 19.
c Cap. 9. *d* Epist. 181.

zijne

zijne krygs-officieren, te leen heeft gegeven: En dit is de reden dat de kerkelijke Schryvers, gelijk elders ook al gewaagt is, zoo veel van zijne verdoemenisse hebben weeten te vertellen. In eenen brief van Paus *Johannes* e VIII. staat, *dat Keizer* Karel *de Abdy van* S. Augentius *aan zijnen trouwen dienaar te leen beeft gegeven.* f *Isaac*, Graaf van Kameryk, heeft de koninklijke en rijke Abdy van S. *Gaugericus*, met alles wat 'er toebehoorde, van den Koning te leen ontvangen. De Graaf *Adelinus*, zegt *Karel de Kaale* in g zekeren brief, *heeft door onze vergunning het bewind over de Abdy van* SS. Petrus *en* Bavo, *dewelke genoemt word Gent.* Deze leenhouders, gelijk we boven al aangetekent hebben, lieten zich ook Abten noemen. De Koningen zelf, die aan zodanig recht 't zy door erfenisse of andersins gekomen waren, waren met dien naam ook gedient. Koning *Philips* I, Koning *Lodewyk* VI, en in 't gevolg de Hartogen van Orleans voerden ook den tytel van *Abten van* S. Anianus *Abdye te Orleans.* Zoo staat 'er ook in de Kronijk van Tours: *Op dezen tijd is overleden* Hugo, *de hoogmogende Abt van* S. Maartens *kerke*, *en Hartog der Franken: zedert dien tijd hebben de Koningen van Vrankrijk zich laaten noemen Abten en Beschermers van S. Maarten.* Dat kunsje hebben de andere Hartogen en Abten van Vrankrijk nagevolgt. Daarom leestmen doorgaans, zegt h *Du Cange*, dat de Hartogen van Aquitanie zich lieten noemen Abten van S. *Hilarius*: dat de Graven van Anjou Abten van SS. *Lucinius* en *Albinus* genoemt wierden: dat de Graven van Pontieu zich den tytel aanmatigden van Abten van S. *Wlfrannus*, enz. De Ridders en Edelluiden van minderen rang hebben op dezelfde wyze aan de kerkelijke goederen weeten te koomen; en wierden *Abbates Milites* en *Abbates Laici* genoemt. Zodanige *Abbates Laici* zyn 'er ook in Ierland en in 't land van Wallis geweest; dewelke zich meester van de Parochikerken maakten: *Deze kerk*, zegt *Sylvester* i *Giraldus*,

e Epist. 143. Joannis VIII.
f Baldricus lib. 1. Hist. Camerac. c. 70.
g Charta Caroli Calv. anni 864. in Codice piarum Donat. Miræi l. 1. c. 18.
h In Gloss. lat. v. Abbacomes.
i Lib. 2. itiner. Cambr. c. 4.

raldus,

raldus, en verscheide andere in Ierland en in 't land van Wallis, hebben een wereldschen Abt. Want daar was zeker gebruik en quaade gewoonte ingewortelt, dat 'er eenige vermogende mannen der Parochien, als bewindhebbers, of liever als beschermheeren en patroonen der kerken, door de Geestelijkheit aangestelt wierden: dewelke naderhand, als de begeerlijkheit al grooter en grooter wierd, zich den ganschen eigendom aangematigt, en alle de landeryen met de tijdelijke bezittingen, zonder eenige schaamte naar zich getrokken hebben; laatende niet anders aan de Geestelijkheit als de Altaaren, met de Tienden en vervallen. En deze Altaaren zelfs, met de Tienden en vervallen, gaven zy noch aan hunne zoonen en bloedverwanten, die in den kerkelijken staat getreeden waren.

En om 'er noch een woord van de kerken by te voegen; hier over zijn ook dikwils zwaare klagten gevallen: *Nu worden niet alleenlijk de kerkelijke goederen*, zegt [k] *Agobardus*, *maar de kerken zelf zoo wel als de kerkelijke goederen verkocht.* Zoo klaagt 'er *Johannes* [l] *Sarisberiensis* ook over, dat de wereldsche Heeren in Engeland zich meester van de kerken maakten. En niet alleen de wereldsche Heeren, maar zelfs de Monnikken zochten zich somwylen in 't bezit van de Parochikerken te stellen, en zich meester van de inkomsten te maaken. Hier over heeft *Arnulphus* [m] Bisschop van Lisieux zwaare klagten gedaan: *De Monnikken*, zegt hy, *hebben zich dikwils, schoon dat onze kerk zich daar altijd tegen aan kante, zoeken meester te maaken van de Parochikerken en Tienden: dewelke zy door koop, of door andere ongeoorlofde manieren, van de leeke hand poogden te verkrygen. Maar zy zijn daar in altyd belet geweest door de wereldsche magt, enz.*

k De dispens. c. 15. l Epist. 125.
m Ep. 1. inter illas quæ habentur in Spicilegio Dacheriano, tom. 13.

TIEL-

TIEL.

Tiel, in de oude schriften Thyl of Tyl genoemd / en leggende aan de rechter zyde van de Waal / is de hoofd-stad van Tielerwaart. * Tiel, hoe en waar gelegen.

Het word allereerst vermeldt in een open brief van Koning Zwentibolchus, van 't jaar 890. daar het genoemt word een plaats van 't Utrechtsche sticht. In den zelfden brief word aan de kerke van Utrecht vryheit gegeven van den tol / die te Tiel betaalt moest worden: dewelke naderhand / te weeten in 't jaar 1220 / door Frederik II. naar Keizerswaart is overgebragt. Het is eerst in de naastvolgende eeuwe / door een verdrag met den Brabander / onder 't Geldersch gebied gekomen. Otto Henriks zoon, zegt de Heer † Alting, getuigt dat daar een nieuwe steene stad is gebouwt; die hy in 't jaar 950. onder 't gebied van Utrecht heeft gestelt: maar dewelke in jaar 109. door de Normannen afgebrandt zynde / door de Bisschoppen weder opgebouwt / en in 't jaar 1015. met een schoone kerk is verciert. Deszelfs oudheit, en wisselvalligheden.

Van den Keizer Otto, en van de gifte door hem gedaan / spreekt Pontanus in dezer voege: De Keizer *Otto*, op verscheide plaatzen de zege bevochten hebbende, keert weder naar den Rhynstroom: en terwyle dat hy, en de Heer van Gelderland *Godefridus* met hem, eenigen tyd te Nimmegen vertoeft, om zich zelven en de zijnen, die door de voorgaande oorlogen ver-

* De fabel van 't uyterste Thule word van Slichtenhorst, in zijn Toneel van Gelderland, op het 42. zydje, uytgejouwt.
† in German. infer. part. 2. pag. 171.

moeit

moeit en afgemat waren te verquikken, en om verscheide, en daar onder ook geestelijke bezigheden by der hand te vatten; heeft hy aan *Balderius* Bisschop van Utrecht geschonken het klooster in de stad Tiel, met een *steene kerke* aldaar staande (*zoo luydt de open-brief*) en met meer anderen kerken, en alles wat vorder aan dezelve kerken behoorde; als landbouwers, dienstknechten, slaven, bosschen, wateringen, visscheryen, weyen, en andere eigendommen; dewelke de Graven *Walger*, *Radbodus*, en hunne voorouders, aan de gemelde kerke wel eer geschonken hadden.

De open-brief staat geheel aangehaalt by Buchelius, schryvende [a] over Heda; en is getekent den 21. van April/ in 't jaar na de Menschwording des Heere 950. de 7. indictie/ in 't vyftiende jaar der keizerlijke regeeringe van gemelden Otto. Tot oirkonde der zaake had de Kantzelier Bruno, uyt naame van den (1) Opperkapellaan Wigfridus, den brief ondertekent.

Pontanus en [b] Slichtenhorst zijn het spoor hier bijster; als zy het woordje kerke in den gemelden brief stellen in de plaatze van het woordje stad: want daar staat duidelijk te leezen/ lapidea civitate, steene stad; en wy hebben gezien dat 'er Alting ook steene stad heeft gelezen. Het is echter waar/ 't geen [c] Slichtenhorst wel opmerkt/ dat 'er op dien tijd al een kerk

[a] In Hedam p 86.

[b] Toneel van Geld. p. 42.

[c] Ibid.

van S. * Walburgis was gebouwt: want W. Heda schrijft in zijne Utrechtsche *d* Historie dat de kerk van S. Walburg te Tiel even oud is als de kerk van Utrecht.

De Prins en Graaaf *Walger*, dit zijn Hedaas woorden/ Broeder, gelijk de Schryvers verzekeren, van *Dideryk* den eersten Graaf van Holland, had daar eene kerk gesticht; en had 'er geestelijke Maagden, dewelke anders Nonnen genoemt worden, om 'er Gode te dienen, aangestelt. Als deze kerk naderhand vervallen en om verre gesmeeten was; en 'er de geestelijke Maagden van daan genomen waren, is de kerk weer opgetimmert. En toen zijn'er Religieuze mannen, die naar den Regel van S. *Augustinus* of van S. *Isidorus* leeven, en Reguliere Kanonnikken genoemt worden, in haare plaatze gestelt: dewelke Godt dienende aldaar godtvruchtig geleeft hebben tot de tyden van *Adelboldus* toe.

* Het leven van deze H. Maagd, dewelke geviert word op den 1. Mey, en wiens overvoering valt op den 25. February, is al vry wydloopig beschreven door den Monnik *Wolfardus Hasemritanus*, 't welke gevonden word in 't vierde stuk van *Lectiones Antiquæ*; door *Philips* Bisschop van Aichstad, en door meer andere. *Heda* getuigt in het leven van *Adelboldus* dat hy het leven van de heilige *Walburg* beschreven heeft: het welke *Trithemius*, als hy de schriften van *Adelboldus* optelt, schijnt niet geweeten te hebben: en, zoo veel 't ons voorstaat, zijn 'er ook geene andere Schryvers, dewelke van dit leven door *Adelboldus* beschreven gewag maaken. Daar zyn noch tegenwoordig verscheide kerken, zoo in Duytsland als in de Nederlanden, dewelke naar S. *Walburg* (2) zyn genoemd; als by voorbeeld te Antwerpen, te Tiel, te Groningen, te Aarnhem, enz. Zie Bolland. in Actis SS. ad 25. Febr.

d Hist. Ultr. p. 110.

Adel-

Genootschap van Kanonnikken, of Kapittels, daar opgerecht.

Adelboldus, zegt hy ter zelve plaatze, heeft deze kerk, dewelke pas te voren, te weeten in 't jaar 1009, door de Deenen en Zeeschuimers verdelgt was, weder op getimmert en volmaakt; en heeft 'er een genootschap van Kanonnikken aangestelt.

e Doch in 't jaar 1315. op den dag van S. Dionysius en deszelfs gezellen, vallende op den negenden van October, is de kerk van Tiel, (dat is de Kanonnikken) van plaatze verandert. . . . En dit is geschiedt, gelijk de gedenkschriften en akten van de Tielenaars zelf getuigen, om de onuytspreekelijke drukkingen (3) en quellingen, die zy van de burgerye der stad Tiel te lijden hadden. Deze verplaatzing is geschiedt onder *Reinout*, den VIII. Graaf van Zutfeen, en is door *Guido* Bisschop van Utrecht goedgekeurt. Den open-brief van Bisschop Guido (raakende deze verplaatzing) zullen wy onder Aarnhem opgeeven.

Hier nevens eenige Proosten van 't gemelde Kapittel:

Proosten van dat Kapittel.

Gerardus, Proost van Tiel in 't jaar 1241.

Johannes, Proost van Tiel in 't jaar 1241.

Bernardus Furius, Proost in 't jaar 1305.

f In jaar 1388. heeft Warner van Buren, Kommandeur der Duitsche order, te Tiel wederom doen opbouwen S. Walburgs kerk; dewelke in de voorgaande jaaren door de oorlogen verdelgt of afgebrandt was geweest.

g Behalven deze kollegiale kerk heeft te Tiel noch eene hoofdkerk gestaan, dewelke naar

e Pontanus Hist. Gelr. l. 6. p. 187. 188.
f Id. l. 8. p. 340.
g Slichtenhorst Toneel van Geld. p. 42. 43.

S.

S. Martinus Bisschop van Tours was genoemt, het is wel waar dat de stichting van deze kerke volgens Slichtenhorst onbekent is: maar dit weet men 'er evenwel van, dat ze in 't jaar 1327, en verscheide daar aan volgende jaaren, veelerhande voorrechten en waardigheden van verscheide Aartsbisschoppen en Bisschoppen heeft ontvangen.* Dat men ook in 't jaar 1378. heeft aangevangen een nieuw gebouw aan den toren; en twee jaaren laater het kruyswerk van de kerke, aan de noordzyde, in 't jaar 1394. aan de oostzyde, en in 't jaar 1403. naar 't zuyden te vernieuwen: en dat men ten laatsten 1410. het getimmerde t' zamen heeft gesloten. (4)

[b] In de akten der stad Tiel staat aangetekent dat 'er in 't jaar 1431. wederom een nieuwe toren van S. Maartens kerke, van den grond af, is opgebouwt: en dat het kruyswerk tot aan den top van de kerke is getrokken. (5) Regenten van S. Maartens kerke.

Volgens een handschrift van Georgius van Egmond, 't welke onder my berust, hebben de Priesters van de Duitsche order het bewind over S. Maartens kerke gehad. In 't jaar 1546 had het bewind over gemelde kerke Arnoldus van den Bok, van dezelve Duitsche orde.

De Patroon, of de Begeever der Pastorye, was de Kommandeur van 't Duitsche huys te Utrecht. De Begeevers der Pastorye.

In dezelve kerke, aan 't outaar van de HH. Maagden Catharina en Barbara, was eene al- Vikary.

* Ik gebruyk hier de eyge woorden van Slichtenhorst, die het wat wijdloopiger zegt, en duydelijker beschryft. *Vertaalder.*

b Pontanus Hist. Gelr. l. 9. p. 456.

tijdduurende bikary of kapellany; dewelke ook vergeeben wierd door den Kommandeur van 't Duytsche huys te Utrecht.

Doch vermits de renten en inkomsten van die Parochie zeer sober en gering waren / en dat 'er de Regent niet fatzoenlijk van konde leeben; heeft Georgius van Egmond Bisschop van Utrecht de gemelde vikary / op dat pas openstaande / op het verzoek van Aalbert van Egmond, Balier van 't Duytsche huys te Utrecht / die de begeever was / en van Heer Arent van den Bok, Pastoor en Regent derzelve kerke / ten einde de Pastoor gemakkelijker en fatzoenlijker onderhoud zoude hebben / door zijn ordinaris gezag met de Parochikerke vereenigt / en in dezelve ingelijft. De geheele brief van deze vereeniginge / dewelke gedagtekent is den 10. Juny 1546 / berust onder mijne papieren.

Kommandeurschap. Want te Tiel is een Kommandeurschap van de Duytsche order geweest / staande onder het Landkommandeurschap van Utrecht; 't welke in 't jaar 1270. zijn begin heeft genomen in 't nabuurige dorp Hemert. Wanneer de kanonnikken in 't jaar 1399. naar Aarnhem getrokken waren / zijn de Duytsche Heeren in hunne plaats gekomen; zoo als in den volgenden Nederduytschen brief / daar nog noch andere omstandigheden uyt leeren / verhaald word:

Deszelfs opkomste en voortgang. Dat huys te Tiel dat stond eerst buten Tiel tot Hemert: ende die Oirde timmerde dat huys eerst Anno 1270. ende Anno 1328. mangelde Heer *Johan van Hoenborst*, Landcommandeur, mitten Canonnicken van St. *Walburgh* te Tiel om ander goed; en die Canonnicken waren tot Aarnhem ter woon getogen; en zy gaven die Oirde die

kerk

kerk tot St. *Walburgh*. Die Landcommandeur brak dat huys tot Hemert af, en settent binnen Tiel tot St. *Walburgh*. Maar doe was Tiel noch Brabants.

Warner van Buren, gelijk gezegt is / is Kommandeur van de Duytsche order te Tiel geweest. Kommandeur.

De H. Martelaar Florentius dewelke hier / zoo als het Roomsche Martelaars-boek getuigt / op den 27. van October gemartelt is / plagt te Tiel volgens het schrijven van Jakob de la Torre [i], gevierl te worden. In het bywoegzel op het Martelaars-boek van Ado word gewag gemaakt van een heyligen Florentius, dewelke Priester en Belijder is geweest.

Hubert en Hendrik van Doornik, (6) Vikarissen van de Parochikerke te Tiel / hadden te Tiel eene Boekery of studeerkamer gesticht; waar aan Meester Rudolphus Kok of Koeck in 't jaar 1554 / gelijk [k] Pontanus uyt de Kronijk van Tiel verhaalt / al zijn voorraad van boeken heeft geschonken. De Boekery van Tiel door wie gesticht. Vikarissen.

Noch heeft 'er volgens [l] Slichtenhorst een klooster van Franciscaaner Nonnen gestaan / hebbende den naam van S. Agnieten klooster; en in 't jaar 1443. bevestigt door den Bisschop van Utrecht. (7) Aan 't zelve wierd in 't jaar 1478. een kerk getimmert / dewelke tot noch toe is blijven staan.

Dezelve Schrijver gewaagt ook van een Nonnekloster / 't welke den naam zoude gedragen hebben van S. Cæcilia; doch van de stichtinge weet hy niet geene zekerheit te spree-

[i] In zyn Roomsch verhaal.
[k] Lib. 13. pag. 865.
[l] Slichtenhorst als boven.

ken. Ook hebben 'er de Cellebroeders een kerkje gehad/ 't welke noch in zijn geheel is gebleven. [m] Dan heeft 'er noch een byzondere kerk gestaan even buiten de Dampoort; ter plaatze daar t'huis de stads waag staat.

Cellebroers klooster.

[n] Op het uytgaan van 't jaar 1399. den 6. van November/ zijn 'er eenige Broeders uyt S. Dominicus-order in het dorp Westropen niet verre van Tiel aangekomen; om daar een klooster van hunne order te bouwen: 't welke in 't jaar 1399. op Zandwijk is begonnen/ doch zedert het jaar 1579. in weijen is verandert.

Klooster van de Dominikaanen.

Ik heb onder my een Nederduytsch boekje/ met de hand geschreven in 't jaar 1650/ behelzende de inkomsten van 't gemelde klooster: waar uyt de volgende Tienden zijn getrokken.

Musschen tient,	242 - 0
Middelblok tient,	762 - 0
Myschen tient,	148 - 0
Rellen tient,	304 - 0
Tient over de groote Brugh,	416 - 0
	1872 - 0

Pater Bernardus de Jonghe, Predikheer te Gent/ heeft in 't jaar 1717. een boekje uytgegeeven onder den tytel van Desolata Batavia Dominicana; behelzende een verhaal van alle de kloosters en konventen/ van S. Dominicus order/ dewelke voor dezen in de t'huis Vereenigde Nederlanden gebloeit hebben. Wy hebben goedgevonden zijn gansch verhaal/ raakende dit kloosber of konvent van Westropen/ te vertaalen en hier in te lassen.

m Ibid.

n Pontanus Histor Gelr. l. 8 p. 339.

Johannes Isac Pontanus, in zijne historie van Gelderland / spreekt aldus van de opkomste van dit konvent. Op 't einde van het jaar 1399, den sesden van November, zijn eenige Broeders van S. *Dominicus* order, dewelke Preekheeren genoemt worden; in het dorp Westroyen niet verre van Tiel aangekomen, om daar een konvent van hunne Order te stichten.

Wegens de stichtinge van dit konvent is de volgende brief noch in wezen gebleeben:

BONIFACIUS Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht aan zijne beminde zoonen, *Conradus van Pruissen*, Vikaris de het Preekheeren konvent te Utrecht, en aan Broeders (van 't zelve konvent) heil en Apostolisschen zegen. De destigheit van de kloosterlijke order, onder dewelke gyl. den Alderhoogsten eene godvruchtige en naarstige dienstbaarheit bewyst, verdient het wel dat wy uwe begeerten, voornamentlijk in zaken dewelke bequaam zijn om den goddelijken dienst te vermeerderen en uwe kloosterlijke order te verbreiden, zoo veel als wy van Gods wegen vermogen gunstiglijk inwilligen. Door onzen hoogwaardigen broeder *Frederik* Bisschop van Utrecht, mitsgaders door onzen zoon *Willem* Hartog van Gelderland, en door ul. zelf, is aan Ons een verzoek voorgedragen, hier in bestaande: dat de gemelde Hartog, denkende op zijne zaligheit, en begeerig zijnde om de aardsche tegen de eeuwige goederen door eene gelukkige ruiling te verwisselen; tot vermeerdering van den goddelijken dienst, en uyt eene byzondere genegendheit dewelke hy uwe order toedraagt, de kapelle van de H. Maagd *Maria* buiten de muuren van Tiel onder het Bisdom van Utrecht,

dewelke door de vòorouders van den zelven Hartog eertijds gesticht, opgebouwt en begiftigt is geweest, en waar over dezelve Hartog het recht van voorstellinge heeft, beneffens alle de rechten en eigendommen derzelve kapelle, met de toestemminge van den voornoemden Bisschop, vrywillig en uyt eige beweeginge aan ul. heeft gegeeven. En dewyl gyl. zoo als in 't zelve verzoek volgde, genegen zijt, indien gyl. daar toe verlof kont bekoomen van den Apostolisschen stoel, om by de gemelde kapelle, aan dewelke geene zielbestiering gehecht is, van de aalmissen dewelke door de geloovige Christenen gegeeven zullen worden, ten behoeve en tot een woonplaats van eenen Prior en dertig Broederen van uwe order, dewelke Godt aldaar ten eeuwigen tyde zullen dienen, een konvent met een kerkhof, huizingen, een slaapplaats, een afgeslote woonstede, tuinen en de vordere nootzakelijke werkplaatzen te bouwen en op te timmeren, of te doen bouwen en optimmeren; zoo zyn wy door den Bisschop en den Hartog voornoemd, en ook door ul. zelf, ootmoediglijk gebeden, ul. met eene Apostolissche goedertierentheit verlof te geeven om 't voornoemde in 't werk te stellen; en om zodanig een huis aan te neemen en altijd te behouden. Hierom is het dat wy, dewelke ten hoogste wenschen dat de gemelde dienst (van Godt) in onze tijden vermeerdert werde, door uwe voornoemde gebeden bewogen, ul. verlof geeven om by de gemelde kapelle, indien het nochtans eene bequaame en schikkelijke plaats is, zodanig een konvent, met een kerkhof, huizingen, slaapplaats, opgeslote woonplaats, tuinen, en andere noodzakelijke werkplaatzen te stichten en op te bouwen;

en

en om zodanig een konvent, als het door ul. gesticht en gebouwt zal weezen, in bezit te neemen, en altijd te behouden; zonder de toestemminge van den Bisschop der plaatze, of van iemand anders, daar toe te verzoeken; niet tegenstaande de Ordonantzie van onzen Voorzaat *Bonifacius* VIII. zaliger gedagtenisse; door dewelke verboden word dat de Broeders van de Bedelende orders zich zullen vermeeten eenige plaatzen, in eenige stad, kasteel, of dorp, van nieuws aan te neemen, of die zy aangenomen hadden te veranderen, zonder een byzonder verlof van den voornoemden Stoel, waar in zoo een verbod volkomentlijk en duidelijk uytgedrukt staat; niet tegenstaande ook alle andere Paussělijke ordonantzien tegen (deze onze vergunning) strydende enz. Gegeeven te Romen by S. *Pieter*, den 13. van April, in 't elfde jaar van ons Pausdom. Was onderteekent: *Voor A. de Anglono*. En wat laager, *Gerlacus*.

Dit was het jaar na 's Heeren geboorte 1400. Twee jaaren daar na is Willem Hartog van Gelderland / de stichter van dit konvent / zonder kinderen na te laaten overleeden: na wiens dood dit konvent zoo slechten voortgang gedaan heeft / dat het in 't jaar 1403. op 't bevel van den eerwaardigsten Vader Thomas de Firmo, Generaal van onze order / onttrokken is aan 't bewind van Pater Conrardus van Pruissen, en vereenigt is met de provincie van Saxen: en dat het eenigen tijd daar na / te weeten in 't jaar 1435 / onder Pater Robertus, Provinciaal van Saxen / op het gezag van zijne Heiligheit Eugenius IV, dewelke zulks door den Kardinaal Julianus Pausselijken Legaat in Duitsland toegestaan had / in een Nonne-

klooster van onze order is verandert. De eerste Nonnen / dewelke dit klooster bewoont hebben / zijn ontboden uyt het klooster van Wijk; gelijk uyt het volgende verhaal zal blijken.

De opkomste en den voortgang van dit klooster zal ik van woord tot woord verhaalen uit een oud boek van het zelve klooster; welk boek van een vrouwspersoon / zoo als de stijl uitwijst / in de Nederduitsche tale beschreven is.* Uit dit boek heb ik het volgende getrokken.

Hoe dat dit konvent in een klooster verandert is.

In 't jaar na 's Heeren geboorte 1435, op het feest van den H. Paus *Calixtus*, zijn onze zusters hier aangekomen uit Wijk: en 's anderendaags, te weeten 's avonds voor het feest van den H. Belyder *Gallus*, zijn ze alhier opgesloten. En toen is dit konvent in een Vrouwenklooster verandert: want te voren was het een klein en onvoltimmert konvent van onze Broeders.

Vorder, de eerste Pater, die 'er in gewerkt heeft dat dit konvent in een Vrouwenklooster verandert zoude worden, is genaamd Broeder *Johan van Ghelcen*. Hy is een eerlijke Vader; en was hier te voren de Prior der Broederen geweest. Hy is onze eerste Biechtvader geweest, en heeft dat ampt langen tijd bedient: ja hy woont noch tegenwoordig by ons: en in dit zelve jaar 1458. heeft hy zijn jubeljaar by ons geviert.

Deze Pater *Johan van Ghelcen* had tot † Medehelper een grooten en eerwaardigen Pater, wiens eigen naam was Br. *Iohan Nek*; maar doorgaans wierd hy *de groote Prior* genoemt, en was onder dezen naam over al bekend. Hy stierf in het jaar 1448. Godt zy zijne ziele genadig. Deze Pater was van den beginne af onze Vikaris, en is het tot zijne dood toe gebleeven. Hy was van het konvent van Haarlem; en is uyt eige genegendheit in dit klooster verplaatst. Het schijnt

* Dewyl wy dat geschreeven boek niet by der hand hadden, zijn wy genootzaakt de Latijnsche Overzetting wederom in 't Duitsch te vertaalen. *Vertaalder.*

† Coadjutor.

ook

ook dat Godt de Vader deezen Pater byzonderlijk verkoren heeft om dit klooster, zoo in 't geestelijke als in het tijdelijke, te doen opluiken: zoo als in 't gevolg ten deele zal verhaalt worden.

Deze Pater was in groot aanzien by de groote Heeren en Mevrouwen van het land: en de menschen van veele steden en landen, zelfs Heeren en Mevrouwen van andere gewesten, gingen dikwils en in veele zaken by hem te raade: want hy was een man van groote wijsheit; gemeenzaam van ommegang, goed van inborst, een bezorger van de vrede; en daar by een uytsteekend en deftig Predikant. Het volk wierd door zijne predikaatzien ten uyterste bewogen: en waar dat hy ook preekte, daar was zoodanig een toeloop van menschen, dat ze malkanderen verdrongen; en om hoog (in het dak) klommen, gelijk ik menigmaal gezien hebbe.

Deze Pater heeft ons klooster door tijdelijke middelen geholpen: want dat groote huis, dat hy bewoonde, heeft hy zelf getimmert: Ook heeft hy onze kerk in de lengte vergroot, zoo als ze nu staat. De eetzaal, de keuken, en het grootste gedeelte van ons klooster, heeft hy voor zijne dood onder het dak gebragt. Ook heeft hy 'er van buiten veel aangetimmert: en hoewel dat hy daar toe veele goederen van de Zusteren besteede; zoo heeft hy 'er ook veele andere goederen bygevoegt: want onze gebouwen, en ons welvaaren, zag hy voor zijnen rijkdom aan. Insgelijks heeft hy ons schoone boeken en eenige kerkcieraaden bezorgt, gelijk noch gezien kan worden. Ook hebben wy geene kleine inkomsten van hem ontvangen: zoo als blijkt uyt het Maandregister, waar uyt zijne jaarlijksche gedagtenis verkundigt word. Als de groote Heeren en Mevrouwen hem groote vereeringen gaven, gaf hy ook groote vereeringen aan ons klooster. Niet minder heeft hy gearbeidt om onzen geestelijken voortgang te bevorderen; en heeft voor ons veele deftige predikaatzien gedaan. En om dat hy onzen geestelijken voortgang zoo krachtig behartigde, heeft hy drie verschijningen gehad. Op de drie nachten van de Quatertemperdagen zag hy de verdiensten en den staat van iedere Zuster, 't welke hy ons dan heimelijk verhaalde; zonder iemands persoon uyt

de geheele gemeente te noemen. Want hem was een bevêl gegeeven om de goede te prijzen, en de quaade te bestraffen.

Daarenboven is 'er, uyt achtinge voor dezen Pater, een groot getal Zusteren uyt verscheide steden herwaarts gekomen; om dat hy wijd en zijd bekend was, en het bewind over ons voerde. Ook heeft hy, als onze eerste Pater, zijn jubeljaar by ons geviert; en hy wenschte by ons begraaven te worden. Maar als hy zich, op 't einde van zijn leven, te Utrecht bevond, is hy daar schielijk overleden: en daarom is hy aldaar by onze Broeders, daar hy gestorven was, begraaven.

Eer dat het konvent verplaatst wierd, hebben deze Broeders, gemerkt dat zy in groot aanzien waren, van den Pater en Meester *Robertus* den Provinciaal van dit landschap, een eerlijk, godvruchtig, bescheiden man, die in onze Order zeer hoog geacht wierd, de verplaatzing van het voornoemde konvent verzocht. Deze Pater heeft zich gewillig en welgenegen getoont, om deze verplaatzing te bevorderen. Ook heeft hy dit klooster in den beginne zeer geholpen, en veel goeds aan 't zelve gedaan. Hy is zelf onze Zusteren te Wijk gaan opzoeken, en heeft haar in dit klooster opgesloten. Daar by heeft hy 100. Rhijnsche guldens aan 't klooster geleent: van dewelke het niet meer als 50. Rhijnsche guldens heeft moeten wederom geeven. En op dat deze verplaatzing in 't algemeene Kapittel mogt doorgaan, heeft de gemelde Provinciaal dezelve verplaatzing voorgestelt aan den Kardinaal *Sancti Angeli*, *Malmange* genaamd, Pausselijken Legaat; dewelke voor die verplaatzinge, en voor de veranderinge in een Nonneklooster, zeer genegen was. Deze Legaat heeft uyt krachte van de Pausselijke magt, dewelke hem verleent was, toegestaan dat onze Zusters hier zouden woonen; en hy wenschte dat dit klooster in alles voortgezet en geholpen mogt worden.

Iemand zal misschien verwondert zijn dat de Broeders, dewelke hier te voren woonden, hun konvent aldus hebben laaten verplaatzen. Maar 't staat te weeten dat 'er zeer weinige Broeders waren: de voornaamsten

sten waren overleden: sommigen woonden in andere konventen: de overigen zijn by ons gebleeven.

Vyf Zusters zijn hier uyt het klooster van Wijk aangekomen om dit klooster te beginnen. Vier van dezelven waren ingekleedt; de vyfde was in haar proefjaar. By deze vyf is noch een sesde gekomen uyt ons zusterhuis te Keulen. Deze was zeer godvruchtig; en had van haare jonkheit af in dat klooster gewoont. Hier nevens de naamen van alle ses. De eerste was zuster *Magdalena van Baetmynge*. Deze was eene zeer eerwaardige en geestelijke moeder; konnende zeer wel zingen, en hebbende een uytsteekende stem. En dit was het vierde klooster van onze Order, daar zy gewoont had; want zy had zelf drie kloosters begonnen. Op haar 25ste jaar was zy de eerste Priorin van ons klooster te Wijk: en eer dat ze te Wijk gekomen was, was ze Priorin te Steinbak geweest: en deze zelve Zuster was ook onze eerste Priorin. Op dien tijd, als deze *Mater* van Deyssenhoven naar Steinbak reisde, om 'er de onderhouding (van de kloosterlijke tucht) intevoeren, wierd zy geleidt door den Biechtvader van S. *Catharina van Senen*; dewelke een zeer deftige Pater was. Zy had eene byzondere gunst van Godt ontfangen, te weeten van het gemoed, of de inwendige gesteltenis, der menschen te kennen. Dit staat breeder in haar leven beschreven; in 't welke ook veele zaken aangaande dezen Pater gevonden worden. (* *Het leven van deze eerwaardige Nonne heb ik nergens gevonden: en misschien is het ten tijde van de Beeldstorming aan kant geraakt.*) Deze *Mater* was zeer yverig; en in het koor zijnde, zong zy met zoodanige lust, dat zy de *Metten*, als ze uytgezongen waren, indien het aan haar gestaan had, wederom van voren af aan gezongen zoude hebben; even als of ze de *Primen* pas had beginnen te zingen. Zy deed in dit nieuwe klooster een grooten arbeid, met de andere Nonnen te onderrechten en te onderwyzen; schoon dat ze van hooge jaaren was, en een zwak en weekelijk lichaam had. Dit hebben wy met zeer weinige woorden, om niet lang te vallen, van haar aangetekent.

Noch al vorder. De tweede Zuster was genaamd *Elizabet van Hamerstein*, zijnde eene zeer eerwaardige Mater; dewelke onze eerste Onderpriorin is geweest.

weest. Na de dood der eerste Priorinne is zy Priorin geworden; en heeft dat ampt van dien tyd af tot nu toe bekleedt. Zy heeft ook, ter gelegendheit van het timmeren en van andere tijdelijke zaken, groote bekommeringen en ongerustheden uytgestaan. Ook heeft zy zeer gezorgt, en zorgt tegenwoordig noch, voor de nootdruftigheden.

De derde Mater is de vrouw van *Stavenes*, zuster *Alcidis*. Deze is de eerste * huisbezorgster van ons klooster geweest; dewelke groote zorg en veel arbeids uytgestaan heeft in dit nieuwe klooster; en de zusteren in veele zaken goedwillig heeft gedient. Wanneer deze Moeder in onze order quam, in dewelke zy 45. jaaren geleeft heeft, had zy kleine kinderen, die zy in de wereld gelaaten heeft. Een van haare dochters, tot haare jaaren gekomen, en bemerkende dat de wereld niet anders zoude zijn als ydelheit, is haare moeder in 't klooster te Wijk gevolgt: en deze is de vierde, en hiet zuster *Johanna van Stavenes*. Zy is de eerste Meestresse der Nieuwelingen of Beproevelingen geweest: 't welk haar zeer lastig was; hebbende zoo veele Nieuwelingen in de kloosterlijke onderhoudingen te onderrechten, en zorg voor dezelven te draagen. Na de dood der eerste Priorinne is zy de tweede Onder-priorin geworden; en heeft lange jaaren in den wyngaard des Heere gearbeidt.

Noch vorder, die Mater dewelke van Keulen gekomen is, was genaamd zuster *Iutte van de Wyer*: zy was de eerste Zangster van ons klooster; welke bediening toen zeer lastig was: want met weinig hulp moest zy de 7. Getyden uytzingen. Zy is hier ook tweemaal Onder-priorin geweest: en zy toonde met de werken dat zy hier uyt grooten yver gekomen was.

Vorder uyt Wijk is hier gekomen eene jonge Beproeveling, met naame zuster *Lysbet Lucas*. Zy had zich in 't klooster te Wijk begeeven, om hier te koomen: en als zy hier met de andere Zusteren aanquam, heeft zy haare moeder hier gevonden; zijnde een zeer bequaame en rijke vrouw. Deze moeder heeft zich ook laaten opsluiten; en is tegenwoordig noch onze Huisbezorgster.

* *Procuratrix*.

Vor-

Vorder, al schrijf ik hier van de bedieningen der Zusteren, zy waren noch gehouden andere bedieningen waar te neemen: want niemand weet wat het in heeft, een klooster te beginnen, als die het beproeft heeft. En daarom zijn alle die Moeders en Zusters uyt eene groote gerustigheit hier gekomen in groote bekommeringen en bezigheden. In dit tegenwoordig jaar zijn ze noch altemaal in 't leven, gelijk wy boven gezegt hebben, behalven onze eerste Priorinne: en zy zijn noch allemaal by ons, (*let hier op de oudheit van dit geschrift*,) en zy hebben met ons alle voorspoed en tegenspoed gemeen gehad. Wy nochte zy zijn niet wedergekeert naar onze eerste plaats, daar wy grooter rijkdommen en gemakkelijker dagen gehad zouden hebben.

Vorder, met de ses Zusteren zijn noch negen wereldsche dochters aangekomen; dewelke zich met dezelven hebben laaten opsluiten: Zy waren te voren al aangenomen, en zijn uyt verscheide steden, sommigen ook van verre, hier aangekomen: zoo dat 'er voor eerst vyftien opgesloten wierden; behalven de genen die noch onderwegen waren.

Hier word zeer wijdloopig beschreeven / hoe dat 'er in 't jaar 1400. veele menschen door de pest / en veele beesten door hongersnood / omgekomen zijn.

Vorder, in 't jaar 1464. heeft de Eerw. Vader *Martialis Auribelli*, Generaal van onze Order, de konventen en kloosters van de Order hier te lande bezigtigt; en is te Westroyen aangekomen zaterdags voor S. Odulphus dag. Op den zelfden avond, na de Vesperen, heeft hy zijnen bevelbrief vertoont; en is omtrent twee uuren bezig geweest met het klooster te bezigtigen. Hy wilde ook de afgeslotene plaatzen van het klooster bezigtigen: en hoewel onze Priorin met de gemeente zich daar tegen stelde; wierd ons echter van de Doktoren, die by hem waren, geraaden dat wy het toelaaten zouden: en wy hebben het ook toegelaaten; alhoewel dat zulks tot dien dag toe noit was geschiedt. By zijne aankomste, zoo wel als by zijn vertrek, was de gansche gemeente vergaderd: en de Zusters stonden in haare gestoelten, met haare kappen aan, en met bedekten aangezigte. Vier Broeders vergezel-

gezelschapten hem naar het gebed: en drie naar de Mis en naar het Kapittel. Doch onder het bezigtigen van het klooster deed hy die Broeders buiten staan; en hy hield maar eenen taalman by zich, om dat hy de Nederduitsche taal niet verstond. Hy, en zijn Tolk, zaten onder het bezigtigen; en zy spraken ons zoo zachtmoedig aan, als of ze lammeren waren. De Generaal verleende ons quytschelding en ontbinding van alle onze misdaaden; dat is, zoo wel van de straffen, als van de zonde zelf. Ook gaf hy aan onzen Biechtvader de magt om zulks alle jaaren (driemaal) te doen; te weeten, te Paasschen, te Kersmis, en op Vrouwen Hemelvaart. De plaats, daar hy naar toe ging, bespreidden wy met een laken, en leiden daar een kussen op: en als hy de Misse las, vercierden wy de kerk gelijk op Paaschdag.

Vorder: hy is van hier vertrokken op S. *Odulphus* dag, en naar Wijk hene gereist.

Hier uyt blijkt dat dit verhaal geschreven is omtrent het jaar 1464; en dat het de opkomste en den voortgang van dit klooster zeer nauwkeurig beschrijft.

Den 6. Juny 1364 is dit klooster / uit last van den Generaal / Pater Leonardus de Perusio, ingelijft in de Vergaderinge van Holland; en heeft daar onder gestaan tot het jaar 1515; wanneer het met de nieuwe provincie van Nederduitsland is vereenigt.

Van de kerk.

In 't jaar 1437. had Johan Bronkhorst, Bisschop van Utrecht / het Wyfeest van deze kapelle van den tweeden dag na S. Bonifacius overgebragt op Dingsdag na Pinxterdag. Maar in 't jaar 1436. heeft zuster Magdalena van Baetwynge, de eerste Priorin van dit klooster / van Rudolphus Bisschop van Utrecht verkreegen dat het voortaan gevierd zoude worden op den eersten Zondag na S. S. Petrus en Paulus.

Als het getal der Nonnen mettertijd aangroeide / en de kapel al te klein begon te worden / heeft de Eerw. vader Johan Nek, van wien wy boven gesprooken hebben / de kerk in de lengte vergroot. Daar op heeft de hoogwaardige Pater Gerlacus, Bisschop van Hieropolis, en Wybisschop van Utrecht / die ook van onze Order was / de kerk in 't jaar 1450/ ter eere van de H. Maagd en Moeder Gods Maria, als Patronesse van ons klooster / plegtiger wyze ingewijdt. Deszelfs nazaat Pater Judocus Borrius, ook van onze Order / en ook Bisschop van Hieropolis en Wybisschop van Utrecht / heeft het jaarlijksch feest van deze kerkwijdinge in 't jaar 1455. van den eersten zondag na Jacobus overgebragt op den eersten zondag na het oktaaf van S. S. Petrus en Paulus.

In dit Maagdenklooster is de kloosterlijke tucht / onder eene zeer nauwe opsluitinge / altijd nauwkeurig onderhouden geweest. Dit blijkt uit een brief van onzen Generaal / Pater Petrus Johannes Rochin; dewelke / hoewel dat hy het ampt van Generaal niet langer als 24. dagen bekleedt heeft / echter den heiligen ommegang van deze Nonnen ten hoogste heeft geprezen; en verscheide gunsten en voorrechten aan het klooster heeft verleent. Van den staat der kloosterlijke tucht.

En als Pater Vincentius Bandellus, Generaal van onze Order / in 't jaar 1502. de eerste levenswyze in ons Nonneklooster te Mets wilde herstellen; heeft hy vijf Nonnen / die zeer yverig voor de kloostertucht waren / uit dit klooster gekozen: te weeten zuster Margareta de Crepieul, te Bethune in Artois geboren; dewelke haare gelosten veertien jaaren te vo-

ren

ren gedaan hebbende/ reeds negen jaaren Priorin was geweest: zuster Johanna van Allert, te Aarnhem in Gelderland gebooren; dewelke haare geloften 33 jaaren te vooren had gedaan/ en zedert 15. jaaren het ampt van Onderpriorinne bekleede: zuster Maria van Horst, te Utrecht gebooren/ die haare geloften 25. jaaren te voren had gedaan: zuster Hildegond Verwers, te Kalkar gebooren/ die haare geloften over de 22. jaaren had gedaan: en zuster Lysbet Lonim, te Kassel in Vlaanderen gebooren/ hebbende haare geloften 14. jaaren te voren gedaan. Deze vyf Nonnen zijn onder de geleiding van Pater Claudius Didier te Metz in Lotteringen aangekomen op den 17. Maart 1502; en hebben de verwachtinge/ die men van haar opgevat had/ volkomentlijk beantwoordt: zoodanig datze alle misbruiken/ dewelke tegen de kloosterlijke tucht eenigzins scheenen te stryden/ uitgeroeit hebben. 't Zedert dien tijd heeft dat klooster van Metz onder de Vergadering van Holland gestaan; en is naderhand onder de Vergadering van Nederduitsland gekomen. Maar eindelijk heeft Pater Nicolaus Rudolphius goedgevonden het zelve/ om dat het te verre van deze provincie afgelegen was/ te vereenigen met de Vergaderinge van S. Ludovicus.

Van het afbranden en vernielen van 't gemelde klooster.

In 't jaar 1512, is een groot gedeelte van dit voortreffelijk klooster afgebrandt.

Ten tijde der Nederlandsche beroerten heeft het de eerste woede der Geuzen uytgestaan; en is in 't jaar 1572, tenemaal verdelgt. De Nonnen zijn naar Tiel gevlugt; en zijn aldaar in het klooster van S. Caecilia, van de order der Reguliere Kanonikessen/ aangenomen: welk kloo-

klooster in 't jaar 1578 / door Frederik Schenk van Toutenburg eersten Aartsbisschop van Utrecht / met de toestemminge van Alexander Farnesius Hartog van Parma, en van de Oversten der Augustijner-monniken / onder eenige voorwaarden vereenigt is geweest. Doch / na dat de Staaten der Vereenigde Nederlanden deze gewesten verovert hadden / zijn alle de Nonnen allengskens uitgestorven.

Johannes van Driel, die bynaa de laatste van allen geleeft heeft / heeft in 't jaar 1613 / ten tijde van 't bestand / alle de pampieren / kerkcieraaden / goederen / en huisraad van dit klooster aan de Paters van onze Provincie ter hande gestelt.

Pater Guilbertus de la Haye schrijft dat alle de Koorboeken van dit klooster / zijnde zeer fraai op francyn geschreven / bewaart worden in ons konvent van Douay. En schryvende van het vervallen muurwerk van dit klooster / zoo als hy het gezien heeft in het jaar 1673 / spreekt hy aldus: De plaats, daar dit klooster gestaan heeft, is in weyland verandert, zoo als ik gezien hebbe in 't jaar 1673. Daar zijn geene tekenen van een klooster overgebleeven; behalven dat 'er eenige kelders onder het groene gras verborgen leggen. De plaats is zeer vermakelijk, en omringt met klaare wateren; dewelke, tot groot gerief en gemak van 't klooster, tegen de muuren van het klooster aanstroomden. Den puin van 't vernielde klooster hebben die van Tiel ge-eigent.

Te Tiel is gebooren / die ook tot luister van zijne geboorte stad verstrekt /

Johan Posselius, Hoogleeraar in de Godkunde te Keulen: aan wiens naarstigheit / en vlijti-

gen arbeid/ wy verschuldigt zijn het vierde stuk van Augustinus werken. (8)

AANTEKENINGEN.

1. Hier schijnt het Kantzelierschap en het Opperkapellaanschap bekleedt te zijn geweest door twee byzondere persoonen: want de Kantzelier ondertekent het uyt naame van den Opperkapellaan. In Vrankrijk zijn die twee bedieningen vereenigt geweest onder *Karel den Kaalen*. Het ampt der Kapellaanen is in 't eerste geweest, de Reliquien der Heyligen te bewaaren, en op 's Konings hof-kapelle te passen. Naderhand zijn ze gebruikt om de Mis in de gemelde kapelle te leezen; en 'er de andere kerkdiensten te verrichten. En, om dat 'er dikwils verscheide diensten te verrichten waren, was 'er ook een groot getal van Kapellaanen. Deze kapellaanen stonden altemaal onder een hoofd: dewelke by uytnemendheit enkelijk Kapellaan, somwylen Opperkapellaan, en ook wel *Apocrisiarius* a, wierd genoemt. Deze Kapellaanen, als geduurig aan 't Hof verkeerende, en vervolgens aan den Koning des te beter bekend, wierden dikwils tot de openstaande Abdyen en Bisdommen b benoemt. Maar yverige menschen stieten zich somwylen aan dat hoofsche leven van kerkelijke persoonen. Zoo schrijft *Paschasius* c *Rathbertus van Wala*, Abt van Korbeye: *dat by het zeer geladen bad op het hoofsche leven der kerkelijke persoonen, dewelke doorgaans Kapellaanen genoemt worden: om dat ze geene kerkelijke order onderhouden: en om datze door hunnen dienst niet anders beoogen als kerkelijke eer-ampten, en de voordeelen en grootsheden dezer wereld; zonder dat ze* (eer datze tot de kerkelijke

a Hincmar. de ordine Palatii c. 1. Zy hadden ook noch andere tytels; als *Primicerius Palatii*, ap. *Alcuin. ep.* 79. *Sacri Palatii antistes*, ap. *Agabord.* in epist. ad Proceres Palatii, *Abbas Sacri Palatii, Clericorum summus*, ap. Hinc. in ep. ad Carol.

b Libellus proclamationis *Caroli Calvi* advers. *Wenelon.* Episc. Senon. c. 1.

c Paschas. Rathbert. in Epitaph. lib. 2. cap. 5.

amp-

ampten verheven worden) *onder eenige tuchtoeffeninge gestaan hebben.* Maar 't waren altemaal geen gemeene kerkelijke persoonen, die op den dienst der Hofkapelle pasten: [d] Bisschoppen en Abten wierden daar toe gebruikt, en waren 'er mee gedient.

Vorders wierden de gemelde Kapellaanen ook gebruikt voor 's Keizers of 's Konings [e] Beamptschryvers, en Sekretarissen, en hadden ook het Rijks zegel in hunne bewaaringe: daar de [f] kerkelijke Vergaderingen somtijds tegen waaren; oordeelende dat het ampt van Beamptschryver en Sekretaris door geene kerkelijke persoonen behoorde geoeffent worden.

2. Dat S. *Walburgis* in Duytsland, en in de Nederlanden, zoo vermaard is geworden, en dat 'er op haaren naam zoo veele kerken zijn gestiert, en zoo veele vierdagen zijn ingestelt, is hier van daan [g] gekomen, dat verscheide plaatzen haare Reliquien meenen te bezitten. Wittemberg in Saxen, Praag, verscheide kerken en kloosters in Beyeren, Zwaben, de Elsas, Keulen en eenige plaatzen onder het Aartsstift van Keulen, Heidenheim, enz. roemen elk om strijd op het bezitten van haare overblyfzelen. Niettegenstaande al die verdeelingen van haar lichaam, zeggen die van Aichstad dat het grootste gedeelte in haare stad, in 't klooster van S. *Walburgis*, is gebleven. Daarenboven roemen de Vlamingen dat zy byna haar gansche Lichaam uyt Beyeren gekreegen hebben: en vieren ook op sommige plaatzen de overvoering van haare Reliquien op den 2. dag van Mey. Furnen, Yperen, Brugge, Oudenaarden, daar zy voor de stads Patronesse word geviert, meenen daar een goed gedeelte van te hebben. Deze Reliquien zijn uyt Vlaanderen door de naastgelegene landen verspreidt: Voor-

d Charta *Caroli Calvi* pro Monast. Dervensi apud Camusat, p. 84.

e Monachus S. *Galli* lib. 1. de *Carolo M.* c. 14. *Agelbertus*, dewelke in zijn leven genoemt word. *Primas Capellanorum*, en *Minister Capellæ*, heeft by *Alcuinus* op 84. den toenaam van *Manualis*, dat is daar Sekretaris. Vide *Ekkeard. Iunior.* de casibus S. *Galli* c. 11. &c.

f Concil. Cabillon. II. an. 813. c. 44. Et apud *Burchard.* l. 1. de Eccles. Discipl. c. 50.

g Baillet 25. de Fevr.

Zz 2 nament-

namentlijk zouden die van Antwerpen, van Brussel, van Tiel, van Aarnhem, van Zutfeen, van Groningen, een deel daar van gekregen hebben. Vrankrijk bezit ook verscheide Reliquien; de welke daar uyt Beyeren, volgens de overlevering der ingezetenen, zijn gezonden. Engeland zelfde zou voor de zoogenaamde Reformaatzie eenige Reliquien van S. *Walburgis* uyt Aichstad ontvangen hebben. Maar, behalven het gene wy elders van het vermenigvuldigen der Reliquien aangemerkt hebben, moet omtrent de H. *Walburg* geweeten worden dat 'er meer heilige *Walburgen* zijn geweest als een: en dat het met onze *Walburg* gegaan is; gelijk het met andere Heiligen is gegaan: te weeten dat de daaden, de mirakelen, ja de Reliquien zelf van alle de andere aan haar, als aan de voornaamste en de bekendste van allen, zijn toegeschreven.

3. Het is waar dat *Pontanus* zoo spreekt, schryvende over het jaar 1315. Maar schryvende over het jaar 1328. zegt hy dat de kollegiale kerk, en de Kanonnikken van S. *Walburgs* kerke, naar Aarnhem zijn verhuist in 't jaar 1315. doch dat het gansche Kapittel eerst naar Aarnhem is getrokken in 't jaar 1328. De drukkingen en quellingen, die den Kanonnikken aangedaan wierden, en die onverdraaglijk genoemt worden, zijn zekerlijk al te hoog geloopen. *b* De ingezetenen beschuldigden de Kanonnikken dat ze hen, door alle hunne afperssingen en knevelaryen, uytzoopen en overheerden. Daar op met een dolle kop t' zamen gerot; de Geestelijkheit op 't lijf gevallen, en die eerst voorquamen doodgesmeeten. Sommige van de verbaasde Kanonnikken waren in S. *Walburgs* kerk, als in een zekeren vryburg, geweeken. S. *Walburgs* kerk wierd verkracht; de vryheit der plaatze geschonden; en die 'er gevonden wierden, met een dolle wreedheit, van boven uyt den toren, op de straat gesmeeten. Die het ontkomen waren wierden uyt het gebied van de stad gebannen: de zaak wierd zoo verre bemiddelt datze hunne landeryen, have, inboedel, en al wat zy 'er noch hadden, zouden verkoopen; en elders een goed heen-koomen zoeken. Daar op zijn de Duitsche Heeren in hunne plaats gekomen; en hebben daar beter onthaling genooten.

b Pontan. Hist. Gelr. lib. 7. ad ann. 1328.

4

4. *i* Eerst heeft 'er een houte toren op S. *Maartens* kerk gestaan; dewelke daar op gezet wierd in 't jaar 1387: zijnde 70. voeten hoog, en met leyen bekleedt. De spits is by verloop van tijden afgebroken: en, wederom by verloop van tijden, is 'er een ander maakzel, dat noch in wezen is, opgetimmert.

5. In 't jaar 1440. is 't gebouw te Tiel weder afgeworpen; de aarde, om vaster grond te leggen, tot op den derrie toe, uytgedolven; gescherpte paalen, 15. of 16. voeten lang, daar ingeheyt, en met grouwzaame kosten en arbeid, zoo als *Slichtenhorst k* spreekt, eindelijk effen gestampt; daar na met zoden bedekt: waar op dan de steene vloer van den tegenwoordigen toren staat gevestigt.

6. Ik zegge Vikarissen: in 't Latijn staat *Vicarii*: zoo staat 'er ook by *Pontanus*. Het geeft my wonder dat *Slichtenhorst*, dewelke al wat hy schrijft *meerendeels* (ik zegge *meerendeels*, en hy zegt het zelf) uyt *Pontanus* heeft getrokken, *Vicarii* vertaalt door Kerkmeesters. De Vikarissen der Parochikerken, gelijk elders al aangetekent is, en gelijk uyt ontelbaare plaatzen der kerkelijke Historischryveren bewezen kan worden, worden genomen voor de genen, dewelke de harderlijke bedieningen plagten te verrichten: terwyle dat de naam van Pastoor, of liever van *Persona*, gedragen wierd door iemand anders, die de inkomsten trok, en zich dikwils met de bedieningen weinig bemoeide. Daar waren noch andere Vikarissen, anders Kapellaanen gezeyd, dewelke in dit werk ook zeer dikwils voorkoomen, en gehouden waren eenige Missen aan 't eene of 't andere altaar te leezen. Maar het Kerkmeesterschap, gelijk bekent is, is eene gansch andere bediening.

7. Het is al een oude *l* wet in de H. kerke dat 'er geene kloosters, en ook geene kerken, gebouwt mogen worden zonder verlof van den Bisschop. Ook

i Slichtenhorst over het jaar 1387.

k Slichtenhorst. 9. Boek, over het jaar 1440.

l Deze Aantekening hebben wy voor een gedeelte getrokken uyt de Heer *van Espen*. Synod. Chalced. can. 4. *Placuit nullum usquam ædificare aut constituere monasterium, vel Oratorii domum præter conscientiam Episcopi.*

heeft S. *b Augustinus* geen klooster in Africa opgerecht, als met het verlof der Bisschoppen. S. *c Yvo* van Chartres geeft 'er deze reden van, dat de yver van het kloosterlijk leven bloeit en zijne kragt behoudt door de weinigheit (van de kloosters) en door de nieuwigheit: en dat dezelve door den ouderdom en door 't veelvuldig getal vervalt, en verkoelt. Deze tucht, van geene kloosters te mogen bouwen zonder 's Bisschops verlof, is volgens den Hooggeleerden Heer *van d Espen* tegenwoordig noch nootzaakelijker als voor dezen; om dat de Religieuzen, en voornamentlijk die van de Bedelende orders, t'hans meer gebruikt worden tot de kerkelijke bedieningen; ja aangezien worden als de hulpbenden der Bisschoppen en Pastooren. Om deze reden is dit recht der Bisschoppen, 't welke door den tijd vervallen was, weder vernieuwt in de *e* Kerkvergaderinge van Trente. Ja dit vergunnen, van ergens nieuwe kloosters of konventen te bouwen, staat niet volkomentlijk aan het believen der Bisschoppen; en *f Clemens* VIII. heeft eene wet gemaakt dat de Bisschoppen daar toe geen verlof hebben te geeven, zonder de andere Kloostervoogden der zelve stad, en alle de genen die 'er belang in hebben, daar over gehoort te hebben: en zonder dat het na een naarstig onderzoek blijke dat die konventen, zonder de andere te benadeelen, in zoo eene stad behoorlijk onderhoud zullen hebben. Want, zegt *Zypaeus g*, de Bisschoppen moeten de nieuwe oprechtingen van konventen zodanig niet begunstigen; dat ze de oude tot gebrek, armoede, en noch laager doen vervallen. Deze wet van *Clemens* VIII. is naderhand vernieuwt *h* door *Paulus* V. en *Gregorius* XV. dewelke daar noch byvoegt, dat niet alleen de Kloostervoogden der plaatze, daar het nieuwe konvent opgerecht zoude werden, maar ook der omleggende plaatzen, 4. duizend passen in 't rond, alvorens gehoort

b Chr. Lupus ad dictum canonem.
c Yvo Epist. ad Gotfrid. Abb.
d In jus can. t. 1. tit. 24. c. 3.
e Sess. 25. de Regal. c. 3.
f Apud Espenium ibid.
g Zypaeus tit. de Regularib. n. 35.
h Espenius ibid.

moe-

moeten worden. Ook wil hy de ingezetenen zelfs van zodanige plaatze eerst gehoort, en hunne toestemming verkreegen hebben: want zy moeten eerst overleggen of zy wel 12. Religieuzen (want een minder getal mag 'er in geen konvent vergaderen,) zullen konnen onderhouden. En dit, zegt de Heer *van i Espen*, koomt ook over een met het gebruik van Nederland en van de omleggende provincien.

„Men moet overweegen, zegt k *Carolus Fevret*, of „de konventen, die men ergens zoekt opterechten, in„komsten hebben; en of het groote en welvaarende „steden zijn, om zoo wel de oude als nieuwe kon„venten te konnen onderhouden. Want veele kon„venten van Bedel-monnikken in kleine steedjes aan„teneemen, is niet anders als het brood uyt de handen „der armen neemen, en de oude godvruchtigheit „versmooren door de nieuwe. Men moet geen meer „bloed aftappen als de krachten van den zieken toe„laaten: en het zodanig niet maaken dat de godvruch„tigheit in eene onmenschelijkheit verandert; met „den eenen bedelaar zijn brood af te neemen, om „het eenen anderen bedelaar toe te steeken.

Behalven l de reeds gemelde wil *Clemens* VIII. noch gehoort hebben alle de geenen, die'er belang in hebben. Onder deze moeten voornamentlijk gerekent worden de Pastoors en Kerkmeesters. De Parochikerken, zegt de gemelde *Fevret*, zijn allereerst in de stad gebouwt: en daarom hebben zy 'er het grootste belang aan. Want het volk, 't welke zich aan de nieuwigheit vergaapt, zal doorgaans naar de nieuwe kerken loopen. En daarom, zegt de m *Glossa*, en *Panormitanus* n, moeten 'er buiten nootzakelijkheit geen nieuwe kerken en kloosters tot nadeel der Parochikerken getimmert worden: En 't is in de katolijke landen bekent hoe veele Parochikerken dat 'er hier en daar, zedert het vermenigvuldigen van de Bedelmonnikken, en van diergelijke Religieuzen, verlaaten en

i Ibid.
k Fevret de Abusu l. 2. c. 1. §. 10.
l Espenius ibid.
m In Cap. 1. extr. de novi operis nunt.
n Panormitan. ad cap. 1. extr. de ædificand. Eccl.

bynaa vervallen zijn, en verlaaten en vervallen blyven.

Daarenboven moet de wereldsche Vorst of Overheit ook gekent werden, eer dat iemand ergens een nieuwe order invoeren, of een nieuw klooster mag optimmeren. En dit is ook een oud recht der wereldlijke Vorsten: o Als S. Bonifacius een nieuwe Abdye by de rivier Fulde zou gaan opbouwen, is hem alvorens verlof daar toe verleent door koning *Pippyn*. *Lodewyk* XIII. p koning van Vrankrijk, keizer *Karel* V, en meer anderen, hebben het opbouwen van nieuwe kloosters en kerken, zonder hunne voorgaande toestemminge, door openbaare plakkaten verboden. De q Minymen hadden zulks verzuymt, en eene kerk, zonder 's konings toestemming verzocht te hebben, begonnen op te timmeren. *Philips* II, die de koning was, heeft het begonnen werk doen staaken; en begeert dat het zelve werk, zoo onvolmaakt als het was, tot eene eeuwige gedagtenis, zoude blijven staan. r Ja 't is door een openbaar gebruik en volgens de kostuimen van Nederland ingevoert, dat de wereldsche Overheit, in het toelaaten van nieuwe orders of konventen, daar verscheide voorwaarden en bepaalingen byvoegen. Als de Jesuyten te Parys toegelaaten wierden, en hunne bullen en inzettingen aan den Bisschop van Parys, aan de Fakulteit der Godtgeleerden, en aan de anderen die 'er belang in hadden, vertoont was geweest; heeft het Parlement eene ordonantzie gemaakt, dat de gemelde Bullen in de boeken van 't Parlement zouden opgeschreven worden, en dat de Vaders zich naar den inhoud der zelven zouden mogen voegen; behalven daar de gemelde bullen de wetten des Rijks, de vrydommen der Fransche Kerken, de Bisschoppelijke en Pastoreele rechten, enz. mogten benadeelen. En als *Philips* II, koning van Spanje, aan dezelve Jesuyten verlof gaf om in de Nederlanden te koomen woonen; heeft hy 'er deze voorwaarde by gevoegt, dat zy zich met geene bedieninge, tot het Pastoors-

o Epist. Pippini Regis ad Bonif.
p Apud Espenium ibid.
q Roussel. Histor. jurisd. Pontif. lib. 3. c. 4.
r Espenius ibid.

ampt behoorende, zouden mogen bemoeyen, zonder verlof van de Pastooren zelf, en van de Bisschoppen. Ja de gemelde *Carolus s Fevret* getuigt dat deze voorwaarde altijd gevoegt word by alle brieven; waar door aan eenige Religieuzen, 't zy Monnikken of Nonnen, verlof gegeven word, om zich ergens te neer te zetten. Als de Vaders van 't Oratori in 't jaar 1616. verlof kreegen om te Rowane te woonen *, heeft het Parlement wel duidelijk bedongen, dat de gemelde Vaders in hun konvent ofte kerke, op Zondagen en Heiligdagen, geene plegtige bedieningen zouden mogen verrichten onder de kerkelijke diensten der Parochikerke: dat ze zich in geene Pastoreele bedieningen zouden steeken, zonder verlof der Pastooren: dat niemand van dezelve Vergaderinge zijne roerende of vaste goederen aan de gemelde Vergaderinge zoude mogen geeven of by uytersten wille maaken; dan alleenlijk zoo veel, als aan eenen erfgenaam alleen zoude toekoomen enz. Wanneer de Rekollekten verlof kreegen om te Eeklo, onder 't Bisdom van Brugge, te koomen woonen, is 'er tusschen de Pastoors en de Minnebroeders voor af een akkoord gemaakt, dat zy geene Mis zouden mogen leezen, geene kerkelijke diensten verrichten, geene vergadering van eenig Broederschap houden, geene Predikaatzie doen, op die tijden als in de Parochikerke de Mettens of de Hoogmis gezongen worden, of als 'er gepreekt word, of de Processie omgaat, of de Vesperen gedaan worden: dat zy op geene Zondagen of Heyligdagen, voor den middag, in hunne kerke zouden mogen preeken; dat zy binnen de 14. dagen van den Paaschtijd geene kommunie zouden mogen bedienen, dan aan de zodanigen die de Paaschkommunie in de Parochikerke alvorens gehouden hadden, enz. Diergelijke voorbeelden meer konnen by den Heer van *Espen* nagezien worden.

Dan is de wereldsche Overheit ook wel gewoon het getal der Religieuzen, die in zoo een konvent zullen mogen woonen, te bepaalen, enz.

Dus verre raakende de kloosters en konventen van Orders, die reeds door de kerk goedgekeurt waren.

s Lib. 2. de Abusu c. 1. n. 12.

* *Libertés de l'Eglise Gallic. t. 2. chap. 32.*

By deze gelegendheit moeten wy noch een woord zeggen van het goedkeuren van de Orders zelf. Van ouds hing zodanig goedkeuren van de Bisschoppen *u*: zelf wierd het verboden het Kluizenaars leven te aanvaarden zonder 's Bisschops verlof verkreegen te hebben. Ja een Abt zou het hart niet gehad hebben van den regel des kloosters, zelfs met de toestemminge der Monnikken, wat strenger te maaken, zonder verlof van den Bisschop. Evenwel had de Abt *Rupertus*, die over het Boek der Gezangen geschreven heeft, zulks bestaan, zonder dat hy op zodanig een verlof had gedagt. Maar *Arnoldus*, Bisschop van Spiers, zulks verstaan hebbende, heeft het belet, en geenzins willen dulden. De Abt verklaarde op zijn gemoed, en nam 'er zelf het Lichaam en het Bloed des Heeren op, dat de Regel hem van Gods wege veropenbaart en voorgeschreven was; doch dit had geen ingang by den Bisschop. De Abt, geen uytkomste ziende, voorzeide hem dat hy binnen 't jaar zoude sterven: en *w* *Trithemius* verzekert ons, dat hy inderdaad binnen 't jaar is gestorven.

Op de Pausselijke bevestiginge wierd niet gedagt voor de tijden van SS. *Dominicus* en *Franciscus*, dewelke allereerst zoo eene bevestiging verzocht hebben. *Bellarminus* *x* merkt ook aan dat *Innocentius* III, dewelke in de kerkvergaderinge eene wet maakte, dat 'er geene Order mogt opgerecht worden zonder Pausselijke goedkeuringe, zulks gedaan heeft; om dat 'er te vreezen stond dat 'er allerhande bygeloovigheden en verkeerde kerk-gebruiken zouden opkoomen, indien het een ieder vry stond nieuwe orders oprechten. Maar zekerlijk is dit ook eene reden geweest, dat 'er al te veele orders opquamen; en dat ze malkander, om zoo te spreeken, in den wege liepen. Zedert dien tijd is de Pausselijke toestemming en goedkeuring altyd vereischt geweest tot het oprechten van nieuwe Orders.

Naderhand, zegt *Michiel* *y* *Roussel*, *is 't gezag van den Paus op dit stuk zoo hoog gesteegen; dat alle Orders,*

u Roussel. Hist. Jurisd. Pontif. lib. 3. c. 4.

w Trithem. in Chron. Hirsaug. ad ann. 1124.

x Bellarm. lib. 2. de Monach. c. 4.

y Histor. Jurisdict. Pontif. lib. 3. c. 4.

die

die door den Paus goedgekeurt of afgekeurt waren, overal goedgekeurd en afgekeurt zyn gebleven. Dat zal ik niet tegenspreeken; maar hy brengt een bewijs by, 't welke niet zeer ter zaake schijnt te dienen. Althans menig Leezer zal 'er zyn zegel niet aan hangen. „Aldus, zegt hy, is vernietigt de Order der Templieren. In de kerkvergaderinge van Vienne wierd gevraagt of die Order, als niet gehoort en niet gedagvaart zijnde, wel mogt veroordeelt worden; dewijl het zeker was dat de gansche Order niet gezamentlijk, maar alleenlijk eenige byzondere persoonen, gedagvaart waren; en dat de kerkvergadering eene uytspraak had gegeeven dat de Order, van rechtswege, niet mogt veroordeelt worden. Maar *Clemens* V, aan 't hoofd der Kerkvergaderinge zittende, heeft het gebrek van 't recht goed gemaakt; en deze woorden by de veroordeelende Bulle gevoegt: *Al konnen wy het van rechts wege niet doen, zoo is het nochtans dat wy de gemelde Order volgens de volheit onzer magt veroordeelen.*" Dit verhaal heeft hy getrokken uyt *Thomas Walsingham*; maar 't koomt hem zoo misselijk z voor, dat hy het met geene volkome zekerheit durft aanneemen. Doch 't is in die kerkvergaderinge onregelmatig genoeg toegegaan met het veroordeelen van de Templieren; en de Paus zelf heeft 'er zoo veele zaaken buyten de form van rechten en buiten den haak gedaan, dat het op dit zeggen niet zal aankoomen. Doch hier uyt volgt aanstonds niet, dat het den Paus vry staat met de Orders naar zyn wel gevallen te leeven. Een onrechtmaatige daad kan geen rechtmaatigen regel maaken. Hy zegt het ook niet opentlijk; maar zijne gantsche redeneering schijnt daar hene te willen.

8. Dit is het zeggen van *Slichtenborst*: maar *Valerius Andreas*, die hem *Joannes Pesselius* noemt, getuygt dat hy een Dominikaaner-monnik is geweest; dat hy het kort Begrip van S. *Augustinus* werken nagezien en verbetert heeft: en dat hy 'er een vierde stuk, van *de 7. Sakramenten*, uyt den zelven *Augustinus*, heeft bygevoegt; te weeten, zoo als ik dat begrijp, by dat kort Begrip van S. *Augustinus* werken. *Joannes*

z *Siquidem ei fides.*

nes Pesselius, Tilanus, Geldrus, Ordinis S. Dominici Doctor, Theologus Coloniensis, Epitomen operum D. *Augustini recensuit & auxit. Accessit opera ejusdem, ex eodem Augustino, de VII. Sacramentis*, tomus IV. Dat *Pesselius* geen drukfout in *Valerius Andreas* is, blijkt hier uyt, dat de naamen volgens het A. B. C. opgetelt werden, en dat hy op PE. aangetekent staat: en daar en boven, om dat hy zoo wel in het Boek zelf, als in 't Register, *Pesselius* word genoemt. Maar *Slichtenhorst* is hier tastelijk misleidt door de gelijkheit van de naamen *Posselius* en *Pesselius*. Hy schrijft dat J. *Posselius* eertijds leeraar in de Godtheit is geweest te Keulen: dat hy *Posselius* voor *Pesselius* schrijft mag noch hene gaan. Maar dat hy den lof en de *a* werken van den rechten *Posselius* aan *Pesselius* den Tielenaar toeschrijft; zal ontstaan zijn uyt de gelijkheit der naamen. Onze *Pesselius*, gelijk gezegt is, was een Preekheer, en Doktor in de Godtgeleerdheit te Keulen. *Posselius*, die de Griekſche *Syntaxis* en *Calligraphia* uytgegeven heeft, was Leeraar *b* der Welspreekendheit in de Hooge-schoole van Rostok; was een onderdaan van *Frederick* en *Willem*, Hertogen van Lijfland, Kourland, enz. daar hy zijne *Calligraphia* aan opdraagt; die hy zijne genadigste Heeren noemt. enz.

Daar zijn 'er, volgens het schrijven van den zelven *Slichtenhorst*, dewelke gelooven dat Adelboldus, *de allerprachtigste en magtigste Bisschop die oyt op den stoel van Utrecht gezeten heeft*, te Tiel of te Zandwijk gebooren is.

Vorder staat uyt *Slichtenhorst* noch aantemerken dat Tiel, volgens veele, zoo oude als hedensdaagsche Schrijvers, wel eer de Hoofdstad is geweest des Graafschaps van Teysterbant; daar Bommel, Heusden, Buren, Kuylenburg, Vianen, en etlijke andere steden van ouds onder behoorden. Dit gevoelen word ook vermeldt, en niet tegengesproken door den Gel-

a Onder de Geleerden, en met naame de Liefhebbers van de Griekſche wetenschappen, word zeer geacht *Iohannes Pesselius*, eertijds Leeraar in de Godtheit te Keulen, enz. en onder in de Aantekeningen: *Extant ejus cum Calligraphia tum Græca Syntaxis, quæ publico Senatusconsulto in omnibus Hollandiæ aliisque Gymnasiis juventuti addiscenda proponitur.*

b Zie in de Voorreede van Calligraphia het Latijnsch gedicht, op *Posselius* gemaakt door M. Fredericus Dedekindus enz.

der-

derschen Historischryver c *Pontanus*. De redenen, die dit gevoelen waarschijnlijk maaken, konnen by *Slichtenhorst* d opgezocht worden. De eerste koomt hier op uyt dat *Walger* Graaf van Teisterbant, de halve Broeder van den Hollandschen Graaf *Dideryk* den I, in 't jaar 902. zijne woonplaats in het vlek Avezaat, dicht by Tiel, heeft genomen. Maar is Tiel toen al een stad geweest: dat zal niet ligt bewezen worden: zoo neen, waarom zoude die eer Avezaat niet beter toekomen als Tiel? Zijne tweede reden, dewelke ik beken dat haare opmerking verdient en volkomen schijnt door te slaan, bestaat hier in; dat de steden Buren en Kuilenburg, met haar Ban, zoo *Slichtenhorst* spreekt, en daarenboven alle de dorpen van de Neder-betuwe en Tielerwaert, en dan noch eenige dorpen tusschen Maas en Waal, te zamen berekend op 72. dorpen, van ouds verpligt waren ses weeken lang te koomen werken aan de sterkte van de stad Tiel; 't welke *Burgwerken* wierd genoemt. Deze dienstbaarheit wierd telkens met zekeren penning gelost en afgekocht. Dit hiete het sevenjaarsgeld; en is, zoo als *Slichtenhorst* schrijft, noch betaalt in 't jaar 1650. en stond wederom te verschijnen in 't jaar 1657.

Het geen de Heer *Alting* schrijft dat 'er geen gewag van Tiel word gevonden voor het jaar IↃ CCCC XC, wanneer het vermeldt staat in een open-brief van koning *Zuentiboldus*, koomt niet zeer over een met het schrijven van den meergemelden e *Slichtenhorst*: te weeten dat Tiel, zoo als de historien schrijven, in de jaaren 456. en 460. een have zy geweest van 't Fransche Nederland; en dat 'er in een oud en met de hand geschreven jaarboek, op het Stadhuis berustende, aangetekend staat, dat in 't jaar 618. onder het keyzerdom van *Heraclius*, hier aangelandt is Koning *Dagobertus*; dewelke hier een Bede-huys gesticht hebbende, zich meester van Holland gemaakt, en het slot Wiltenburg, daar Utrecht nu staat, gesticht zoude hebben. Dan voegt hy 'er noch by dat Teisterbant daar op tot het Christendom is bekeert; en dat 'er in 't jaar 695. buiten Tiel op Zandwijk

c Hist. Gelriæ part. 1. p. 31.
d Slichtenh. p. 42. e Slichtenhorst, als boven.

eene

eene kerk is getimmert ter eere van S. *Vincentius.* Wat staat dat 'er op die geschreven jaar-boeken gemaakt moet worden, laat ik een ander onderzoeken: dit is evenwel waar dat volgens *Pontanus* f zelf, de stad Tiel veel ouder is als veele menschen zich inbeelden; en dat de Munnik van Gemblours dezelve al vermeldt op het jaar CCCCLI. Maar, zegt hy, dit word alleenlijk gevonden in de beste handschriften van dien Schrijver: want in de gemeene afschriften staat verkeerdelijk *Ticla* voor *Tila.*

Vorders g heeft Tiel van ouds groote voorrechten genooten, die haar door Keizers, Koningen en Hartogen vergunt waren: als vryheit van tollen op alle de stroomen van Gelderland, Utrecht, Overyssel, Brabant, Kleefsland, Gulik enz. Ook heeft zy eene gelijke vryheit met de Hans-steden, enz.

f Pontanus lib. 1. p. 30. & 31.
g Slichtenhorst, 1. Boek pag. 45.

ZENWYNEN OF ZINWINEN,

Zenwynen. a Is een dorp van Tielerwaart, dicht by Tiel gelegen, daar de Abt en het klooster van Marienwaart een landhoeve hadden leggen, 't welke zy in 't jaar 1206. geschikt hebben om 'er een Nonne-klooster van hunne Order op te stichten. Dit klooster is, op het sterk aandringen van de Vrouw van Smithuizen, begonnen in 't jaar 1228; en kort daar aan door Willebrand Bisschop van Utrecht ingewijdt, en met verscheide voorrechten begiftigt.

a Uyt een Handschrift van Mariënwaart, *Pontanus* lib. 6. ad Ann. 1228.

O P-

OPHEMERT,

Is ook een dorp van Tielerwaart / leggende aan de Waal / drie duizend passen beneden Tiel. In eenen open-brief van den Utrechtschen Kerkvoogd Ansfridus, uytgegeven in 't jaar 1006 / word het Hamerte genoemt. Ludgerus, ook Bisschop van Utrecht / heeft de inkomsten van dit dorp in 't jaar 10. ccc. L. toegeleit aan (1) Baldricus, een Edelman / dewelke alle zijne goederen aan de Kerke van Utrecht had geschonken. Ophemert,

Uyt het meervoudig getal Hamarithi, zoo als het in Ludgerus brief genoemt word / schijnt te blijken dat 'er eertijds twee dorpen zijn geweest / die den naam van Hemert droegen: te weeten Op-Hemert en Neder-Hemert. Het laatste is te niet gegaan / en Op-Hemert alleen overgebleven. Volgens een handschrift der Utrechtsche Kerke was de Parochi-kerk van Ophemert ingewijdt op den naam van S. Lambertus. Aldaar heeft ook / volgens 't zelfde handschrift / een kerk van S. Maarten gestaan; maar dat aldaar zal waarschijnlijk verstaan moeten worden van Neder-Hemert / 't welk aan Opper-Hemert paalde. In een ouden brief staat aangetekent dat het Kommandeurschap in 't jaar 1399. van Hemert naar Tiel is overgebragt. Doch hier van hebben wy boven al gesproken. Op- en Neder-hemert. Patroonen der kerken. Komman-deurschap van de Duytsche Order.

AAN-

AANTEKENING.

1. Dit is dikwils geschiedt, dat de genen die merkelijke goederen aan eene Kerke of Abdye vereerden, ook eenig goed, een kerkelijke Prove, of iet anders, tot eene vereering kreegen. Men zoude verscheide redenen van dit gebruik konnen verzinnen. By voorbeeld, dat het geschiede om den genen, die al zijn goed weggegeven had, eerlijk te doen bestaan: en deze reden word ook beneden, onder Heflelt, door den Heer Auteur bygebragt: of om de Kerk of Abdy in een vast en gerustig bezit van de goederen te stellen, enz. Het geen door de Kerk of Abdy aldus tot eene vereering gegeven wierd, had doorgaans den naam van *caritas:* 't welke dan voor eene goedgunstige gifte, of loutere mildaadigheit, wierd genomen. En 't wierd 'er wel duidelijk by gezeit dat het als eene *caritas*, eene mildaadige gifte, gegeven wierd: op dat het niet zoude staan, zoo als a *Du Cange* opgemerkt heeft, als of de goederen, die aan de Kerke of de Abdye vereert waren, uyt geene zuivere mildaadigheit waren gegeven; maar inderdaad verkocht of tegen iet anders verwisselt waren. Zoo leest men by *Odoricus* b *Vitalis: Hy heeft zijne gifte op het outaar geleit: en heeft, tot erkentenisse, door de mildaadige (ex caritate Monachorum) gifte der Monnikken, een once gouts ontvangen.* En wat laager: *Deze gifte heeft hy op het outaar gebragt: en daar op heeft hy, door de mildaadige gifte (ex caritate) der Monnikken, 5. marken zilver en een zeer schoon paard ontvangen.* Diergelijke exempelen meer staan by den voornoemden *Du Cange* te leezen.

a *v. Caritas.* b *Ordericus vitalis, lib. 5.*

VA-

VARIK.

De heerlijkheit en het dorp van Varik be- Varik.
hoorde onder het Dekenschap van Aarnhem/ en had eene Parochi-kerk met eenen Pastoor. Volgens een ouden Brief / die my ter hand gekomen is / heeft dezelve de volgende inkomsten gehad; dewelke door den Ridder / Reinard van Dort, in 't jaar 1585 aldus opgegeven zijn aan den Deken en het Kapittel van S. Mariaas kerke te Utrecht.

Lijst van de goederen der Parochi-kerke van Varik.

10. Mergen en 4. hont Lands, doen jaarlijks, . . .	33 - 7
3. Schaar weyen, . . .	18 - 0
Van de Smal-tynt, . . .	17 - 10
4. Weyen dycks, . . .	25 - 10
Van schattinge, &c. en van 8. Mergen en 2. hont Lands, . . .	15 - 18
	110 - 5

Eenige jaaren herwaarts / dewijl de Heeren van Varik het Roomskatolijke Geloof beleeden / hebben 'er de volgende Priesters / uyt de Hollandsche Geestelijkheit / achter malkanderen gestaan.

Justus van Schayk, een Utrechtenaar / een Lovensch Godtgeleerde.

Barent Beuzekom, een Utrechtenaar / en een Roomsch Godtgeleerde.

WADDENOY, by verkorting WANOY.

Waddenoy, van ouds een Renthof.

In de oude brieven Watica genoemd / en by Tiel gelegen / was eertijds een (1) Renthof (Curtis) 't welke de Grabin Adelheidis 1188 aan S. Maarten heeft geschonken.

AANTEKENING.

1. Ik volge de vertaaling van *Alting*, en van den Heer Auteur zelf, dewelke by *Curtis* voegen het Duytsche woord *Renthof*. *Curtis* of *Cortis*, om andere betekeningen die hier niet te passe koomen daar te laten, word by de Schryvers van de middelste eeuwen genomen voor een boeren wooning, op sommige plaatzen een hofstede, op andere een pachthof genoemd; en met een landbouwer, knechten, boeren gereedschap, bequaame landeryen, en alles wat tot den akkerbouw behoort, voorzien.

De Heer *Alting* a heeft ergens aangemerkt dat de boeren, die omtrent de scheiding van den Rynstroom woonen, den naam van *wade* of *waye* geeven aan 't slijk of modder, 't welke door 't opzwellen of overstroomen der rivieren op de akkers is geworpen; en 't welke elders ook een *wiel* of *kolk* word genoemt: doch dat *wede* by de ouden een *weye* betekende. Vorders dat de naam van *vada*, daar *Tacitus* b van gewaagt, geen Latijnsche maar een Duytsche naam is, en uyt een van beiden, *waden* of *weden*, is gesmeedt. Ik heb daar niet tegen; als dat ik die betekening van *wiel* en *kolk* noch niet geweeten heb; doch op *Altings* gezag wel aanneemen wil. En, om tot de zaak te koomen, zoo zal het dorp Wadenoy, naar allen schijn zijnen naam ook van de *waden*, indien daar zulke *waden* geweest zijn, of liever van zijne grazige weyen, ontleent hebben. Het zelve kan ook toegepast worden op *Ravezwade*.

a Alting descr. Germ. Infer. parte 1. in Vada & part. 2. in Wadake.

b v. Hist. 20. 21.

HE-

HESELT.

Dit dorp, in Tielerwaart, aan de Waal, 5000 passen beneden Tiel gelegen, heeft t'hans den naam van Hessel, maar wierd in voorige tijden Hesola genoemt. Ludgerus, Bisschop van Utrecht, heeft in 't jaar IↃCCCL. de inkomsten van dit en van eenige andere dorpen toegewezen aan den Edelman (1) Baldricus; op dat hy, door alle zijne schenkaadjen verarmt, geen honger zoude lijden. Heselt.

AANTEKENING.

1. Ik wil de billijke vereeringen, die aan de kerken en kloosters gedaan worden, niet tegenspreeken. Ook weet ik niet of en hoe verre dat *Baldricus* zich door dit geeven in ongelegendheit heeft gebragt. Daarenboven is my niet onbekent de Raad van *Christus: verkoop alles wat gy hebt, en geeft het den armen:* En ik weet zeer wel dat veele mannen in de oude tyden dien Raad naar den letter opgevolgt hebben, en heylige mannen zijn geworden: dat alles wil ik en moet ik bekennen. Maar in de wereld te blijven, en meest al zijn goed aan kerken en kloosters weg te geeven; ik moet wederom bekennen dat ik niemand ligt daar toe aanporren zou. Ik heb'er gekent, en zy zijn aan meer andere bekent, dewelke haar welvaaren ten gevalle van geestelijke vergaderingen verspilt hebbende, zelf tot gebrek en armoede vervallen zijn; en, als ze niet meer te geeven hadden, met den nek aangezien wierden; haare rechte en deugdelijke schulden niet konden betaalen; hondert maal, en duyzend maal, en honderd duyzendmaal, berouw hadden over haare onvoorzigtige en al te gulle mildaadigheit; geen den minsten troost of verlichting in haare armoede genooten: en eindelijk, eenige jaaren gesukkelt, gehongerbrokt, gezworven, getreurt, en zich verquynt hebbende, in eene algemeene verlatendheit zijn gestorven.

OP-YNEN en NEER-YNEN,

Zijn twee dorpen van Tielerwaert / aan de rechterzijde van de Waal / boven de stad Bommel. ‡ Misschien is 'er van ouds noch een derde geweest / tusschen Op- en Neer-Ynen: en dus zou men dzie Ynen hebben: waar van daan dan het verdraaide naamwoord Taratina zou zijn gekomen. De Edelman Baldricus heeft zijn landgoed / hier ter plaatze gelegen / in 't jaar IↃCCCL. aan de Utrechtsche Kerke geschonken.

H Y E R.

Dit hebben wy nergens gevonden. Doch in een gifte-brief van 't jaar IↃCCCCIXVII, staande by W. Heda pag. 97, vindt men een Hero vermeld. (1)

‡ Alting. pag. 197.

AANTEKENING.

1. De Heer *Alting* houdt het voor gewis, en de Heer Auteur merkt het beneden ook aan, en ik geef hem volkomen gelijk, dat door dit *Hero* moet verstaan worden het dorp *Herwen*, leggende in de Bommelerwaert aan de Waal.

HAEFTEN of HAFTEN.

Een Kapittel van Kanonnikken te Haeften.

Te Haeften / een dorp onder Tielerwaert / heeft Otto Heer der plaatze in 't jaar * 1399 een Kapittel van Kanonnikken gesticht.

* Miræus de Canon. Coll.

In 't jaar 1450 is Deken van 't zelve Kapittel geweest de Heer Godefroy Neve, by A. † Kemp vermeld; dewelke den brief bybrengt / waar in gemelde Neve twee deelen van zijne Tiende te Dalem overdraagt aan den Oud-Schepen Brien' van Wey.

SPYK, EYNSPYK.

Spyk staat onder den naam van [a] Herispic, op het jaar 885 vermeldt by den Histori-schryver Rhegino: zynde een dorp / daar de Rhyn en de Waal van malkander scheiden / en de Betuwe van weerskanten met hunne killen ombangen. Het is ook de plaats daar de Veldheer der Normannen Godefroy, die Vriesland toen met eene zeer breede geweldenarye drukte / den gezanten van Karel den Dikken ging ontmoeten; en daar dezelve gezanten / het geheyligde recht misbruykende / hem doodstaken; 't welke by den Rhegino op het gemelde jaar breeder staat vermeld. Spyk, Eynspyk;

Tegenwoordig behoudt het noch het leste deel van zyn ouden naam: en heeft / volgens het schryven van Gouthoeve, een kerk met eene moope spits. Daar staat een zeer oud kasteel: 't welke C. Aertsens., die het van den Ridder Gerrit Renoy gekocht had / op nieuw heeft hertimmert en opgehaalt. Kerk en kasteel aldaar.

Niet verre van Spyk / aan de rivier de Lingen / leit het dorp Enspyk.

† Pag. 267.

[a] Pontan. Hist. Gelr. l. 5. p. 62.

HERWYN.

Herwyn een oude naam.

Herwyn / in de oude [b] brieven Herovina genoemd / is een dorp in Tielerwaert / aan de Waal / naast Helwyn: en is in de meergemelde gifte van 't jaar 10 CCCL. ook geschonken aan de Kerke van Utrecht.

THUYL,

Thuyl.

Is ook al een dorp van Tielerwaart / op den oever van de Waal / recht over Bommel / en [c] Tule genoemd.

De Keyzers Otto I, Otto III, en Lotharius II, schynen in hunne [d] Brieven raakende de Abdy van Elten / van dit Thuyl te spreeken.

DEYL,

Deyl.

Een dorp / in de zelve Waard aan den oever van de Lingen / staat in de zelve brieven vermeld.

VUEREN of FUEREN, METEREN,

Zyn ook al dorpen van Tielerwaert; doch van dewelke wy niets / voornamentlyk in de kerkelyke zaaken / dat aanmerkenswaardig zy / te zeggen hebben.

RUEEMD, anders RUND en DRUMPT.

Dit dorp leit ook in Tielerwaert / en paalt aan Waddenoy.

b Alting in voce *Herovina*.

c Van dit *Thule* dient Slichtenhorst, in zyn Toneel van Gelderland, nagezien te worden.

d Van de jaaren 970, 996, en 1036.

VER-

VERVOLG VAN DE AANTEKENINGEN op AMERSFOORT.

Den Drukker dezes Werks, *Chr. Vermey*, heeft my een ongedrukt Boek in 4. geleent, 't welk dezen titel voert:

Geschiedenissen getogen uyt oude geschriften . . . , geextraheert ende geschreven by

JOHAN van INGEN,

Notaris binnen de stadt Amersfoort.

Het handelt voornamentlijk van de opkomste der Regulieren te Amersfoort: en van 't begin van S. *Agnes* - S. *Barbaraas* - en S. *Agathaas* - Konventen, enz. En dewijl dit werkje noit in 't licht is gekomen, heb ik goedgevonden het een en 't ander, ter opbelderinge van de Kerkelijke Historie van Amersfoort, uyt het zelve werkje te trekken. Doch, om een netter order te houden, zal ik ieder byzonder byvoegzel op zijn rechte plaats, en daar het in dit werk had moeten staan, te pas brengen.

Op pag. 2. van dit tegenwoordige werk, daar van de Kerken gesproken word.

Zoo gezeit en gelooft word, zeit *Johan van Ingen*, is het eerste kerkje van Amersfoort geweest, het Heiligen-Geest-kerkje; en heeft by de plaats, nu de Vischmerkt, aan de Langestraat gestaan. Dit is ook het zeggen van *Theodorus Verboeven* a, dat deze kapel, zoo als men gelooft, daar gestaan heeft voor het opbouwen van de stad.

a Rerum Amorfortiar. succincta descript. pag. 73. 74.

Pag. 28. Op het verbranden van de kerk der Minnebroederen.

Dit is een schrikkelijke brand geweest; door dewelke wel 300 huizen, en wel 30 brouweryen, glad en al zyn afgebrand.

Op Marienhof, pag. 30.

Het is waar dat Marienhof een konvent van manspersoonen is geweest: maar eer dat 'er Religieuze mans-persoonen gewoont hebben, en waarschynelijk eer dat het den naam van Marienhof gekreegen had, hebben der Cel-zusters, of om zoo te spreeken, Alexianessen gewoont. Dit is het zeggen van *van Ingen.* b

Op 't Huis der Broederen, pag. 40.

Hoe dat deze Broeders eerst te Amersfoort aangekomen zijn, staat omstandiger verhaald in 't gemelde handschrift van *Johan van Ingen:* van wiens verhaal weinig verscheelt de onbekende Schryver van 't Amersfoortsche Kroonijkje, door *Ant. Matthæus* uytgegeeven. Hy schryft dan dat de Heer *Florens van Radewyn*, op het verzoek van *Rutger van Doem*, *Johan uyt-den Hage*, *Gerrit de Wilde*, en *Steven Lenuis*, drie Klerken, die eerlijk en deugdzaam van leven waren, naar Amersfoort heeft gezonden, te weeten *Johan van Lemego*, *Andries van Attendoorn*, en *Niklaas van Erpel*. Deze drie Klerken, door anderen geholpen, hebben in den tyd van drie jaaren, en met zwaaren arbeid, een Fraterhuis achter S. *Pieters* gasthuis opgerecht. Twee Klerken zyn in 't kort Priesters geworden: en *Andreas* noch in 't zelfde jaar aan de pest gestorven. *Niklaas van Erpel* en *Willem Hendriksz* (de eerste Pater van deze Vergaderinge) hebben naderhand den derden Regel van S. *Franciscus*, of de order der zoogenaamde *Tertiaanen*, aangenoomen. Dit zal ik met *Van Ingens* eige woorden verhaalen:

„Omtrent Paeschen des jaers 1399. zyn vergadert „geweest binnen Amersfoord Heer Willem Henrickx „to Amersfoort, Heer Wermbold to Utrecht, Heer

b pag. 30.

Gys-

„Gysbert to Amsterdam, Hr. Hugo to Haerlem, Hr. „Pauwels to Medenblick, Hr. Harman ter Goude, „ende sommige andere Paters, ende hebben goet ge- „vonden dat dese voorn. Fratres binnen Amersfoort „souden aennemen 't leven van St. *Franciscus* die der- „de Regel, ende is geconfirmeert van den Paus *Ni- „colaus* IV, oock hebben sy aengenomen sommige „statuyten van den Paus *Bonifacius* IX. geconfirmeert, „dat sy oock met professie der Regulen, oock mede „loven mochten voor dat authair haer reynicheyd.

„Ende alsulcx is in dit jaer die oorde van Pœniten- „tie nae de derde Regule van St. *Franciscus* in den „Bisdom van Utrecht, ter eeren Goodts ende salic- „heyd der sielen eerst begonnen.

„Hr. Willem Henrickx van Amersfoord is een Ge- „nerael Minister derselver orden gecoren.

„Hr. Johan van Lemego is ten eynde toe gebleven „in syn eerste roepinge.

Dus hebben zy van den beginne niet op S. *Andries Kamp*, maar achter S. *Pieters* gasthuis, gewoont. Maar toen hunne vergadering voor zoo kleine hui- zinge te groot begon te worden, en zy geen gasten of geestelijke persoonen eerlijk konden ontvangen, „soo is wt der c schickinge Goodts onvoorsiens geko- „men Wolter Vlowyck, die heeft hun gegeven zyn „kamp landts inden Hage, die noch leydt after Mo- „nickendam. Oock heeft Harman Snyder willich- „lick syn dienst geboden om een Clooster te timme- „ren opden voorseyden kamp, 't welck begonnen is „Anno 1403. des heyligen Cruys avont Exaltationis, „ter eeren Goodts, syne gebenedyde Moeder, ende „St. Andries des heyligen Apostels, ende is genaempt „St. Andries kamp.

Zoo is dan de vergadering van omtrent S. *Pieters* gasthuis in 't jaar 1405 overgegaan tot S. *Andries* kamp. Doch *Jan van Lemego* bleef daar hy was: en is daar ook zyn leven lang gebleeven.

„Heer Willem Henriks, het zyn wederom de „woorden van den zelven Schryver, Generael Mini- „ster voorn. is overleden des daechs nae Meydach „Anno 1414. ende 's jaers daer te voren was gestor- „ven Hr. Wermbold Pater van St. *Cecilia* to Utrecht,

c Van Ingen pag. 8.

„deese twee waren doen ter tyd gereockent, soo by „geestelijck als weerlijck, voor twee colomnen en „de voorgangers aller Tertianen: Want in haer tyd „worde die oorden in groter weerdicheyd gehouden, „maar nae haerder dood, is haer Capittel seer ver„stroyt ende te nyet gegaen. Ende syn nae haer doot „veel mannen en joncferen van deesen Capittel aff„getreden ende zyn gegaen aen St. *Augustinus*.

Zoo zyn de Broeders dan niet langer als 14 of 15 jaaren in de derde order gebleven. "Hierom hebben „de Broeders, zegt hy vorder, van St. *Andries Camp* „twee van den haren gesonden tot Wyndesim, bid„dende datse hun aennemen wilden onder haer Ca„pittel ende Regel, 't welck hun vergunt is op St. „*Bernardus* avont Anno 1416.

In 't jaar 1420 zyn zy van S. Andries kamp overgegaan in Marienhof. En wat het huis achter S. *Pieters*-gasthuis belangt, zoo is *Gerrit van Hemert*, die Overste van 't Fraterhuis achter S. *Pieters*-gasthuis was geworden, om dat de plaats daar te klein en onvry was, met de Broeders in 't jaar 1444 gaan woonen in S. Jans kapelle op den Kamp. En aldus, zegt *van Ingen*, zyn zy geworden en genoemd S. *Jans* Broeders op den Kamp. Deze *Gerrit Gemert* word in de Kronijk van den naamloozen Schryver, by *Ant. Matthæus* [d], genoemt *Govert van Gemert*. Dezelve Schryver getuigt ook dat *Govert van Gemert*, uyt de Vergaderinge der Broederen te Hulsbergen, met eenige Priesters en godvruchtige Broeders, het Fraterhuis achter S. *Pieters*-gasthuis weder in staat gebragt en bewoont heeft: maar dat ze naderhand by S. *Jans* kerkje zyn gaan woonen.

Maar van de andere Broeders, dewelke eerst op S. Andries kamp, en daar na op de Birkt, gingen woonen, is breeder bescheid te vinden by *Johan van Ingen* in zyn *Appendix* of Byvoegzel.

„Inden jare 1416 is Mr. Henrick Camerman Ca„nonick tot Deventer, gecomen tot Amersfoort, „synre geboorte-stadt, om deselve te besoucken, als „hy jaerlicx plach te doen, die syn vaderlicke erve „in de Bricht, heeft gegeven aende broeders van St.

d Duo scriptores inediti de Reb. Amersfort. pag. 169.

An-

„ Andries Camp om een jaerlicxe rente ſyn leven
„ lanck.

„ In twee naevolgende jaren is 't voorſz. erve be-
„ quaem geweeſt tot een Convent.

„ Ende ſyn Anno 1420. d'broeders van St. Andries
„ gaen nemen haerluyder reſidentie in Birckket.

„ Ende vermits d'oorlogen, d'broeders van Ma-
„ rienhooft in de Birckket, nyet geraden bevonden lan-
„ ger daer te blyven, hebben met de Celſuſteren ge-
„ handelt datſe ſouden commen in der ſelver Suſteren
„ Clooſterken aen de Chingel. Twelck ſy den Cel-
„ ſuſteren affcoſten, d'Celſuſteren verſochten weder-
„ om een plaetſe van de Regenten van den Poth, after
„ de Camp, alwaer ſy een bequame wooninge tim-
„ meren, neffens dPothheeren Reeckencamer, die al-
„ daer ſyn gebleven tot datſe aldaer alle uytgeſtorven
„ ſyn.

„ Der Celſuſteren vocatie was de peſtſiecken te be-
„ waren, daerom haerluyder gelegentheyd was ſoo
„ nae by tpeſthuys te ſyn.

„ Ende dMonicken uyt dBrickt waren oock gerieſt
„ om dat Clooſtertien aen hun te nemen.

Hier van word ook gewag gemaakt in het tegenwoordige werk p. 29. daar ook aangemerkt ſtaat dat ze naderhand, op vermoeden van kettery, uyt dit konvent zyn verdreeven.

En dewyl boven onder anderen geſproken is van *Rutgerus van Doem*, zullen wy zijnen lof en zyn einde uyt *J. van Ingen* met deszelfs eigene woorden vermelden:

„ In den ſelven jare, zegt hy, in Novembri ſterf
„ onſe vader van de huyſe Rutger van den Doem,
„ dien God genadich ſy, die dit huys eerſt geſticht
„ heeft, ende dat aldaer geprovent heeft, ende veel
„ goets in timmeringe ende in andere nootdruftige
„ dingen des huyſes geleyt heeft: Ende behalven dyen
„ aen deeſen huyſe nae ſynre dood erffelick gelaten
„ meer dan xxvij. Franckryckſe ſchilden, waerom wy
„ ſoo lange dit huys ſtaet, ſchuldich zyn voor hem
„ te bidden: want hy en beſorchde ons nyet alleen als
„ onſen alre vader, maer hy heeft ons gedient als een
„ knecht, welcken dienſt hem Godt onſen Heere lo-
„ nen wil inder ewicheyd.

Celsusters.

„By nae inde selve tyd quamen van Amsterdam de „Cel-susteren tot Amersfoort, ende costen dat erst „in den Hage, op St. Paulus bekeeringe Anno 1479. „ende hadden St. Augustinus regel, ende wierden „vande Regulieren gevisiteert.

„Anno 1492. leyden zy dat fundament haerder Ca„pellen.

„NOTA: Naderhand is dit geweest tConvent van „Marienhove, nu het nyeuwe Weeshuys.

Maar die hier Reguliere Kanonnikken door den Heer Anteur genoemt worden, zyn eigentlijk Broeders van 't gemeene leven geweest; die op sommige plaatzen ook Kollationarissen, op andere plaatzen *Hieronymus*-broeders genoemt wierden. Maar hier van naarder in 't volgende Byvoegzel.

Van de Cellezusters, *pag.* 43.

Wy hebben zoo even uyt het verhaal van *Johan van Ingen* vernomen dat de Celzusteren, gelijk hy dezelve noemt, naderhand in de Pot, achter de Kamp, gewoont hebben. Wat de Pot hier eigentlijk te zeggen is, zal in 't volgende Byvoegzel beter te passe koomen.

Op pag. 44. *en* 45.

By de Gast-of Arm-huizen mag wel gevoegt worden de Pot, of 't Heiligen-Geest-huis: waar over wy den meer gemelden *Jan van Ingen* wederom zullen hooren spreeken.

„Is sulcx, zegt hy, dat eertyts all voor den jare „van 1438. eenige gequalificeerde godtvruchtige per„sonen, liefhebbers tot den Armen, seeckere Col„lecten en uytdeylingen aenden huys-sittenden Ar„men gedaen hebben, aan broot, botter, vleys, „speck, eyer, wortelen, haringh, en anders nae ge„legentheyd des tydte.

„Dat d'selve, hare vergaderingh, ende plaets van „uytdeylinge gehadt hebben in een Camer, after des „H. Geests Capelle, by de plaets, nu genaemt d'Visch„merckt.

„Als blyckt by besegelden brieve die d'Heeren Re-
„gierders deeser stadt aen de Broeders van de Poth
„gegeven hebben, continerende dpointen ende or-
„donnantien waer naer dselve Broeders hun souden
„reguleren in 't bedienen van den Armen, ende re-
„gieren van der selver goederen; ende alsulx by for-
„me van een fundatie, noemende dselve Heeren re-
„gierders by den den Regenten, *Broeders van den H.*
„*Geest*, vulgo *d'Poth*; gedateert dselve fundatie-brieff
„des Donderdaechs nae Bonifacij, A.° 1447.

„Hoewel d'Regiering en uytdeyling all eenige ja-
„ren to voren geschied was.

„Geven dHeeren Regierders byden selven aen den
„Goodtshuyse en derselver Regenten ook diverse pri-
„vilegien ende exemptien, ende haer goederen ne-
„mende in hare protectie.

„Wannere vande vergaderinge is dyertyd geweest
„after den H. Geests kerckjen oft Capellen, volgens
„seeckere besegelen brieve gedateert op Willebrordi
„avont 1448.

„Daer naer is d'vergaderingh van de Regenten ge-
„transporteert A. 1525. after d'Camp, by St. Rochus
„Capelle.

„Daer de Celsusteren by contract van de 7. Martii
„1547. by syn commen logeren.

Op pag. 31. *en* 32. *van* S. Agnes *konvent.*

Het opkoomen van dit klooster staat wydloopiger, en met naerdere omstandigheden, beschreeven by *J. van Ingen*: wy zullen wederom zyne eigen woorden laaten volgen.

„Door dPredicatien en vermaningen vande voor-
„genoemde deuchdelicke mannen, ende namelick
„Mr. Gerrit de Groot ende Heer Florens, ende oock
„by hulp en raed van sommige andere goede man-
„nen ende ynnige joncferen en weduwen, soo is
„tConvent van St. Agnieten begonnen omtrent doen
„men schreef 1380. door sommige arme personen
„ende meest joncfrouwen en weduwen, die neerste-
„lick sochten ruste haers harten, ende salicheyd haer-
„der sielen, die oock de werelt met haer genoechte
„begeerden te laten, ende een leven van Pœnitentie
„aan te nemen, ende voort te gaen in deuchden.

Dee-

„Deese personen hebben hun eerst nedergeslagen „by de stadtsmuyr, op een steede die in 't gemeyn genaempt was op de Visschery, ofte Glashorst, daer „sy eerst met malcanderen woonende, begonnen te „leven in grooter armoede, alsoo dat de noot hun „daer toe bracht datse van huys tot huys mosten oot- „moedelick eenige jaren gaen bidden haer broot, tot „dat by roepinge Goodts, quam een eerbare persoon „genaempt Mechteit Karmans, van eerbare olders, „en ryck van tytlicke goederen, die haer groote ar- „moede een weinich verlicht heeft; waeromme die „olders en vrienden der voorn. Susteren, ende die „Schepenen en Borgers gebeden ende geboden heb- „ben den Susteren datse voortaen nyet meer souden „gaen bidden, maer datse eerlick en rustelick met ar- „beyde haerder handen, haer broot souden eeten, tot „meerder behulp, hebben de Borgermeesters mit con- „sent der Borgers, de voorn. Susteren in 't jare 1358. „groote vrycheyden en Privilegien gegeven.

Haar eerste Mater is geweest *Belia van Heusden*.

De tweede Pater van S. *Agnes*-zusters, dewelke in 't werk overgeslagen word, is geweest de zeer vroome en beroemde Heer *Floris Radewyn*.

In 't jaar daar aan hebben deze zusters een groote questie gehad, en zoo het schynt, tot haar onschuld veel opspraaks geleden ter oorzake van een kistje dat haar door een rijke vrouw, op haar uyterste leggende, vereert of ter hand gestelt was. Hier nevens *Jan van Ingens* eigen woorden:

„Des jaers daer nae was daer eenen Volckert Sy- „berts, neve der voorn. Geertruyd, dese seyde val- „schelick dat Heer Jan van Lemego ende die van den „Convente, van den voorn. Geertruid ontfangen had- „den te bewaren een besloten kiste, daerinne grote „clennodyen van golt en silver waren, d'welcke kiste „nochtans in haer uterste, den voorsz Convente voor „salicheyd haerder syelen gegeven was, met all 't ge- „ne daer in was, 't welck boven ses golde Ryns-gul- „den nyet en bedroech; welcke saecke voor B- „germeester en Raedt deser stadt is gecommen, „d'kiste met stadtssegel toesegelden, tot dat het C- „vent met Volckert vereenicht soude zyn; dan al „'t selve geschiede heeft d'Borgermeester met ba-

" harticheyd totten Convente beweecht synde, het
" voorsz coffer ofte kiste, ter beede van den Conven-
" te ter eenre, ende Volckert met syn vrienden ter
" andersyde daer bystaende en aensiende, 't segel af-
" gebroocken, ende d'kist doen openen, ende daer-
" inne is nyet anders gevonden dan het weynich van
" weerde als voor verhaelt, Volckert siende dat hy
" beschaemt was, seyde datter veel ponden gelts ge-
" vonden waren, dit hoorde des Borgermeesters va-
" der die noch leefde, 'twelck een wys ervaren man
" was, sprack, was d'kist int Schependom besegelt,
" ende is die nyet gerichtelick geopent, soo is myn
" Soon schuldich des doodts. Ten lesten is deese
" saecke gecommen voor den Bisschop van Utrecht,
" Heer Frederick van Blanckenhem, die terstont
" sandt nae deesen Borgerm. Heer Johan van Lemego
" ende nae anderen. Als die van den Convente dit
" vernamen, waren seer begaen ende verveert, ende
" sorchden datmen den Borgerm. solde onthoofden,
" ende den Pater mette Mater inden kercker werpen;
" maer door gebeth van den Susteren, ende onder-
" soeck der waerheyd, soo is dit werck gerustelick
" nedergeleydt, ende dvoorn. Volckert heeft syn
" schuld bekent, vergiffenis versocht ende beteringe
" belooft.

Vorders is de kapél, dewelke zy gebouwt hadden in 't jaar 1397, e omtrent hondert jaaren daar na, dat is in 't jaar 1487, om haare kleinheits wille afgebroken; en op een andere plaats een nieuwe en veel schoonder kapél getimmert.

" Anno 1484. Is Heer Henrick van Son de vierde
" Rector off Pater van St. Agatha geworden, onder
" hem zyn die Conventualen Regularissen geworden,
" die te voren Tertianen waren, hy heeft de kerck,
" dat spinhuys, den reventer ende die keucken inden
" selven Convente getimmert.

Hier heeft men noch een Rector van S. *Agnes* klooster, te weeten den Heer *Gerrit van Helmont*.

Op S. Agathaas *klooster*, *pag*. 34.

De meergemelde *Johan Lemego* is ook de Biechtvader en eerste Rektor van dit klooster geweest: "In

e Van Ingen pag. 166. 167.

den

„den selven jare worde de Eerw. Heer Jan van Le-
„miego Priester, onse eerste Biechtvader, die oock
„Rector was der Susteren van St. Agneta binnen dese
„stad, welcke twee huysen hy eerbaerlick regierde
„tot zynre dood toe, doen waeren mede bewaerders
„onses huys twee eerbare mannen genaempt Heer
„Willem Henrickſz den Generael Minister, ende
„Heer Warmbout Priester, die ons in (alle saecken
„'t huys aengaende) getrouwelick behulpelick wa-
„ren.

De kapel is gewydt in 't jaar 1410. daags na S. *Thomas*.

Wendelmoed de Sambrine wierd in het jaar 1412, na een twaalf jaarige en loffelijke regeering, van haar ampt ontslagen.

De gemelde zusters wierden ook in 't jaar 1414. en 1415. opgesloten: *Achtien susteren*, zeit *van Ingen*, *wierden ingeleydt ende een proevel jaer van slote gegeeven*.

In den jare 1416. dus vervolgt hy, *op d'Apostelen Petri en Pauli avond*, *worde ons huys gewyed tot een slote*; *ende daer deden doen* 15 *susteren van de* 18 *voorsz professie van den slote*.

Ons huys, zegt hy: want staat aan te merken dat hy het gansche verhaal van S. *Agathaas* konvent, 't welk vry wijdloopig is, getrokken heeft uyt een oud geschreven Kronijkje; welk Kronijkje, zoo als hy betuigt, door de Paters zelf van 't gemelde konvent van tijd tot tijd was beschreeven.

Het kerkhof, met een kapelle en een outaar, is door den Wybisschop N. ingewijdt in 't jaar 1450.

Het konvent zelf wierd gewijdt in 't jaar 1458.

De kerk is door *Judocus*, Bisschop van Hieropolis, en Wybisschop van den Utrechtschen Bisschop *David van Borgonje*, gewijdt in 't jaar 1463.

In 't jaar 1468 is het Paters-huis getimmert: en in 't jaar 1469 de stoelen op 't koer gemaakt. In 't jaar 1474, op SS. *Perpetua* en *Felicitas* dag, wiert de eerste steen van de reventer, dat is de eetzaal of de refter geleit.

Maar aanmerkelijk is het, 't geen hy op het zelfde jaar aantekent: te weeten dat 'er in 't jaar 1474 twee Susteren aangenomen wierden: waar van de eene,

weeten *Margriet*, *Jan Brants dochter*, niet ouder was als 7 jaaren. En in 't jaar 1537 hebben zy *Lysbet*, *Pieter Jochims dochter*, die pas 9 jaaren oud was, in 't klooster aangenomen. En *Alyt Simonsdr*, dewelke aangenomen wierd in 't jaar 1546, was ook niet ouder als 9 jaaren.

In 't jaar 1486 hebben de Nonnen, op de vermaninge en begeerte des Priors van Windesheim, het leezen der Priesterlijke getyden aangenomen.

In 't jaar 1495, als 'er een groote moordbrand in de stad ontstoken was, heeft dit konvent groot prykel geloopen van tenemaal door het vuur verdelgt te worden: maar is noch tegen alle verwachting ten grootsten deele behouden gebleeven.

Op het jaar 1506, 1507, enz. staat onder anderen aangetekend dat toen gestorven is zuster *Mary*, *Roelofs dochter*; dewelke behalven andere deugden zeer naarstig was in Zangboeken en Choorboeken te schryven. Hier uyt ziet men dat het schryven van boeken in de kloosters noch langen tyd in zwang gegaan heeft na het opkoomen van de Drukkunst.

Op het jaar 1525 merkt hy aan hoe dat de Geestelijkheit hier begon verdrukt en versmaadt te worden; "in sommige steden geheel verjaecht ende gedwon- "gen haer habyt te verlaten ende te hylicken.

"Ende worden in sommige steden dat H. Sacra- "ment, den H Olye ende insettinge der H. Kercken, "seer oneerlick versmaadt, 't welk hartserich was te "horen voor den geenen die Godt lieff hadden.

"Oock worden in dat jaer de Cloosteren seer ge- "schath, soo dat wy alleen, gaven byde drye hondert "goltguldens.

Na deezen tyd begonnen de Nonnen sterk te verloopen.

"In den selven jare, schryft hy vorder, zyn in onse "Convent wtgegaen twee natuyrlicke Susteren, als "Marry ende Beyeraet Roelof van Hardevelts doch- "teren, ende daer nae Henrick Gulufs dochter van "Arichem, item Marri Thonis, Beatris Alberts ende "Jan Ricouts dochter.

"Inden selven Jare zyn in onse Convent gecomen "Claes Gerritsz ende Evert van Dompselaer Borger- "meesteren, met den geheelen Raed, ende dit met

"gewelt, ſoo datſe inden Convente waren eer dat-
"men woſte, ende waren met veele logenen opge-
"maeckt, ende ſonderlinge tegen onſen Eerw. Pater,
"dien ſy dief ende verrader noempden, ende ſeyden
"dat hy 't Clooſter goet zyn vryenden had gegeven
"ende de Suſteren gebreck laten lyden, de Pater ſton-
"de met ondeckten hoofde, begerende de ſake te wee-
"ten ende ſich te excuſeren, maer ſy wilden hem
"voor ſonnen onderganck uyt de ſtadt hebben, 't
"welck de Suſteren nyet wilden toeſtaan, of ſy wil-
"den alle mede gaen, doen worden de beſchuldingen
"gelezen, ende als de Secretaris wat had geleſen,
"ſtonden all de Suſteren op, ende riepen wt eenen
"monde dattet leugen was, ſteeckende veel Suſteren
"daer voor op, ende ſyende die vande Magiſtraet dat
"ſy belogen en bedrogen waren, ſetten ſy de Mater
"aff, om dat ſy des Paters Suſter was, ende worde
"een ander inde plaets geſeth, twelck daer naer alte-
"mael by den Prior van Windeſem te nyet gedaen
"worde. . . . .

"Inden ſelven jare ſterf binnen Amſterſtam ſonder
"berouw teyckens in weerlick habyt Henrick Ru-
"lofs dochter, ende men ſeyd dat ſy onder de galge
"begraven worde, doen ſy voor haer ſterven bekent
"hadde een geeſtelicke perſoon te ſyn.

"Inden ſelven jare ſterf Suſter Beyeraert Roelof
"van Hardevelts dochter in weerlick habyt, ſonder
"teyckenen van berouw, den Capellaen gaf den Pa-
"ſtoor te kennen als of ſy berouw gehadt hadde,
"waerom ſy inde Capelle van ons L. Vrouwe begra-
"ven werde.

"Den ſelven Cappellaen viel daer naer doot in de
"grote kerckx thoorn omtrent 4 of 5 trappen van der
"aerden. want Mr. Evert de Paſtoor had hem geſeyt,
"dat indyen hy hem bedrooch, ſoo ſoude hy een
"ſchennis hebben of haeſtelick ſterven, ende dit is
"hem gebeurt corts daer nae. . . . .

"In den ſelven jare, zegt hy op het jaar 1531, heeft
"de Biſſchop geordonneert dat nyemand van de Su-
"ſteren voor de traillje zoude gaen dan met hun
"tween, daer eenige Suſteren veel ongeſticheyt tegen
"de Mater op ſpraken.

In 't jaar 1536 wierd de eerſte ſteen geleit van 't
nieuwe zickhuis.

In

In 't zelve jaar wierd *Geertruid*, *Z ger de Wilden dochter*, in 't klooster aangenomen. Doch alzoo zy zonder haar moeders bewillinge in 't klooster gekomen was, hebben hare moeder, en twee zusters van gemelde *Geertruyd*, haar acht dagen daar na weder t'huis gehaalt.

„Op S. Policarpus dach is de clock gehaelt wt den „toorn met hulp van Cornelis Jansz onse vader, zyn „soon Jan Cornelisz ende Rooch zyn dochters man, „de selve worde t' trecht gebrocht om te vergieten, „ende is op de Octave van S. Agatha ons Patronesse „gewiedt ende opgehangen.

Op de Maters van S. Aachten *klooster*, *p.* 36.

Hier nevens een lijst van de Maters van S. *Aachten* klooster, dewelke ik uyt het gemelde Kronijkje, door *Johan van Ingen* verkort, uytgetrokken heb.

1. *Wendelmoet van Sambrink*, in 't jaar 1400 enz.

2. In 't jaar 1412 wierd *Wendelmoet* van haare bedieninge ontslagen, en wierd in haare plaats aangestelt *Geertruid Harmens*; 1412

3. *Wendelmoet Klaes van Emmenes*; 1416

4. *Frederik Hubertsdr.* (waarschynlijk *Frederikje* enz) is aangestelt in 't jaar 1422.

5. *Evert Aelts* (*Evertje*) 1444. dewelke afgezet wierd in 't jaar 1448. In haare plaats wierd aangestelt

6. *Belya*, *Jan Gerritsdr.* 1448.

In 't jaar 1486 stierf de Ondermater, *Lysbet Pietersdr. van Valkendaal.*

7. *Alyt*, *Hendrik Hesselsdr.* word als Mater vermeldt op het jaar 1495 enz.

8. *Alyt Casynsdr.* is bevestigt, 1519.

In 't jaar 1535 wierd zuster *Eerland Everts* Ondermater.

In 't jaar 1527 stierf de Ondermater *Catharina van Brakel.*

In 't jaar 1537 heeft *Aerland Everts* het ampt van Onderpriorinne neergeleit, en is in haare plaats tot Onderpriorinne aangestelt *Elizabeth*, *Peter Fokkings dochter.*

9. *Margriet Elis*, oude of geweeze Mater, stierf 1536.

Maar wanneer zy Mater is geweest, vinde in 't Kronijkje niet aangetekend. Op het jaar 1542 word gezeit dat *Alyt Casyns*, die seven jaaren lang Mater was geweest, overleden is in 't gemelde jaar 1542. En boven hebben wy gezien dat zy na den afstand van *Alyt Hessels*, bevestigt wierd in 't jaar 1519. Waarschijnelijk zal *Margareet Elis dr.* het bewind tusschen de jaaren 1519 en 1542 eenigen tyd gevoert hebben.

10. *Margareta*, *Jan Brants dochter*, dewelke ontslagen wierd in 't jaar 1552.

11. *Maria Pauwels dochter* tot Mater gekoren in 't jaar 1552.

12. Op het jaar 1558 word de dood vermeld van *Baertje*, *Steven Vonken dochter*, *onze oude Mater*, zeit de Schryver, *dewelke ons in dien staat vredelijk gedient hadde* 12 *jaaren.* Zoo moest zy dan boven al eene plaats gehad hebben: maar dewyl ik geen ander bescheid van haar vinde, zal zy haar met wat laager plaats vergenoegt moeten houden.

13. *Elizabeth*, *Huyg Ruysschen dochter*, tot Mater bevestigd in 't jaar 1559. Zy is aan de pest gestorven in 't jaar 1598: en is in haare plaats gekoren

14. *Elizabeth*, *Peter Fokkings dochter*; 1598.

15. *Marrichje Gerritsdr.* is tot Mater gekozen in 't jaar 1600, en gestorven 1616.

In 't jaar 1606 is gestorven de Onderpriorinne *Jakobje Teunis* van Utrecht: *die ons*, zeit de Schryver, *zèer devotelijk gedient heeft* 62 *jaaren.*

16. De laatste Mater is geweest *Elsje Zoes*; dewelke gestorven is den 19 Mey 1637.

Omtrent eene maand daar na, te weeten den 13 Juny 1637, is de laatste Nonne van S. Aachten klooster, te weeten *Marrichje Jans*, in den Heere gerust. *Ende hyer mede*, zeit de Schryver, *syn alle de Conventualen des voorsz. Convents affgestorven.*

Marrichje Gerrits, dewelke hier als de 15 Mater opgegeeven word, is zekerlijk dezelfste met *Maria van Weede*; dewelke in dit tegenwoordige werk, pag 36. voor Mater of Moeder opgegeven word.

Uyt het zelfde Kronijkje hebben wy ook de Paters of Rektors van S. Aachten klooster getrokken: dewelke wy hier op order laaten volgen.

1. Hr

1. Hr. *Johan van Lemmego* is Pater geworden in 't jaar 1400, en overleden in 't jaar 1420. In 't voorn. Kronijkje staat zyn lof met deze woorden vermeld: *Hy was een oodmoedich devoot man, seer wys in de H. Schrift, onderscheyden, medelydende der gebreeckelicheyd, ende seer behoet in synre wanderinge, ende bewaringe onses huyses, in alder eerbaerheyd, daer onse lieve Heere affgelooft moet weesen in tyd ende inder ewicheyd.*

2. Hr. *Michiel Moliaert*, Meester in de geestelijke Rechten, en verkoren in 't jaar 1420.

Doch hy wierd in 't jaar 1426, als de onlusten tusschen *Zweder van Kuilenburg* en *Rudolf van Diepbolt* het gansche Stift in vuur en vlam scheenen te zetten, uyt Amersfoort verdreeven; en is in ballingschap gestorven 1428.

3. Heer *Johan Hendriksz van Hattem*; een *rechtvaerdig, wys, en deugdelijk man.*

4. Heer *Hendrik van Broekhuizen* is verkoren omtrent het jaar 1451 of 1452, en gestorven in 't jaar 1483. *Hy hadde*, dus spreekt het Kronijkje, *geregeert 32 jaren, 7 maanden; in alle eerzaemheit, sticht ende vreede, weesende verciert met oodtmoedicheyd, gehoorsaemheyd ende weerdicheyd tot zyne Oversten ende sonderlingh tot onsen eerw. Bisschop David van Bourgondien.*

Deze Pater heeft zich in die groote beroerten, en onlusten tusschen David van Borgonje en Jonker van Kleef zoo wijsselijk gedragen, dat Jonker van Kleef en zyn gansch Hof-gezin, hoewel weetende dat hy 't met den Bisschop hield, hem echter in groote waerde hielden, en dikwils bezochten; ja tot zoo verre, dat zy broederschap met het konvent onderhouden hebben.

5. *Augustinus Parisis zoon*, is Pater geworden 1484, en gestorven 1488. *Geregeert hebbende*, zegt de Kronijkschryver, *vyf jaren 9 weeken, in alre eersaembeyd ende stichtigheyd; want hy was devoot, ende Godt beminnende.*

6. Heer *German Kazyns*, van Broekhuizen, *een godsdienstig en devoot persoon*, zoo als dezelve Schryver spreekt. Hy wierd Pater in 't jaar 1489: en stierf in 't jaar 1530. *Hy hadde geregeert 42 jaren*, het zyn al wederom de woorden van den voornoemden Schryver, *in alle eersaemheyd, stichtigheyd ende wysheyd, hy hadde in den Convente synde veel geleden, hy hadde als*

 hy

by op den boff off onder all't volk was, een wonde in syn hooft ontfangen van Claes Meynsz met een Wicht van een unster, in de Ossemerct, oock als de Borgermeesters ende Raedt hem in onse Clooster soo schandeilck plukten ende ructen, ende uyt de stadt setten wilden, als voorverhaelt en thoonde by hem noyt te stooren, maar als een lam sochte te verantwoorden, tw lck hem nyet en mocht gebeuren; Godt geve hem de ewige Peys, vreede en salickeyd, Amen.

7. Heer *Pieter Parises* of *Parisis*; *zynde* 43 *jaren lang de Dienaar en Socius der voorgaande Paters geweest*.

8. De Heer *Pieter Mol*; van wien de Kronijk het volgende verhaalt: ' Daer nae des vrydaechs quatertemper, is Pater Mol van ons gereyst met groten rouwe van beyden syden, hy ontschulde hem seer, dan het worde (Godt betert) anders bevonden, want des anderendaechs is Marri Thymans weder ingebracht van de Priors van Wynsem ende van Utrecht daar sy voor geseydt heeft dat Pater Mol de Vader van haer kynd was. daer viel veel over en weder over met beschuldigen ende excuseren; Doch ten laesten werde hy bevonden in schuld, ende hy heeft moeten vertrecken.

9. De Heer *Pieter van Wiert* is tot Pater aangenomen in 't jaar 1560; en overleden in 't jaar 1603: die ons 45 jaren als Pater gedient hadde, in aller ootmoet ende slichtich leven, in de vreese Goodts ons onderwysende, gedaen hebbende alle dage den dienst Goods, ende ons int gelooff soo gesterct, datter nyemants van geweecken is, hy heeft alle syn goet tot twee duysent gulden by hem verspaert ons Convent gegeven ende by syn afsterven elcx van ons besproken een goude Ducaet, ende seslyen gulden jaerlicx tot een maeltyd van recreatie voor de Susteren, en tot een memorie om voor syn siele te bidden; Noch heeft hy een heerlicke deyl besproken eens te geven inde kercke voor alle arme menschen deser stadt, 't welck oock soo gedaan is; syn lichaem is heerlick en eerlick ter begraeffenisse gebrocht. Den almogenden Heere wil syn siele genadich syn ende brengen hem in de ewige glorye; Amen. Hy hadde tclooster gedient 51 jaren, ende als Pater 45 jaren.

10.

10. De Heer *Jan Goudt* is Pater geworden in 't jaar 1603, en gestorven in January 1606. Hy is gegeweest de eerste Regulier, zoo als 'er in 't zelve Kronyckje staat, die Pater over dat konvent is geweest.

11. In 't jaar 1627 is de Heer *Willem Bloem*, Pastoor van Amersfoort, tot Pater aangenomen.

En dewyl dezelve Schryver een omstandig verhaal doet hoe dat Amersfoort door de Staatsche party ingenomen is, en wat dat de kloosters by die gelegendheit al uytgestaan hebben, zullen wy hem wederom met zyn eigen woorden hooren spreeken.

'In den selven jare op de Octave Petri en Pauli 'naer de middach, worde de klock geslagen, daer 'was groot gerucht in de stadt, alsoo de Geusen voor 'de stadt quamen, des Conings volck quam verjaecht 'van de Geusen, en versochten in de stadt te commen, 'de poorten wierden voor haer gesloten, soo dat sy 'van de Geusen onder de muyren van de stadt doot-'geschoten worden, ende enige gevangen. Op St. 'Jacobs avont wordt de stadt opgeeyscht, maer wor-'de geweygert, de Geusen vertrocken.

'Des nachts voor St. Pantaleon beleyden de Geu-'sen wederom de stadt ende schoten alle daech dap-'per in de stadt ende die van binnen schoten oock 'dapper wt de stadt, waer naer zy wederom van de 'stadt trocken.

'Op ons L. Vrouwen Hemelvaerts dach wert de 'stadt wederom opgeeyscht te vuer ende te sweerd, 'ende daer stont in de stadt een grooten onrust op; 'wy waren in groote vreese ende begaven ons tot 'bidden; Doen heeft Elizabeth Ruysch ons Mater 'ons schreyende te kennen gegeven, dattet best waer 'dat zy haer aen een kant begeven soude, om nyet 'gevangen te worden tot schade oft schattinge des 'Convents, soo dat wy bitterlick van malcanderen 'scheyden. Sy trock wt de stadt met haer suster 'Geertruydt, oock ons Pater ende zyn Socius, naer 'Utrecht.

'Maer onse Procuratrix is moederlick by ons ge-'bleven in alle ons lyden, ons troostende in alle on-'sen angst ende ons nyet verlatende.

'Op St Agapitus dach, is des Conincx volck ge-'commen en hebben de stadt opgeeyscht; De Bor-

'gers antwoorden dat sy de stadt vry wouden hou-
'den ende nemen geen van beyde parthyen in: Daer
'over des Conincx volck is vertrocken; Ende die
'Geus gesindt waren hebben de Geusen onboden, en-
'de zyn des anderen daechs gecommen en met triumph
'ingehaelt; als wy dat in ons Convent hoorden, wa-
'ren wy seer vervaert, wy sliepen meest in 't stroo,
'alsoo wy alles wt 't Convent hadden gevlucht, om
'worden toegeleyd by de 70 paerden, ende daer Ruy-
'ters en Jongens by, die wy de kost geven mosten,
'wy hadden ons Convent nyet vry, sy liepen overall,
'leyden veel listen tot schande; maer de Heer maeck-
'te oudt en jongh stantvastich in aller eere.

'Daechs voor ons L. Vrouws avond Nativitatis,
'quam hier een Maerschalck, die de Susteren opt
'Choor vergaderde, ende een Diender met een blanc
'sweerd voor de deure sette datter nyemant af en
'mocht, ende eyschte een fyn webbe met hondert
'daelders aen geldt; wy seyden dat wy het nyet en had-
'den, noch en conden geven; hy stelde hem int Con-
'vent aen met zyn Dienders, als dolle menschen,
'slaende met haer bloote rappiers de beelden in den
'neck ende om 't hooft, ende diergelijcken hyer te
'langh om te verhalen.

'Op St. Michiels dach worde de Pastoor in St. Joris
'kercke van de Stoel gehaelt onder de Predicatie, daer
'grote onruste van quam door de stadt; maer worde
'noch gestilt, naedyen zy enige aultairen gebroocken
'hadden.

'St. Martens avont quam tydingh dat Zutphen we-
'derom Conings was, de landtluyden quamen en sey-
'den dat des Conings volck over quam soo veel als
'gras op den aerden; waer over de Geusen een bode
'wtsonden, dan denselven nyet tyts genoech te rugh
'commende, hebben zy op ons L. Vrouwen Præsen-
'tatie avondt omtrent ten 5. off 6. uren wt de stadt
'gelopen, ende veel borgers met hun, waer over op
'de clock Te Deum Laudamus gespeelt worde.

'Een ure twee off drye daer naer quam Heer Wil-
'hem Anthonisz. Pastoor met eenige geschickte bor-
'gers, die in de nacht met een wagen naer Utrecht

De Leezer zy bericht dat dit verhaal beginnende aan de voorgaande zyde in den zelven jaare, is te verstaan 1572.

voe-

'voeren om de sleutelen tegen te brengen; die 's an-
'derendaechs 's morgens met 's Conings volck indo
'stadt zyn gecommen.

'Ons Pater is oock ingecommen ende sich met 'haest naer ons Convent begeven, dyen wy te gemoet 'zyn gecommen ende met blyschap ontfangen hebben.

'Des middaechs als wy in de Reventer saten om te 'eeten, zyn ingecommen onse Eerw. Mater Elisabeth 'Ruysch ende zuster Geertruydt Ruysch, ende die ge-'trouwe mede Priester Hr. Wouter Claesz, die wel-'com geheeten zyn met tranen.

'Doen togen veel Spaenjaerts naer Naerden en 'Haerlem.

'Ons Susteren Judith Knyst, Jannichgen Thonis, An-'na Victors, Marrichgen Aerts, quamen van Utrecht, 'ende Aeltgen Peters van Amsterdam wederom thuys 'van haer vrunden.

'Anno 1573. heeft Eerland Everts het Suppriorin-'schap overgegeven, ende is Suster Elisabeth Peter 'Fockinghs in haer plaets gecoren.

'In den jare 1574 is overleden Eerland Everts een 'devoot ende behulpsaem tot Godt ende de Susteren 'in haer leven geweest zynde.

'Int selve jaer sterf Suster Griet Willems ende Geert-'gen Splinter van Nyenrodes dochter, ende Lutgen 'Jacobs dr.

'Anno 1575 sterf Joanna Henrick Tiechelaers dr. 'onse Suster, ende worden twee Nonnen geprofessyt 'Marrichgen Jans ende Elsgen Soes, en quam Mar-'richgen Soes int clooster.

'Anno 1577 sterf Ryckelant Jans.

'1579. In dit jaer op St. Perpetuæ ende Felicitas dach, 'des avonts laet, quamen die van Utrecht met all 'haer macht, ende beleyden dese stadt Amersfoort, 'ende sy hieldent met de Prins tegen den Coninck, ''t welck sy wilden dat Amersfoort oock soude doen, 'die nyet en wilden.

'Waer over Mr. Paulus Buys in Amersfoort is ge-'commen, alsoo hy een burgerszoon was, hy heeft 'een deel van den zynen vergadert om deselve met 'schoone woorden te brengen tot zyn desseyn; Maer 'hoewel sy hem wel toegedaen waren, en dorsten het 'nochtans nyet bestaen.

'Ende als hy geen raed en wost keerde hy wederom, 'ende sy ontboden int Leger buyten de stadt d'Over-'heyd van de stadt, als die gecommen waren, hiel-'den sy gevangen Mr. Geraerdt van Schadyck.

'Dat die van Utrecht voor de stadt quamen, ge-'schiede Saterdaechs savonts voor den eersten Sonnen-'dach in den Vasten, ende worde verboden tusschen 'negen en tyen uren de clock te laten horen.

'Ende vermits die van buyten de stadt deden opey-'schen, of zy wilden de stucken van de gevangenen 'over d'muyren werpen, soo worde dynsdaechs Ac-'coort gemaeckt; datse in de stadt zouden commen, 'de kercken souden blyven alse waren ende den dienst 'naer gewoonte gedaen worden, daer op sy haer eed 'deden.

'Ende zyn veel guarnisoenen in de stadt geleyt, 'des donderdaechs op St. Gregorius dach quamen veel 'Capiteyns en ander Overheyd in de Spinkamer, 'spreeckende veel lichtveerdige woorden: Een van 'hun allen haelde wt den Reventer een tafellaken, 'hangende tselve om zyn lyff, staende voort aultair, 'doende groote spoth aen 't Sacrificie der Missen: 'waer over de Mater Ruysch ende andere Susteren bit-'terlick schreyden, waar door de Capiteynen beweecht 'worden, ende beclaechden hun dat zyt nyet eerder 'beleth off gestraft hadden.

'Op de selve tyd eyschtense de L. Vrouwen Capell 'om haerluyder Predicatie daer in te doen, smytende 'voorts, boven haren eedt, met groote rebellie, de 'Aultairen aen stucken.

'Int selfde jaer op St. Petronellen dach, alst ons 'L. Vrouwen Vaert was, quam de Schoudt met twee 'van de Raidt in ons Spinkamer, ende vergaderde 't 'geheele Convent, gevende ons vryheyd van de ge-'dane professie, ende van 't sloth, ende om te mogen 'hylicken ende sodanige dollicheyt meer.

'Wy worden seer beswaert met schattingen en 'guarnisoenen, soo dat wy gelt op renten nemen ende 'landt vercopen mosten.

'Wy deden ons Dienst en Predicatie noch in ons 'kerckgen.

'Dynsdaechs naer Paeschen songmen de laeste 'Misse ende Vesper, alsoo daer een groote turbatie in

'in de stadt was. Want een deel rebellen in St Joris 'kerck de Beelden ende Aultairen aen stucken slou'gen, doch zy worden voor die tyd door de Magistraet 'wtgedreven.

'Anno 1580. Op den 8 Martii naermiddach is we'derom een groten oproer in de stadt gecommen, 'doordyen de tydinge quam dat tot Utrecht de kerc'ken geslagen waren, ende hyer mede doen soude, 'ende de Cloosters plonderen, waer door wy onse 'goet vluchten.

'Eer wy sulcx te recht doen conden, waren de 'Geusen met trom en vendel voor ons kercke, qua'men daer in vallen als vianden, met cryten en sin'gen Sy smeten all aen stucken inde kerck, ende 'brachtent in een vuer op de Chinghel, waer door wy 'seer ontstelt waren ende met weenen en drouffheyd 'ons mosten gedult hebben.

'Op den 17 Mey 1582. als wy ter tafel saten, is in 'ons Convent gecommen dScholt van Utrecht, 'Scholt van Amersfoort ende Mr Paulus Buys, roe'pende de Mater ende Susteren by malcanderen, die 'met groote drouffheyd nae de Spinkamer zyn ge'gaen; Mr. Paulus Aert Buyssesfoon sprack met bit'teren aangesicht ende mont, als off hy Goodts gram'schap geweest ware, ende om de religie te nyet te 'maken, gebiedende van Princen weegen onse Ma'ter ende den Susteren haer habyt uyt te doen jongen 'en ouden, ende hun cleden als vrouwen ende jonc'vrouwen deeses Stifts; daer tegens onse Mater wys'selick gesproocken heeft; waar door Mr. Pouwels 'noch bitterder geworden is, ende heeft geseyd dat 'ons Mater nyet meer soude regieren, ende heeft veel 'harde woorden gebruyckt om het habyt ende Paus 'bullen (zoo hy se noempde) te veranderen ende aff 'te setten; Ende hy heeft Mr. Cornelis van Duverden 'onsen Scholt bevolen daer op wel te letten dat sulcx 'soude geschieden, daer mede hy gegaen is.

'Voorts heeft Mr. Pauwels Buys onsen Pater Heer 'Peter van Wyerdt veel bittere smadelicke woorden 'gegeven ende geheten het Convent te verlaten, ende 'meer andere swaricheyd ende aenstoot hadden wy 'dagelicx vande Scholt, bysonder als hy beschoncken 'was.

Anno

,Anno 1584 leyden die van de Magistraet ons dick-
,wils aen, om ons goet in haren handen te geven
,onder alimentatie. ende quamen ons dickwils moeye-
,lick zyn in ons Getyden; oock quam ons menich-
,mael tydinge dat de Ruyters en knechten ons zouden
,commen spolieren, waer door wy dickwils nacht en
,dach in groote bangicheyd waren.

,Den mede Priester des Convents Wouter Claesz.
,worde wt de stadt geseth, en de den selven eens hey-
,melick ingecommen synde, ende 's avonts te bedde
,gegaen synde op het koecken solderken, heeft snachts
,groote pyn int hooft gevoelt, is oock crancker ge-
,worden, in den Heere gerust; ende by ons heyme-
,lick sonder luyen int Choorn begraven.

'Anno 1585 is overleden Aechgen Evert van Hees
,dochter aant roode melisoen; ende is haer broeder
,H. Jacob van Hees, die wt de stadt geseth was, hey-
,melick ingecommen ende is by ons verborgen ge-
,bleven: die schoone Sermonen heeft gedaen, als ons
,geestelicken vader; ende heeft ons Pater den H. Godt-
,licken dienst weerdelick helpen volbrengen.

,Op Palmavont 1586 worde ons Convent een ben-
,de Engelsche Ruyteren toegesonden; behalven noch
,dat ons Paters huys vol Walsche Ruyterye lach, waer
,door wy groote overlast en schade leeden.

,Int selve jaer den 20 Aprilis weesende op een
,dynsdach quam den Grave van Licester in de stadt
,met veele Heeren ende volck van de Coninginne van
,Engeland, ende des Donderdaechs quam Licester in
,ons Convent om tselve te besyen; Des Vrydaechs
,Mey avont quam Licester weder in ons Convent
,met den Oversten Schenck, de Koervorsten, den Bi-
,schop van Coelen ende zyn wyff, met eenige Cano-
,nicken van Coelen om tselve Convent te besyen.

,Daer nae zyn dScolt ende Borgermeesters gecom-
,men in den Convente ende hebben met veele woor-
,den ons gesocht te beweegen ons goedt in hun han-
,den te geven onder alimentatie; wy seyden dat wy
,maer lyffpensie aent goedt ende daer over geen macht
,en hadden; Sy seyden dattet die van Utrecht dan aen-
,slaen souden; wy antwoorden dat het Godt dan
,voorsyen ende ons nyet verlaten soude; Ende meer
,andere redenen so datse op ons nyet winnen en

con-

, conden ; maer wy moſten groote ſchattingen ge-
, ven.

, Ons Procuratrix heeft bereeckent dat ons Convent
, aende ſtadt te coſt geleydt hadde, ſoo van katren te
, houden ende guarniſoenen en ſchattingh vant jaer
, 1572 tot den jare 1592 een duyſent gulden.

, In den jare 1588 is Griet Gysberts gereyſt naer der
, Goude om haer Suſter te beſoucken, alwaer zy dPeſt
, gecregen heeft, gebrocht zynde in een gaſthuys, is
, aldaar geneſen ende wederom alhier gecommen.

, Weynich tyt hyer nae, quam dSchoudt des avonts
, tuſſchen 5. en 6. uren ſeer beſchoncken, willende in
, ons Convent zyn, zyn Broeder had ons onboden dat
, wy hem nyet in laten ſouden, wy hielden ons deure
, toe, hy liep after en voor, als een verwoet menſch,
, oock op den hoff, om de dienaers, cruyt ende loot,
, om de deure op te ſchieten, ſoo dat dStadt in roeren
, was, maer zyn Broeder, zyn Suſter, ende den Se-
, cretaris quamen op de been en ſtilden hem. . . . . .

, Anno 1594 in Septembri is ons door een Stadts-
, diender de weet gedaen om alle ons goederen op ge-
, ſchrifte te ſtellen ende aan de Magiſtraet te leveren,
, ende alſoo wy 't ſelve nyet en deden, quam hy tot
, dryemael op de verbeurte van 's daechs xxv. gulden.

, In denſelven jare op St. Stevens dach quam hier
, een Jeſuit Mr. Willem genaempt die eyn H dienſt
, der Miſſen ende des avonts Prædicatie dede, ende ons
, Biecht hoorde, ende hebben wy hem geleecken by
, den Samaritaen die ons wyn en olye in ons wonden
, goot; Des anderen daechs celebreerde hy wederom
, den H. dienſt ende dede een cleyn Sermoon, dat wy
, meeſt met traanen hoorden ; hy nam zyn afſcheyd,
, ſeggende dat hy ſich verblyde dat hy noch ſulcken
, vergaderinge van Maechden en anderen vondt in dit
, verwoeſte landt, ende wy waren noch 31 Suſteren. . . .

, Den 17 Octob. 1601. weeſende St. Lucas avond
, zyn in ons Convent gecowmen twee Gedeputeerden
, van de Staten van Utrecht, ende hebben ons voor-
, gehouden dat wy ſouden hebben alimentatie ; Ende
, hebben ons inde ſelve maendt tot Rentmeeſter ge-
, ſtelt Anthonis van Dompſelaer, die inde Spinkamer
, is gecommen vragende yders naem ende ouderdom,
, twelck hy aengeteyckent ende mede genomen heeft.

Den

,Den 9 Novemb. zyn d'Gecommitteerden van de ,Staten wederom gecommen, vragende alleenlick ,ons ouderdom.

,Den lesten November op St. Andries avont ende ,Radtboldus dach zyn alle onse koeyen tot 9. toe vercoft, mitsgaders alle onse coorn ende hooy om half ,geldt.

,In selfde jaer zyn alle onse goederen aengeslagen, ,ende is Marrichgen Gerrits die wel 40 jaren onse Pro-,curatrix geweest, ende Anno 1602 Mater gecoren ,was, by, off van weegen dHeeren Staten onze Pro-,curatrix gestelt. . . . . .

,1603 den 1 October op Kersmisse avont, hebben ,d'Susteren haer eerste alimentatie gecregen wt han-,den van Anthonis van Dompselaer Rentmeester, ende ,de Susteren hebbent de Mater laten ontfangen, daer ,zy den Susteren cost en dranck voor bestelt heeft, als ,zy te voren hadde gedaen; maer eenige Susteren heb-,ben haer zelven besponnen ende gecleedt.

,Op Alderheyligen dach is ons Convent overvallen ,van den Onderscolt Jan van Duverden, ende den ,Wachtmeester Jan Bode d'oude, ende eenige Solda-,ten van Graeff Eernst, zy braken door een glas inde ,kerck ende hadden een slotemaker by hun; Marrich-,gen Zoes is by gevalle gecommen om te syen off alle ,deuren wel gesloten waren, zy hoorde het glas val-,len, ende daer over is zy gecommen lopen in de Spin-,kamer, roepende datmen op houden soude, want het ,onder het singen vande Misse was, waer door een ,yder sich versien heeft, Aechgen Melis bracht de Pa-,ter op een heymelicke plaetse, Marrichgen Aerts ,heeft het beste Carsuyffel geberght, Henrick Verhaer ,berchde de Kelck, ende het busken daar 't H. Sacra-,ment in was, 't welck hy dede in bewaringe van de ,weduwe van Jorden Poeyt, 't welck alles in der haest ,naulicx volbrocht zynde, zynze in de Spinkamer ,met gewelt gecommen, cloppende en tierende als ,off alles prys geweest ware; Henric Verhaer, Cor-,nelis Aertsz ende andere, en liepen nae de koecken ,om speten en ander geweer te halen, maer ten w ,geen vechtens tydt; den Onderschoudt gaff Cornel ,Aertsz een kinnebacxslach, 't welck hy dat m ,verdrouch, om meerder ongemack te schuwen. D

C

,Onderschoudt ende Wachtmeester liepen alle het ,Convent door om den Priester te soecken, maer heb-,ben hem nyet gevonden. Het Convent is geslegen in ,een boete van vyftich gulden; Maer de Borgermee-,ster Hardevelt was het Convent zoo toegedaen dat de ,boete wederom worde affgedaen; mits dat ze hun ,voortaen souden wachten op dubbelde boete. . . .

,Anno 1619 den 13 July, is de Grave van Mon-,tecuculi met sKeysers volck gecommen tot hulpe ,ende bystant van den Coninck van Hispaignen op de ,Veluwe, alwaer Grave Henrick van den Berch oock ,een machtich Leger hadde, die den Grave van Mon-,tecuculi heeft gecommandeert met zyn troupen te ,gaen naer Amersfoort, d'welcke den 3 Augusti ol-,den styls voor Amersfoort is gecommen, makende ,belegerungh met omtrent 11000 off 12000 man te ,voet ende 29 Cornets paerden, d'stadt door swac-,heyd van wallen en muyren, ende met cruyt en ,loot nyet behoorlick voorsyen zynde, oock met ,Crychsvolck onversien, heeft sich met Accoort over-,gegeven. Het Keysers volck is ingecommen den 5. ,Augusti; ende is het Staten volck des anderen daechs ,wtgetrokken; naer de middach is den Grave Monte-,cuculi personelick in de stadt gecommen, eyschende ,veel onreedelicke ende onmogelicke saecken, twelck ,grote verslagentheyd door de stadt causeerde.

,Den 6 Augusti is den H. dienst der Misse gedaen in ,St. Joris kercke door den Pastoor Mr. Wilhem ,Bloem, die daer toe werde gecommandeert.

,Ende is een nyeuwe Magistraet gestelt.

,Omtrent deeze tyd namen dKeysersen ook in, het ,huys ter Eem.

,De Soldaten bedreven in veel Borgers huysen gro-,ten overlast.

,Den 7 Augusti ende naevolgende dagen tot dat ,sKeysers volck wederom vertrok, is den H. dienst ,der Missen gedaen, oock in ons L. Vrouwen kercke.

,Den 9 dito quam d'tydinge dat Weesel van Staten ,volck was verrast ende ingenomen.

'Ten selven dagen teldemen aen den Grave van ,Montecuculi vyff duysent drye hondert guldem om ,alle swaricheyd te verhoeden, dewelcke somme by ,de Borgers moste worde opgebracht.

Den

,Den 10 dito is het Leger opgebroocken ende we-
,der vertrocken naer den Ysselkant.

,Den 14 Augusti heeft het Guarnisoen der Keyser-
,sen distadt verlaten, plonderende de Soldaten veel
,huysen zoo daerse gelogiert waren geweest als an-
,dere, in weerwil van den Gouverneur, die zyn been
,brack op den selven dach als hy d'plondering wilde
,beletten, ende daer over met zyn paert quam te val-
,len; Niettemin hy commandeerde den Capiteyns om
,sulcx te beletten soo veel mogelick was, daer voor
,hy ontfangen hadde een schenckagie van duyzent gul-
,den by de Borgers opgebracht; de Capiteyns sommi-
,ge deden haer devoir tot tbeletten vande plonderin-
,ge, sommige conniveerdent.

,De Soldaten waren meest Luthers.

,De Pastoor Mr. Willem Bloem dede alle deze tyd
,grote dienst ende behulp aen de stadt; nyet tegen-
,staende hy door quade tongen worde belogen als off
,hy d'Keyserseen hadde onboden, 't welck gansch valsch
,ende gelogen was.

,Den 15 Augusti worde gevangen de nyeuwe Ma-
,gistraet ende eenige vande oude Magistraet; Den
,Gouverneur ende andere wilden oock vangen den
,Pastoor die door raedt om de furie te ontgaen, was
,gevlucht in dit Convent van St. Agatha, alwaer hy
,hem elff weeken met zyn Onderpastoor Mr. Lam-
,bert Dircksz in stillicheyd onthieldt. Daer nae wor-
,de hem toegelaten wederom in zyn huys ende de
,stadt te gebruycken.

,Op de nacht als zy hem wilde vangen, worde syn
,huys van de Soldaten eensdeels geplondert.

,De Magistraten tUtrecht gebrocht zynde, zyn
,naer etlicke dagen onder borchtochte los gelaten,
,ende is gesententieert dat de nye Magistraet de pen-
,ningen aen den Grave van Montecuculi vereert ende
,door de Borgers betaelt, zelfs zouden opbrengen en-
,de aen de Borgers te restitueren, die dselve hadden
,opgebracht; doch is sulcx nyet geschyedt d'wyle by
,een yder inde stadt verstaen worde (wtgesondert
,weynich personen) onredelick te zyn, dat dMagi-
,straet zoude betalen tgeene de noot vereyschte om
,alle swaricheyd te verhoeden.

Ik

Ik moet uyt den zelven Schrijver hier noch by voegen een verhaal van eene zeer wispeltuurige Nonne, die het Klooster met haare parten en geduurig wegloopen ten uyterste heeft geplaagt. Ik zal maar *van Ingens* woorden zelf, die hier en daar en op verscheide jaaren als verstroit staan, by malkander zoeken.

'In den selven jare is van ons gelopen Mechteld 'Rutgers met haer bed, clederen ende wycl, ende voorts 'met all haer tuych.

'Ende op St. Valentyns avond quam Mechteld Rut'gers door de kerck nae der Misse, ende liep int Siec'huys, sy thoonde grooten rouwe, ende wilde soda'nige pœnitentie doen alsmen haer soude setten, sy 'dede diverse boeten en pœnitentien, ende werde ten 'lesten door driewerf versoeck vanden Prior van Wyn'sem wederom aengenomen.

'Op St. Laurentius dach heeft onse Eerw. Pater 'voor den ouden Susteren int graff ons Heeren een 'briefken vanden Prior van Wynsem gelesen, datmen 'Mechteld Rutgers wederom int Convent soude ne'men, ende haer geven een genadige kercker, 't welc 'soo gedaen werde.

'Doen is int Convent een onstichtelicken oploop 'geschied, doen men hoorde dat sy daer in was, d'wij'le de Prior selfs inde vasten geseyd hadde datse ons 'nyet en diende, men soude haer nyet innemen, maer 'afsnyden.

'Op St. Geertruydts dach is den Prior gecommen, 'ontschuldigende de Pater, ende stilde de Susteren, 'ende dede veel pœnitentie, met veele conditien wer'de sy ingelaten, maer daer viel noch veel twist om.

'Op St. Prothi ende Hiacinthi dach ende was den 'xiij Sonnendach, sijn van hier gegaen Mechteld Rut'gers ende Oede Henrick Vossen dr. eyschende de 'dormpters sloetel, van suster Catheryn Jans, all stee'nende off sy sieck hadden geweest, ende namen al'mede daer se yet seggens-toe hadden.

'Int selve jaer heeftmen den kercker bereydt tegen Mechtelt Rutgers compste, want sy op Bischops hoff gevangen was; maer sy worde door bevel des Priors van Wynsem tot Arckel int Clooster gebrocht, daer zy een wyl tijts bleeff, dat ons Convent most betalen, ende meer dan 40 guld. ons coste.

'Daer nae tusschen ons L.Vrouwen Hemelvaert ende Maria Magdalenen heeft sy gesworen datse tegen haer wille int Clooster gebracht ende geprofeslyt was, daer op sy is verlost ende haer vrienden dartich gulden wederom geeyscht ende ontfangen hebben van ons, die het Convent eens van haer goet gebeurt hadden.

Op S. Barbaraas Konvent pag. 38.

Ik weet niet hoe het verstaan moet worden, 't geen by *Johan van Iugen* op het 29 zijdje, daar hy van S. *Barbaraas* Konvent handelt, te leezen staat:

'Anno 1484 is Heer Henrick van Son de vierde Rector of Pater van St. Agatha geworden, onder hem zijn die Conventualen Regularissen geworden, die te voren Tertianen waren, hy heeft de Kerk, dat Spinhuys, den Reventer ende die keucken in den selven Convente getimmert.

En op de kant staat ook: *Anno* 1484 *timmert de Pater S.* Agatha *veele stucken.* Wy hebben boven gezien dat *Augustinus Parisis* in 't jaar 1484 Pater van deze Nonnen is geworden; en dat zijn voorzaat is *Hendrik van Broekhuizen.* Ook is het zeker dat de zelve Nonnen den Regel van S. *Augustinus* al aangenomen hebben, of Regularissen zijn geworden, in 't jaar 1455.

Om alle die redenen zoude ik gelooven dat hier een schrijf fout is; en dat 'er zoo wel op de kant, als in de text, geleezen moet worden, *Rector* van S. *Barbara*: 't welk wel voor zeker gehouden mag worden; om dat hy pas te voren van *Barbaraas* Klooster gesproken heeft, en noch met *Barbaraas* Klooster bezig is.

Op S. Mariaas Kerk, en het vermaarde beeld van de H. Maagd Maria *pag.* 26.

Om ieder een, zoo veel mogelijk is, te voldoen; zullen wy het vinden van dit beeld, en de mirakelen by die gelegendheden gedaan, uyt den zelven Schrijver hier laaten volgen.

'Inden jare ons Heeren 1444. geschiede in de stadt 'van Amersfoordt een wonderlick mirakel: Alse dat 'eenre eerbaer vrouperssoon, genaempt Griet Albert 'Ghisen, die Godt ende synre gebenedider Moeder 'trouwelicken diende, deese werde dryemael van ons 'L. Vrouwe vermaent omtrent Kersmisse, dat sy hae'stelick soude gaen aen stadts graft buyten de poort; 'daer 't water hard bevrosen was, om daer wt te trec'ken ons L. Vrouwen beelde, dat onder dat ys was 'verborgen, 't welck met de stroom nyet wech en 'dreef, nochte oock nyet te gronde en ginck, maer 'in dat lopende water bleef stil ende onbeweechlick 'staen, deese Griet vertelde dit haren Heer of Meister 'dyen sy diende, om te horen wat hy haer riedt, hy 'hieldet voor een ydelen droom, belachte haer, ende 'vermaendese datse daer van swijgen soude, nochtans 'doen sy derdewerf vermaent was, ende dorste zy dat 'nyet langer vertrecken, maer sy stont wackerlick op; 'ende met betrouwen en innicheyd ginck sy derwaerts; 'ende in dierstede daermen water putte, daer vant sy 'tvoorseyde Marienbeeld. ss brackent ys ende buych'de oodmoedelick haer knyen, ende nam dat beeld 'met alder oodtmoedicheyd wtten lopenden water 'ende brachtet t'huys, daer hem van verwonderden 'alle die daer omtrent woonden, ende sy settent in 'huys, op een Tresoir, en ontstack een keersse, die 'sy daer voor sette brandende, die wel dryemael lan'ger brande alse gedaen soude hebben. Dit vertelde 'sy haer Biechtvader, die seyde dat sy het beeldt t'sy'nen huyse soude brengen, gelyck sy dede op Kers'avont, in welcken huyse oock des selven nachts, en'de des anderen daechs, merckelicke mirakelen ge'schied syn. De Biechtvader was genoempt Broeder 'Jan van Schoonhoven, Carmelyt. Deese Biechtva'der dit aenmerckende, nam dit beeldt met eerwaer'dicheyd, ende brachtet oodmoedlick in ons L. Vrou'wen Kercke, op St. Stevensdach, op een Saterdach; 'daer van naeby, en van verre veel personen in pel'grimagie syn gecommen ende veel mirakelen ge'schiedt.

'Inden voorsz. jare 1444 quam eene Geertgen A'rents vander Nykercken tot Amersfoort, in den 'Convente van St. Agnieten, om Suster te worden

'ende blyven, ende doe sy onderweegen was, dacht
'sy, wat sy doen soude met dat cleyn simpel beelde-
'ken van ons L. Vrouwe, 't welck sy hadde onder
'haer andere clemitten die sy met haer bracht, ende
'doe sy by de Camperpoort quam dacht zy dattet schan-
'de was dat sy sodanich beeldeken int clooster soude
'brengen ende Susteren laten syen, ende met onbedach-
'ticheydt werp sy 't selve beeldeken inde waterbeeck
'daer het corts daer nae in gevonden worde: want
'doen sy hoorde welke groote mirakelen die in ons
'L. Vrouwen ofte S. Jooften Capel geschieden door
'een sodanigen beelde, die van sulcken forme ende
'maecksel was, ende inde voorsz. steede gevonden;
'soo plach sy dan oodmoedelick te belijen dattet 't sel-
've beelde was 't welck sy soo onberadelick ende on-
'wyselick int water geworpen hadde.

Dan volgt'er hoe dat van 't offergeld een toren is getimmert:

'Inden jare 1445. openbaerde ons L. Vrouwe, aen
'Suster Geertruyd Willems, oude Procuratrix vanden
'voorsz. Convente, als dat tot haerder eere, vermits
'veel pelgroms giften, offerhande ende devotien, men
'een hoogen schoonen toorn soude timmeren.

BLAD-

BLAD-WYZER

Van de voornaamste zaaken, in dit tweede Deel van 't Utrechtsche Bisdom begreepen.

A.

B.

.Pa-

F.

G.

H.

I.

. . in-

M.

.. word

S.

Schie-

V.

Via-

EINDE.